

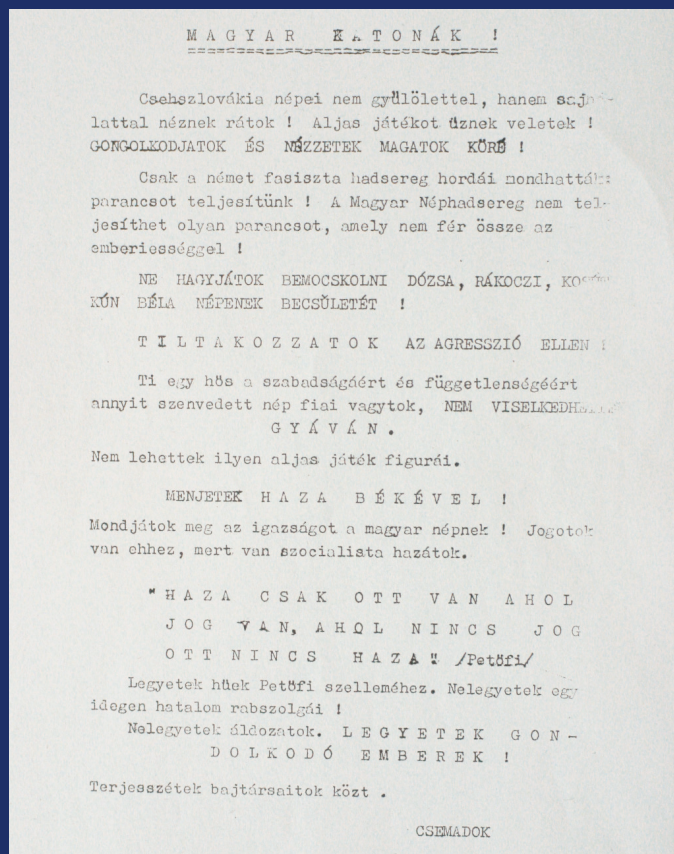
POPÉLY ÁRPÁD

1968

és a csehszlovákiai magyarság

POPÉLY ÁRPÁD 1968 és a csehszlovákiai magyarság

Dokumentumok

Popély Árpád
1968 és a csehszlovákiai magyarság

FONTES HISTORIAE HUNGARORUM, 3.

Sorozatszerkesztő
Popély Árpád
Simon Attila

FÓRUM KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET
Somorja–Šamorín

POPÉLY ÁRPÁD
1968
és a csehszlovákiai
magyarság

Lektorálta
Szarka László

A kézirat elkészítését az MTA Határon Túli Magyar Tudományosságért
Ösztöndíj Programja támogatta

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR –
program Kultúra národnostných menšín 2008

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

A kötet megjelenését a
Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma –
Nemzeti Kisebbségek Programja 2008 támogatta

TARTALOM

BEVEZETŐ	17
A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG A REFORMFOLYAMATBAN ÉS A NORMALIZÁCIÓ ELSŐ ÉVEIBEN (ESEMÉNYTÖRTÉNETI ÖSSZEFOGLALÁS)	23
DOKUMENTUMOK	
1. Pozsony, 1968. március 12. A Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalása Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatához és javaslata a nemzetiségi kérdés megoldásához	45
2. Pozsony, 1968. március 13. A Szlovák Újságírók Szövetsége magyar tagozatának állásfoglalása, amelyben támogatásáról biztosítja a demokratizálódási folyamatot, és síkra száll a nemzetiségi kulturális intézményhálózat, iskolahálózat és sajtó bővítéséért	51
3. Pozsony, 1968. március 21. A Csemadok KB körlevele a szövetség járási bizottságaihoz, amelyben felkéri a járási bizottságokat és helyi szervezeteket, hogy véleményezzék a szükség szerint további javaslatokkal egészítsék ki a KB március 12-i állásfoglalását	52
4. Pozsony, 1968. március 22. A Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának állásfoglalása, amelyben síkra száll az öngazgatás elvén alapuló művelődéspolitikai kialakításáért, a második világháború utáni jogsérelmek orvoslásáért, valamint a magyar kisebbség megalkuvó és passzív vezetőinek a közéletből való távozásáért	55
5. Pozsony, 1968. március 26. Az Új Szó pártszervezetének állásfoglalása, amely támogatásáról biztosítja a demokratizálási folyamatot, hitet tesz a lap megújulása mellett, s kezdeményezi Dénes Ferenc visszahívását főszerkesztői tisztségéből	58
6. Pozsony, 1968. március 27. Az Új Szó beszélgetése Lőrincz Gyulával, a Csemadok elnökével a nemzetiségi kérdéstről, amelyben Lőrincz kiemelten foglalkozik a magyar kisebbséget a második világháború után ért jogsértések jóvátételének kérdésével is (részlet)	63
7. Galánta, 1968. március 28. A Csemadok Galántai Járási Bizottságának állásfoglalása, amely megfogalmazza a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revíziójának és a magyarellenes intézkedéseket szervező személyek felelősségre vonásának igényét.....	70
8. Losonc, 1968. március 30. A Csemadok Losonci Járási Bizottságának állásfoglalása, amely magyar választóközrtek kialakítását, a magyarellenes diszkriminatív intézkedések törvényerejű hatálytalanítását, a nemzeti-	

ségi iskolahálózat fejlesztését, a magyar községnevek visszaállítását és hivatalossá tételét javasolja	75
9. <i>Bazin, 1968. március 30.</i> A dél-szlovákiai szlovákok 38 fős képviselőtének tanácskozásán elfogadott határozat, amely aggodalmát fejezi ki a Csemadok tisztségviselőinek nyilatkozatai miatt, s a dél-szlovákiai szlovákok érdekeinek védelmére szólítja fel az illetékes szerveket	80
10. <i>Kassa, 1968. március vége.</i> A Csemadok Kassai Járási Bizottságának a szövetség megújítását, rendkívüli közgyűlésének összehívását, érdekvédelmi szervezetté alakítását s a csehszlovákiai magyarságot kompromittáló vezetőinek lemondását sürgető állásfoglalása.....	83
11. <i>Stósz, 1968. március 30–április 2.</i> Fábry Zoltán A magyar kisebbség nyomorúsága és nagysága című írása, amelyben kételyeit fejezi ki a háború utáni magyarellenos diszkriminatív intézkedések elítélésével kapcsolatban (részlet).....	87
12. <i>Prága, 1968. április 5.</i> Csehszlovákia Kommunista Pártja akcióprogramjának a nemzetiségekre vonatkozó része	90
13. <i>Pozsony, 1968. április 5.</i> A <i>Nő</i> című hetilap szerkesztőségének állásfoglalása a nőszövetség magyar nemzetiségű tagságának önszerveződésével kapcsolatban	91
14. <i>Pozsony, 1968. április 6.</i> A csehszlovákiai magyar fiatalok első országos értekezletének felhívása és határozata egy önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozásának előkészítéséről	92
15. <i>Pozsony, 1968. április 7.</i> Az <i>Új Szó</i> szerkesztőségi cikke, amely a dél-szlovákiai szlovákok nevében megfogalmazott március 30-i határozatra reagál	94
16. <i>Pozsony, 1968. április 12.</i> Rudolf Olšinský Magyarok a szlovákok ellen? (Maďari kontra Slováci?) c. írása a <i>Kultúrny život</i> című hetilapban, amely a Csemadok Galántai Járási Bizottságának március 28-i állásfoglalását revansistának és a második világháború eredményeit megkérdőjelezőnek minősíti	95
17. <i>Pozsony, 1968. április 19.</i> Michal Gáfrik Mi, albérlők saját hazánkban (My, podnájomníci vo vlastnej krajine) c. írása a <i>Kultúrny život</i> című hetilapban, amely azt sugallja, hogy az elnyomott helyzetben lévő dél-szlovákiai szlovákok csupán albérlőknek érezhetik magukat saját hazájukban	99
18. <i>Pozsony, 1968. április 25.</i> Daniel Okáli A kassai kormányprogram „bűnöseinek” keresése (Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládného programu) c. írása a <i>Predvoj</i> című hetilapban, amelyben védelmébe veszi a magyar lakosság második világháború utáni kitelepítésének elvét.....	104
19. <i>Pozsony, 1968. május 1.</i> Közlemény a szlovák állami és pártvezetés, valamint a nemzetiségi kulturális szövetségek képviselőinek április 30-i tanácskozásáról, amelyen megegyezés született a nemzetiségi kérdés rendezésének alapelveiről	109
20. <i>Komárom, 1968. május 5.</i> A komáromi Matica-klub alakuló közgyűlésének határozata, amely elítéli a Csemadok állásfoglalásait, s a dél-szlovákiai szlovákok védelmére szólítja fel a szlovák állami szerveket	112

21. Pozsony, 1968. május 9. Janics Kálmán reagálása az <i>Új Szó</i> hasábjain Daniel Okáli A kassai kormányprogram „bűnöseinek” keresése (Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládneho programu) című április 25-i írására.....	114
22. Pozsony, 1968. május 12. Az <i>Új Szó</i> jegyzete az ún. nemzeti menetelésről, amelyet pozsonyi szlovák egyetemi és főiskolai hallgatók szerveztek a dél-szlovákiai szlovákok támogatása céljából.....	118
23. Pozsony, 1968. május 19. Révész Bertalan reagálása a <i>Hét</i> című hetilapban Rudolf Olšinský és Michal Gáfrik írására.....	119
24. Pozsony, 1968. május 24. Szlovákia Kommunista Pártja akcióprogramjának a nemzetiségekre vonatkozó része	125
25. Pozsony, 1968. május 24. A <i>Pravda</i> című napilap beszélgetése Lőrincz Gyulával a Csemadok KB márciusi állásfoglalásáról és a nemzetiségi kérdésről.....	126
26. Pozsony, 1968. május 24. A nemzetiségi kérdésről rendezett országos szeminárium határozata, amely síkra száll a nemzetiségek politikai képviseletének és a kisebbségi jogok alkotmányos és törvényes biztosításáért, valamint a járásoknak a nemzetiségi elvet is figyelembe vevő átalakításáért (részletek).....	132
27. Pozsony, 1968. június 1. Gustáv Husák miniszterelnök-helyettes nyilatkozata az <i>Új Szónak</i> a nemzetiségi kérdésről és a kommunista párt második világháború utáni magyarellen-es politikájáról.....	133
28. Pozsony, 1968. június 5. Az SZLKP KB Elnöksége elé terjesztett javaslat az SZLKP KB nemzetiségi bizottságának létrehozására, amelynek fő feladata a nemzetiségek államjogi helyzetének rendezésére vonatkozó javaslat kidolgozása lenne	138
29. Dunaszerdahely, 1968. június 9. A Csemadok KB június 8–9-i ülésének határozata, amely szerint a KB kiáll a párt megújult politikája mellett, visszautasítja a márciusi állásfoglalás óta a Csemadokot ért támadásokat, a szövetségből kizártak ügyének felülvizsgálása céljából pedig rehabilitációs bizottságot hoz létre	140
30. Pozsony, 1968. június 10. Az <i>Új Szó</i> tudósítása a Csemadok KB június 8–9-i dunaszerdahelyi üléséről, amely a szövetség új elnökévé Dobos Lászlót választotta, reformpárti új Elnökséget választott, s összehívta a Csemadok rendkívüli országos közgyűlését	142
31. Koloděje, 1968. június 12. Az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának álláspontja a nemzeti kisebbségek államjogi helyzetének kidolgozása során felmerülő kérdésekkel kapcsolatban	144
32. Pozsony, 1968. június 14. A Csemadok KB Elnökségének észrevételei és javaslatai az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának június 12-i állásfoglalásával kapcsolatban	145
33. Pozsony, 1968. június 20. A Csemadok Központi Bizottságának az <i>Új Szó</i> hasábjain keresztül a szervezet tagságához és Dél-Szlovákia lakosságához intézett felhívása	148
34. Pozsony, 1968. július 3. Dobos László és Szabó Rezső levele Vasil Bil'akhoz, az SZLKP KB első titkárához, amelyben elégedetlenségüket fejezik ki az	

államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának munkájával kapcsolatban	150
35. Pozsony, 1968. július 15. A nemzetiségi alkotmánytörvénynek a Csemadok KB Elnöksége által kidolgozott és az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottsága elé terjesztett javaslata	152
36. Pozsony, 1968. július 19. A Csemadok KB távirata a CSKP KB-hoz, amelyben támogatásáról biztosítja a párt központi bizottságát és a „varsói levelet” visszautasító állásfoglalását	155
37. Pozsony, 1968. július 26. Az Új Szó beszámolója a csehszlovákiai magyar pedagógusok országos szövetsége ideiglenes előkészítő bizottságának július 18-i megalakulásáról	155
38. Pozsony, 1968. augusztus 3. Közlemény a Csemadok Központi Bizottságának a nemzetiségek államjogi helyzetének rendezésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó, valamint a rendkívüli országos közgyűlést későbbi időpontra halasztó üléséről	156
39. Pozsony, 1968. augusztus 4. A Csemadok KB pártcsoportjának a CSKP KB Elnökségéhez intézett levele, amelyben aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a rendkívüli, XIV. pártkongresszuson a magyar kisebbség esetleg nem kerül be számarányának megfelelően a választott tisztségekbe	158
40. Pozsony, 1968. augusztus 14. A csehszlovákiai lengyel, ukrán és magyar kulturális szövetség képviselőinek közös nyilatkozata, amely szerint a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, valamint a nemzetiségek öngazgatási jogát az alkotmányban kell rögzíteni	160
41. Pozsony, 1968. augusztus 21. A Csemadok KB Elnökségének a megszállás utáni első állásfoglalása, amelyben a csehszlovákiai magyarság nevében támogatásáról biztosítja a csehszlovák állami és pártvezetést.....	162
42. Pozsony, 1968. augusztus 21. Az Új Szó szerkesztőségének felhívása a lap olvasóihoz, amely józan, megfontolt magatartásra, a provokációtól való tartózkodásra inti a magyar lakosságot.....	163
43. Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.....	164
44. Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.....	164
45. Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.....	165
46. Losonc, 1968. augusztus 21. után. Losoncon terjesztett, a város polgárságát a megszálló szovjet csapatokkal való együttműködés elutasítására felszólító röplap.....	165
47. Komárom, 1968. augusztus 21. után. A Csemadok röplap formájában terjesztett felhívása a magyar katonákhoz, amely a Csehszlovákiából való távozásra szólítja fel őket.....	166
48. Pozsony, 1968. augusztus 23. A Csemadok által a megszállás elleni tiltakozásul fogalmazott és röplap formájában terjesztett felhívás	167
49. Pozsony, 1968. augusztus 23. A Csemadok KB Elnökségének Csehszlovákia magyarságához intézett felhívása, amelyben az alkotmányosan választott	

állami szervek támogatására szólítja fel a magyar lakosságot, és követeli a letartóztatott állami és pártvezetők szabadon bocsátását	168
50. Pozsony, 1968. augusztus 23. Az Új Szó szerkesztőségének felhívása a csehszlovákiai magyarokhoz, amelyben a Csehszlovákia egysége és függetlensége melletti kiállásra szólítja fel a magyar lakosságot	169
51. Rimaszombat, 1968. augusztus 23. A Rimaszombati járás polgáraihoz intézett, rölpap formájában terjesztett felhívás, amely a legálisan megválasztott párt- és állami szervek támogatására és a megszállás elutasítására szólítja fel a lakosságot.....	170
52. Pozsony, 1968. augusztus 26. A csehszlovákiai magyar íróknak a megszállás ellen tiltakozó és a rend megőrzésére felszólító felhívása	171
53. Pozsony, 1968. augusztus 26. A Csemadok KB Elnökségének a csehszlovákiai magyar kommunisták pozsonyi aktívája nevében a csehszlovákiai magyar kommunistákhoz intézett felhívása.....	172
54. Pozsony, 1968. augusztus 26. A Magyar Ifjúsági Központ Tanácsának tiltakozása a megszállás ellen	174
55. Pozsony, 1968. augusztus 27. Az Új Szó szerkesztőségének a magyarországi újságírókhoz intézett felhívása, amelyben elítéli a katonai megszállást a csehszlovákiai ellenforradalmi veszéllyel indokoló magyarországi propagandát.....	174
56. Pozsony, 1968. augusztus 27. A Nő című hetilap szerkesztőségének felhívása a magyar asszonyokhoz.....	175
57. Pozsony, 1968. augusztus 27. A Csemadok KB Elnöksége és Titkársága kommunistáinak az SZLKP rendkívüli kongresszusa küldötteihez intézett levele, amelyben támogatásukról biztosítják a pártkongresszust, s kéri, hogy a magyar kommunisták a párt legfelső szerveiben arányszámnak megfelelő képviselőt kapjanak	176
58. Pozsony, 1968. augusztus 28. A Csemadok KB Elnöksége és Titkársága párt- és szakszervezeti bizottságának állásfoglalása, amelyben bejelentik csatlakozásukat az augusztus 26-i moszkvai megállapodáshoz	177
59. Komárom, 1968. augusztus 29. A Dunatáj című komáromi lap írása, amely a csehszlovákiai magyarság csalódottságát fejezi ki amiatt, hogy az ország megszállásában a Magyar Néphadsereg is részt vett	178
60. Pozsony, 1968. szeptember 7. Jegyzőkönyv a Csemadok KB üléséről, amelyen többen aggodalmukat fejezték ki a jogérvényesítés nehézségei miatt, bíralták a magyar kisebbség elégtelen politikai képviselőtét, s felmerült a Magyar Nemzeti Tanács kikiáltásának lehetősége is (részletek)	179
61. Pozsony, 1968. szeptember 7. A Csemadok Központi Bizottságának a Csemadok tagjaihoz, a csehszlovákiai magyarokhoz, valamint a cseh és szlovák néphez intézett felhívása, amelyben összefogásra szólítja fel őket	184
62. Pozsony, 1968. szeptember 8. Az Új Szó tudósítása a Csemadok KB szeptember 7-i üléséről, Szabó Rezső vezető titkárnak az Elnökség tevékenységéről tartott beszámolójáról	185

63. Pozsony, 1968. szeptember 8. Gustáv Husák felszólalása a Csemadok KB ülésén, amelyben az SZLKP KB első titkára pozitívan értékeli a magyar lakosság augusztusi magatartását, és ígéretet tesz a nemzetiségi jogok alkotmányos rögzítésére	187
64. Pozsony, 1968. szeptember 8. Mács József írása a <i>Hét</i> című hetilapban, amely felveti a szlovákiai magyar kommunisták országos értekezlete összehívásának és a kommunista párton belüli magyar szekció megalakításának lehetőségét	194
65. Pozsony, 1968. szeptember 15. Csanda Sándor írása a <i>Hét</i> című hetilapban a Magyar Nemzetiségi Tanács megválasztásának szükségességéről.....	195
66. Pozsony, 1968. október 4. Az SZNT Nemzetiségi Tanácsának, valamint az SZNT Elnöksége Nemzetiségi Titkárságának a Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott felépítése és hatásköre	197
67. Pozsony, 1968. október 7. Štefan Brenčič kulturális- és tájékoztatásügyi megbízottnak az SZNT Elnöksége elé terjesztett javaslata egy önálló magyar nyelvű állami könyvkiadó létrehozásáról.....	199
68. Pozsony, 1968. október 14. A Szlovák Tudományos Akadémia Ľudovít Štúr Nyelvtudományi Intézetének a <i>Pravda</i> című napilapban közzétett nyilatkozata a föderációs és a nemzetiségi alkotmánytörvény tervezetével kapcsolatban, amelyben síkra száll a szlovák nyelv államnyelvvé nyilvánításáért.....	201
69. Pozsony, 1968. október 15. A Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának az <i>Új Szóban</i> közzétett állásfoglalása a készülő nemzetiségi alkotmánytörvénnyel és a szlovák államnyelv bevezetésére irányuló törekvésekkel kapcsolatban	203
70. Pozsony, 1968. október 17. A Csemadok KB Titkársága pártszervezetének nyilatkozata, amelyben a nemzetiségi alkotmánytörvény javaslata kapcsán a nemzetiségi ellentéteket újból felszító sajtókampány ellen tiltakozik	205
71. Pozsony, 1968. október 18. Ondrej Klokočnak az SZLKP KB Elnöksége elé terjesztett javaslata a Nemzetiségi Bizottság elnökének, alelnökének és elnökségi tagjainak, valamint a Nemzetiségi Titkárság vezetőjének jóváhagyására	207
72. Prága, 1968. október 27. A nemzetiségi alkotmánytörvény-tervezet módosítás előtti, az alkotmánytörvény elfogadása után a sajtóban tévesen mégis közzétett eredeti szövege	208
73. Prága, 1968. október 27. A nemzetiségi alkotmánytörvénynek a Nemzetgyűlés által jóváhagyott, a sajtóban azonban csupán tíznapos késéssel közzétett végleges szövege	210
74. Ótátrafüred, 1968. november 17. A Matica slovenská magas-tátrai munkaértekezletének zárónyilatkozata, amely bejelenti azt az igényt, hogy a szlovák nyelvet hivatalos államnyelvként kezeljék, valamint hogy a Matica slovenská képviselői részt vehessenek a nemzetiségi törvények kidolgozásában	212
75. Ótátrafüred, 1968. november 24. A csehszlovákiai magyar kultúra és tudomány képviselői országos értekezletének zárónyilatkozata, amely síkra	

száll az öngazgatás elvének érvényesüléséért és a kisebbségi magyar tudományos intézményrendszer kiépítéséért.....	213
76. Pozsony, 1968. december 4., Az Új Szó tudósítása az SZNT Nemzetiségi Bizottságának december 3-i első üléséről, amelynek fő napirendi pontja a képviseleti testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről szóló törvény javaslatának megvitatása volt.....	217
77. Pozsony, 1968. december 5. Az SZNT Nemzetiségi Bizottságának a képviseleti testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről kidolgozott és az SZNT Elnöksége elé terjesztett törvényjavaslata.....	218
78. Pozsony, 1968. december 7. A csehszlovákiai magyar fiatalok második országos konferenciájának határozata, amely megalakultnak nyilvánítja a Magyar Ifjúsági Szövetséget	223
79. Pozsony, 1968. december 15. A Csemadok KB nyilatkozata, amelyben reményét fejezi ki, hogy a jövőben sor kerül a nemzetiségi alkotmánytörvényből kimaradt tételek pótlására, egyúttal állást foglal a Matica slovenskának a nemzetiségi jogok korlátozására irányuló törekvéseivel szemben	225
80. Pozsony, 1969. december 16. Az Új Szó tudósítása a Csemadok KB december 14–15-i üléséről, amely az elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény értékelésével és megvalósításának lehetőségeivel foglalkozott, s 1969 márciusára halasztotta a rendkívüli országos közgyűlés megtartását	227
81. Pozsony, 1968. december 24. Az Új Ifjúság szerkesztőségi cikke a Magyar Ifjúsági Szövetség megalakulásáról	229
82. Pozsony, 1969. január 22. A Csehszlovák Nőszövetség Szlovákiai Bizottsága Elnökségének határozati javaslata a Szlovák Nőszövetség Nemzetiségi Szekciójának és az azon belüli Magyar Nők Tanácsának létrehozásáról....	230
83. Pozsony, 1969. február 11. Duray Miklós beszámolója az Új Ifjúságban a magyar ifjúság képviselőinek a Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása február 5–6-i alakuló kongresszusán való részvételéről, amelyen nem ismerték el a MISZ-t a Társulás önálló tagszervezetének	232
84. Pozsony, 1969. február 27. A Csemadok KB Elnöksége pártcsoportjának az SZLKP KB Elnökségéhez intézett levele, amelyben a szövetség rendkívüli, X. országos közgyűlésén megválasztandó vezetőinek személyéről tájékoztatja a szlovák pártvezetést	233
85. Pozsony, 1969. március 2. Szőke József írása a Hét című hetilapban a Matica slovenská nemzetiségi jogok korlátozására irányuló törekvéseiről....	235
86. Pozsony, 1969. március 17. Dobos László megnyitó beszéde a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlésén, amelyben számba veszi a csehszlovákiai magyarság helyzetének rendezése kapcsán már megvalósult és még megvalósításra váró feladatokat	238
87. Pozsony, 1969. március 18. A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetségének a rendkívüli, X. országos közgyűlésen elfogadott programja, amely a Csemadok elsőrendű feladataként a csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeinek képviselését jelöli meg.....	242

88. Pozsony, 1969. március 18–19. Az Új Szó tudósításai a Csemadok március 17–18-i rendkívüli, X. országos közgyűléséről.....	248
89. Pozsony, 1969. március 25. Duray Miklós beszámolója az Új Ifjúságban a magyar ifjúság képviselőinek a Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása március 10–12-i prágai országos alakuló kongresszusán való részvételéről	252
90. Pozsony, 1968. április 8. A szlovák kormány 103. sz. határozata a kormány Nemzetiségi Tanácsának személyi összetételéről, statútumáról és ügyrendjéről	253
91. Pozsony, 1969. április 10. A Csemadok KB Elnökségének állásfoglalása arról, hogy támogatja a párt- és állami szerveknek a politikai és társadalmi élet normalizálására irányuló törekvéseit	257
92. Pozsony, 1969. április 20. Karel Pomaizl cseh történelemfilozófus írása a Hét című napilapban, amely elsőként összegzi és elemzi a nemzetiségi alkotmánytörvény hiányosságait és az annak kapcsán felmerülő problémákat...	258
93. Pozsony, 1969. április 27. Gyönyör József, a kormányhivatal Nemzetiségi Titkársága munkatársának írása a Hét című hetilapban, amely kritikusan értékeli nemzetiségi képviselő terén elért eddigi eredményeket	263
94. Pozsony, 1969. április 30. Közlemény a Csemadok, a Matica slovenská és a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége elnökségi pártcsoportjainak a pártvezetés által kezdeményezett tanácskozásról	266
95. Pozsony, 1969. június 3. Az Új Ifjúság beszámolója arról, hogy a szlovák Belügyminisztérium – többek között a nemzetiségi alkotmánytörvényre hivatkozva – nem hagyta jóvá a Magyar Ifjúsági Szövetség alapszabályát	267
96. Pozsony, 1969. június 8. Beszámoló a Hét című hetilapban a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság május 23-i meg alakulásáról	269
97. Pozsony, 1969. július 21. A nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos politikai irányelveknek a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsa által kidolgozott és a legfelsőbb politikai szervek elé terjesztett tervezete.....	271
98. Pozsony, 1969. augusztus 26. Közlemény a Csemadok KB Elnökségének rendkívüli üléséről, amely szerint az Elnökség támogatja a pártnak és kormánynak az „ellenforradalmi elemek megfékezésére” vonatkozó intézkedéseit	281
99. Pozsony, 1969. szeptember 4. A Csemadok KB Elnöksége által a szövetség 1968. évi határozatairól kidolgozott, s azokat – az augusztusi szovjet megszállást elítélő megfogalmazások kivételével – általában pozitívnak minősítő értékelés.....	282
100. Pozsony, 1969. szeptember 4. Közlemény a Csemadok KB Elnökségének üléséről, amely szerint az Elnökség visszavonta 1968. augusztusi határozatait, mivel azok olyan kitételeket is tartalmaztak, „amelyek a tények mai ismeretében helytelenek”	286
101. Pozsony, 1969. szeptember 4. A Csemadok KB Elnöksége pártcsoportjának a szlovák pártvezetéshez intézett állásfoglalása, amelyben tiltakozik a	

Matica slovenská törekvései ellen, hogy beavatkozhasson a nemzetiségi politika alakításába.....	287
102. Pozsony, 1968. szeptember 6. Az Új Szónak a Csemadok KB Elnöksége szeptember 4-i határozatát alibikeresésnek minősítő és annak őszinteségét megkérdőjelező glosszája	290
103. Pozsony, 1969. szeptember 10. A Csemadok KB Elnökségének nyilatkozata, amelyben visszautasítja az Új Szó szeptember 6-i glosszájában megfogalmazott vádakat	291
104. Pozsony, 1969. szeptember 20. Az Új Szó hasábjain közzétett levélváltás Dobos László, a Csemadok elnöke és Lőrincz Gyula főszerkesztő között a lapnak a Csemadok KB elnökségi ülésének határozatát bíráló írásával kapcsolatban	293
105. Stósz, 1969. október 5. Fábry Zoltán levele a Csemadok Központi Bizottságához, amelyben a Csemadok és az Új Szó vitája kapcsán aggodalmát fejezi ki a magyar kisebbség egységének megbomlása miatt.....	295
106. Pozsony, 1969. október 20. Jegyzőkönyv az SZNT Nemzetiségi Bizottságának üléséről, amely Dobos László beszámolóját követően határozatban állt ki amellett, hogy a politikai szervek minél előbb megtárgyalják a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek tervezetét (részlet).....	297
107. Pozsony, 1969. november 4. Az SZLKP KB Elnökségének határozata, amely a Matica slovenská augusztusi közgyűlése kapcsán kimondja a Matica és a nemzetiségi kulturális szövetségek tevékenységét értékelő jelentések elkészítésének és vezetőségük személyi összetétele felülvizsgálásának szükségességét.....	301
108. Pozsony, 1969. november 5. Az Új Szó tudósítása a Magyar Területi Színház újonnan létrehozott kassai részlegének, a Thália Színház november 3-i bemutatkozó sajtóértekezletéről	303
109. Pozsony, 1969. november 8. A Csemadok KB újonnan létrehozott pártcsoportjának állásfoglalása a Csemadok 1968–1969. évi tevékenységével kapcsolatban.	304
110. Pozsony, 1969. november 9. A Csemadok Központi Bizottságának a KB 1968–1969-ben elfogadott dokumentumairól készített s azokat az Elnökséghez hasonlóan nagyrészt pozitívnak minősítő értékelése.....	307
111. Pozsony, 1969. november 9. A Csemadok KB határozata a szovjet megszállást elítélő dokumentumainak visszavonásáról, a Matica slovenskával a nemzetiségi kérdésről folytatott polémia elítéléséről és a szövetség 1968–1969-es tevékenységét értékelő bizottság létrehozásáról.....	311
112. Pozsony, 1969. december 3. Az Új Szó szerkesztőségének és pártszervezetének önbíráló nyilatkozata, amelyben elhatárolódnak a lap szovjet megszállás ellen tiltakozó 1968. augusztusi írásaitól.....	313
113. Pozsony, 1969. december 3. Beszámoló az Új Szóban a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság november 29-i megalakulásáról	315
114. Pozsony, 1969. december 27. Tolvaj Bertalan nyilatkozata a Szabad Föld-műves című hetilapnak a Nemzetiségi Titkárság egyéves tevékenységé-	

ről, amelyben reményét fejezi ki, hogy 1970 első felében sor kerül a nemzetiségi törvények elfogadására	316
115. Pozsony, 1970. február 17. Az Új Ifjúság című hetilap szerkesztőségének önbíráló nyilatkozata, amelyben kritikusan értékeli a lap 1968–1969-es tevékenységét.....	318
116. Pozsony, 1970. április 30. Az ún. hatos bizottságnak a Csemadok KB 1968–1969-es tevékenységét értékelő jelentése (részletek)	320
117. Pozsony, 1970. május 9. Az Új Szó Csemadokot támadó írása, amellyel kezdetét veszi a szövetség 1968–1969-es tevékenysége és vezetése elleni sajtókampány	331
118. Pozsony, 1970. május 11. Határozat a Csemadok KB üléséről, amely amellett, hogy általában pozitívan ítélte meg a szervezet 1968–1969-es tevékenységét, törölte a szövetség dokumentumainak egyes kitételeit, s több személyi változást hajtott végre vezető testületeiben.....	332
119. Pozsony, 1970. július 9. Balázs Béla írása az Új Szóban, amely a Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről készült értékelést egyoldalúnak és általánosítónak nevezve a negatívumok felelőseinek konkrét megnevezését követeli.....	337
120. Pozsony, 1970. augusztus 18. Varga Jánosnak a Csemadok 1968–1969-es tevékenységét bíráló írása az Új Szóban, amely a szövetségen belüli deformációkért Dobos László elnököt, az ún. kassai levél megszövegezőit és az ifjúsági klubmozgalom képviselőit teszi felelőssé	340
121. Pozsony, 1970. szeptember 16–19. Bábi Tibor Irodalmárok közéleti kontárkodása címmel megjelent, Dobos Lászlót és Szőke Józsefet támadó cikksorozata az Új Szóban (részletek)	344
122. Pozsony, 1970. október 2. Varga Jánosnak a Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről készült értékelést elégtelennek minősítő és a szövetség vezetését a szükséges következtetések levonásának elmaradása miatt elmarasztaló írása az Új Szóban.....	348
123. Kassa, 1970. október 12. A Csemadok Kassai Járási Bizottságának újabb állásfoglalása, amelyben továbbra is kiáll Ószinte szóval című 1968. márciusi állásfoglalása és az abban foglaltak mellett.....	352
124. Pozsony, 1970. november 4. Varga János, a Csemadok KB titkára által a szövetség központi szerveiben végrehajtandó tisztogatásokra előterjesztett javaslat.....	355
125. Pozsony, 1971. március 10. A Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről a szlovák pártvezetés elé terjesztett, azt már alapvetően negatívan értékelő és a szövetségen belüli „ellenzéki törekvések” felelőseit is megnevező jelentés	357
126. Pozsony, 1971. március 29. Határozat a Csemadok KB üléséről, amely felmentette tisztségéből Dobos Lászlót és a szövetség vezető szerveinek több tagját, s Fábry Istvánt választotta meg a Csemadok új elnökévé	362
127. Pozsony, 1971. június 28. Jelentés az SZLKP KB Elnöksége számára a Dobos László elleni pártvizsgálat eredményeiről, amely szerint Dobos	

Lászlót terheli a fő felelősség a Csemadok tevékenységében 1968–1969 folyamán bekövetkezett deformációkért.....	365
128. Pozsony, 1971. június 28. Jelentés az SZLKP KB Elnöksége számára a Szabó Rezső elleni pártvizsgálat eredményeiről, amely őt nevezi meg a Csemadok 1968. augusztusi szovjetellenes állásfoglalásainak egyik fő kezdeményezőjeként.....	367
129. Pozsony, 1972. április 15. A Csemadok Központi Bizottságának a szövetség XI. országos közgyűlésén Varga Béla vezető titkár által előterjesztett beszámolója, amely csaknem teljes egészében a Csemadok 1968–1969-es tevékenységének elmarasztalásával foglalkozik (részlet).....	369
130. Pozsony, 1972. április 16. A Csemadok XI. országos közgyűlésének a normalizáció jegyében fogant határozata, amely teljes egészében törli a szövetség 1969-ben elfogadott programját és az azzal kapcsolatos határozatokat	374
131. 1972. április 17. Az Új Szó tudósítása a Csemadok április 15–16-i XI. országos közgyűléséről	376

AHOGY AZT A MAGYAR KÜLKÉPVISELETI SZERVEK LÁTTÁK

132. Pozsony, 1968. április 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a magyar kisebbség részvételéről a demokratizálódási folyamatban, amelyben beszámol a Csemadok KB márciusi javaslatairól és azok szlovák fogadtatásáról.....	379
133. Pozsony, 1968. április 30. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a magyar kisebbség helyzetéről, a szlovák sajtó magyarellenes írásairól és egyéb magyarellenes megnyilvánulásokról	384
134. Budapest, 1968. június 6. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul feljegyzése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, amelyben beszámol a szlovák és magyar sajtó hasábjain zajló vitáról és a Matica slovenská dél-szlovákiai aktivizálódásáról	389
135. Prága, 1968. július 4. Barity Miklós prágai magyar ideiglenes ügyvivő jelentése, amelyben a Csemadok vezetőitől kapott információk alapján beszámol az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának tárgyalásairól	393
136. Pozsony, 1968. szeptember 13. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése az augusztus 21-i meg szállás utáni szlovákiai viszonyokról, amelyben beszámol a magyar lakosság magatartásáról és helyzetéről is (részlet).....	396
137. Pozsony, 1968. november 9. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, a nemzetiségi alkotmánytörvény elfogadásáról és a törvénytervezet elleni szlovák kampányról.....	397
138. Pozsony, 1968. november 22. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a föderációs és a nemzetiségi alkotmánytörvényt (részlet)	401

139. Pozsony, 1969. január 7. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a nemzetiségi alkotmánytörvény szlovákiai realizálásáról és annak nehézségeiről	402
140. Pozsony, 1969. április 14. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűléséről	405
141. Pozsony, 1969. május 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Matica slovenská, a Csemadok és az ukrán kulturális szövetség elnökségei pártcsoportjainak a szlovák pártvezetés által kezdeményezett értekezletéről.....	407
142. Pozsony, 1969. június 10. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlését és az azon elfogadott programot	408
143. Pozsony, 1970. január 9. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról 1969-ben, a nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati realizálására kidolgozott törvénytervezetről és azok sorsáról	411
144. Pozsony, 1970. április 15. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok vezetőségében várható személyi változásokról	414
145. Pozsony, 1970. május 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése Dobos László tárca nélküli miniszter és Szabó Rezső parlamenti alelnök leváltásáról.....	415
146. Pozsony, 1970. november 7. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadokon belüli helyzetről, a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szervek átszervezéséről és a nemzetiségi törvények elfogadásának elmaradásáról.....	417
147. Pozsony, 1971. február 11. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarok jogait korlátozó törekvésekről, amelyben beszámol a Csemadok helyzetéről is.....	421
148. Pozsony, 1971. március 8. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése arról, hogy a lemondott Dobos Lászlót a szlovák pártvezetés döntése értelmében nem Lőrincz Gyula, hanem Fábry István fogja felváltani a Csemadok elnöki tisztségében	424
149. Pozsony, 1972. január 7. Bjelik György pozsonyi magyar főkonzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról, amelyben beszámol a nemzetiségi szervek leépítéséről és a Csemadok pozíciójának meggyengüléséről.....	426
150. Pozsony, 1972. május 12. Bjelik György pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok XI. országos közgyűléséről	429
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	433
FORRÁSOK ÉS IRODALOM	435
NÉVMAGYARÁZATOK ÉS NÉVMUTATÓ.....	438
HELYSÉGNÉVJEGYZÉK	464
ZHRNUTIE	467
SUMMARY.....	468

BEVEZETŐ

A 2008-as esztendőben az ún. prágai tavasznak immár a 40. évfordulójára emlékezünk, a csehszlovákiai magyarságnak az 1968-as reformfolyamatban való részvételéről azonban a mai napig nem készült sem átfogó elemzés, sem pedig a monografikus feldolgozást elősegítő dokumentumgyűjtemény. A cseh és a szlovák történetírás elsősorban az egykori Csehszlovákia többségi nemzeteinek érdeklődésére számot tartó kérdések, a magyarországi történetírás pedig a csehszlovák válság nemzetközi összefüggéseinek és Magyarország, illetve a Magyar Néphadsereg Csehszlovákia megszállásában való részvételének kutatására szorítkozott.

Az Alexander Dubček nevével fémjelzett demokratizálási folyamat kutatása és objektív megítélése a pártállam korlátai között lehetetlen volt. Az 1989-es rendszerváltás és a levéltári iratok hozzáférhetővé tétele után ugyanakkor a korszak természetszerűen a cseh és a szlovák történetírás érdeklődésének középpontjába került, s az elmúlt közel két évtizedben már szinte könyvtárnyi irodalma, közte több dokumentumkötete jelent meg a prágai tavasz kérdéskörének.

Szlovákiában az 1967–1970 közötti évek történelmi eseményeinek elemzésére alakult kormánybizottság kiadásában már 1992-ben napvilágot látott a szlovákiai vonatkozású dokumentumok gyűjteménye.¹ A tudatos forrásfeltárás és -közlés ugyanakkor inkább a cseh történetírást jellemzi, amely 1993 óta önálló dokumentumgyűjtemény-sorozatban teszi közzé a korszakra vonatkozó iratgyűjtés eredményeit. A Cseh Tudományos Akadémia Jelenkutatási Intézetének kiadásában megjelenő sorozat monotematikus kötetekben adja közre többek között a kommunista pártra, a Nemzeti Frontra, a kormány és a köztársasági elnök tevékenységére, a Belügyminisztérium és a biztonsági szervek működésére, a csehszlovák válság nemzetközi összefüggéseire, katonai kérdéseire és a cseh–szlovák föderáció létrejöttére vonatkozó forrásokat. Mind a cseh, mind a szlovák történetíráshoz jellemző ugyanakkor, hogy a nemzeti kisebbségek (magyarok, ruszinok-ukránok, lengyelek, németek) emancipációs törekvéseit meglehetősen szűkszavúan tárgyalja, s a forráskiadványok is csupán elvétve tartalmazzak a nemzetiségi kérdéssel, ill. az ország nemzetiségeivel kapcsolatos dokumentumokat. Az egyetlen kivétel a CSTA Jelenkutatási Intézetének kiadásában megjelenő sorozatnak a társadalmi szervezetekkel és mozgalmakkal foglalkozó kötete, amelybe beválogattak a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó néhány iratot is.²

Magyar nyelven mindeddig két olyan kötet látott napvilágot, amely a kisebbségi magyarság 1968-as szerepvállalásával kapcsolatos dokumentumokat is tartalmaz. Köves-

1 Štefanský, Michal (zost.): *Slovensko v rokoch 1967–1970. Výber dokumentov*. Bratislava, Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967–1970, 1992.

2 Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*. Praha–Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR–Nakladatelství Doplněk, 1998. /Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 2/2. svazek./

di János 1990-ben megjelent gyűjteménye elsősorban az augusztus 21-i megszállás utáni magyar és idegen nyelvű sajtóanyagból válogatott, közzétéve többek között a magyar kisebbségnek a megszállás ellen tiltakozó, a korabeli sajtóban megjelent néhány állásfoglalását is.³ Szabó Rezsőnek, a Csemadok KB egykori vezető titkárának 2004-ben kiadott kötete, noha forrásközlésében nem korlátozódik a tárgyalta időszakra, a szövetség 1968–1969-ben keletkezett több fontos dokumentumát is közli.⁴ A két dokumentumköteten kívül Csáky Pál adott közre egy válogatást, amelyben a reformfolyamat erőszakos elfojtása utáni megtorlás, tisztogatás időszakának néhány dokumentumát tárja a közvélemény elé, a Zsebők Csaba, Keresztes Gáspár, Klenner Zoltán, Alexander Papp és Agnesa Nemcova által összeállított kötet pedig a prágai tavasz néhány kisebbségi magyar vezetőjével készült interjúkat tartalmaz.⁵

A szlovákiai magyar szerzők tollából származó tanulmányok közül elsősorban Szarka László írásai érdemelnek említést, aki a nemzetiségi kérdésről 1968–1969-ben a sajtó hasábjain folytatott vitáról, valamint – a szövetség 1968. évi központi bizottsági és elnökségi üléseinek jegyzőkönyvei alapján – a Csemadok nemzetiségpolitikai kezdeményezéseiről adott áttekintést.⁶ Kiss József szlovák és magyar nyelven is megjelent tanulmánya a magyar kisebbségnek a reformfolyamat első szakaszában betöltött helyét és szerepét vizsgálja,⁷ Varga Sándor írása pedig az 1968 decemberében megalakult Magyar Ifjúsági Szövetség létrejöttének előzményeit ismerteti.⁸

A szlovák szerzők közül elsőként Juraj Zvara tett kísérletet a korszak kisebbségpolitikájának felvázolására, aki az 1960–1970-es évek fordulóján megjelent íásaiban ismertette a nemzetiségi alkotmánytörvény megszületésének körülményeit.⁹ A szlovákiai nemzetiségek 1968-as törekvéseinek vázlatos összefoglalására Stanislav Konečný tanulmánya vállalkozott.¹⁰ Az 1968–1969-ben létrehozott nemzetiségi szervek tevékenységéről, illetve a Gustáv Husák nevével fémjelzett normalizációs rendszer magyar ki-

- 3 Kövesdi János (szerk.): *Országos gyász. Csehszlovákia 1968 augusztusában*. Pozsony, magánkiadás, 1990.
- 4 Szabó Rezső: *A Csemadok és a Prágai Tavasz. Beszélgetések, cikkek, előadások, dokumentumok*. Pozsony, Kalligram, 2004.
- 5 Csáky Pál: Megtorlások 1968 után a Csehszlovákiában élő magyarok körében. *Regio*, II. évf. (1991) 1. sz. 144–161. p.; Zsebők Csaba – Keresztes Gáspár – Klenner Zoltán – Alexander Papp – Agnesa Nemcova: *A prágai tavasz és a kisebbségek*. [h. n.], Uniós Tanoda Alapítvány, 2005.
- 6 Szarka László: Cseh és szlovák szerzők a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek helyzetéről 1968–1983. *Világtörténet*. Új folyam, 1985. 2. sz. 136–149. p.; Szarka László: Nemzetiségi egyenjogúság és öngazgatás (A Csemadok 1968. évi kisebbségi jogi kezdeményezése). In Szabó Rezső: i. m. 463–477. p.
- 7 Kiss, Jozef: Maďarská menšina v reformnom hnutí (1964–1967). *Česko-slovenská historická ročenka* 1998. Brno, Masarykova univerzita, 1998, 95–102. p.; Kiss József: A szlovákiai magyar kisebbség a reformfolyamat első szakaszában (1964–1967). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, I. évf. (1999) 1. sz. 99–108. p.
- 8 Varga Sándor: Csehszlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom az 1960-as években. *Regio*, I. évf. (1990) 2. sz. 161–166. p.
- 9 Zvara, Juraj: A magyar dolgozók részvétele a szocialista Csehszlovákia építésében. In Dusek Imre (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában. Tanulmányok és visszaemlékezések*. Bratislava, Epona Könyvkiadó, 1969, 201–280. p.; Zvara, Juraj: A CSKP nemzetiségi politikája a szocializmus építésének időszakában és a további feladatok. In Csanda Sándor (szerk.): *Közös hazában. Tanulmányok a CSSZSZK magyar nemzetiségű lakosságának politikai, társadalmi, kulturális és gazdasági életéről*. Bratislava, Pravda Könyvkiadó, 1972, 5–82. p.
- 10 Konečný, Stanislav: K aktivizácii národnostných menšín na Slovensku v šesťdesiatych rokoch. In Pástor, Zoltán–Štefanský, Michal (zost.): *Pokus o reformu v roku 1968 (Historicko-politologické pohľady)*. Banská Bystrica, Trian, 1999, 146–156. p.

sebbséggel szembeni politikájáról Juraj Marušiak – szlovák eredetiben és magyar fordításban is megjelent – tanulmányából tájékozódhat az olvasó.¹¹

A magyarországi történetírás – amint arra már utaltunk – a csehszlovákiai reformfolyamat kisebbségi magyar vonatkozásaival mindeddig szintén nem foglalkozott. Kun Miklós és Huszár István monográfiái a csehszlovák válság nemzetközi összefüggéseit, Pataky Iván kötete a Magyar Néphadsereg Csehszlovákia megszállásában való részvételét, Boros Ferenc tanulmányai pedig a csehszlovákiai reformtörekvéseket, ill. a kádári politikának a csehszlovákiai eseményekhez való viszonyulását vizsgálják.¹²

Mivel tehát 1968 kisebbségi magyar vonatkozásairól, a magyar kisebbségnek a reformfolyamatban való részvételéről nemcsak monografikus feldolgozás, hanem – a felsorolt kevés kivételtől eltekintve – forrástanulmány sem készült, a Fórum Kisebbségkutató Intézet a prágai tavasz 40. évfordulóján tervbe vette a csehszlovákiai magyarság 1968-as szerepvállalásával kapcsolatos források összegyűjtését és egy dokumentumkötetben való közreadását. Jelen munkának ugyanakkor nem lehetett célja „1968 csehszlovákiai magyar történetének” a megírása. A gyűjtemény elkészítéséhez rendelkezésemre álló idő, ill. a levéltári forrásokhoz való hozzáférés korlátai miatt mindössze arra vállalkozhattam, hogy megpróbáljam összeállítani 1968 csehszlovákiai magyar vonatkozású dokumentumainak a lehetőségekhez mérten minél szélesebb körű – azonban szükségszerűen a terjedelmi korlátokat is figyelembe vevő – válogatását. A dokumentumkötet remélhetőleg ösztönzően fog hatni további hasonló gyűjtemények kiadásához, általam nem kutatott források feltárásához s a korszakkal foglalkozó tanulmányok és monográfiák elkészítéséhez.

A közzétett 150 dokumentum túlnyomó többsége a magyar kisebbség érdekvédelmét a prágai tavasz idején nyíltan felvállaló, s nemzetiségpolitikai célkitűzéseket is megfogalmazó Csemadok tevékenységéhez kapcsolódik. Az iratok között azonban igyekeztem úgy válogatni, hogy a gyűjtemény a Csemadok érdekvédelmi munkássága mellett átfogó képet nyújtson többek között a Magyar Ifjúsági Szövetség megalakulásának folyamatáról, a nemzetiségi kérdésről a sajtó hasábjain folytatott szlovák–magyar vitáról, az állami és pártszervek nemzetiségekkel kapcsolatos döntéseiről, a magyar lakosságnak az augusztusi katonai megszállás elleni tiltakozásáról, a nemzetiségi alkotmánytörvény megalkotásának folyamatáról, a reformfolyamat eredményeként létrejött ún. nemzetiségi szervek tevékenységének kezdeti szakaszáról, végül pedig a visszarendeződésről, a reformfolyamatban aktív szerepet vállalt személyeknek a közéletből való eltávolításáról. A dokumentumközlést éppen ezért nem korlátoztam csupán az 1968-as

-
- 11 Marušiak, Juraj: Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In Kmeť, Norbert–Marušiak, Juraj (zost.): *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, [2003], 222–279. p.; Marušiak, Juraj: A magyar kisebbség a normalizációs évek szlovákiai politikájának összefüggéseiben. 1–2. rész. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, VII. évf. (2005) 1. sz. 51–75. p.; 2. sz. 63–84. p.
 - 12 Kun Miklós: *Prágai tavasz – prágai ősz. 1968 fehér foltjai*. Budapest. Akadémiai Kiadó, 1998; Huszár István: *Prága–Budapest–Moszkva, 1968*. Budapest, Szabad tér, 1998; Pataky Iván: *A vonakodó szövetséges. A Magyar Népköztársaság és a Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában*. Budapest, Zrínyi, 1996; Boros Ferenc: A csehszlovákiai reformtörekvések és elfojtásuk az elmúlt évtizedekben. *Múltunk*, XXXV. évf. (1990) 2. sz. 69–86. p.; Boros Ferenc: 1968 és a kádári politika. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, V. évf. (2003) 1. sz. 79–97. p.

és 1969-es évre, hanem beválogattam a kötetbe a normalizáció kezdeti szakaszának – különösen a Csemadok megrendszabályozásával kapcsolatos – több dokumentumát is. Szerepeltetem a gyűjteményben, annak mintegy függelékeként, a csehszlovákiai magyarság helyzetéről készült magyar diplomáciai jelentéseket is, amelyek részletes összefoglalóját adják a történéseknek, s hasznos támpontokat nyújtanak a tárgyalt korszak megismeréséhez és elemzéséhez.

Bekerült a válogatásba számos olyan irat is, amelyeket már a meglehetősen szabad korabeli sajtó is közölt. A közreadott dokumentumok egy része azonban eddig publikálatlan, s nemcsak az olvasóközönség, hanem a szakma előtt is ismeretlen volt. A sajtócikkeket, valamint a már a korabeli sajtóban is megjelent dokumentumok túlnyomó többségét a kommunista párt *Új Szó* c. napilapjából, a Csemadok *Hét* c. hetilapjából és az *Új Ifjúság* c. ifjúsági hetilapból válogattam.

A levéltári munka során elsősorban a Csemadoknak és a szlovák kormány Nemzeti Tanácsának a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltárában elhelyezett iratanyagát dolgoztam fel. A Csemadok irattárának jelenleg is rendezés alatt álló dokumentumai felbecsülhetetlen forrását képezik nemcsak a prágai tavasz, hanem általában a csehszlovákiai magyarság több évtizedes történetének. Ugyanez a megállapítás érvényes a Nemzetiségi Tanácsra is, amelyet ugyan az 1970-es évek elején leépítettek, tevékenységének kezdeti szakasza mégis hű tükre a magyar kisebbség reformtörekvéseinek és azok kudarcának.

Mivel a pártállami korszak legfontosabb döntései a pártközpontban születtek, elkerülhetetlennek mutatkozott Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának a pozsonyi Szlovák Nemzeti Levéltárban található iratainak az áttanulmányozása. A levéltári kutatás fontos részét képezte végül a magyar Külügyminisztérium Magyar Országos Levéltárban elhelyezett iratanyagának a feldolgozása. A pozsonyi magyar főkonzulátus, részben pedig a prágai magyar nagykövetség jelentései lehetővé teszik annak figyelemmel követését, hogyan látták és láttatták a magyar külképviseleti szervek a csehszlovákiai fejleményeket.

A kötet összeállítása során gyakran nehéz volt annak eldöntése, hogy egy-egy dokumentumnak a levéltári forrásanyagban fellelhető vagy pedig a korabeli sajtóban publikált változata kerüljön be a gyűjteménybe. Ilyenkor gyakran a sajtóban közzétett változatok mellett döntöttem, mivel azok általában stilizáltabbak voltak a levéltárban található fogalmazványoknál. Hasonló dilemmát jelentett annak eldöntése, hogy a Csemadok egyes szerveinek és a szlovák parlament Nemzetiségi Bizottságának üléseiről az azokon készült jegyzőkönyvek, vagy a sajtóban megjelent közlemények, tudósítások alapján tájékoztassak. Ezekben az esetekben nemcsak azt kellett figyelembe vennem, hogy az egyes dokumentumok közül melyik adja vissza hűebben az egyes üléseken történeteket, hanem az irat terjedelmét, tömörségét is. A válogatás során arra törekedtem, hogy a szlovák és magyar nyelven is fellelhető dokumentumok közül a magyar változatot szerepeltessem, a csupán szlovák eredetiben megtalálható dokumentumokat azonban szlovák nyelven közlöm.

A közreadott dokumentumok sorszámozva, időrendi sorrendben követik egymást, külön csak a magyar diplomáciai jelentéseket csoportosítottam. Az egyes iratokat teljes terjedelmükben igyekeztem közölni, ahol azonban azt a terjedelmi okok feltétlenül megkívánták, ott rövidítettem, a kihagyást szögletes zárójellel jelöltem, a kihagyott rész tartalmát pedig lábjegyzetben ismertettem. Az iratok szövegű másolatban, de a mai he-

lyesírás szabályai szerint kerültek be a gyűjteménybe. A nyilvánvaló helyesírási hibákat, elírásokat korrigáltam, a hibásan írt személyneveket kijavítottam. A dokumentumokban található eredeti kiemeléseket (a nagybetűs írásmódot is beleértve) és a régies szóalakokat megőriztem, a stiláris hiányosságokat és a magyartalan mondatokat nem javítottam, ha azonban az érthetőség feltétlenül megkövetelt valamilyen betoldást, azt szögletes zárójelbe tettem. Az egyes dokumentumokat, ahol az szükségesnek mutatkozott, magyarázó, illetve tájékoztató céllal lábjegyzetekkel láttam el. Ezekben utaltam az esetleges tárgyi tévedésekre, a forrásokra és irodalomra, feloldottam a kevésbé ismert idegen szavakat, az idegen nyelvű szövegrészeket és a szlovakizmusokat.

Minden egyes dokumentumot az irat lelőhelyét megadó jelzet követ, amely után tájékoztatok az irat előállításának módjáról (géppel vagy kézzel írt szöveg) és típusáról (fogalmazvány, tisztázat vagy másolat). A sajtóból átvett dokumentumok, ill. cikkek esetében a lap címe, a lapszám kelte és az oldalszám alkotja a jelzetet. Lábjegyzetben utalok arra is, ha az iratot valahol már publikálták. A szlovák nyelven közreadott dokumentumokat rövid magyar nyelvű összefoglalóval láttam el.

A dokumentumokban előforduló rövidítéseket a kötet végén található jegyzékben oldottam fel. Ugyancsak itt található a dokumentumokban előforduló személynevek magyarázata és mutatója, a magyar–szlovák, ill. szlovák–magyar helységnévjegyzék, valamint a felhasznált levéltári források és irodalom jegyzéke.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYARSÁG A REFORMFOLYAMATBAN ÉS A NORMALIZÁCIÓ ELSŐ ÉVEIBEN

(ESEMÉNYTÖRTÉNETI ÖSSZEFOGLALÁS)

Csehszlovákiában 1968 kora tavaszára állt elő olyan helyzet, amely a társadalom és a politikai rendszer megújulásának, demokratizálásának, ezen belül pedig a nemzetiségi kérdés modellértékű rendezésének lehetőségét hordozta magában. Az 1968 januárjában kezdődött reformfolyamat gyökerei ugyanakkor még a hatvanas évek első felébe nyúlnak vissza, amikor a koncepciós perek elítélteinek szabadon bocsátása, majd rehabilitálása, a cseh–szlovák viszonyban meglévő feszültségek és a csehszlovák gazdaság egyre mélyülő válsága felvetették a gazdasági és politikai élet megreformálásának szükségességét.

Az egyik legégetőbb megoldásra váró feladat a cseh–szlovák viszony újrendezésének szükségessége volt, a szlovák emancipációs törekvések kapcsán azonban törvényszerűen felmerült a szlovák–magyar kapcsolatok, illetve az 1945–1948 között jogfosztott szlovákiai magyarság helyzete megnyugtató rendezésének igénye is. A legfelsőbb pártvezetés mellett már Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) XIII. kongresszusának előkészületei során létrejött egy interdiszciplináris bizottság, amely feladatul kapta, hogy dolgozza ki az új nemzetiségi politika alapelveit. A nyilvánosság kizárásával végzett munkája során a bizottság több javaslatot is megfogalmazott. Javaslatai között szerepelt többek között a nemzetiségek államalkotó elemként való elismerése, kollektív jogokban részesítése, saját érdekképviselői szerveik létrehozásának lehetővé tétele és egy nemzetiségi törvény megalkotása. A javaslatok azonban a tervekkel ellentétben nem kerültek az 1966 júniusában megtartott XIII. pártkongresszus elé, s bár a legfelsőbb pártszervek időnként továbbra is napirendre tűzték a kérdést, megvalósításuk lehetősége – a cseh–szlovák államjogi viszony újrendezésének kérdéséhez hasonlóan – csupán az 1968-as prágai tavasz idején került kézzelfogható közelségbe.¹³

Az évek óta várt érdemi reformok útjából 1968 januárjában, Antonín Novotnýnak a kommunista párt éléről való távozásával hárultak el az akadályok. A CSKP Központi Bizottságának január 3–5-i ülése, amelyen a pártvezetésen belüli reformerek elérték Novotný felmentését és Alexander Dubček első titkárrá választását, amellel hogy határozatot hozott a párt- és közélet demokratizálásának megvalósításáról és a párt akcióprogramjának kidolgozásáról, kimondta az új nemzetiségi politika alapelvei kidolgozásá-

13 Zvara, Juraj: A magyar dolgozók részvétele... i. m. 263–264. p.; Zvara, Juraj: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava, Nakladateľstvo Epoque, 1969, 185–186. p.; Kiss József: A szlovákiai magyar kisebbség... i. m. 103–105. p.

nak szükségességét is.¹⁴ Az Alexander Dubček nevével fémjelzett reformfolyamatban ezt követően 1968 márciusában megszüntették a sajtócenzúrát, megtörténtek az első lépések a gazdaság megreformálása és a cseh–szlovák államjogi viszonyoknak egy föderáció formájában történő újrendezése felé, a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége, a Csemadok pedig a párt felkérésének eleget téve – az ukrán kulturális szövetséghez hasonlóan – kidolgozta a nemzetiségi kérdés rendezésére vonatkozó javaslatait, hogy azokat beépíthessék a párt készülő akcióprogramjába.

A Csemadok Központi Bizottságának 1968. március 12-i ülésén elfogadott javaslatok nem voltak előzmény nélküliek. A szövetség vezetése a párt és a Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) felkérésére a hatvanas évek folyamán már több olyan beadványt is eljuttatott a párt- és állami szervekhez, amelyekben megfogalmazta a magyar kisebbség kulturális életének, oktatásügyének és intézményrendszerének fejlesztésére vonatkozó elképzeléseit, ráadásul képviseltette magát a XIII. pártkongresszus előtt létrehozott interdiszciplináris bizottságban is. A szlovákiai magyarság legjelentősebb társadalmi erejétől ekkor már egyébként sem álltak távol az érdekképviselői törekvések. Noha a Csemadok eredendően kulturális egyesület volt, a magyar lakosság megalakulásától fogva hajlamos volt nemcsak kulturális, hanem érdekvédelmi szervezetének is tekinteni. A szervezet részéről időnként már korábban is megnyilvánuló ilyen irányú törekvéseket az állampárt általában igyekezett elfojtani, a hatvanas évek, különösen pedig a prágai tavasz szabadabb politikai légkörében azonban a kommunista párt a Csemadokot gyakorlatilag partnerként kezelte, így az tevékenyen bekapcsolódhatott a rendszer demokratizálásáért, ezen belül is elsősorban a nemzetiségek jogállásának rendezéséért folytatott küzdelembe.

A Csemadoknak a nemzetiségek helyzetének rendezését az öngazgatás és a kollektív kisebbségi jogok alapján szorgalmazó javaslata, támogatásáról biztosítva a demokratizálási folyamatot és az ország föderatív átszervezését, síkra szállt többek között a kisebbségi jogok alkotmányos szabályozásáért és az arányos nemzetiségi részvétel biztosításáért a választott és végrehajtó szervekben. A törvényhozó és végrehajtó szervek mellett a nemzetiségek képviselőiből álló nemzetiségi szervek: a prágai Nemzetgyűlés és a pozsonyi SZNT keretében Nemzetiségi Bizottság, a prágai kormány mellett nemzetiségi titkárság, a szlovák kormány, azaz a Megbízottak Testülete keretében Nemzetiségi Megbízotti Hivatal (vagyis minisztérium) létrehozását szorgalmazta. A javaslatok között szerepelt a magyarság számára hátrányos 1960. évi közigazgatási elrendezés kiigazítása és a nemzetiségi szempontból egységes járáások létrehozása, a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztése és önálló irányításának megteremtése, nemzetiségi tudományos és kulturális intézmények létesítése, valamint az 1945 után hozott magyarellenos jogszabályok felülvizsgálása és a diszkriminációs rendelkezések eltörlése.¹⁵

A Csemadok KB – azon kívül, hogy a pártvezetés és az SZNT elé terjesztette – 1968. március 15-én az *Új Szó* hasábjain keresztül nyilvános vitára bocsátotta, majd március

14 Štefanský, Michal (zost.) i. m. 6–14. p.

15 Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára, Somorja (a továbbiakban: FKI), Csemadok irattára, KB-IV-5. A Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalása Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatához és javaslata a nemzetiségi kérdés megoldásához.

21-én véleményezésük és kiegészítésük céljából járási bizottságainak is megküldte a javaslatokat. Az elkövetkező hónapokban nemcsak a szövetség járási bizottságaitól és helyi szervezeteitől, hanem különböző magyar munkaközösségektől, iskoláktól, ifjúsági kluboktól több száz állásfoglalás érkezett a Csemadok KB-hoz és a magyar lapok szerkesztősejéhez, amelyek amellet, hogy támogatásukról biztosították a KB javaslatait, számos helyi követelménnyel alátámasztva további észrevételekkel egészítették ki azokat. Ezek az állásfoglalások, amelyek nemegy esetben a Csemadok KB-énál is merészebb javaslatokat tartalmaztak, megfogalmazták többek között a párthatározatokban garantált, azonban a gyakorlatban nem érvényesített hivatali kétnyelvűség betartásának, az összevont magyar és szlovák iskolák szétválasztásának, magyar nyelvű egyetem és főiskolák létrehozásának, az 1948-ban elszlovákosított magyar helységnevek visszaállításának és rendkívüli népszámlálás megtartásának igényét.

A szlovák sajtó, a Matica slovenská, valamint a párt- és állami szervek részéről a későbbiekben a leghevesebb bírálat a Csemadok Galántai Járási Bizottságának március 28-i, valamint Losonci Járási Bizottságának március 30-i állásfoglalását érte. Az előbbi többek között a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revízióját, a reszlovakizáció, a csehországi deportálás és a lakosságcsere ártértelekését, a meghurcoltak rehabilitálását s ezen akciók szervezőinek felelősségre vonását, az utóbbi pedig magyar választóközetek kialakítását és a magyar iskolahálózat elsorvasztásáért felelős iskolaügyi megbízott leváltását sürgette.¹⁶ A Csemadok KB-énál több szempontból radikálisabb javaslatokat fogalmazott meg a Szlovák Írók Szövetsége Magyar Szekciójának március 22-i állásfoglalása is. Ez egyrészt kibővítette és konkretizálta a magyar iskolaügy és intézményhálózat kiépítésére vonatkozó elképzeléseket, másrészt azonban szükségesnek tartotta az 1945 utáni magyarellenés intézkedések áldozatainak rehabilitálását és anyagi kárpótlását, a jogfosztás ellen tiltakozók pereinek felülvizsgálását és a kompromittálódott kisebbségi vezetőknek a vezető tisztségekből való távozását is.¹⁷

A kisebbségi magyar sajtóban nyilvánosságra hozott javaslatok a Csemadok korábbi beadványairól és az interdiszciplináris bizottság munkájáról gyakorlatilag semmit nem tudó szlovák közvéleményt váratlanul érték. A szlovák lapok – noha azt szlovák fordításban megkapták – a Csemadok KB március 12-i állásfoglalását nem ismertették. E helyett nagy nyilvánosságot biztosítottak a Csemadok-állásfoglalásokkal és a magyar lapokkal polemizáló s a magyar lakosságot a déli országrészekben élő szlovákok elnemzetietlenítésével és elnyomásával vádoló cikkeknek és nyilatkozatoknak.¹⁸ A sort a délszlovákiai szlovákok nevében fellépő „bazini harmincnyolcak” március 30-i állásfoglalása nyitotta meg, majd a magyarlakta településeken sorra szerveződő Matica-klubok nyilatkozatai folytatták, amelyek a Csemadok-állásfoglalásokból tendenciózusan kiragadott idézetek révén nacionalizmussal, sovinizmussal, sőt – elsősorban a galántai állásfoglalásnak a kassai kormányprogram revíziójára vonatkozó kitételei miatt – egyenesen

16 FKI, Csemadok irattára, rendezetlen iratok, Rezolúciók 1968.

17 Új Szó, 1968. március 24. A Szlovákiai Írószövetség magyar szekciója vezetőségének álláspontja, 1., 4. p.

18 Pl. Z rezolúcie Slovákov, presídlených na Slovensko. *Rofnícke noviny*, 1968. április 4. 1., 4. p.; Olšínský, Rudolf: Maďari kontra Slováci? *Kultúrny život*, 1968. április 12. 1., 3. p.; Gáfrik, Michal: My, podnájomníci vo vlastnej krajine. *Kultúrny život*, 1968. április 19. 6. p.; Okáli, Daniel: Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládneho programu. *Predvoj*, 1968. április 25. 12–13. p.

revizionizmussal és a második világháború eredményeinek megkérdőjelezésével vádolták meg a Csemadokot és tisztségviselőit.¹⁹

A Szlovákia Kommunista Pártja (SZLKP) Központi Bizottságához és az SZNT-hez is eljuttatott különböző szlovák állásfoglalások, amelyeket a Matica-szervezeteken kívül gyakran pártalapszervezetek fogalmaztak meg, a dél-szlovákiai szlovákok védelme ürügyén többek között a hivatali kétnyelvűség megszüntetésére, a szlovák nyelv hivatalos államnyelvvé tételére, a szlovák állam idején is alkalmazott ún. reciprocitás elvének alkalmazására és a Csemadok elnökének, Lőrincz Gyulának a leváltására és felelősségre vonására szólították fel a szlovák párt- és állami szerveket.²⁰ Lőrinczet különösen annak kapcsán érték heves támadások, hogy az *Új Szó* 1968. március 27-i számában megjelent nyilatkozatában, miközben elítélően nyilatkozott a magyar kisebbség második világháború utáni jogfosztásáról, megemlítette azt az egyéként közismert tényt, hogy a magyar lakosságot 1918-ban akarata ellenére és megkérdése nélkül csatolták a Csehszlovák Köztársasághoz.²¹ A személyét ért támadások miatt Lőrincz, aki a hatalmi nomenklátúra legbefolyásosabb magyar nemzetiségű tagjai közé tartozott, s 1964 óta tagja volt az SZLKP KB Elnökségének is, az SZLKP KB 1968. április 9-i ülésén fel is ajánlotta lemondását elnökségi tagságáról, azt azonban a KB nem fogadta el.²²

A Csemadok-állásfoglalás kedvezőtlen szlovák fogadtatásának és a második világháború utáni magyarellen es intézkedések felülvizsgálására való hajlandóság hiányának okaira Fábry Zoltán mutatott rá *A magyar kisebbség nyomorúsága és nagysága* című írásában. Fábry meglátása szerint a szlovákság egyfajta erkölcsi próbatétel előtt áll, mivel a jogfosztás elítélése „a bűn bevallását és a bűntudat vállalását jelentené”, ennek azonban még csak a nyomai sem fedezhetők fel a szlovák társadalomban.²³

A szlovák–magyar sajtóvitával párhuzamosan, nem kis mértékben annak hatására megnőtt a szlovák és magyar lakosság közötti bizalmatlanság, ami nemzetiségi konfliktusok lehetőségét is magában hordozta, bár az is tény, hogy a szlovák sajtó a más jellegű helyi konfliktusoknak is előszeretettel adott nemzetiségi színezetet, így igyekezve fenntartani és erősíteni a szlovákok veszélyeztetettség-érzését.²⁴ Lokális konfliktusok veszélyére figyelmeztettek 1968 tavaszán a szlovák pártvezetés számára készült helyzetjelentések is: Taksonyban állítólag betörték a Magyarországról áttelepült szlovákok ablakait, Deákiban a helyi magyar lakosság a magyar nemzeti lobogó alatt menetelve a

19 A nemzetiségi kérdésről folytatott sajtóvitára lásd Szarka László: Cseh és szlovák szerzők... i. m. 137–141. p. Jellemző, hogy a Csemadokénál kedvezőbb fogadtatásra találtak az ukrán kulturális szövetség 1968. március 11-én megfogalmazott javaslatai, noha azokban Ukrán Nemzeti Tanács és egy ukrán autonóm terület létrehozásának kívánsága is szerepelt.

20 Slovenský národný archív, Bratislava [Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony; a továbbiakban: SNA], Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska [Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága; a továbbiakban: ÚV KSS], k. 1206., Zasadanie ÚV KSS 7. júna 1968; Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: i. m. 259–261. p.; Žatkuliak, Jozef: *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968*. Praha–Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR–Nakladatelství Doplněk, 1996, 274–275. p. /Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. Díl 5/1. svazek./

21 *Új Szó*, 1968. március 27. Beszélgetés Lőrincz Gyula elvtárssal a magyar nemzetiségi kérdésről, 5–6. p.

22 SNA, ÚV KSS, k. 1879, a. j. 88., Stenografický záznam zo zasadania ÚV KSS, dňa 9. apríla 1968.

23 Fábry Zoltán: A magyar kisebbség nyomorúsága és nagysága. *Új Szó*, 1968. április 28. 5–6. p.

24 Lásd pl. *Smena*, 1968. április 21. Kvapky blenu na Žitnom ostrove. Treba zaujať stanovisko ku konfliktom v Dunajskej Strede, 7. p.

magyar nemzeti himnuszt és 1848–1849-es forradalmi dalokat énekelt. Az egyik jelentés ráadásul azt is tudni vélte, hogy a megfélemlített szlovákok fegyvert követelnek, és őrjáratokat szerveznek otthonaik védelmére.²⁵ Rendkívül hozzájárult a feszültség növeléséhez a pozsonyi szlovák egyetemi és főiskolai hallgatók által a Cseklész–Diószeg–Galánta–Vágsellye–Dunaszerdahely–Komárom útvonalon a dél-szlovákiai szlovákok támogatásának céljával meghirdetett, ám magyarellenes megnyilvánulásoktól sem mentes 1968. májusi ún. nemzeti menetelése.²⁶

A prágai pártvezetés a Csemadok KB javaslatait azok elutasító szlovák fogadtatása ellenére kedvezően fogadta, s a Csemadok által megfogalmazott nemzetiségi öngazgatás elvét – mint a nemzetiségi jogok rendezésének alapelvét – beépítette a párt akcióprogramjába is. A CSKP 1968. április 5-én elfogadott akcióprogramja a demokratizálás következetes folytatása, a nem kommunista pártokhoz való partneri viszony kialakítása, az alapvető polgári jogok betartása, a piacgazdaság egyes elemeit is alkalmazó gazdasági reform útjára indítása és a cseh–szlovák államjogi viszony föderatív alapon történő rendezése mellett ígéretet tett a nemzetiségek helyzetét és jogait rendező nemzetiségi statútum kidolgozására, politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságuk megvalósítására, valamint arányos képviseletük biztosítására az államhatalmi és közigazgatási szervekben.²⁷

Az SZLKP mintegy másfél hónappal később elfogadott akcióprogramjának nemzeti-ségi része a szlovák pártvezetés és a Csemadok, valamint az ukrán kulturális szövetség képviselőinek 1968. április 30-i találkozásán született megállapodásra épült, amelynek résztvevői megegyeztek a szlovák pártprogram nemzetiségpolitikai alapelveiben. Az április 30-i megállapodás szerint Csehszlovákia föderatív átszervezését követően a magyarok és ukránok képviseletét a szlovák nemzeti szervek fogják biztosítani, mégpedig úgy, hogy a szlovák pártvezetés, a szlovák parlament és a nemzeti bizottságok mellett nemzetiségi bizottságokat, az SZNT Elnöksége mellett pedig Nemzetiségi Titkárságot hoznak létre. A tanácskozásról kiadott nyilatkozat azt is leszögezte, hogy a nemzetiségi kérdést a CSKP akcióprogramja alapján kell megoldani,²⁸ az SZLKP 1968. május 24-én elfogadott akcióprogramjában azonban – a CSKP akcióprogramjával ellentétben – már nem esett szó az öngazgatás elvének érvényesítéséről.²⁹ A Csemadok állásfoglalásával szemben a különböző párt- és állami szervekhez intézett szlovák tiltakozások a jelek szerint megtették a hatásukat, ami egyúttal előrevetítette azt is, hogy az öngazgatás elvének érvényesítése a szlovák fél ellenállása miatt a nemzetiségek új alkotmányjogi helyzetének kidolgozása során is akadályokba fog ütközni.

A belpolitikai események, a párton és a társadalmon belüli demokratizálási folyamat teret nyitott a kisebbségi magyar társadalom, ezen belül pedig a Csemadok belső megújulásának is. Már az 1966 decemberében megtartott IX. országos közgyűlésén szá-

25 SNA, ÚV KSS, k. 1204, Zasadanie Predsedníctva ÚV KSS dňa 3. mája 1948. Informácie o politickej situácii na Slovensku do 15. IV. 1968 a o situácii v cirkvách od 4. – 18. IV. 1968; vö. Štefanský, Michal (zost.): i. m. 41. p.

26 Új Szó, 1968. május 12. Egy menetelés margójára, 2. p.

27 Új Szó, 1968. április 10. melléklete. Csehszlovákia Kommunista Pártja akcióprogramja, 12. p.

28 Új Szó, 1968. május 1. A CSKP Akcióprogramja alapján kell megoldani a nemzetiségi kérdést, 2. p.

29 Új Szó, 1968. május 29. melléklete. Akcióprogram. Elfogadta: Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága az 1968. május 22–24-i ülésén, 5–6. p.

mos bírálata érte a szövetség másfél évtizede gyakorlatilag változatlan összetételű vezetőségének a kádereit, sürgetve egyúttal a Csemadok tevékenységének megújulását és a csehszlovákiai magyarság kisebbségi problémáinak megoldásában való aktívabb részvételét.³⁰ A prágai tavasz szabadabb politikai légköre már azt is lehetővé tette, hogy a járási és helyi szervezetek állásfoglalásai nyíltan megfogalmazzák azt a kívánságot, hogy a Csemadok váljon a csehszlovákiai magyarság érdekvédelmi szervezetévé.

A szövetség megújulását sürgető igények legmarkánsabban a Csemadok Kassai Járási Bizottságának állásfoglalásában jutottak kifejezésre. Az *Őszinte szóval* címet kapott, s 1968. március végén nyílt levél formájában a Csemadok valamennyi járási szervehöz eljuttatott állásfoglalás keményen bírálta a Csemadok küldetésének tisztázatlanságát, vezető tisztségviselőinek passzivitását és a csehszlovákiai magyarságot kompromittáló tevékenységét. Név szerint sürgette többek között Lőrincz Gyula, Fábry István, Kosztanko Antal, Egri Viktor, Szabó Béla, Sziegl Ferenc és Krocsány Dezső távozását a szövetség éléről, mivel személyük gátolja annak megújódását. A kassai állásfoglalás leginkább Lőrincz Gyulát bírálta, akinek mindenekelőtt azt rótták fel, hogy a múltban több ízben is a kommunista pártot jelölte meg a csehszlovákiai magyarság egyetlen érdekvédelmi szervezeteként. A Csemadok megújulásának előmozdítása érdekében végül a szövetség rendkívüli országos közgyűlésének összehívását, új programjának és szervezeti szabályzatának kidolgozását és új vezetőség választását javasolta.³¹

A Csemadokon belüli tisztújításra a szövetség Központi Bizottságának 1968. június 8–9-i dunaszerdahelyi ülésén került sor. Lőrincz Gyula a KB-hez intézett levelében már május 10-én felmentését kérte elnöki tisztsége alól, amit hivatalosan az *Új Szó* főszerkesztőjévé való kinevezésével³² indokolt, elhatározásában azonban nyilvánvalóan nem elhanyagolható szerepet játszottak a személyét ért támadások, valamint az a tény, hogy a szövetség élén annak megalakulása, 1949 óta álló Lőrincz nem lelkesedett a Csemadok érdekvédelmi szerepvállalásáért.

A dunaszerdahelyi KB-ülésem a Csemadok fennállása óta első ízben került sor érdemi személycserékre a szövetség csúcsvezetésében. Éles vitát követő titkos szavazás eredményeként leváltották az Elnökség több tagját, többek között Egri Viktort, Fábry Istvánt, Kosztanko Antalt, Krivošík Istvánt, Krocsány Dezsőt, Szabó Bélát és Sziegl Ferencet, s új, jobbára reformpárti Elnökséget választottak. A szervezet új elnökévé Dobos László író, az *Irodalmi Szemle* főszerkesztőjét, vezető titkárává ismét Szabó Rezsőt, titkárává újból Varga Jánost választották; az elnöki tisztségéről lemondott Lőrincz díszelnök lett. A KB kiállt a demokratizálási folyamat, illetve saját márciusi állásfoglalása mellett, visszautasította a különböző fórumokon a Csemadokot ért vádak, 1968 novemberére összehívta a szövetség rendkívüli közgyűlését, a Csemadokból az utóbbi 20 évben kizártak panaszának megvizsgálása céljából pedig rehabilitációs bizottságot hozott létre. A dunaszerdahelyi KB-ülés sajátossága volt, hogy azon az új Elnökség megválasz-

30 FKI, Csemadok irattára, OK-V-6. A Csemadok IX. országos közgyűlésének jegyzőkönyve.

31 FKI, Csemadok irattára, E-XII-295/2. A Csemadok KB szervezési osztályának véleménye az „Őszinte szó” értékelésével kapcsolatban.

32 Az SZLKP KB Elnöksége 1968. május 3-án nevezte ki Lőrincz Gyulát az *Új Szó* főszerkesztőjévé, azt követően, hogy a lap szerkesztősége a korábbi főszerkesztővel, a dogmatikus kommunista Dénes Ferencel megtagadta az együttműködést. (SNA, ÚV KSS, k. 1204, Zápis z 9. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 3. 5. 1968.)

tását megelőzően, a KB pártcsoportjának szokásos előzetes megbeszéléseihez hasonlóan, a Csemadok történetében első ízben összehívták a pártonkívüliek külön gyűlését is, amelyen azok összeállíthatták saját jelöltlistájukat.³³

Ilyen előzmények után kezdődtek meg 1968. június 12-én a Csemadok új elnökének, Dobos Lászlónak és Szabó Rezső vezető titkár bevonásával a Prága melletti Kolodějében a nemzetiségek államjogi helyzetének rendezését célzó tárgyalások. A politikai életbe miniszterelnök-helyettesként visszatért Gustáv Husák irányításával már május folyamán megalakult a cseh–szlovák föderációt előkészítő kormánybizottság, amelynek a Samuel Falán szlovák történész által vezetett nemzetiségi albizottsága kapta azt a feladatot, hogy tegyen javaslatot a nemzetiségek államjogi helyzetének alkotmányos rendezésére, illetve dolgozza ki a nemzetiségi alkotmánytörvény tervezetét.

Az albizottság tárgyalásai során megmutatkozott, hogy lényeges eltérések vannak az albizottság nemzetiségi, ill. szlovák és cseh tagjainak a nemzetiségi jogokról és a nemzetiségi alkotmánytörvény tartalmáról vallott elképzelései között. A nemzetiségek képviselőinek minden erőfeszítésük ellenére sem sikerült elérniük, hogy a CSKP akcióprogramjában is szereplő öngazgatás elvét a nemzetiségek új államjogi helyzetének kidolgozása során is figyelembe vegyék. A vita tárgyát leginkább az a kérdés képezte, hogy a nemzetiségek jogot formálhatnak-e saját képviseleti és végrehajtó szervekre, valamint saját intézményekre. Az albizottság szlovák és cseh tagjainak június 12-én megfogalmazott álláspontja szerint, mivel a nemzeti kisebbségek nem rendelkeznek a nemzeti szubjektum jegyeivel, nincs joguk a cseh és szlovák nemzetet megillető államjogi szervekre. A nemzetiségek számára ezért a szövetségi és a nemzeti parlamentek mellett is olyan nemzetiségi képviseleti szervek, vagyis nemzetiségi bizottságok létrehozását javasolták, amelyekben a nemzetiségek mellett a többségi nemzetek képviselői is helyet kapnának. Végrehajtó szervként az egyes nemzeti kormányok mellett nemzetiségi államtitkárság, az iskolaügyi és a kulturális tárca keretében nemzetiségi osztályok felállítását javasolták, nem számoltak ugyanakkor a szövetségi kormány mellett nemzetiségi szervek kialakításával.

A Csemadok KB Elnöksége által június 14-én megfogalmazott, s a nemzetiségi albizottság június 19-i ülésén előterjesztett javaslat ezzel szemben nemzetiségi képviseleti szervként a szövetségi parlamentben nemzetiségi bizottság, az SZNT-ben nemzetiségi tanács, végrehajtó szervként a szövetségi kormány mellett nemzetiségi államtitkárság, a szlovák kormány mellett nemzetiségi minisztérium létrehozását, az iskolaügyi és a kulturális minisztériumban pedig nemzetiségi államtitkárok kinevezését szorgalmazta. A két elképzelés közötti leglényegesebb eltérés tehát egyrészt az volt, hogy a Csemadok javaslata magasabb szintű, s a szövetségi szervek mellett is felállítandó nemzetiségi végrehajtó szervek létrehozásával számolt, másrészt pedig az, hogy amíg az albizottság cseh és szlovák tagjai vegyes, tehát a többségi nemzetek képviselőiből is álló, addig az albizottság magyar és más nemzetiségi tagjai önálló, csak a nemzetiségek képviselőiből létrehozott nemzetiségi képviseleti szerveket javasoltak.

Hosszan tartó egyeztetés folyt annak eldöntéséről is, hogy a járások tervezett átszervezésénél figyelembe kell-e venni az etnikai elvet, megengedhető-e a társadalmi szervezetek nemzetiségi alapon történő létrehozása, milyen mértékű legyen a második világ-

33 FKI, Csemadok irattára, KB-V-1. A Csemadok KB V. ülése, 1968. június 8–9.

háború utáni magyar- és németellenes rendelkezések felülvizsgálása, az érintettek rehabilitálása és kárpótlása. A hivatali kétnyelvűség érvényesítésével kapcsolatban, miközben felmerült az államnyelv bevezetésének lehetősége is, az volt kérdéses, hogy a kétnyelvűség elvét az illető nemzetiség számaránya alapján vagy a területi elvből kiindulva alkalmazzák. Végül pedig abban sem sikerült közös álláspontot kialakítani, hogy szükség van-e önálló nemzetiségi kulturális és tudományos intézmények, valamint munkahelyek létrehozására.

Az albizottság nemzetiségi tagjai tehát számos alapvető kérdésben nem tudtak közös nevezőre jutni annak szlovák és cseh tagjaival, akik a nemzetiségek által benyújtott javaslatokat sorra elutasították. Ilyen körülmények között esélye sem volt annak, hogy a Csemadok KB Elnöksége által július 15-én jóváhagyott és az albizottság elé terjesztett konkrét alkotmánytörvény-tervezetet az albizottság a majdani alkotmánytörvény alapjául fogadja el. A meglehetősen vonatottan haladó tárgyalások 1968 júliusában holtpontra is jutottak, ezért az albizottság megszakította munkáját, s úgy határozott, hogy a beérkezett javaslatokat elbírálás céljából a felsőbb politikai szervek elé terjeszti.³⁴

A nemzetiségi albizottságban folytatott tárgyalások kudarcra arra készítette a nemzetiségi kulturális szövetségeket, hogy közös tanácskozáson egyeztessék a nemzetiségek államjogi helyzetének rendezésével kapcsolatos nézeteiket, és nyilatkozatban nyomatékosítsák az azzal kapcsolatos elvi álláspontjukat. A Csemadok, a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége és a Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség képviselőinek 1968. augusztus 14-én elfogadott közös nyilatkozata szerint a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, valamint a nemzetiségek öngazgatási jogát nem elég deklarálni, hanem azokat az alkotmányban kell rögzíteni, s ugyancsak alkotmányosan kell megteremteni az említett jogok gyakorlásának államhatalmi, politikai és végrehajtó szerveit és intézményeit.³⁵

A prágai tavasz liberálisabb politikai légkörében felmerült az országos társadalmi szervezetek nemzetiségi alapon történő átszervezése, illetve önálló magyar társadalmi szervezetek létrehozásának lehetősége is. A csehszlovákiai magyarság – gyakran több évtizedes múltra visszatekintő – kulturális és társadalmi szervezeteit ugyanis a második világháború után kivétel nélkül felszámolták, s bár 1949-ben lehetővé tették a Csemadok létrehozását, a kultúregyesület megalakulása nem elégítette ki a magyar kisebbség igényeit. 1968 márciusában a Csemadok KB és az írószövetség magyar szekciójának állásfoglalása is megfogalmazta a társadalmi szervezetek át-, ill. újrászervezésének szükségességét. Az előbbi ezt még csupán a Szlovák Szakszervezeti Tanács és a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség (CSISZ) keretén belüli magyar osztály, az utóbbi már egy önálló magyar ifjúsági szervezet, pedagógusegyesület, újságíró- és írószövetség létrehozásával képzelte el. A prágai tavasz idején végül az önálló magyar ifjúsági szövetség és a magyar pedagógusszövetség, valamint a nőszövetség melletti magyar tagozat létrehozására történtek meg a kezdeményező lépések.

34 SNA, ÚV KSS. k. 1209, Zápis zo 14. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 12. 7. 1968; FKI, Szabó Rezső iratai, 6. d., Javaslat a nemzetiségekről szóló alkotmánytervezet törvényre; *Új Szó*, 1968. július 28. Haza és jog. Beszélgetés Dobos Lászlóval és dr. Szabó Rezsővel, 5. p.; Zvara, Juraj: A magyar dolgozók részvétele... i. m. 271–272. p.

35 *Új Szó*, 1968. augusztus 15. Közös nyilatkozat. A csehszlovákiai lengyel, ukrán és magyar kulturális szövetségek képviselőinek tanácskozása, 2. p.

Az úttörő szerepet a magyar fiatalok vállalták magukra. Mindez nem véletlen, hiszen a már a hatvanas évek közepétől egyre erőteljesebben szerveződő magyar ifjúsági klubmozgalom vezetői közül kerültek ki azok a fiatal értelmiségiek (többek között Duray Miklós és Varga Sándor), akik aktívan kivették részüket a reformfolyamatból, s a Csemadok által is megfogalmazott reformelképzelések fő támogatói voltak. A magyar fiatalok már 1968 márciusában, azt követően, hogy a CSISZ Szlovákiai Központi Bizottsága határozatot hozott az ifjúsági rétegszervezetek létrehozásának lehetőségéről, bejelentették egy önálló magyar ifjúsági szervezet megalakításának tervét. 1968. április 6-ra összehívták a magyar fiatalok első országos értekezletét, amelynek résztvevői életre hívták a Magyar Ifjúság Központi Tanácsát (MIKT) azzal a feladattal, hogy dolgozza ki az önálló magyar ifjúsági szervezet programját és alapszabályzatát. Ezek véglegesítésére 1968 júliusában, a Keszegfalván megrendezett IV. Nyári Ifjúsági Találkozón, ill. a MIKT vezetőségének ezt követő ülésén került sor.³⁶

A Csehszlovák Nőszövetség Szlovákiai Központi Bizottságának kiadásában megjelenő *Nő* című hetilap szerkesztősége már a lap 1968. április 5-i számában közzétette a szervezeten belüli magyar bizottság létrehozásának szándékát bejelentő nyilatkozatát,³⁷ az első konkrét lépések ennek megvalósítása érdekében viszont már csak a szovjet megszállást követően történtek meg. A magyar pedagógusszövetség előkészítő bizottsága 1968. július 18-án alakult meg Párkányban, s augusztus végére összehívta első ülését is,³⁸ erre azonban a közbejött megszállás miatt csak későbbi időpontban kerülhetett sor.

A gyakorlatilag az egész társadalom támogatását élvező reformfolyamat, noha a csehszlovák párt- és állami vezetés Moszkvával továbbra is jó kapcsolatokra törekedett, hamar kiváltotta a szovjet vezetés nemtetszését. A Szovjetunió és a szovjet tömb többi országának vezetői 1968 márciusától kezdődően egyre nagyobb gyanakvással szemléltek a csehszlovákiai fejleményeket: a plurális társadalom kialakulása irányába mutató tendenciákat, a véleménynyilvánítás szabadságát, a korábbi politikai üldözöttek és a pártönkívüliek szervezkedését, a spontán módon létrejövő autonóm szervezetek és intézmények megjelenését, a polgári Csehszlovákia kommunisták által megszüntetett politikai pártjainak, társadalmi és egyházi szervezeteinek újjáalakítására irányuló törekvéseket. Miután a Szovjetunió az erőteljes diplomáciai és a burkolt katonai nyomás ellenére sem tudta kikényszeríteni az „ellenforradalmi tendenciák” felszámolását, a szovjet vezetés a nyílt katonai beavatkozás mellett döntött, s a Szovjetunió, valamint a Varsói Szerződés további négy tagállamának (Lengyelország, NDK, Magyarország és Bulgária) hadseregei az 1968. augusztus 20-ról 21-ére virradó éjszaka megszállták Csehszlovákiát.

A magyar kisebbség az ország cseh és szlovák lakosságához hasonlóan mély megdöbbenéssel fogadta és elítélte a katonai beavatkozást, ami egyúttal a megszállókkal szembeni egységfront létrehozását és a szlovák-magyar nemzetiségi feszültségek – igaz, csupán átmeneti – elcsitulását eredményezte.³⁹ Az augusztus 21-ét követő napok-

36 A magyar ifjúsági szövetség megalakulásának előzményeire lásd Varga Sándor: i. m. 161–165. p.

37 *Nő*, 1968. április 5. 3. p.

38 *Új Szó*, 1968. július 26. Megalakul a csehszlovákiai magyar pedagógusok országos szövetsége?, 4. p.

39 Štefanský, Michal (zost.): i. m. 318. p.

ban a Csemadok központi szervei, járási és helyi szervezetei, a csehszlovákiai magyar írók, kommunisták, fiatalok, az egyes lapok szerkesztőségei sorra tették közzé az intervenciót elítélő nyilatkozataikat, amelyekben támogatásukról biztosították a csehszlovák állami és pártvezetést, s a rend és nyugalom megőrzésére és a megszállókkal való együttműködés elutasítására szólították fel a magyar lakosságot. A magyar lapok – a szlovák és cseh lapokhoz hasonlóan – napokon keresztül rendkívüli számokat jelentettek meg, a Csehszlovák Rádió pozsonyi stúdiójának magyar adása Gabonaváros néven illegálisan sugározta műsorait, a magyarlakta járásokban és városokban illegálisan terjesztett magyar és kétnyelvű röplapokon tiltakoztak a megszállás ellen.⁴⁰ A magyar lakosság ellenségesen fogadta a déli országrészekbe bevonuló magyar hadsereget is, s a megszállás elleni tiltakozásaiban kifejezésre jutott amiatti csalódottsága, hogy a katonai akcióban a kádári Magyarország, illetve a Magyar Néphadsereg is részt vett.⁴¹

A CSKP sebtében összehívott 1968. augusztus 22-i rendkívüli, XIV. kongresszusán és az SZLKP augusztus 26–28-i rendkívüli kongresszusán, valamint az SZNT szeptember eleji kibővítése során a magyarok nem kerültek be számarányuknak megfelelően a legfelsőbb párt- és állami szervekbe, a Csemadok vezetése a megszállást követő napokban, hetekben ennek ellenére még mindig bízott benne, hogy a készülő nemzetiségi alkotmánytörvény meghatározó rendezési elve a Csemadok által megfogalmazott és a CSKP akcióprogramjában is szereplő öngazgatási elv lesz. A Csemadok-vezetés reményeit táplálta Gustáv Husáknak, az SZLKP újonnan megválasztott első titkárának a Csemadok KB 1968. szeptember 7–8-i ülésén elmondott beszéde is. Husák – aki személyében első ízben vett részt a párt első embere a Csemadok KB ülésén – amellett, hogy köszönetet mondott a magyar kisebbség augusztusi magatartásáért, megígérte, hogy a magyarság helyzetét a teljes egyenjogúság alapján fogják rendezni, s hogy a nemzetiségi alkotmánytörvényt a föderációról szóló alkotmánytörvénnyel egy időben fogadják majd el. A Csemadok vezetésével közölte egyúttal azt is, hogy a Nemzetgyűlés által elfogadandó nemzetiségi alkotmánytörvénynek a pártvezetés döntése értelmében csupán egyfajta kerettörvény jellege lesz, amelyet majd az eltérő sajátosságok figyelembevételével a tagköztársaságok parlamentjeinek törvényei fognak részletezni. A megszállás utáni feszültségekkel teli hangulatot és a jogérvényesítés lehetősége iránti kétélyeket mindenesetre mindennél jobban példázza az a tény, hogy az ülésen felmerült a Magyar Nemzeti Tanács egyoldalú kikiáltásának és a kommunista párton belüli magyar szekció létrehozásának gondolata is.⁴²

A nemzetiségi alkotmánytörvény 1968 augusztusában félbeszakadt előkészületi munkálatai az SZLKP KB Elnöksége 1968. szeptember 11-i ülésének határozata és irányelvei alapján folytatódtak. A szlovák pártvezetés által létrehozott munkabizottság, amelyben helyet kapott Szabó Rezső, a Csemadok KB vezető titkára is, szeptember vé-

40 FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2. Jelentés a Csemadok Központi Bizottsága elnökségének munkájáról 1968. augusztus 21-től 1968. augusztus 31-ig; FKI, Csemadok irattára, válogatás, XXII-szórólapok; lásd még az *Új Szó*, a *Szabad Földműves*, a *Nő*, a *Hét* és az *Új Ifjúság*, valamint a járási hetilapok rendkívüli kiadásait.

41 Lásd pl. *Új Szó*, 1968. augusztus 26. – rendkívüli kiadás, Magyarok magyarokhoz!, 1. p.; *Dunatáj*, 1968. augusztus 29. Megbántottak bennünket..., 1. p.

42 FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2. Jegyzőkönyv a Csemadok Központi Bizottságának VII. üléséről, 1968. szeptember 7–8.; *Új Szó*, 1968. szeptember 10. Sürgősen megoldjuk a nemzetiségi kérdést!, 1., 5–6. p.

gére kidolgozta a nemzetiségi alkotmánytörvény javaslatát, amelyet október elején nyilvános megvitatás céljából a sajtó hasábjain is közzétettek.⁴³

Az alkotmánytörvény tervezetének nyilvánosságra hozatalát követően a szlovák sajtó ismét nagy teret biztosított azoknak a cikkeknek és leveleknek, amelyek aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a jogszabály a nemzetiségek számára túlzott jogokat fog biztosítani. A Matica slovenská, a különböző szlovák intézmények és szervezetek, ill. magánszemélyek részéről megfogalmazott módosító javaslatok különösen a kisebbségek hivatalos nyelvhasználati jogát és az anyanyelvi művelődés jogát biztosító kitételekre vonatkoztak, s ismét megszorodtak a szlovák nyelv hivatalos államnyelvvé nyilvánítását szorgalmazó követelések is.⁴⁴ A tervezettel szembeni szlovák ellenvetések végül elérték céljukat, s az alkotmánytörvény végleges változatának kidolgozása során azok egy részét figyelembe vették. Noha a Csemadok KB 1968. október 20-i galántai ülése kiállt a szervezet által megfogalmazott és az alkotmánytörvény tervezetében is szereplő elvek mellett, a tervezet szövegét egy nappal annak parlamenti elfogadása előtt – az eseményeket egyre inkább meghatározó Gustáv Husák utasítására – a nemzetiségek számára hátrányos módon módosították.⁴⁵

A prágai Nemzetgyűlés a nemzetiségi alkotmánytörvényt végül 1968. október 27-én, a föderációs alkotmánytörvénnyel egy időben, annak mintegy kiegészítéseként fogadta el. A nemzetiségi alkotmánytörvény a nemzetiségeket kollektív jogokkal ruházta fel, és államalkotó elemnek ismerte el, kerettörvény jellege miatt azonban jórészt csupán kiegészítette és rendszerbe foglalta a már korábban is létező kisebbségi jogokat, amelyeket ráadásul – a korábbi gyakorlat szerint – már személyekre szűkített le. A nemzetiségek államalkotó szerepének elismerése tekintetében ezen túlmenően a nemzetiségi és a föderációs alkotmánytörvény között is jelentős eltérés mutatkozott. Amíg ugyanis az előbbi a magyarokat, németeket, lengyeleket és ukránokat (ruszinokat) is államalkotó elemnek ismerte el, addig az utóbbi a köztársaságot a csehek és szlovákok államaként definiálta.

A nemzetiségi alkotmánytörvény 2. cikkelye kimondta a nemzetiségek „létszámuknak megfelelő” képviselőhez való jogát a képviselői testületekben és más választott szervezetekben, 3. cikkelye biztosította számukra többek között az anyanyelvükön való művelődés, a nemzetiségi kulturális társadalmi szervezetekben való tömörülés, a saját nyelvű sajtó és tájékoztatás, az általuk lakott területen pedig nyelvük hivatalos érintkezésben való használatának jogát. Az 5. cikkely kilátásba helyezte az alkotmánytörvényt konkretizáló végrehajtási törvények, valamint olyan nemzeti tanácsi törvények kidolgozását, amelyek meghatározzák, hogy mely képviselői testületek és végrehajtó szervek mellett létesüljenek a nemzetiségi jogok érvényesítését biztosító szervek

Az utolsó pillanatban módosított jogszabályból kimaradtak a nemzetiségek öngazdálátását, gazdasági és kulturális egyenjogúságát, az államhatalom gyakorlásában való egyenjogú részvételét szavatoló részek. Nyelvük hivatalos érintkezésben való használá-

43 SNA, ÚV KSS, k. 1212, a. j. 3., Zápis z 3. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, dňa 11. 9. 1968; Zvara, Juraj: A magyar dolgozók részvétele... i. m. 275. p.; Új Szó, 1968. október 5. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetét szabályozó alkotmányerejű törvényjavaslat, 1–2. p.

44 Lásd pl. Pravda, 1968. október 14. Predísť nepriaznivým dôsledkom, 4. p.

45 FKI, Csemadok irattára, KB-VI-3. A Csemadok KB VIII. ülése; Zsilka László: Alkotmányhamisítás 1968-ban. II. Vasárnap, 1994. január 30. 5. p.

tának lehetőségét az általuk lakott területre korlátozták, az arányos helyett a „megfelelő” képviselőtélhez való jogukat rögzítették, amit ráadásul a végrehajtó szervek mellőzésével a választott szervekre szűkítették. A beavatkozás annyira váratlan volt, hogy a sajtotban először az eredeti, még módosítatlan szöveg jelent meg, s a lapok csupán több mint egy hét elteltével közölték a módosított végleges változatot.⁴⁶

Kedvezőtlen volt a nemzetiségek számára az alkotmánytörvény 5. cikkelyének megfogalmazása is, amely az általuk szorgalmazott nemzetiségi szervek helyett a „nemzetiségi jogok érvényesítését biztosító szervek” létrehozásáról szóló törvényeket helyezett kilátásba. Az említett szervek ráadásul csupán a cseh, illetve a szlovák nemzeti szervek mellett jöhettek létre, szövetségi szinten nem számoltak a létrehozásukkal. Szlovákiában 1968 októberében alakult meg az SZNT Nemzetiségi Bizottsága. A Fábrý István által vezetett testület azonban nem volt nemzetiségi képviselői szervnek tekinthető, mivel tagjai között a nemzetiségi képviselők mellett szlovákok is voltak, s jogállása is a többi parlamenti bizottságéhoz volt hasonló. Ezzel párhuzamosan létrejött az SZNT Elnökségének Tolvaj Bertalan által irányított Nemzetiségi Titkársága is, amely a szlovák kormány megalakulása után a kormányhivatal nemzetiségi főosztályává alakult át. Valójában ez sem volt nemzetiségi végrehajtó szerv, nem volt azonos a nemzetiségek által kezdeményezett nemzetiségi államtitkársággal, s csupán afféle tanácsadó és javaslattevő szervként működött.⁴⁷

A szlovák parlament egyik alelnökévé 1968. december 29-én Szabó Rezsőt választották, a föderációs alkotmánytörvény alapján 1969. január 1-jén létrejött Szlovák Szocialista Köztársaság kormányában pedig Dobos László személyében magyar nemzetiségű miniszter kapott helyet. Ez a korábbi ígéretekhez képest, miszerint a szlovák kormánynak egy magyar alelnöke és két magyar minisztere lesz,⁴⁸ szintén szerényebb eredménynek számított. Dobos Lászlót, mivel nemzetiségi minisztérium sem létesült, hivatalosan nem is tekintették nemzetiségi miniszternek, s csupán az 1969. február 14-i 25. sz. kormányhatározat bízta őt meg a nemzetiségi ügyek intézésével. Dobost 1969. április 8-án egyúttal kinevezték a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának elnökévé is, a magyar, ukrán és szlovák tagokból álló testület azonban szintén nem volt azonos a Csemadok által kért nemzetiségi (nemzeti) tanáccsal, hanem a kormány nemzetiségi ügyekben illetékes tanácsadó szerveként jött létre.⁴⁹

A megcsonkított nemzetiségi alkotmánytörvény és a meglehetősen korlátozott jogkörű ún. nemzetiségi szervek, bár a korábbiakhoz képest kétségtelenül előrelépést jelentettek, a nemzetiségek körében csalódást okoztak. A Csemadok vezetésében 1968–1969 fordulóján ennek ellenére továbbra is élt még a remény, hogy – elsősorban a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtási törvényeinek megalkotása, s az alkotmánytörvényből kimaradt tételeknek a végrehajtási törvényekbe való belefoglalása útján

46 Lásd az *Új Szó* 1968. október 29-i és 1968. november 7-i számát.

47 *Új Szó*, 1968. október 5. Az SZNT nemzetiségi bizottságának és titkárságának felépítése és hatásköre, 2. p.

48 Magyar Országos Levéltár, Budapest (a továbbiakban: MOL), Külügyminisztérium TÜK iratai (a továbbiakban: KÜM-TÜK), 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/10-1968, Magyar nemzetiségi kérdés újabb fejleményei; uo., KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d. 00459-1969, A nemzetiségekről szóló törvény realizálása Szlovákiában.

49 Vö. Gyönyör József: Hogy is állunk a nemzetiségi képviselettel? *Hét*, 1969. április 27. 9. p.

– sor kerülhet egy új és valóban működő nemzetiségpolitikai modell kialakítására. Ezt a reményt fejezte ki a Csemadok KB 1968. december 14–15-i ülésén elfogadott nyilatkozat is, amely szerint „bár az alkotmánytörvény adós maradt a nemzetiségeket megillető, a CSKP akcióprogramjában leszögezett elvek következetes érvényesítésével, ennek ellenére olyan vívmány, mely a magasabb szintű társadalmi kibontakozás alapjául szolgálhat”.⁵⁰

A reformok folytatásának, a nemzetiségi alkotmánytörvény realizálásának és a csehszlovákiai magyar tudományos intézményrendszer megteremtésének reményében zajlott a Csemadok eredetileg 1968 novemberére összehívott, végül azonban 1969. március 17–18-án megtartott rendkívüli, X. országos közgyűlése is. A közgyűlés kiállt a Csemadok KB 1968. márciusi állásfoglalása mellett, s az abban lefektetett elveket belefoglalta a szövetség új programjába is, amely a szervezet fő feladataként a magyar kisebbség társadalmi és kulturális érdekeinek képviseletét határozta meg. Új alapszabályt fogadott el, amely a Csemadok hivatalos nevét Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetségére módosította, amivel érdekképviseleti törekvéseit kívánta nyomatékosítani.⁵¹ Megerősítette elnöki tisztségében Dobos Lászlót, a szervezet új vezető titkárává a leköszönő Szabó Rezső helyett Szőke Józsefet, titkáraivá pedig Takács Andrást és Varga Sándort választotta. A KB új Elnökségéből kimaradtak az előző összetételű Elnökség utolsó ortodox kommunista tagjai: a dunaszerdahelyi KB-ülésen még elnökségi taggá választott Balázs Béla és Varga János, valamint a szövetség volt elnöke, Lőrincz Gyula is.⁵²

A CSKP élén alig egy hónappal a Csemadok országos közgyűlése után, 1969. április 17-én bekövetkezett változás, Alexander Dubček lemondatása és Gustáv Husák első titkárrá választása a Csemadok reformkommunista vezetése által táplált reményeket hamarosan illuzórikussá tette. A dubčeki reformok hívéből a kommunista párton belüli szovjetbarát irányzat vezetőjévé előlépett Husák hatalomra kerülésével felgyorsult az 1968 augusztusa óta zajló visszarendeződés, s kezdetét vette az ún. normalizáció időszaka. A Husák-féle normalizációs rezsim nemcsak a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtási törvényeinek elfogadását akadályozta meg, hanem formálissá tette magát az alkotmánytörvényt is, a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó szerveket sorra leépítette, s kivétel nélkül eltávolította tisztségükből a reformfolyamatban tevékeny szerepet vállalt kisebbségi vezetőket is, akik helyére a szovjetbarát irányvonalat hűen kiszolgáló személyeket állított.

A valóban új alapokon nyugvó nemzetiségpolitika megteremtésében bízó magyar és ukrán kisebbségi vezetők, illetve az általuk irányított nemzetiségi ügyekkel foglalkozó szervek ugyanakkor 1968 végén – 1969 tavaszán még rendkívül ambiciózus tervekkel rendelkeztek. Reményeiket bátorította az SZLKP KB 1968. december 22-i ülésének határozata is, amely kimondta, hogy 1969. február végéig a pártszervek elé kell terjeszte-

50 Új Szó, 1968. december 16. A CSEMADOK KB nyilatkozata, 2. p.

51 A Csemadok új megnevezése az eredeti elképzelések szerint Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége lett volna, ezt azonban az SZLKP KB Elnöksége 1969. március 10-én elutasította, így egyfajta kompromisszum eredményeként született meg a Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége elnevezés (SNA, ÚV KSS, k. 1224. a. j. 28, Zápis z 28. schůzde Predsedníctva ÚV KSS, 10. III. 1969.)

52 FKI, Csemadok irattára, OK-VIII-IX-17-20. A Csemadok X. rendkívüli közgyűlése, 1969. március 17–18.

ni a nemzetiségi kérdés megoldását szolgáló politikai irányelvek javaslatát, a szlovák nemzeti szervek kiépítése során pedig tiszteletben kell tartani a nemzeti kisebbségek nemzetiségi alkotmánytörvény szellemének megfelelő képviseletét.⁵³ Az SZNT Nemzeti Bizottsága már mintegy másfél hónappal a nemzetiségi alkotmánytörvény megszületése után, 1968. december első felében ki is dolgozta és az SZNT Elnöksége elé terjesztette a képviselői testületek és végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről szóló törvény tervezetét. A Nemzetiségi Bizottság törvénytervezete csaknem teljes egészében a Csemadok által megfogalmazott s 1968 júniusában és júliusában a kormány nemzetiségi albizottsága elé terjesztett javaslatokon alapult, amelyek meglehetősen széles jogkörű, s kizárólag a nemzetiségek képviselőiből álló önálló nemzetiségi képviselői és végrehajtó szervek létrehozását feltételezték.⁵⁴

A szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsa a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek kidolgozása céljából már első, 1969. április 22-i ülésén négy alcsoportból (nemzetiségi szervek és képviselet, nemzetiségi oktatásügy, nemzetiségi kultúra, nyelvhasználat) álló ideiglenes munkacsoportot hozott létre.⁵⁵ Miután a munkacsoport május 19–22-e között a Tejfalu melletti körtvélyesi üdülőtelepen megvitatta a törvények politikai irányelveinek téziseit, összesítő jelentését a Nemzetiségi Tanács július 10-i második ülése tárgyalta meg. E jelentés alapján készült el 1969. július 21-ére a nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos politikai irányelvek tervezete, amelyet a Nemzetiségi Tanács a legfelsőbb politikai szervek elé terjesztett.⁵⁶

Az 1969-ben összesen háromszor ülésező Nemzetiségi Tanács (harmadik ülésére december 2-án került sor) a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek tervezetén kívül – a Nemzetiségi Titkársággal együttműködve – javaslatot fogadott el és terjesztett a kormány elé többek között a Csehszlovák Televízió magyar és ukrán nyelvű adásának bevezetéséről, a Csehszlovák Rádió magyar adásának kibővítéséről, a komáromi Magyar Területi Színház kassai részlegének létrehozásáról, a magyar érettségizettek magyarországi továbbtanulási feltételeiről. Foglalkozott a Szlovák Tudományos Akadémia mellett létrehozandó Nemzetiségkutató Intézet kérdésével, elkészítette a járási és helyi nemzeti bizottságok mellett létesítendő nemzetiségi szakbizottságok minta-alapszabályzatát, a szlovák, majd a szövetségi kormány elé terjesztette a bíróságon kívüli rehabilitációnak a magyar nemzetiségre vonatkozó javaslatát, s tervei között szerepelt a nemzetiségi oktatási törvény alapelveinek kidolgozása is.⁵⁷ Dobos László miniszter, a Nemzetiségi Tanács elnöke a *Vasárnapi Új Szónak* adott egyik nyilatkozatában mindezen túlmenően még azt is leszögezte, hogy a magyar politikai reprezentáció a nemzetiségi politika 1968-ban lefektetett alaptételének, az öngazgatás elvének érvényesítéséről sem mondott le.⁵⁸

53 *Új Szó*, 1968. december 23. Az SZLKP KB határozata az SZSZK szerveinek létesítéséről, 3. p.

54 FKI, Nemzetiségi Tanács, 19. d., SZNT 1968–1970; *Új Szó*, 1968. december 13. Törvényjavaslat a nemzetiségi szervekről, 6. p.

55 FKI, Nemzetiségi Tanács, I/1/1969. Záznam z 1. zasadnutia Rady pre národnosti vlády SSR zo dňa 22. apríla 1969 (A munkacsoport elnöke az ukrán Ivan Bajcura, titkára Gyönyör József volt.)

56 FKI, Nemzetiségi Tanács, 19. d., SZNT 1968–1970; vö. Gyönyör József: *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony/Bratislava, Madách-Posonium, 1994, 273. p.

57 FKI, Nemzetiségi Tanács, III/1969; *Vasárnapi Új Szó*, 1969. augusztus 24. Új törvény készül a polgári és politikai rehabilitációról, 3. p.; vö. Marušiak, Juraj: A magyar kisebbség... i. m. 1. rész. 53–54. p.;

58 *Vasárnapi Új Szó*, 1969. június 1. Az elképzelések megvalósításának útján, 3. p.

A Nemzetiségi Bizottság és a Nemzetiségi Tanács által megfogalmazott és előterjesztett javaslatok sorsa mindeközben a normalizáció előrehaladtával egyre bizonytalanabbá vált. A nemzetiségi szervekről kidolgozott törvénytervezet nem került az SZNT plénuma elé megtárgyalásra, a nemzetiségi törvények politikai irányelveivel pedig a párt- és állami szervek érdemben szintén nem foglalkoztak. Dobos László miniszter és Szabó Rezső parlamenti alelnök, személyükön keresztül pedig a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szervek ameddig tehették, a megváltozott körülmények ellenére is megpróbálták napirenden tartani a kérdést. Az SZNT Nemzetiségi Bizottsága például 1969. október 20-i és 1970. március 27-i ülésén egyaránt határozatban sürgette a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek az illetékes szervek általi mielőbbi megvitatását,⁵⁹ Tolvaj Bertalan, a Nemzetiségi Tanács titkára pedig a *Szabad Földművesnek* adott 1969. december 27-i nyilatkozatában annak a reményének adott kifejezést, hogy a legfelsőbb párt- és kormányzati szervek jóváhagyását követően előreláthatólag 1970 első felében sor kerülhet a nemzetiségi törvények parlamenti elfogadására.⁶⁰

Erre azonban soha nem került sor. Miután 1970. április 28-án Dobos Lászlót leváltották miniszteri, Szabó Rezsőt pedig parlamenti alelnöki tisztségéből, a nemzetiségi törvények elfogadásának lehetősége végérvényesen elvesztette realitását. Štefan Sádovský szlovák miniszterelnök-helyettes, a Nemzetiségi Tanács új elnöke 1970. november 20-án már arról tájékoztatta az újjáalakított Nemzetiségi Tanácsot, hogy a nemzetiségi törvények alapelveinek 1969-ben kidolgozott tézisei „politikai okokból elfogadhatatlanok”, ezért az azzal kapcsolatos munkálatokat leállította.⁶¹ A Tanács a nemzetiségi törvények új alapelveinek kidolgozására még létrehozott egy új munkabizottságot, megtárgyalásukra azonban már soha nem tért vissza, a törvények elfogadásának kérdése pedig visszhang nélkül lekerült a napirendről.

Dobos László és Szabó Rezső leváltását követően sor került az ún. nemzetiségi szervek leépítésére is. A nemzetiségi ügyekkel megbízott tárca nélküli miniszteri posztot Dobos leváltásával egy időben megszüntették, a magyar kisebbség a szlovák kormányban az újonnan kinevezett Krocsány Dezső munkaügyi és népjóléti miniszter személyében kapott képviselőket.⁶² Szabó Rezsőt az SZNT alelnöki tisztségében Fábrý István váltotta fel, az SZNT Fábrý által vezetett Nemzetiségi Bizottságát ugyanakkor 1971. március 8-án megszüntették, s más bizottságokkal összevonva Nemzeti Bizottsági, Államigazgatási és Nemzetiségi Bizottság néven szervezték újjá.⁶³ A kormány Nemzetiségi Tanácsának személyi összetételét 1970. szeptember 30-án teljesen átalakították, az immár szlovák többségű testület valamennyi korábbi magyar tagját lecserélték, elnökévé pedig a leváltott Dobos László helyett Štefan Sádovský miniszterelnök-helyettest nevezték ki.⁶⁴ Az új

59 FKI, Nemzetiségi Tanács, 19. d., SZNT 1968–1970, Zápisnica zo schôdze Výboru SNR pre otázky národnosti dňa 20. X. 1969, Zápisnica z 5. schôdzky Výboru SNR pre otázky národnosti zo dňa 27. marca 1970.

60 *Szabad Földműves*, 1969. december 27. Egy év múltán, 4. p.

61 FKI, Nemzetiségi Tanács, IV/2/1969, Záznam o zasadnutí Rady pre národnosti vlády SSR dňa 20. novembra 1970.

62 *Új Szó*, 1970. április 29. Változások a szlovák kormány összetételében, 1. p.

63 *Stenografická správa o schôdzkach Slovenskej národnej rady. V. volebné obdobie. 12. schôdzka. 8. marca 1971*. Bratislava, Kancelária SNR, 1971, 70–74. p.

64 FKI, Nemzetiségi Tanács, 1. d., statútumok, Návrh na nové zloženie Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej národnosti.

összetételű Tanács gyakorlatilag semmiféle érdemi tevékenységet nem fejtett ki, egy év alatt mindössze egyszer ülésezett, 1971. október 13-i újabb átalakítása után pedig teljes egészében formális szervvé vált. Hasonló sorsra jutott a szlovák kormányhivatalnak a felettes szervek szerint hatáskörét meghaladó tevékenységet folytató Nemzetiségi Titkársága is: Tolvaj Bertalan titkárságvezetőt 1971 júniusában felmentették tisztségéből, s helyére Sziegl Ferencet, az SZLKP KB dolgozóját állították.

A reformfolyamatot felváltó és annak vívmányait felszámoló normalizációs politika az 1968–1969 folyamán spontán módon létrejövő magyar társadalmi szervezetek és az országos szervezeteken belül létrehozott magyar tagozatok sorsát is megpecsételte. A magyar fiatalok 1968. december 7-én megtartott második országos értekezletén létrehozott s Varga Sándor által vezetett Magyar Ifjúsági Szövetséget nem vették fel a megszűnt CSISZ-t felváltó Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulásába, majd 1969 májusában egy belügyminisztériumi határozattal működését is betiltották.⁶⁵ A Társulás keretében még működhetett egy magyar ifjúsági tanács, az ifjúsági szervezetek párt által kezdeményezett integrációs folyamatának eredményeként 1970 áprilisában létrehozott Szocialista Ifjúsági Szövetségen belüli nemzetiségi tanács megalakítására azonban – a korábbi ígéretek ellenére – már nem került sor.

Nem bizonyult hosszú életűnek a nőszövetségen belül kezdeményezett és létrehozott magyar részleg sem. A Szlovák Nőszövetség 1969. január 30–31-i alakuló kongresszusán hagyta jóvá a Magyar Nőtanácsból és Ukrán Nőtanácsból álló Nemzetiségi Szekció megalakulását.⁶⁶ A Magyar Nőtanács hosszadalmas előkészületek után, 1969. május 16-án megtartotta első ülését is,⁶⁷ a következő hetekben, hónapokban azonban egyre kevesebbet hallatott magáról, míg nem az 1970-es évek elején mind a Nemzetiségi Szekció, mind pedig a Magyar Nőtanács feltűnés nélkül elhalt.

Az Magyar Ifjúsági Szövetséghez és a Magyar Nőtanácshoz hasonló sorsra jutott a csehszlovákiai magyar pedagógustársadalom által létrehozni kívánt magyar pedagógus-szövetség is. A szövetség előkészítő bizottsága 1968. szeptember 14-én Szencen tartotta meg az eredetileg 1968. augusztus végére összehívott, azonban a szovjet megszállás miatt elmaradt alakuló ülését, majd 1969 áprilisában kidolgozta a szövetség alapszabály-tervezetét is. A szövetség bejegyzését és működésének engedélyezését azonban a társadalmi és érdekvédelmi szervezetek nemzetiségi alapon történő létrehozását nem tűrő normalizációs politika megakadályozta. A szovjet megszállást követően, de még a husáki normalizációs rezsim hatalomra jutása előtt indult útjára a Magyar Újságírók Szervezetének létrehozására, valamint a csehszlovákiai magyar cserkészmozgalom újjászervezésére irányuló kezdeményezés, a politikai visszarendeződés következtében azonban mindkettő eleve reménytelen kísérletnek bizonyult.⁶⁸

A kisebbségi magyar tudományos életet évtizedeken keresztül hátrányosan érintette a szervezettség hiánya, ezért 1968 márciusában a Csemadok KB, az újságíró-szövetség és az írószövetség magyar tagozatának állásfoglalása is megfogalmazta a nemze-

65 *Új Ifjúság*, 1968. karácsony, Kikiáltották a Magyar Ifjúsági Szövetséget, 2. p.; *Új Ifjúság*, 1969. június 3. Végzés. A belügyminiszter válaszolt, 2. p.

66 *Nő*, 1969. február 16. A Szlovák Nőszövetség alakuló kongresszusának határozata, 3. p.

67 *Új Szó*, 1969. május 17. A Magyar Nőtanács első ülése, 2. p.

68 Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, 289–300. p.

tiségi tudományos intézet létrehozásának szükségességét. A témát felvetette az *Irodalmi Szemle* nagy visszhangot kiváltott kerekasztal-beszélgetése,⁶⁹ a *Hét* című hetilapban pedig napvilágot is látott a csehszlovákiai magyar tudományos intézet konkrét terveze-
te. A Csemadok KB tudományos szakbizottsága által kidolgozott javaslat szerint a nyelv-
tudományi, irodalmi, történettudományi, szociológiai, pszichológiai és néprajzi osztály-
ból álló intézet vagy közvetlenül a Szlovák Tudományos Akadémia (SZTA) alá tartozott
volna, vagy önálló Csehszlovákiai Magyar (esetleg Nemzetiségi) Tudományos Akadémia-
ként működött volna.⁷⁰ 1969-ben már csak az előbbi alternatívának volt némi realitása,
ezért a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsa az SZTA keretei közötti Nemzetiségkuta-
tó Intézet létrehozását támogatta, a megváltozott politikai viszonyok miatt azonban vé-
gül egyik lehetőséget sem sikerült megvalósítani.

Nemzetiségi tudományos intézet hiányában a Csemadok vállalkozott arra, hogy lehe-
tőségeihez mérten megteremtse egy ilyen intézmény létrehozásának feltételeit. A kez-
deményezést az 1968 novemberében Ótátrafüreden megrendezett magyar értelmiségi
találkozó is támogatta, amely eredményeként a Csemadok KB Titkársága mellett meg-
alakult a Csemadok keretében létrehozandó tudományos társaságok előkészítő bizott-
sága. A Csemadok 1969. márciusi rendkívüli országos közgyűlésén elfogadott új prog-
ram szintén leszögezte, hogy a nemzetiségi tudományos kutatóintézet megteremtését
a szövetség tudományos társaságok létrehozásával kívánja meggyorsítani és támogat-
ni. A kilátásba helyezett négy tudományos társaság, a Csehszlovákiai Magyar Nyelvű-
velő és Nyelvjáráskutató Társaság, a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, a Cseh-
szlovákiai Magyar Szociológiai Társaság és a Csehszlovákiai Magyar Történeti Társaság
1969–1970 folyamán meg is alakult,⁷¹ a normalizációs politika azonban pár éves fenn-
állásuk után valamennyit elsorvasztotta.

A prágai tavasz idején különböző állásfoglalásokban igényelt magyar tudományos és
kulturális intézmények közül így mindössze az első ténylegesen önálló csehszlovákiai
magyar könyvkiadó, a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó, valamint a komáromi Ma-
gyar Területi Színház kassai részlegének, a Thália Színháznak a létrehozását sikerült
elérni.⁷²

A reformfolyamatban való aktív részvételéért járó retorzió és a hetvenes évek elejé-
nek országszerte zajló tisztogatási hulláma nem kerülte el a Csemadokot sem. A szö-
vetségnek a reformok melletti kiállása és érdekképviselési törekvései ugyanis 1969 fo-
lyamán egyre inkább ellentétbe kerültek a Husák-féle új vezetés konszolidációs törekvé-
seivel. A pártvezetés 1969. augusztus végén, a szovjet megszállás első évfordulóján le-
zajlott tömegtüntetések elfojtása után felszólította a párt- és állami szerveket, valamint
a társadalmi szervezeteket, hogy vizsgálják felül 1968. évi dokumentumaikat. A többi

69 A magyar értelmiség helyzete és fejlődési távlatai Csehszlovákiában. *Irodalmi Szemle*, XI. évf. (1968) 3. sz. 259–265. p., 4. sz. 347–351. p.

70 Javaslat egy csehszlovákiai nemzetiségi tudományos intézet felállítására. *Hét*, 1968. augusztus 4. 9–11. p.

71 FKI, Csemadok irattára, KB-VII-2. A népművelés munkaformái és eredményei a Csemadokban. Beszámo-
ló a Csemadok KB 1970. májusi IV. ülésére.

72 SNA, Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady 1960–1968 (Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségi Hiva-
tala 1960–1968), 177. k., Zasadnutie Predsedníctva SNR dňa 8. XI. 1968; *Új Szó*, 1969. november 5.
Új színházat köszöntünk, 1–2. p.

társadalmi szervezethez hasonlóan 1969. szeptember 4-én a Csemadok KB Elnöksége is megvizsgálta előző évi dokumentumait, amelyek közül a szovjet megszállást elítélő augusztusi nyilatkozatainak és határozatainak egy részét politikailag helytelennek nyilvánította és hatálytalanította. Az Elnökség szerint „kellő tájékozottság híján, valamint a párt és az állami szervek téves információi alapján ezek a dokumentumok olyan kitételeket is tartalmaztak, melyek a tények mai ismeretében helytelenek”.⁷³

Az elnökségi ülésről kiadott közlemény közzétételét követően nem sokáig váratott magára a Csemadok 1968-as vezetése és a szövetség tevékenysége elleni első nyílt támadás sem: a Csemadok éléről 1968 júniusában távozott Lőrincz Gyula által vezetett *Új Szó* egy név nélkül leközlött gúnyolódó hangú glosszában reagált a közleményre.⁷⁴ A lapnak a Csemadok elleni támadása késztette arra a szervezetet a csehszlovákiai magyarság összetartó erejének tekintő Fábry Zoltánt, hogy 1969. október 5-én a Csemadok KB-hoz intézett levelében figyelmeztessen a kisebbségi magyar közösség belső meghasonlásának veszélyére és összefogásának szükségességére.⁷⁵ Amint azt az elkövetkező hónapok eseményei bebizonyították, Fábry aggodalma nem volt alaptalan. A pártvezetésnek a Csemadok egykori ortodox kommunista vezetőit felhasználva sikerült csapást mérnie nemcsak a Csemadok reformkommunista vezetésére, hanem az egész szövetségre, s ezáltal magára a kisebbségi magyar közösségre is.

Az SZLKP KB Elnöksége a Csemadok, a Matica slovenská és az ukrán kulturális szövetség kérdésével ezt követően 1969. november 4-én – a Matica augusztusi közgyűléséről készült jelentés meghallgatása kapcsán – foglalkozott. Az Elnökség amellett, hogy határozatban utasította a Maticát és a nemzetiségi kulturális szövetségeket a nemzeti-ségi kérdéssről folytatott vitájuk lezárására, kimondta az 1968-as tevékenységüket értékelő jelentések elkészítésének és vezetésük személyi összetétele felülvizsgálásának szükségességét is.⁷⁶ A Csemadok KB a pártvezetés felszólításának eleget téve már 1969. november 9-én elvégezte az általa 1968-ban elfogadott dokumentumok értékelését. A KB Elnökségéhez hasonlóan, s az előző nap újjáalakult pártcsoportja kezdeményezésére a KB is visszavonta a szovjet megszállást elítélő határozatát, elítélte a Matica slovenskával a nemzetiségi kérdéssről folytatott polémiait, s bizottságot hozott létre a szövetség elmúlt másfél éves munkájának értékelésére.⁷⁷

Noha a Csemadok 1968–1969-es munkáját értékelő jelentésnek a pártvezetés utasítása szerint 1970. január 1-jéig el kellett volna készülnie, az értékelés végleges változata csupán közel fél év elteltével, 1970. április legvégén, azt követően született meg, hogy Dobos László Csemadok-elnököt leváltották miniszteri, Szabó Rezső volt vezető titkárt pedig parlamenti alelnöki tisztségéből. A szövetség munkájának pozitív és negatív jelenségeit számba vevő, a Csemadok tevékenységét azonban alapjában véve

73 FKI, Csemadok irattára, E-XI-285, A Csemadok KB határozatainak értékelése 1968 januárjától; *Új Szó*, 1969. szeptember 5. A CSEMADOK KB Elnökségének ülése, 2. p.

74 *Új Szó*, 1969. szeptember 6. Bújócska, alibi vagy önbírálat? Mit vont vissza a CSEMADOK KB elnöksége? 2. p.

75 FKI, Csemadok irattára, KB-VII-1. A Csemadok KB 1969. november 9-i ülése. Fábry Zoltán levele a Csemadok Központi Bizottságának.

76 SNA, ÚV KSS, k. 1239, a. j. 51. Zápis z 51. schôdzke Predsedníctva ÚV KSS, 4. novembra 1969.

77 FKI, Csemadok irattára, KB-VII-1. A CSEMADOK KB 1968–69-ben elfogadott dokumentumainak felülvizsgálása és értékelése; FKI, Szabó Rezső iratai, 6. d., Határozat a CSEMADOK KB 1969. november 9-i üléséről.

pozitívan értékelő jelentés, annak nyomán pedig a KB felülvizsgálta és átértékelte többek között a Csemadok KB 1968. márciusi állásfoglalásának a járások etnikai szempontokat is figyelembe vevő átszervezésére vonatkozó javaslatát, valamint a rendkívüli országos közgyűlésen elfogadott programnak azokat a kitételeit, amelyek a szövetség fő feladataként a magyar kisebbség társadalmi és kulturális érdekeinek képviselését határozták meg. A Csemadok KB-nak az értékelő jelentést megtárgyaló és jóváhagyó 1970. május 11-i ülésén egyben sor került a szövetség vezetésén belüli első személycserékre is: a KB kizárta a testületből Duray Miklóst, vezető titkárrá Szőke József helyett Varga Bélát, titkárrá pedig Varga Sándor helyett ismét Varga Jánost választotta. A KB-ba a testületből 1968–1969-ben kimaradt egykori tagjai közül kooptálták többek között Krocsány Dezsőt és Sziegl Ferencet, Elnökségébe pedig Varga János mellett Fábr Istvánt is.⁷⁸

A Csemadok „megrendszabályozása” azonban mindezzel még korántsem ért véget. A pártvezetés a meglehetősen terjedelmes, de nem éppen az elvárásai szerinti, a Csemadok munkájában leginkább bírált jelenségek okait jórészt külső tényezők hatásával magyarázó s a „felelősök” megnevezésére sem vállalkozó értékelést nem fogadta el, s új értékelés kidolgozására adott utasítást. Ráadásul a Csemadok KB 1970. májusi ülésével párhuzamosan az *Új Szó* hasábjain felülről irányított s mintegy fél éven át tartó sajtóhadjárat indult a Csemadok reformkommunista vezetősége és a szövetség 1968–1969-es munkája, mindenekelőtt „kisajátított” érdekképviselési tevékenysége ellen. A Csemadok munkájáról készült elemzést egyoldalúnak, általánosítónak és magyarázkodónak, a szervezet vezetésében történt személycseréket pedig elégtelennek minősítő írások a „felelősök” konkrét megnevezését és a Csemadok éléről való eltávolítását követelték. Támadásuk célpontjai elsősorban Dobos László elnök, Szőke József volt vezető titkár, az 1968. márciusi ún. kassai levél megszövegezői: Béres József, Mede István és Gyüre Lajos, valamint az ifjúsági klubmozgalom vezető képviselői: Duray Miklós és Varga Sándor voltak, az ő személyükben találták meg a Csemadokon belüli „ellenzéki magatartás”, „jobboldali opportunistá”, „nacionalista” és „kispolgári befolyás” fő képviselőit. A Gógh László, Balázs Béla, Bábi Tibor, Varga János és Krocsány Dezső tollából származó írások a szövetség 1968-as vezetésének leginkább azt rótták fel, hogy a nemzetiségi érdekvédelem jelszavával, a fiatal magyar értelmiséget felhasználva eltávolította a Csemadok éléről a proletár internacionalizmushoz ragaszkodó funkcionáriusait, 1968 augusztusában a „szövetségesek internacionalista segítségét” elítélő felhívásokat tett közzé, s 1969 márciusában elfogadott programjában – noha formálisan elismerte a kommunista párt vezető szerepét – a Csemadokot gyakorlatilag a csehszlovákiai magyarság egyedüli érdekvédelmi szervezetének kiáltotta ki.⁷⁹

A sajtókampany egyik céltablája a Csemadok Kassai Járási Bizottsága volt, amely 1968 márciusában *Őszinte szóval* című állásfoglalásában sürgette a szövetség megúj-

78 FKI, Csemadok irattára, KB-VII-3. A CSEMADOK KB 1968–69-es munkájának értékelése; FKI, Varga Sándor iratai, 5. d., Határozat a CSEMADOK KB 1970. május 11-i üléséről.

79 *Új Szó*, 1970. május 9. Gógh László: Én így láttam... A CSEMADOK-ban történt, 5. p.; 1970. július 9. Balázs Béla: Mindenki és senki? A CSEMADOK kettős „értékelése”, 4–5. p.; 1970. augusztus 18. Varga János: Öntsünk tiszta vizet a pohárba. Szélsőségek a CSEMADOK-ban, 5. p.; 1970. szeptember 12. Krocsány Dezső: „Öntsünk tiszta vizet a pohárba”, 5. p.; 1970. szeptember 16–19. Bábi Tibor: Irodalmárok közéleti kontárkodása, 4. p.; 1970. október 2. Varga János: A CSEMADOK útvessztése, 4–5. p.; 1970. november 4. (pr): Válasz cikkünkre: Újabb „állásfoglalás”, 5. p.

hodását. A Csemadok KB már 1970 májusában felszólította a szervezet járási bizottságait, hogy a KB példája nyomán vizsgálják felül 1968. évi állásfoglalásaikat. A járási szervek többsége ezt meg is tette, a kassai járási bizottság azonban a sajtóbeli támadások és a Csemadok KB Elnökségének 1970. szeptember 11-i újabb figyelmeztetése ellenére sem volt erre hajlandó, s 1970. október 12-i állásfoglalásában továbbra is kiállt 1968. márciusi nyílt levele és az abban foglaltak mellett. A KB Elnöksége ezért 1970. november 4-én úgy határozott, hogy a kassai járási bizottsággal szemben személyi és szervezési intézkedéseket kell foganatosítani.⁸⁰

Ugyancsak a KB Elnökségének november 4-i ülése tárgyalta a Csemadok központi szerveiben végrehajtandó tisztogatásokra vonatkozó javaslatot. A Varga János régi-új Csemadok-titkár által kidolgozott és mintegy két tucat kizárandó személy nevét tartalmazó előterjesztés szerint a szövetség konszolidációjának meggyorsítása érdekében ki kell zárni a KB-ból és annak ellenőrző bizottságából mindazokat, akiket a pártból is kizártak, akik tagsága valamilyen közéleti funkció betöltéséhez kapcsolódott, akik „passzívak” voltak, valamint azokat a pártonkívülieket, akik „helytelen politikai nézeteket vallottak”. Az Elnökség az előterjesztés megtárgyalása után úgy határozott, hogy a központi szervekben végrehajtandó változásokra vonatkozó javaslatot a soron következő KB-ülés elé terjeszti.⁸¹

Időközben a szlovák pártvezetés utasításának megfelelően elkészült a Csemadok 1968–1969. évi munkáját értékelő újabb jelentés is. Az SZLKP KB Elnöksége által 1971. március 18-án megvitattott jelentés a Csemadok kétéves tevékenységét az előző anyagnál jóval kritikusabban értékelte. Bírálatának tárgya mindenekelőtt a KB 1968. márciusi állásfoglalásának egyes „irreális” javaslatai (a járáások etnikai alapú átszervezése és a magyarellenos törvények eltörlése), az állásfoglalás nyilvánosságra hozatala, a kassai járási bizottság nyílt levele, a Csemadok magyar nemzeti párttá alakítására irányuló állítólagos törekvések, a dunaszerdahelyi KB-ülés, a szovjet megszállást elítélő nyilatkozatok és a rendkívüli országos közgyűlés voltak. Az értékelés szerint a Csemadokon belüli „jobboldali opportunisták erők demagógiája és a nacionalizmus” a rendkívüli országos közgyűlésen tetőzött, amely a kommunista párt vezető szerepével összeegyeztethetetlen és politikai célkitűzéseket megfogalmazó programot hagyott jóvá. Mivel a Csemadok jelenlegi vezetésében nincs meg a biztosíték arra, hogy a szövetségben a jövőben ismét érvényesüljön a párt vezető szerepe, a legfontosabb követelményként új vezetőség választásának és új program kidolgozásának szükségességét fogalmazta meg. Az anyag a Csemadokon belüli „ellenzéki törekvések” fő felelőseiként Dobos Lászlót, Szabó Rezsőt és Szőke Józsefet nevezte meg, de rajtuk kívül elmarasztalta még Duray Miklóst, Varga Sándort, Nagy Jenőt, Béres Józsefet, Mede Istvánt, Janics Kálmánt és Takács Andrást is. A szlovák pártvezetés a jelentés meghallgatását és jóváhagyását követően úgy határozott, hogy pártvizsgálatot indít Dobos László és Szabó Rezső ellen.⁸²

80 FKI, Csemadok irattára, E-XII-295, Közlemény a CSEMADOK Központi Bizottsága Elnökségének üléséről.

81 FKI, Csemadok irattára, E-XII-295, Javaslat a Csemadok KB összetételében szükséges változások végrehajtására. Uo. Közlemény a CSEMADOK Központi Bizottsága Elnökségének üléséről.

82 SNA, ÚV KSS, k. 1286. a. j. 101, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS, 18. 3. 1971. Hodnotenie činnosti CSEMADOK-u za roky 1968–1969.

A pártvezetés elé terjesztett jelentés tartalmát és következtetéseit nagymértékben determinálta az a tény, hogy az csaknem teljes egészében az elnöki tiszteről 1968-ban lemondott Lőrincz Gyula keze nyomát viselte.⁸³ Lőrincz igyekezete, hogy az elnöki székbe saját magát helyeztesse vissza, nagy szerepet játszott már az *Új Szónak* a szövetség 1968-as vezetését támadó ügybuzgalmában is, a szlovák pártvezetés azonban a várakozásokkal ellentétben a Lőrincznél szilárdabb osztályöntudatúnak ítélt Fábry István, a szlovák parlament alelnöke mellett döntött. Az SZLKP KB Elnöksége már 1971. február 23-i ülésén, amelyen „tudomásul vette” Dobos László lemondását elnöki tisztségéről, úgy határozott, hogy a Csemadok új elnökévé Fábry Istvánt kell megválasztani.⁸⁴

A Csemadok pártvezetés által kijelölt új elnökének hivatalos megválasztására és a központi szerveiben tervezett nagyarányú tisztogatás lebonyolítására végül a Csemadok KB 1971. március 29-i ülésén került sor. A KB a szövetség 1968–1969. évi tevékenységéről készült s a pártvezetés által előzőleg már jóváhagyott jelentés meghallgatása után elfogadta Dobos László elnök és az egész Elnökség lemondását, felmentette a KB 25 és az Ellenőrző Bizottság 2 tagját, Fábry Istvánt megválasztotta a Csemadok új elnökévé, s megerősítette tisztségében Varga Béla vezető titkárt és Varga János titkárt. A KB-nak a normalizáció jegyében fogant határozata kimondta többek között, hogy a Csemadok a továbbiakban a kommunista párt politikája szellemében végzi munkáját, s legfőbb feladatának tekinti, hogy tagságát a párt által kitűzött feladatok teljesítésére mozgósítsa. Hozzájárul a jobboldali opportunistáknak, a nacionalista csökevények és a kispolgári radikalizmus elleni harchoz, s fellép minden olyan megnyilvánulás ellen, amely idegen a párt politikai irányvonalának szellemétől.⁸⁵

A szövetség „megrendszabályozását” a politikai pártokat és társadalmi szervezeteket tömörítő Nemzeti Frontból való kizárása tetőzte be. A Csemadokot – az ukrán kulturális szövetséggel és a Matica slovenskával együtt – az SZLKP KB Elnökségének 1971. február 23-i és a szlovák kormány április 28-i határozatával távolították el a Szlovák Nemzeti Frontból, és helyezték a szlovák Kulturális Minisztérium felügyelete alá,⁸⁶ ami egyet jelentett a társadalmi ranglétrán való lefokozásával, egyúttal mozgásterének leszűkülését is eredményezte. A Csemadoknak a reformfolyamatban legaktívabb szerepet vállalt egykori vezetői, Dobos László és Szabó Rezső ellen indított pártvizsgálat eredménye szintén nem lehetett kétséges. Az SZLKP KB Elnöksége 1971. július 7-én, a tevékenységükről készült jelentések meghallgatása után a kommunista pártból való kizárásukról, valamint prágai és pozsonyi parlamenti képviselői mandátumuktól való megfosztásukról határozott.⁸⁷

Ilyen előzmények után a párt által elvártaknak megfelelően, kritikai hang nélkül, teljes egészében a normalizáció jegyében zajlott le 1972. április 15–16-án a Csemadok XI. országos közgyűlése. A közgyűlés, amelynek beszámolója csaknem teljes egészében az 1968–1969-es évek ostromozásával foglalkozott, gyakorlatilag mindent megtagadott a

83 Vö. Csáky Pál: i. m. 147–154. p.

84 SNA, ÚV KSS, k. 1283. a. j. 98, Zápis z 98. schôdze Predsedníctva ÚV KSS, 23. II. 1971; MOL, KÜM-TÜK, 1971-Csehszlovákia, 38. d. 00679/2-1971, Új elnökjelölt a Csemadok élére.

85 FKI, Csemadok irattára, KB-VII-4. Határozat a Csemadok Központi Bizottsága V. üléséről, 1971. március 29.

86 Gyönyör József: *Államalkotó nemzetiségek*. Bratislava, Madách, 1989, 225–226. p.

87 SNA, ÚV KSS, k. 1297. a. j. 4, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS dňa 7. júla 1971.

Csemadok 1968–1969-es törekvéseiből és programjából. Érvénytelenítette az 1969. márciusi rendkívüli országos közgyűlés programját és határozatait, s olyan új alapszabályzatot fogadott el, amely a szervezet nevéből törölte az érdekképviselési szándékát tükröző „társadalmi” jelzőt, a Csemadok hivatalos nevét pedig ismét Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségére változtatta. A Csemadokon belüli tisztogatások levezénylésével megbízott, azonban a magyar értelmiségi körökben csupán csekély támogatottságot élvező Fábry Istvánt – természetesen a szlovák pártközpont előzetes jóváhagyásával – újból Lőrincz Gyula váltotta fel az elnöki tisztségben. Vezető titkárrá ismét Varga Bélát, titkárokká Varga Jánost és György Istvánt választották.⁸⁸ A Csemadok korábban hallgatólagosan megtűrt érdekképviselési lehetőségei hosszú időre megszűntek, visszaváltozott pusztán kulturális szövetséggé és az állampárti ideológia magyar nyelvű terjesztőjévé, s a normalizáció két évtizede illuzórikussá tette annak a lehetőségét, hogy a szövetség bármiféle önálló nemzetiségpolitikai kezdeményezés forrása lehessen.

* * *

A szándék, hogy a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek jogállását az egyenrangúság és önigazgatás elve alapján rendezzék, olyan egyedülálló és rendkívüli kezdeményezés volt, amelyhez hasonlót nem találunk a szovjet érdekszférába tartozott Közép-Kelet-Európában. Az „emberarcú szocializmus” dubčeki kísérlete azonban a történettudomány mai ismeretei szerint eleve bukásra volt ítélve, a reformfolyamat erőszakos elfojtása pedig törvényszerűen kudarcra ítélte a nemzetiségi politika megreformálásának lehetőségét is. A magyar kisebbség által megfogalmazott igények java részének még a szovjet megszállás előtti szlovák elutasítása ugyanakkor felveti a kérdést, vajon a demokratizálási folyamat továbbélése és esetleges győzelme valóban megteremtette volna-e a nemzetiségek számára törekvéseik maradéktalan realizálásának esélyét. A Husák-féle normalizációs rendszer hivatalos ideológiája mindenesetre így is előszeretettel hangoztatta a csehek és szlovákok, valamint a nemzetiségek közötti jogegyenlőség megvalósulását, jóllehet az 1968-ban elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény jobbára csupán a kisebbségi jogok korlátozására irányuló törekvések eltakarását szolgálta.

A köztudatba és a történelemkönyvekbe „prágai tavasz” néven bekerült csehszlovákiai reformfolyamatot és az abba vetett kisebbségi magyar reményeket ugyan a harckocsik 1968 augusztusában eltiporták, ennek ellenére joggal valószínűsíthető, hogy az ország lakosságának forradalmi hangulatában osztozó csehszlovákiai magyarság számára éppen a prágai tavasz jelentette az első igazán pozitív közösségi élményt.

⁸⁸ FKI, Csemadok irattára, OK-X-XII-22-27. A Csemadok XI. országos közgyűlése, 1972. április 15–16.

1

Pozsony, 1968. március 12. A Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalása Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatához és javaslata a nemzetiségi kérdés megoldásához.

Mi, a Csemadok tagjai, Csehszlovákia magyar nemzetiségű polgárai, munkások, parasztok, értelmiségiek, párttagok és pártonkívüliek kijelentjük, hogy teljes egészében egyetértünk Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága decemberi és januári ülésének, valamint Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága januári ülésének határozataival és az ezeknek következtében azóta beállt változásokkal.⁸⁹

Szilárd meggyőződésünk, hogy e határozatok hazánk felvirágzását, az emberek életének kiteljesedését és javát szolgálják. Az a demokratizálódási folyamat, mely megállíthatatlanul és visszavonhatatlanul kezdetét vette, tovább erősíti a szocializmus vívmányait, pozitív hatással van az emberek egymás közötti viszonyának alakulására, a népgazdaság fellendülésére, az államjogi kérdések rendezésére, a kulturális élet kibontakozására.

Már ez a rövid idő is, amely azóta eltelt, hogy a párton belül a tények alapos elemzésére épülő és az egész nép érdekeit szem előtt tartó progresszív erő győzött, társadalmi életünk minden területén tükrözi, hogy – a marxizmus–leninizmus alkotó továbbfejlesztésével – a kor követelményeinek megfelelő és a további fejlődésnek utat nyitó folyamat kezdődött el.

Fokozódott a társadalmi aktivitás, a társadalmi problémák iránti érdeklődés. A Központi Bizottság januári ülése által kitűzött célok új lendületet adtak a munkának. A közérdek világos megfogalmazása pedig lendületet adott a társadalmi és politikai életnek. Mi, mint társadalmi szervezet tudatosítjuk, hogy ebben az időszakban döntő fontosságú az átgondolt, a szocializmus és hazánk egysége szilárdítása céljának teljes mértékben megfelelő tömegpolitikai és felvilágosító munka. Munkánk fokozásával ehhez kívánunk hozzájárulni. Arra törekszünk, hogy a CSEMADOK tagjai és a csehszlovákiai magyar dolgozók világosan lássák és megismerjék a fő feladatokat, s ezek teljesítésébe – egész hazánk javára – minden erejükkel bekapcsolódjanak.

A párt központi bizottságának januári ülése megkezdte a nemzetiségi kérdésnek az új alapokon való rendezését. Társadalmi életünk e fontos problémájának a teljes egyen-

89 A CSKP KB 1967 decemberében kezdődött, majd 1968 januárjában folytatódott ülése január 5-én amellett, hogy Alexander Dubčeket megválasztotta a párt első titkárává és intézkedéseket hozott a demokratizálás megvalósítására, ígéretet tett többek között a nemzetiségi politika új alapelveinek kidolgozására is. Az SZLKP KB 1968. januári ülése támogatásáról biztosította a CSKP KB határozatait, a CSKP első titkárává választott Dubček helyett pedig Vasil Bifakot választotta meg az SZLKP első titkárává.

jogúság és a demokratizmus szellemében való megoldása, mely most elkezdődött, a nemzetek és nemzetiségek igazi internacionalizmusának elmélyítését célozza, közeledését, testvéri egységét erősíti. Az, hogy e folyamat élén Csehszlovákia Kommunista Pártja áll és integrálja a közös érdekeket, biztosíték arra, hogy sem túlkapásokra, sem formális vagy félmegoldásokra nem kerül sor. Csak a tényleges és teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúság lehet köztársaságunk egységének és erejének szilárd alapja.

Hazánkban nemzetek és nemzetiségek élnek. A nemzetiségi kérdés megoldása nem jelentheti csak a nemzetek egymáshoz való viszonyának megoldását, hanem a teljes egyenjogúság szellemében kell megoldani a nemzetiségek kérdését is.

Sajnos, az e téren jelentkező fogyatékokat nem tudták eltávolítani azok a pozitív határozatok sem, amelyeket az SZLKP Központi Bizottsága hozott az utóbbi években. Ezeknek a határozatoknak a teljesítése minduntalan abba a nehézségbe ütközött, hogy végrehajtásuk nem tartozott a Szlovák Nemzeti Tanács hatáskörébe, az összállami szervek viszont a kérdéseket nem intézték el. Így olyan visszás helyzet állott elő, hogy az a Szlovák Nemzeti Tanács kapta feladatul a határozatok teljesítését, mely a gyakorlatban nem rendelkezett kellő hatáskörrel. Ezért a Csemadok Központi Bizottságának az a véleménye, hogy az egyetlen valóban méltó megoldás az ország föderatív alapokon történő átrendezése, s ennek megfelelően rendezni a csehszlovákiai magyar és a többi nemzetiség államjogi helyzetét az önigazgatás elvei alapján.

A Csemadok Központi Bizottsága azzal, hogy a kérdések megoldásának elősegítésére kezdeményező javaslatot terjeszt elő, bizonyítani kívánja, hogy a CSKP KB és az SZLKP KB januári ülésének határozatait és az azóta beállt változásokat nemcsak örömmel és teljes egyetértéssel figyeli, hanem munkájával most és a jövőben is a legmeszszebbmenőkig segíteni akarja.

I.

A nemzetiségek kérdésének megoldásában elért jelentős eredmények mellett súlyos hibák is vannak. E hibáknak fő eredője szerintünk az, hogy:

- az Alkotmányban s más alapvető dokumentumokban a két nemzet mellett nincsenek feltüntetve egyenjogú társadalmi tényezőként a nemzetiségek;⁹⁰
- a nemzetiségek jogi helyzete nincs törvényben meghatározva;
- a nemzetiségeknek nincsenek alkotmányosan választott nemzetiségi szerveik és államjogilag biztosított nemzetiségi intézményeik.

Ennek következtében a nemzetiségeknek nincs meg a teljes egyenjogúságuk.

Világosan ki kell hát mondani, hogy a nemzetiségek a Csehszlovák Szocialista Köztársaság elválaszthatatlan, elszakíthatatlan szerves részét képezik. A nemzetiségek nemcsak mint egyedek egyenjogú polgárai hazánknak, hanem mint társadalmi csoportok is. A Csehszlovák Szocialista Köztársaságot nemzetek és nemzetiségek alkotják. A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúak.

A nemzetek és nemzetiségek teljes és tényleges egyenjogúságát az alkotmányban kell biztosítani.

90 Az 1960. július 11-én elfogadott 100/1960 sz. alkotmánytörvény 1. cikkelye szerint: „A Csehszlovák Szocialista Köztársaság két egyenjogú testvérm nemzet, a csehek és szlovákok egységes állama.”

Alkotmányerejű törvényben kell egyértelműen és konkrétan meghatározni a nemzeti-ségek államjogi helyzetét.

1. Olyan nemzetiségi szerveket és intézményeket kell létrehozni, melyek az összál-lami szervek részeként az egyes nemzetiségek egésze nevében aktívan részt vesznek a politikai, közigazgatási és államhatalmi szervek munkájában, és a nemzetiségek prob-lémáinak megoldásában az önjagztatás elve alapján érvényesíthetik akarataukat.

Ennek biztosítása végett a legrövidebb időn belül:

a) Javasoljuk a törvényhozó és végrehajtó szervek felépítésének megfelelően ezek szerves részeként a következő szervek és intézmények létrehozását:

– a Szlovák Nemzeti Tanácsban az SZNT nemzetiségi képviselőiből, valamint szak-emberekből mint bizottsági tagokból megalakítani a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzeti-ségi Bizottságát; a Megbízottak Testületének keretében pedig létrehozni a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Megbízotti Hivatalát (Poverenictvo);⁹¹

– a Nemzetgyűlésben a Nemzetgyűlés képviselőiből megalakítani a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságát; a kormány mellett pedig nemzetiségi titkárságot létesíteni ál-lamtitkárral az élén;

– hasonlóképpen a kerületi nemzeti bizottságokban a kerületi nemzeti bizottságok nemzetiségi képviselőiből, valamint szakemberekből mint bizottsági tagokból nemzeti-ségi bizottságokat alakítani; a kerületi nemzeti bizottságok mellett pedig nemzetiségi osztályt létesíteni;

– az állam és a nemzeti-territoriális, regionális költségvetések megvitatása és jóvá-hagyási folyamatába a Nemzetgyűlés és a Szlovák Nemzeti Tanács nemzetiségi bizott-ságai joga és kötelessége érvényre juttatni a nemzetiségek specifikus gazdasági és pénzügyi igényeit. Hasonló jogkörrel bír a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormá-nyának nemzetiségi titkársága és a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Megbízotti Hi-vatala az egyes minisztériumok és megbízotti hivatalok irányában az életszínvonal egész ország területén való kiegyenlítődése elveinek szellemében.

b) Javasoljuk a nemzetiségileg vegyes lakosságú járások új területi átszervezését:

– az 1960-ban végrehajtott területi átszervezéskor⁹² kialakított új járások akadályoz-zák a nemzetek és nemzetiségek közeledését és baráti együttélését. A nemzetek és nemzetiségek egységének elmélyítése helyett a nemzetiségi sűrűdások alapjául szol-gálnak. Fékezik a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítását, a párt és állami szer-vek határozatainak teljesítését. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy azok a járások, melyek túlnyomólag egynemzetiségűek, a politikai és gazdasági élet területén is jobban fejlőd-nek és eredményesebben működnek.

A politikai és gazdasági élet további javítása, csakúgy, mint a nemzetiségek kérdé-sének megoldása, tényleges egyenjogúságuk biztosítása szükségessé teszi a nemzeti-ségek által lakott területeken a nemzetiségi szempontból maximálisan egységes, kom-

91 Szlovákiában a parlamentet 1944 óta Szlovák Nemzeti Tanácsnak (szlovákul: Slovenská národná rada), a kormánynak megfelelő szövet Megbízottak Testületének (Zbor povereníkov), a tulajdonképpeni mi-nisztériumokat pedig megbízotti hivataloknak (poverenictvo) nevezték.

92 Az ország új közigazgatási felosztásáról rendelkező 36/1960 sz. törvény a kis területű járások össze-vonásakor a magyar jellegű járásokat általában szlovák túlsúlyú járásokkal vonta össze, a korábbi nyol-cról kettőre (Dunaszerdahelyi és Komáromi járás) csökkentve ezáltal a magyar többségű járások szá-mát.

pakt területi egységek létrehozását a járások új területi átszervezésével, melyre a földrajzi feltételek is kedvezőek.

Ezzel egy időben szervezetenként biztosítani a járásokban a nemzetek és nemzetiségek kisebbségben élő tagjainak egyenjogúságát.

c) Javasoljuk a nemzetiségeknek a közügyekben való aktívabb részvétele érdekében:

- hogy a Szlovák Nemzeti Tanács minden bizottságába a képviselőkhöz kívül a nemzetiségek tagjai (szakemberek) mint bizottsági tagok is bekerüljenek;

- hogy a nemzetiségek tagjai az adott területen arányszámuknak megfelelően legyenek képviselve a központi, kerületi, járási és helyi választott és végrehajtó szervezetekben;

- nagy gondot fordítani – az arányszám szem előtt tartása mellett – a választott szervezetekbe javasolt képviselők kiválasztására is, hogy felkészülten s aktívan képviseljék minden szinten a nemzetiségek érdekeit;

- a Szlovákiai Szakszervezeti Tanács és a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottságán nemzetiségi osztályt alakítani, a többi társadalmi szervezet szlovákiai bizottságán magyar ügyek referensi⁹³ funkcióját létesíteni.

Ezeknek az intézkedéseknek a megvalósítása után a CSKP XIV. kongresszusának előkészítésével és az Alkotmány megváltoztatásának tervezetével kapcsolatban javasoljuk:

- az Alkotmányban leszögezni azokat az alapelveket, melyek biztosítják a nemzetiségek nemzeti létét, helyzetét, kultúrájának önálló fejlesztését és öntudatának elmélyítését;

- alapos politikai és szakmai körtekintéssel olyan alapvető elvek kidolgozását a nemzetiségek jogi helyzetének meghatározására és intézmények létesítését e jogok érvényesítésére, mely a leghatékonyabb megoldást biztosítja az öngazgatás elve alapján érvényesülő társadalmi és nemzeti egyenjogúsághoz;

- mindazoknak a törvényeknek és rendeleteknek a felülvizsgálását, melyeket 1945-től a magyar nemzetiségű polgárokkal kapcsolatban hoztak, és a diszkrimináló törvények eltörlését.

2. A nemzetek és a nemzetiségek iskolai műveltségi szintje között jelentős különbségek vannak. A tudományos-műszaki forradalom diktálta feladatok hiánytalan teljesítése, a demokratizmus elmélyítése megköveteli a nemzetek és nemzetiségek politikai, gazdasági és kulturális életkörülményeiben mutatkozó különbségek megközelítőlegesen, de határozott kiegyenlítését, ami csakis az iskolai műveltségi szintek közötti különbségek megszüntetésével valósítható meg. A jelenlegi nemzetiségi iskolahálózat zömmel csak alapiskolai szinttel biztosítja a „minden gyermek számára egyenlő tanulási lehetőségek megteremtését” anyanyelven. Az ifjúságnak az anyanyelven történő II. ciklusú oktatásban való részvétele nem felel meg korunk követelményeinek, és ezáltal erősen fékezi az ökonómiai és a politikai kiegyenlítődéssé annyira szükséges folyamatát. A II. ciklusú iskolák hálózatának ez a hiányossága tovább növeli a közép- és főiskolai műveltségi szint között meglévő egészségtelen különbségeket.

Hazánk zömmel magyarlakta területei fejlődésének egyik alapfeltétele a nemzetiségi iskolák továbbfejlesztése. Csak az anyanyelven folytatott oktató-nevelő munkával le-

93 előadói, szakelőadói.

het biztosítani az egyén sokoldalú, harmonikus fejlődését, a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus elmélyítését. Az a nemzeti szempontokat figyelembe nem vevő gyakorlat, mely a nemzetiségi iskolák vezetésében uralkodik, a bizalmatlanság atmoszféráját szülte és elmaradottsághoz vezetett. Az iskolaügy a legsajátosabb nemzeti, a mi esetünkben nemzetiségi ügy. Ezért lehetővé kell tenni, hogy a magyar iskolákat magyar iskolaügyi intézmények irányítsák és vezessék, mert csupán ez a biztosíték arra, hogy minél hamarabb felzárkózhassanak az egész hazánkban közös oktatói-nevelői célok hiánytalan teljesítésében.

A magyar iskolaügy fennálló problémái megoldásának és további fejlődésének céljából javasoljuk:

- meg kell teremteni a nemzetiségi ifjúság elhelyezkedésének és továbbtanulásának a nemzetekével azonos feltételeit és egyenlő továbbtanulási arányát. Rendelkezéssel biztosítani kell a magyar fiatalok arányos felvételét a főiskolákra;

- kellő mértékben figyelembe kell venni a nemzetiségi iskolák kérdéseinek és irányításának gyakorlatában a nemzeti szempontokat;

- meg kell teremteni a nemzetiségi iskolák vezetéséhez és irányításához, valamint sajátos kérdéseinek önálló megoldásához szükséges jogi feltételeket és az ehhez szükséges tudományos és kutatóintézményeket;

- a magyar nemzetiségű főiskolások és egyetemisták számának emelését (főleg műszaki irányzatokon) és a Magyarországon való továbbtanulás kérdését is minél hamarabb rendezni kell.

3. A nemzetiségek létének legsajátosabb kifejezője: saját kultúrájuk. Ennek fejlesztése és irányítása minden egyes nemzetiségnek legsajátosabb érdeke. A nemzetiségek kultúrája specifikus helyet foglal el a csehszlovák kulturális kontextusban, mivel szervesen és elválaszthatatlanul kapcsolódik nemzetünk kultúrájához és hagyományaihoz – a mi esetünkben például az egyetemes magyar nemzeti kultúrához. Nagy figyelmet kell fordítani a nemzetiségek kultúrája további fejlődésének biztosítására, mivel ezen a téren a legérzékenyebbek az emberek. A kultúra és a nemzetiségek társadalmi életének fejlődése tudományos intézeteket és munkahelyeket igényel.

Ezért javasoljuk:

- a cseh és szlovák kulturális élet demokratizálódásával azonos alapelveket kell érvényesíteni a nemzetiségek kultúrájával kapcsolatban is. A nemzetiségek kultúráját úgy kell tekinteni, mint sajátos kultúrát, mely önálló, nem pedig a cseh vagy szlovák kultúrának magyar nyelven való tolmácsolása. A nemzetiségek kultúrája része a csehszlovák kulturális kontextusnak, de a saját egyetemes nemzeti kultúrájának is, mellyel elszakíthatatlan szálak kötik össze. Fejlődésének feltételeit anyagilag és kaderszempontból intézményesen kell biztosítani;

- szükséges ezért a nemzetiségi lét szükségleteinek megfelelő tudományos és kulturális intézetek, munkahelyek és intézmények létesítése;

- a nemzetiségek kultúrájának gondozása és anyagi biztosítása szempontjából nagy feladat vár az ezért felelős állami intézményekre és nemzeti bizottságokra, melyeknek e feladatot a nemzetiségek kulturális szövetségeivel közösen kell biztosítaniok.

II.

Meggyőződésünk, hogy az I. fejezetben felsorolt intézkedések nélkül a nemzetiségek kérdésének megoldása a félmegoldások stádiumában marad és helyzete továbbra is a demokráciával összeegyeztethetetlenül az egyéni jóakarattól és szubjektív döntésektől függ.

Meggyőződésünk, hogy ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása és elveknek az érvényesítése az egység és összefogás leghatékonyabb megerősítője, a hazaszeretet legerősebb elmélyítője. Ezek az intézkedések közvetlenül és hatékonyan elősegítik a szocializmus építését, a CSKP iránti bizalom megszilárdítását, a nemzetek és nemzetiiségek közeledését, hazánk népei egységének elmélyítését.

A Csemadok Központi Bizottsága javasolja, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság politikai képviselői a CSKP és az SZLKP KB akciós programjában teljes felelősséggel nyilatkoztassák ki a csehszlovákiai magyar nemzetiség államjogi helyzetét.

A párt akciós programján szlovák kommunistákból álló munkacsoportok dolgoznak. Javasoljuk Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága elnökségének, hogy a párt magyar és ukrán nemzetiségű tagjaiból állítson fel egy munkacsoportot és bízva meg, hogy dolgozza ki az akciósprogramnak a nemzetiségek kérdéséről szóló részét.

III.

A Nemzeti Front és a Nemzeti Frontba tömörült társadalmi szervezetek hazánk társadalmi életének fontos szervei. Az a demokratizálódás, amely a CSKP KB januári ülésével egész népünk javára megkezdődött, tág teret biztosít a társadalmi szervezetek aktív munkájának és lehetőségeket arra, hogy a társadalmi szervezetek összhangban legyenek az étellel, kifejezzék a szervezet tagságának nézeteit és érdekeit, s ezáltal a társadalmi élet és az egész társadalom igényeinek, szükségleteinek és céljainak megfeleljenek, a társadalmi élet szervezőivé s a legszélesebb rétegek mozgósítóivá váljanak.

A csehszlovákiai magyar nemzetiség politikai és államjogi kérdéseinek megoldása szilárd alapot biztosít ahhoz, hogy a Csemadok, mely Dél-Szlovákia minden magyarlakta községében működik, az eddigieknél is hatásosabban segítse elő a párt politikájának megvalósulását a magyar nemzetiség körében.

Fő feladatunknak tekintjük tagságunk és a csehszlovákiai magyar dolgozók kommunista szellemben való nevelését, a párt és a köztársaság iránti hűség és odaadás elmélyítését, a proletár internacionalizmusból fakadó szocialista hazafiság és egészséges nemzeti öntudat fejlesztését. Minden munkánk célja népeink egységének megszilárdítása s a népgazdasági feladatok teljesítésének elősegítése.

Tudjuk, hogy a múltban keletkezett hibák és ferdeségek eltávolítása kemény munkát, meggondoltságot, türelmet és egységet követel. Csehszlovákia nemzeteihez szilárdan felzárkózva, egységben, becsületesen fogunk dolgozni a szocializmus, a nép javáért.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók
Kulturális Szövetségének
Központi Bizottsága

FKI, Csemadok irattára, KB-IV-5, géppel írt tisztázat⁹⁴

94 A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 350–358. p.

Pozsony, 1968. március 13. A Szlovák Újságírók Szövetsége magyar tagozatának állásfoglalása, amelyben támogatásáról biztosítja a demokratizálódási folyamatot, és síkra száll a nemzetiségi kulturális intézményhálózat, iskolahálózat és sajtó bővítéséért.

Az Újságíró-szövetség magyar tagozatának állásfoglalása
AKTÍVAN RÉSZT VESZÜNK A DEMOKRATIZÁLÓDÁSI FOLYAMATBAN

A Szlovák Újságíró-szövetség⁹⁵ Magyar Tagozata 1968. március 13-án megtartott plenáris ülésén foglalkozott társadalmunk jelenlegi helyzetével, főleg azzal a demokratizálódási folyamattal, amelynek mi, a sajtó dolgozói nem csendes tanúi, hanem aktív megvalósítói vagyunk. Éppen ezért biztosítani szeretnénk a CSKP Központi Bizottságát, valamint az SZLKP Központi Bizottságát, hogy teljes egészében támogadjuk a CSKP KB decemberi és januári plenumának határozatait. Törekvéseinket pozitív irányban arra összpontosítjuk, hogy a határozatok a gyakorlatban minél előbb érvényesüljenek hazánk magyar lakta területein is. Tudjuk, hogy nem könnyű feladatról van szó. Bízunk azonban abban, hogy Dél-Szlovákia gazdasági és szellemi élete az eddiginél gyorsabb iramban fejlődik majd, ami a mi szempontunkból igen fontos népünk országépítő tudatának elmélyítéséhez és anyagi boldogulásának biztosításához. Nagy meglepéssel fogadtuk Dubček elvtársnak, a CSKP KB első titkárának február 22-én elmondott beszédében elhangzott szavait, amelyek szerint: „Mindkét nemzetnek, a cseheknek és szlovákoknak éppúgy, mint a többi nemzetiségnek is egyaránt érdeke, hogy közös hazánk valóban felvirágozzék.”

Igaz szavak ezek, amelyek minket, újságírókat reménnyel töltenek el. Mi, magyar újságírók szívünkön viseljük országunk további fejlődésének sorsát, kérjük, hogy intézményesen, az eddiginél hatásosabban legyenek biztosítva polgáraink szociális, emberi és nemzetiségi jogai. Reméljük, hogy már a párt akcióprogramjában ezek az irányzatok kifejezésre jutnak.

Fejlődésünk további irányát szem előtt tartva, szükségesnek tartjuk, hogy az előrehaladást gátló, konzervatív funkcionáriusok váljanak meg tisztességüktől és helyükbe tehetséges, szakmailag képzett, politikailag érett, becsületes és gerinces egyéneket válasszanak.

A Szlovák Újságíró-szövetség Magyar Tagozata megismerkedett a Csemadok Központi Bizottságának legutóbbi határozatával, amely helyesen tükrözi vissza a csehszlovákiai magyarok nemzetiségi életének szükségleteit. Fontosnak tartjuk, hogy a határozatban felvetett javaslatok nyilvános vita tárgyává váljanak. Különösen hangsúlyozzuk a nemzetek és a nemzetiségek öngazgatásának, valamint önrendelkezésének elveit. Támogatjuk egy szimmetrikus államhatalmi modell kiépítését hazánkban, és javasoljuk, hogy az államhatalmi és végrehajtói szervek mellett teremtsék meg a nemzetiségek saját szerveit, amelyek rendelkezési és irányítási jogkörrel lennének felruházva.

Fontosnak tartjuk továbbá nemzetiségi kulturális intézmények, munkahelyek, szervezetek létrehozását, amelyek kielégítenék nemzetiségi életünk szükségleteit. Gondolunk

⁹⁵ Helyesen: Szlovák Újságírók Szövetsége.

itt az önálló könyv- és lapkiadó vállalat megteremtésére, nemzetiségi kultúránk fejlődését szolgáló tudományos intézet létrehozására.

A magyar nemzetiségi iskolahálózat is olyan irányú kialakításra vár, amely minden szinten kielégítheti a közművelődés és szakképzés igényeit.

A Szlovák Újságíró-szövetség Magyar Szekciójának tagjai úgy vélik, hogy az Újságíró-szövetség V. országos kongresszusa 1967 őszén egészségtelen, értelmiségellenes légkörben folyt le, ami azután a határozatokban és a vezetőség megválasztásában is negatívan nyilvánult meg. Szükségesnek tartjuk egy új országos kongresszus vagy határozati joggal felruházott konferencia összehívását, amelyet az újságírók legszélesebb körei készítenék elő. A kongresszus feladata nemcsak az lenne, hogy törölnék a Literární noviny⁹⁶ és a Csehszlovák Írószövetség bírálata⁹⁷ érintő részt, hanem új alapszabályok elfogadásával demokratizálnák az Újságíró-szövetség belső életét, valamint a Szövetség élére olyan újságírókat állítanának, akik a tagok teljes bizalmát élvezik.

Szükségesnek tartjuk az új alapszabályok elfogadását azért is, mert ez intézményes módon oldhatná meg a nemzetiségi újságírás centrumainak kérdését is. Fontosnak tartjuk a meglévő csehszlovákiai magyar sajtórendszer fejlesztését új lapok kiadása révén. Ugyancsak fontos megoldani a járási lapok ismételt megjelentetését.⁹⁸ Bízunk meg a magyar tagozat vezetőségét, hogy további szakemberek bevonásával dolgozza fel a sajtórendszerünkben felmerülő hiányosságokat, tegyen javaslatot a rádió magyar adásának bővítésére, valamint a csehszlovák televízió magyar adására.

Az Újságíró-szövetség Magyar Szekciójának tagjai biztosítják a CSKP és az SZLKP Központi Bizottságát, hogy a csehszlovákiai magyar sajtó dolgozóira progresszív törekvései megvalósítására mindig számíthat.

A MAGYAR SZEKCIÓ PLENÁRIS ÜLÉSE

Új Szó, 1968. március 17. 8. p.

3

Pozsony, 1968. március 21. A Csemadok KB körlevele a szövetség járási bizottságaihoz, amelyben felkéri a járási bizottságokat és helyi szervezeteket, hogy véleményezzék s szükség szerint további javaslatokkal egészítsék ki a KB március 12-i állásfoglalását.

Csemadok Központi Bizottsága
Bratislava, Mierové nám. 3 – 4

1968. március 21.

⁹⁶ A *Literární noviny* a Csehszlovák Írók Szövetségének hivatalos lapja volt.

⁹⁷ A Csehszlovák Írók Szövetségét az írószövetség 1967. júniusi IV. kongresszusán elhangzott, a kommunista párt kulturális politikájának helyességét megkérdőjelező és általában a politikai viszonyokat kritizáló felszólalások miatt érte heves bíráló nemcsak az újságíró-szövetség, hanem a pártvezetés részéről is.

⁹⁸ Az 1960-as évek elején csaknem valamennyi magyarul író járásban indított magyar nyelvű járási hetilapot, ezek egy része azonban az évtized második felére elhalt.

Kedves Elvtársak!

Mellékelten küldjük a Csemadok Központi Bizottságának javaslatát a magyar nemzetiségi kérdés megoldására a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban. Egyben kérjük a Csemadok helyi szervezetek vezetését, hogy a javaslatot taggyűlésen tárgyalják meg és foglaljanak el azzal kapcsolatban álláspontot és állásfoglalásukat, nézeteiket, javaslatukat küldjék meg a helyi, járási és központi párt és állami szerveknek, valamint a Csemadok Központi Bizottságának. Javasoljuk továbbá, hogy a javaslattal kapcsolatos állásfoglalásokat küldjétek meg az Új Szó szerkesztőségének is.

Eltvársi üdvözlettel
Varga János
titkár

K ö r l e v é l

A Csemadok járási bizottságai részére

Kedves Elvtársak!

Mint ismeretes, 1968. március 12-én ülésezett a Csemadok Központi Bizottsága, amely foglalkozott Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága decemberi és januári ülésének, valamint Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága januári ülésének határozataival és ezen határozatokkal egyetértett. A párt határozatai és a hazánkban megindult demokratizálódási folyamat szellemében javaslatot terjesztett elő a nemzetiségi kérdés marx-lenini szellemben való megoldására.

A jelen időszakban legfontosabb feladatnak tartjuk, hogy a Csemadok tagsága és a csehszlovákiai magyar dolgozók legszélesebb tömegei megismerkedjenek a párt határozataival és irányvonalával. Megismerjék a Csemadok Központi Bizottsága határozatát, kifejtsék ezekkel kapcsolatos véleményüket és foglaljanak állást. A magyar dolgozók jutassák kifejezésre állásfoglalásukat azzal is, hogy tömegesen belépnek a Csemadokba.

1. A Csemadok Központi Bizottsága szükségesnek tartja, hogy a Csemadok járási bizottságok elnökségei 1968. március 31-ig hívják össze a járási bizottságok kiszélesített ülését. A bizottsági ülésre legyenek meghívva a Csemadok helyi szervezetek elnökei, valamint a legaktívabb magyar értelmiségi dolgozók. A bizottsági ülésen vitassák meg a Csemadok KB legutóbbi ülésének határozatát, a párt politikájával és a belpolitikai eseményekkel kapcsolatos álláspontját és a nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslatát. Határozatban foglaljanak állást, valamint tegyenek javaslatokat a járásban fennálló legszükségesebb problémák megoldására.

Az elfogadott határozat, állásfoglalás és javaslatok, legyen megküldve Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a Csemadok Központi Bizottságának, az illetékes járási pártbizottságnak, a járási nemzeti bizottságnak, a kerületi pártbizottságnak a kerületi nemzeti bizottságnak, a Csemadok helyi szervezeteinek, a helyi nemzeti bizottságoknak, valamint az egységes földműves-szövetkezeteknek, valamint a városi és falusi pártszervezetnek.

2. Elengedhetetlenül szükséges, hogy a járási bizottsági üléseket kövessék a Csemadok helyi szervezetek nyilvános tagsági gyűlései. A Csemadok KB állásfoglalását a párt Központi Bizottsága üléseihez, illetve [a] nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslatát megküldtük a helyi szervezetek elnökeinek és a Csemadok mellett működő ifjúsági kluboknak abból a célból, hogy 1968. április 15-ig a Csemadok tagsága állást tudjon foglalni az anyagban felvetett kérdésekhez. A Csemadok járási bizottságai haladéktalanul dolgozzák ki a helyi szervezetek nyilvános tagsági gyűléseinek dátumtervét (a járási aktíváiig), osszák be ezekre a JB tagjait, küldjék meg a helyi szervezeteknek a járási bizottsági ülés határozatát, javaslatait. A járási bizottság beosztott tagja gondoskodik arról, hogy a tagsági gyűlésen mindkét anyag tartalma (KB és JB határozat) ismeretve legyen, hogy a tagsági gyűlésen józanul megfontolt, a reális adottságoknak megfelelő határozat, állásfoglalás történjék. Továbbá, hogy a tagsági gyűlésen jóváhagyott állásfoglalás és javaslat meg legyen küldve Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának, az illetékes járási pártbizottságnak, valamint a helyi nemzeti bizottságnak.

3. A járási bizottsági üléseken, valamint a nyilvános tagsági üléseken elfogadásra kerülő határozati javaslat, állásfoglalás kidolgozására alakuljon bizottság, akik az elhangzott vitafelhasználásokkal kibővíti az anyagot. Az elfogadásra kerülő anyag megszervezési sorrendjére javaslatunk a következő:

a) az első részben – a vita alapján – leszögezni a résztvevők nézeteit és állásfoglalását a Csehszlovák Kommunista Párt⁹⁹ Központi Bizottsága és a Szlovákiai Kommunista Párt¹⁰⁰ Központi Bizottsága határozataihoz, a belpolitikai életben beállt változásokhoz és a demokratizálódási folyamathoz,

b) majd kifejteni az állásfoglalást a Csemadok KB, valamint a JB anyagában felvetett problémákhoz, javaslatokhoz;

c) a KB javaslatához hasonlóan felvetni a járási helyi problémákat és javasolni ezek megoldásának hogyanját;

d) az anyag további részében kifejteni a nemzeti bizottsági választások előkészítéséhez való hozzáállást, ezzel kapcsolatos nézeteket, észrevételeket.

A jelenlegi folyamatban, amely hazánkban végbemegy, fokozódott az emberek politikai aktivitása. A magyar dolgozóké is. A Csemadok KB márciusi ülése után, amelynek határozatát a sajtón keresztül a magyar dolgozók megismerték, jelentős mértékben, megnövelte bizalmukat a Csemadok iránt. Most, mikor a legnagyobb szükségünk van arra, hogy a Csemadok taglétszámát jelentősen felemeljük, szükséges, hogy kihasználjuk azt a tagtoborzás területén is.

A járási bizottsági üléseinken, amelyeken részt vesznek a helyi szervezetek elnökei, beszéljünk a taglétszám emelésének fontosságáról és hívjuk fel a helyi szervezetek elnökeit, hogy indítsanak széleskörű tagtoborzási kampányt.

Ugyanezen célból minden járási bizottságunk forduljon körlevéllel a helyi szervezetek vezetőségeihez.

A széleskörű járási vezetőségi ülések után minden helyi szervezetünkönél tagsági gyűléseket tartunk. Hívjuk meg ezekre a gyűlésekre az egész község lakosságát és forduljunk hozzájuk felhívással, hogy lépjenek be a Csemadokba.

99 Helyesen: Csehszlovákia Kommunista Pártja.

100 Helyesen: Szlovákia Kommunista Pártja.

Továbbá használju[n]k fel a taglétszám emelésére minden összejövetelt és kultúrrendezvényt, amelyeket a Csemadok-vonalon most és az elkövetkező időszakban tartunk.

Csemadok Központi Bizottsága

FKI, Csemadok irattára, válogatás, V. d., gépelt, aláírt tisztázat

4

Pozsony, 1968. március 22. A Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának állásfoglalása, amelyben síkra száll az öngazgatás elvén alapuló művelődéspolitikai kialakításáért, a második világháború utáni jogsérelmek orvoslásáért, valamint a magyar kisebbség megalkuvó és passzív vezetőinek a közéletből való távozásáért.

A SZLOVÁKIAI ÍRÓSZÖVETSÉG¹⁰¹ MAGYAR SZEKCIÓJA VEZETŐSÉGÉNEK ÁLLÁSPONTJA

Csehszlovákia népének s azon belül a magyar nemzetiségű lakosságnak is túlnyomó többsége feszült figyelemmel és várakozással követi azt a megújítási folyamatot, amely a CSKP Központi Bizottsága decemberi és januári üléseinek határozatai nyomán bontakozott ki. Nem kevesebbről van szó, mint a szocialista fejlődésünket megbénító társadalmi, politikai és gazdasági deformációk gyökeres felszámolásáról, a szocialista építés sajátos hazai feltételeinek érvényesítéséről és az államéletnek a nemzeti egyenjogúság szellemében történő következetes átrendezéséről. A kommunista párt járási konferenciáinak határozatai, a társadalmi szervezetek állásfoglalásai és a széles tömegek spontán megnyilvánulásai azt bizonyítják, hogy népünk ezekkel a forradalmi célkitűzésekkel azonosult és a Dubček elvtárs köré tömörült progresszív erőket teljes mértékben támogatja.

Mi, csehszlovákiai magyar írók ezekben a történelmi jelentőségű pillanatokban teljességgel a nép és a párt oldalán állunk és a szocialista társadalmunkat átható megújítási folyamat aktív részesei kívánunk lenni. Az előttünk álló forradalmi feladatok sikeres megvalósításának döntő előfeltételét véleményünk szerint az állam föderatív átstrukturálása és azon belül az itt élő nemzetiségek öngazgatáson alapuló teljes egyenjogúságának biztosítása jelenti. A nemzetiségi kérdés megoldását illetően egyetértünk azaz a javaslattal, melyet a CSEMADOK Központi Bizottsága dolgozott ki és terjesztett a legfőbb állami és pártszervek elé. Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy ez a javaslat a most kidolgozásra és megvitatásra kerülő akcióprogramok szerves részévé váljon.

A csehszlovákiai magyar írók az elmúlt évek folyamán több alkalommal kifejtették álláspontjukat az itt élő magyarság sorskérdéseit illetően. A humánus jegyében, a szocializmus érdekében védjük emberi jogainkat, kérjük emberi és nemzeti méltóságunk respektálását. Tettük ezt akkor is, amikor ez kockázatot jelentett, amikor a kiállás vállalást

101 Helyesen: Szlovák Írók Szövetsége.

követelt, az egyéni és közéleti egzisztencia feláldozását vonhatta maga után. Kezdeményezéseinket az embereknek kis köre ismerhette csupán, s az esetek nagy részében még csak gondolni sem lehetett arra, hogy a szélesebb közvélemény előtt fejtsük ki célkitűzéseinket. Kedvezőtlenek voltak a társadalompolitikai körülmények, s akadályozta ezt a magyar funkcionáriusok jelentős részének demagóg vagy megalkuvó magatartása is. Nem kívánunk fellépni az igazság egyetlen tudóiként és ismerőiként. Semmivel sincs erre több jogunk, mint másoknak. Viszont hivatásunkból adódó felelősségünk arra kötelez, hogy a magyar nemzetiség szerintünk fontosnak tartott problémáit a közvélemény elé tárjuk.

Az alábbiakban a nemzetiségi kérdés rendezésének olyan szempontjait emeljük ki, amelyek a kulturális problémákra vonatkoznak, s az öngazgatás szellemében átszervezendő nemzetiségi kulturális életünk alapjait képezik. Emellett kitérünk néhány olyan szempontra is, amelyekről a CSEMADOK javaslatában nem történt konkrétabb vagy hangsúlyosabb említés.

I.

Javasoljuk az öngazgatás elvének megfelelő művelődéspolitikai kialakítását és érvényesítését. Ennek érdekében szükségesnek tartjuk:

- a) Létrehozni a magyar iskolaügy központi önálló irányító szervét.
- b) Az anyanyelvi oktatás biztosításán belül komplexszé tenni a magyar nyelvű óvodák, tanonciskolák, általános és szakközépiskolák hálózatát. Önálló főiskolává alakítani át a nyitrai pedagógiai fakultás magyar tagozatát. Magyar tagozatot nyitni a nyitrai mezőgazdasági főiskolán és a pozsonyi vagy kassai orvosi fakultáson. Fontolója venni az anyanyelven történő középiskolai tanárképzést is.
- c) Hatályon kívül helyezni a magyar és szlovák iskolák közös igazgatására vonatkozó intézkedéseket.¹⁰²
- d) Javasoljuk felülvizsgálni a középiskolai történelemoktatás rendszerét és az új helyzetnek megfelelően érvényre juttatni a magyar nép történetének tanítását is.
- e) Specifikus esetekben és megfelelő arányokban lehetővé kell tenni és anyagilag biztosítani a Magyarországon való tanulást.

II.

Szellemi életünk, nemzetiségi kultúránk kibontakoztatása érdekében szükségesnek tartjuk a következő intézmények létrehozását és működésük anyagi feltételeinek biztosítását:

- a) Országos Magyar Tudományos Intézet – nyelvtudományi, irodalomtudományi, történettudományi és néprajzi osztállyal.
- b) Országos Magyar Könyvtár
- c) Magyar Kőszínház pozsonyi székhellyel
- d) Hivatásos Magyar Népművészeti Együttes

102 A szlovák és a magyar tannyelvű alapiskolák összevonása 1960-ban kezdődött. Három év alatt 110 iskola összevonására került sor, amelyek közül 68 kapott szlovák, 42 pedig magyar igazgatót. (Gabzdilová, Soňa: *Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dunajská Streda, Liliium Aurum–Nadácia Katedra, 1999, 67. p. /Katedra Füzetek, 4./)

- e) Önálló Magyar Könyv- és Lapkiadó
- f) Az Új Szón kívül egy új magyar napilap
- g) Kulturpolitikai hetilap
- h) A „Príroda a spoločnosť” mutációjaként megjelenő „Természet és Társadalom” önálló folyóirattá történő átalakítása
- i) Lehetővé tenni a televízió magyar adását.

III.

Az államalakulat föderatív rendezésének következtében felmerül a társadalmi szervezetek újraszervezésének és kibővítésének szükségessége. A csehszlovákiai magyar nemzetiség nagyobb fokú aktivitása érdekében javasoljuk:

- a) A Szlovákiai Ifjúsági Szövetség mellett önálló magyar pionírszervezet és ifjúsági szervezet létrehozását,
- b) A csehszlovákiai magyar pedagógusok országos egyesületének megalakítását,
- c) Az Újságíró-szövetség és az Írószövetség magyar szekcióinak jogi személylété történő átminősítését és fontolóra venni ezek önálló szervezetté alakítását.

IV.

Az első köztársaság idején a csehszlovákiai magyarság legjobbjai, kommunisták, pártönkívek, munkások, parasztok és értelmiségiek tömegei aktív és progresszív szerepet játszottak az ország életében. Ennek ellenére – az 1938-as események reakciójaként – az itteni magyarságot sommásan és kollektíve felelőssé tették a köztársaság feldarabolásáért, és ez a kollektív vád olyan alapvető dokumentumokban is kifejezésre jutott, mint a Kassai Kormányprogram. Követeljük e mai napig hivatalosnak tekintett, kellőképpen és nyilvánosan nem korrigált álláspontnak revideálását, a kollektív vád alapján ártatlanul sérelmet szenvedettek rehabilitálását, a magyarság 1945–1948 közötti jogfosztottsága ellen tiltakozók pereinek felülvizsgálását, az 1945–49 között hozott jogfosztó rendeletek következtében előállt anyagi károsodások megtérítését. Szükségesnek tartjuk a reszlovakizáció hivatalos és nyilvános annulálását, a magyar nyelvet-területen megváltoztatott helységnevek visszaállítását, a magyar lakosság viszonylatában beállt indokolatlan burzsoá nacionalista vádak elítélését.

A csehszlovákiai magyarság a szocialista építés folyamán több alkalommal is fényesen bebizonyította politikai érettségét, állampolgári kötelességeit példásan teljesítette, s ennek alapján az egyenrangú igényével kér részvételt a köztársaság népeit megillető jogok élvezésében és gyakorlásában.

V.

A közelgő választás a csehszlovákiai magyarság életében is rendkívül fontos politikai esemény. Társadalmi életünk demokratizálódása szempontjából fontosnak tartjuk, hogy aktívan vegyünk részt a választások előkészítésében. Tekintettel arra, hogy a megújítási folyamat a mi életünkben viszonylag megkésve érvényesül, a mi szempontunkból különösen szükséges a választások elhalasztása.

Véget kell vetnünk annak a politikai gyakorlatnak, amely a magyarság közéletében folyamatosan a funkciók szükséges rotációjának mellőzésével a konzervatív nézetek hordozóinak biztosított túlsúlyt. Hazug az az állítás, mely szerint a jelenleg funkciókban lévőkn kívül a magyarságnak nincsenek politikai és közéleti szerepre alkalmas szemé-

lyiségei, s e téves állítás következtében gyakran előfordul, hogy a felelős helyekre magyarok helyett olyan más nemzetiségűek kerülnek, akiknek egyetlen kvalifikációja a magyar nyelv ismerete.

Közéletünk demokratikus megújódása érdekében szükségesnek tartjuk, hogy mindazok a közéleti tényezők, akik megalkuvásukból s passzivitásukból eredően sem politikailag, sem erkölcsileg nem álltak hivatásuk magaslatán, ne vehessenek tovább részt a közélet irányításában.

Kérjük, hogy a választásokat előkészítő és lebonyolító bizottságokban a magyarság képviselői is megfelelő számban vegyenek részt minden szinten.

* * *

A szlovák nemzet eddigi története során számtalanszor tapasztalta, mit jelent elnyomottnak, alárendeltnek, kisebbsítettnek lenni. Most, amikor eljutott ahhoz a lehetőséghez, hogy önálló nemzeti létét teljes mértékben kibontakoztassa, bízunk abban, hogy történelmi hivatásának magaslatán fog állni, és a vele együtt élő nemzetiségek államjogi helyzetét a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenrangúságának, önrendelkezésének és önigazgatásának elvei alapján rendezi. Az az elv, amit Ľudovít Štúr több mint száz évvel ezelőtt fejezett ki, máig hatóan érvényes: „...Nem az a boldogság, ha mások rovására emelkedünk fel és másokat elnyomunk, hanem az, amikor együtt élhetünk másokkal, s azok ugyanolyan műveltek, ugyanolyan boldogok, ugyanolyan elégedettek, mint mi vagyunk!”

Új Szó, 1968. március 24. 1., 4. p.

5

Pozsony, 1968. március 26. Az Új Szó pártszervezetének állásfoglalása, amely támogatásról biztosítja a demokratizálási folyamatot, hitet tesz a lap megújódása mellett, s kezdeményezi Dénes Ferenc visszahívását főszerkesztői tisztségéből.

TUDATOSÍTJUK FELELŐSSÉGÜNKET Az Új Szó pártszervezetének állásfoglalása

Az a nagyarányú demokratizálódási folyamat, mely közéletünket áthatja, nagy felelősséget ró a sajtó dolgozóira is. Nem véletlen, hogy az Új Szó tevékenységével kapcsolatban is több megjegyzés, észrevétel, bírálat hangzott el nyilvános gyűléseken, járási pártkonferenciákon és másutt. Úgy véljük, tartozunk a közvéleménynek azzal, hogy megismertessük szerkesztőségünk pártszervezetének állásfoglalását, mely a CSKP Központi Bizottsága decemberi és januári plenáris ülésének határozataiból ránk háruló feladatokat elemzi, valamint értékeli lapunk eddigi tevékenységét. Az említett állásfoglalást pártszervezetünk bizottsága 1968. március 13-án, tagsága pedig egyhangúlag az 1968. március 26-i taggyűlésen fogadta el.

A CSKP Központi Bizottsága decemberi és januári plénumát követő társadalmi és politikai megújódás, közéletünk demokratizálódása népünk, s közte a magyar nemzetiségű dolgozók helyeslésével találkozott. Alapszervezetünk kommunistái az 1968. január 12-én tartott rendkívüli taggyűlésen egyetértéssel fogadták az említett ülések határozatait, következtetéseit. A pártszervezet állásfoglalása többi között leszögezte: „...szerkesztőségünk kommunistái tudatosítják felelősségüket, s mindent megtesznek annak érdekében, hogy a párt szava eljusson a dolgozó tömegekhez, egész közéletünket áthassa a haladó törekvések támogatása és a maradiság elleni harc.”

Az azóta eltelt időszak, s a magyar sajtó viszonylag tartózkodó magatartása arra kényszerít bennünket, hogy a saját portánkon elemezzük a tájékoztatás minőségével, gyorsaságával, megbízhatóságával és bátorságával kapcsolatos kérdéseket, és levonjuk a szükséges tanulságokat.

A megváltozott körülmények között ugyanis teljességgel tarthatatlan az a magatartás, mely a közelmúltig jellemezte a sajtót. Arra gondolunk, hogy a sajtó munkatársai s a hivatalos politikai szervek közé a bizalmatlanság igen nehezen áttörhető válaszfalat emelt, ami az évek folyamán a gyengébb jelleműeknél kimondott konformizmushoz vezetett, az erősebb egyéniségeknek pedig szárnyát szegte és bizonyos öncenzúra kialakítását kényszerítette rájuk. Ezért az újságírókat megillető felelősség és közéleti szendélyesség megnyilvánulásaira csak szörványosan került sor.

Az elmúlt évek politikai légkörének következménye például, hogy a csehszlovákiai magyar újságírók igen jelentős része került a lényeges, a lakosság égető problémáival foglalkozó kérdések felvetését, mivel a „szőrementén” való írást a felsőbb pártszervek a kisebbségi sajtótól megkövetelték. Egyesek azt gondolták, hogy így segítik legjobban a szlovák és a magyar dolgozók közeledését, így segítik az egységes nézet kialakítását. Hogy mennyire téves nézet volt ez, azt legjobban az utóbbi két-három hónap eseményei mutatják, amikor a szabad légkörben a cseh és a szlovák nemzet, valamint a nemzeti-ségek közötti megoldatlan kérdések teljes meztelenségükben a felszínre bukkantak.

A CSKP KB kezdeményezte megújódási folyamat során keletkezett helyzet mutatja leginkább, hogy problémákat dekrétumokkal, adminisztratív intézkedésekkel nem lehet megszüntetni. Nyíltan, szókimondóan, tényleges helyzetismerettel kell a sajtónak is tájékoztatni.

Abban, hogy a dél-szlovákiai lakosság tájékoztatása az országos átlagnál alacsonyabb színvonalú, objektív – anyagi – jellegű tényezők is közrejátszanak, többek között a tömegtájékoztatási eszközök lehetőségei, terjedelme, illetve néhány ilyen eszköz (televízió stb.) teljes hiánya. Az egyetlen magyar nyelvű napilap – az Új Szó – a tájékoztatás minősége és mennyisége tekintetében a tucatszori szlovák napilappal nem versenyezhet. A szlovák sajtóban olyan alapvető hozzászólások, tanulmányok és tudósítások láttak napvilágot, amelyek beszerzésére és még inkább közlésére az Új Szó szerkesztősége még csak nem is gondolhatott. Hozzátehetjük, hogy a csehszlovákiai magyar sajtó gyengéi az utóbbi hónapokban még jobban kidomborodtak.

El kell ismernünk, hogy pártszervezetünk januári állásfoglalása ellenére lapunk meglehetősen késve, s a kezdeményezésben lemaradva reagált az időszerű eseményekre. Ezért – az objektív okok, terjedelem-korlátozottság, korai lapzártas stb. ellenére – indokoltnak tartjuk az olvasók, a pártszervek és a járási pártkonferenciák bírálatát. Hangsúlyoznunk kell azonban azt is, hogy a cseh és a szlovák lapokkal szemben szerkesztőségünk tájékoztatása hiányos volt, s gyakran az is szubjektív megvilágításban került tudomásunkra. Ezenkívül a sajtócenzúra velünk szemben még szigorúbb volt.

Szerkesztőségünkben már évek óta megoszlottak a nézetek a liberalizálódás és a demokratizmus megítélésében, és ezek a véleménykülönbségek gyakran éles vitákban robbantak ki. Meggyőződésünk azonban, hogy ma már elérkezett az idő, amikor mi is egyértelműen felvehetjük a harcot a múlt minden csökevénye, deformációja ellen. Örömmel üdvözljük a CSKP KB elnökségének március 22-i felhívását, amely a kommunista sajtóra nagy feladatokat ró, s őszintén támogatjuk azokat a törekvéseket, amelyek közárságunk nemzetei és nemzetiségei együttműködésére épülnek.

Feladatainkat látva, szükségesnek tartjuk az alábbiakat:

1. A vélemény- és sajtószabadság biztosítását, hogy szabadon írassunk minden problémáról, s az újságírók közéleti tevékenységét egyes személyek – tekintet nélkül betöltött tisztségeikre –, vagy adminisztratív beavatkozások ne gátolhassák. Ennek érdekében szükségesnek tartjuk, hogy a Rudé právohoz¹⁰³ hasonlóan a szlovákiai párt-sajtó – közte az Új Szó is – egyes személyek, vagy a pártközpont osztályai gyámködése helyett, a kommunista újságíróknak kijáró bizalom szellemében önállóan teljesíthesse a pártkongresszusokból és egyéb határozatokból eredő feladatait. Ebbéli tevékenységért a főszerkesztő és a szerkesztőbizottság a Központi Bizottság plenumának feleljen.

2. Szükségesnek tartjuk, hogy az Új Szó, mint egyetlen magyar napilap, a csehszlovákiai magyarság problémáinak egészét felölelje, s minél szélesebb olvasótáborhoz jutassa el szavát, az új szellemet. Ennek érdekében szükséges, hogy a lap helyzetének, lehetőségeinek elemzése alapján konkrét intézkedések történjenek a sokoldalú igények kielégítésére, s ezáltal a többi pártlappal azonos feltételek megteremtésére. (Gondolunk itt a terjedelem és nyomdatechnikai, továbbá a szállítási és lapterjesztési feltételek biztosítására.)

3. Tagságunk teljes egészében támogatja a CSEMADOK Központi Bizottságának a nemzetiségi kérdés rendezésére elfogadott határozatát. Úgyszintén helyesli a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciója vezetőségének álláspontját. Kötelességünknek tartjuk, hogy – egészen a megvalósulásig – a felvetett kérdésekkel bátran, következetesen és rendszeresen foglalkozunk, s tevékenységünk kiterjedjen valamennyi problémára, amely a magyar lakosság életével és helyzetével összefügg.

4. Az Új Szó pártszervezete felkéri a CSKP Központi Bizottságának és az SZLKP Központi Bizottságának magyar nemzetiségű tagjait, a kerületi, járási és helyi pártbizottságok magyar tagjait, a Nemzetgyűlés és a Szlovák Nemzeti Tanács, illetve a kerületi, járási és helyi nemzeti bizottságok magyar képviselőit és elvárja tőlük, hogy a CSEMADOK Központi Bizottságának a magyar nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslatát minden fórumon ismertessék, s így vigyék be a cseh és a szlovák nemzet tudatába, és annak megvalósításáért következetesen harcoljanak. Egyben arra kérjük a fent említett szervek magyar tagjait és képviselőit, hogy a CSEMADOK javaslatával kapcsolatban az Új Szóban nyilvánosan is foglaljanak állást, illetve, hogy e javaslat realizálásával kapcsolatban kifejtett tevékenységükről az Új Szóban számoljanak be választóiknak. Hangsúlyozni szeretnénk: az Új Szó hasábjai mindenkor rendelkezésükre állnak.

Ugyanakkor helyesnek tartanánk azt is, ha az illetékes párt- és állami szervek, továbbá a szlovák és a cseh sajtó is állást foglalna a CSEMADOK javaslatához.

103 *Rudé právo* – a kommunista párt Prágában megjelenő cseh nyelvű napilapja.

Az Új Szó közéleti szerepét tekintve tartozunk az igazságnak annak leszögezésével is, hogy a szerkesztőség pártszervezete évek óta több ízben bírálta a lap színvonalát, a fajsúlyos társadalmi kérdésekkel foglalkozó írások hiányát és rámutatott a lap főszerkesztője egyes kérdésekben elfoglalt helytelen állásfoglalására. Meg kell mondanunk azt is (és ezt is több ízben bíráltuk), hogy a szerkesztőbizottság tevékenysége is a fentiek következtében jobbára formálissá vált. A partbizottság és a pártszervezet ezzel kapcsolatos állásfoglalásáról az SZLKP Központi Bizottsága sajtó- és ideológiai osztályának tudomása volt, ennek ellenére a lap érdeke szempontjából szükséges változásra nem került sor.

A CSKP Központi Bizottsága decemberi és januári plenumának következtetéseiből eredő feladataink teljesítése szempontjából szükséges, hogy az eddiginél sokkal rugalmasabban, kezdeményezőbben és őszinte igazmondással lépünk fel a párt és a társadalom érdekeinek szolgálatában, s a szocialista demokrácia elmélyítésében. Ennek érdekében a pártszervezet szükségesnek tartja, hogy a lap vezetésében az SZLKP Központi Bizottsága változást eszközöljön.

Dénes Ferenc elvtárs közel másfél évtizede áll a lap élén. Sok évtizedes munkásmozgalmi munkáját, érdemeit becsüljük, s nem vonjuk kétségbe a lap érdekét szolgáló tevékenységét sem. A pártbizottság sokéves tapasztalat alapján azonban azt sem hallgathatja el, hogy Dénes elvtársnak jelentős szerepe van a szerkesztőségben, valamint a lap szerkesztésében megmutatkozó deformációkban. Ily módon nem látjuk biztosítékát annak, hogy további tevékenységével a demokratizálódási folyamatot következetesen valóra válthatná. Ezért helyesnek találánk, ha Dénes elvtárs tudomásul venné érveinket, a párt Központi Bizottsága pedig többszöri kérelmét mérlegelve felmentené őt a főszerkesztői tisztség alól.

Különben nyíltan kimondjuk azt is, hogy az ötvenes években a személyi kultusz szelme a szerkesztőségre is hatott, önkritikailag be kell ismernünk, hogy az említett időszakban, de azt követően is, lapunk eszmei vonalvezetésének és káderpolitikájának hibáiért felelősek több egymást követő pártbizottság, illetve a szerkesztő bizottság akkori tagjai.

A CSKP Központi Bizottsága decemberi és januári plenumából eredő államjogi elrendezést illetően az Új Szó pártszervezete úgy véli, hogy a CSKP Központi Bizottságának és az SZLKP Központi Bizottságának januári ülése után kibontakozott széles körű demokratizálódási folyamat megteremti annak feltételeit, hogy a magyar kisebbség helyzetét egy föderációs államforma keretében alapvetően rendezzék. Ehhez a CSEMADOK javaslata reális alapot nyújt. Az a nézetünk, hogy alkotmányerejű törvényben kell egyértelműen és konkrétan meghatározni a nemzetiségek államjogi helyzetét. Annak alapján, hogy a magyar kisebbség kompakt egységet alkot, magyar járásokat kell létesíteni és intézményesen biztosítani a magyar kisebbség közigazgatási, kulturális és gazdasági öngazgatását. Alapvető követelménynek tartjuk a Szlovák Nemzeti Tanácsban és a Nemzetgyűlésben nemzetiségi bizottság megalakítását, a Megbízotti Testület¹⁰⁴ keretében létrehozni a Nemzetiségi Megbízotti Hivaltalt, a kormány mellett nemzetiségi államtitkárságot létesíteni.

104 Helyesen: Megbízottak Testülete.

Egyetértünk azzal a további alapvető követelménnyel, hogy az alkotmányban és más törvényekben leszögezzék mindazokat az alapelveket, amelyek biztosítják a magyar kisebbség nemzeti létét, kulturális és gazdasági fejlődését. Törvényes biztosítékot kell adni a magyar kisebbségnek arra, hogy bárminemű diszkrimináció elkövetőit törvényes úton felelősségre vonják. Minden tekintetben biztosítani a magyar nyelv, illetve a kétnyelvűség használatát és a községek, városok nevének kétnyelvű használatát is. Meg kell teremteni a feltételeit annak, hogy a magyar fiatalok anyanyelvükön is végezhessek főiskolai tanulmányaikat ott, ahol ez indokolt, akár úgy, hogy egyes csehszlovák egyetemeken magyar tagozatokat létesítsenek, vagy állami ösztöndíjjal a magyarországi főiskolákon folytathassák tanulmányaikat. Ugyanakkor szükségesnek tartjuk, hogy a főiskolai felvételnél nagyobb figyelmet szenteljenek a nemzetiségi arányszám betartásának.

Jogos követelmény, hogy a magyarok Dél-Szlovákiát az eddiginél gyorsabban iparosítsák, megfelelő munkalehetőséget biztosítva ezzel, s ennek révén kiegyenlítsék az ország más részeivel szembeni életszínvonal-különbségeket.

Nyilvánosan hatálytalanítani kell a magyar kisebbséget sújtó és diszkrimináló törvényeket és rendeleteket, annál inkább, mert ezekkel több esetben a közelmúltban is visszaéltek.

Az Új Szó pártszervezete teljes mértékben támogatja a személyi kultusz idején meghurcoltak következetes rehabilitálását és a felelősök felelősségre vonását. Ugyanakkor azonban követeli a magyar kisebbség, a meghurcolt magyar dolgozók rehabilitálását is. Az az álláspontunk, hogy a CSKP Központi Bizottsága és a köztársaság kormánya nyilvánosan tárja fel a magyar kisebbséggel szemben elkövetett törvénysértések okait és végre adjon méltó elégtételt. Jogi és vagyoni elégtételt kérünk mindazok számára, akiket az 1945–48-as, de még a későbbi években is bármilyen vonatkozásban sérelem ért.

Teljes mértékben jogos követelménynek tartjuk azt is, hogy a káderpolitikában, a vezetés és az irányítás különböző szintjein, az állami, párt- és társadalmi szervek nagyobb figyelmet fordítsanak arra, hogy rátermett magyar nemzetiségű dolgozókat is állítsanak felelős tisztségekbe nemcsak a választott, hanem a végrehajtó szervezetben is. Ugyanakkor szükségesnek tartjuk szóvá tenni, hogy aránytalanul kevés a magyar kommunisták száma, s ezért a tagfelvételnél a jövőben erre is ügyelni kell.

Tekintettel arra, hogy az érvényben levő választási törvény egyes cikkelyeinek demokratizmusa kétségbe vonható, s mivel a választási előkészületek első szakaszában a jelöltek kiválasztása gyakorlatilag nem felelt meg még e törvény igényeinek sem, javasoljuk a nemzeti bizottsági választások elhalasztását.

Nézetünk szerint a választási törvény novellizálása¹⁰⁵ után meg kellene ismételni a jelöltek kiválasztásának egész folyamatát. Ugyanakkor nem tartjuk célravezetőnek a választás túlságos elodázását sem, mivel ez egyet jelentene olyan képviselői tisztségének meghosszabbításával is, akik államhatalmi szerveinkben hátráltathatnák a demokratizálódás folyamatát. Szükségesnek tartjuk a jelölésnél betartani nemcsak a nemzetiségi arányokat, hanem sokéves tapasztalat alapján igazodni ahhoz az igényhez is, hogy a magyar kisebbséget a nemzeti bizottságokban, valamint az SZNT-ben és a Nemzetgyűlésben is nemcsak rendszerünkhöz hű, odaadó, munkahelyükön kiválóan helytálló, hanem egyben rátermett, széles látókörű, a közéletben aktív tevékenységre képes,

105 módosítása.

s ennél fogva a magyarság jogos érdekeit is képviselő személyek kerüljenek. Semmi esetre sem elégedhetünk meg azzal a helyzettel, hogy az SZNT és a Nemzetgyűlés magyar képviselői¹⁰⁶ az elmúlt megbízási időszakban alig hallatták szavukat.

A múlt év őszen Prágában megtartott V. újságíró-kongresszuson, főleg a választás megrendezésében, de a vita alakulásában is erősen éreztették hatásukat a megengedhetetlen adminisztratív módszerek. Az újságírók és az újságíró-szövetség vezető szervei közti megrendült bizalom felújítása érdekében csatlakozunk azoknak az újságíróknak a véleményéhez, akik rendkívüli újságíró-kongresszus egybehívását szorgalmazzák. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy az újságíró szövetség felépítésében is a közeljövőben érvényre jut a szimmetrikus modell, szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy az önálló Szlovák Újságíró-szövetség keretében a magyar újságírók nagyobb jogkörét biztosító szervezeti státútum elfogadásában egyenjogú helyzetünk alapvető feltételét látjuk.

Meggyőződésünk, hogy az érintett kérdések megoldása feltétlenül hozzájárul ahhoz, hogy a cseh és szlovák nemzet államjogi helyzetének tisztázásával az itt élő nemzetiségek is elnyerik az őket megillető emberi jogait. Az egy hazában élő népek egyenlő jogain alapuló államrendezésben pártunk internacionalizmusának gyakorlatát látjuk. Ehhez a CSKP Központi Bizottságának a szocialista humanizmustól és a demokratizmustól áthatott megújított politikája kedvező feltételeket teremt

A nagy horderejű, történelmi jelentőségű változásokat, s az új szellemet köszöntve mindent megteszünk, hogy legjobb tudásunkkal és erőnkkel támogassuk mindannyiunk közös nagy ügyét, társadalmunk elmélyülő demokratizmusát, s a népeink boldogulását segítő eszméket.

Új Szó, 1968. április 2. 9–10. p.

6

Pozsony, 1968. március 27. Az Új Szó beszélgetése Lőrincz Gyulával, a Csemadok elnökével a nemzetiségi kérdésről, amelyben Lőrincz kiemelten foglalkozik a magyar kisebbséget a második világháború után ért jogsértések jóvátételének kérdésével is (részlet).

BESZÉLGETÉS LŐRINCZ GYULA ELVTÁRSSAL A MAGYAR NEMZETISÉGI KÉRDÉSRŐL

A CSKP Központi Bizottságának és az SZLKP Központi Bizottságának januári határozatai nyomán egész társadalmunkat átfogó, szinte soha nem tapasztalt irányú aktivitás bontakozott ki. A párt vezette demokratizálódási folyamat életünk ezernyi kérdését veti

¹⁰⁶ A legutóbbi, 1964. évi választások során a 300 fős prágai Nemzetgyűlésben 10, a 92 tagú pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsban 11 magyar nemzetiségű képviselő kapott helyet. Többségükben kétkézi munkások és szövetkezeti dolgozók voltak, de képviselői mandátumhoz jutott többek között Lőrincz Gyula, a Csemadok elnöke és Dénes Ferenc, az Új Szó főszerkesztője is.

fel. Ebben a folyamatban egyre jobban előtérbe kerül a nemzetiségi kérdés rendezésének követelménye, ami teljes mértékben indokolt és érthető, hiszen a nemzeti kérdés rendezése lényegében magában foglalja a politikai és a gazdasági kérdések rendezését is. Ezzel kapcsolatban a magyar nemzetiségi kérdés rendezésének lehetőségeiről beszélgettünk *Lőrincz Gyula* elvtárral, az SZLKP Központi Bizottsága elnökségének tagjával, a Csemadok elnökével.

A felemás megoldások már a XIII. kongresszuson megmutatkoztak

– *A magyar, de általában a nemzetiségi kérdés rendezésének lehetőségeiről szólva abból indulok ki, hogy a nemzetiségi kérdés csak a demokratizálódási folyamat eredményeként oldható meg. Lőrincz elvtárs, véleményed szerint mi az alapvető feltétele a nemzetiségi kérdés rendezésének?*

– Megfogalmazásoddal teljes mértékben egyetértek. Valóban, a nemzetiségi kérdés csak a demokratizálódási folyamat eredményeként oldható meg. Mielőtt azonban erről bővebben szólnék, vagyis a mai helyzetet elemezném, úgy vélem, éppen a mai események jobb megértése érdekében kissé foglalkozni kell a közelmúlttal is.

A XIII. kongresszus¹⁰⁷ előtt pártunk tagsága megvitatás céljából megkapta a kongresszusi téziseket. Ezeket a téziseket több bizottság alapos, mindenre kiterjedő munkájának eredményeként állították össze, s őszintén megmondom, a tézisek alapján mindenki nagyon sokat várt a XIII. kongresszustól. Úgy éreztük, hogy ilyen alapos kongresszusra még sohasem készültünk fel, és hogy ennek a kongresszusnak fordulatot kell hozni pártunk és társadalmunk életében. Én magam is szentül bíztam abban, hogy az ideológiai bizottság által kidolgozott, mintegy ezeroldalmi anyag a nemzetiségi kérdés rendezéséről hoz valami újat a XIII. kongresszuson. Csak amikor láttam, hogy a nagyon becsületesen és alaposan előkészített anyag, de még a tézisekben fölvetett problémák is elsikkadnak a kongresszuson, fontosnak tartottam, hogy felszólaljak. Ez a felszólalásom akkor váratlan visszhangra talált, több oldalról is, annak ellenére, hogy én becsületes szándékkal bíráltam a nemzetiségi kérdésnek a jó párthatározatok ellenére is megnyilvánuló fogyatékoságait a gyakorlati megvalósításban. Számon kértem a CSEMADOK Központi Bizottsága által kidolgozott, pártunk Központi Bizottsága által később jóváhagyott beadványunknak a realizálását, a magyar nemzetiségi kérdés egyes problémáinak megoldását. Megmondtam, hogy beadványunk évek óta elintézetlenül a Szlovák Nemzeti Tanácson fekszik. Ezt Chudík elvtárs¹⁰⁸ személye elleni támadásnak minősítette, és másnap fel is szólalt s olyan dicshimnuszot zengett Szlovákia politikai, gazdasági és nemzetiségi kérdésének megoldásáról, hogy hatása alatt az ember a mennyek országába[n] érezhette magát, ahol már semmi probléma nincs, legfeljebb még néhány cigányputrit kell eltávolítani a szem elől, hogy a nyugati turistáknak ne lehessen már mit fényképezni nálunk, és akkor már rózsaszírommal megvetett ágyban aludhatunk. Chudík felszólalása az ellentétje volt annak a reális képnek Szlovákiáról, amellyel Dubček elvtárs ismertette meg a kongresszust, és én is ugyancsak homlokegyenesen az ellenkezőjét mondtam.

107 A CSKP XIII. kongresszusát 1966. május 31–június 4-e között tartották Prágában.

108 Michal Chudíkról, az SZNT elnökéről van szó.

A XIII. kongresszustól mindenki azt várta, hogy vége a lakkozás korának, hogy csak az igazság föltárása után tudunk előbbre jutni. Már említettem, hogy a tézisekben fölvetett komoly problémák jelentős része kimaradt a kongresszusi beszámolóból. Így például a tézisekben még szerepelt a nemzetiségi törvény szükségessége, viszont a kongresszuson erről már szó sem esett. Sem a beszámolóban, sem a határozati javaslatban már nem szerepelt. Részben ez indított arra, hogy fölszólalásomban ezt számon kérjem. Sajnos, erre választ nem kaptam, de később magyarázatot kaptam arra, hogy felszólalásom az SZLKP és a szlovák nemzeti szervek bírálata volt. Ma sem tudom miért, hiszen a legfelső szlovákiai pártszervek tagja vagyok. Azzal is tisztában voltam, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács a legnagyobb jóindulata mellett is nem sokat változtathat helyzetünkön, mivel hatásköre erősen korlátozott keretek között mozgott. Úgy látszik, a bírálat kiforgatásával valaki, vagy valakik éppen ezt akarták leplezni a kongresszus előtt.

[...] ¹⁰⁹

Demokratizálódás és a nemzetiségi kérdés

– *Térjünk most már rá a beszélgetésünk elején fölvetett kérdésre: demokratizálódás és a nemzetiségi kérdés.*

– Természetesen ez a kettő szorosan összefügg. A demokratizálódási folyamat megindulása nélkül a nemzetiségi kérdést sem lehetne nyíltan és őszintén fölvetni a meggyanúsítás veszélye nélkül. Vegyük csak például a szlovák kérdést. Ha valaki csak kétségbe vonta az aszimmetrikus modell helyességét a két nemzet viszonyában, máris nacionalista gyanús lett. Az egyik szlovák elvtárs nagyon találóan ezt úgy jellemezte, hogy ha egy fekete bőrű gyerek születik, akkor arra azt mondják, hogy néger; ha egy szlovák gyerek születik, arra azt mondják, hogy nacionalista. Pedig mi is a helyzet a szlovák nemzettel? 1918-ban, amikor monarchia szétesett, a szlovák nemzet képviselői Liptószentmiklóson¹¹⁰ azonnal bejelentik, hogy a testvér cseh nemzettel közös hazában, a Csehszlovák Köztársaságban akarnak élni. A jelentkezés önként történt a testvéri együttélésre. Az elképzelt testvéri együttélés azonban sok nehézséggel járt a szlovák nemzet számára már a burzsoá köztársaságban. Így 1939-ben elszakadnak, megalakul a szlovák állam Hitler patrónusa alatt, s az ellenállási mozgalomban a szlovák nemzet nem a szabad Szlovákiáért, hanem a szabad Csehszlovák Köztársaságért száll síkra. Az illegális Szlovák Nemzeti Tanács 1943. karácsonyi egyezményében hangsúlyozza, hogy újra a Csehszlovák Köztársaságban akar élni a csehekkel a két nemzet teljes egyenjogúsága alapján. Kiemelték ezt az 1944. évi Szlovák Nemzeti Felkelésben is, majd 1945-ben a Kassai Kormányprogramban is.

Hol van itt tehát a cseh nemzettel szembeni nacionalizmus? De fölvetődik a másik kérdés: a két nemzet egyenjogúsága. Aszimmetrikus modellben? Félreérthetetlenül jo-

109 A kihagyott részben Lőrincz Gyula a demokratizálási folyamat általános kérdéseiről fejti ki a véleményét.

110 A Szlovák Nemzeti Tanács 1918. október 30-án nem Liptószentmiklóson, hanem Turócszentmártonban mondta ki a szlovákok csatlakozását a csehszlovák államhoz.

gos a szlovák nemzetnek az az igénye, hogy föderációs alapon oldják meg a szlovák–cseh kérdést, a két nemzet egyenjogúságának kérdését.

Kik a felelősök az 1945–48-as bűnökért?

Meg kell mondani, hogy a magyar nemzetiséggel teljesen más a helyzet. Minket 1918-ban senki sem kérdezett meg, hogy hova akarunk csatlakozni, mi nem önként csatlakoztunk Csehszlovákiához, minket ide csatoltak. Becsületesen kitartottunk, dolgoztunk szülőföldünkön, harcoltunk nemzeti létünkért, nemzetiségi jogainkért. Ha sorunkkal nem voltunk megelégedve, vessen magára az, aki ezt az elégedetlenséget előidézte. 1938-ban sem kérdezett minket senki. Nem mi írtuk alá sem a müncheni egyezményt, sem a bécsi arbitrázst. A magyar lakosság egy része – legalábbis átmenetileg – örült, hogy az anyaországhoz került. A baloldal, a haladó réteg, elsősorban is a kommunisták, harcoltak a müncheni egyezmény ellen, védeni akarták a köztársaságot és nem kívánták a Horthy-fasizmust. Mégis ezért az 1938-ért kollektív vád alapján végig kellett szenvednünk 1945–48-at, a kitelepítést, a meghurcoltatást, a vagyon és állampolgárság elkobzását azon az alapon, hogy eladtuk a köztársaságot.

Vége azt is meg kell a nagy nyilvánosság előtt mondani, hogy mindaz, ami 1945–48-ban a magyar kisebbséggel történt, nemcsak, hogy nem volt méltó a Csehszlovák Köztársaság demokratikus hagyományihoz, még kevésbé a CSKP internacionalista hagyományaihoz, mert azok az események, amelyek a magyar kisebbséggel történtek, a gyarmatosítók módszereire emlékeztetnek, hiszen például a Csehszlovákia elhurcolt magyarokat úgy árulták a piacon, mint a rabszolgákat.

Sajnos, az atrocitások és törvénytelenések egész sorozatát lehetne még felsorolni. A személyi kultusz törvénytisértése miatt sok hang követelte már a felelősségre vonást, a meghurcoltak teljes rehabilitálását és joggal követelik ezt. A magyar kisebbség esetében azonban még soha senki föl sem vetette a felelősség, a bűnösség kérdését. A bűnösök, a felelősök közül még soha senki meg nem követte az ártatlanul meghurcolt magyar kisebbséget.

Nem akarunk igazságtalanok és egyoldalúak lenni, mert azóta már sok minden változott és történt nemzetiségi jogaink érvényesítése terén is. Párt és kormányhatározatok születtek, sajnos már kevésbé realizálódtak problémáink megoldására. A legjobb határozat is azonban csak félmegoldásokat ígért és ennél is kevesebb megvalósítást hozott. A velünk szembeni bizalmatlanság gyökerei túl mélyek és a legkisebb ok is elég volt arra, hogy újabb leckéztetést kapjunk 1938 kontójára.

1956 és következményei

Személyes élményre is hivatkozhatok. A CSEMADOK 1957 nyarán dal- és táncünnepeket rendezett Zselizén. A terv szerint nekem kellett volna beszédet mondanom a délelőtti nagygyűlésen. Mi gyanús mozgolódást vettünk észre. Az ünnepség színhelyét rejtett helyekről az állambiztonsági szervek fegyveres tagjai figyelték. Az ünnepség megkezdésekor váratlanul megjelent a tribünön Karol Bacílek.¹¹¹ Szinte félrelökött a mikro-

111 Karol Bacílek 1953–1963 között az SZLKP KB első titkára volt.

fontól és intő beszédet tartott az ünnepélyre összegyűlt magyar dolgozóknak. Mikor Bacilektől megkérdeztem, mit jelentsen ez és mit jelentsenek a fölfegyverzett államvédelmi alakulatok, figyelmeztetett, hogy no-no, tudjuk mi, közel van ide a magyar határ és még nem felejtettük el, hogy ott tavaly ellenforradalom volt. Megköszöntem a „bizalmat” a dal- és táncünnepély iránt.

1956? Hiszen ennek a köztársaságnak fennállása óta még soha senki olyan erkölcsi bizonyítványt nem állított ki, mint amilyet éppen a csehszlovákiai magyar kisebbség hazafias magatartásával az 1956-os magyarországi ellenforradalom idején kiállított.

Sorsunkért és nemzedékek jövőjéért vagyunk felelősek

– *A magyar kisebbség egy része eléggé passzív magatartást tanúsít a demokratizálódási folyamattal kapcsolatban és véleményem szerint ez nem utolsósorban arra vezethető vissza, hogy aggodalmaik vannak, vajon ezek a módszerek nem térnek-e vissza.*

– Hát igen, ez az, amiről beszéltünk. Akinek mások vitték a bőrét a vásárra, azzal nehezebb elhiteni, hogy végre reális alapjai vannak a demokrácia érvényesítésének, az ember megbecsülésének, a jogegyenlőségnek nemzetiségre való tekintet nélkül.

Úgy vélem, újabb állomáshoz érkeztünk el a sok állomás közül, mert hiszen sokszor volt már reményekkel teli állomásunk, de sokszor csalódtunk is. József Attila Reménytelenül című verséből idéznék ezzel kapcsolatban:

Az ember végül homokos,
szomorú, vizes síkra ér,
szétnéz merengve és okos
fejével biccent, nem remél.

Figyelmeztetésül idézem ezt, mert véleményem szerint ezekben a sorokban már benne volt Balatonszárszó, benne volt a költő halála, a lemondás és barátainak itt kellett volna megfogni József Attila kezeit. Nekünk is fülünkben csenghet ez a néhány sor, de itt, a reménytelenség útján kell megálljt kiáltanunk, mert nemcsak saját magunkért, de egy nemzetiségért, nemzedékek jövőjéért vagyunk felelősek, és akkor nem vehet erőt rajtunk a lemondás, a reménytelenség, a kiútatlanság érzése.

Reszlovakizáció és a diszkrimináló törvények

– *További két, a múltat érintő, de sajnos máig ható kérdést vetek fel. Az egyik: a reszlovakizáció. Az a véleményem, hogy az 1946-ban reszlovakizált magyarok közül sokan még ma sem merik magukat magyar nemzetiségűnek vallani. Persze, ennél sokféle ok közrejátszhat a passzivitástól kezdve a közvetett vagy közvetlen nyomáson keresztül az egzisztenciaféltésig. Semmi esetre sem tudok egyetérteni azzal, hogy olyan kérdőíveken is fel kell tüntetni a nemzetiséget, mely esetekben ennek semmi funkciója nincs. Úgy vélem, hogy a nemzeti hovatartozás nem lehet káderadat, amely pluszt, vagy mínuszt jelent. A másik ilyen kérdés az 1945–48-as évekből származó, a magyar nemzetiséget sújtó és diszkrimináló törvények és rendeletek. Tény, hogy ezek egy részét hatálytalanították, viszont másik részüket azzal a kézlegyintéssel intézték el, hogy az egyenjogúság kimondása eleve hatálytalanítja ezeket a törvényeket és rendeleteket. A*

valóságban azonban ez nincs így, mert például történnek olyan esetek, hogy ha valaki állampolgársági bizonyítványt kért – hangsúlyozni szeretném, hogy állampolgársági bizonyítványt és nem állampolgárságot – ekkor hűségnyilatkozatot írtak vele alá és tetemes illeték megfizetésére kötelezték.

– Mindaz, amit mondasz és még ezernyi más dolog, ami hirtelenében az embernek eszébe nem jut, sajnos így van. No már most, a reszlovakizáció, ez az abszurd gondolat akkor született, amikor az áttelepítési akciónál, hogy úgy mondjam „nehézségek” mutatkoztak, mert a magyarok, teljes joggal, nem akarták elhagyni szülőföldjüket. A reszlovakizációt kétféleképpen lehet elbírálni. Ha valakit valóban elmagyarosítottak és vissza kíván térni nemzetébe, úgy gondolom ez ellen nem lehet kifogásunk. A demokratikus meggyőződésünk ez ellen nem tiltakozhat. Azonban a legélesebben el kell ítélnünk a reszlovakizációt mint tömegakciót, amely kitelepítéssel és egzisztenciája elvesztésével fenyegette azt a magyart, aki ennek nem vetette alá magát. Ez az erőszakos asszimiláció legbrutálisabb megnyilvánulása volt. Voltak ugyanis községek, melyek kollektívan reszlovakizáltak. Kelet-Szlovákiában, de azt hiszem másutt is, még ma is vannak olyan községek, melyek ennek az akciónak a következményeit még ma is nyögik és bár szlovákul egy szót sem tudnak, de mint „reszlovákok”¹¹² magyar iskola nélkül neveltetik gyermekeiket. Ezt a reszlovakizációs akciót, mint helytelen deformációt, már a párt Központi Bizottsága ülésén is elmarasztaltuk, azonban semmilyen törvényes intézkedéssel ezt nem hatálytalanították. Ugyanez a helyzet számos, a magyar kisebbséget sújtó és diszkrimináló törvényekkel és rendeletekkel is. Véleményem szerint ezeket felül kell vizsgálni és a lehető legrövidebb időn belül nyilvánosan hatálytalanítani kell őket.

A párt akcióprogramja és a nemzetiségi kérdés

– A CSKP Központi Bizottságának most, március 28-án kezdődő ülése megvitatja az akcióprogram tervezetét. Milyen mértékben és hogyan foglalkozik az akcióprogram tervezete a nemzetiségi kérdés megoldásával?

– A Központi Bizottság januári ülése határozatba vette az akcióprogram kidolgozását. Ennek az akcióprogram-tervezetnek a javaslatában a nemzetiségekre vonatkozóan a következő áll: „Az egység, az összefogás és a nemzeti önállóság érdekében az összes nemzetiség – a magyarok, a lengyelek, az ukránok és a németek – számára ki kell dolgozni egy statútót,¹¹³ amely meghatározza az egyes nemzetiségek helyzetét és jogait, és biztosítja nemzeti létüket és nemzeti öntudatuk fejlődését.”

Az akcióprogram tervezetének ezt az első vázlatát mint a CSKP Központi Bizottságának tagja azzal a kéréssel kaptam meg, hogy tegyem meg hozzá megjegyzéseimet és azt terjesszem az ideológiai bizottság elé, ahol ezt megtárgyalják. Mint fegyvelmezett párttag ezt bizalmas belső anyagként kezeltem az ideológiai bizottság üléséig, s ezért erről nyilvánosan addig nem is akartam beszélni. Azt hiszem, most már elmondhatom, hogy több magyar elvtárs bevonásával megvitatva az akcióprogram tervezetének javaslatát, arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a nemzetiségekre vonatkozó rész nem elég konkrét felületen mozog. Ez a fogalmazás félreértésekre adhat okot és alkalmat, több-

112 A reszlovakizált magyarok gúnyos megnevezése.

113 Helyesen: statútumot.

féleképpen magyarázható, ellentétben azzal a nagyon pontos és precíz meghatározással, ahogyan a cseh és a szlovák nemzet viszonya az akcióprogram tervezetben meg van határozva. Éppen ezért szükségesnek tartottam kiegészítő javaslatot tenni, hogy a nemzetiségek helyzete sem függjön soha többé szubjektív döntésektől.

Javaslatomban a többi közt kiemeltém, hogy véleményem szerint a CSKP akcióprogram-tervezetének egész gondolatmenetével és szellemével ellentétbe kerül néhány helyen a megszövegezés. Az, hogy fontos alapelvek lefektetésekor egyes helyeken a két nemzet mellett nem szerepelnek a nemzetiségek is, azt a látszatot kelti, mintha a nemzetiségeknek a nemzetekhez viszonyítva csökkentett jogaik lennének s így, hogy úgy mondjam, albérleti viszonyba kerülhetnek. Szerintem a nemzetiségek nemcsak mint egyének egyenjogú polgárai hazánkban, hanem mint társadalmi csoportok is. Emellett mint egyének s mint társadalmi csoportok a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államalkotóinak is érzik magukat, legalább is véleményem szerint a nemzetiségek is államalkotó elemei a köztársaságnak.

Ezért azt javasoltam, hogy minden alapvető meghatározásnál, ahol az akcióprogramban úgy szerepelt, hogy köztársaságunk alkotói a cseh és szlovák nemzet, következetesen úgy fogalmazzák, hogy a cseh és a szlovák nemzet, valamint a magyar, a lengyel, az ukrán és a német nemzetiség. Példaként említem, hogy az akcióprogram tervezetében az egyik mondat így hangzik: „Köztársaságunk, mint két egyenjogú nemzetnek – a cseheknek és szlovákoknak – közös állama, nagy figyelmet kell, hogy szenteljen arra, hogy... stb.” Javasoltam így megfogalmazni: „Köztársaságunk, mint két egyenjogú nemzetnek, a cseheknek és szlovákoknak, valamint az egyenjogú nemzetiségeknek közös állama, nagy figyelmet kell, hogy szenteljen arra, hogy... stb.”

A nemzetiségek államjogi és alkotmányjogi kérdései

– Az akcióprogram egész szelleme tükrözi a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúsága biztosítására való törekvést. Viszont, míg a nemzetek egymáshoz való viszonyának kérdésében ennek konkrét államjogi megfogalmazása is van, a nemzetiségekre vonatkozó rész ilyen konkrét államjogi megoldást nem tartalmaz. A CSKP akcióprogramjának a két nemzet államjogi viszonyának azonnali hatályú és perspektivikusan tervezett megoldásához hasonlóan konkrét formában kell megfogalmazni a nemzetiségek államjogi és alkotmányjogi kérdéseit is. A közügyekben való aktív részvétel és a nemzetiség saját kérdéseiben való döntés joga az egység és az összefogás leghatékonyabb megerősítője, a hazafiság legjobb elmélyítője. És ezzel elérkeztem annak a kérdésnek a lényegéhez, melyet a legfontosabbnak tartok társadalmunk további dinamikus fejlődése és a nemzetiségi kérdés megoldása szempontjából. Ugyanis az államjogi helyzet pontos meghatározása nélkül ismét a félmegoldások stádiumában maradunk. Hangsúlyozni szeretném, hogy javaslatom előterjesztésekor az a szándék vezérelt, hogy az itt élő nemzetiségek minden formalitás nélkül bekapcsolódhassanak a politikai, a gazdasági és társadalmi problémák megoldásába, tehát a közéletbe s államjogi helyzetünk úgy legyen megoldva, hogy ne kerüljünk a kulturális autonómia formájába, mely csak félmegoldás lenne. Mi azt tartjuk fontosnak és szükségesnek, hogy az öngazgatás elvei alapján megteremtjük a nemzetiségek államhatalmi szerveit, melyek az országos államhatalmi szervek részét alkotják.

Javaslatomban végül leszögeztem: Lehet, hogy az előterjesztett javaslatomban sok olyan új dolog van, amely arra, aki nincs kellően tájékozódva a nemzetiségi problémák-

ról, az első pillanatban úgy hathat, mintha itt egyes esetekben bizonyos fokú nacionalista követelésekről, programról volna szó. Erről pedig szó sincs. A kérdés becsületes és következetes rendezését kívánjuk nemzeteink és nemzetiségeink egységének megszilárdítása érdekében.

Leveletem, illetve javaslatomat később fontosnak tartottam megvitatni a CSEMADOK Központi Bizottságával is, hogy javaslatom és a vita alapján még részletesebben kidolgozott konkrét javaslatot tegyünk a nemzetiségi és elsősorban is a magyar kérdés rendezésére, megoldására. Miután a CSEMADOK Központi Bizottsága ezt a javaslatot elfogadta, azt az Új Szóban teljes terjedelmében nyilvánosságra hoztuk.

Miben bízhatunk?

– A CSEMADOK Központi Bizottságának a nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslatával nemcsak, hogy egyetérték, hanem azt egy olyan alaposan kidolgozott dokumentumnak tekintem, amely reális alapját adja a nemzetiségi kérdés megnyugtató rendezésének. A kérdés most az: mennyiben reális ennek a javaslatnak a megvalósítása, megvannak-e erre a lehetőségek?

– Én a javaslat megvalósítását reálisnak látom. Minden megvalósítható. Én a demokráciát nem úgy értelmezem, hogy az megadja a jogokat az egyik oldalra, meg a másik oldalra, hanem kell, hogy az kiterjedjen minden oldalra, tehát a nemzetiségekre is. Úgy érzem, elérkezett az ideje annak, hogy becsületesen rendezzük közös ügyeinket.

A CSEMADOK állásfoglalása egy javaslat és úgy kell rá tekintenünk, hogy ennek megvalósításáért harcolnunk kell. Harcolnunk kell másokkal, de önmagunkkal is. Önmagunknál elsősorban is a közömbösség, a passzivitás ellen. Bízom benne, hogy ez a demokratizálódási folyamat végérvényesen és visszavonhatatlanul győzni fog, és hogy ez sok fogalomnak visszaszerzi hitelét, igazi értelmét. Ha most azt mondom, hogy proletár internacionalizmus, akkor ez alatt azt fogom érteni, hogy ez nemzetem és más nemzek érdekeinek gyűjtő fogalma, és soha sem értelmezem az internacionalizmust úgy, hogy ez az én érdekeimért, de más nemzetek rovására megy. Bízom abban, hogy ugyanúgy fognak gondolkodni mások is.

BÁTKY LÁSZLÓ

Új Szó, 1968. március 27. 5–6. p.

7

Galánta, 1968. március 28. A Csemadok Galántai Járási Bizottságának állásfoglalása, amely megfogalmazza a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revíziójának és a magyarellenos intézkedéseket szervező személyek felelőssége vonásának igényét.

A Csemadok Galántai Járási Bizottságának állásfoglalása

Hazánk dolgozó népe a CSKP KB kezdeményezte politikai légkörben a demokratikus átalakulás folyamatában fokozott aktivitást tanúsít társadalmi rendszerünk konstruktív

átépítése, szocialista jövőnk mielőbbi kiépítése érdekében. Járásunk Csemadok-szervezetének tagjai is teljes egyetértésüket fejezik ki a CSKP KB decemberi és januári határozataival, s támogatásukról biztosítják a CSKP KB-át az egységes szocialista állam építésében.

Felelősségünk teljes tudatában kötelességünknek tartjuk állást foglalni a bennünket nemzeti létünk és jövőnk szempontjából közvetlenül érintő kérdésekben.

I.

Támogatjuk a Csemadok KB álláspontját a nemzetiségi kérdés igazságos és reális rendezésével kapcsolatban, főleg az államhatalmi és végrehajtó szervek magyar vonatkozású módosításait, az iskola-, a sajtó- és kulturális ügyek saját szerveink által történő irányítását, a területi átszervezést, valamint a magyar dolgozók részvételének arányos biztosítását a végrehajtó szervezetekben, alkotmányos jogaink törvénybe iktatását, alkotmányunk módosítását és alapelvei bárminemű elferdítésének megakadályozását.

A Szlovák Írószövetség Magyar Szekciója az Új Szó[-ban] 1968. március 24-én közölt álláspontjában kibővíti, konkretizálja az előző javaslatokat, s ezt mi is teljes egészében helyeseljük.

A Csemadok KB titkárságának közleményét tudomásul vesszük, s mindent megteszünk annak érdekében, hogy ezeket járásunkban maradéktalanul megvalósítsuk.

II.

A járásunkban uralkodó viszonyok alapos ismeretéből kiindulva véleményt nyilvánítunk néhány olyan kérdéstről, problémáról, melyek orvoslását éppen a demokratizációs¹¹⁴ folyamat kiszélesedésétől, beteljesülésétől várjuk.

1. Nem vitás, hogy a Galántai járás a felszabadulás óta gazdasági és kulturális téren jelentős fejlődésen ment keresztül. Eredményeink relatív volta igazolja a gazdasági felemelkedés további szükségességét, s ennek jogosultságát. Az ipari üzemek excentrikus elhelyezése hátráltatja a magyarlakta falvak lakossága életszínvonalának harmonikus növekedését. Az egyharmad rendszeren alapuló adminisztratív jellegű járásfejlesztés káros, a távlati tervek hiánya az anyagi és pénzügyi eszközök elfecsérléséhez vezet.

2. A járás lakosságának nemzetiségi összetételét figyelembe véve – a hivatalos statisztika szerint a magyarság számaránya 45,2% – a gyakorlatban az alkotmányos egyenjogúság csak elv maradt.

a) Nincs biztosítva a magyar dolgozók kellő arányú részvétele a párt-, államhatalmi, végrehajtó, társadalmi, gazdasági, kulturális és egyéb szervezetekben. Példaként megemlíthetjük a Galántai Járási Nemzeti Bizottságot, ahol a tanács 15 tagja közül 2, a vezető funkcionáriusok közül egy sem, a függetlenített 8 tanácstag közül 1, a 14 ügyosztályvezető közül egy sem és a 150 dolgozó közül alig egynéhány a magyar nemzetiségű.

b) Járásunkban nincs biztosítva a magyar nyelvű tanoncoképzés. A tanonciskola 20-25 professziója közül csak két szakmában (géplakatos, kőműves) magyar a tanítási

114 Helyesen: demokratizálási.

nyelv. Mivel a tanulók 50%[-a] magyar anyanyelvű, indokolt az önálló magyar nyelvű tanonciskola létesítése.

c) A 60 000 magyar lakost számláló járásban csak egy magyar tanítási nyelvű általános középiskola van – ellentétben a 70 000 lakosra eső három szlovák nyelvű középiskolával. Emellett a magyar iskola évek óta tanteremhiánnyal küzd (a tanítás a város 4 különböző helyén lévő épületben: tanácsteremben, tanonciskolában, önszolgaházban épített provizóriumban folyik).

d) Nincs biztosítva a középkáderek magyar nyelvű képzése, főként az egészségügy, a közgazdaság, a vegyipar stb. terén.

e) Nincsenek magyar bölcsődék, sok magyar alapfokú iskola mellett nincs óvoda. Az összevont igazgatóságok hatással vannak a magyar iskolák fejlődésére.

f) A közigazgatásban nem alkalmazzák a magyar iskolákban érettségizett diákokat, holott az alkalmazottak túlnyomó része nem rendelkezik középiskolai végzettséggel.

g) Nincs biztosítva a műemlékek céltudatos védelme, a muzeális értékek gyűjtése és elhelyezése.

h) A diákokon hiánya hátráltatja a középiskolások tanulmányi előmenetelét, az általános iskolát végzettek érdeklődését a középiskola iránt, mivel 30-40 km[-es] körzetből kell naponta beutazniuk.

i) Nincs betartva a hivatalokban a magyar nyelv használata, nincs biztosítva a magyar dolgozók magyar nyelvű szakmai továbbképzése a feliratok, emléktáblák és helységnevek kétnyelvű használata. A Belügyi Megbízotti Hivatal e téren tett intézkedései a magyar dolgozókkal nem voltak ismertetve, s így ezek hiányában jogaikkal nem is élhetnek.

3. Nem felel meg a valóságnak az a hivatalos álláspont, amely bizonyítani szeretné, hogy járásunkban nemzetiségi téren már minden probléma megoldódott. Szükséges ezen a téren a járásban felmérésüket végezni, s ezeket nyilvánosságra hozni.

4. A hazánkban élő magyarság jogi helyzetének megítélésénél abból az alapelvből kell kiindulni, hogy úgy, mint a köztársaság többi nemzetei és nemzetiségei, államalkotó elemei a köztársaságnak, nemzeti létüknél és emberi voltuknál fogva egyenlő jogi feltételek közt kell hogy éljenek, miszerint jogaik eredendően adva vannak, az állam létrejöttétől – kezdettől fogva léteznek és nem tehetők más nép vagy nemzet jóakaratótól függővé. Nem a hűbéri rendszer modern változatáról, hanem semmi által és senki által nem korlátozott jogegyenlőségről van szó.

Másképp mondván tehát nem adott, visszaadott jogokról, sérelmek eltávolításáról van szó, hanem az elemi emberi jogok tiszteletben tartásáról. Ha a jog nem más, mint a normák, szabályok összessége, melyek betartását az illető társadalom fejlődése szempontjából megfelelőeknek és előnyöseknek tart, melyek az állam által meghatározott formában nyilvánítják ki az uralkodó osztály akaratát, s melyek betartása hatalmi eszközökkel is kikényszeríthető, akkor önmagunk számára, akaratunk ellenére nem határozhatók meg a társadalmi jogviszonyok. Ezen okokból is alaptalan nemzeti létünk, emberi voltunk függővé tétele bárminemű hűségeskühöz a velünk egyenjogúakkal szemben. Már maga ez a tény olyan fokú alárendeltséget tükröz, mely elviselhetetlen és sérítő a társadalom egyenjogú tagjai, egymásközi kölcsönös megértés, bizalom és együttműködés tartós megvalósítása terén.

A Csehszlovák Köztársaság mint önálló állam megalakulásakor tiszteletben tartva ezeket az alapelveket, ünnepélyesen kinyilatkoztatta és kötelezte magát az új állam

területén élő összes nemzetek és nemzetiségek jogai biztosítására, bárminemű megkülönböztetés nélkül, beleértve a kisebbségek jogai betartásának nemzetközi szavatolását. Ezért sem a múltban, sem a jelenben nincs helye jogainkról, ezek mennyiségéről, tartalmáról és ittlétünkről való vitának, még kevésbé az úr és alattvalója, a teljes joggal bíró és jogfosztottak, avagy az adakozók és koldusok, a könyöradományokat adók és élvezők közti alapon, hanem helyénvaló csakis és visszavonhatatlanul az egyenértékűségben, a teljesmértékű jogegyenlőség alapján létrejött tartós és közös együttműködés.

a) Járási viszonylatban a demokrácia, mint az uralkodás formája – a többség akaratának mechanikus alkalmazása – lehetővé teszi az itt élő magyarság jogaiból való kiforgatását legális, demokratikus eszközökkel. A demokrácia és a joggyakorlat ilyen alapon nem nyújt reális védelmet, az egyenjogúság illuzórikus, semmisséget jelent és a teljes jogokkal bíró egyenjogúság a kisebbség létérdekeinek arcátlan megcsúfolása.

b) Az öngazgatás és a nemzetiségek jogai bármely úton való megnyirbálása – a közügyek intézésében való hiányos részvétel a magyar dolgozók részéről – függetlenül ezek okaitól, nem vezet a társadalom és az állam megerősítéséhez. Előbb vagy utóbb létrehozza az alárendeltség a kisebbségi érzet pszichózisát, az idegenség érzetét váltja ki az államszervezetben és a félmegoldások provizórikus volta a bizonytalanság csírájává válik.

Szerintünk elődeink „bűne” szocialista rendszerünk társadalmi viszonyait nem mérgezheti meg örökre. Szocialista hazánkat építő szlovákok és magyarok mai nemzedéke nyíltan nézhet egymás szemébe. Jövőnket ne egymás kárára, hanem kölcsönös fejlődésünk biztosítása érdekében minden ügyeskedés nélkül építsük. Vegyünk végre egymásról tudomást, lássuk be az egymás mellett élés szükségességét és megváltoztathatatlanságát.

A kiváltságok bármely burkolt formája a nemzetiségi kérdés rendezése terén köztársaságunkban már nemegyszer megbosszulta magát. Az 50 éve tartó félmegoldások egyetlen formája sem állta ki a történelmi próbát, s ezért minden mérlegelhető és felmérhető indokolás az öngazgatás kérdésének sürgős – igazságos megoldása szükségességét támasztja alá.

III.

1. Sajnálatosnak tartjuk, hogy a CSKP KB mindmáig néma maradt az itt élő magyarság jogos követeléseivel szemben – nézeteink ismertetésére sem a szlovák sajtó, televízió avagy a rádió nem reagált. Követeljük, hogy a CSKP KB nyilvánosan foglaljon állást mielőbb e kérdésben. Elítéljük Matej Lúčanak, az iskolaügyi megbízottnak „sörgyárki-jelentését”,¹¹⁵ s erre magyarázatot kérünk.

115 Matej Lúčan a magyar kisebbség által megfogalmazottakkal kapcsolatban jelentette ki egy 1968. március 19-i gyűlésen, hogy „a magyarok hét órákor kezdenek sörgyárat építeni és kilenc órákor már inni akarják az új sört”.

2. Követeljük a Kassai Kormányprogramnak a nemzetiségeket érintő revízióját,¹¹⁶ a reszlovakizáció,¹¹⁷ deportálás,¹¹⁸ áttelepítés¹¹⁹ átértékelését, az érintettek rehabilitálását, anyagi kárpótlását, valamint ez akciókat közvetlenül szervező személyek nevei nyilvánosságra hozatalát és felelősségre vonását.

3. A SZNT nyilvánosan ismertesse, miként tett eleget az alkotmány 74. cikkelye g) bekezdésében meghatározott köteletségének, miszerint alkotmányos hatáskörébe tartozik: „az állam magyar és ukrán nemzetiségű állampolgárai élete sokoldalú fejlődése kedvező feltételeinek biztosítása az egyenjogúság szellemében”.

4. Követeljük a kerületi újság magyar nyelven való megjelenését, valamint a járási újság újramegjelenését mind a két nyelven.¹²⁰

5. Mivel a legutolsó népszámlálás adatai sem reálisak a nemzetiségi összetételt illetően, követeljük az új népszámlálás elrendelését.

6. Hasznos lenne, ha Juraj Zvara és Turczel Lajos könyve¹²¹ mindkét nyelven újabb kiadásban megjelenne, mivel az első kiadásból csak minden ezredik vagy még kevesebb lakos vásárolhatott.

7. A Csemadok KB értesítse a járási szervezeteket, hogy a választásokkal kapcsolatban, s javaslatainak megvalósításában milyen eredményeket ért el.

IV.

1. Állásfoglalásunk II. pontjában meghatározott tényekből vonja le az SZLKP JB a következtetéseket és tegye meg a legrövidebb időn belül a kellő lépéseket.

2. A JNB és az SZLKP JB foglaljon állást a nemzetiségi kérdésben, ne helyezkedjen kivárási álláspontra, ne várja ki a legfelsőbb szervek döntését, mint idáig.

3. A választási bizottság hozza nyilvánosságra a Csemadok JB észrevételeit és adjon rá nyilvános választ.

V.

1. A Csemadok JB minden két hétben hívja össze az elnökséget, és vitassa meg a kialakult helyzetet, konkrétan irányítva az alapszervezetek tevékenységét.

116 A csehszlovák kormány 1945. április 5-én Kassán kihirdetett programja a kollektív bűnösség elve alapján kilátásba helyezte többek között a német és magyar kisebbség megfosztását csehszlovák állampolgárságától, felelősségre vonását és megbüntetését, vagyona elkobzását és iskolái bezárását.

117 Az 1946. június 17-én meghirdetett reszlovakizációs, vagyis „visszaszlovákosítási” akció során 1948 végéig a megfélemlített szlovákiai magyarság kétharmada, 410 820 személy kérte szlovákká minősítést, akik közül 326 679-et szlováknak is nyilvánítottak. (SNA, ÚV KSS, k. 2345, a. j. 40)

118 A csehszlovák hatóságok 1945 őszén közel 10 000, majd 1946 novembere és 1947 februárja között 41 666 szlovákiai magyart deportáltak erőszakkal a cseh országrészekbe. (Šutaj, Štefan: *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov, Universum, 2005, 28., 66. p.)

119 A Magyarországra rákényszerített csehszlovák–magyar lakosságcsere során a csehszlovák hatóságok 1947 februárja és 1948 decembere között 89 660 szlovákiai magyart telepítettek át Magyarországra. (SNA, ÚV KSS, 2195. k., 521/5.)

120 *A Vítazná cesta*, ill. *Győzelmes Út* című járási hetilap kiadása 1967 áprilisa óta szünetelt.

121 Feltételezhetően Juraj Zvara 1965-ben megjelent, s a magyar kisebbség 1945 utáni helyzetével foglalkozó *A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában*, valamint Turczel Lajos 1967-ben kiadott, s a csehszlovákiai magyar irodalom és művelődés két világháború közötti történetét tárgyaló *Két kor mezsgyéjén* című kötetéről van szó.

2. A Csemadok JB azonnali hatállyal újítsa fel a személyes kapcsolatokat az alapszervezetekkel, és indítsa meg a tömeges tagtoborzást minden faluban.

Azokban az alapszervezetekben, ahol a mai napig nem tartották meg a rendkívüli tagsági gyűléseket, a legrövidebb időn belül tartsák [meg] a következő programmal:

1. A JB és a KB állásfoglalása
2. A választások eddigi menete,
3. A tagtoborzás biztosítása.

3. Választmányi értekezletünk ezen határozatát megküldjük az összes helyi szervezetnek, a CSKP járási és központi elnökségének és [a] JNB tanácsának, valamint a Csemadok KB-nak, utasítva az elnökséget az állásfoglalás sajtóbeli közlésére.¹²²

Kötelességünknek tartottuk, hogy napjaink problémáival kapcsolatban véleményt nyilvánítsunk, észrevételeinket őszintén tolmácsoljuk, hogy hazánkban lakosaink életében a kölcsönös bizalom és megértés alakuljon ki.

Meggyőződésünk, hogy a problémák helyes feltárásával mi is hozzájárulunk hazánk felvirágoztatásához, a szocializmus fejlesztéséhez.

A Csemadok Galántai JB választmányi értekezletének résztvevői

FKI, Csemadok irattára, rendezetlen iratok, Rezolúciók 1968, géppel írt másolat¹²³

8

Losonc, 1968. március 30. A Csemadok Losonci Járási Bizottságának állásfoglalása, amely magyar választóközrtek kialakítását, a magyarellenos diszkriminatív intézkedések törvényerejű hatálytalanítását, a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztését, a magyar községnavek visszaállítását és hivatalossá tételét javasolja.

A CSEMADOK Losonci Járási Bizottságának állásfoglalása a CSKP KB és az SZLKP KB határozatához, valamint a CSEMADOK Központi Bizottságának javaslatához a nemzeti-ségi kérdés megoldásával kapcsolatban

Mi, a CSEMADOK Losonci Járási Bizottsága, a helyi szervezetek bevonásával 1968. március 30-án tartott közös ülésünkön megvitattuk a CSKP KB és az SZLKP KB történelmi jelentőségű decembri és januári határozatait. Az ülés résztvevői, párttagok és pártönkívlílek, egyhangúlag kijelentjük, hogy teljes egészében egyetértünk Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága decembri és januári ülésének, valamint

¹²² Az állásfoglalás – némileg lerövidítve – egyedül az *Új Ifjúságban* jelent meg 1968. április 9-én.

¹²³ A dokumentumot a Csemadok Galántai Járási Bizottságának archívuma alapján közli még Pukkai László: *Mátyusföld I. A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000*. Komárom–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, 177–181. p.

Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága januári határozataival és ennek követ-keztében beállt változásokkal.

CSEMA DOK járási vezetőségünk, járásunk 4 200 [Csemadok]-tagja nevében, továbbá a 45 000 magyar nemzetiségű polgára érdekképviseletében kijelentjük, hogy aktív segítői és támogatói akarunk lenni a hazánkban végbemenő demokratizálódási folyamatnak. Szilárd meggyőződésünk, hogy a határozatok hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság felvirágzását, dolgozói életkörülményeinek javulását szolgálják. Az a folyamat, mely visszavonhatatlanul kezdetét vette, tovább szilárdítja szocialista társadalmunk vívmányait, s kedvező feltételeket teremt a nemzetiségi és államjogi kérdések rendezésében. A kulturális élet kibontakozásához politikai és kulturális munkánkban arra törekszünk, hogy a határozatok [a] gyakorlatban hazánk magyar lakta területein, így a Losonci járásban is minél előbb és a lehető legkövetkezetesebben érvényesüljenek.

Mi, csehszlovákiai magyarok tudatosítjuk, hogy közös hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság felvirágzása hazánk minden nemzetének és nemzetiségének közös érdeke. Bízunk abban, hogy társadalmunk maradéktalan demokratizálódása a nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúsításában is meghozza az első gyümölcsöket. Sajnos, a nemzetiségi kérdésben mutatkozó fogyatékoságokat az elmúlt évek határozatai sem tudták megszüntetni. Ezen a területen az elért eredmények mellett súlyos hibák vannak. Tudjuk, hogy a múltban keletkezett hibák és torzítások eltávolítása kitartó munkát és egységet követel. Hangsúlyozzuk, hogy a CSEMA DOK Járási Bizottsága és tagsága – akárcsak pártunk – nem anarchiát, hanem rendet és harmóniát kíván, melyet nemcsak szóban, hanem a gyakorlati életben is a szocialista humanizmus, erkölcsösség és igazságosság hat át, szabad utat biztosít a további eredményes munkának.

„Dolgozni akarunk” – mondjuk József Attilával, de ehhez az szükséges, hogy rendezzük végre közös dolgainkat. El kell érünk, hogy a magyar dolgozók is hazájuknak érezzék a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot. A történelem folyamán sokat szenvedett, de gazdag hagyományokkal rendelkező magyar nemzetiségű népcsoport szeretne igazi otthonra lelni szocialista hazánkban. A Szlovák Nemzeti Tanács közzétett nyilatkozatában¹²⁴ is ott áll, hogy meg kell teremteni a magyar és ukrán nemzetiség sokoldalú fejlődésének alapjait.

Pártunk joggal elvárja, hogy a jövőben fokozódjék a tömegszervezetek aktivitása, köztük a Csemadoké is. Járási vezetőségünk elkészíti az akciós tervét, mely munkaterületének minden lényegesebb kérdésére kiterjed.

A CSEMA DOK Központi Bizottsága által kidolgozott és beterjesztett nyilatkozat tartalmával egyetértünk. E nyilatkozatot úgy értékeljük, mint ami elveiben feltárja azokat a lehetőségeket, távlatokat és módozatokat, amelyek teljesen reális igényeinket kifejezve a nemzetiségi kérdés megoldásának alapjává válhat. Ezért a nyilatkozatot teljes egyetértésben támogatjuk, s szükségét látjuk, hogy részét alkossa a CSKP KB akciós programjának. Olyan álláspontot foglalkunk el, hogy ezzel a javaslattal kapcsolatban a CSEMA DOK KB-a kompromisszumot ne fogadjon el, törekedjen annak teljes elfogadtatására.

Most, mint a járás szellemi és kulturális életének s [az] ezzel szorosan összefüggő nemzetiségi kérdés ismerői csupán azokat a problémákat vetjük fel, amelyeket legéget-

124 Az SZNT 1968. március 14-i ülésén elfogadott, a társadalmi megújulásért és a cseh–szlovák föderáció megteremtéséért síkra szálló nyilatkozatáról van szó.

többnek tartunk, amelyeket sürgősen orvosolni kell, hogy népünk kulturális és társadalmi, gazdasági fejlődése töretlen legyen. Ne keletkezzék „holt idő” addig sem, amíg a nemzetiségi kérdés a CSEMADOK KB javaslataira támaszkodva nem oldódik meg. Ennek érdekében mi a CSEMADOK-ot a csehszlovákiai magyarság érdekvédelmi szervének tekintjük.

A CSEMADOK Losonci Járási Vezetőség választmányi ülése az alábbi pontokban föl-sorolt kérdések haladéktalan megoldása mellett foglal állást:

1.) Javasoljuk a választási törvények és irányelvek átdolgozását, mert a párt decemberi és januári plénuma előtt jelentek meg, s nem tartalmazzák azokat a demokratikus elveket, amelyeket életünk demokratizálódása megkövetel. Szükségesnek tartjuk, hogy járásunkban magyar választókörzeteket alakítsanak s minden választókörzetben olyan nemzetiségű állampolgárt jelöljenek a különféle szintű nemzeti bizottságokba, amelyek a lakosság nemzetiségi részarányának megfelelnek. Javasoljuk, hogy a jelöltek 51%-a húszéves illetőséggel rendelkezzen jelenlegi helyén, ahol javasolva van. A szavazócédulák 2-3 nappal a választások előtt kerüljenek a szavazók kezébe.

2. Javasoljuk, hogy mindazok, akik vegyes nemzetiségű járásokban vezető funkcióba vannak javasolva s mindazok, akik hivatali vagy más társadalmi beosztásuknál fogva a lakossággal érintkezésben állnak, ismerjék a járásban élő nemzetiségek nyelvét.

3. Az 1961-es népszámlálás különféle visszaélések következtében nem tükrözi hűen a valóságot, ezért követeljük, hogy a legközelebbi népszámlálást az eddiginél alaposabban készítsék elő. A vegyes lakosságú területen a népszámláló bizottságban központi, kerületi, járási és helyi szinten fele-fele arányban legyenek képviselve a magyarok. A „népszámlálási ívek” a magyarok és vegyes területeken legyenek kétnyelvűek, tüntessék fel rajtuk, hogy az 1945–48 közötti reszlovakizáció érvénytelen.

4. Követeljük, hogy a kassai kormányprogramból töröljék a magyar nemzetiségű dolgozók jogfosztottságáról¹²⁵ szóló részt. Továbbá követeljük az 1945–48-as évek közötti, magyar nemzetiségű lakosságot sújtó diszkriminációs intézkedések – reszlovakizálás, kitelepítés, deportálás – törvényerejű hatálytalanítását és a sajtó útján történő nyilvánosságra hozatalát. Javasoljuk, hogy [azokat], akik 1945-től napjainkig a helyes nemzetiségi politikai fejlődésnek gátlói voltak s elvesztették a tömegek bizalmát, késztessek lemondásra.

5. Javasoljuk az Új Szó szerkesztőség[e] pártszervezetének, hogy tegye vizsgálat tárgyává, mi volt az oka annak, kik késleltették az Új Szó bekapcsolódását a demokratizálódási folyamatba, lelassítva a csehszlovákiai magyar nemzetiség tájékoztatását.

6. Járásunk magyarok községei kulturális fejlődésének egyik alapvető feltétele a nemzetiségi iskolák továbbfejlesztése. Csak az anyanyelven folytatott oktató-nevelő munkával lehet biztosítani az egyén sokoldalú, harmonikus fejlődését, az anyanyelven történő oktató-nevelő munka színvonalának emelését.

a) Szükségesnek tartjuk, hogy nevezzenek ki egy szakemberekből álló bizottságot, mely a magyar tanítóság aktív bevonásával a magyar iskolák önálló tanügyi igazgatásának rendszerére olyan javaslatot dolgoz ki, mely megfelel az itt élő magyar nemzetiségű állampolgárok igényeinek s a társadalom részéről támasztott követelményeknek.

125 Helyesen: jogfosztásáról.

b) A magyar tannyelvű iskolák önálló tanirányítása értelmében kell megoldani és javítani a járásban levő magyar tannyelvű iskolák irányítását is.

c) Minden eddiginél határozottabban kell megoldani járásunkban a magyar tannyelvű óvodák problémáját. A magyar óvodák élére magyar óvónőket kell helyezni, az osztályok számát bővíteni és továbbiakban új óvodákat nyitni.

d) javasoljuk, hogy a ragyolci és bussai általános magyar iskolákat önálló magyar igazgatóság alá helyezték. Javasoljuk továbbá, hogy a losonci Klement Gottwald ipari, nevelő- és óvónőképző szakiskolákon az igazgatóhelyettesi funkcióba magyar nemzeti-ségű pedagógusok legyenek kinevezve.

e) Javasoljuk, hogy a füleki MIER bútorgyár mintájára a füleki KOVOSMALT[-ban],¹²⁶ a losonci POLANA textilgyárban, a turóci gépgyár losonci részlegében, a ČSAD autójavító, a járási építkezési vállalatoknál, valamint a losonci állami tanonciskolán magyar tanonciskolák nyíljanak.

f) A felsőoktatás terén javasoljuk, hogy a nyitrai mezőgazdasági főiskolán, a pozsonyi Komenský Egyetem további fakultásain létesítsenek magyar tagozatot, továbbá a losonci Mezőgazdasági Szakközépiskolán párhuzamos magyar osztály indítását [az] 1968–69[-es] iskolaévtől.

g) Járásunk magyar nemzetiségű dolgozói eszmei politikai továbbfejlődése megkívánja, hogy a Losonci Járási Pártbizottságon [a] marxizmus–leninizmus esti egyetem mellett esti magyar tagozat is nyíljon.

h) Javasoljuk, hogy a jövő tanévtől kezdődően azokon a szakközépiskolákon, ahol párhuzamos magyar osztályok is vannak, a szlovák nyelv kivételével minden tantárgyat az oktatás nyelvén, a magyar osztályokban magyar nyelven tanítsanak. Akadályozzák meg, hogy az iskola igazgatósága önrendelkezése alapján, arra való hivatkozással, hogy tökéletesíteni akarják a szlovák nyelv elsajátítását, a párhuzamos magyar osztályokban egyes tantárgyakat szlovák nyelven tanítsanak.

i) Tekintettel a losonci magyar gimnázium tradíciójára, javasoljuk, hogy a kilencéves magyar iskolát fejlesszék gimnáziummá.

j) Követeljük Králik Milán, a járási iskola- és kultúrügyi bizottság elnökének, valamint Mária Ličkovának, óvodai előadónak funkció alóli felmentését, eltávolítását és a jelölőlístaról való törlésüket.

6¹²⁷ Az elmúlt években a magyar tannyelvű iskolák irányítása terén tapasztalt hiányosságokban (pl. az iskolák összevonása, az irodalmi nevelésben elkövetett hibák stb.) jelentős szerepe volt dr. Matej Lúčannek, az SZNT megbízottjának. Ezért Matej Lúčan már évekkel ezelőtt elvesztette a magyar tanítóság, a magyar értelmiség és szülők bizalmát. Ezért követeljük dr. Matej Lúčan leváltását a[z] SZNT iskolaügyi megbízottja funkciójáról.

7. Javasoljuk, hogy a losonci Járási Népművelési Otthonban, a Járási Népkönyvtárban alakuljon magyar részleg, amely messzemenő módszertani és szervezési segítséget nyújthatna a járás magyar kultúrmunkásainak és összekötő szerepet tölthetne be a gyakorlati munka és a járási szervek között.

126 vagyis a zománcédenygyárban.

127 Hibás számozás az eredeti dokumentumban.

8. Követeljük, hogy hivatalosan is ismerjék el a vegyes lakosságú községek szlovák–magyar párhuzamos elnevezéseit, s ezt a vasútállomások tábláin és a községek, városok határjelző tábláin egyaránt tüntessék fel. A hivatalokban, az értekezleteken, körlevelekben, felhívásokban, az egyes árucikkek használati utasításaiban minél előbb és a legkövetkezetesebben érvényesítsék a kétnyelvűséget. Javasoljuk az 1945–48-as évek között történt magyar helységnev-változtatásokat törölni, a községeknek visszaadni az eredeti nevüket.

9. Javasoljuk a Járás Nemzeti Bizottságának, hogy haladéknél adják ki A Losonci járás kulturális emlékei című könyvet magyar nyelven.

10. Javasoljuk, hogy az iskolaügyi kabinet által szerkesztett Vlastivedný zborník című időszaki tájékoztatóban magyar betét is szerepeljen, magyar szakemberektől.

11. Javasoljuk a Közép-szlovákiai Könyvkiadó részére, hogy a közép-szlovákiai magyar írók műveinek kiadását tegye lehetővé.

12. Javasoljuk a Közép-szlovákiai Műemlékvédő Hivatalnak, hogy a Losonci járás területén az 1945–48-as években eltávolított, vagy megrongált emlékműve[ke]t állítsák vissza (Kármán József-emlékoszlop és -emléktábla), Ráday Pál síremlékét restaurálják.

13. Javasoljuk, hogy az Új Szó mellett egy további magyar napilapot, a Közép-szlovákiai kerületben társadalmi-politikai – önálló magyar szerkesztőséggel – magyar hetilapot, járásunkban járási hetilapot indítsanak.

14. Javasoljuk a járási pártbizottságnak, hogy belátható időn belül járási szinten és a magyar nemzetiségű értelmiség bevonásával hívjon össze egy olyan jellegű széles körű aktívát, amelyen a nemzetiségi kérdés politikai, gazdasági, kulturális problémái kerülnének megvitatásra. Kíváncsok lennének, ha az aktíván Pártunk vezető titkára, a JNB elnöke is részt venne.

15.) Mind ez ideig úgy tudtuk, hogy a Csehszlovákiában élő magyarsággal szemben elkövetett túlkapásokért a felelősség dr. Husák professzort, Novomeský költőt és társait terheli. Azóta őket rehabilitálták.¹²⁸ A magyar sajtó hibás azért, hogy a Csemadok KB által benyújtott javaslatban megfogalmazott, a magyarság további sorsát meghatározó javaslatokkal kapcsolatban nevezettek és más jelentős szlovák közéleti személyiségek véleményét ezzel kapcsolatban nem kérték ki. Kíváncsok volna ez azért is, hogy tanúbizonyságát adjuk annak, hogy a magyar kisebbség most felmerült problémáit nem a csehek és szlovákok ellen, hanem velük egyetértésben kívánjuk megoldani.

16. Kíváncsok volna, ha az Irodalmi Szemle szerkesztősége és a CSEMADOK KB felkérné Fábry Zoltán¹²⁹ állami díjas írónkat egy, a csehszlovákiai magyar nemzetiség lojalitását 1919-től napjainkig taglaló eszmecsereére.

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a fenti problémákkal nem merítettük ki a meglévő hiányosságokat és nem öleltük fel mindazon óhajainkat, amelyekre a CSKP KB januári ülése megadja a lehetőséget nemzeti kultúránk fejlesztése, életszínvonalunk emelése,

128 A II. világháború után Gustáv Husák belügyi megbízottként, Ladislav Novomeský iskolaügyi megbízottként egyaránt kivette részét a magyar kisebbség elleni intézkedések meghozatalában és végrehajtásában. Az ún. szlovák burzsoá nacionalisták elleni koncepciók perben 1954-ben mindkettőjüket elítélték, s noha elítélésükre nem magyarellenes politikájuk miatt került sor, a propaganda azt igyekezett elhitetni, hogy a magyarellenes intézkedésekért is egyedül a burzsoá nacionalistákat terheli a felelősség. Rehabilitálásukra 1963-ban került sor.

129 Az eredeti dokumentumban helytelenül: Fábri Zoltán.

valamint egyenjogúságunk törvénybe iktatása terén. Azt is, hogy a nemzetiségek teljes egyenjogúsítását a CSEMADOK KB nyilatkozata alapján tartjuk megvalósíthatónak. Bízunk abban, hogy a progresszív erőkkel karöltve a CSKP vezetésével sikerül megoldanunk az előttünk álló közös feladatokat, a nemzeteknek és nemzetiségeknek [a] proletár internacionalizmus szellemében történő egyenjogúsítását, s beteljesül mindannyiunk vágya: a Csehszlovák Szocialista Köztársaság felvirágzása.

A CSEMADOK JB vezetősége Losonc

FKI, Csemadok irattára, rendezetlen iratok, Rezolúciók 1968, géppel írt másolat

9

Bazin, 1968. március 30. A dél-szlovákiai szlovákok 38 fős képviselőtételének tanácskozá-
sán elfogadott határozat, amely aggodalmát fejezi ki a Csemadok tisztségviselőinek nyi-
latkozatai miatt, s a dél-szlovákiai szlovákok érdekeinek védelmére szólítja fel az illeté-
kes szerveket.

Zástupcovia Slovákov z južného Slovenska zišli sa dňa 30. III. 1968 na porade, aby prerokovali niektoré najpálčivejšie otázky ďalšieho kultúrneho a národného rozvoja Slo-
vákov na južnom Slovensku. Vrelo a spontánne sa hlásime k obrodnému procesu v celej
našej vlasti, ktorý začala a vedie KSČ.

Zvlášť vrelo vítame návrat k zásadám Košického vládneho programu, v zmysle ktorého
sa znovu nastoľuje správne riešenie národnostnej otázky. Tak ako sa deformoval
národný život Slovákov v mnohých smeroch, obzvlášť výrazne bol postihnutý na južnom
Slovensku – tak pokiaľ ide o pôvodných, ako aj prisťahovaných Slovákov najmä potom,
keď z verejného a politického života boli odstránení tzv. slovenskí buržoázni nacionalis-
ti, súdruhovia Clementis, Husák, Novomeský, Okáli¹³⁰ a ďalší. Dôsledky toho obdobia sa
výrazne prejavili v tom, že mnohí pokrokoví Slováci, u ktorých sa prejavovalo výrazné
národné povedomie, boli odstránení z politických, hospodárskych a verejných funkcií,
mnohí boli prenasledovaní, väznení, zaraďovaní do pracovných táborov atď. Zatiaľ čo
pre občanov maďarskej národnosti vznikol kultúrny spolok Csemadok a tým sa im dali
možnosti rozvíjať ich národný a kultúrny život, po obmedzení zákonných práv Matice slo-
venskej, najmä po zrušení jej miestnych odborov, Slováci na južnom Slovensku nemali
možnosť organizovať si svoj národný a kultúrny život. Tak vznikla situácia, že Slováci
z južného Slovenska v značnom množstve migrovali do iných oblastí republiky, časť sa
ich odnárodnila a tento odnárodňovací proces trvá, žiaľ, aj v súčasnosti.

130 Vladimír Clementis 1952-ben államellenes összeesküvés vádjával halálra, Gustáv Husákot, Ladislav Novomeskýt és Daniel Okáli¹³⁰t 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus címén több éves börtönbüntetésre ítélték.

V oblasti školskej politiky vyvinula sa priam paradoxná situácia, že deti zo slovenských rodín v mnohých prípadoch nemali a nemajú možnosť získať základné vzdelanie v materinskej reči. Na slovenských školách i v predškolskej výchove vyučuje veľa učiteľov maďarskej národnosti, ktorí sami plne neovládajú slovenčinu. Obdobná, ba azda ešte horšia je situácia v osvetovej politike. Najvyššie slovenské orgány starostlivosť o Slovákov na južnom Slovensku hriechne zanedbali.

V tomto období s veľkými obavami sledujeme tendencie, ktoré sa prejavujú u niektorých funkcionárov Csemadoku i v časti maďarskej tlače v Új Szó rôznymi článkami uverejňovanými najmä od 15. III. t. r.

Toto svoje stanovisko si dovoľujeme podprieť niekoľkými citátmi z rozhovoru so s. Lőrinczom o národnostnej otázke uverejneného v denníku Új Szó dňa 27. III. 1968.¹³¹

„...nás sa v r. 1918 nepýtali, kde sa chceme pripojiť, my sme sa nepripojili dobrovoľne k ČSR, nás sem pripojili...“; „...ak sme neboli spokojní so svojim osudom, nech zato nesú zodpovednosť tí, ktorí to spôsobili...“; „...my nie sme zodpovední len sami za seba, ale za jeden národ a osud budúcich pokolení...“; „...my považujeme za dôležité to, aby boli utvorené mocenské orgány ako súčasť celoštátnych vládnych orgánov na princípe samosprávnosti...“, atď.

Tieto ako i mnohé ďalšie okolnosti nás nútia k tomu, aby sme žiadali:

1. Podrobne preskúmať celkovú situáciu na južnom Slovensku v oblasti národnostnej, kultúrnej a školskej politiky. Tento prieskum by malo uskutočniť Povereníctvo kultúry a informácií, Povereníctvo školstva, Sociologický a Historický ústav SAV, Osvetový ústav a Matica slovenská. Výsledky tohto prieskumu prerokovať v Predsedníctve ÚV KSS, v Predsedníctve Slovenskej národnej rady a urýchlene prijať príslušné opatrenia na zlepšenie situácie.

2. V súvislosti s pripravovaným zákonom o Matici slovenskej žiadame vrátiť tejto inštitúcii, ktorá má našu plnú dôveru, jej pôvodné poslanie na poli šírenia národného povedomia kultúry a osvety – osobitne Slovákov v národnostne zmiešaných oblastiach. Už pred prijatím zákona žiadame osobitným výnosom povoliť zakladanie miestnych odborov Matice slovenskej a začať vydávať časopis Slovensko. Súčasne žiadame postaviť do čela Matice slovenskej skutočných predstaviteľov záujmov Slovákov a vrátiť jej v plnom rozsahu starostlivosť o zahraničných krajanov, to značí aj v socialistických krajinách. Preniesť na Maticu slovenskú kompetenciu, ktorá pripadala Československému ústavu zahraničnému v starostlivosti o zahraničných Slovákov.

3. Súčasne s pripravovanou novelizáciou zákona o národných výboroch žiadame, aby tento novelizovaný zákon dával záruku, že občania slovenskej národnosti, žijúci v obciach s maďarskou väčšinou, boli v každom ohľade plnoprávnymi občanmi tejto republiky a aby boli náležite zastúpení v národných výboroch.

4. V rokoch 1946–1948 sa vrátilo do Československa asi 96 000 Slovákov z Maďarska.¹³² Tento návrat sa uskutočnil podľa dohody uzavretej medzi Československom a Maďarskom v roku 1946. Dohoda bola v súlade s Košickým vládnym programom. Časť Slovákov sa vrátila i z Juhoslávie, Rumunska, Bulharska a z iných krajín.

131 Lásd a 6. sz. dokumentumot.

132 A Magyarországról Csehszlovákiába áttelepült szlovákok száma szlovák adatok szerint is csupán 71 787 volt. (SNA, ÚV KSS, 2195. k., 521/5.)

Slováci, ktorí sa v týchto rokoch vrátili do Československa, majú ešte i v súčasnosti svoje špeciálne problémy národné, kultúrne a osvetové. V rokoch, keď sa mnohé otázky slovenského národného života deformovali, deformoval sa i názor na návrat Slovákov do Československa. Sme pevne presvedčení, že tento návrat bol historicky a národne odôvodnený a znamenal vlastne návrat časti Slovákov, ktorí sa od 18. storočia sťahovali zo Slovenska na Dolnú zem.

Špecifickosť problematiky Slovákov, ktorí sa vrátili do Československa, bola vyjadrená spočiatku i tým, že táto časť národa mala zástupcov vo volených slovenských národných orgánoch. Aj keď mnohé otázky slovenských repatriantov sú dnes už totožné s problematikou ostatných občanov, predsa je tu celý rad špecifických otázok, ktoré nás oprávňujú k tomu, aby sme žiadali ich zastúpenie vo volených orgánoch Slovenskej národnej rady.

5. Žiadame Predsedníctvo Slovenského výboru Zväzu protifašistických bojovníkov, aby v rámci pripravovanej rehabilitácie účastníkov zahraničného odboja dôsledne riešilo aj rehabilitáciu Slovákov, odbojárov, prisťahovaných zo zahraničia.

6. Žiadame Povereníctvo kultúry a informácií legalizovať činnosť nášho prípravného výboru, poskytnúť mu finančné prostriedky, umožniť mu rokovať v zastúpení Slovákov z južného Slovenska dovtedy, kým štátne orgány nezabezpečia riešenie týchto otázok vo svojej kompetencii.

Dúfame, že kompetentné orgány: ÚV KSS, Slovenská národná rada a slovenské výbory spoločenských organizácií, ako aj ďalších inštitúcií, sa priaznivo postavia k týmto našim požiadavkám.

Účastníci porady o riešení aktuálnych otázok kultúrneho a národného života Slovákov na južnom Slovensku

Rofnícke noviny, 1968. április 4. 1., 4. p.

Összefoglalás: A dél-szlovákiai szlovákok képviselői 1968. március 30-án tanácskozássra jöttek össze abból a célból, hogy további kulturális és nemzeti fejlődésük legégetőbb kérdéseit. A szlovákok nemzeti élete az ún. szlovák burzsoá nacionalisták eltávolítása után, különösen Dél-Szlovákiában jelentősen deformálódott, s amíg a magyarok részére megalakulhatott a Csemadok, a dél-szlovákiai szlovákoknak a Matica slovenská helyi szervezeteinek felszámolása után saját nemzeti és kulturális életük megszervezésére. A szlovák családból származó gyermekeknek gyakran az alapfokú anyanyelvi művelődésre sincs lehetőségük. Nagy aggodalommal követjük a Csemadok tisztségviselői által március 15-e óta közzétett nyilatkozatokat, melyek a következő kívánságok megfogalmazására kényszerítenek bennünket: vizsgálják meg a dél-szlovákiai helyzetet, a Matica slovenská kapja vissza eredeti küldetését, a szlovákok kapjanak képviselőket a nemzeti bizottságokban, a Magyarországról és más államokból áttelepült szlovákok kapjanak képviselőket az SZNT választott szerveiben, a külföldi ellenállás résztvevőinek tervezett rehabilitálása során oldják meg a szlovák repatriánsok rehabilitálását is, s legalizálják a dél-szlovákiai szlovákok előkészítő bizottságának tevékenységét.

Kassa, 1968. március vége. A Csemadok Kassai Járási Bizottságának a szövetség megújítását, rendkívüli közgyűlésének összehívását, érdekvédelmi szervezetté alakítását s a csehszlovákiai magyarságot kompromittáló vezetőinek lemondását sürgető állásfoglalása.

A Csemadok JB-nak állásfoglalása a Szövetség munkájához
Őszinte szóval

Két évtized után ismét sorsdöntő, elhatároló időkben élünk. Az ország népét az új, progresszív gondolatok foglalkoztatják, s úgy érezzük, hogy e történelmi vita során nekünk is hangot kell adni, az itt élő magyarságnak, arra nézve, hogyan képzeljük el további életünket, s az új helyzetnek megfelelően megtisztítsuk saját sorainkat azoktól az öröktől, amelyek akadályozták a fejlődést, távolítsuk el, s ezáltal megteremtjük az itt élő magyarság egyetlen érdekvédelmi szervezetének, a Csemadoknak további létjogosultságát. Azért tartjuk ezt fontosnak, mert még a mai napig nincs tökéletesen tisztázva küldetése, célja, hivatása. Az alapszabályzatban csak általános, ma már csak frázisként ható megállapítások vannak, nincs kialakított olyan határozott programja, amely a csehszlovákiai magyarságot teljes egészében magához vonná. A mai demokratizálódó folyamatnak megfelelően azt mondhatjuk: megérett az idő arra, hogy ezeket a hiányosságokat kiküszöböljük. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy a Csemadok KB rövid időn belül országos konferenciát hívjon össze, ahol ezeket a hiányosságokat meg lehetne vitatni és kiküszöbölni.

Az eddigi országos konferenciákon sokszor felvetődött az a kérdés, hogy a Csemadok érdekvédelmi szervezet-e vagy nem. Meg kell mondanunk, hogy [a]melyik szervezet tagadja érdekvédelmi jellegét, az tagadja létjogosultságát is. Sajnos, ezt éppen a Csemadok országos elnöke hangsúlyozta legtöbbször, s ezzel nem kis mértékben hozzájárult ahhoz, hogy [az] értelmiségi emberek zöme elfordult attól a szervezettől, amelyik az ő érdeküket nem képviselte, vagy legalábbis nem volt hajlandó képviselni. Hisz, ha azt vesszük, érdekvédelmi szervezet a vadászok, halászok stb. szervezete, akkor miért nem érdekvédelmi szervezet a Csemadok? Már ki más képviselheti Csehszlovákiában a magyarságot, ha nem a Csemadok?

Miért lett volna a múltban, de még ma is miért van erre szüksége? Azért, mert bármelyik szervet vesszük figyelembe, amelyik arra is van egyben hivatva, hogy a magyarsággal is, mint államalkotó réteggel törődjön (KNB, JNB, HNB, Forr. Szakszervezetek), egyik sem fejt ki olyan tevékenységet, hogy azzal meg lehetnének elégedve. Sőt nagyon sokszor ezek a szervek is hangsúlyozzák, hogy: „ott van nektek a Csemadok!”

A magyar nyelvterületen legtöbbször az iskolaügy terén marad fel az érdekvédelmi szükségyszerűség, de éppen ezen a területen zárkózott el legjobban a segítség elől a központi titkárság. Lőrincz Gyulával az élen azt hangoztatták, hogy az iskolaügyben nem érdekvédelmi szerv a Csemadok. Ugyanakkor pedig, amikor a szlovák nyelvkurzusokat szervezték, ami önmagában még nem hiba – akkor a központi titkárság körlevélben adta feladatul a járási titkároknak, hogy hívják össze a magyar iskolák igazgatóit, s azokkal karöltve szervezzék meg a nyelvkurzusokat. Ebből kiviláglik a Csemadok központi titkárság megalkuvó

kettőssége. De az már nem érdekelte a központi titkárságot, hogy van-e elegendő magyar tanonciskola, miért vonják össze a magyar középiskolákat szlovák igazgatóság alá, sőt maga is jóváhagyta azt. Azzal, hogy a Csemadok központi titkársága leszűkítette a szervezet ténykedését a népművelődési-népművészeti munkára, a Csemadok mint társadalmi szervezet megszűnt politikai tényező lenni. Mert ha csak ilyen tevékenységet fejt ki a Csemadok, akkor nincs semmi értelme fenntartani egy ilyen apparátust, hisz ugyanerre a munkára van az országos, ill. kerületi népművelődési központ, sokkal jobb káderellátottsággal, s megfelelő pénzügyi dotációval, s jogkörrel. Népszínműveket játszottak falvainkon és a városban azelőtt is, míg nem volt Csemadok, illetve ma is játszanak ott is, ahol nincs alapszervezetünk. Így tehát mondjuk ki őszintén: nincs kellőképpen megindokolva a Csemadok létjogosultsága – ha csak ez volt a munkája, célja.

Lőrincz Gyula nagyon sokszor hangsúlyozta, hogy a csehszlovákiai magyarság egyetlen érdekvédelmi szerve a CSKP. A múltban sajnos más volt a gyakorlat és más volt az elmélet. A CSKP KB hiába hozta évek hosszú során az újabb és újabb határozatokat, mert ezek megrekedtek az ugyancsak kommunista emberek, a kerületi vagy járási titkárságok asztalfiókjaiban, s realizálásukkal már senki sem törődött. (Talán ezzel is lehet magyarázni azt, hogy a dél-szlovákiai magyarság, amely tudvalevően kommunista beállítású volt, a párt életében az utóbbi években igen passzív szerepet játszott.)

A Csemadok szervezeti felépítése sem felel meg az adott helyzetnek. Van központi bizottsága, annak megfelelő titkársággal, van járási bizottsága ugyancsak titkársággal, és vannak helyi szervezetek. 1960-ban a kerületi bizottságokat és titkárságokat megszüntették. Így egy igen fontos láncszem esett ki a szervezet életéből, és ezzel elvesztettük a kapcsolatot éppen a legilletékesebb szervekkel, a CSKP KB-val, a KNB-vel, a Kerületi Nemzeti Fronttal, s egyáltalán a kerületi szervekkel, sőt ezekben a szervezetben nincs is képviselőnk. Fontos volna ezt a szövet újból visszaállítani, már csak azért is, hogy a járási szerveinket jobban lehessen irányítani, s a munkát koordinálni. Közvetlenebb kapcsolata lenne a kerületi, ill. a járási szervekkel, nagyobb lenne a közéleti súlya szervezetünknek. A központi titkárság megígérte annak idején, hogy instruktorkat küld a munka irányítására. Sajnos, ez csak ígéret maradt, mert ha ki is megy valahová a központi instruktor, nem annyira munka, mint inkább vendégeskedés jellege van a látogatásnak. Ugyanakkor még egyszer ki kell hangsúlyozni, hogy ezek az instruktorkok nem pótolhatják a kerületi szerveket, mert a hivatalos fórumok felé nem tarthat[nak] fenn álló jelleggel bíró kapcsolatot.

Ezt a felszámolási törekvést tehát nem tekinthetjük egyébként, mint bizonyos centralisztikus törekvésnek, amely a központi titkárság hatáskörét igyekezett kidomborítani. A hatalom összpontosítása, egy kézbe tömörítése, az állami dotációval való korlátlan lehetőségek kihasználása azt bizonyítja, hogy a szervezetünk belső életében is van mit változtatni a decemberi, ill. a januári párthatározatok szellemében. A járások nem önálló gazdasági egységek, csak a központi titkárság által jóváhagyott, s arra biztosított pénzügyi keretben dolgozhatnak. (A kassai járási titkárokat a járási rendezvényekből befolyt pénzből fizette a központi titkárság hónapokon keresztül.) Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy csak azokat a munkákat végezhetik, amit a központi titkárság jóváhagy, ill. jónak lát. Ha most még ehhez hozzászámítjuk, hogy a központi titkárságon is csak egy-két dolgozótól függ, hogy mit csináljanak, akkor világos lesz előttünk a Csemadok szervezetnek ez a tarthatatlan állapota. Nem beszélve arról, hogy így a járások aktivitása meg van kötve, s nem tud[nak] saját kezdeményezéséből kiindulva semmilyen akciót indítani.

Meg kell továbbá vizsgálnunk az apparátus és a választott szervek egymáshoz való viszonyát is. A Csemadok életéből is fennáll az a fonák helyzet, hogy nem a választott szerv irányítja és ellenőrzi a fizetett apparátust, hanem fordítva. A fizetett apparátus olyan választmányi tagokat javasol, amelyekkel tudja, hogy együttműködése zavartalan lesz. Más szóval: a választott szervet úgy irányítja, ahogy jónak látja. Így a választott szerv tevékenysége összezsugorodik a fizetett apparátus által előre elkészített javaslatokra való bólogatásra. Így lehetséges az a nevetséges állapot, hogy a funkciók örökössé válnak, ami[n]t különösen a központi elnökségnél tapasztalhatjuk. Ezzel meggátolják, hogy új szín kerüljön a Csemadok munkájába, vagy hogy a mai szóval éljünk, nincs rotáció a vezető tisztség[ek]ben. Továbbá szinte megdöbbentő, de a KB tagjai között alig találni olyan egyént, aki a központi elnökségi funkcióján kívül még más Csemadok alap-, vagy járási szervezetben működne. Így azután csak természetes, hogy nem ismerheti a tagság problémáját s egyáltalán: hogyan és kiket képvisel, ha nincs közvetlen kapcsolatban azokkal az emberekkel, akik a Csemadok tagságát képezik. Hogy név szerint is felsoroljuk: Egri Viktor, Ing. Krocsány Dezső,¹³³ Szabó Béla, Sziegl Ferenc,¹³⁴ Vadkerty Katalin, Fábry István, Kosztankó Antal, Lőrincz Gyula, Mózsi Ferenc stb. Ezek közül egy sem vesz részt egy helyi csoport, vagy járási aktív tevékenységében sem. De ha a széleskörű vezetőséget nézzük, akkor ott is találunk sok nevet, akiknek egyáltalán semmi köze sincs a Csemadok munkájához, s maga sem tudja, hogyan került be a vezetőségbe. Ezeknek az embereknek többségét – elsősorban Lőrincz Gyulát – két évtizede nem láttuk a Kelet-szlovákiai területben egyetlen alkalommal sem, amikor komoly nemzetiségi problémát kellett megoldani.

Hogy egy apparátus és a választott szervek egymáshoz való viszonya nincs kellőképpen feldolgozva, az abból is világosan kitűnik, hogy például Kassán a járási konferencia nem választotta meg a volt járási titkárt a [z új] választási időre, de mivel a járás nem munkaadó, a központi titkárság a mai napig is alkalmazza a meg nem választott titkárt. Jó volna továbbá azon is elgondolkozni, hogy olyan vezetők, akik két évtizeden keresztül kompromittálták a mozgalmat, magukat nem vallják magyarnak – holott abból élnek, hogy magyarok – akik nem járatják magvar iskolába a gyermekeiket, pl. Varga János közp. titkár, Mózsi Ferenc közp. tanfelügyelő, Bertók Imre, a Nyugat-szlovákiai terület tanfelügyelője stb., s így bizalmatlanságot keltenek a magyar iskolák létjogosultsága iránt, az ilyen rossz példáképre nincs szüksége a Csemadoknak s a mozgalmat ne járassa le, válasszon más hivatalt, ahol nem feltűnő gerinctelenség.

Fontos lenne tehát meghatározni a választott szerv légkörét, a nem utolsó sorban azt, hogy a választott szervben a funkciót hány éven át lehet ugyanazon személynek betölteni újraválasztás esetén. Nem utolsó sorban fontos az apparátus káderösszetételéről beszélni. Szinte lehetetlen állapot, hogy amikor mindenütt arra törekszünk, hogy megfelelő szakképzettségű, művelt emberek kerüljenek kulturális szervezeteink élére, addig a Csemadok apparátusában hiányos alapfokú műveltséggel mellesleg jól fizetett állásokat töltenek be oda nem megfelelő emberek. (A járási titkárok fizetése pl. 1700–2300 Kcs között van.) Ugyanez a helyzet a Csemadok központi titkárságánál is, ahová évek óta nem tudott bekerülni egyetlen főiskolát végzett ember sem. (Nagyon rö-

133 Az eredetiben tévesen Krocsányi András szerepel.

134 Az eredetiben tévesen Szingl Ferenc szerepel.

vid ideig dolgozott ott Csikmák Imre, Mede István, Kovács Lajos, Ozorai Katalin, Németh István.) Azt lehet mondani, hogy fennállása óta ugyanazzal az apparátussal dolgozik – akik már rég bebizonyították, hogy képtelenek több, nagyobb munkát kifejtteni, mint amit eddig végeztek, s nincs meg az előfeltétele annak, hogy a továbbiakban jobb munkát tudnának kifejtteni – tisztelet a kivételnek. Ha felvetjük a kérdést, hogy miért határolta el magát annyira a központi titkárság a fiatal, főiskolát végzett emberektől, akkor csak azt tudjuk mondani, hogy a pozícióföltés volt az oka, mert ugyanezek az emberek a közéletben kitűnően megállják a helyüket. (És közben azt hangoztatják az egyes Csemadok vezetők, hogy nincs megfelelő értelmiségi vezetőrétegünk. Hát persze hogy nincs – ő szerintük –, ha mindenképpen megakadályozzák azok fejlődését, vagy az apparátusba való beépülését.) A Csemadok központi titkársága azzal indokolta nagyon sokszor az értelmiségiectől való idegenkedést, hogy osztályellenségnek tartotta őket. De mondjuk ki nyíltan, ezzel semmi mást nem akart leleplezni, mint a személyi kultusz egyik válfaját.

Két évtizede már, hogy szinte láthatatlan búvkör övezi azokat az embereket, s ezt nem hagyták senkinek sem áttörni. Például a legutóbbi országos konferencián¹³⁵ is a demokratikus elvekkel össze nem egyeztethető módon, helytelen választási rendszerrel a KB 80 tagját egyszerűen kézfelemeléssel szavazták meg, annak ellenére, hogy az országos elnök személye ellen komoly ellenvetések voltak. S ezek az emberek ma – pártfordulás időszak lévén – úgy állítják be magukat, mintha ők lettek volna azok, akiknek érdeme, hogy a mai demokratizálódási folyamat megindult.

Lőrincz Gyula a legutóbbi KB elnökségi ülésen hangoztatta, hogy mindeddig egyedül kellett kiállnia a magyarság védelmében – bár véleményünk szerint ő volt az, aki elzárta az utat más, arra érdemes elvtársak előtt. Hisz mint nemzetgyűlési képviselő, a Nemzetgyűlés kulturális bizottságának tagja, a CSKP KB tagja, a CSKP KB ideológiai bizottságának tagja, az SZLKP KB elnökségének tagja, a Csemadok országos elnöke, valamint számos szerkesztőbizottság tagja – ennyi funkcióban teljes emberként dolgozni szinte lehetetlenség. Éppen ezért az ő, de főleg az itt élő magyarság érdekében jó lenne, ha egynéhány helyet az említettek közül átengedne a fiatal, arra érdemes, rátermett embereknek. (Nem beszélve arról, hogy a szlovák körökben nem vették tőle jó néven már a XIII. pártkongresszuson tanúsított magatartását sem, sem pedig a nemrégiben lezajlott televízió[s] közvetítésben tanúsított elvtelen álláspontját.) Ugyanakkor joggal kérjük tőle számon, hogy húsz éve képtelen volt, mint a Csemadok országos elnöke oda hatni, hogy akár csak egy politikai dolgozónk magyar részről, vagy főiskolásunk ment volna ki Moszkvába, hogy magasabb pártfőiskolát végzett volna, ugyanakkor a csak harmincháromezer lélekszámot számláló ukránok legalább tizenöt ilyen politikai képzettségű emberrel rendelkeznek s nem probléma részükre az új helyzetnek megfelelően a hivatalokat, szervezeteket betölteni megfelelő politikai látókörrel rendelkező emberekkel.

A demokratizálódási folyamatot csak úgy tudjuk teljesen megvalósítani, hogy mi magunk is szembenézzünk hibáinkkal. Nem véletlen, hogy Gyönyör József azt írta: talán mi is hibásak vagyunk egy kicsit. S ezekkel nekünk illik kommunista módon szembenézni, s felszámolni azt.

Ezek után javasoljuk a következőket:

1. Összehívni a Csemadok országos rendkívüli közgyűlését az év végéig.

135 A Csemadok 1966. december 10–11-i IX. országos közgyűléséről van szó.

2. Új programot és szervezeti alapszabályzatot előkészíteni a járási bizottságok bevonásával, amit az országos közgyűlés jóváhagyna.
 3. Kérjük a Csemadok kerületi szerveinek a visszaállítását.
 4. Új KB választását a járási bizottságok javaslata alapján, titkos szavazással. A központi elnök és titkár személyét az országos közgyűlés válassza meg titkos szavazással, az érvényes szavazatok 75%-ának az elérésével.
 5. A Csemadok-apparátusban azonnali hatállyal vezessék be a szisztemizációt.¹³⁶
 6. A járási titkárságok önálló gazdasági egységeket képezzenek.
 7. A központi bizottságnak nem lehet tagja olyan személy, aki nem fejt ki aktív tevékenységet a Csemadok helyi, vagy járási szervében.
 8. A Csemadok választott szerveiben, a központi bizottságban, a járási titkárságokban nem lehet alkalmazni olyan személyeket, akik eddigi erkölcsi magatartásukkal (pl. nemzetiségi hovatartozás vállalása, anyanyelven történő oktatás példaadása stb.) kompromittálták a csehszlovákiai magyarságot.
 9. Azok[at], akik a 8. pont ellen vétének, a Csemadok KB ne javasolja olyan politikai és közéleti funkcióba, amely a magyarsággal összefügg, vagy ilyen irányú tevékenység kifejtését célozza.
- Reméljük, hogy a fenti javaslat nem hogy gyengítené, hanem még inkább erősíteni fogja sorainkat, s mindazok az elvtársak, értelmiségiek, pedagógusok, akiket a Csemadokban végzett lelkes munkájukért nem hogy dicséret, hanem elmarasztalás ért az egyes Csemadok vezetők részéről, most a megújítási folyamatban újból megtalálják az utat ahhoz a szervezethez, amely egyedül van hivatva képviselni a csehszlovákiai magyarság érdekeit és jogait.

A kassai Csemadok járási bizottsága

FKI, Csemadok irattára, E-XII-295/2, géppel írt másolat

11

Stósz, 1968. március 30–április 2. Fábry Zoltán A magyar kisebbség nyomorúsága és nagysága című írása, amelyben kételyeit fejezi ki a háború utáni magyarellenes diszkriminatív intézkedések elítélésével kapcsolatban (részlet).

Fábry Zoltán:
A MAGYAR KISEBBSÉG NYOMORÚSÁGA ÉS NAGYSÁGA

Czine Mihály tavalyi születésnapjához írt köszöntőjében valami ilyesfélét írt rólam: hallgat, amikor mindenki beszél és szót kér, amikor mindenki hallgat. E mostani márciusi tavaszon valahogy így éreztem én is: minek szaporítanám épp most a szót, amikor hivatott

¹³⁶ Helyesen: szisztematizációt.

és hívatlan amúgy is beszél. És nem is tartottam ildomosnak a közbeszólást, amikor olyanok váltottak nagy hangot és ágáltak a fórumban, akik – hibáikat lázasan, de dicséretes aktivitással jóvátenni akarón – az egész áldatlan tegnap folyamán a magyar érdekek és kívánságok fékezői, mellébeszélői, szabotálói voltak.

A hallgatás kényelmes álláspont, de megvolt rá a jogcímem: sose hallgattam, és a 22 év alatt lényegében már elmondtam, kimondtam mindent. Ma már csak ismételni tudnám magam. Amikor az első látogatók szólásra akartak bírni, még mereven ragaszkodtam elhatározásomhoz: a figyelő hallgatáshoz, de a látogatók közelről és távolról egyre gyakrabban adták egymásnak a kilincset és a napi postában egyre több noszogató levél lapult névalírással és névtelenül, ismerősök és ismeretlenek sürgettek: szólj, beszélj!

Az egyik lakonikusan ennyit írt: „Nagyon hiányzik b. hozzászólása az Új Szóban!” A másik – névtelenül – a magyar történelem folyamán oly gyakran idézett verssort küldi minden megjegyzés nélkül: „Szár az ágon, hallgató ajakkal, meddig ültök, csüggéd madarak?” A harmadik rám pirít és azzal olvassa rám a lexikon rám vonatkozó mondatát – „a csehszlovákiai magyarság legnagyobb tekintélye” –, hogy az ilyen megállapítások: címadományozások, és ezzel elháríthatatlan kötelezettséget is rónak az illetőre: felel nem kell a szlovákiai magyarság nevében. Tudom: a felelősség szó és fogalom lényege és szerepe: feleletkészség és feleletképesség. Mit tehetnék mást: szót kérek.

[...] ¹³⁷

5

Senki se csodálkozzon, ha a demokráciának történelmileg elkötelezett és demokráciával telítődött szlovákiai magyarság a mai változásokra azonnal és reménykedve figyelt föl. A demokrácia ott van a zsigereiben, idegeiben, agyducaiban; vérünk lett, lényegünk lett: igaz vagy talmi voltát mi érezzük meg a legjobban, torzulásánál rajtunk csattan először az ostor. Érthető, ha ma mindenkinél felajzottabban és reménykedve reagálunk, hogy utána azonmód szorongva és szkeptikusan rezignáljunk.

A demokrácia győzelméről, forradalmáról, változó szerepéről beszélünk. A demokrácia emberségből változtató, újító elixír. A dogmatikusok, a sematizálók hogy bírnák, hogy vállalnák ezt? A légkör a demokráciát – mely emberközelség és emberség-elkötelezettség – csírájába fojtotta, annyira, hogy a demokrácia a köztudatból kilúgozódott. Az emberi szolidaritáson alapuló közösségi érzés megszűnt, az egymástól való elidegenedés a köröket egyre szűkebbre vonta: az otthon az elzárkózás önértékesítésévé torzult. De épp ez az egyéni önzés áll össze legkönnyebben a vele adekvát kollektív önzéssé: sovinizmussá. És a demokráciának ezt az elcsuszamlást kell megelőzni és megakadályozni. Nehéz lesz: a feladat óriási. De ha sikerül, Csehszlovákia történelemformáló szerepe, példázó volta kétségtelen lesz és világító tette válik.

A magyar kisebbség szempontjából a kezdő jelek nem valami biztatóak. A CSEMA-DOK kimerítő beadványára, az Írószövetség magyar szekciójának javaslatára, mely szín-

137 A kihagyott szövegrészben a magyar kisebbségnek a humanizmus melletti kiállásáról és a második világháború utáni meghurcoltatásáról szól.

te kultikus transzparensként övezte magát Štúr¹³⁸ mondásával: – „Nem az a boldogság, ha mások rovására emelkedünk fel és másokat elnyomunk, hanem az, amikor együtt élhetünk másokkal, s azok ugyanolyan műveltek, boldogok és elégedettek, mint mi magunk vagyunk!” – erre a felemelt ujjú sugalló intésre – a sajtóban – még egyetlen fia szlovák hang sem reagált. A tizenötször kisebb ukrán javaslatra viszont azonnal megjött a fogadj Isten: a beadványt leköszölték a szlovák lapok is. Az illetékesek az egész magyar kérdéskomplexumot még ma is csak olcsó viccel próbálják elűtni. Dr. Lúčan egy ifjúsági gyűlésen a magyar ifjak sürgető kérdéseire azzal válaszolt, „hogya a magyarok hét órákor kezdenek sörgyárat építeni és kilenc órákor már inni akarják az új sört”.¹³⁹

Tévedés! Itt nem két óráról van szó és nem sörgyárról. Mi ötven éve építünk itt valamit, amit előszeretettel „közös hazaként” emlegettünk, de az alagsornál feljebb – levegőre, napfényre, és elismeréséhez – sose vagy alig jutottunk. Érthető, ha innen ki akarunk törni, hogy feljebb lépve egyformák, egyenlők lehessünk. És ez nem önző érdek, de közösségi szükséglet: létkérdés minden vonatkozásban és mindkét fél számára. Mert – Tamási Áronnal szólva – „Sohasem lesz jó, míg emeletekben él a nemzet”. Tegnap sem volt jó. Szépségtapaszkok, látszatengedmények itt nem segíthettek és ma sem segítenek. A kassai antifasiszta nagygyűlésen¹⁴⁰ – 1938. július 31-én – Gottwald, Pujmanová és Novomeský¹⁴¹ beszéde után – beteg lévén, távollétemben – üzenetképp az én beszédemet is felolvasták. Ma, e tegnapi szavakkal, történelmet idézhetek:

„A mai manifesztáció a demokrácia védelmét – mely nem csehszlovák belügy, de közép-európai feladat – történelmi szükséggé nyilatkoztatja ki... A csehszlovák demokrácia élethalál harcban áll egy inferiális¹⁴² ellenféllel szemben. A harc legitímációja és apógiája mindkét részről a kisebbségi kérdés. A fasiszmus... csak hódítási ugródeszkának használja, mellyel szemben a demokrácia csak a kisebbségi megbékülés pozitívumát játszhatja ki. Ha a demokrácia erre képtelen, elvesztette a csatát... Csehszlovákiának ma közép-európai példát kell statuálni. Itt félmegoldásokkal nem lehet kísérletezni, itt eddig volt többségi haszonélvezeti demokrácia helyett kötelezettségi – egyformán mindenkire kiterjeszthető – demokráciát kell demonstrálni.”

És mi lett az egészből? Ez utolsó órákban szentül hittük, hogy Csécs mégis kap magyar iskolát (már akkor sem kapott), Szepsi magyar polgárit és Rozsnyó magyar gimnáziumot, de a hegyek elkezdtek vajúdni, hogy a végén egeret szüljenek: Komárom, mint legmagyarabb város – (nézd meg mostani arculatát) – az egynyelvű szlovák postabélyegző helyett kétnyelvűt kapott, szlovákot és magyart. Ez volt minden!

Ha a demokrácia zsugorisággá torzul, önmagát tagadva, elemésztli lényegét, küldetését és sorsfordító, közösségi változtató történelmi erő helyett történelmi akadály lesz: a sacro egoismo¹⁴³ önzése, megalégedettsége és öntetszelgő vaksága. Sovinizmus megállíthatatlansága: nyelvimperializmus.

138 Ludovít Štúr reformkori szlovák politikusról van szó.

139 Lásd a 115. sz. jegyzetet.

140 A CSKP által szervezett kassai demonstráció többek között a nemzetiségi kérdés demokratikus rendezéséért szállt síkra.

141 Klement Gottwaldról, a CSKP elnökéről, Marie Pujmanová cseh írónőről és Ladislav Novomeský szlovák íróról van szó.

142 alsóbbrendű.

143 a minden fölé helyezett egyéni érdek.

A mostani demokratikus fordulat elsősorban a hibák jóvátétele akar lenni. **Rehabilitáció**, olvassuk a bűvös szót. Mi és mennyi vonatkozik ebből a magyarokra?

Félek, hogy semmi, mert e rehabilitáció előfeltételei felette kényesek. Itt nem egyes emberek egzisztenciális kártérítéséről van szó, itt egy népcsoport vár erkölcsi elégtételt, emberségi jóvátételt: igazságot. Mondvacsinált bűnök alóli felmentésről van itt szó, egy tévedés és tévesztés bevallásáról. És ki vallaná ma ezt?

A 45–47-es jogfosztottságra és a reszlovakizációra nincs magyarázat és nincs mentesség, és így nincs feloldás sem, mert ennek előfeltétele a büntudatosítás. Tehát bevalani, hogy itt valami történelmi jóvátehetetlenség történt a győzők részéről. Egy felelőtlen államakciót kéne megbélyegezni és így végeredményben büntudatot vállalni. Ez a katarzishoz oly mértékű követelné, melynek nyomát, lehetőségét sehol sem tudjuk felfedezni. **A jogfosztottság elítélése, a reszlovakizáció törvényes érvényesítése a bűn bevallását és a büntudat vállalását jelentené.**

A hatalom birtoka, e csábító kísértés vonzása szlovák–magyar vonatkozásban könnyebben realizálhat ismétlési kényszert, **restaurációt**, mint rehabilitációt: ponttevő és megoldó jóvátételt, elégtételt.

Itt van viszonylatunk neuralgikus pontja. E rehabilitáció nélkül semmi lényeges, semmi pozitív változás nem állhat be a szlovák–magyar együttélésben. Gondoljuk el: egy egész népcsoport megbélyegzéséről, elítéléséről volt és van itt szó. Per és tanúk nélkül, a vádlott meghallgatásának mellőzésével – egyszerű hatalmi gesztussal sommásan törvényen kívül helyezték, vogelfreiá¹⁴⁴ avatták Szlovákia egész magyarságát. A rehabilitációnak ezt a fel nem oldott törvényenkívüliséget kéne hatálytalanítani és ezt csak egy módon lehet: **a teljes egyenjogúság legalizálásával.** Törvényesíteni a magyar kisebbség egyenjogúságát: e nélkül semmi sincsen, de ezzel – egy csapásra – minden megváltozhatna. A mi esetünkben a demokratikus változásnak csak így van értelme és – jövője.

[...] ¹⁴⁵

Új Szó, 1968. április 27. 5. p.; április 28. 5–6. p.

12

Prága, 1968. április 5. Csehszlovákia Kommunista Pártja akcióprogramjának a nemzetiségekre vonatkozó része.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban élő valamennyi nemzetiség – magyarok, lengyelek, ukránok és németek – egységének, felzárkózottságának és nemzeti önálló létüknek megerősítése érdekében feltétlenül ki kell dolgozni az egyes nemzetiségek hely-

¹⁴⁴ törvényen kívül helyezetté, védtelenné.

¹⁴⁵ A kihagyott részben arról szól, hogy a szlovákiai magyarság sorsa lesz a csehszlovákiai demokrácia fokmérője.

zetét és jogait rendező statútumot, amely biztosítja nemzeti létük kiteljesülését és nemzeti sajátosságaik fejlődését.

A CSKP KB tudatában van, hogy a nemzetiségi problémák megoldásánál az elért kétségtelen sikerek ellenére komoly fogyatékoságok voltak és vannak. Szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy programunk alapelvei teljes mértékben egyaránt vonatkoznak mind a két nemzetünkre,¹⁴⁶ mind pedig a többi nemzetiségre. Ennek érdekében le kell rögzíteni az alkotmányos és törvényes biztosítékait a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságnak. A nemzetiségek érdekeit biztosítani kell az országos, kerületi, járási, városi és helyi államhatalmi és közigazgatási szervek felépítése szempontjából is. Szükséges, hogy a nemzetiségek létszámuk arányában képviselve legyenek politikai, gazdasági, kulturális és közéletünkben, a választott és végrehajtó szervezetekben. Biztosítani kell a nemzetiségek aktív részvételét a közéletben az egyenjogúság szellemében, és annak az elvnek a szellemében, hogy a nemzetiségeknek joguk van önállóan és öngazgatással dönteni az őket érintő ügyekben.

Új Szó, 1968. április 10. – melléklet, 12. p.

13

Pozsony, 1968. április 5. A Nő című hetilap szerkesztőségének állásfoglalása a nőszövetség magyar nemzetiségű tagságának önszerveződésével kapcsolatban.

A „NŐ” – a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségű lányok és asszonyok lapjának szerkesztősége egyetért a Csehszlovákiai Nőszövetség Szlovákiai Bizottságának állásfoglalásával.¹⁴⁷ Szükségesnek tartja azonban:

1. Hogy a nőszövetség szervezeteiben és szerveiben (a helyi, járási és központi bizottságokban, szakbizottságokban és elnökségben) a magyar nemzetiségű tagság számának megfelelően kapjanak helyet és működjenek a magyar nemzetiségű nőszövetségi tagok.

2. A Csehszlovák Nőszövetség Szlovákiai Bizottságán egy magyar ügyekkel foglalkozó, magyar nemzetiségű referenst nevezzenek ki.

3. A szervek keretén belül a magyar nemzetiségű nők alkossanak külön bizottságot, s ez a bizottság a szakemberekkel szorosan együttműködve – a referens irányításával – dolgozza ki:

4. A hazánkban élő magyar nemzetiségű nők politikai és kulturális felemelésének programját.

¹⁴⁶ Értsd: a csehekre és szlovákokra.

¹⁴⁷ A Csehszlovák Nőszövetség Szlovákiai Bizottsága elnökségének 1968. március 25-i állásfoglalása támogatásáról biztosította a megújítási folyamatot.

5. A tizenöt éves lányok szakmai továbbképzése lehetőségeinek kiszélesítését, magyar tannyelvű egészségügyi, közgazdasági, óvónőképző szakiskolák, valamint tanonciskolák létesítését, hogy elérjék a cseh és szlovák ifjúság képzettségének színvonalát, amelyet a demokratizálódási folyamat megkövetel.

Csak így tartjuk megvalósíthatónak a magyar nemzetiségű nők egyenjogúságát a gyakorlatban, s csak így bontakozhat ki teljesen – a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága alapján – a magyar nemzetiségű nők alkotó képessége, munkalendülete mind a termelő, mind a társadalmi munkában. Csak ilyen feltételek mellett nevelhetik Csehszlovákia teljesen egyenjogú állampolgárává, hazájukat odaadón szerető emberekké gyermekeiket.

Nő, 1968. április 5. 3. p.

14

Pozsony, 1968. április 6. A csehszlovákiai magyar fiatalok első országos értekezletének felhívása és határozata egy önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozásának előkészítéséről.

FELHÍVÁS

A Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottsága kezdeményezéséből 1968. április 8-án¹⁴⁸ a CSISZ szervezetek és ifjúsági klubok képviselőiben mintegy 150 csehszlovákiai magyar fiatal tanácskozott szervezete jövőjéről.

A tanácskozáson megállapítást nyert, hogy ifjúságunk természetes igényeit az eddigi szervezkedési mód már nem elégíti ki és ezért szükségesnek tartja olyan intézkedések fogadtatását, amely a csehszlovákiai magyar fiataloknak is lehetővé teszi, hogy saját maguk döntsenek szervezkedésük módjáról.

A meglévő ifjúsági szövetségben az eddig tapasztalt fogyatékoságok közül igen súlyos az a tény, hogy a CSISZ érvényben levő alapszabályai értelmében képtelen kellőképp figyelembe venni a tagság különleges, ideértve nemzetiségi igényeit is.

A hazánkban – a CSKP vezetése alatt – folyamatban lévő és az egész társadalomra kiható demokratizálódás egyik igen jellegzetes vonása, hogy nem zárkózik el a problémák nyílt felvetése elől és [a] problémák megoldása közben épp ezért eddig nem tapasztalt aktivitásra talál.

A tanácskozás résztvevői alaposan elemezték mindazokat a kérdéseket, melyek az egész ifjú nemzedéket együttesen érintik, valamint azokat, amelyek a nemzetiség létkérdéseiből erednek. Támogatja azt a gondolatot, hogy szlovákiai méretben létre kell

148 Elírás: a csehszlovákiai magyar fiatalok értekezletére nem 1968. április 8-án, hanem április 6-án került sor.

hozni Szlovákia Ifjúsági Szövetségét, mint csúcsszervezetet, amely a különböző ifjúsági csoportosulások valódi parlamentjévé válna.

Az új ifjúsági szervezet felépítését az jellemzi, hogy az eddigi gyakorlattól eltérően reálisan fogja fel az ifjúság egységét. Ma már senki sem követelheti, hogy az ún. egység nevében a különböző nemzeti és szociális csoportok lemondjanak sajátos jellegzetességeikről és érdekeikről.

A CSISZ SZKB legutóbbi plenáris ülése¹⁴⁹ munkacsoportot létesített, amely nemcsak a mai értekezletet készítette elő, hanem vitaanyagként a fiatalok elé bocsátotta egy önálló magyar ifjúsági szövetség megalapítására vonatkozó tervezetet. A jelenlegi feltételek között azonban lehetetlen egy tervezet alapján döntést hozni. Lehetőséget kell adni arra, hogy a fiatalok saját maguk a legdemokratikusabban válasszák meg azt a szervezeti felépítési módot, amely számukra a leginkább megfelel.

A tanácskozás résztvevőinek nézete szerint jelenleg a legfontosabb tennivaló – megalapítani a magyar fiatalok klubjait minden magyarlakta faluban, városban, iskolában, hivatalokban és üzemekben. Fel kell szólítani az egész magyar ifjúságot, hogy minél nagyobb számban jelentkezzenek tagként ezekbe a klubokba és kollektívákba.

Célunk az, hogy olyan szervezkedési formákat találjunk, amelyektől a fiatalok nem idegenkednek, hogy valóban érezzék – itt alapvető érdekeik jutnak kifejezésre.

A munka irányítására az értekezlet megválasztotta az Ideiglenes Központi Magyar Ifjúsági Tanácsot.¹⁵⁰

A tanácskozás résztvevői a bizalom jegyében fordulnak ezzel a felhívással minden csehszlovákiai magyar fiatalhoz, kifejezve azt a meggyőződésüket, hogy csak összefogva, közös erővel találhatjuk meg társadalmunkban a minket megillető helyet.

A csehszlovákiai magyar fiatalok országos értekezletének résztvevői

HATÁROZAT

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR FIATALOK ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉRŐL

1. Létrehozzuk a magyar fiatalok járási tanácsait 1968. április 30-ig, amelyek kapcsolatot létesítenek az Ideiglenes Központi Magyar Ifjúsági Tanáccsal és a CSISZ járási bizottságaival.

2. 1968. május 15-ig a CSISZ és a már meglévő klubok keretén belül falvakban, üzemekben, középiskolákban, főiskolákon a magyar fiatalok nemzeti, szociális és kulturális érdekeit védő szervezeteket hozunk létre, amelyek egy magyar ifjúsági szervezet alapjává válnak.

149 A CSISZ SZKB 1968. március 22–23-i ülése a szövetség föderatív átalakításának s ifjúsági rétegszervezetek létrehozásának szükségességéről határozott. Az SZKB magyar tagjai ezt követően terjesztették elő javaslatukat egy önálló magyar ifjúsági szervezet létrehozására. (vö. Varga Sándor i. m. 164. p.)

150 A 34 fős Ideiglenes Központi Magyar Ifjúsági Tanács, vagy ahogy a későbbiekben nevezték: Magyar Ifjúság Központi Tanácsa tagja volt többek között Varga Sándor, Duray Miklós, Duka Zólyomi Árpád, Beke Sándor, Galán Géza, Gáspár Tibor, Grendel Lajos, Mácsa Mihály, Németh István, Újváry László és Szőke József. (*Új Ifjúság*, 1968. május 7. 1. p.)

3. Az alapszervezetek küldöttei 1968. május 30-ig járási konferencián az alapszervezetek érdekeit védő járási irányító szervet választanak.

4. A tanácskozó értekezlet által választott előkészítő bizottság június 30-ig hívja össze a létrehozott járási szervek küldötteinek országos konferenciáját, amely megalakítja a Csehszlovákiában élő magyar ifjúság önálló érdekvédelmi szervezetét.

5. A magyar fiatalok országos értekezlete feladatul adja a megválasztott Ideiglenes Tanácsnak:

1. járjon el a CSISZ SZKB elnökségénél, hogy apparátusában biztosítsanak 3 magyar nemzetiségű dolgozót az országos konferencia előkészítésére.

2. 1968. május 15-ig dolgozza ki az alakuló szervezet programtervezetét, szervezeti szabályzatát; határozza meg a szervezet pontos elnevezését. A jóváhagyott anyagot bocsássa országos megvitatásra.

A csehszlovákiai magyar fiatalok országos értekezletének résztvevői

Új Ifjúság, 1968. április 9. 1. p.

15

Pozsony, 1968. április 7. Az Új Szó szerkesztőségi cikke, amely a dél-szlovákiai szlovákok nevében megfogalmazott március 30-i határozatra reagál.

HARMINCNYOLC...

A Roľnícke noviny 1968. április 4-i számában és a Ľud április 6-i számában¹⁵¹ részleteket közölt 38 Dél-Szlovákiában élő szlovák határozatából,¹⁵² akik tényleges vagy vélt sérelmeiket panaszolják fel. A többi között követelik a nemzeti bizottságokról szóló törvény novellizálását úgy, hogy biztosítsa állampolgári jogaik maradéktalan gyakorlását, a nemzeti bizottságokban pedig arányos képviselőtűket.

Úgy véljük, hogy Dél-Szlovákia magyar dolgozói sem kívánnak mást, sőt a CSEMA-DOK Központi Bizottságának állásfoglalása egyenesen utal is erre a körülményre, s felhívja a szlovák törvényhozó hatóságok figyelmét, hogy e jogok biztosítására dolgozzanak ki megfelelő intézkedéseket, s ugyanezeket alkalmazzák azokban a falvakban és járá-sokban, ahol a magyarok élnek kisebbségben. A harcos hangú határozat alighanem vesztett volna élességéből, ha megfogalmazóinak alkalmuk lett volna megismerkedni a CSEMADOK Központi Bizottságának állásfoglalásával szlovák nyelven. Sajnos a szlovák sajtószervek elmulasztották annak közlését.

151. Elírás: a Ľud 1968. április 5-i számáról van szó. A Ľud írására a dokumentumban közölt szerkesztőségi cikkeken kívül az Új Szó ugyancsak április 7-i számában megjelent Ki érti ezt... című jegyzet is reagál.

152. Lásd a 9. sz. dokumentumot.

A határozat nagy súlyt fektet a szlovák iskolák helyzetének felülvizsgálására. Az a véleményünk, hogy magyar részről is indokolt ilyen követelmény, mert az iskolaügyi hatóságok következetlen iskolapolitikája valószínűleg sok kárt okozott nemcsak a magyar, hanem a szlovák iskolaügynek is. Egyetértünk azzal is, hogy rendkívül sérelmes intézkedés volt a Matica slovenská alapszervezeteinek megbénítása. Csak azzal nem érthetünk egyet, hogy az Új Szó március 27-i számában közölt interjú szövegéből néhány mondatot kiragadva és hibásan fordítva, azt a benyomást akarják kelteni, hogy lapunk sovíniszta és irredenta áramlatoknak ad teret. A demokratizálás folyamatában szükség-szerűen orvosolni kell a múlt tévedéseit és hibáit. Amennyiben lapunk teret ad ezek feltárásának, nem öncélúan teszi, hanem az orvoslás érdekében. Ha a tévedéseket és hibákat elhallgatjuk, akkor lemondunk tulajdonképpen az orvoslás lehetőségéről, mert azt a benyomást keltenénk, hogy nincs is mit orvosolni.

Minthogy a közlemény megfogalmazói nem riadtak meg a közönséges szöveghamisítástól sem, kétségbe vonjuk, hogy joguk lenne bármilyen intézkedéseket javasolni, annál is inkább, mert az értekezlet harmincnégy résztvevője anonimitásban maradt. Kétségbe vonjuk, hogy egy szám és egy alakulóban levő szervezet névtelensége mögé rejtőzve bárkinek és bárkiknek joga lenne egész Dél-Szlovákia nevében nyilatkozni. Nyilván megfeledeztek arról, hogy Dél-Szlovákiában magyar nemzetiségű munkások, mezőgazdasági dolgozók és értelmiségiek is élnek, sőt a lakosság döntő többségét alkotják.

Új Szó, 1968. április 7. 10. p.

16

Pozsony, 1968. április 12. Rudolf Olšínský Magyarok a szlovákok ellen? (Maďari kontra Slováci?) c. írása a *Kultúrný život* című hetilapban, amely a Csemadok Galántai Járási Bizottságának március 28-i állásfoglalását revansistának és a második világháború eredményeit megkérdőjelezőnek minősíti.

MAĎARI KONTRA SLOVÁCI?

Rudolf Olšínský

„A na záver chcem konštatovať, že zo štyridsaťsedem pozvaných prišlo na našu schôdzu 117 ľudí.“ Predseda, ktorý toto povedal, sa nepomýlil. Nebolo tomu naopak. Na zakladajúcu schôdzu Klubu priateľov Matice slovenskej v Galante prišli ľudia (roľníci, remeselníci, robotníci, učitelia a iní) z celého okresu. Pozvaní aj nepozvaní, vítaní však boli všetci. Kde sú príčiny, dôvody tohto záujmu? Udalosti posledných mesiacov prerušili národnostné prímerie na južnom Slovensku (a nie iba tam), akýsi nanútený pakt, ktorý zakazoval či naumožňoval najmä dialóg medzi Slovákmí a Maďarmi. Schádzajú sa schôdze miestnych organizácií Csemadoku, prijímajú uznesenia, schvaľujú rezolúcie, získavajú nových členov, odporúčajú, žiadajú a tvárou v tvár tejto skutočnosti začínajú sa organizovať aj Slováci a pre nastoľovanie svojich národných a kultúrnych problémov nepoužívajú už iba tribúny vytvorené, ale usilujú sa vravieť z tribúny, ktorá sa

v dávnych časoch osvedčila. Prečo práve Matica (jej kluby priateľov, či po zmene zákona odbory Matice) má v tejto oblasti podľa názoru tamajších ľudí pomáhať obraňovať záujmy Slovákov. Mohli by sme parafrázovať diskusiu na tejto schôdzi, vystúpenia uvážené aj rozhorčené, aby však nevznikol dojem, že už v jednom mraku vidíme dážď, odciťujeme radšej časti z rezolúcie zástupcov Slovákov z piatich južných okresov, ktorí sa zišli koncom minulého mesiaca. Ak diskusia a rezolúcia sa líšia pôvodom a formou, ich obsah je totožný. Ako vidia postavenie Slovákov na južnom Slovensku ich zástupcovia:

„Zatiaľ, čo pre občanov maďarskej národnosti vznikol kultúrny spolok Csemadok, a tým sa im dali možnosti rozvíjať ich národný a kultúrny život, po obmedzení zákonných práv Matice slovenskej ... Slováci na južnom Slovensku nemali možnosť organizovať si svoj národný a kultúrny život ... v oblasti školskej politiky sa vyvinula priam paradoxná situácia, že deti zo slovenských rodín nemali možnosť získať základné vzdelanie v matickej reči.“

Jestvujúcim organizáciám, poväčšine zmiešaným sa nepodarilo riešiť dlho zamlčované problémy Slovákov na južnom Slovensku, nuž nečudo, že sa títo usilujú prebudiť k životu organizáciu, ktorá v minulosti bola vždy a bezvýhradne predovšetkým organizáciou národnou. Vytvorením slovenského spolku si Slováci na tomto území (na území so zmiešaným obyvateľstvom) chcú vytvoriť protiváhu výhradne maďarskému spolku, ktorý podľa názoru už dávno prestal byť iba kultúrnym spolkom a stal sa politickou silou. Vidí sa, že doterajšie mlčanie Slováci prerušili nielen preto, že dnešné časy na to dávajú možnosť, že spolupráca medzi Slovákami a Maďarmi sa naštrbilo, ale najmä preto, lebo sa obávajú, že doterajší stav sa bude nielen kodifikovať, ale podmienky pre jestvovanie Slovákov na južnom Slovensku sa ešte podstatne zhoršia.

„V tomto období s veľkými obavami sledujeme tendencie, ktoré sa prejavujú u niektorých funkcionárov Csemadoku i v časti maďarskej tlače, Új Szó... ako aj ilegálne organizované štvanie na dedinách proti Slovákom. Nacionalistické, šovinistické, priam iredentistické tendencie, podnecované predsedom Júliusom Lőrinczom... a jemu podobnými, narušajú beztak narušené spoluprácu národov a národností na tomto území a oživujú smutne známe myšlienky rozbitia republiky...“ vraví sa v spomínanej rezolúcii. No nielen štvanie, ktorého pôvodom sú často karieristické a asociálne živly, znepokojujúce Slovákov na tomto území, znepokojujú ich aj určité požiadavky, ktoré s vyslovujú v súvisi s právnym usporiadaním postavenia maďarskej menšiny na Slovensku a v republike.

Bezpochyby už dávno bolo na mieste vyjadriť postavenie Maďarov na Slovensku a v republike zákonom a z neho vyplývajúcimi inštitúciami. Ak sa to doposiaľ nestalo, nebolo to vinou Slovákov ale dôsledkom toho, že samotné postavenie slovenského národa v štáte bolo nenormálne. Nerovnoprávny národ nemôže poskytovať nijaké práva svojim nerovnoprávnym národnostným menšinám. Ba nemôže poskytnúť, ako sa aj stalo, ani nijaké práva údom svojho národa, najmä ak žijú na území so zmiešaným obyvateľstvom. Časté výčitky na adresu Slovákov (vy ste to, vy ste ono) neprichádzajú na správnu adresu. Za národnostnú politiku najmenej zodpovedajú Slováci. Slováci, ktorí na vlastnej koži dosť dlho skusovali čo je to byť národom potlačeným, zneužívaným si dobre uvedomujú, že demokracia je nevyhnutná. V mene demokracie si však slovenský národ nemôže dovoliť a nesmie dovoliť potláčať či znerovnoprávňovať ani časť príslušníkov vlastného národa, nemôže si dovoliť akceptovať nijaké požiadavky, ktoré by ohrozili suverenitu národa v hraniciach jeho územia, požiadavky, ktorých uskutočnenie by

bolo prinajmenšom potencionálnym nebezpečenstvom, že k narušeniu suverenity nielen Slovenska, ale Československej republiky by mohlo dôjsť. Ak sa dnes členovia spolku Józsefa Attilu¹⁵³ pýtajú, či maďarskí komunisti prídu pomôcť Maďarom na Slovensku vyriešiť ich národnostnú otázku, možno túto otázku považovať za zlý žart, za dôsledok neznalosti, ale aj za príznak čohosi, čohosi znepokojujúceho. Všetkých, ktorí si kladú takéto a podobné otázky treba upozorniť skôr či neskôr, ale radšej skôr, že sú československými štátnymi občanmi, žijúcimi na území Slovenska, a ako takí nemajú najmenšieho práva ani pokúšať sa spájať sa pri riešení našich vnútorných vecí s cudzími štátnymi príslušníkmi, či dovoľávať sa zásahu cudzieho štátu.

Pozorne sme si prečítali rezolúciu ÚV Csemadoku, rezolúciu, ktorá ako celok i po častiach sa určite stane predmetom skúmania odborníkov, lebo najmä odborníci sa najskôr musia vyjadriť k navrhovaným zmenám ústavy, k vytváraniu orgánov a inštitúcií. Je to rezolúcia v mnohom dobrá, ale mnohé v nej uvedené na jednej strane vyvoláva – zdá sa, že oprávnené – znepokojenie Slovákov, žijúcich v zmiešaných okresoch a na druhej strane nesprávne ambície a aspirácie časti maďarskej menšiny.

„Navrhujeme územnú reorganizáciu okresov s národnostne zmiešaným obyvateľstvom, okresy novoutvorené za územnej reorganizácie v roku 1960 prekážajú zbližovaniu a priateľskému spolunažívaniu národov a národností. Namiesto prehlbovania jednoty národov a národností slúžia za základ národnostných škriepok“, vraví stanovisko. To je jednoduchý a výborný recept na riešenie vzájomných vzťahov, vravia zas Slováci v tejto oblasti. Vytvorme maďarské okresy a slovenské okresy, a ak sa nebudeme vidieť, stykať, nebudeme sa škriepiť, ak sa nebudeme škriepiť, budeme sa zbližovať, čím sme si ďalej, tým sme si bližšie. Mimochodom podobný návrh na riešenie tejto otázky, pravdaže nie v takomto rozsiahlom meradle, majú aj niektorí Slováci v severnej časti rimavskosobotského okresu: svoje čisto slovenské obce chcú pripojiť k okresu Brezno, lebo v Rimavskej Sobote sa nevedia dohovoriť ani v obchodoch, ani úradoch. Čiže urobme to a budú obce strany spokojné! „Túto schôdzu sme zvolávali aj preto,“ povedal jeden z osnovateľov zakladajúcej schôdze v Galante, „lebo tu žijeme, tu robíme, tu máme domy a tu chceme zostať“. V južnej časti Slovenska nie vinou územnej reorganizácie máme zmiešané okresy, ale už oddávna tam jestvujú zmiešané dediny. Čo urobiť v prípade vytvorenia čisto maďarských okresov so Slováckmi, ktorí tam žijú? Vystahovať ich? (Dopočuli sme sa, že už sa ozývajú aj takéto hlasy.) Alebo ich donútiť, ak tam chcú zostať, aby sa naučili v týchto okresoch úradnú reč, maďarčinu, donútiť ich, aby z ich detí, ktoré budú nútené chodiť do maďarských škôl, sa stali Maďari? Ak sa dnes a najmä vďaka monopolnému postaveniu Csemadoku okresy, kde žije časť maďarského obyvateľstva kultúrne, športovo a všelijako inak orientujú skoro výlučne na juh, budú sa neskôr, keď budú čisto maďarské, orientovať viac na sever, na styky so slovenskými okresmi?

V rezolúcii galantského Csemadoku sa žiada, aby sa konečne zabudlo na staré „hriechy“ (úvodzovky použila spomenutá organizácia). Na hriechy s úvodzovkami, či bez úvodzoviek možno zabudnúť. Bude však dobré, ak ani jedni ani druhí nezabudneme na

153 A pozsonyi József Attila Ifjúsági Klubról van szó.

minulosť. Na minulosť, ktorú neformovalo iba príslušné spoločenské zriadenie, ale vzťahy k Slovákom aj všeličo iné. Spomienku na tisícročie boja za existenciu slovenského národa proti maďarskej väčšine nemôže vymazať ani dvadsaťročie existencie priateľského maďarského ľudového štátu. Nemôže túto skúsenosť vymazať najmä preto, že jestvuje skúsenosť ešte čerstvejšia. Skúsenosť spred dvanástich rokov. Od samého začiatku maďarských udalostí sa z maďarskej strany ozývali hlasy a nachádzali podporu medzi niektorými Maďarmi, žijúcimi u nás, ktoré žiadali pripojenie južného Slovenska k Maďarsku. To je fakt, ktorý nám nijaká slušnosť nesmie dovoliť zamlčať ani zabudnúť. Náš štát musí umožniť národnostiam národnostné a kultúrne využitie, urobiť všetko, aby sa cítili jeho plnoprávnymi občanmi, musí však mať záruky, že využitie týchto možností sa neobráti proti tým, ktorí to umožnili. V tejto súvislosti znepokojujú ako celok niektoré požiadavky, ktoré by sme mohli zaradiť do kategórie kultúrnych. „Podiel mládeže na vyučovaní materinského jazyka (maďarskom) na školách druhého stupňa... silno brzdí tak veľmi potrebný proces ekonomického a politického vyrovnávania... Umožniť, aby maďarské školstvo spravovali maďarské ustanovizne... Nariadením zaručiť pomerné prijímanie maďarskej mládeže na vysoké školy... Pre riadenie a správu národnostných škôl ... treba vytvoriť ... potrebné vedecké a výskumné ústavy... Utvoriť vedecké a kultúrne ústavy, pracoviská a ustanovizne, zodpovedajúce potrebám národnostného bytia...“ Skoro so všetkými týmito požiadavkami by sa dalo polemizovať jednotlivo, ale my si všimneme iba globálnu hodnotu: sú to všetko požiadavky, ktoré majú umožniť a urýchliť stav dokonalej izolácie, ale v celom stanovisku, nech ho prečítame odpredu dozadu, či naopak, niet okrem slov ani náznakov nijakého návrhu, ktorý by mal umožniť, aby sa maďarská menšina vedela dorozumieť či už názorovo alebo rečou so slovenským národom, na ktorého území žije a s ktorým má žiť a spolupracovať.

Stanovisko ÚV Csemadoku (mimochodom vo formuláciách veľmi slušné) nejestvuje iba samo osebe. Vpadlo už do určitej, rokmi vytvárannej klímy a v tejto klíme si ho vykladajú tak, ako mu rozumia a chcú rozumieť. Ono inšpirovalo aj rezolúciu OV Csemadoku v Galante, ktorá je napísaná tónom búchania na stôl, čo by nebolo natoľko znepokojujúce, ako niektoré požiadavky v nej. Zatiaľ čo Slováci na južnom Slovensku vítajú návrat k zásadám Košického vládneho programu, táto rezolúcia vraví: „Žiadame revíziu Košického vládneho programu, čo sa týka národnostnej rehabilitácie, deportovanie, presídlenie prehodnotiť, dotknutých rehabilitovať, materiálne odškodniť, organizátorov zverejniť a zobrať na zodpovednosť.“ Ak sa takýto hlas ozve v západnom Nemecku, nazveme ho hlasom revanšistickým. Hoci sa tento hlas ozval u nás, v Galante, nemáme práva ani inej možnosti nazvať ho inak. Ba to, že sa ozval u nás, treba zdôrazniť a podčiarknuť, lebo vnútorné nebezpečenstvo revízie výsledkov druhej svetovej vojny je oveľa nebezpečnejšie ako žiadosti o takúto revíziu zvonku. Okrem toho nie je to hlas nezodpovedného jednotlivca, ale predstaviteľov jednej okresnej organizácie, ľudí, ktorí mali roky možnosť monopolne a nekontrolované pôsobiť na našich maďarských spoluobčanov.

Niektorí maďarskí novinári a publicisti sa cítia dotknutí, že slovenská tlač venuje riešeniu otázok maďarskej menšiny málo pozornosti. Nazdávame sa, že skutočne bolo a je chybou, ak tlač neinformuje slovenskú a českú verejnosť o názoroch, ktoré sa na riešenie národnostnej otázky objavujú na stránkach maďarskej tlače a v maďarských organizáciách. Túto chybu treba napraviť.

Keď Antonín Novotný, známy svojím postojom k otázkam národov a národností, žiadal na pléne ÚV KSČ nielen federáciu, ale dôkladnú federáciu, sprvoti sme si mysleli,

že iba, ako sa to často stáva, obrátil kabát. Nebolo to však obrátenie kabáta. Vidí sa, že lepšie ako ktokoľvek z nás, si uvedomoval, aké dedičstvo v riešení národnostnej otázky nám zanechal a jeho volanie po dôkladnosti nebolo odobrením, skôr vyhrážkou. Pri riešení vzájomných vzťahov medzi Slovákmi a Maďarmi sme sa v niektorých prípadoch dostali tam, kde sme nechceli. Nič však nie je stratené a nebude stratené, nesmieme však dovoliť, aby ktokoľvek z jednej či druhej strany sa na napätosti vzťahu priživoval a budoval si na našich spoločných chrbtoch kariéru.

Kultúry život, 1968. április 12. 1., 7. p.

Összefoglalás: A Csemadok különböző szerveinek állásfoglalásai véget vetettek a kikényszerített dél-szlovákiai nemzetiségi fegyverszünetnek, s arra kényszerítik a szlovákokat, hogy szintén előterjesszék nemzeti és kulturális kívánságaikat. A dél-szlovákiai szlovákok állásfoglalása a Matica slovenská újjáélesztésével csupán a Csemadok ellensúlyát akarja létrehozni, amely már rég nem csupán kulturális egyesület, hanem politikai erő is. Kétségtelen, hogy a szlovákiai magyarok helyzetét már régen törvényben kellett volna rendezni, ennek elmaradásáért azonban nem a szlovákok a felelősek, hiszen ők sem voltak egyenjogú helyzetben. A Csemadok KB március 12-i állásfoglalásának a járások etnikai alapú átszervezésére vonatkozó javaslata a dél-szlovákiai szlovákok kitelepítésének vagy a maradék elmagyarosításának veszélyét hordozza magában. A magyar intézményrendszer megteremtésére vonatkozó kulturális jellegű igények szintén az elszigetelődést szolgálják. A Csemadok állásfoglalásában ugyanakkor nyoma sincs olyan javaslatnak, amely azt segítené elő, hogy a magyar lakosság meg tudja magát értetni a szlovák nemzettel, amelynek a területén él. A Csemadok Galántai Járási Bizottságának a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revíziójára vonatkozó javaslata revansista, amely megkérdőjelezi a második világháború eredményeit is.

17

Pozsony, 1968. április 19. Michal Gáfrík Mi, albérlők saját hazánkban (My, podnájomníci vo vlastnej krajine) c. írása a *Kultúry život* című hetilapban, amely azt sugallja, hogy az elnyomott helyzetben lévő dél-szlovákiai szlovákok csupán albérlőknek érezhetik magukat saját hazájukban.

MY, PODNÁJOMNÍCI VO VLASTNEJ KRAJINE
Michal Gáfrík

Národná otázka u nás nejdenn raz komplikovala iné, tak isto závažné problémy, prekryvala ich a čiastočne aj skresľovala. Príkladom takéhoto prekryvania a komplikovania môžu byť hoci aj posledné mesiace – čo ostatne nie je konštatovanie ani nové ani originálne. Prekryvať a čiastočne aj skresľovať môže však len dovtedy, kým sama nie je dôsledne vyriešená, kým sama neprestane trpieť a doplácať na hlboké deformácie. Už

Roman Kaliský v proskribovanom diskusnom príspevku na zjazde slovenských novinárov pred piatimi rokmi hovoril o „deformácii postavenia slovenského národa ako geografického, etnického, kultúrneho a politického celku v Československej socialistickej republike“, dokázal, že „kampaň proti vymyslenému buržoáznemu nacionalizmu nepostihla len jednotlivcov, ale zasiahla celý národ“. Milan Rúfus nedávno postavenie Slovákov v tomto štáte nazval postavením „podnájomníka“, ktorý ako taký (teda národ) mal sa aj „správať ako podnájomník: nenápadne, nenáročne a opatrne“. V takom postavení nielenže „bolo možné tento národ kedykoľvek beztrestne uraziť, ale „bolo dokonca možné prilepiť si takouto činnosťou.“

Pri podobných zasvätených, samej národnej podstaty sa dotýkajúcich pohľadoch predsa však dochádza, k jednému závažnému skresleniu. Nedošlo totiž iba k zásadnej deformácii vzájomného postavenia dvoch rovnoprávny národov v republike, ale aj k úplnej deformácii postavenie jedného z nich voči národnostiam v republike. Nepoznám z histórie podobný príklad, aby ktorýkoľvek národ vo svojom vlastnom štáte bol býval v takom neplnoprávnom postavení voči iným národnostiam, ako práve národ slovenský – od samého začiatku päťdesiatych rokov.

Aby sme si správne rozumeli: Slovenský nacionalizmus od čias svojho zrodu bol hlboko humanistický, demokratický a vrcholne znášavlivý k iným. Kollárova zásada „vždy, keď zvoláš Slovan (Slovák), nech sa ti ozve človek“, alebo Chalupkova „pána mať je neprávost: a väčšia byť pánom“, neboli ani v najmenšej miere nafúknutou básnickou frázou, ale zmyslom celých slovenských dejín prinajmenšom od začiatku minulého storočia. Národných chorôb sme mali, pravdaže, vždy dosť (mali sme aj „svoju“, slovenskú obdobu fašizmu), netolerantnosť k iným a neuznávanie základných národných práv iných medzi ne však nepatrilo nikdy. Aj po storočí národnej genocídy zo strany maďarskej vlády a úradov do prvej republiky tento národ vstupoval bez náznakov odplaty a stôp národnej neznášavlivosti. A hoci po druhej svetovej vojne bola situácia zložitejšia, takéto tvrdenie nie je nijakou glorifikáciou.

Dúfam, že napriek dlhodobým (aj súčasným) našim nedobрым skúsenostiam ani v budúcnosti sa v tomto zmysle na charaktere národa nič podstatné nezmenil. Tolerantnosť k národnostiam (a k iným národom) v nijakom prípade však nesmie znamenať pokračovanie v doterajšom neplnoprávnom postavení voči nim! Mám na mysli pomery na južnom Slovensku.

Kampaňami a procesmi s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami temer pred dvoma desaťročiami sa fakticky celému národu vypálilo na čelo Kainovo znamenie hanby. V národnom štáte dvoch rovnoprávných národov sa ten s Kainovým biľagom stal nerovnoprávny nielen voči druhému, ale aj voči národnostiam. Úbohý zakríknutý „podnájomník“, na urážaní a znevažovaní ktorého si bolo možno postaviť kariéru. Postavili a nahonobili si ju mnohí – v tomto národe najmä! Bolo to ostatne istá cesta nielen ku kariére, ale aj k náprave kádrového profilu, a tým k existenčnej záchrane. Druhá cesta bol únik z takéhoto biľagovaného, neplnoprávneho, menejcenného národa.

Kto bol z južného Slovenska a bol bilingvista, obával sa kádrovačiek v podnikoch, úradoch alebo na vysokých školách, sankcií proti roľníkom a podobne, mohol si prilepiť popretím slovenskej národnosti. Nielenže sa tak zbavil biľagu buržoázneho nacionalizmu, naopak, ešte sa poistil, že za prípadné sankcie voči nemu môžu obviňiť z buržoázneho nacionalizmu jeho stíhateľa. Mnohí si prilepšovali aj týmto spôsobom.

Aby prilepšovanie zrieknutím sa biľagovanej národnosti po obciach a okresoch bolo schodnejšie, zrušili sa miestne odbory Matice slovenskej (tejto zaiste exponovanej nositeľky slovenského buržoázneho nacionalizmu), podobne aj odbory Slovenskej ligy,¹⁵⁴ Živeny¹⁵⁵ a iných. Namiesto nich sa zrodil Csemadok, Kultúrny spolok maďarských pracujúcich, a ponechala sa mu voľná ruka pre postupné pretvorenie sa vo faktickú národnopolitickú stranu s výrazne politickými požiadavkami, ako sa vyslovujú v posledných týždňoch.

Perzekvovaný človek maďarskej národnosti mal za sebou predsa len oporu Csemadoku a často aj oporu miestneho (okresného, krajského) funkcionára, už či bol rovnakej národnosti, alebo sa v opačnom prípade aspoň obával obvinenia z buržoázneho nacionalizmu. Perzekvovaný slovenský človek nemal za sebou fakticky nikoho.

Prípadné národné krivdy občanov maďarskej národnosti bolo možné ventilovať aj v tlači; národné krivdy, obmedzovania Slovákov sa umlčujú ešte aj dnes!

Ako „veľmi“ nám záležalo na Slovákoch na národnostne zmiešanom južnom Slovensku, vidno aj zo štátnej starostlivosti o rozhlas a televíziu. Kvalita príjmu našej a maďarskej televízie v konkrétnych oblastiach južného Slovenska vyznieva ešte aj dnes zjavne v neprospech československej, príjem rozhlasových staníc Budapešť a Bratislava je naskrze neporovnateľný. V celých oblastiach južného Slovenska slovenský národný okruh vo večerných (najpočúvanejších) hodinách je prakticky nepočúvateľný. Aj keby sme si odmysleli dôležité národné súvislosti, i bez nich je to prípad, aký by sa sotva našiel aj v najzaostalejších z málovyvinutých krajín.

Podľa údajov uverejnených nedávno v Predvoji¹⁵⁶ (č. 14) roku 1966 bolo na Slovensku 310 materských škôl, 496 ZDŠ, 22 SVŠ a 54 tried stredných odborných škôl s vyučovacou rečou maďarskou – v úhrnnom počte asi 95 000 žiakov. (Len pre ilustráciu uvádzam, že podľa toho istého prameňa v Maďarsku sú iba dve slovenské gymnáziá, bez inej strednej školy, s maximálnym počtom 150 študentov spolu, pričom len slovenčina, zemepis, dejepis a ruština sa v nich vyučuje po slovensky; všetkých slovenských škôl podľa iných prameňov je v Maďarsku sedem.)

Vôbec si nemyslím, že by v republike už nebolo nijakých prípadov, že by dieťa maďarskej národnosti nemohlo nadobudnúť aspoň základné školské vzdelanie vo svojej materinskej reči. Natoľko ideálne riešiť práva národnostných menšín prakticky nie je možné. Naskrze však nepochopím, prečo ešte aj dnes bojujeme proti buržoáznemu nacionalizmu (pravdaže, slovenskému!) tým, že slovenské deti na Slovensku často nútime chodiť so škôl maďarských. Nie dosť, že ich rodičov v tomto smere neraz všemožne donucujú spoluobčania maďarskej národnosti (v obciach s malou slovenskou menšinou), ale ešte aj orgány školskej správy. Neviem, či je to nariadenie povereníctva školstva alebo len svojvôľou okresného „cézara“, že v národnostne zmiešaných obciach nemôže byť slovenská škola s menším počtom žiakov ako 20. Sám som chodil do jednotriedky s temer len polo-

154 A Slovenská liga (Szlovák Liga) nevű kulturális szervezet fő küldetése a déli országrészekben élő szlovákok nemzeti öntudatának megőrzése volt, de a II. világháború után tevékenyen részt vett a reszlovakizáció megszervezésében és lebonyolításában is. 1948-ban beolvasztották a Matica slovenskába.

155 A Živena 1869-ben alapított szlovák nőegylet volt, amelyet a kommunista hatalomátvételt követően, 1948-ban beolvasztottak a Szlovák Nők Szövetségébe.

156 A *Predvoj* az SZLKP KB kultúrpolitikai hetilapja volt. A hivatkozott adatok a lap 1968. április 4-i számában megjelent Slováci v Maďarsku (Szlovákok Magyarországon) c. írásból valók.

vičným počtom žiakov, v našom do značnej miery dedinskom, lazničkom národe takých zaiste nebolo málo, ale myslím, že bez dajakej zvláštnej ujmy. Rozhodne bez menšej ako tí, čo sa vo vlastnom národnom štáte musia učiť v cudzom, nematerinskom jazyku!

Trpkou, nepochopiteľnou skutočnosťou ostáva, že sme v južných oblastiach Slovenska, najmä v obciach a krajoch so slovenskou menšinou, nemohli – alebo z rôznych dôvodov nechceli – zabezpečiť plné národné vyžitie občanov slovenskej národnosti, dokonca ani len takú elementárnu požiadavku, ako je vzdelanie vo vlastnej materinskej reči. Skutočnosť je o to otriasajúcejšia, že v mnohých prípadoch ide o deti občanov, ktorí sa zhruba pred dvoma desaťročiami na naše naliehavé výzvy – práve z dôvodov národnej záchrany – vrátili do svojej starej vlasti.

Až raz bude k dispozícii štatistika, koľkí z tých, ktorí (a predkovia ktorých) si po dve storočia zachovali svoju národnosť v maďarskom mori, ale stratili ju po dvoch desaťročiach života v Československu, asi nám nebude veselo! (Pravdaže, okrem tých, čo to majú najviac na svedomí!)

Zaujímalo by ma, či Povereníctvo školstva má vôbec detailnejší prehľad o duchu, v akom sa učí na maďarských školách na Slovensku. Ako to, že skoro po dvoch desaťročiach pôsobenia ich širokej siete toleranťnosť voči slovenským spoluobčanom nielenže sa neupevňuje, ale práve naopak. Vráťane absolventov týchto škôl. Slováci, ktorí ani napriek svojmu neplnoprávnemu, urážlivému národnému postaveniu nepodľahli maďarizačnému tlaku prostredia, vystavení sú zo strany spoluobčanov maďarskej národnosti neraz zjavnému agresívnemu ponížovaniu, takže napríklad presídlení z Maďarska cítia sa dnes národne ešte bezprávnnejší ako v horthyovskom Maďarsku. Z uvedených dôvodov viacerí z nich sa radšej znovu presťahovali – vlastne ušli – ešte viac na sever.

Nie všetci (vrátane starousedlíkov Slovákov alebo presťahovalcov z iných krajov Slovenska) vydržali v neplnoprávnom postavení a šovinistickom prostredí. Ale nie všetci sa chceli znovu sťahovať (daktoři sa „sťahovali“ už v jeseni 1938). Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1950 v Československu žilo 369 505 obyvateľov maďarskej národnosti (z toho 13 441 v Čechách), podľa sčítania z roku 1961 už 535 715 (v Čechách 15 378).¹⁵⁷ Prírastok za desaťročie teda robí 166 210, čiže 44,99 %. (Pre porovnanie: podľa odhadu po skončení repatriácie v Maďarsku ostalo ešte asi 350 000 Slovákov; odhad bol možno trochu nadsadený, dnes však štatistika uvádza 31 000 – čiže úbytok je okolo 90 %).¹⁵⁸

Mnohí sú náchylní príčiny 45 percentného prírastku občanov maďarskej národnosti v Československu vidieť **výlučne** v tom, že roku 1950 sa mnohí Maďari z rôznych obáv prihlásili radšej za Slovákov. Nepochybne treba počítať aj s týmto faktorom. Keby sčítanie bolo prebiehalo v rokoch 1946 – 47, vysvetlenie ním by mohlo byť spoľahlivé v úplnosti, hoci treba povedať, že aj v tých rokoch sa k reslovakizácii vyžadoval slovenský pôvod. Do roku 1950 – ako je známe – sa však mnoho zmenilo. V tom čase sa

157 1950-ben Csehszlovákiában valójában 367 733 személy (ebből 13 201 Csehországban), 1961-ben pedig 533 934 (Csehországban 15 152) valloita magát magyar nemzetiségűnek.

158 A magyar népszámlálások megbízhatatlanságát hirdető csehszlovák propaganda a magyarországi szlovákok lakosságcsere előtt számát 450-500 ezerben adta meg. A magukat szlovák anyanyelvűnek vallók száma ezzel szemben az 1941-es népszámlálás során csupán 75 920, 1949-ben 25 988, 1960-ban 30 690, a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók pedig 1941-ben 16 689, 1949-ben 7808, 1960-ban 14 340 volt.

najväčším a najnebezpečnejším zo všetkých možných „hriechov“ stával slovenský buržoázny nacionalizmus; hlásiť sa roku 1950 za Slováka bol už skôr nevýhodou ako výhodou. Predpokladajme však, že to tak nebolo a že tých 166 tisíc ľudí sa pri sčítaní roku 1950 ešte naozaj v plnom počte bálo prihlásiť k maďarskej národnosti. Báli sa však nejakí aj v roku 1961? V období, keď sa slovenský človek na južnom Slovensku – aj vďaka prispeniu štátnych orgánov – cítil nielen v postavení nežiaduceho podnájomníka, ale skôr zo všetkých strán „durným honom“ prenasledovaného Branka (z rovnomennej Chalupkovej básne): „a ja sirotou tu stojím a vo svojom nie som svojím“, „kto slovenskej pravde žije, pekelne ho krivda bije“.

Dnes predseda nik iný ako Július Lőrincz (predseda Csemadoku a člen predsedníctva ÚV KSS, predpokladám teda, že človek informovaný) vyhlasuje, že Maďarov v Československu je už „600 tisíc“. Aby nedošlo k omylu, že išlo len o prerieknutie alebo náhodné zveličenie, spomeniem, že okr. organizácia Csemadoku v Galante žiada už aj mimoriadne sčítanie ľudu (teda nečakať ešte tri roky), „nakoľko posledné ... čo sa týka národnostného zloženia, je nereálne“. Csemadok v Galante je teda presvedčený, že ešte aj Lőrinczov odhad vzrastu je primálo optimistický.

Súčasne však aj Július Lőrincz aj rôzne verejné rezolúcie Csemadoku nariekajú nad údajnou národnou asimiláciou občanov maďarskej národnosti na Slovensku, píšú dokonca o „vytváraní násilných foriem asimilácie“. Aby tomu vraj zabránili, súťažia v radikálnosti svojich požiadaviek – od vlastných štátnomocenských a výkonných orgánov cez územnú reorganizáciu a územnú autonómiu (neverejne už aj s vysťahovaním Slovákov z tohto územia), ďalej cez maďarské vysoké školy, maďarské vedecké a výskumné ústavy, maďarské národné divadlo v Bratislave, maďarské úradné názvy niektorých miest a podobne (zaujímavé, že práve oprávnená požiadavka ekonomického riešenia zaostávajúcich oblastí južného Slovenska sa v ich článkoch a rezolúciách objavuje najmenej). Trúfajú si navyše aj na revíziu a odsúdenie Košického vládneho programu vo vzťahu k národnostiam, „organizátorov“ výmeny obyvateľstva po druhej svetovej vojne žiadajú „zverejniť a zobrať na zodpovednosť“. Neviem síce, ako budú brať na zodpovednosť toho, ktorý umrel „udušením následkom oběšení“, ani ďalšieho, ktorý umrel iba „následkom“ väznenia, ale ďalší sú už vari po rehabilitácii, zodpovedať sa môžu. (Ostatne Antonín Novotný vždy tvrdil, že sú vinní. Ako vidieť, predseda mal pravdu.)

Načím sa veľmi otvorene opýtať, kto to tu so svojimi nárekmi na asimiláciu a súčasne pretekaním sa v dôslednosti rôznych požiadaviek hrá pred statočnými občanmi maďarskej národnosti a pred celou slovenskou verejnosťou veľmi dvojtvárnu a veľmi špinavú hru? Pred prevratom – ale aj neskôr – v maďarskej spoločnosti mali veľkú frekvenciu dva výroky o Slovákoch: „Tót nem ember“ a „buta tót“. Stretávali sme sa potom s nimi najmä cez druhú svetovú vojnu a naši ľudia žijúci v národnostne zmiešaných obciach južného Slovenska, stretávajú sa s nimi, žiaľ, aj dnes. Zdá sa, že vedúci činitelia Csemadoku oba výroky spájajú so slovenským príslovím „príde hlúpy, čo to kúpi“. Myslieť si, pravdaže, každý môže, čo chce, pre nich však predseda maličké upozornenie: ak niekto rôzne deformácie „kupoval“ (alebo ich kupovali zaň iní) dlhé roky (šéfredaktori niektorých časopisov ešte aj dnes), nijako to neznamená, že bude „kupovať“ donekonečna alebo že bude „kupovať“ aj sám! Alebo má Július Lőrincz a okresné výbory Csemadoku iné „hlášky“? Ešte sa azda daktó nepresvedčil o totálnom krachu našej politiky voči národnostiam?

Kultúrny život, 1968. április 19. 6. p.

Összefoglalás: A szlovák nemzet helyzete nem csak a csehekkel szemben deformálódott, hanem a nemzetiségekkel szemben is, s nem találni a történelemben még egy olyan esetet, hogy a többségi nemzet a nemzetiségekkel szemben ennyire nem egyenjogú helyzetbe került volna. Mindezt a szlovák burzsoá nacionalisták elleni kampány okozta, amely a dél-szlovákiai szlovákokat szlovákságuk megtagadására készítette. A Matica slovenská helyi szervezeteit megszüntették, a Csemadok gyakorlatilag nemzeti politikai párttá vált, s miközben a magyarok esetleges nemzeti sérelmei nagy visszhangot kapnak a sajtóban, a szlovákok sérelmeiről a mai napig hallgatnak. A szlovák szülőket arra kényszerítik, hogy gyermekeiket magyar iskolába járassák, a Magyarországról áttelepült szlovákok pedig nemzeti szempontból kisebb jogokat élveznek, mint a horthysta Magyarországon. A magyarok 1950 és 1961 közötti 45%-os szaporulata nem csupán a reszlovakizáltak megváltozott nemzetiségi bevallásának következménye, hanem annak, hogy a szlovákok félelemből magyarnak vallják magukat. Mindezen okoknál fogva a Csemadok KB vagy a Csemadok Galántai Járási Bizottsága által megfogalmazott igények alaptalanok.

18

Pozsony, 1968. április 25. Daniel Okáli A kassai kormányprogram „bűnöseinek” keresése (Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládneho programu) c. írása a *Predvoj* című hetilapban, amelyben védelmébe veszi a magyar lakosság második világháború utáni kitelepítésének elvét.

HĽADANIE „HRIEŠNIKOV“ KOŠICKÉHO VLÁDNEHO PROGRAMU Daniel Okáli

V rámci obrodného a demokratizačného procesu i naša maďarská menšina si nárokuje uplatnenie svojich národnostných práv, a to do tých povestných „dôsledkov“. Deje sa to aj v rezolúciách miestnych a okresných konferencií kultúrneho spolku Csemadok. A tak napr. v rezolúcii Okresného výboru Csemadok v Galante sa v odseku III. 2. dočítame:

„Žiadame revíziu Košického vládneho programu v súvislosti s riešením národnostnej otázky, prehodnotenie reslovakizácie, deportácie a presídľovacej akcie a rehabilitáciu postihnutých, materiálne odškodnenie, ako aj uverejnenie mien zodpovedných osôb, ktoré tieto akcie organizovali a brať ich na zodpovednosť.“

Vzhľadom na to, že v r. 1946 – 48 ako splnomocnenec vlády, ako vedúci Československej presídľovacej komisie v Budapešti, ako predseda našej zložky Československo-maďarskej zmiešanej komisie atď. stál som na čele výmeny obyvateľstva, a teda „organizoval“ presídľovaciu akciu, považujem za potrebné povedať k rezolúcii niekoľko zásadných slov:

Predovšetkým aká bola zásadná koncepcia našej národnostnej politiky, aká bola jej generálna línia a jej konečný cieľ? Kto „organizoval“, formuloval túto koncepciu?

Ako odpovedať stačí v chronologickom poradí uviesť slová zodpovedných štátnych a straníckych predstaviteľov. A treba podotknúť, že stanovisko predstaviteľov ostatných politických strán bolo totožné.

Na celoslovenskej konferencii KSS v auguste 1945 v Žiline Viliam Široký prehlasuje:

„Smutné skúsenosti, ktoré sme mali s Nemcami a Maďarmi, ktorí v najťažšej chvíli zradili Republiku, spôsobili, že náš ľud ešte za národnoslobodzovacieho boja dôrazne žiadal, aby Nemci a Maďari boli z našej republiky vysťahovaní, aby sa ČSR stala jednotným silným slovanským štátom. V uplynulom období sme aj na tomto poli dosiahli isté úspechy. Spiš je v podstate očistený od Nemcov, zbavili sme sa už veľa anyásov¹⁵⁹ a nyilasov a **budeme v tejto politike neochvejne pokračovať**. Stanovisko komunistov v tejto veci je známe. Žiadame okamžité vysťahovanie všetkých anyásov a nyilasov, ako aj funkcionárov Maďarskej zjednotenej strany a pokiaľ ide o ostatné maďarské obyvateľstvo, žiadame jeho výmenu za Slovákov žijúcich v Maďarsku. Toto naše stanovisko je diktované výlučne národnými záujmami.“ (Pravda 15. augusta 1945)

V duchu tejto koncepcie na Konferencii pražského kraja KSČ dňa 2. septembra 1945 Klement Gottwald vyhlásil:

„Zo štátno-politického hľadiska je dôležité rozhodnutie vlády o tom, že ČSR sa musí zbaviť protištátnych iredentistických menšín nemeckých a maďarských. Skutočnosť je tá, že tieto boli z veľkej časti nástrojom tých zahraničných síl, ktoré osnovali nielen skazu ČSR, ale rozpútali druhú svetovú vojnu. Ak teda naša Republika sa snaží odstrániť zo svojho streda toto ohnisko nepokoja, koná nielen v záujme svojom vlastnom, ale v záujme mieru v celej Európe. Ako pri iných príležitostiach, tak i v prípade Nemcov a Maďarov môžeme zistiť vzácne pochopenie ZSSR a generalissima Stalina. Pokiaľ ide o Nemcov, naše čs. stanovisko principiálne zvíťazilo na medzinárodnom fóre, za čo hlavne vďačíme Stalinovi. Pokiaľ ide o Maďarov, víťazstvo nášho stanoviska na medzinárodnom fóre ešte len očakávame. I v tomto prípade máme zabezpečenú pomoc ZSSR. Sovietsky zväz už pri rokovaní s Maďarskom o prímerí určil svojim zástupcom s. Molotova, ktorý podporoval našu požiadavku, aby do podmienok primeria s Maďarskom bol vsunutý bod o povinnom transfere maďarských menšín. Nie je vinou ZSSR, že táto naša požiadavka nebola už vtedy medzinárodne akceptovaná. Chceme veriť, že i naši západní spojenci uznajú nakoniec oprávnenosť našej požiadavky i voči Maďarsku.“ (Pravda 5. septembra 1945)

A do tretice: dr. Vladimír Clementis na zasadnutí pléna Slovenskej národnej rady 15. septembra 1945 toto zásadné stanovisko jednotnej vôle oboch našich národov formuloval takto:

„Úvodom by som chcel vyhlásiť s najväčšou rozhodnosťou a jasnotou toto: **otázka vysídlenia maďarskej menšiny zo Slovenska** je otázkou celoštátnou, je práve tak otázkou slovenskou, ako aj českého národa – tak ako na druhej strane vysídlenie Nemcov z českých území je vecou nielen českou, ale aj slovenskou. **V názore na riešenie týchto otázok niet ani najmenšieho rozporu medzi Slovákami a Čechmi, či jednotlivými politickými stranami, či dokonca medzi SNR, ústrednou vládou a prezidentom Republiky.**“ (Pravda 19. septembra 1945)

159 A szlovák köznnyelv anyásoknak az 1938. november 2-i első bécsi döntés után Magyarországra trianoni területéről a visszacsatolt felvidéki területekre települt magyarokat (elsősorban hivatalnokokat) nevezte.

Ako vidno z citátov, „organizátori hriechov“ sú známi!

Táto názorová a politická akčná jednota bola organickým dôsledkom výsledkov druhej svetovej vojny. Jej jednoznačným cieľom bolo: vytvorenie národného štátu Čechov a Slovákov z toho dôvodu, aby v budúcnosti bolo zabránené nielen iredentizmu, ale aby boli už v zárodku odstránené možnosti novej svetovej vojny. Všetky akcie, a najmä výmena obyvateľstva mali pokojným, mierovým spôsobom pomôcť vyriešiť tento centrálny problém. Právom sme sa domnievali, že i Maďarsko v záujme mieru uvíta, aby sa príslušníci maďarskej národnosti vrátili do materského štátu a že umožní všetkým Slovákom, aby sa presídlili do rodnej zeme. Tým viac, že v tomto zmysle bola v r. 1946 uzavretá medzištátna dohoda medzi ČSR a Maďarskom.¹⁶⁰

Boli to strašné skúsenosti z druhej svetovej vojny, ktoré viedli k tomuto kroku. Mníchovský diktát a viedenský verdikt, ktorý znamenal brutálne odtrhnutie tretiny územia Slovenska, surové vyhnanie státisícov Čechov a Slovákov z južného Slovenska, ozbrojené prepady nášho územia „rongyosgárdami“,¹⁶¹ vraždy a prenasledovanie, fašistický teror a zvoľa, bezohľadný národnostný útlak, hnanie desaťtisícov Slovákov na jatky svetovej vojny proti národom Sov. zväzu atď., to boli prejavy „národnostnej politiky“ fašizmu. – Náš národ v ilegalite v Slovenskom národnom povstaní odsúdil domáci fašizmus, ale takisto odsudzujeme i fašizmus Horthyho a Szálasiho. Veď roztrhnutie ČSR títo mocipáni sústavne pripravovali už od roku 1918. Na parížskej mierovej konferencii r. 1946 zástupca Sovietskeho zväzu Gusev oboznámil svetovú verejnosť s dokumentmi z tajných archívov nacistického ministerstva zahraničia a v tejto súvislosti povedal:

„Z uverejnených dokumentov nemeckého ministerstva zahraničia je teraz známe, že ešte pred vypuknutím vojny v Európe fašistické vlády Maďarska pripravovali spolu s Nemeckom vojenské plány, smerujúce proti ČSR a iným susedným zemiam.“

A na tejto konferencii dr. Vladimír Clementis citoval výrok ministerského predsedu Csákyho:¹⁶²

„...že maďarská vláda, ktorá by sa nepripojila k útoku na ČSR, bola by zmetená, že každý, kto by zaváhal v takomto okamžiku, musel by byť odstrelený.“

Napokon o charaktere a zameraní menšinovej politiky maďarských nacionalistov v strane Esterházyho Jánosa¹⁶³ podal svedectvo M. Borsody v knihe Maďarsko-slovenské vyrovnanie:¹⁶⁴

„Menšinová politika Maďarov v ČSR, ktorá bola riadená z Budapešti, mala stále dve úlohy: jednak podkopávať československý štát, jednak jeho demokratického ducha“ atď.

Všetky tieto historické fakty boli kategorickým dôvodom, aby po roku 1945 bola nastolená otázka vytvorenia národného štátu.

160 Csehszlovákia és Magyarország – csehszlovák kezdeményezésre és nyomásra – 1946. február 27-én írta alá a lakosságcsere-egyezményt, amely értelmében Csehszlovákia annyi szlovákiai magyart telepíthetett át Magyarországra, amennyi magyarországi szlovák önként jelentkezett a Csehszlovákiába való áttelepülésre.

161 Rongyos gárdának a csehszlovák-magyar határt átlépő, s a határ menti csehszlovák katonai, csendőri vagy határőr-alakulatokat, laktanyákat megtámadó magyar félkatonai egységeket nevezték.

162 Csáky nevű miniszterelnöke nem volt Magyarországnak. Feltehetően Csáky Istvántól idézetről van szó, aki 1938–1941 között a külügyminiszteri tisztséget töltötte be.

163 Az eredetiben helytelenül: Eszterházyho.

164 Az idézet Borsody István (tehát nem M. Borsody) 1945-ben megjelent *Magyar-szlovák kiegyezés* című kötetéből való.

Ak sa výmena obyvateľstva – napriek medzinárodnej dohode – neuskutočnila v celom rozsahu, príčinou toho bola skutočnosť, že vláda Nagy Ferenca od samého počiatku sa všetkými prostriedkami usilovala výmenu znemožniť a sabotovať. Tesne po parížskej mierovej konferencii na jeseň 1946, kde naša požiadavka o transfer 200 000 Maďarov bola západnými spojencami zamietnutá, povolila iba niekoľko jednosmerných transportov z Maďarska a ďalšiu výmenu napriek medzinárodnej dohode zastavila!¹⁶⁵

Ak sa naša vláda v tejto krízovej situácii odhodlala k náboru pracovných síl do Čiech (v rezolúcii „deportácia“) bolo to iba núdzové východisko. Za predpokladu dodržiavania dohody a výmene by sa nábor do Čiech nebol nikdy uskutočnil.

Čo znamená teda citovaná požiadavka Csemadoku – ktorý ako vidno prestal byť kultúrnym spolkom a premenil sa na politickú organizáciu –, keď žiada „revíziu Košického vládneho programu“ v národnostnej otázke? Odpoveď je jednoznačná:

Žiada to, o čo usilujú i tzv. nemecké, šovinistické Krajanské spolky sudetských Nemcov v NSR a Rakúsku za podpory veľkonemeckých a neonacistických živlov. Ale kým sudetskí Nemci robia tak v zahraničí, galantský výbor Csemadoku a ďalšie výbory robia tak vo vnútri nášho štátu.

Zvrat, revízia národnostnej politiky Košického vládneho programu by prakticky znamenala nielen realizáciu požiadaviek uvedených v rezolúcii vo vzťahu k Maďarom, ale aj návrat¹⁶⁶ deportovaných Nemcov do ČSSR, „rehabilitáciu postihnutých, ich materiálne odškodnenie“ atď. atď.

Slovom, Csemadok, využívajúc „rozviazanie jazykov“ celkom otvorene, na „plnú hubu“, chce revidovať, zvrátiť nielen Košický vládny program, ale aj výsledok druhej svetovej vojny, ktorú Horthyho Maďarsko, ako najvernejší „Hilfsvolk“¹⁶⁷ prehralo.

Zabúdajúc na takú „nepatrnú maličkosť“, ako je päťdesiat miliónov ľudských obetí, apokalyptickú hrôzu Osvienčimu, koncentrákov atď. zapríčinených nielen hitlerovským, ale i horthyovským fašizmom, o ktorom dr. Andics Erzsébet vo svojom diele: Fasizmus és reakció Magyarországon vydala otriasajúce svedectvo:

„Ani jeden za satelitov Nemecka neodovzdal tak slepo všetko, ani jeden na škodu svojho národa nezostal po boku hitlerizmu až do konca tak, ako zostalo Maďarsko.“

Ide tu teda o otvorený, bezmerný prejav revizionistického šovinizmu, kde „podtext“ politický je až príliš okatý, najmä v spojitosti s nárokmi na revíziu doterajšieho územného členenia okresov, ako o to usilujú ďalšie rezolúcie. A spolu s tými maximálnymi požiadavkami (napr. vybudovanie maďarského národného divadla v Bratislave atď.), ktorých sme každodennými svedkami. Je to prinajmenšom divné vtedy, keď si uvedomíme, aké je kultúrno-politické postavenie slovenskej menšiny v Maďarsku, ale i postavenie Slovákov na samotnom južnom Slovensku. A tu sa dostávame k druhej kapitole, drsne kontrastujúcej s tým veľkorysým postavením maďarskej menšiny v našej republike, nehovoriac už o perspektívach, ktoré im pohľadom kultúrneho vyžitia skytá akčný program našej strany.

165 Magyarország a magyarországi szlovákoknak a csehszlovák fél által szorgalmazott egyoldalú átköltöztetését 1946 novemberében éppen a szlovákiai magyar lakosság csehországi deportálása miatt függesztette fel.

166 Az eredeti szövegben tévesen *nárok* (igény) szerepel a *návrat* (visszatérés) helyett.

167 segédnép.

2. Odvrátená tvár problému

Žiaden náš občan neupieral a neupiera rovnaké občianske, hospodárske, politické, sociálne práva našim maďarským spoluobčanom a nehatil ich kultúrne vyžitie. Článok Ivana Hargaša v 14. čísle *Predvoja*¹⁶⁸ podal výrazný obraz našej národnostnej politik za posledných dvadsať rokov. Podľa plodov sa pozná nielen každý strom, ale i každá politika.

Ale keď konštatujeme tieto kladné výsledky, musíme právom nástojiť na tom, aby i Slováci kdekolvek, a teda i v Maďarsku mali tie isté práva. Zbytočne sa oponent¹⁶⁹ I. Hargaša oháňa leninskými zásadami. **Tieto princípy neplatia iba po ľavý breh Dunaja. Majú celosvetovú platnosť.** Otázka „nedovoleného zasahovania“ do vecí iného štátu prestala už dávno platiť. Povedzme, napr. od „zasahovania“ Scotusa Viatora alebo B. Björnsona do krvavej národnostnej politiky bývalého Uhorska, alebo Lorda Russela, Jean Paula Sartra do vecí Vietnamu atď. Nech je teda dovolené i nám starať sa o osudy našich rodákov. A ak si naši maďarskí spoluobčania kladú maximálne požiadavky, odvolávajú sa na leninské princípy, **nie my, oni, ba dokonca samotný Csemadok by mal s celou váhou zodpovednosti v tomto zmysle žiadať nápravu zodpovedajúcu spoločensko-historickým podmienkam.** To znamená, aby Slovákovi v Maďarsku bola vychovaná slovenská inteligencia, zabezpečená národné školstvo atď., a teda prakticky zabezpečené minimálne práva. Veď situácia po stáročnom a fašistickom národnostnom útlaku si vyžaduje špecifické, účinnejšie metódy. Ak oficiálna správa nášho Povereníctva kultúry a informácií z r. 1968 ohľadom tohto stavu zisťuje, že „Asimilácia Slovákov už veľmi pokročila v krajinách kapitalistického sveta, len slabo sa dotkla krajanov v Juhoslávii, a zanedbávaním riešenia problémov je administratívnymi metódami urýchľovaná v Poľsku, Rumunsku, a najmä v Maďarskej ľudovej republike“, potom je to katastrofálny obraz biedy, nad ktorým by sa v zmysle leninských zásad mali zamyslieť členovia Csemadoku a každý náš čestný maďarský občan. Veď na tých štyroch osemročných slovenských školách v Maďarsku „vyučujú najviac učitelia maďarskej národnosti, presídlení zo Slovenska, ktorí sami po slovensky dôkladne nevedia“ – vtedy, keď naši Maďari majú na južnom Slovensku štyristodeväťdesiatštyri deväťročných škôl!“

A tú „odvrátenú tvár“ postavenia Slovákov na južnom Slovensku charakterizuje citát z „pezinskej rezolúcie“ 38 zástupcov Slovákov z juhu:

“...po obmedzení zákonných práv Matice slovenskej, najmä po zrušení jej miestnych odborov Slováci na južnom Slovensku nemali možnosť organizovať si svoj národný a kultúrny život. Tak vznikla situácia, že Slováci v južného Slovenska v značnom množstve sa sťahovali do iných oblastí republiky, čiast' sa ich odnárodnila a tento odnárodňovací proces trvá, žiaľ, aj v súčasnosti“ atď.

To nie je citát z dôb bačovania grófa Tisza Istvána, ktorý „vyradíroval“ slovenský národ spomedzi národov tejto zemegule. Pochádza z našich dnešných dní! Obžalováva a varuje! A nielen to. Zaväzuje, aby sme zabezpečili našim bratom tie práva na kultúrne vyžitie, aké majú občania maďarskej národnosti. Posilňovali ich národné uvedomenie, ich národnú hrdosť na našu revolučnú minulosť, veď v podstate sa jedná a osud južného Slovenska.

168 Lásd a 156. sz. jegyzetet.

169 Okáli itt Vilcsek Gézára, az *Új Szó* szerkesztőjére utal, aki a *Predvoj* 1968. április 11-i számában megjelent Pomýlené paralely? (Téves párhuzamok?) című írásában reagált Ivan Hargaš cikkére.

Priateľské, súdružské spolužitie a spolupráca s maďarskými spoluobčanmi je existenciálne podmienená týmito základnými podmienkami. Tu nepomôžu nacionalizmom fundované výroky o tom, že „v r. 1918 sme sa dobrovoľne nepripojili k ČSR, ale boli sme pripojení“ atď.¹⁷⁰ Tu nepomôže hľadanie „organizátorov“ našej národnostnej politiky z r. 1945, lebo hlavnými „organizátormi“ boli: maďarský iredentizmus, šovinizmus, stáročný útlak v uhorskom „žalári národov“, horthyovský fašizmus, jeho vojnové šialenstvo a zločiny. Tých treba brať na zodpovednosť. I kriesiteľov tohto zloducha v radoch galantského Csemadoku.

Predvoj, 1968. április 25. 12–13. p.

Összefoglalás: A Csemadok Galántai Járási Bizottságának állásfoglalása a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revízióját és a második világháború utáni magyarellenes akciók szervezőinek megnevezését és felelősségre vonását követeli. A csehszlovák állami és pártvezetők (Viliam Široký, Klement Gottwald, Vladimír Clementis) háború utáni nyilatkozatai ugyanakkor azt tanúsítják, hogy a politikai reprezentációnak egységes nézete volt a német és magyar kisebbség kitelepítésével kapcsolatban, amire a háború alatt szerzett tapasztalatok késztették a cseheket és szlovákokat. A csehországi deportálás olyan szükségmegoldás volt, amit a lakosságcsere-egyezmény végrehajtását megakadályozó magyar kormány hozzáállása indokolt. A Csemadok ugyanazt követeli, mint a sovinszta szudétanémet egyesületek, ezért a kassai kormányprogram nemzetiségeket érintő revíziója nemcsak a magyarok, hanem a kitelepített németek rehabilitálását is jelentené. Egyszóval a Csemadok a második világháború eredményét is revideálni akarja. A magyarországi szlovákokat ugyanazok a jogok illetik meg, mint amelyekkel a csehszlovákiai magyarok rendelkeznek, mivelhogy a más államok belügyeibe való beavatkozás már rég nem tiltott dolog. Az 1945 utáni magyarellenes politika szervezőit pedig nem kell keresni, mert annak főszervezői a magyar iredentizmus, sovinizmus, a magyar elnyomás, a Horthy-féle fasizmus és háborús bűnei voltak.

19

Pozsony, 1968. május 1. Közlemény a szlovák állami és pártvezetés, valamint a nemzetiségi kulturális szövetségek képviselőinek április 30-i tanácskozásáról, amelyen megegyezés született a nemzetiségi kérdés rendezésének alapelveiről.

A CSKP AKCIÓPROGRAMJA ALAPJÁN KELL MEGOLDANI A NEMZETISÉGI KÉRDÉST

Közlemény a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete¹⁷¹ Központi

Bizottsága és a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége

Központi Bizottsága képviselőinek tanácskozásáról

170 Az idézet Lőrincz Gyulának az *Új Szó* 1968. március 27-i számában megjelent nyilatkozatából való.

171 Téves megnevezés: a Csemadok hivatalos neve 1966. decemberi IX. országos közgyűlése óta Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége volt.

Tegnap, 1968. április 30-án M. P e c h o, az SZLKP KB titkára, J. K r í ž, az SZNT al-elnöke, A. M i c h a l i č k a, az SZNT művelődés- és tájékoztatásügyi megbízottságának helyettese, L ő r i n c z Gy., a CSEMADOK Központi Bizottságának elnöke, V. K a p i š o v s k ý, az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége Központi Bizottságának elnöke, O l e x a, az SZLKP kelet-szlovákiai kerületi bizottságának titkára, G. Š l a p k a, az SZLKP nyugat-szlovákiai kerületi bizottságának titkára, továbbá S z a b ó R., F á b r y I., D o b o s L. és V a r g a J., a CSEMADOK kommunista funkcionáriusai, valamint F. G u l l a, M. K u d z e j, A. K o v á č és J. B a č a, az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének kommunista funkcionáriusai részvételével rendezett tanácskozáson megvittatták s tisztázták a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete Központi Bizottságának s a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége Központi Bizottságának rezolúcióiban¹⁷² tartalmazott kérdéseket. A rezolúciókat még a tanácskozás előtt elküldték az SZLKP Központi Bizottságának, a Szlovák Nemzeti Tanácsnak, valamint más párt- és állami szerveknek is.

A tanácskozás résztvevői hangsúlyozták, hogy a Szlovákiában élő magyar s ukrán nemzetiségű polgártársaink maradéktalanul támogatják a társadalmi életünk demokratizálását célzó mostani politikai irányvonalat, s a központi szervek címére küldött határozataikban kijelentik, hogy hűségeseek Csehszlovákia Kommunista Pártjához és Csehszlovák Szocialista Köztársaságunkhoz. Egyidejűleg hangsúlyozták, hogy pártunk a szlovákiai magyar és ukrán nemzetiség problémáit az ismeretek adott fokán a marxi-lenini nemzetiségi politika elvei értelmében igyekezett megoldani, s megalapozta a magyar és az ukrán nemzetiségű polgártársaink élete kiteljesülésének legfőbb feltételeit. Ennek ellenére számos súlyos probléma mindeddig megoldatlan. A szlovákiai nemzetiségek kapcsolataiban fennálló fogyatékok és deformációk azokból a deformációkból erednek, amelyek az előző években egész életünkre rányomták bélyegüket. Ezek a problémák a Csehszlovákia Kommunista Pártja Akcióprogramjában jóváhagyott intézkedések, valamint a Szlovákia Kommunista Pártja előkészületben levő Akcióprogramja keretében nyernek megoldást. A szlovákiai kommunisták azonban nemzeti hovatartozásukra való tekintet nélkül a fennálló hibás fogyatékok ellenére is büszkéek lehetnek a magyar s az ukrán nemzetiség életének felvirágoztatásával kapcsolatban elért eredményekre, amelyek egyben Szlovákia Kommunista Pártja internacionális politikájának eredményei.

Az SZLKP Központi Bizottsága a CSKP XII. kongresszusa¹⁷³ után elsősorban arra törekedett, hogy az elért eredményeket, valamint magyar és ukrán nemzetiségű polgártársaink élete további alakulásának távlati feltételeit jogi s törvényerejű intézkedésekben rögzítsék, s intézményesen oldják meg a problémákat, hogy így – ami a nemzetiségi kapcsolatokat illeti – ki legyenek zárva egyének és szervek szubjektív döntései, s a felmerülő problémák a mindenki s minden szerv számára kötelező demokratikus elvek szellemében s az egyenjogúság elveit rögzítő jogszabályok alapján nyerjenek megoldást. Az SZLKP KB e törekvéseit tükrözték a CSKP XIII. kongresszusának¹⁷⁴ tézisei is, amelyeket azonban nem foglaltak a CSKP XIII. kongresszusának fő dokumentumaiba.

172 határozataiban.

173 A CSKP XII. kongresszusát 1962 decemberében tartották Prágában.

174 A XIII. pártkongresszusra 1966 júniusában került sor ugyancsak Prágában.

Magától értetődő tehát, hogy a pártszervezetek, a társadalmi szervezetek s az egyének bírálata erre a jogszabályok s a törvényerejű intézkedések terén eszközölt „ideiglenes” megoldásra összpontosul.

Csaknem egybehangzók azonban a vélemények arra nézve, hogy a nemzetiségi kapcsolatok rendezésének lehetőségét Dél- és Délkelet-Szlovákia gazdasági életének további fellendítésében s a politikai egyenjogúságban kell látnunk. Ennek előfeltétele végső fokon a közművelődés s a kultúra fejlesztése s a lakosság életszínvonalának emelése.

Jóllehet közismert tényekről van szó, a tanácskozás résztvevői rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítottak a nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú járások további gazdasági fellendítésének. A túl lassú gazdasági fejlődés az említett területeken törvényszerűen odavezetett, hogy aránytalanul nagymérvű a lakóhely változtatása, sokan költöznek el az adott járásból s kerületből, különösen azok, akik köztársaságunk más vidékén kerestek s találtak munkát. Ez különösen magyar és ukrán nemzetiségű polgártársainkat érintette, de a szlovák lakosságot is, amit most sokan a dél-szlovákiai szlovákok életének problémáira hivatkozva, úgy magyaráznak, hogy a szlovákok szándékos „kiszorításáról” van szó. Meg kell mondanunk, hogy az így kialakult helyzetért viselt felelősséget nem lehet csak a nemzetiségek funkcionáriusaira vagy kulturális szövetségeikre hárítani, mivel ez a központi szervek által megvalósított politika eredménye.

A tanácskozás résztvevői különösen azt hangsúlyozták, hogy a túlnyomórészt Kelet-Szlovákiában élő ukrán nemzetiségű polgártársaink problémáinak megoldása évszázadunk történelmi fejleményei következtében mindmáig nagyon bonyolult lenne. Ezért tartjuk szükségesnek annak hangsúlyozását, hogy a legkedvezőbb megoldást türelmesen, tudományos ismeretek alapján kell keresnünk.

A tanácskozás résztvevői arra a következtetésre jutottak, hogy a szlovákiai magyar és ukrán kisebbség problémáinak megoldása, valamint helyzetük alkotmányjogi rendezése az alapvető kérdés, két nemzetünk, a csehek és a szlovákok kapcsolatainak föderatív államjogi rendezésétől függ. Köztársaságunk föderatív átszervezése megköveteli, hogy a szlovák nemzeti szervek saját jog- és hatáskörükben biztosítsák a nemzetiségek képviselését az állami szervezetekben, és pedig úgy, hogy ahol többnemzetiségű a lakosság, az SZNT, a KNB-k s a JNB-k mellett képviselőkől s szakemberekből, nemzetiségi bizottságok létesüljenek, amelyek állandóan feldolgoznák az említett problémákat, megoldának a nemzetiségek problémáit, valamint a szlovák lakossággal való együttélés kérdését. Meg kell oldani azt a kérdést is, miként legyenek nemzetiségeink képviselve köztársaságunk központi szerveiben. A szlovákiai állami szervezeteknek biztosítaniuk kell mind a szlovákok, mind pedig a Dél- és Kelet-Szlovákiában élő nemzetiségek életének sokoldalú felvirágoztatását. A tanácskozás résztvevői helyeslik a dél-szlovákiai szlovákok kulturális megmozdulását és azt is, hogy a szlovákok építsék ki kulturális szervezeteiket, a Matica slovenská barátainak klubjait.

A CSKP Akcióprogramja s a nemzetiségi kapcsolatok terén elért eredmények keznek arról, hogy a jelenlegi, valamint a jövőbeni fejlődés folyamán felmerülő problémák a marxizmus-leninizmus elvei értelmében, az internacionalizmus szellemében s a dolgozók egységének érdekében a nemzetiségi igények figyelembevételével nyernek megoldást. A legközelebbi időben azonban szükséges, hogy létrejőjenek a szlovákiai nemzetiségek problémáinak megoldása alapjául szolgáló objektív feltételek, s életünk minden szakaszán biztosítva legyen a nemzetiségek arányos képviselete.

A nemzetiségek közötti kapcsolatokat az jellemzi, hogy kétpólusúak. Ezért rendezésük folyamán mindenkor szem előtt kell tartanunk, hogy a kapcsolatok mindig mindkét félre vonatkoznak, s ezt a tényt szigorúan figyelembe kell vennünk. Az e kérdésekről folytatott vitában éppen ezért nem az érzések, hanem a konkrét tények ismerete lehet csak mérvadó. Ezért el kell kerülni az adott üggyel összefüggő jelenségek eltúlozását, ha nem ismerjük tartalmukat.

A tanácskozás résztvevői sajnálattal állapítják meg, hogy a sajtóban a tárgyilagos elemzések és az ésszerű párbeszéd helyett a szenvedély párbeszédei látnak napvilágot, ami elködösíti a nemzetiségi kapcsolatok rendezésének világos szocialista nézőpontjait

A tanácskozás résztvevői az említettek alapján elvárják a sajtó, a rádió s a televízió dolgozóitól, hogy megfelelő tárgyismeret birtokában foglalkozzanak a nemzetiségi kapcsolatok kérdéseivel, arra törekedve, hogy ne csak felvessék a problémákat, hanem keressék megoldásuk lehetőségét, s küszöböljék ki mindazt, ami gyöngíti a szlovák nemzet s a magyar és az ukrán nemzetiségű dolgozók egységét.

A tanácskozás résztvevői azt javasolják az SZLKP KB szerveinek, hogy a magyar és az ukrán nemzetiség államjogi helyzetével összefüggő munkálataikban következetesen ragaszkodjanak a CSKP Akcióprogramjába foglaltakhoz. Javasolják továbbá, hogy vegyék figyelembe a párt- és az állami szervek, s a társadalmi szervezetek határozataiban, valamint a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete s a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége Központi Bizottságának rezolúcióiban lefektetett indítványokat s a lakosság javaslatait.

A tanácskozás résztvevői továbbá azt javasolták az SZLKP Központi Bizottságának, hogy létesítsen az SZLKP KB mellett nemzetiségi bizottságot, s azt állítsa össze a szlovák nemzet, s a magyar és az ukrán nemzetiségek képviselőiből. Javasolják továbbá, hogy rendezzen szlovákiai szemináriumot, amelyen a nemzetiségi problémák megoldásának lehetőségeiről tájékoztatná a kommunistákat.

A tanácskozás résztvevői végül azt javasolták, hogy az SZNT elnökségének hatáskörében megfelelő apparátussal rendelkező titkárságot kell létesíteni a nemzetiségi ügyek intézésére.

Új Szó, 1968. május 1. 2. p.

20

Komárom, 1968. május 5. A komáromi Matica-klub alakuló közgyűlésének határozata, amely elítéli a Csehadok állásfoglalásait, s a dél-szlovákiai szlovákok védelmére szólítja fel a szlovák állami szerveket.

1. Zákonom upraviť pôvodné postavenie a práva Matice slovenskej ako národnej inštitúcie, ktorá vo vedomí našich občanov požíva plnú dôveru a úctu a žiadame dať MS zastúpenie v NF, ktoré jej plným právom patrí.

2. Poskytnúť plné moci a zabezpečiť medzinárodnými dohodami, aby Matica slovenská mala právo nadväzovať kultúrne styky so slovenskými menšinami najmä v USA, Kanade, Juhoslávii, v Maďarsku a v ostatných štátoch, kde žijú Slováci.

3. Pri SNR alebo MS vytvoriť skupinu vedeckých pracovníkov a túto poveriť úlohou prieskumu stavu maďarizačného procesu. Odhaliť spoločenské zákonitosti a príčiny tohoto procesu a predložiť zákonodarnému orgánu návrh na odstránenie príčin i niektorých následkov tohoto trvalého úsilia niektorých skupín obyvateľstva.

4. Vykonávať systematicky prieskum vyučovacieho procesu na maďarských školách, na ktorých podľa nášho názoru sa málo dbá o československé vlastenectvo.

5. Upraviť učebné osnovy žiakov všetkých maďarských škôl tak, aby už v samotných osnovách neboli zakotvené nerovnoprávnosti v neúmerných požiadavkách na znalosť maďarského, ruského a slovenského jazyka a to v prospech jazyka slovenského na úkor výučby jazyka ruského.

6. Dôsledne prehodnotiť všetky stránky národného kultúrneho a spoločenského života za obdobie od r. 1938 do dnešných čias na územiach so zmiešaným obyvateľstvom a urýchlene odstrániť následky národnej zakríknutosti Slovákov na týchto územiach.

7. Urýchlene vytvoriť prijateľné podmienky života, najmä pre učiteľov a kultúrnych pracovníkov slovenskej národnosti na tomto území a v súlade s celkovou situáciou v štáte poskytnúť príslušné preferenčne prostriedky.

8. Včas reagovať na špecifické podmienky života týchto oblastí, ktorých zanedbávanie tak po stránke ekonomickej, politickej, ako aj po stránke národnostnej môže priniesť aj v budúcnosti, tak ako tomu bolo v minulosti, veľké škody pre celú spoločnosť.

9. Žiadame, aby československé vládne orgány zabezpečili menšinové práva maďarsky hovoriacim obyvateľom žijúcim v ČSSR, pri dôslednom dodržaní zásady recipacity, čím chceme bojovať zároveň aj za práva Slovákov žijúcich na území Maďarska.

10. Žiadame, aby ústredné orgány bezodkladne upravili vydaním právnej normy používanie dvojazyčnosti pri verejných označeniach a rôznych nápisoch na území so zmiešaným obyvateľstvom, a to tak, aby nemohlo v žiadnej forme dôjsť k deformovaniu výraznosti československej nezávislosti a národnej zvrchovanosti.

11. V záujme ochrany práv občanov žijúcich na území ČSSR so zmiešaným obyvateľstvom a v záujme upevnenia celistvosti a zvrchovanosti štátu proti rozkladaniu republiky zvnútra, žiadame, aby ústredné orgány ustanovili na vedúce funkčné miesta jednotlivých orgánov, organizácií a inštitúcií, osoby štátne, národne spoľahlivé, ktoré budú zárukou, že v budúcnosti nedôjde ku kriveniu platných noriem a zákonov v prospech ani jednej ani druhej strany.

12. Odsudzujeme rezolúcie Csemadoku ako neodôvodnené a žiadame dôsledné prešetrenie motívov a cieľov, ktoré sledovali posledné rezolúcie a akcie Csemadoku, a v prípade, že sa dokáže, že tieto akcie boli motivované snahou narušiť celistvosť ČSSR alebo jej rozvrátenie, je potrebné vinníkov prísne potrestať, a to bez ohľadu na funkcie a nevynímajúc ani predsedu ÚV Csemadoku s. Lőrincza.

13. Žiadame, aby v novej ústave ČSSR bola zakotvená slovenčina a čeština ako úradný jazyk.

14. Žiadame, aby na slovenských školách vyučovali učitelia slovenskej národnosti, alebo učitelia ovládajúci 100 % spisovný jazyk a dávajúci záruku, že budú zabezpečovať výchovu slovenskej mládeže v duchu národného povedomia a cti.

15. Ukladáme výboru Klubu priateľov MS, aby za účelom správneho informovania vyšších orgánov o situácii na južnom Slovensku bola vyslaná delegácia na ÚV KSČ, ÚV KSS a SNR.

Na záver znova prehlasujeme, že my, Slováci, žijúci v okrese Komárno, chceme pokojne spolunažívať so všetkými poctivo zmýšľajúcimi občanmi maďarskej národnosti, čo bude v prospech nielen celej republiky, ale aj všetkých v nej žijúcich národností. Zároveň však upozorňujeme, že nedopustíme, aby tieto naše mierumilovné snahy viedli k opakovaniu sa roku 1938, a to v nijakej jeho podobe.

SNA, ÚV KSS, k. 1206., géppel írt másolat

Összefoglalás: Törvénnyel kell szabályozni a Matica slovenská helyzetét és jogait, s biztosítani, hogy kapcsolatot tarthasson a külföldi szlovákokkal is. Az SZNT vagy a Matica mellett hozzanak létre egy tudományos csoportot azzal a feladattal, hogy vizsgálja meg a magyarosítási folyamat mértékét és okait. Meg kell vizsgálni a magyar iskolákban folyó oktatási folyamatot is, mert elhanyagolják a csehszlovák hazafiságra való nevelést. Sürgősen fel kell számolni a dél-szlovákiai szlovákok 1938 óta tartó nemzeti megfélemlítettségének következményeit. A Dél-Szlovákiában tanító szlovák nemzetiségű tanítónak kedvezményeket kell biztosítani. A magyar lakosság számára biztosítani kell a kisebbségi jogokat, de a reciprocitás elvének betartásával. A kétnyelvűség elvét úgy kell szabályozni, hogy az ne veszélyeztethesse a csehszlovák függetlenséget és nemzeti önállóságot. Az egyes szervek, szervezetek és intézmények élére államilag és nemzetiileg megbízható személyeket kell állítani. Elítéljük a Csemadok állásfoglalását, s ha bebizonyosodik, hogy célja a Csehszlovák Köztársaság felforgatása volt, a felelősöket, köztük Lőrincz Gyulát meg kell büntetni. Az új alkotmány rögzítse, hogy a hivatalos nyelv a cseh és a szlovák, a szlovák iskolákban pedig csak a szlovák nyelvet 100%-osan bírótanítók taníthassanak.

21

Pozsony, 1968. május 9. Janics Kálmán reagálása az *Új Szó* hasábjain Daniel Okáli A kassai kormányprogram „bűnöseinek” keresése (Hľadanie „hriešnikov“ Košického vládného programu) című április 25-i írására.

A DEMAGÓGIA NEM MEGOLDÁS

Mikor már azt hittük, hogy minden embertelenség, tévedés, elvakultság és előítélet, szóval a múlt drámai átokfutása az újrafontolás és önbírálat útján tévedésként kerül be a történelem évkönyveibe, mikor kezdet akarunk nyújtani azoknak is, akiket 23 évvel ezelőtt a fanatizmus árja elragadott, akkor megszólal egy igazán disszonáns hang, amely annyiban különbözik az eddigi felszínes különvéleményektől, hogy több tárgyi ismeret birtokában a reakcióból, a tévedésből, az embertelenségből és a nacionalista machiavellizmusból „szocialista” erkölcsi rendszert akar szerkeszteni a magyarelles hadjárat védelmében. Ezt a szerepet vállalta Daniel Okáli a Predvoj 1968. április 25-i

számában,¹⁷⁵ ahol önmérséklet nélkül tett hitet az 1945-ös szegregációs politika „vív-mányai” mellett, megfújta a harci riadót és egyben igazolásul segítségül hívta az akkori vezető személyiségek nyilatkozatait.

Daniel Okáli a régi jól bevált formulával kezdi; a félénk lelkek megriasztására egy öt-vözzeté forrasztja a magyar ügyet a német kérdéssel. Ezek után természetesen nyilvánvaló, hogy aki a Kassai Kormányprogram VIII., magyarellenes fejezetét¹⁷⁶ bírálni meri, az a szudétanémetek és a bonni revansisták ügynöke. Szórol szóra: „De míg a szudétanémetek ezt a külföldön cselekszik, addig a galántai CSEMADOK és más szervezetek államunk területén teszik ugyanezt.” Azt állítja, hogy a CSEMADOK követelése, mely a Kassai Kormányprogram tisztán történelmi értékű felülvizsgálására irányul (gyakorlatilag több rendelkezést már amúgy is hatályon kívül helyeztek) a kitelepített németeket kívánja rehabilitálni. Nyilvánvaló, hogy a köztársaság egyik egzisztenciális pillérének megbolygatásával megkísérli Sámson módjára rádönteni a magyar ügyre a fiatal szocialista demokrácia egész épületét.

Nem szállunk vitába Daniel Okálival, hogy a magyar államnak és a magyar népnek egyazon szerepe volt-e a németekkel a második világháborúban, mert ebben a kérdésben a békekonferencia már végérvényesen meghozta a döntést 1946-ban, amikor nem mondta ki a magyar nép kollektív felelősségét. Viszont nem félemlíthet meg senkit sem az a vérszegény kísérlet, hogy csaknem negyedszázad elmúltával Okáli újra feltalálja a diszkriminációs dogmák erkölcsi indoklásait. Nemcsak az időszerűtlen erőfeszítést kell visszautasítani, hanem az államérdek szempontjából is le kell szögezni, hogy miként a magyar nép szerepe az elmúlt háborúban nem volt azonos a németiség szerepével, úgy a német lakosság kitelepítésének a kérdését is más szemmel kell vizsgálni, mint a magyarok ellen alkalmazott értelmetlen erőszakot.

Az elriasztás taktikájának egyik fogása, mikor Okáli kiemeli a politikai egyöntetűséget, rámutatva, hogy a koalíció minden pártja egyetértett a magyarok kitoloncolásának a kérdésében, és nyomatékuul szerepelteti Gottwald, Široký és Clementis nevét. Egyetlen magyar sem kételkedett soha abban – aki némi politikai intelligenciával rendelkezett – hogy a háború utáni magyarüldözést Klement Gottwald nevétől ugyanúgy nem lehet elválasztani, mint Beneš nevétől. Ezzel a bűvészszerűkkel nem hozhat zavarba senkit, mert nincs szó sem a CSEMADOK programjában, sem más magyar megnyilatkozásokban megtorlás követeléséről olyan személyekkel szemben, akik szerepet vállaltak 1945-ben, de ma a szocialista internacionalizmus alapján állanak (Fierlinger, Husák, Novomeský).

Daniel Okáli idézi az említett személyek egyes beszédeit, de kivétel nélkül valamenynyit az 1945. augusztus 2. utáni időből. Az ok nyilvánvaló. Ezen a napon, 1945. augusztus 2-án tették közzé a potsdami határozat szövegét, amely csak a németek kitelepítését hagyta jóvá, a magyar kisebbség kérdésében nem foglalt állást. Ezért ezen időpont után már csak a lakosságcsere lehetősége maradt fenn a két ország között, vagy pedig a békekonferencián megkísérelni az egyoldalú kitelepítés szerényebb igényű előterjesztését. És előtte? Amiről Daniel Okáli bölcsen hallgat, a magyar kisebbség általános ki-

175 Lásd a 20. sz. dokumentumot.

176 Az 1945. április 5-i kassai kormányprogram VIII. fejezete a kollektív bűnösség elve alapján kilátásba helyezte az ország teljes magyar és német lakosságának megfosztását csehszlovák állampolgárságtól.

toloncolásának elve volt érvényben teljes vagyonekbozással párosítva. Ilyen értelmű jegyzéket terjesztettek az állam vezetői a potsdami konferencia elé. A kérdés most az, hogy miért nincs sem Okálinak, sem a hasonló utakon járó történetíróknak bátorságuk ezt végre a szlovák népnek megmondani?

Okáli figyelmeztet Sztálin és Molotov szerepére a magyar kisebbség kitoloncolásának kérdésében, feltételezve, hogy a „nagyágyúk” bevezetése után már végleg nem mer mukkanni senki. Ha Okáli nem tudná, több dokumentumgyűjtemény bizonyítja nyilvánosan Sztálin és Molotov kitoloncolásos álláspontját a szlovákiai magyar kérdésben, ami ma senkit sem lep meg, hiszen ismeretese Sztálin módszerei a nemzetiségi kérdések megoldását illetőleg a két háború között.

Ügyetlenségnek kell tekinteni Okáli idézetét V. Širokýtól, melyben ismerteti, hogy „népünk már a nemzeti felszabadító mozgalom idején követelte, hogy a németeket és a magyarokat toloncolják ki a köztársaságból”. Ügyetlenség azért, mert a történetírás mindedig makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy a magyarellenes kitoloncolásos terveket Beneš importálta Londonból a háború után.

Daniel Okáli azért sorolja fel a Kassai Program „bűnöseit”, hogy a történelmi nevek bemutatásával az embertelenségek tényéből délibábót varázsoljon. Ehhez körmönfont elkenéssel segíti hozzá az olvasóit: „Minden akció, főleg a lakosságcsere békés úton volt hivatva ezt a központi kérdést megoldani.” A bátorság újra elfogyott, kenetteljesen békés útról beszél, kizárólag lakosságcserét emleget, de hallgat a vagyonfosztás, általános kitoloncolás tervéről.

Daniel Okáli a múlt és a régmúlt idők magyar uralkodó osztályának tévedéseiből, hibáiból, bűneiből általános magyar elvetemültséget és Európa-ellenes megátalkodottságot farag. Igazáról makacs következetességgel akarja meggyőzni olvasóit, de kifogy a bátorsága, amikor saját nemzetéhez kellene őszintén szólnia, eltompul az emlékezete, amikor ismertetnie kellene annak a diplomáciai jegyzéknek a szövegét, melyben a köztársaság akkori irányítói félmillió magyar (a kitelepítési hivatal 1945-ben 511 563 személyt vett nyilvántartásba) kitoloncolásának engedélyezését kérték a győztes hatalmaktól. Pedig erről a jegyzékről is meg lehetett volna emlékezni a Pravda 1945. augusztus 5-i száma alapján. Siet áttérni a későbbi „lakosságcsérés” huzavonára, nem akarva kínos meglepetéssel szolgálni a mai fiatal szlovák nemzedéknek, mely a történelemkönyvek alapján a háború utáni politikában ma már csak önkéntes lakóhelycserét lát.

Okáli bagatellizálja a csehországi tömegdeportálást, mint mondja, a „munkaszolgálati toborzást” elfedve, hogy az eljárás lényege nemcsak a lakóhelyről való kiűldözés volt, hanem a vagyonekbozás is bírói ítélet nélkül és kormányrendelet ellenére. A nyílt és máig jóvá nem tett tömeges törvénysértést Daniel Okáli „szükségmegoldásnak” becézi, amit – szerinte – a lakosságcsere-egyezmény végrehajtásának magyar részről történő halogatása tett indokolttá.

Harci riadójának legelképesztőbb kitétele: „Csehek és szlovákok százezreinek kiűzése Dél-Szlovákiából”. Javaslom Daniel Okálinak, olvassa el újból azt a levelet, melyet 1946. október 1-i keltezéssel kapott dr. Pavol Horváthtól, a Zprávy Štatistického úradu¹⁷⁷ szerkesztőjétől (közzétéve a lap ugyanezen keltezésű számában), mint a cseh

177 A lap – pontos címe: *Zprávy Štátneho plánovacieho a štatistického úradu* – a szlovák Állami Terv- és Statisztikai Hivatal közlönye volt.

szlovák kormány áttelepítési bizottságának budapesti kormánybiztosa. A levélben dr. Horváth értesíti Okálit, hogy: „Szlovákiának azt a területét, melyet Magyarország megszállt, a megszállás előtt kb. 81 000 személy hagyta el.” Tehát a megszállás előtt. A megszállás utáni kiűldözöttek számáról dr. Horváth nem beszél (jó lenne már egyszer ennek a kérdésnek is végére járni, mert ez a témakör legtermékenyebb területe a valótlanosságok terjesztésének).

Nincs könnyebb, mint idézeteket összekapkodni annak bizonyítására, hogy Horthy Magyarországa 1938-ban felvonult Csehszlovákia ellen, felpanaszolni a magyar kisebbség „árulását”. De ha ez a két körülmény minden más történelmi összefüggéstől elszakított önálló döntő tényezőnek van felnagyítva a szudétanémet és a ludák¹⁷⁸ szövetség elhallgatásával, ez már történelemhamisítás. Daniel Okáli mindenben és mindenütt csak a magyar bűnöket keresi, a szlovák fasizmust fél mondattal intézi el cikkében. A csehszlovák válságban Tisza István is fontosabb helyet kap, mint Hlinka Szlovák Néppártja. Így is lehet történelmet „gyártani”. Persze a „tudományos” megalapozás után már könnyű a konzekvenciákat levonni: „Mindezen történelmi bizonyítékok kategorikus okai voltak annak, hogy 1945 után a nemzeti állam megalapítása kerüljön napirendre.” Okáli a régi hanghordozás kíméletlen fölényével nyúl a kérdéshez, mert húsz évig megszokta, hogy magyar részről ellenvélemény pedig nincs. Nem csoda, ha kezében a kollektív „otthondulás” a védelmi nacionalizmus jogos eszközévé törvényesül.

Daniel Okáli egész eszmefuttatása olyan irányzatú, mintha összpontosított támadásával meg akarná félemlíteni a szlovákságot a magyar irredentizmussal, a magyarokat az „árulás” megtorlásával. Pedig senki sem akar többet és mást, mint amit Csehszlovákia Kommunista Pártja akcióprogramja kilátásba helyezett. Feltételezése nyilván az, hogy az újsütetű megfélemlítettség hangulatában sietünk minden jogról lemondani, csak ne verjék fejünkhöz Horthy, Esterházyt,¹⁷⁹ Tisza Istvánt, irredentizmust, hazaárulást stb. Okáli cikke jól van felépítve, csak az időt tévesztette el, huszonhárom évet késett, így riogtatására sem emberi, sem polgári, de kollektív nemzetiségi jogainkról sem mondunk le.

Párbeszédbe bocsátkozni az Okáli-féle dühkitöréssel nem lehet, mert nem értjük egymás nyelvét a legalapvetőbb kérdésekben. De napirendre térni sem lehetett felette, nemcsak azért, mert vezető szerepe volt az események szlovákiai irányításában,¹⁸⁰ hanem azért is, mert a köztársaság érdeke és a zavaros fogalmak tisztázásának szükségessége így kívánta.

JANICS KÁLMÁN

Új Szó, 1968. május 9. 7. p.

178 Ludákoknak a Szlovákia autonómiájára törekvő Hlinka Szlovák Néppártja (Hlinkova Slovenská ľudová strana) tagjait és híveit nevezték.

179 Az eredeti cikkben helytelenül: Eszterházyt.

180 Daniel Okáli csehszlovák áttelepítési kormánybiztosként a lakosságcsere és a magyar lakosság kitelepítésének egyik fő szorgalmazója és végrehajtója volt.

Pozsony, 1968. május 12. Az Új Szó jegyzete az ún. nemzeti menetelésről, amelyet pozsonyi szlovák egyetemi és főiskolai hallgatók szerveztek a dél-szlovákiai szlovákok támogatása céljából.

EGY MENETELÉS MARGÓGÁRA

„MINDEN NEMZETÉHEZ HŰ SZLOVÁKNAK” szölt az a felhívás, melyet különböző tárlálásban a PRAVDA, a SMENA és a PRÁČA¹⁸¹ május 8-i száma közölt. A felhívás – a bratislavai diákok egy csoportja nevében (!) – zárandokutat hirdetett Bernolákovo – Diószeg – Galánta – Vágsellye – Dunaszerdahely – Komárom útiránnyal, azzal a céllal, hogy „támogassák azokat a dél-szlovákiai szlovákokat, akik L'udovít Štúr és a Matica slovenská örökéhez jelentkeznek”.

A hírben – alapjában véve – nincs semmi különleges. Sőt, az a mintegy húsz-huszonöt fiatalember, aki Bratislavából Bernolákovoig vasúton tette meg az utat, s akiknek száma Vágsellyéig mintegy 31-re nőtt, az sem jelentett komolyabb „veszélyt”. Mégis elgondolkoztató ez az akció! Elsősorban azért, mert feltehetően része annak a hecckampánynak, mely a dél-szlovákiai szlovákság „elnyomatásáról” beszél. Eltekintve e nézet tarthatatlanságától, feltesszük a kérdést: vajon senkinek sem jutott eszébe, hogy ez a „zárandokút” sértheti az együttélést, s egy nemzetiség emberi méltóságát?! Még akkor is, ha végcélként a komáromi M. R. Štefánik-szobor előtti tisztelgést jelölték is meg... S ha már a menet szervezői (de kik a szervezők?!) nem gondoltak erre, mit tettek azok, akik erre e n g e d é l y t adtak?! Vagy talán nálunk – minden gyülekezési szabadság ellenére – ez már mellékes?

A magunk részéről szerencsésnek tartjuk, hogy ez a kezdeményezés – melynek a saját is oly szívesen rendelkezésére állt – nagyobb tömegeket nem mozgósított, s így „szenzáció” nélkül napirendre térhetünk felette. Mégis, ismerve a DEMAGÓGIA és a TÖMEGPSZICHÓZIS által előállható következményeket, szükségét érezzük, hogy figyelmeztessünk az ilyen és hasonló akciók veszélyességére. S ebben a szándékunkban nem vagyunk egyedül. A bratislavai VEČERNÍK¹⁸² szerdai száma arra figyelmeztetett, hogy a diákság spontán megnyilvánulásait egyesek más célokra akarják felhasználni! E helyzettelismerés helyességét ez az akció is alátámasztja. Amíg ugyanis a SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, TESTVÉRISÉG jelszavával vonuló diákok a „magyarokkal való együttélés” elvét hangoztatták, addig a surányi¹⁸³ templom előtt szónokló – a menetből kiváló középkorú – férfi demagóg fellépése már magyarelles megnyilatkozásokra (jelszavakra) készítette a templomból (!) kilépő hívók egy részét.

Feltesszük a kérdést: KINEK HASZNÁL EZ?!

181 A Pravda az SZLKP KB, a Smena a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség, a Práca a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom Pozsonyban megjelenő szlovák nyelvű napilapja volt.

182 Večerník – Pozsonyban megjelent szlovák nyelvű esti hírlap.

183 Helyesen: nagysurányi.

Örömmel üdvözlöttük a Dél-Szlovákiában megalakuló Matica-klubokat is, melyek az itt élő szlovákság kulturális életének fellendítésére hivatottak. Az örömben azonban ürmös vegyül. Dél-Szlovákiában ma ugyanis olyan személyek háznak, akik nem átalják a Matica alakuló gyűléseit a sovinizmus szításával metelyezni, s a közel fél évszázados együttélést megbontani. A magunk részéről elítéljük a magyar vonatkozásban megnyilvánult túlzásokat, de ki figyel fel ezekre a jelenségekre?!

Sajnálatos, hogy ezekre a tendenciákra nekünk kell figyelmeztetni, s egyben óvni és figyelmeztetni a magyar közvéleményt, őrizze meg higgadtságát, s ne a fogadatlan prókátoroknak „higgyen”, hanem a párt akcióprogramjának, mely minden nemzetiségnek biztosítja a megillető jogokat. De miért nem gondolkodnak ezen akciók és jelenségek veszélyességére azok, akik ezt szervezik, s akik némaságukkal cinkosává válnak az alapvető emberi jogokat sértő megnyilvánulásoknak. Hisz, mint minden matematikai műveltek, ennek is megvan az ellenpróbája. Éspedig: hogyan nézne a szlovák sajtó és a közvélemény ezekre a jelenségekre, ha – a köztársaság bármely részén – csehek, lengyelek, ukránok, németek, magyarok szerveznék?! NEM, ERRE NINCS SZÜKSÉG! De ha már ezt mindenki nem tudatosítja, a közbiztonság és az állami szervek fülét nem sértik azok az uszító megnyilatkozások, melyek az utóbbi napokban, hetekben elhangzanak?!

A cseh és a szlovák közvéleményhez hasonlóan az itt élő magyarság teljes szívvel támogatja a demokratizálódási folyamatot, s az államjogi elrendeződés kérdését, de az ilyen a If Peking-szerű akciókkal nem tud egyetérteni! Vajon tudomásul vesz-e ezt azok, akiknek nemcsak történelmi ismereteik, hanem – a jelek szerint – földrajztudásuk is meglehetősen hiányos ... S ha már képtelenek arra, hogy a k o r t megértsék, fel kell nekik adni a leckét, s elejét venni annak, hogy sovinizta és demagóg fellépéssel bárki is rontsa a népek, nemzetek és nemzetiségek együttélését, s fékezze a kibontakozást.

-dz-

Új Szó, 1968. május 12. 2. p.

23

Pozsony, 1968. május 19. Révész Bertalan reagálása a *Hét* című hetilapban Rudolf Olšínský és Michal Gáfrik írására.

Révész Bertalan
AZONOS MÉRCÉVEL

Kevéssel azután, hogy a demokratizálódás-megújhdás tisztító szele minket, csehszlovákiai magyarokat is megértintett, jogos igényként jelentkezett az a követelésünk, hogy a szlovák nyelvű sajtó a szlovák-cseh államjogi kérdések taglalása mellett foglalkozzék a mi ügyünkkel is, tájékoztassa olvasóit a velük egy hazában élő, azonos célokért küzdő s viszonylag nagy létszámú kisebbség helyzetéről, megvalósulásra váró igényeiről, egyszóval: hogy egészséges közvéleményt teremtsen. Jó ideig csak süket fülek-

re találtunk, sőt a szerkesztőségekben való kilincselés is meddőnek bizonyult, eladdig, amíg március közepe után be nem következett a fordulat. Ekkor ugyanis, mint tudjuk, megjelent az Új Szóban a CSEMADOK KB állásfoglalása, azaz javaslata a nemzetiségi kérdés megoldására. Jóllehet egyetlen szlovák napi- és hetilap sem tartotta közlésre méltónak, mégis a magyar kérdés egy csapásra publicitást nyert. De milyen publicitást? Milyen impulzus révén és milyen szándékkal?

Egy biztos: a szlovák lapok (Lud, Roľnícke noviny, Práca, Predvoj, Kultúrny život stb.) és munkatársain[a]k vitamódszere a legcsekélyebb újságírói etikát is nélkülözi, hiszen olyan dokumentumokat interpretál – vagy inkább vagdalózik ellene, szubjektíven magyarázza, tehát elferdíti –, melye[ke]t olvasói nem ismernek s nem is ismerhetnek. Az efféle újságírói attitűdnek, mondanunk sem kell, semmi köze a demokratizációhoz, mert éppen a legfontosabbtól fosztja meg a közönséget: az önálló gondolkodástól s a szabad véleménynyilvánítástól, ahelyett, hogy minden lehetséges eszközzel erre nevelné és szoktatná. – Hogy ez a magatartás milyen szándékot, céltudatosságot hordoz magában, igazán nem nehéz kitalálnunk, még akkor sem, ha rejtve lenne, csakhogy nagyon is szókimondóan, fenyítő hangsúllyal tudunkra adatik. Valahogy így: követeléseket túlzott, asztalt csapkodó, irreális, jogtalan; szöszlőitok, a CSEMADOK funkcionáriusai: nacionalisták, sovíniszták, revansisták.¹⁸⁴ A cél, a törekvés – melyet korántsem akarunk a szlovák nemzettel azonosítani – tehát nem más, mint az, hogy „megfelelő” légkört, hangulatot teremtsenek az SZLKP most készülő akcióprogramjához, a föderációs államrendelkezéshez, hogy megkíséreljék befolyásolni az illetékes hatóságokat és felelős funkcionáriusokat, akiken követeléseink gyakorlati realizálása múlik. Észrevételünket meggyőzően igazolja az a tény, hogy a CSKP akcióprogramjának közzététele óta a sajtóban egyre fokozottabb méreteket ölt a magyar kisebbség ellen tudatosan szervezett rosszindulatú sajtókampány; különféle „teóriák” ütik fel a fejüket (mint pl. a reciprocitás), sőt a cikkek hangneme is agresszívebb lett.

Az alábbiakban a Kultúrny život két utolsó számának (15., 16. sz.) egy-egy cikkére szeretnénk reagálni (R. Olšinský: Maďari kontra Slováci? – M. Gáfrík: My, podnájomníci vo vlastnej krajine).¹⁸⁵ Vitatható persze, hogy vajon érdemes-e vitába bocsátkozni a szóban forgó írásokkal, melyektől mi sem áll távolabb, mint a józan tárgyilagosság, hangvételük enyhén szólva elfogult és inkorrekt, vagyis nélkülözi a polémia, a dialógus létrejöttének feltételeit. Sőt, hajánál fogva előráncigált, valótlan ítéletek egész sorával az egyenletlenség magját igyekeznek elhinteni az olvasók körében, ami a szó szoros értelmében: visszaélés a becsületes olvasók tájékoztatanságával. Mégis, úgy véljük, nem szabad róluk hallgatnunk, mert a hallgatás könnyen a belenyugvás, a meghátrálás látszatát keltené, s ez hamarosan megbosszulná magát.

Nézzük meg tehát közelebbről a fent említett írásokat. Az előbbiben (Maďari kontra Slováci?) a szerző két CSEMADOK-dokumentumot – a Központi Bizottság és a Galántai Járási Bizottság rezolúcióját – taglalva, azokat csaknem teljesen elmarasztalva, jogosságukat megkérdőjelezve fejti ki álláspontját a magyar kisebbség megújódási törekveiről. Sajnos, nem foglalkozik velük érdemben, csupán ürügyül használja saját reflexiói közlésére. Így aztán nem csoda, oly eredményekre, következtetésre jut, melyek nem-

184 Helyesen: revansisták.

185 Lásd a 16. és 17. sz. dokumentumot.

csak hogy nem származhatnak a rezolúciókból, hanem azokkal szöges ellentétben állnak! Íme bizonyságul néhány konklúziója, ítélete: a CSEMADOK KB rezolúciójáról Olšinský csupán egy fél mondat erejéig ismeri el, hogy „sok vonatkozásban jó”, s nyomban így folytatja: „de sok benne foglalt követelés joggal váltja ki a vegyes járásokban élő szlovákok nyugtalanságát az egyik oldalon, a másikon pedig a magyar kisebbség egy részének helytelen ambícióit és aspirációit”. Majd ekképpen összegez, melyben korábbi szavait is cáfolja: „csaknem valamennyi követeléssel külön-külön lehetne vitatkozni...: a célja mindegyiknek az, hogy elősegítse és meggyorsítsa a tökéletes elszigeteltséget” (mármint a magyarok elszigeteltségét a szlovákoktól), „de az egész állásfoglalásban... a szavakon kívül semmilyen jele sincs olyasféle javaslatnak, mely elősegítené, hogy a magyar kisebbség meg tudná magát érte[t]ni... a szlovák nemzettel, amelynek területén él, s amellyel együtt kell élnie és dolgoznia”.

Először is szeretnénk a fenti sorok íróját biztosítani a felől, hogy szlovák barátainknak semmi okuk a nyugtalanságra, mert törekvéseink nem ellenük, nem valami ellen irányulnak, hanem „valamiért”, pontosan ugyanazért, amiért a testvéri szlovák nép is vehemensen küzd. Törekvéseinknek illetően való minősítéséhez azonban szükséges, hogy szavaink mögött ne keressék mindenáron a hátsó gondolatokat, a különböző negatív előjelű indítékokat, miként mi sem kutatunk a Matica slovenská újjászervezése mögött valamiféle magyar ügyet fékező tendenciát – noha Olšinský szó szerint azt mondja, hogy a vegyes lakosú területen¹⁸⁶ a Maticát a CSEMADOK „ellensúlyozására” hozzák létre –, hanem igenis olyan partnert látunk benne, amellyel a magyar kulturális szövetség gyümölcsözően együttműködhet.

Másodszer: A szerző fent idézett sorai utolsó mellékmondatának van egy kellemetlen mellézköngéje: azt sugallja ugyanis, hogy a magyarok Dél-Szlovákiában csak afféle megtűrték... Ideje volna már tudomásul venni, hogy mi nem vagyunk kegyelemkenyéren élő jöttmentek, sem pedig elmagyarosodott szlovákok, akiket időnként viselkedni tudásra kell oktatgatni: mi itt élünk, ez a haza a miénk is, legalább annyira az, mint azoké, akik húsz év óta lakják (minden föld azé a népé, amelyik nép lakja).

Melyek is azok a követelések, amelyek Olšinskýt magát nyugtalanítják, mert őszerint: elősegítik és meggyorsítják a két nép elszigetelődését? Ezek a következők: „Az ifjúságnak az anyanyelven történő II. ciklusú oktatásban való részvétele nem felel meg korunk követelményeinek, és ezáltal erősen fékezi a gazdasági és politikai kiegyenlítődés annyira szükséges folyamatát... Lehetővé kell tenni, hogy a magyar iskolákat magyar iskolaügyi intézmények irányítsák és vezessék... biztosítani kell a magyar fiatalok arányos felvételét a főiskolákra... meg kell teremteni a nemzetiségi iskolák vezetéséhez és irányításához szükséges tudományos és kutatóintézményeket... szükséges a nemzetiségi lét szükségleteinek megfelelő tudományos és kulturális intézetek, munkahelyek és intézmények létesítése”.

Ehhez igazán nem szükséges kommentárt főznünk, hiszen a napnál is világosabb, hogy a KŽ¹⁸⁷ munkatársa számunkra alacsonyabb szintű és tökéletlenebb demokratikus jogokat tart megvalósíthatónak; nem veszi tudomásul, hogy egy hazában csak egyenlő mércével lehet mérni a demokráciát nemzetnek és nemzetiségnek egyaránt – különö-

186 Helyesen: vegyes lakosságú területen.

187 *Kultúrny život*.

sen akkor, ha ennek a demokráciának „szocialista” az állandó jelzője! S még valamit: az elszigetelődés ellen csak kölcsönösen lehetséges küzdeni, mégpedig úgy, hogy mindkét nép fiai és leányai tanulják meg kölcsönösen egymás nyelvét, ismerjék meg egymás kultúráját, múltját és jelenét! Mi, ebben a tekintetben igen jelentős eredménnyel dicsekedhetünk – a viszonzás azonban még mindig késik.

Ezek után azon sem csodálkozunk, hogy a területi átszervezéssel kapcsolatban arra inti a nemzet¹⁸⁸ itt élő fiait: vigyázzanak, nehogy elnyomják avagy megfosszák őket egyenjogúságuktól; nehogy a „hivatalossá váló magyar nyelv” (a szerző szavai) megtanulására, gyerekeik magyar nyelven történő oktatására és elmagyarosítására kényszerüljenek; hogy a nemzet, az ország szuverenitását reális veszély fenyegeti. No meg azon sem, hogy szerinte a rimaszombati boltokban és hivatalokban nem beszélnek szlovákul... Mindez inkább fordítva igaz. Olšinský, enyhén szólva szélmalomharcot vív: nincs rá ugyanis precedens, hogy a történelem folyamán egy köztársasági államformában a nemzeti kisebbség elnyomta volna a nemzetet. – A rimaszombati viszonyokat nem ismerjük, de Dunaszerdahelyen e tekintetben a helyzet a következő (hadd álljon itt a kerületi pártkonferencián elhangzott adat): a járás magyar lakossága 87 százalék, a járási és egyéb hivatalokban való képviselőjük azonban csak 20 százalék; a rimaszombati arány minden bizonnyal még ennél is kirívóbb.

Ma, amikor a hazai magyar kommunisták (akiket 1946-ban¹⁸⁹ kizártak a pártból, csak azért, mert magyarok voltak) egy emberként támogatják a CSKP demokratizálódási-megújodási törekvéseit, s nyoma sincs bennük a bosszú-, a revánsváagnak – ugyanakkor Olšinský arra buzdít, hogy a múltat mindkét nép vesse jól emlékezetébe, mégpedig azért, mert „a szlovák nemzetnek a saját egzisztenciájáért vívott ezeréves harcát a magyar többséggel szemben nem homályosítja el még a baráti magyar állam húszéves léte sem... főként azért nem, mert vannak frissebb tapasztalatok is... 1956-ból, amikor is Magyarországon... „lábra kaptak olyan hangok – s ezt a hazai magyarok némelyike is támogatta –, melyek követelték, hogy Dél-Szlovákiát csatolják Magyarországhoz”.

Ami azt az ezeréves elnyomást, létért való küzdelmet illeti: aligha képzelhető el, hogy az aránylag nem túl nagy létszámú kisebbség túlélte volna az ezeréves elnyomást; márpedig túlélte. De ha valóban így lett volna is, még akkor sem illik állandóan a fejünkhöz vagdosni fenyíték gyanánt, mert mi nem Werbőczy¹⁹⁰ jogutódjai, hanem Dózsa György unokái vagyunk. Az az igazság azonban – s ezt Olšinskýnak is illenék tudnia – hogy nemzeti-nemzetiségi elnyomásról csak az újkori nemzeti államok kialakulása óta beszélhetünk, s ez nálunk csak a 19. század elején kezdődik. Ismeretes, hogy a korábban uralgó állameszme, a „hungarus patriotizmus”,¹⁹¹ nem ismer nemzetiségi differenciációt. – Annyiszor és oly fontos fórumokon hallottunk eddig a hazai magyarságnak az 56-os magyarországi eseményeket egyöntetűen elítélő magatartásáról, hogy minden további magyarázat már csak ismétlést jelentene. Nem tartjuk kizártnak, hogy esetleg előfordul-

188 Értsd: a szlovák nemzet.

189 Helyesen: 1945-ben. Az SZLKP KB 1945. április 13-án határozott arról, hogy beszünteti a magyarok (és németek) párttagságát és pártba való felvételét. Magyarok ezt követően – kevés kivételtől eltekintve – csak 1948-tól léphettek be újra a kommunista pártba.

190 Werbőczy Istvánról, a magyarországi jobbágyság rögöz kötését kimondó Tripartitum összeállítójáról van szó.

191 magyar hazafiság.

hatott egy-egy disszonáns hang... de hát a legnemesebb búza között is akad konkoly, mégsem jut eszébe senkinek, hogy tápértékét kétségbe vonja.

Olšinský szemérmetlenül revansizmussal vádolja s egy kalap alá veszi a nyugatnémet revansizmussal a CSEMADOK Galántai Járási Bizottságát, mivel azt merészeli követelni, hogy érvénytelenítsék a Kassai Kormányprogramnak a magyar kisebbséget sértő, jogfosztottságát kimondó részét, s mert követeli az 1945–48 közötti diszkriminációs intézkedéseket – reszlovakizáció, kitelepítés, deportálás törvényerejű hatálytalánítását. Meg kell jegyeznünk, hogy nemcsak a galántaiak vannak ezen a nézetten, hanem az egész népcsoport. Vagyis: Olšinský és a többiek nyelvén szólva ez a követelés annyit jelent, hogy az egész népcsoport revizionista, revansista¹⁹²... Ha nem tudnák, hát tudtukra adjuk, hogy az ilyen és ehhez hasonló vádaskodások, „minősítések” bennünk a rossz emlékű diszkrimináció korszakát elevenítik fel, s mélységesen elszomorítanak. Kérdezzük, mire jó ez, s kinek van erre szüksége? Miért kell az erősebbnek a gyöngébbel szemben a megfélemlítés eszközét alkalmazni? Mi jogon vitatják el tőlünk ugyanazokat a jogokat, melyeket saját nemzetük számára kívánnak? Hiszen mi nem a második világháború következményeiből származó eredmények revízióját követeljük, s nem veszélyeztetjük az ország szuverenitását, csupán a rajtunk mint népcsoporton elkövetett bűnökért és törvényértésekért követelünk jogos elégtételt, éppúgy mint a szlovák nép, és semmivel sem többet. Ki érti ezt? Vagy amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek...?! S a szocialista demokrácia...? Hát igen: ezt nemcsak hangoztatni kell, hanem emberségesen be is kellene tartani.

Michal Gáfrík (My, podnájomníci vo vlastnej krajine) még Olšinskýn is igyekszik túltenni – ha ez egyáltalán lehetséges – tendenciózusan magyarelleses igazgatásával, valótlannal és demagóg érvelésével. Ugyanis, a legtárgyilagosabb hozzászólással sem mondható más az efféle állításairól:

– a magyar nemzetiségű polgárok az iskolai hatóságokkal karöltve arra „kényszerítik a szlovák szülőket, hogy magyar iskolába járassák gyermekeiket”;

– azok a szlovákok, akik „hiányos jogaikból folyó megalázó helyzetük ellenére sem vetették alá magukat a környezet magyarosító nyomásának, nemegyszer kézzelfoghatóan ki vannak téve magyar polgártársaik agresszív megalázásának...”;

– „az áttelepültek... ma nemzeti szempontból kisebb jogokat élveznek, mint a Horthy-Magyarországon...”

Minden elfogulatlan, nyitott szemű ember tudja, hogy a vegyes lakosú területen, ha a gyermekek létszáma lehetővé teszi, mindenütt létezik szlovák iskola. Nem a szlovák gyerek látogatja tehát a magyar iskolát, hanem fordítva: a magyar gyerek „kényszerül” szlovák iskolába! Hadd álljon itt egy példa a mostanában sokat emlegetett Galántáról: míg a lakosság kb. fele-fele arányban oszlik meg, addig a iskolák aránya egészen más: egy magyar és két szlovák nyelvű AKI, a járás területén meg egy magyar és három szlovák nyelvű középiskola működik; az idén Galántán az alapiskola első évfolyamába beíratott tanulóknak kb. egyötöde esik magyar iskolára. Vagy egy másik példa: „Csécsnek, a százszázalékos magyar falunak... máig nincs magyar iskolája, mert a zsaroló reszlovakizáció szégyenteljes kísértete és kísértése, érv, indok és realitás lehet ma is!” (Fábrý Zoltán; Új Szó, 1968. 4. 27.). Felsőoktatásban részesülő diákjaink számaránya meg

192 revansista.

egyenesen katasztrofális, ami főképpen magyar oktatási nyelvű intézetek (egy kivételével) teljes hiányával magyarázható. Melyik „felet” éri tehát a „megaláztatás”... még ma is lépten nyomon?!

Igaz, az áttelepültek zöme szükségszerűen magyar milióbe került, a kitelepítettek helyébe. Ennek azonban nem feltétlenül kellett, hogy elnemzetlenedés¹⁹³ legyen az eredménye, és nem is lett az, annál is inkább, mert köztudott, hogy a hatalom birtokosai helyi és járási szinten csaknem mindenütt közülük kerültek ki. Esetenkénti csalódottságuk, véleményük szerint, nem annyira a „nemzeti kiélés” hiányából fakad, hanem abból, hogy a korábbi ígéretek nem lettek mindenütt teljesítve; legfőképpen pedig szociális okokból, azaz: a munka- és kereseti lehetőségek hiányából.

Gáfrik elmarasztalja a magyar iskolák oktatásának „szellemét”; a szlovák iskolákról természetesen egy szava sincs. Javaslatát támogatva, de ugyanakkor kiegészítve, mi is javasoljuk az illetékes tanügyi hatóságoknak: nézzenek utána mind a magyar, mind a szlovák iskolákban uralkodó szellemnek, s állítsák fel a mérleget. Az eredménynek bátran nézünk elébe. Szellemisségről lévén szó, mi is figyelmeztetni szeretnénk az illetékeseket: túrhetetlen, hogy gyerekeinknek nem taníthatjuk nemzeti történetünket; amíg ez nem orvosoltatik, a szocialista hazafiságra való neveléstől igazán ne várjunk csodákat. Ifjúságunk csak akkor fogja igazán megszeretni ezt a hazát és válik jó hazafivá, ha majd magáénak vallhatja; sajnos, a történelemtankönyvek kimondva-kimondatlanul éppen az ellenkezőjét sugallják. Annyit azonban már most leszögezhetünk – egyesek megnyugtatóra –, hogy a magyar iskolák diákjainak, abszolvenseinek a szlováksággal szemben tanúsított magatartására valóban állhatatos, toleráns, és szolidáris. Ugyanez a szlovák diákok részéről már nem mondható el, sőt viszonyulásuk a nemzetiségi kérdéshez olykor a barnaingesek viselkedésére emlékeztet (bizonyosság erre a nyitrai főiskolások találkozója a párt vezető funkcionáriusaival, vagy a pozsonyi diákok legutóbbi manifesztációja).

Aki ma azt meri leírni, hogy „a reszlovakizációhoz megkövetelték a szlovák származást”, hogy „1950-ben szlováknak jelentkezni már inkább hátrány volt, mint előny”, s nem ártallja megkérdőjelezni azt a vitathatatlan tény, hogy még 1961-ben is tetemes volt azok száma, akik félelemből vagy tudatlanságból kifolyólag nem vallották magukat magyarnak – az vagy elemi ismereteknek, tényeknek nincs a birtokában, vagy megfontolt szándékkal farizeuskodik. Ezt teszi Gáfrik is és még jó néhányan. Így aztán azt sem hajlandók megértetni, elfogadni, hogy éppen az abnormális helyzet következtében az 1961-es népszámlálási adatot (560 000) sem tekinthetjük reálisan véglegesnek. Ehhez jogunk van, s higgyék el nekünk, nem délibábot kergetünk, s azt is, hogy helyzetünket, problémáinkat mi ismerjük jobban, tehát intézését is fenntartjuk magunknak. S hogy ki „űz kétarcú, piszkos játékot a szlovák és magyar nyilvánosság előtt” (a szóban forgó cikk szavai), arról nap mint nap meggyőződhetünk: A „söpörjön mindenki a saját háza táján” elv alapján igazán elvárnánk, ha a szlovák sajtóban ellenünk indított s egyre fokozódó, szervezett rágalomhadjáratot éppen a szlovák elvtársak utasítanak vissza, mint az „ügyre” nézve károsat és egységbontót. Sajnálattal vesszük tudomásul, hogy e tudatosan megtévesztő és ellentéteket szító sajtókampányban az a Kultúrny život a hanga-

193 Helyesen: elnemzetietlenedés.

dó, amely az elmúlt hónapokban, sőt években bátor szókimondásáért elnyerte őszinte megbecsülésünket, tiszteletünket.

Az Olšinský- és Gáfrík-cikkek s az ezekhez hasonlók nem méltóak a lap hagyományaihoz s jelenlegi törekvéseihez, sőt ezek megcsúfolását jelentik.

S még valamit: meddig kell még kilincselnünk, könyörögnünk a minket természetszerűen megillető jogainkért?! Ez a kérdés-követelés, felvetés még sohasem volt idősebb, sürgetőbb, mint éppen ma, amikor a CSKP akcióprogramja egyértelműen leszögezi: „a nemzetiségeknek joguk van önállóan és öngazgatással dönteni az őket érintő kérdésekben.”

Végezetül pedig hadd idézzem Marxot, noha mostanában sokak szemében nem a legnépszerűbb: „Az a nemzet, amely elnyomja a másik nemzetet, maga sem szabad!”

Hét, 1968. május 19. 9–10. p.

24

Pozsony, 1968. május 24. Szlovákia Kommunista Pártja akcióprogramjának a nemzeti-ségekre vonatkozó része.

Szlovákia Kommunista Pártja szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy testvérmemzeiteink, a csehek és a szlovákok államjogi viszonya föderalizálásával összhangban biztosítani kell a nemzetiségek helyzetének és egyenjogúságának reális, alkotmányos garanciáit, olyan intézmények és nemzetiségi szervek létrehozásával, amelyek felelősségteljesen oldanak meg a nemzetiségek problémáit.

Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága az említettek közül, valamint a nemzetiségi problémák megoldásának eddigi gyakorlatából kiindulva szükségesnek tartja hangsúlyozni annak igényét, hogy oldjuk meg a nemzetiségek képviselőit a nemzeti és az országos szervezetekben. Ezzel kapcsolatosan helyesnek tartja, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács, illetve Szlovákia Minisztertanácsa mellett megfelelő jogkörrel felruházott nemzetiségi titkárság létesüljön, élén az SZNT, vagy Szlovákia Minisztertanácsa felelős funkcionáriusaival. Hasonlóan kell megoldani ezt a problémát az országos szervezetekben is. A nemzetiségi problémák rendezése érdekében az alacsonyabb fokú párt- és állami szervek mellett megfelelő végrehajtó szervezetekkel rendelkező nemzetiségi bizottságokat kell létesíteni, amelyek az adott hatáskörrel elsősorban biztosítják a párt- és az állami szervek nemzetiségi politikájának gyakorlati valóra váltását.

Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Szlovákia nemzetiségi problémáinak rendezésére nemzetiségi bizottságot létesít szlovák, magyar és ukrán nemzetiségű kommunista funkcionáriusokból és szakértőkből.

Új Szó, 1968. május 29. – melléklet, 5–6. p.

Pozsony, 1968. május 24. A Pravda című napilap beszélgetése Lőrincz Gyulával a Cse-madok KB márciusi állásfoglalásáról és a nemzetiségi kérdésről.

O KONFLIKTOCH SPOLUŽITIA

Hovoríme so súdruhom Júliusom Lőrinczom

Na južnom Slovensku je hádam najfrekvencovanejším menom (na strane slovenskej i maďarskej) ...Július Lőrincz. S predsedom ÚV Csemadoku a najnovšie – so šéfredaktorom Új Szó¹⁹⁴ sme hovorili o niektorých aktuálnych otázkach, ktoré obidve strany na južnom Slovensku vzrušujú.

● **Prvým impulzom, ktorý vyústil v dnešnú napätú situáciu, bola historická rezolúcia ÚV Csemadoku. Mohli by ste objasniť okolnosti jej vzniku, publikovania a svoj názor na jej dopad, následky v konkrétnych podmienkach?**

Začiatkom by som rád uviedol, že my, Maďari v Československu, máme trochu iný názor na dejiny ako maďarská historiografia a za roky minulosti pociťujeme trochu výčitky svedomia. Považujeme za tragickú stránku Kossuthovho povstania, ináč pýchy maďarskej histórie, že národnostnú otázku nechápal. Je faktom, že naša vlasť, Československo, mnohé otázky maďarského školstva, kultúrneho života – riešila. V našich ľuďoch napriek tomu žil pocit, že mnohé otázky si neriešia sami. Preto keď ma ideologické oddelenie ÚV KSS požiadalo o môj názor na pripravovaný Akčný program, hovorili sme o tom aj na ÚV Csemadoku, pretože žiadny iný národnostný orgán nemáme, kde vznikla oná rezolúcia. Taký veľký ohlas z oboch strán sme skutočne nepredpokladali. Nevidel som však nič zlé na tom, že sa o veci môže vyjadriť každý.

● **Nevyvolalo však práve toto – nesporne demokratické – publikovanie rezolúcie atmosféru, ktorá, mierne povedané, ozaj nie je konštruktívna?**

Ťažko sa mi vyjadriť. Tešili sme sa, že na našej strane sa rezolúcia stretla s takým súhlasom, tešili sme sa, že nebolo j e d i n é h o ohlasu, ktorý by nezdôraznil riešenie týchto otázok v r á m c i ČSSR pod vedením komunistickej strany. To je plus. Mnohé požiadavky v miestnych rezolúciách Csemadoku sú trochu preexponované, pri zhodnotení kampane k nim budeme musieť zaujať stanovisko.

● **Z našej strany považujeme za obzvlášť extrémnu požiadavku revíziu Košického vládneho programu.**

Nás, Maďarov, bolí stať o presídlení. Je to však historický dokument. Vychádza z vtedajších podmienok a atmosféry. Dnes platí iba ako historický dokument a podľa mňa nie je reálne vracieť sa k nemu alebo dokonca jeho osnovateľov žiadať, aby sa zodpovedali.

● **Asi tak, ako Slováci nežiadajú anulovanie výrokov a zákonov Kolomana Tiszu a Apponyiho,¹⁹⁵ nie? Váš spisovateľ Zoltán Fábry však vylučuje VTEDAJSIU opodstatnenosť**

194 Az SZLKP KB Elnöksége 1968. május 3-án mentette fel Dénes Ferencet, s nevezte ki Lőrincz Gyulát az Új Szó főszerkesztőjévé, aki május 15-én vette át a lap irányítását. (SNA, ÚV KSS, 1204. k., a. j. 9.)

195 Gróf Apponyi (az eredeti cikkben: Aponyi) Albert magyar vallás- és közoktatásügyi miniszterről, a nemzetiségek által sérelmezett 1907. évi iskolatörvény megalkotójáról van szó.

KVP tvrdením, že i naši Maďari skoro v celej svojej h o m o g e n i t e boli za udržanie republiky, proti iredente – a to azda pravda nie je. Keď po viedenskej arbitráži vyhánali Slovákov s batôžkom, tí si ešte veľmi dobre pamätajú, či to bola len skupina žandárov, alebo či predsa len značná časť obyvateľstva pomáhala.

Nesúhlasím s výrokmi o kolektívnej vine ani o kolektívnej nevine. Faktom je, že napr. 4. septembra 1938 bola v Trnovci n/V masová pročeskoslovenská demonštrácia Maďarov. Rečnil tam Major, Clementis i ja – hoci sme vedeli, že o pár mesiacov bude me za to pykať v horthyovských žalároch. A fakt – medzi prvými po Viedni¹⁹⁶ zaistenými maďarskými komunistami – okolo 600 – bol som aj ja.

● **To sa nám tak trochu „bije“ s vaším často citovaným výrokom, že roku 1918 ste sa nepridali k Československu dobrovoľne. Na slovenskej strane to umožňuje výklad, že sa Maďari ešte stále necítia u nás doma a na maďarskej to motivuje extrémistické hlasy o odtrhnutí.**

Už skutočnosť, že moja veta umožňuje takýto výklad, svedčí o tom, že štylizácia bola nešťastná – a veľmi ma to mrzí. Tento historický fakt som použil len ako argumentáciu proti Bacílkovmu povojnovému tvrdeniu, ktorý maďarskú menšinu k o l e k t í v n e vinil z viedenskej arbitráže – vraj sme sa rozhodli p l e b i s c i t o m pridať sa k Maďarsku. Chcel som len dokázať, že NIKDY, ani v roku 1918 – ani v roku 1939 sa na nás nikto neobracal s plebiscitom. Ako chápať môj výrok – to dokázala väčšina československých Maďarov už mnohokrát, napr. aj roku 1956, keď mi filakovské ženy hovorili – „Dajte nám aspoň nože, a pôjdeme na hranice, pomôžeme ich brániť!“

● **V čom sa podľa vás ubližuje národnostne zmiešaným okresom? V čom vidíte prednosti prevažne maďarských okresov pri navrhovanej reorganizácii? V Slovákoch to vzbudzuje pocit, akoby sme my boli nejakým menej pracovitým či zamávaným národom, kvôli ktorému „trpí“ aj maďarský ostatok okresu.**

Vychádzali sme zo skúseností, že v Dunajskej Strede a v Komárne, ktoré sú okresmi prevažne maďarskými, bolo národnostných trení najmenej. Dvojazyčnosť na niektorých okresných poradách prinášala veľké problémy; zariadenie na simultánny preklad stojí 300 000 plus systemizovaný tlmočník. Ak sa hovorilo len v slovenčine, maďarskí spoluobčania si mnohé schôdze a porady pasívne odsedeli. Vychádzali sme z toho, že v bývalých okresoch si ľudia na seba už zvykli, spolužitie bolo dobré a že by sa návratom mnohé problémy zjednodušili. Až t e r a z, po zverejnení rezolúcií, sme s prekvapením zistili, že aj v týchto okresoch národnostné problémy vystúpili veľmi ostro; dosiaľ nás ani vo sme nenapadlo, že Slováci na Slovensku, hoci sú v okrese menšinou, mohli by trpieť komplexmi menšiny. Túto časť našej rezolúcie považujem za najdiskutabilnejšiu a riešiť situáciu – to bude pre štátne a politické orgány skutočne ťažké.

● **Aký je váš názor na dokonalú znalosť slovenčiny u maďarských spoluobčanov? Nebolo by vhodné, aby Csemadok uplatnil svoju autoritu aj t ý m t o smerom a nie opačným?**

Vidím, že nepoznáte činnosť Csemadoku: od začiatku našej existencie sme znalosť slovenčiny zdôrazňovali, organizovali sme dokonca KURZY SLOVENČINY. Ak máme výborných vedcov, ktorí prerástli rámec našej menšiny, je to vďaka ich jazykovým znalostiam. Je pochopiteľné, že hvezdár z Hurbanova by sa s púhou maďarčinou nemohol

196 Értsd: az első bécsi döntés után.

zúčastniť na sovietskej expedícii v Antarktíde, že náš vedec Tölgyessy¹⁹⁷ by nemohol pracovať v atómovom výskume. Tvrdím, že je to PREDOVŠETKÝM najvlastnejší záujem Maďarov – a aj napriek odporu niektorých jednotlivcov máme záujem o také podmienky, aby naši chlapci a dievčatá po slovensky vedeli. Máme záujem o kvalitných učiteľov, o audiovizuálne pomôcky, používané pri výučbe angličtiny, francúzštiny. Chýbajú však pri výučbe slovenčiny.

● **Drahé jazykové laboratóriá existujú vari na 2-3 školách na Slovensku. Je vylúčené, aby ich mohla dostať okamžite každá maďarská škola na výučbu slovenčiny. Prečo nevyužívate možnosti, ktoré sú 20 rokov na dosah ruky – slovenských učiteľov; sedia s vašimi učiteľmi v spoločnej zborovni? My sme boli neobyčajne šťastní, ak nás cudzí jazyk učil profesor, čo študoval v Anglicku alebo vo ZSSR!**

Nie je to také jednoznačné. V Kráľovskom Chlmci, v Čalove, v Šamoríne dosahujú aj maďarskí učitelia vo výučbe slovenčiny také výsledky, že z ich tried sa na slovenské školy prijíma viac žiakov ako zo slovenských škôl v týchto miestach. Je to kvalita učiteľa. Mimochodom nechápem, prečo sa skončilo s prázdninovými výmenami detí, ktoré boli za 1. ČSR bežné.

● **Kto by to mal realizovať?**

ČZM a školstvo. My môžeme ovplyvniť len učiteľov a rodičov. V minulosti nám viac-krát striktné zabránili, aby sme poverenictvu hovorili do školských vecí.

● **Existuje predsa na povereníctve subkomisia pre otázky maďarských škôl, vedená členom Predsedníctva ÚV Csemadoku súdruhom Mózsím. Nám sa nezdá, že by sa pokúšala presadzovať skvalitnenie výučby slovenčiny.**

Vec je trochu zložitá. Obávam sa, že je dosť nevyrovnaná odborná úroveň slovenských škôl na južnom Slovensku. Máme na to viac príkladov, že na slovenskú vysokú školu sa chlapec z Komárna dostane ľahšie cez maďarskú ako cez slovenskú dvanásťročenkú.

● **V čom teda vidíte riešenie problém1ému maďarského školstva? Ako interpretovať túto požiadavku rezolúcie?**

Požiadavkou na učňovské školy a ďalšie priemyslovky rozhodne nechceme zahatať našim deťom cestu k uplatneniu sa mimo rámca zmiešaného okresu. Riaditeľ maďarskej elektropriemyslovky v Košiciach cestuje za svojimi absolventmi po slovenských a českých závodoch, dostáva od nich listy – a je potešiteľné, ako úspešne sa uplatňujú v nemaďarskom prostredí. Absolventi, pochopiteľne, dokonale ovládajú odbornú terminológiu aj v slovenčine. Chirurg, Maďar so slovenskou školou, mi nedávno vravel, že s maďarskou inštrumentárkou by nebol schopný operovať. Otázkou však je, ako sa slovenská sestra dohovori so 60-ročnou babičkou – Maďarkou? Problém nie je jednoznačný,

● **Prečo? Hravo sa s ňou dohovori maďarské dievča, ktoré zdravotnícku školu skončí v slovenčine.**

Neviem. Keď sa však dnes o všetkom smie diskutovať, nerobme ani z tejto otázky tabu. Nechajme odborníkov, nech urobia prieskum v živote, v praxi, dajme im čas. V každom prípade považujem za oprávnenú požiadavku matičiarov, aby každý Maďar, prichádzajúci z titulu svojho zamestnania, funkcie do styku so Slovákom po slovensky vedel.

● **Za najmenej reálnu však považujeme otázku maďarských vysokých škôl. Ekonomicky, kádrove – i uplatnením absolventov.**

197 Tölgyessy (az eredeti cikkben: Tölgyessi) György dunaszerdahelyi születésű egyetemi tanárról, vegyészmérnökkről van szó.

Člen onej školskej subkomisie Oliver Rácz zastával podobný názor a vyvolalo to veľkú nevôľu... Išlo by nám hlavne o poľnohospodársku vysokú školu – pobočku v Nitre. Argumentom je, že inžinier sa aj tak vráti do JRD, v ktorom je väčšina Maďarov. Zo širšieho hľadiska je však nesporné, že každý maturant musí vedieť natoľko po slovensky, aby mu slovenská VŠ nerobila jazykové problémy. Keby sme dostali štipendium na Sorbonnu, bol by záujem veľký – a nevedia naše deti lepšie po francúzsky ako po slovensky. Výnimkou sú niektoré špecializácie, ako herec, novinár, profesor maďarčiny, kde je čistota jazyka mimoriadne dôležitá – a tam by bolo správne, keby náš vysokoškolaák išiel na dva roky do Budapešti. Veď aj študenti budapeštianskej FAMU¹⁹⁸ – (kamera, réžia) radi idú študovať do Prahy, kde ich odbor má vyššiu úroveň.

● **Ako sa pozeráte na problém dvojjažčnosti? Nepovažujete niektoré požiadavky za extrémne? Slováci to chápu často vyslovene ako dvojjažčnosť pre Slovákov – a potom by Maďari pokojne vystačili aj s „jednojažčnosťou“.**

Nuž, napr. požiadavka na mnohojažčné bankovky je iste prehnaná. Práve včera som hovoril, že už tu máme aj početných Grékov; na každej bankovke by musel byť mnohojažčný slovník. Hovorím, že čerta by nám bola platná mnohojažčná stokorunáčka, keby jej nebolo. Pravda, považujem za reálne, aby sa v zmiešaných oblastiach, najmä kvôli starším ľuďom, do ktorých slovenčinu už nenaštepíme, vo verejnom styku mohla bežne používať aj maďarčina.

● **Domnievame sa, že je to tak, nie? Ba naopak, používa sa často v ý l u č n e maďarčina, Slováci jednak sú schopní jednak sa musia – prispôbiť.**

Viete, ono sa dajú uviesť prípady aj také – aj také. Za prvej republiky sme s tým problémom nemali. Bola prednáška, tí, čo nerozumeli v t r o c h jazykoch, sa zhromaždili okolo prekladateľov. Dnes s takýmto amaterizmom ľudia nesúhlasia, chcú slúchadlá. Nemyslím, že by bolo správne n ú t i ť Slovákov v zmiešanej oblasti, aby sa naučili jazyku národnostnej menšiny, ale považujem za reálny váš návrh v reportáži minulý piatok – odmeňovať ich za znalosť navyše jazykovým príplatkom.

● **Stretli sme sa s názorom, že krajina, kde naozaj funguje štátna moc, by noviny, ktoré nerešpektujú oficiálne názvoslovie, názvy miest a dedín – jednoducho konfiškovala. Maďarská tlač teraz bežne používa staré uhorské názvy nielen pre juhoslovenské mestá, ale dokonca aj pre stredné a severné Slovensko. Súhlasíte s tým?**

Nie je to otázka jednoduchá.. Najmä u starších občanov maďarské názvy majú tradíciu, starší človek vám nepovie Gabčíkovo, ale Zabčika – prekvapene počúvam, čo to má byť, a on si ťažko vysloviteľné slovo pomaďarčí, dá mu nejaký zmysel – je to „ovos a žriebä“. Mnohé názvy boli poslovenčované dosť násilne. Parkáň je vraj pôvodu tureckého, so Štúrom mala obec iste menej spoločné ako napr. Modra. Mnohé mestá majú v maďarčine historicky zaužívané svoje názvy odlišné od originálu, Viedeň je Bécs – konečne ani u vás to nie je Wien. Prinavrátanie pôvodných názvov si vymáhajú aj slovenské dediny; pamätáte sa na Limbach-Hliník, Vajnory-Dvorníky atď. Pokiaľ ide o obec a miesta mimo zmiešanej oblasti (Žilina-Zsolna) myslím, že máte pravdu, sami sme žiadali k tomuto jednoznačné záväzné stanovisko slovenských orgánov. Nikto sa však nechcel angažovať.

● **Mnohé organizácie Csemadoku vítajú matičiarske kluby ako zákonité, ako potrebného partnera na organizovanie kultúrnych akcií. Stretli sme sa však s názormi, kde**

198 Színház- és Filmművészeti Főiskola.

maďarskí spoluobčania vidia v nich nepriateľa. Hlasy a letáky extrémistov ľahko nachádzajú živnú pôdu. Nebolo by vhodné, keby maďarská tlač viedla extrémistov a verejnú mienku k väčšej tolerantnosti, k normálnemu spolužitiu?

Opakujem, sami sme sa v marci zobudili a s prekvapením zisťujeme, že z nedostatku slovenskej kultúry Slováci na Slovensku pociťujú menšinové komplexy. Nie je to hriech Csemadoku ani Maďarov, ale centralistickej politiky – toto zanedbanie slovenských národnostných práv. Víťame, že sa konečne zjednáva náprava, na jún pripravujeme spoločné zasadnutie Csemadoku s vedením Matice slovenskej, aby sa vzťahy zharmonizovali. Myslím, že extrémistické výstrelky na oboch stranách treba likvidovať spoločne, stálo by za to, keby napr. dokonale prešetroené provokácie boli publikované naraz v Pravde aj v Új Szó a podpísané slovenským i maďarským redaktorom.

● **Fakt, že rezolúcia Csemadoku prebudila aj Slovákov na juhu a mnohí vás, súdruh Lőrincz, za to s istou iróniou navrhujú za čestného člena Matice slovenskej.**

I keď je to irónia, pokojne by som čestné členstvo prijal, pretože nikdy som nič proti Matici nemal. O obapolnom úžitku vzájomnej spolupráce som úprimne presvedčený. Nenazdávam sa, že by slovenská kultúra v zmiešaných oblastiach mala za cieľ potláčať maďarskú národnosť.

● **Maďarskej ľudovej republike sme úprimne vďační za jej porozumenie pre náš vnútropolitický vývoj a je nám trochu trápne práve v týchto dňoch pripomínať paralely medzi riešením národnostnej otázky v našich dvoch bratských štátoch. Faktom však je, že prudká a necitlivá Vilcsekova reakcia na Hagarov článok v Predvoji¹⁹⁹ túto paralelu medzi našimi občanmi na juhu podnietila a vyhrotila.**

Súdruh Chudík mi viackrát hovoril...; ale to azda nepíšete!

● **Prečo? Nejdeme predsa súdruha Chudíka gumovať z histórie?!**

...veď áno, hovoril mi o listoch od Slovákov v Maďarsku. Hovoril o nich aj na Predsedníctve ÚV KSS. Ja – ani Csemadok nie je partnerom pre vedenie maďarskej strany a vlády, o to viac, že pri riešení našich problémov sme n i k d y nežiadali o intervenciu, o pomoc Budapešť. Vždy sme hlásali, že naše problémy si musíme riešiť v rámci našej vlasti. Pokiaľ ide o oné paralely, to musia riešiť československé štátne a politické orgány,

● **A myslíte, že by mali ?**

Nuž, azda by m o h l i ? !

● **Áno, ale či by podľa vášho názoru aj m a l i, s. Lőrincz?**

Ste sakramentskí chlapi! Ale uznajte mi – maďarská strana úzkostlivo dodržiava princíp nezasahovania do našich otázok. V politických otázkach to oceňujeme. Nemôžem teda tvrdiť, že naša strana by zasahovať mala!

● **Ak pripúšťame, že rezolúcia Csemadoku bola impulzom celého súčasného diania na juhu, navyše – Csemadok je pevnou, už tradičnou organizáciou – kým Matica vlastne iba dnes povstáva z mŕtvych ... nebolo by vhodné, keby na spomínanom júnovom stretnutí Csemadok vyšiel s iniciatívou, ako vzájomné vzťahy stabilizovať? Nebolo by vhodné, aby sa Csemadok k situácii prípadne vyjadril už aj skôr?**

Faktom je, že prvé kroky ku konsolidácii podniklo už Ideologické oddelenie ÚV KSS. Boli sme v tom tiež zaangažovaní. S vývojom, ktorý po zverejnení našej rezolúcie nasle-

199 Vilcsek Géza, az Új Szó szerkesztője a *Predvoj* 1968. április 11-i számában reagált Ivan Hargásnak a magyarországi szlovákok és a szlovákiai magyarok helyzetét összehasonlító 1968. április 4-i Slováci v Maďarsku (Szlovákok Magyarországon) című írására.

doval, sme v takejto forme nerátali. Osobne sa domnievam, že Predsedníctvo Csemadoku ho bude musieť prerokovať, zaujať k nemu stanovisko, sformulovať a uverejniť komuniké považoval by som za užitočné.

● **Súдруh Lőrincz, ste novým šéfredaktorom Új Szó. Stretli sme sa medzi Slovákmi na juhu s mnohými výhradami, že Új Szó doteraz viedlo kampaň príliš jednostranne, jednostranne publikovalo neoverené konfliktové situácie a Slováci na juhu podľa niektorých vašich doterajších výrokov majú obavu, či Új Szó, namiesto toho, aby sa snažilo pôsobiť konsolidačne, nepôjde do toho ešte ostrejšie?**

Keď sa pred dvadsiatimi rokmi Új Szó zakladalo, bol som prvým šéfredaktorom. S programom harmonického spolužitia medzi slovenským národom a maďarskou národnosťou sme začínali – a nemienime od tohto kréda ustupovať. Faktom je, že posledné týždne boli obdobím „zvýšených hlasov“. Postihlo celú našu tlač – aj v iných otázkach ako národnostných. Domnievam sa, že nastáva obdobie, keď sa „zvýšené hlasy“ a nervozita končia a keď – síce bez narušovania zásad demokracie – ale predsa len triezvo a vecne bude treba riešiť otázky „mierového života“. Isteže nemalá úloha čaká aj na Új Szó ako orgán ÚV KSS. Budeme musieť triezvo hodnotiť aj extrémne zjavy a reagovať na hlasy, ktoré harmonickému spolužitiu neprospeievajú. Povestné „zametanie pred vlastným prahom“ sa dnes označovalo za nemarxistické, ale ak sa pri hodnotení extrémov k tomu hlásim, nepovažujem sa za konzervatívca.

● **Platí to určite pre obe strany. A ešte posledná otázka: Új Szó, hoci oficiálne orgán ÚV KSS, slovenská strana označovala pre jeho doterajší postoj za orgán Csemadoku. Vo vašej osobe dnes dochádza k akejsi „personálnej únii“ medzi Új Szó a Csemadokom aj de jure. Aký je váš názor na túto výhradu?**

Keď som na januárovom pléne ÚV KSČ vystupoval za rozdelenie funkcií v prípade A. Novotného, pochopiteľne, nechcem hlásať opak o štyri mesiace vo vlastnom prípade. Nejde síce o funkcie mocenské, ale z hľadiska maďarskej národnosti predsa len kľúčové. Preto by som nerád aj naďalej ostal predsedom ÚV Csemadoku.

X X X

Ďakujeme súдруhovi Lőrinczovi za rozhovor, mimochodom, vedený v duchu pokojnom, priateľskom. Je nám jasné, že ľahšie sa triezvo a tolerantne debatuje „za zeleným stolom“ – predsa len v istej vzdialenosti od ohniska problémov. Je však nesporné, že opačným spôsobom, ak žiadna strana neprejaví dosť tolerance k hľadaniu spoločnej cesty – je riešenie situácie nemožné.

A bez riešenia...? Je možná bitka, šarvátka – ale nie každodenný život.

MARTIN HRIC
a TIBOR MICHAL

Pravda, 1968. május 24. 6. p.²⁰⁰

Összefoglalás: Nem vártuk, hogy a Csemadok KB állásfoglalásának mindkét részről ilyen nagy visszhangja lesz. A javaslatok közül több túldimenzionált, a kassai kormány-

200 A *Pravda* ugyanezen száma – első és egyedüli szlovák lapként – kivonatossan közölte a Csemadoknak a nemzetiségi kérdés rendezésére kidolgozott 1968. márciusi állásfoglalását is.

program megszövegezőit felelősségre vonni lehetetlen, mivel történelmi dokumentumról van szó, a kollektív bűnösség elvével ugyanakkor nem lehet egyetérteni. Az *Új Szó*-nak adott interjú fogalmazása szerencsétlen, mivel félremagyarázásra ad lehetőséget. A járások etnikai alapú átszervezésére vonatkozó javaslat a Csemadok állásfoglalásának legvitathatóbb kitétele. A magyaroknak is érdeke, hogy megtanuljanak szlovákul, ezért a magyar iskolákban folyó szlováknyelv-oktatás színvonalát növelni kell, hogy a magyar középiskolákból kikerülő fiatalok megállják a helyüket a szlovák főiskolákon is. A magyar főiskolák igénylésekor a Csemadok elsősorban a mezőgazdasági főiskolára gondolt. A hivatali kétnyelvűség elvének alkalmazására főleg a szlovákul nem beszélő idősebb nemzedék miatt van szükség. A magyar helységnevek sajtóbeli használata csak a magyar lakosságú települések esetében indokolt.

26

Pozsony, 1968. május 24. A nemzetiségi kérdésről rendezett országos szeminárium határozata, amely síkra száll a nemzetiségek politikai képviseletének és a kisebbségi jogok alkotmányos és törvényes biztosításáért, valamint a járásoknak a nemzetiségi elvet is figyelembe vevő átalakításáért (részletek).

Mi, a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szeminárium²⁰¹ résztvevői, a különböző szakmák, társadalomtudományok dolgozói és gyakorlati dolgozók a nemzetiségi kérdés különösen csehszlovákiai különböző elméleti s gyakorlati szempontjaira vonatkozó négy-napi tanácskozásának befejezéséül az alább felsorolt következtetésekre jutva olyan javaslatokat teszünk, amelyek egyrészt Csehszlovákia helyzetének államjogi rendezése új föderatív modelljének kidolgozásával függnek össze, másrészt a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos további elméleti tevékenység biztosítására vonatkoznak:

[...] ²⁰²

2. A föderatív modellre vonatkozó eddigi elgondolások és munkálatok elsősorban a két nemzet közötti kapcsolatok megoldására összpontosulnak. Mindaddig csekély figyelmet szentelünk a Csehszlovákiában élő nemzetiségi csoportok (nemzetiségek) helyzete kielégítő rendezésének. Arról van szó ugyanis, hogy nem volt s most sincsen komplex alkotmány- és törvényerejű kezesség az említett nemzetiségi csoportok jogainak biztosítására, s hogy lényegében nem létezett olyan illetékes politikai intézmény, amely ezeket a jogokat biztosította és megvédte volna. Az alkotmányerejű törvény keretében elsősorban a következő kérdések várnak megoldásra:

a) A nemzetiségi csoportok politikai képviselete intézményes (képviseleti és végrehajtó) szerveinek létesítése (ezek a szervek különbözők lehetnek – a Nemzetgyűlés nemzetiségi problémákkal foglalkozó bizottsága, a föderatív kormány, valamint a cseh és a szlo-

201 A szemináriumot a Marxizmus–Leninizmus Főiskolai Intézetének pozsonyi tagozata és a pozsonyi Comenius [Komenský] Egyetem Bölcsészettudományi Kara rendezte meg 1968. május 21–24-e között.

202 A kihagyott rész az előkészítés alatt álló cseh–szlovák föderációról mond véleményt.

vák kormány nemzetiségi államtitkárságai, a járásoknak a nemzetiségi elvhez igazodó át-szervezése, e járások jogkörének bővítése a nemzetiségi problémákat illetően stb.).

b) Hasonló intézményes platformot kell biztosítani a kommunista pártban is (pl. a CSKP Központi Bizottságának nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó bizottságai, hasonló bizottságok az SZLKP és a CSKP központi szerveiben, arra irányuló fokozott figyelem, hogy a nemzetiségi csoportok kellőképpen legyenek képviselve a CSKP szerveiben stb.).

c) A nemzetiségi csoportok s egyének nemzetiségi jogainak alkotmányos és törvényes biztosítása, éspedig nemcsak a fő nemzetiségi csoportok tagjai számára (tehát nemcsak ott, ahol a nemzetiségek tagjai tömegesen vannak, hanem a különböző nemzetiségek minden tagja számára, vagyis azok számára is, akik többé-kevésbé szétszór-tan az említett területeken kívül laktak – nyelvhasználat joga, közsoktatás stb.). Nem ért-hetünk egyet azzal az elgondolással, hogy az állami nyelvek kötelezőek legyenek.

[...] ²⁰³

A hazánkban végbemenő bonyolult társadalmi folyamat most már küszöbönálló fej-lődési szakaszában sor kerül a szocializmus valóban demokratikus modellje alapjául s létrehozásának kiinduló pontjául szolgáló új elvek törvénybe iktatására és intézményes rögzítésére. Nemzeteink s nemzetiségi csoportjaink kapcsolatainak szövetségi elven s hazánk minden polgára tényleges egyenjogúsága elvén alapuló és köztársaságunk szín-vonalának, valamint sajátos feltételeinek megfelelő következetes megoldása az emlí-tett új modell szerves része. A párt haladó erői által s népünk túlnyomó többségének tevőleges támogatásával kibontakozott megújítási demokratizálódási folyamat féke-zésére, vagy a megállítására, illetve visszafordítására irányuló törekvések lényegében azokat az alapokat veszélyeztetik, amelyeken sor kerülhet hazánkban a nemzetiségi kapcsolatok rendezésére.

A nemzetiségi kérdésről tárgyaló országos szeminárium résztvevői

Bratislava, 1968. május 24.

Új Szó, 1968. május 26. 1–2. p.

27

Pozsony, 1968. június 1. Gustáv Husák miniszterelnök-helyettes nyilatkozata az *Új Szó*-nak a nemzetiségi kérdésről és a kommunista párt második világháború utáni magyar-ellenes politikájáról.

SZLOVÁKOKNAK ÉS MAGYAROKNAK A MEGÉRTÉS ÚTJÁT KELL KERESNIÜK
Interjú dr. Gustáv Husák miniszterelnök-helyetessel

203 A kihagyott rész a nemzetiségi kérdés kutatása intézményesítésének szükségességével foglalkozik.

Munkatársunk, FÓNOD ZOLTÁN, a kulturális rovat vezetője a közelmúltban néhány kérdést továbbított dr. Gustáv H u s á k miniszterelnök-helyettes elvtársnak. A kérdések a demokratizálódási folyamat, valamint a nemzetiségi kérdés időszerű problémáit érintették. A napokban megkaptuk Husák elvtársnak e kérdésekre adott válaszát, s őszinte nagyrabecsüléssel fogadtuk azt a kezdeményező javaslatát, hogy az interjút az Új Szó és a Pravda egy időben közölje.

A PRAVDA szerkesztőségével megállapodva a mai napon – mindkét lap – közli az interjút.

[...] ²⁰⁴

KÉRDÉS: *A föderatív államrendezés kapcsán az itt élő nemzetiségek államjogi kapcsolatai is megoldásra várnak. Talán nem túlzunk, ha azt mondjuk: ez az igazi demokrácia próbaköve. Véleményünk szerint ezt a kérdést a cseh és szlovák nemzetek közötti viszony rendezésével egy időben, országos méretben kellene megoldani.*

VÁLASZ: A föderatív államrendezés megoldja a hazánkban élő két nemzet – a csehek és a szlovákok – viszonyát. Államunkban ez a kérdés ötven év óta adott és az új elrendezés fő értelmét képezi. Ezzel kapcsolatban tanulmányozzuk majd a magyar, ukrán, lengyel és német polgártársaink követelményeit és szükségleteit, a mai demokratizálódási áramlat szempontjait is figyelembe véve.

KÉRDÉS: *Magyar vonatkozásban a CSEMADOK Központi Bizottsága kezdeményező javaslatot tett, melynek lényegét – a nemzetiségek saját ügyeit érintő, önálló, öngazgatáson alapuló elv kifejezésével – az akcióprogram is rögzíti. E téren, hogy ítéli meg a helyzetet, s milyenek Ön szerint a kilátások?*

VÁLASZ: Elolvastam a CSEMADOK Központi Bizottságának álláspontját. A hazánkban élő más nemzetiségek is előterjesztették javaslataikat és követelményeiket. A szakértőkből álló kormánybizottság tárgyalni fog ezekről a problémákról nemzetiségeink képviselőivel. Nem akarok a tanácskozások elébe vágni, s ezért az előterjesztett javaslatokkal kapcsolatban nem mondok véleményt. A kormány politikai bizottságában – mely az államjogi elrendezés kérdéseinek megoldására alakult – minden nemzetiségi kisebbség képviselve van. A benyújtott javaslatokkal kapcsolatban tehát ezen a fórumon is véleményt nyilváníthatnak.

KÉRDÉS: *A demokratizálódási folyamat kapcsán a magyar lakosság körében gyakran felmerül az 1945–47-es időszak. A kollektív bűnhődés elvének alkalmazása – a kitelepítés és a deportáció – mély nyomokat hagyott a magyar nemzetiségű dolgozóknak, s tízezreket érintett. Hogy tekint ma Ön erre a kérdésre?*

VÁLASZ: Magyar polgártársaink problémáinak az 1945–1947-es években történő megoldása nem magyarázható és érthető meg a mostani évek eseményeiből. Közép-Európában évszázadokon keresztül, különösen azonban a XIX. és XX. században a szomszédos nemzetek közt – az uralkodó rétegek politikájának következtében – sok probléma halmozódott fel, melyek a nemzetiségi viszályok tárgyai voltak, sőt bizonyos mértékig azok is maradtak. Közismert a szlovák nemzet helyzete a burzsoá-feudális Magyarországon; a nemzetellenes politika és a kegyetlen nemzetiségi elnyomás. Mindez hosz-

204 A kihagyott részben az új államjogi elrendezéssel kapcsolatos munkálatokról esik szó.

szű időn keresztül nemzeteink mentalitásában rengeteg feszültséget váltott ki. Dél-Szlovákiának a Horthy-csapatok által való megszállása 1938-ban és a második világháború évei még jobban kiélezték ezeket a régi ellentéteket. Magyarországnak, a második világháború idején Hitler táborában betöltött szerepe szintén befolyásolta a magyar kisebbség háború utáni problémáinak megoldásával kapcsolatos elképzeléseket. A szlovák kommunisták és a Szlovák Nemzeti Tanács sem az illegálisban, sem pedig a Szlovák Nemzeti Felkelés idején nem számolt a magyar kisebbség kitelepítésével, vagy más diszkriminációs intézkedésekkel. Ezeket a kérdéseket 1941-től, dr. Benešsel az élen, a csehszlovák emigrációs kormány vetette fel Londonban, a Csehszlovákiában élő német kisebbség kitelepítésével kapcsolatban. Dr. Beneš és kormánya a háború folyamán igyekezett fokozatosan megnyerni a szövetséges nagyhatalmokat a csehszlovákiai német és magyar nemzetiségi kisebbség problémái megoldásának támogatására. Ezt az álláspontot a háború végén a Szovjetunió is támogatta, s Gottwaldal az élen a Moszkvában tartózkodó csehszlovák kommunisták is elfogadták. Így a kassai kormányprogramban lényegében egy szintre került a csehszlovákiai német és magyar kisebbség problémájának megoldása. Ez az álláspont, mely a kassai kormányprogramban és a felszabadulás után számos más jogi ténykedésben, főleg a köztársasági elnök dekrétumaiban jutott kifejezésre (például az állampolgárságról, a földek elkobzásáról stb. hozott rendeletek), a csehszlovák kormány, a szlovák nemzeti szervek, valamint a CSKP és az SZLKP egyértelmű álláspontja volt.

Ez idő tájt a magyar kisebbség problémájának megoldásánál mérlegelték a Magyarországon élő szlovák lakosságnak az itteni magyar polgártársakkal való cseréjét. A német kisebbséget – köztudott – Csehszlovákiából kitoloncolták. A csere kérdése, illetve a magyarok kitelepítése Szlovákiából, s a szlovákok betelepítése Magyarországról rengeteg nehézségbe ütközött, melynek a magyarországi és csehszlovákiai burzsoá körök szintén részesei voltak. 1948-ban Csehszlovákiában és Magyarországon végül is megszilárdult a népi demokratikus rendszer s ezt követően hazánk politikai és kormányközi felhagyta az áttelepítéssel, illetve kilakoltatással, és biztosították az itteni magyar lakosság politikai egyenjogúságát.²⁰⁵

Látnunk kell, hogy a lakosság kitelepítésére nemcsak hazánkban került sor, de a Szovjetunióban, Lengyelországban, Romániában, Jugoszláviában és másutt is. Évek múltán sokféleképpen lehet fontolgatni, mi volt helyes, vagy helytelen. Véleményem szerint helytelen volt például a szlovákiai magyar dolgozóknak a cseh országrészekbe toborozása, melyet a Földművelésügyi Minisztérium és a Szociális Biztosításügyi Minisztérium²⁰⁶ szervezett; és főleg helytelenek voltak az akció megvalósítása körüli durva adminisztratív intézkedések. Persze, bírálható még sok más kérdés is. Így például egyes megnyilvánulások, az ún. reszlovakizáció, az iskolapolitika stb. körül. Tudom például, hogy Laco Novomeský, az akkori oktatásügyi megbízott, 1945-ben magyar iskolák megnyitását javasolta.²⁰⁷ Javaslatát visszautasították azzal az indokkal, hogy megnehezítené a kitelepítési akciót. A sors iróniája, hogy Novomeský javaslata ellen azok a sze-

205 A csehszlovák–magyar lakosságcsere 1948. december 20-án ért véget. A magyar lakosság csehszlovák állampolgárságának visszaadását lehetővé tévő törvény 1948. október 25-én született meg.

206 Helyesen: Szociálisügyi Minisztérium, vagy Népjóléti Minisztérium.

207 Ladislav Novomeský az SZLKP KB Elnökségének 1945. június 16-i ülésén kérte fel a pártvezetést, hogy foglaljon állást a bezárt magyar iskolák újraindításának kérdésében. (SNA, ÚV KSS, k. 789, a. j. 12.)

mélyek léptek fel, akik néhány évvel később a magyar kisebbség kérdésének megoldásáért Novomeskýre, rám és másokra hárították a felelősséget.

Bizonyos, hogy ez az időszak a magyar polgártársainkban rengeteg keserűséget hagyott, s a szlovák és a magyar lakosság közt sok szenvedélyt váltott ki. Ezzel számolni kell és meg kell találni a kölcsönös jó viszonyhoz vezető utat. Ha a szlovák–magyar kapcsolatok valamelyik szakaszát akarjuk megítélni, hosszú történelmi összefüggésekben kell azt látnunk, keresnünk kell az okokat és a következményeket, melyek befolyásolták a két nemzet viszonyát.

KÉRDÉS: *Mivel magyarázza azt, hogy a kommunista párt, mely a szocialista humanizmus és az internacionalizmus elvét vallja – koalíciós partnereivel együtt – ilyen lépésre szánta magát, s védtelen ezeket – közte kommunistákat és antifasisztákat – büntetett mások (az uralkodó osztály) bűneiért, mellőzve ezáltal minden osztályszempontot?*

VÁLASZ: Említettem már, hogy a kassai kormányprogramban és az ebből eredő jogi ténykedésben hogyan került sor a problémák megoldására. A szocialista humanizmus és az internacionalizmus elvei a második világháború idején egy kissé más megvilágításba kerültek. A náciizmus és szövetségesei egész nemzeteket és országokat támadtak és szálltak meg, veszélyeztették létüket és csak mérhetetlen áldozatok árán váltották meg a szabad életet. Ez az emberek gondolkodásában nem maradt nyom nélkül a háború befejeztével, és utána sem, amikor felújultak ezek az államok s belső problémáikat oldották meg. Csehszlovákia Kommunista Pártja a felszabadulás után nem akarta bűnhődtetni az „ártatlanok ezreit”, hanem a csehek és szlovákok szilárd államának építésére törekedett. Viszont úgy vélekedett akkor, hogy néhány nemzetiségi kisebbség kitelepítése megszilárdítja a csehszlovák állam biztonságát. Napjainkban vitatható, helyes vagy helytelen volt-e ez az eljárás, azonban meg kell ezt érteni. Értенünk kell, hogy a háború után milyen tapasztalatokból indult ki, s milyen indítékok vezették. A háborúban és a hadműveletekben nemcsak a fasiszta országok uralkodó osztályai vettek részt, hanem a lakosság minden rétege. Mindenki tudja, aki csak egy csöppet is ismeri ennek a kornak a történelmét, hogy ebben a háborúban milyen szerepet játszott néhány európai nemzet elvetemült nacionalizmusa. A történelem nem mérhető csupán egyetlen nemes elvvel.

KÉRDÉS: *Ön személy szerint magas párt-, illetve állami tisztséget töltött be a felszabadulást megelőző és az azt követő években. Feltehetően ezzel magyarázható, hogy az ún. burzsoá nacionalisták elleni konstruált perben a magyar nemzetiséget ért sérelmekért másfél évtizeden át – Önt is beleértve – egyes személyeket tettek felelőssé.²⁰⁸ Ez az álláspont feltehetően leszűkítette a kérdést, s a személyi kultusz gyakorlata szerint a történelmi valóságot is elferdítette. Hogyan vélekedik Ön erről?*

VÁLASZ: Az 1945–1947-es években a német és magyar kisebbség problémáinak megoldásánál jómagam lényegében ugyanazon az állásponton voltam, mint a CSKP és

208 Az ún. szlovák burzsoá nacionalisták (Gustáv Husák, Ladislav Novomeský, Daniel Okáli, Ivan Horváth és Ladislav Holdoš) elleni koncepciók per vádlottjait nem magyarellenes politikájuk miatt, hanem szlovák szeparatista törekvések és csehellenes nemzeti elfogultság vádjával ítélték el 1954 áprilisában. A csehszlovák pártállami propaganda azonban ezzel párhuzamosan azt is igyekezett elhitetni, hogy a II. világháború utáni magyarellenes intézkedésekért is egyedül a „burzsoá nacionalistákat” terheli a felelősség.

az SZLKP egész vezetősége, a kormány és a szlovák nemzeti szervek. Amennyiben valaki e kérdés rendezésében a bűnöst keresi, nem futamodok meg a felelősség elől, sem mint a párt funkcionáriusa, s mint állami tényező. Igaz, bebörtönzésem után, s Clementis, Novomeský, Okáli és más ún. „burzsoá nacionalisták” bebörtönzését követően a párt és az állam vezető személyiségei az egyéb koholmányok és hamisítványok mellett gondoskodtak a magyar kisebbségi kérdés 1945–1947-es években történt megoldása körüli hamis nézetek terjesztéséről is. Éspedig azért, hogy a legfelsőbb párt- és állami szervek kollektív döntéséért – a propagandában és a közvéleményben – a felelősséget egyértelműen rám és a többi olyan személyekre hárították, akik abban az időben fegyházban voltunk. Mindez olcsó, kényelmes és becstelen megoldás volt, éppúgy a többi vád, melyért elítéltek és bebörtönöztek bennünket. A vádakkal szemben nem védhettük meg magunkat és a hatalom akkori urai 13 év után az emberek tudatát ilyen egyoldalú és hamis magyarázatokkal árasztották el. Így történhetett aztán meg, hogy magyar polgártársaink tudatában is gyökeret vert Husák, Novomeský, Clementis stb. bűnösségének tézise, melyet annyi éven át terjesztettek. Az olyan emberek, mint Bacílek (lásd a Smenában a közelmúltban közölt interjút) és Novotný, még nemrégiben is ezt a hűrt pengették. S ezt annak ellenére, hogy a CSKP Központi Bizottsága 1964 decemberében²⁰⁹ a „szlovákiai burzsoá nacionalizmus bírálatainak felülvizsgálásáról” szóló határozatában – több tudományos dolgozó csaknem félévi munkája alapján – egyértelműen kijelentette:

„Az ilyenemű nagyon fontos intézkedések a magyar kérdés megoldását érintették. A kassai kormányprogram, mely az ellenállás, a nemzeti és demokratikus forradalom szellemében kifejezésre juttatta azt az elvet, hogy az új köztársaságot, mint a két egyenjogú szláv nemzet államát kell építeni, többek közt követelte a magyar lakosság kitelepítését Csehszlovákiából. A magyar kérdés megoldásához, főleg azonban gyakorlati megvalósításához (az. ún. reszlovakizáció és a magyar lakosság helytelen, sok esetben erőszakosan és az osztályszempontot mellőző módon megvalósított kitelepítése a cseh kerületekbe) való viszonyulásban lényegbevágó nacionalista hibák merültek fel, melyek a belpolitikai életet is áthatották (megtiltották a magyar nemzetiségűek párttaggá felvételét stb.). Ezekért a hibákért mind az SZLKP szervei vagy a szlovák állami szervek, mind pedig a CSKP vezetősége és a központi állami szervek egyaránt felelősséggel tartoznak. Ez meghatározza egyben az egyes elvtársak (beleértve például Široký elvtársat is) személyi felelősségének mértékét is, mivel teljességgel lehetetlen csupán néhány vádlottra hárítani, minthogy ez az ún. burzsoá nacionalizmus elleni kampányban történt. A CSKP Központi Bizottsága és az SZLKP Központi Bizottsága kezdeményezésére 1948 februárját követően a polgárokat és a pártot illetően ezekben a dolgokban javulás következett be.”

Persze, az ellenünk hozott vádakot hosszú éveken át nyilvánosan propagálták. A CSKP Központi Bizottságának erről a határozatáról azonban a nyilvánosság mind a mai napig nem szerezhette tudomást. Éppen így azt sem ismertették, hogy 1948-ban az SZLKP Központi Bizottságán én számoltam be a magyar polgártársak iránti viszony megváltoztatásáról és ezzel kapcsolatban több javaslatot nyújtottam be.

209 Helyesen: 1963 decemberében.

A történelmet valóban alaposan elferdítették. Úgy vélem, hogy a mostani demokrati-
zálódási folyamat egyik feladataként ezt a kérdést is meg kellene világítanunk, teljes
terjedelmében, és meg kell találnunk a szlovák nemzet és a magyar polgártársaink meg-
értéséhez vezető minden utat. Kétlem, hogy a jelenlegi felkorbácsolt szenvedélyek, a ré-
gebbi, vagy az újabb vádaskodások – mindkét részcél – elősegítenék a nyugodt együtt-
élést.

[...] ²¹⁰

Új Szó, 1968. június 1. 1., 5. p.

28

**Pozsony, 1968. június 5. Az SZLKP KB Elnöksége elé terjesztett javaslat az SZLKP KB
nemzetiségi bizottságának létrehozására, amelynek fő feladata a nemzetiségek állam-
jogi helyzetének rendezésére vonatkozó javaslat kidolgozása lenne.**

N á v r h

na vytvorenie národnostnej komisie pri ÚV KSS

Dňa 30. apríla 1968 sa uskutočnila porada komunistov funkcionárov Kultúrneho
zväzu maďarských pracujúcich v ČSSR a Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich v
ČSSR, na ktorej sa prerokovali aktuálne otázky a problémy práce strany v oblasti národ-
nostných vzťahov a činnosti medzi obyvateľstvom maďarskej a ukrajinskej národnosti.²¹¹
Porada okrem zverejnenia komuniké odporučila aj niektoré konkrétne návrhy ako postu-
povať pri vypracovaní zásad štátoprávneho usporiadania národností na Slovensku a v
celej republike. V tejto súvislosti účastníci porady odporúčali, aby okrem vytvorenia prí-
slušných orgánov pre uskutočňovanie národnostnej politiky pri štátnych orgánoch, bola
vytvorená aj národnostná komisia pri ÚV KSS, v ktorej by pracovali súdruhovia sloven-
skej, maďarskej a ukrajinskej národnosti a riešili existujúce i vznikajúce problémy a svo-
jimi návrhmi predkladanými orgánom strany a tiež odporúčaniami pre komunistov pracu-
júcich v štátnych orgánoch by mohli účinne prispieť k dotvoreniu modelu postavenia
národností u nás.

Hlavným cieľom tejto komisie v súčasnom období by bolo, súčasne s prácou komi-
sie pre federatívne usporiadanie štátoprávných vzťahov Čechov a Slovákov, vypracovať
návrh na štátoprávne usporiadanie postavenia maďarskej a ukrajinskej národnosti na
Slovensku.

210 A kihagyott részben Gustáv Husák a tömegtájékoztatási eszközök objektivitásának és felelősségteljes
hozzáállásának szükségességét hangsúlyozza a megoldásra váró kérdések tárgyalása során.

211 Lásd a 19. sz. dokumentumot.

Vychádzajúc z uvedeného a tiež z návrhu Akčného programu Komunistickej strany Slovenska o zo zásad Akčného programu KSČ odporúčame vytvoriť národnostnú komisiu pri ÚV KSS v tomto zložení:²¹²

1. s. dr. Vojtech Hatala, CSc., prof. Univerzity Komenského
 2. s. doc. Ladislav Olexa, CSc., tajomník Východoslovenského KV KSS
 3. s. dr. Ivan Kusý, riaditeľ Ústavu slovenskej literatúry SAV
 4. s. doc. Juraj Zvara, CSc., Univerzita Komenského
 5. s. Lavová Mária, Historický ústav SAV
 6. s. Dobos Ladislav, šéfredaktor Irodalmi Szemle
 7. s. Štefan Krivošík, riaditeľ Oblastného maďarského divadla v Komárne
 8. s. Jozef Szőke, šéfredaktor časopisu Új Ifjúság
 9. dr. Ľudovít Turczel,²¹³ Univerzita Komenského
 10. s. Bertalan Tolvaj,²¹⁴ riaditeľ ZDŠ Kráľovský Chlmec
 11. s. Andrej Kováč, CSc., Filozofická fakulta P. J. Šafárika v Prešove, člen predsedníctva Vs KV KSS
 12. s. Fedor Gulla, ved. tajomník ÚV Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich, Prešov
 13. s. dr. Ivan Vanát, Krajský pedagogický ústav, Prešov
 14. s. inž. Štefan Čipák, KNV Košice
 15. s. dr. Rudolf Szabó, ved. tajomník ÚV Csemadoku
 16. s. doc. Vasil Kapišovský, CSc., predseda ÚV KZUP-u
- Komisia pri spracovaní jednotlivých problémov bude spolupracovať s aktívom odborných pracovníkov. Spracované námety a návrhy komisia bude predkladať príslušným orgánom ÚV KSS.²¹⁵

SNA, ÚV KSS, k. 1206, géppel írt tisztázat

Összefoglalás: A kommunista párt, a Csemadok és az ukrán kulturális szövetség képviselőinek 1968. március 30-i megbeszélésén megállapodás született az SZLKP KB melletti nemzetiségi bizottság létrehozásáról. A szlovák, magyar és ukrán tagokból álló bizottság feladata az lenne, hogy a pártszervek és az állami szervezetekben dolgozó kommunisták számára a nemzetiségek helyzetének rendezését célzó javaslatokat dolgozzon ki és terjesszen elő. Jelenlegi elsőrendű feladata az lenne, hogy kidolgozza a szlovákiai magyar és ukrán nemzetiség államjogi helyzetének rendezésére vonatkozó javaslatot. A létrehozni javasolt 16 fős bizottság magyar tagjai: Dobos László, Krivošík István, Szőke József, Turczel Lajos, Tolvaj Bertalan és Szabó Rezső.

212 A bizottság magyar nemzetiségű tagjainak személyére a Csemadok KB Elnöksége 1968. május 7-i ülésén tett javaslatot. (FKI, Csemadok irattára, E-XI-257.)

213 Az eredeti dokumentumban: Turcel.

214 Az eredeti dokumentumban: Tolvaj.

215 A javaslatot az SZLKP KB Elnöksége 1968. június 7-i ülésén vitatta meg és hagyta jóvá.

Dunaszerdahely, 1968. június 9. A Csemadok KB június 8–9-i ülésének határozata, amely szerint a KB kiáll a párt megújult politikája mellett, visszautasítja a márciusi állásfoglalás óta a Csemadokot ért támadásokat, a szövetségből kizártak ügyének felülvizsgálása céljából pedig rehabilitációs bizottságot hoz létre.

A Csemadok Központi Bizottsága 1968. június 8-9-i ülésének határozata

A Csemadok Központi Bizottsága idei V. ülésén megtárgyalta a Csemadok KB elnökségének a jelenlegi helyzetről és a jövő feladatairól, valamint a Csemadok KB 1968. március 12-i IV. ülésen elfogadott határozatának hatásáról és eredményeiről szóló beszámolóját és úgy döntött, hogy

- a beszámolóval és az abban foglalt következtetésekkel egyetért;
- 1968. november végéig összehívja a Csemadok rendkívüli X. országos közgyűlését;
- 1968. augusztus 15-től szeptember 15-ig a helyi szervezetek küldöttválasztó rendkívüli közgyűléseit;
- 1968. október 5-6-ra és 12–13-ra a járási szervezetek rendkívüli konferenciáit;
- titkos szavazással megválasztotta a Csemadok KB új elnökségét, elnökét, vezető titkárát és titkárát;
- végül a beszámoló és a vita alapján a következő határozatot hozta:

1. A Csemadok Központi Bizottsága egyértelműen és világosan leszögezi, hogy szervezetünk Csehszlovákia Kommunista Pártja megújult politikájának platformján áll, s minden tevékenységünk arra irányul, hogy a párt politikáját, a CSKP akcióprogramjában leszögeezett elveket szervezetünk életében érvényre juttassuk. A Csemadok Központi Bizottsága munkájának kiindulópontja és eszméi alapja a marxizmus–leninizmus, mely meghatározza elméleti s gyakorlati ténykedésünket. A Csemadok fennállása óta, jelenleg és a jövőben is a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államiságának és egységének alapján áll. A csehszlovákiai magyarságot mint nemzetiséget e köztársaság szerves részének, építőjének és védelmezőjének tekintjük. Megingathatatlanul állunk a szocialista nemzetköziség eszméje, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság népeivel való együvé tartozás, a szocialista hazafiság és a nemzeti öntudat alapján. Munkánk céljának az emberek szocialista szellemben való nevelését tartjuk. A Csemadokot, mint a Nemzeti Front tagszervezetét Dél-Szlovákia társadalmi élete további kibontakoztatójának, az egészséges szocialista demokratizálódási folyamat egyik alakítójának tekintjük. A társadalmi problémák keretében a kommunista párt programja alapján és annak szellemében Csehszlovákia magyarságának érdekeit szem előtt tartva elősegítjük a nemzetiségi kérdés marxista–leninista megoldását.

Ezek azok az alapvető elvek, amelyekből a Központi Bizottság március 12-i ülésén jóváhagyott „Állásfoglalás” is kiindult.

2. A Csemadok Központi Bizottsága március 12-i ülésén elfogadott „Állásfoglalását” továbbra is helyesnek, a marxizmus alapján állónak, az egész köztársaság, a magyar nemzetiség és a kommunista párt politikája érdekeit és céljait szolgálónak tartja. Ezért az elnökséget továbbra is megbízza az „Állásfoglalásból” eredő feladatok teljesítésével.

3. A Csemadok Központi Bizottsága a leghatározottabban visszautasítja mindazokat a vádakokat és rágalmakat, melyek „Állásfoglalásunk” megjeleneése óta különböző fóru-

mokon és egyes lapok hasábjain szervek vagy magánszemélyek részéről a Csemadokot mint szervezetet és Lőrincz Gyula elvtársat mint a Csemadok Központi Bizottságának elnökét érték, s nacionalizmussal, sovinizmussal, irredentizmussal, a köztársaság felforgatásával, pártellenességgel stb. bélyegeztek meg bennünket. Ezzel egyidőben a Központi Bizottság és a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége egyöntetűen és határozottan elhatárolja magát mindazoktól a személyektől, akik a magyarság soraiiban nemzetiségi gyűlöletet szítanak, nacionalista befolyást akarnak gyakorolni vagy szembefordulnak a köztársaság és a párt alapjaival és eszméivel.

A Központi Bizottság nézete szerint ezek azok az elvek, melyek a jövőben is meg kell, hogy szabják szervezetünk egész ténykedését, s melyeknek megtartása és érvényesítése biztosíthatja szervezetünk létét, munkájának eredményességét és hasznosságát, nem utolsó sorban Központi Bizottságunk egységét.

4. A Csemadok Központi Bizottsága pozitívan értékeli a legutóbbi központi bizottsági ülésünk óta megtartott gyűléseket.

E gyűlések és az azokon elfogadott határozatok igazolják, hogy a Csemadok tagjai s az ezeken résztvevő tízezrek őszintén támogatják Csehszlovákia Kommunista Pártjának új vonalát, egyértelműen kiállnak hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, annak egysége, a szocialista társadalmi rendszer és a demokratizálódási folyamat mellett. A cseh és a szlovák nemzet egymásközi viszonyának megoldásában a föderatív államrendezést helyesnek tartják. Ugyanakkor szükségesnek tartjuk, hogy ezzel egyidőben a nemzetiségi kérdés is megoldásra kerüljön a teljes egyenjogúság és az öngazgatás elve alapján. A Csemadok Központi Bizottsága címére érkezett határozatok és levelek nagy része az egyetértés s a Csemadok KB javaslatával való teljes azonosulás kifejezésén kívül olyan részleteket is tartalmaz, melyekben a gyűlések résztvevői pontokba foglalva további javaslatokat terjesztenek elő.

A központi bizottság megbízza az elnökséget, hogy:

- e javaslatokat teljes terjedelmükben továbbítsa a CSKP KB-nak és az SZLKP KB-nak;
- saját vonalán dolgozza fel és érvényesítse munkájában.

Ezek az észrevételek és javaslatok százezrek véleményét tükrözték és értékes segítséget jelentenek az újonnan megalakuló nemzetiségi szervek munkájában.

5. A Csemadok Központi Bizottsága köszönetét fejezi ki azoknak a szerveknek, szervezeteknek, intézményeknek, személyeknek, akik e gyűlések megrendezésével és aktív részvételükkel elősegítették a demokratizálódási folyamat kibontakozását Dél-Szlovákiában.

6. A hazánkban végbemenő megújódási folyamat alapvetően megváltoztatja a társadalmi szervezetek, közöttük a Csemadok munkáját, jelentőségét és hatáskörét. A múlt torzításaitól a Csemadok sem volt mentes. Alapos felmérés, a tények feltárása alapján kell felszámolni az egész társadalmi életben megindult demokratizálódási folyamatnak a Csemadokban is érezhető hatását. A szocializmus új formájának megfelelően olyan programot akarunk kidolgozni, amely a szocialista demokrácia minőségileg magasabb fokú, valóban humánus, a demokratikus szocialista társadalom építését és szilárdítását segíti elő. Ezért Központi Bizottságunk úgy döntött, hogy:

– a Csemadok egész munkájának komplex értékelésével és a demokratizálódás szellemének megfelelő új munkaformájának kidolgozásával megbízza az elnökséget, javaslatait legkésőbb október végéig terjessze a KB elé.

7. A múlt hibáinak felszámolása céljából a Csemadok KB rehabilitációs bizottságot állít fel, melynek feladata, hogy felülvizsgálja azoknak a Csemadok-tagoknak vagy a Cse-

madokból kizártaknak panaszát, kiket az elmúlt közel 20 év alatt a Csemadok szervei részéről tényleges vagy vélt sérelem ért. A rehabilitációs bizottság tagjai a következők: Balázs Béla, Dobos László, Kender János, Labancz István, dr. Mede István, Poszpis József, dr. Szirmák Imre, Takács András.

8. A Csemadok KB megbízza az elnökséget, a járási bizottságokat és a helyi szervezetek vezetőségét, hogy vegyék fél a kapcsolatot a Matica slovenskának a vegyes lakosságú területeken megalakult szerveivel az együttműködés megteremtése érdekében.

9. A Csemadok KB megbízza az elnökséget, a központi titkárságot, a járási bizottságokat és a helyi szervezeteket, hogy a Csemadok népművelési és népművészeti munkája, valamint a szervezeti élet eredményessége érdekében a jelenlegi időszakban az eddiginél is átgondoltabb és jobb munkával biztosítsák a KB munkatervében foglalt feladatok teljesítését.

10. A KB megbízza a járási bizottságokat és a helyi szervezeteket, hogy azokban a városokban és falvakban, ahol a megalakuló Magyar Ifjúsági Szövetség klubjai létrejönnek, segítsék elő azok tevékenységét és járuljanak hozzá a Magyar Ifjúsági Szövetség mielőbbi megalakulásához.

11. A Csemadok KB megbízza az elnökséget, hogy a legrövidebb időn belül tegye meg a szükséges intézkedéseket a magyar nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslataink realizálása érdekében.

12. Az elnökség a Központi Bizottságban elhangzott vitafelszólalások alapján a Csemadok tagságához intézzen felhívást, amely jutassa kifejezésre a demokratizálódási folyamat következetes végrehajtásával kapcsolatban a Csemadokra háruló feladatokat, a szlovák és a magyar dolgozók barátsága elmélyítésének szükségességét, valamint azt, hogy a Központi Bizottság egységesen állást foglal a nemzetiségi kérdés megoldására március 12-én tett javaslata mellett.

*Hét, 1968. június 23. 10. p.*²¹⁶

30

Pozsony, 1968. június 10. Az Új Szó tudósítása a Csemadok KB június 8–9-i dunaszerdahelyi üléséről, amely a szövetség új elnökévé Dobos Lászlót választotta, reformpárti új Elnökséget választott, s összehívta a Csemadok rendkívüli országos közgyűlését.

A MAGYAR DOLGOZÓK EGYSÉGESEN TÁMOGATJÁK A CSKP AKCIÓPROGRAMJÁT

A CSEMADOK Központi Bizottsága kétnapos ülést tartott ● A szervezet előtt álló időszerű feladatok ● Országos közgyűlés novemberben ● Dobos László a CSEMADOK országos elnöke ● Lőrincz Gyula díszelnök

²¹⁶ A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 358–362. p.

A CSEMADOK Központi Bizottsága szombaton és vasárnap Dunaszerdahelyen ülést tartott. Az ülés értékelte a szervezet eddigi tevékenységét, különös tekintettel a demokratizálódási folyamat és a nemzetiségi kérdés rendezéséből eredő feladatokra, s a CSEMADOK márciusi állásfoglalása teljesítésére. A főbeszámolót *dr. Szabó Rezső* főtitkár tartotta. A beszámoló kiemelte, hogy a CSEMADOK tagsága és a csehszlovákiai magyarság nagy többsége egyértelműen támogatja a CSKP Központi Bizottsága akcióprogramját, s mindent megtesz az itt leszögezett elvek megvalósítása érdekében.

Az ülés első napján – az esti órákban – sor került a Központi Bizottság 16-tagú elnökségének, valamint a szervezet új országos elnökének megválasztására. *Lőrincz Gyula* elvtárs ugyanis az Új Szó főszerkesztőjének történt kinevezésével egy időben benyújtotta lemondását, hogy a tisztségelhalmozást kerülje. A Központi Bizottság mérlegelve *Lőrincz* elvtárs érveléseit, felmentési kérelmét indokoltnak tartotta, s munkája elismeréseként a szervezet díszelnökévé választotta. A CSEMADOK országos elnöke tisztségébe a Központi Bizottság *Dobos László* író, a főtitkári tisztségbe *dr. Szabó Rezsőt*, a titkári tisztségbe pedig *Varga Jánost* választotta. Titkos szavazással ugyancsak megválasztották a Központi Bizottság új elnökségét is.²¹⁷

A beszámoló éppúgy, mint a vitafelszólalások, valamint az elfogadott határozat egyértelműen pozitívan értékelte a CSEMADOK állásfoglalásának a magyar dolgozók közti fogadtatását, s hangsúlyozta, hogy a szervezet továbbra is kiáll ezen elvek realizálása mellett. Ugyanakkor sajnálattal vette tudomásul, hogy egyes személyek és főleg szlovák sajtószervek mindent megtesznek annak érdekében, hogy a nemzetiségek jogos követeléseinek megvalósítását lehetetlenné tegyék. Szándékuk, hogy megbontsák az együttélést, s eleve olyan közhangulatot teremtsenek, melyben ezek realizálása lehetetlenné válik. A szervezetet, és személy szerint *Lőrincz* elvtársat ért tendenciózus támadások ugyanis egyértelműen ezt a célt szolgálták. A CSEMADOK Központi Bizottsága értékelve az állásfoglalás fogadtatását, elhatározta magát azoktól a szélsőséges megnyilvánulásoktól is, melyek ártanak az együttélés ügyének.

Az állásfoglalással kapcsolatban felmerült annak szükségessége, hogy a központi szervek érdemben foglalkozzanak ezzel a javaslattal, mivel erre eddig nem került sor. Bár a CSKP Központi Bizottságának akcióprogramja leszögezi ezeket az elveket, a szlovák központi szervek részéről ez ideig lényeges intézkedés, vagy értékelés nem hangzott el. A felszólalók hangsúlyozták ugyanakkor azt is, az öngazgatásra beadott javaslatot tartalommal, s az államjogi megoldásra tett konkrét javaslattal kell megtölteni.

Kijelölve az időszerű feladatokat, elhatározta ugyanakkor azt is, hogy ez év novemberére összehívja a szervezet országos közgyűlését. A helyi szervezetek küldöttválasztó gyűléseit augusztus 15. és szeptember 15. között tartják meg, a járási szervezetek rendkívüli konferenciáját pedig október 5–6-án, illetve október 12–13-án.

A múlt hibáinak felszámolása céljából a Központi Bizottság rehabilitációs bizottságot választott, melynek feladata lesz a torzulások és sérelmek felülvizsgálása.

217 A jobbra reformpárti, 16 fős új Elnökségből annak korábbi tagjai közül kimaradt többek között Egri Viktor, Fábrý István, Kosztanko Antal, Krivošík István, Krocsány Dezső, Mócsi Ferenc, Pintér Ferenc, Szabó Béla, Sziegl Ferenc és Vadkerty Katalin. Az új Elnökségbe az elnökön, főtitkáron, titkáron és díszelnökön kívül beválasztották Balázs Bélát, Csanda Sándort, Csikmák Imrét, Duray Miklóst, Fónod Zoltánt, Mede Istvánt, Molnár Jánost, Nagy Jenőt, Pathó Károlyt, Szőke Józsefet, Tolvaj Bertalant és Újváry Lászlót. (FKI, Csemadok irattára, KB-V-1.)

A határozat feladatul adja a CSEMADOK szervezetnek és szervezeteknek, hogy az együttélés és együttműködés, s a szlovák és a magyar dolgozók egysége erősítése érdekében keressék a kapcsolatot a Matica slovenská szerveivel. Javasolja az alakuló magyar ifjúsági klubok támogatását is, s megbízza az elnökséget, hogy a közgyűlésre – a tagság széles rétegeinek bevonásával – dolgozzák ki a szervezet új programját és szervezeti szabályzatát.

-dz-

Új Szó, 1968. június 10., 1. p.

31

Koloděje, 1968. június 12. Az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának álláspontja a nemzeti kisebbségek államjogi helyzetének kidolgozása során felmerülő kérdésekkel kapcsolatban.

Z á v e r y

z rokovania celoštátnej komisie pre národné menšiny zo dňa 12. júna 1968

1. Komisia sa uznáša, že národné menšiny nemajú charakter národného subjektu a teda ani nárok na štátoprávne orgány a inštitúcie, ktoré prislúchajú národom. Pri prerokovaní tejto otázky sa komisia dohodla na nasledujúcich zásadách:

a) z hľadiska existencie československej štátnosti základnými činiteľmi sú dva štátotvorné národy: Česi a Slováci;

b) v rámci týchto národných celkov sa nachádzajú národné menšiny, ktorým prislúcha právo plného kultúrneho, hospodárskeho a spoločenského vyžitia;

c) významnou a najpočetnejšou národnou menšinou v Československu je maďarská menšina. Patrí jej v rámci rovnoprávnosti politická, kultúrna a spoločenská reprezentácia vo volených a výkonných orgánoch. Bližšie podrobnosti určí národnostný štátút.

2. Komisia zastáva stanovisko, že reprezentáciu národných menšín vykonávajú zvolení poslanci – príslušníci národnej menšiny v jednotlivých zastupiteľských orgánoch. Zriaďujú sa v nich národnostné výbory na základe pomerného zastúpenia.

Súdruhovia Szabó a Dobos²¹⁸ predniesli alternatívny návrh na zriadenie tzv. národnostnej rady, ktorá by združovala členov zastupiteľských zborov – príslušníkov národných menšín.

3. Komisia dospela k záveru, že by bolo účelné zriadiť pri národných vládach štátne sekretariáty pre otázky národných menšín. Na ministerstve školstva by sa zriadil národnostný odbor pre otázky základného, stredného všeobecne vzdelávacieho a odborného školstva národných menšín. Rovnako by sa zriadil národnostný odbor aj na ministerstve kultúry. Vedúci týchto odborov by boli členmi kolégia.

218 Az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának két magyar tagja Dobos László, a Csemadok új elnöke és Szabó Rezső vezető titkár volt.

4. Pri tvorbe okresov nemožno brať do úvahy len etnický princíp. Treba vychádzať z činiteľov geografických, ekonomických, komunikačných, historických a pod.

5. Spoločenské organizácie nemajú byť vytvárané na národnostnom princípe. Nema-li by sa trieštiť, no odporúčame vytvárať pri ich orgánoch národnostné referáty. Konštatuje sa, že tento princíp jednoty bol v organizácii mládeže narušený.

6. Komisia odporúča, aby sa preskúmala otázka zrušenia diskriminačných zákonov ohľadne osobného vlastníctva, ktoré sa nachádza v držbe občanov maďarskej a nemeckej národnosti.

7. V národnostne zmiešaných oblastiach sa má uplatňovať princíp dvojazyčnosti alebo viacazyčnosti, a to buď podľa a) princípu kvantitatívneho vymedzenia alebo b) princípu teritoriálneho. Podrobnosti určí štatút.

8. Kultúrno-osvetové potreby národných menšín sa realizujú zriadením kultúrno-výchovných organizácií, ktoré sú zložkou NF. Špecifické potreby vlastivedného bádania a výskumnej vlastivednej práce sa realizujú v rámci existujúceho systému vedeckých a výskumných inštitúcií.

SNA, ÚV KSS, k. 1209. Zápis zo 14. schôdze predsedníctva ÚV KSS, 12. 7. 1968, gép-pel írt másolat²¹⁹

Összefoglalás: A bizottság úgy határozott, hogy a nemzeti kisebbségek nem rendelkeznek a nemzeti szubjektum jegyeivel, ezért nincs joguk a cseh és szlovák nemzetet megillető államjogi szervekre és intézményekre. A nemzeti kisebbségek képviselőt választott képviselőik látnák el, az egyes képviselői szervek mellett pedig nemzetiségi bizottságok jönnének létre. A nemzeti kormányok mellett nemzetiségi államtitkárságokat, az iskolaügyi és a kultúraügyi tárca mellett nemzetiségi osztályokat létesítenének. A járások kialakításánál nem csak az etnikai elvet kell figyelembe venni. A társadalmi szervezeteket nem kellenek nemzetiség szerint létrehozni, inkább az egyes szervek mellett nemzetiségi osztályok létrehozását javasoljuk. A diszkriminációs törvényeket azokban az esetekben kell felülvizsgálni, amikor az elkobzott vagyon a magyar vagy német személy használatában van. A vegyesen lakott területeken érvényesíteni kell a két- vagy többnyelvűség elvét.

32

Pozsony, 1968. június 14. A Csemadok KB Elnökségének észrevételei és javaslatai az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának június 12-i állásfoglalásával kapcsolatban.

P r i p o m i e n k y

a návrhy predsedníctva ÚV Csemadoku k záverom z rokovania komisie pre národnostné menšiny zo dňa 12.júna 1968

²¹⁹ A dokumentumot közli még Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: i. m. 261–262. p.

Predsedníctvo ÚV Csemadoku na svojom zasadnutí dňa 14. júna t. r. prerokovalo závery z rokovania komisie pre národné menšiny zo dňa 12. júna 1968. Predsedníctvo s uspokojením konštatovalo, že komisia sa vecne zaoberala stanoviskom ÚV Csemadoku, zo dňa 12. marca t. r. Zo spomenutých záverov vysvitá, že komisia s plnou vážnosťou hľadá riešenie a zabezpečenie plných práv národných menšín v duchu akčného programu strany. Vzhľadom na to, že s niektorými formuláciami nemôžeme súhlasiť, alebo sa nám zdajú polovičaté, pokladáme za našu povinnosť predložiť komisii naše stanovisko.

Citujeme z akčného programu ÚV KSS: „Komunistická strana Slovenska považuje za nutné zdôrazniť, že v súlade s federáciou štátoprávnych vzťahov našich bratských národov Čechov a Slovákov bude treba zabezpečiť reálne a ústavné garancie postavenia a rovnoprávnosti národností a utvoriť také inštitúcie a národnostné orgány, ktoré by zodpovedne riešili existujúce problémy národností.“

Vychádzajúc z toho, pokladáme za správne sformulovať štátoprávne postavenie národov a národností nasledovne:

1. Československá federatívna socialistická republika je federatívny štát dvoch rovnoprávnych bratských národov – Čechov a Slovákov – ako aj rovnoprávnych národných menšín: Maďarov, Ukrajincov, Poliakov a Nemcov.

a) národné menšiny ako spoločensko-etnické celky majú tie isté práva ako národy

b) národné menšiny sú neoddeliteľnou súčasťou ČSFSR a nositeľmi československej socialistickej štátnosti. Patrí im politická, spoločenská, kultúrna reprezentácia vo volebných a výkonných orgánoch federatívnych a národných. Vlastné národnostné orgány budú rozhodovať o veciach národných menšín na základe princípu samosprávy.

2. Reprezentáciu pri federálnom parlamente vykonáva výbor pre národnosti, ktorý je predstaviteľom reprezentantov národných menšín a prislúcha mu právo navrhovať zákony a kontrola dodržiavania legislatívnych noriem platných pre národné menšiny.

a) výkonným orgánom v zmysle samosprávy pre národné menšiny je štátny sekretariát pre národné menšiny (na čele so štátnym tajomníkom) pri centrálnej federálnej vláde ČSFSR.

3. Reprezentáciu maďarskej národnej menšiny pri SNR vykonáva Rada maďarskej národnej menšiny (event. Maďarská ľudová rada), ktorá je autonómnym orgánom maďarskej národnej menšiny ČSFSR.

a) výkonným orgánom pri Rade ministrov Slovenska (resp. pri vláde Slovenskej socialistickej republiky) je ministerstvo pre maďarskú národnú menšinu, ktoré samostatne riadi dva špecifické úseky – hlavné správy – v súlade s platnými zákonmi a nariadeniami. Sú to hlavné správy: hlavná správa pre otázky základného, stredného všeobecnovzdelávacieho, odborného a vysokého školstva maďarskej národnej menšiny a hlavná správa pre kultúru.

b) Okrem toho doporučujeme zriadiť útvary na spomenutom ministerstve: pre veci hospodárske, pre verejnú správu, pre veci zdravotnícke a pre veci sociálne. Tieto útvary by napomáhali v rozvoji práce jednotlivých rezortných ministerstiev.

c) Podľa uvedených zásad zriadiť príslušné orgány pri všetkých stupňoch národných výborov.

Citujeme z akčného programu KSČ: „Treba, aby národnosti primerane k svojmu celkovému počtu boli reprezentované v našom politickom, hospodárskom, kultúrnom a verejnom živote vo volených i výkonných orgánoch. Treba zabezpečiť aktívnu účasť národností na verejnom živote v duchu rovnoprávnosti a v duchu zásady, že národnosti majú právo samostatne a samosprávne rozhodovať o veciach, ktoré sa ich týkajú.“

4. Okrem ministerstva školstva a kultúry navrhujeme menovať do vedúcich funkcií jednotlivých ministerstiev (ministra, námestkov ministrov, vedúcich odborov, vedúcich funkcionárov krajských národných výborov, okresných národných výborov) aj reprezentantov maďarskej národnosti.

5. Pri tvorbe novej územnej organizácie Slovenska vychádzať nielen z činiteľov ekonomických, komunikačných, ale aj z etnických, geografických a historických podmienok.

6. Pri vytváraní spoločenských organizácií odporúčame v tých prípadoch, v ktorých dochádza k federalizácii na základe špecifických záujmov treba umožniť združenie aj podľa národností.

V tých prípadoch, v ktorých nedôjde k federalizácii, vytvárať národnostné sekcie.

7. Komisia odporúča okrem už navrhnutých opatrení zrušiť všetky diskriminačné opatrenia; zákony, dekréty a nariadenia, ktoré boli uplatnené v rokoch 1945 – 1949 voči občanom maďarskej národnosti pre ich národnostnú príslušnosť. Súčasne vysloviť úplnú politickú rehabilitáciu nevinne odsúdeným a hospodársku rehabilitáciu tých nevinne poškodených, ktorí sú štátnymi občanmi republiky.

8. V národnostne miešaných oblastiach sa má uplatňovať princíp dvojazyčnosti alebo viacazyčnosti a to buď podľa princípu:

a) kvantitatívneho vymedzenia alebo

b) princípu teritoriálneho

podrobnosti určí zákon

c) nesúhlasíme s uzákonením štátneho jazyka. Trváme na tom, aby rovnoprávnosť národov a národností bola vyjadrená aj rovnoprávnosťou jazykov.

9. Národná svojbytnosť a sebarealizácia národnej menšiny sa má uskutočniť aj v spoločensko-kultúrnej, výchovno-osvetovej, a vedecko-výskumnej sfére, a to v rámci kultúrnych zväzov, ktoré sú zložkou Národného frontu.

a) najsvojráznejším výrazom bytia národných menšín je ich vlastná kultúra. Jej rozvoj a riadenie je najvlastnejším záujmom každej národnej menšiny. Rozvoj kultúrneho a spoločenského života národných menšín vyžaduje vedecké, kultúrne ustanovizne a pracoviská. Preto považujeme za nutné pri jednotlivých ústavoch SAV vytvoriť vedecké pracovisko ako napr. jazykovedný, literárny, národopisný, historický, atď.

b) Maďarské oddelenie Pedagogickej fakulty v Nitre vyhlásiť za vedecké pracovisko;

c) odporúčame vytvárať samostatné kultúrne inštitúcie: vydavateľstvo kníh a časopisov, ústrednú knižnicu, múzeá a galériu;

d) navrhujeme zabezpečiť väčší priestor na rozvoj maďarských komunikačných prostriedkov (rozhlas, televízia)

SNA, ÚV KSS, k. 1209. Zápis zo 14. schôdze predsedníctva ÚV KSS, 12. 7. 1968, gépel írt másolat²²⁰

Összefoglalás: A Csemadok KB Elnöksége 1968. június 14-én megtárgyalta a nemzetiségi albizottság június 12-i határozatait, mivel azonban némelyikkel nem ért egyet, előterjeszti saját álláspontját. A Csehszlovák Szövetségi Köztársaságot a cseh és szlo-

220 A dokumentumot közli még Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: i. m. 262–264. p.

vák nemzet mellett a nemzeti kisebbségek is alkotják, amelyek az államiság hordozói, ezért az őket érintő ügyekben az öngazgatás elve alapján a nemzetiségi szervek illetékesek határozni. A szövetségi parlamentben képviselőtűket a Nemzetiségi Bizottság látja el, végrehajtó szervük a szövetségi kormány melletti nemzetiségi államtitkárság. Az SZNT-ben a magyar nemzeti kisebbség képviselői szerve a Magyar Nemzeti Tanács, a szlovák kormányban nemzetiségi minisztérium létrehozását, magyar miniszterek és miniszterhelyettesek kinevezését javasoljuk. Az új területi elrendezésnél figyelembe kell venni az etnikai tényezőket is, a társadalmi szervezeteknél pedig lehetővé kell tenni nemzetiségi alapon történő létrehozásukat. El kell törölni az összes diszkriminatív törvényt, az ártatlanul elítélteket politikailag rehabilitálni kell, a kárt szenvedetteket pedig anyagi kárpótlásban kell részesíteni. A vegyes lakosságú területeken érvényesíteni kell a két- vagy többnyelvűség elvét, s nem értünk egyet az államnyelv bevezetésével. A Szlovák Tudományos Akadémia mellett a nemzetiségekkel foglalkozó tudományos munkahelyek, önálló könyv- és lapkiadó, könyvtár, múzeumok és galéria létrehozását, a magyar nyelvű tömegtájékoztatási eszközök (televízió, rádió) fejlesztését javasoljuk.

33

Pozsony, 1968. június 20. A Csemadok Központi Bizottságának az Új Szó hasábjain keresztül a szervezet tagságához és Dél-Szlovákia lakosságához intézett felhívása.

A CSEMADOK Központi Bizottságának nyilatkozata HAZÁNK NEMZETEI ÉS NEMZETISÉGEI TÖRTÉNELMI ÉRETTSÉGÜKRŐL TEHETNEK TANÚSÁGOT

Több mint három hónap telt el azóta, hogy a CSEMADOK Központi Bizottsága nyilvánosságra hozta ismert állásfoglalását. A felelősségtudat vezetett bennünket, amikor elmondtuk véleményünket és javaslatainkat a Csehszlovákiában élő magyar nemzeti kisebbség helyzetének rendezéséről. Segíteni akartunk ezzel a párt és az állam szerveinek e bonyolult kérdés tisztázásában és megoldásában. Ez jogunk és erkölcsi kötelességünk.

A CSEMADOK tagjai, a csehszlovákiai magyarok széles rétegei határozottan és nagy tettvágygal sorakoztak fel a CSEMADOK állásfoglalása mögé. Alig akad olyan magyar lakta falu, város, ahol ne tárgyaltak volna elképzeléseinkről. A gyűlések százain egyszerű emberek tettek bizonyosságot szabadságszeretetükről, állampolgári felelősségükről, hazafiságukról. Ennek az aktivitásnak az értelme és céljai tiszták, s becsületesek: emberi és nemzeti jogaink rendezése és biztosítása. S ezt a törekvést képtelenség „felforgatásnak, az állam rendje megbontásának” minősíteni, mivel legfőbb célja az ország társadalmi megújulásának elősegítése. A magasabb szintű szocialista demokrácia kivívásának és megteremtésének vágya elemi erővel és mégis olyan fegyelmezettséggel tört elő népünkben, hogy arra csak elfogultság, rosszakarat és ellenséges szándék dobhat követ, mondhat rosszat.

Társadalmunk megújulásának feltétele a szocialista demokrácia. Csehszlovákia nemzetei és nemzetiségei történelmi érettségükről tehetnek ma tanúságot. Vizsgáznak

önmaguk és mások előtt. A tét nem kicsi: felemelkedés, avagy társadalmi tengődés és gazdasági pangás. A félúton megállás, a félmegoldások csak kompromisszumokat szülhetnek. A kompromisszum pedig könyörtelenül társadalmi közönybe fullad. Az „adagolt” demokrácia elve Csehszlovákiában csődöt mondott. Ehelyett a társadalmi erőviszonyokra, a politikai érettségre, a nemzeti sajátosságokra támaszkodó, a gondolkodók által teremtett demokráciára van szükség, amely a nép akaratából és a nép érdekében születik.

A demokrácia megteremtése és alakítása minden egyénnek és közösségnek egyaránt érdeke, joga és kötelessége. A demokrácia és a szabadság oszthatatlan: egyformán kell mérni és biztosítani minden nemzet és nemzetiség számára, mert különben önmaga lényegét tagadja meg.

A csehszlovákiai magyarság már az első köztársaságban bebizonyította, hogy a párt, a haladás ügyét támogatja. Elég figyelembe venni a kommunista párt tagságának összetételét, vagy a mozgalmi megmozdulásokat, hogy bizonyítsuk: a magyarság legjobbjai – a cseh és a szlovák kommunistákkal – az első sorokban harcoltak. Az öntudatos magyar proletárok nemcsak az osztály- és nemzetiségi elnyomás ellen küzdöttek, hanem a népek, a nemzetek közötti barátságért és testvéri együttműködésért is. A baloldali magyar értelmiség szervezetei (A Sarló,²²¹ Magyar Fiatalok Szövetsége²²² stb.) a szlovák és cseh haladó értelmiségiekkel egy frontban küzdöttek.

Ma is ezekre a forradalmi hagyományokra akarunk építeni, amikor a demokratizálódási folyamathoz kapcsolódva a CSKP akcióprogramja teljes valóra váltása mellett tesszünk hitet. A csehszlovák megújítási folyamat deformálódást szenved, ha a nemzeti kisebbségek természetes igényeit nem elégítенék ki. Ezért fogadtuk megnyugvással, hogy a CSKP akcióprogramja egyértelműen kimondja: „Biztosítani kell a nemzetiségek aktív részvételét a közéletben az egyenjogúság szellemében és annak az elvnek a szellemében, hogy a nemzetiségeknek joguk van önállóan és öngazgatással dönteni az őket érintő ügyekben.” Meggyőződésünk, hogy a CSEMADOK KB március 12-én elfogadott állásfoglalása éppen ennek az elvnek a realizálására tett konkrét javaslatokat.

Ezért ismételten hangsúlyozzuk, hogy szükséges megteremtünk a csehszlovákiai magyar nemzeti kisebbség képviselői és végrehajtó szerveit a Nemzetgyűlés és a Szlovák Nemzeti Tanács, a leendő föderatív kormány és a szlovák minisztertanács, valamint a bizottságok keretén belül. Távol áll tőlünk a szeparatizmus szándéka, csupán legsajátosabb, emberi és nemzetiségi jogaink biztosításának feltételeit kívánjuk megteremtetni a CSKP politikájával és célkitűzéseivel összhangban. Elítéljük a nemzeti gondolkodás szélsőséges megnyilvánulásait: a nacionalizmust, sovinizmust, faji gyűlöletet, egymás nemzeti önértetének sértegetését. Tiszteljük egymás emberi és nemzeti érzelmeit, becsüljük a szlovák nép múltját, kultúráját, nemzeti önállóságáért folytatott harcát. Keserű tapasztalatainkon okulva mondjuk, hogy a nemzetiségi kérdésekben a szenvedélyek hevítése, az érzelmelek felkorbácsolása nem szülhet egészséges emberi viszonyokat. Az előnyösebb helyzetben levő fél elfogultsága vagy elvakultsága helyrehozhatatlan történelmi mulasztást okozhat.

A Matica slovenská klubjainak megalakítását azzal a megértéssel fogadjuk, hogy a szlovák dolgozók számára több anyanyelvi kultúrát akarnak nyújtani, s hogy ezek a klubok és a CSEMADOK alapszervezetei nem válnak az ellentétek és békétlenségek okozóivá.

221 1928-ban életre hívott baloldali magyar ifjúsági mozgalom.

222 1936-ban létrehozott népfretilis ifjúsági szervezet.

A CSEMADOK – közel húszéves fennállása alatt – több vonatkozásban eddig is eredményes munkát végzett. Népművelési akcióival, népművészeti rendezvényeivel és egész politikai tevékenységével hatékonyan támogatta a szocialista kultúra fejlődését és népeink baráti kapcsolatainak elmélyítését. Helyi szervezeteink továbbra is fokozzák kulturális és népművelő munkájukat, használják fel az eddigi jó tapasztalatokat, s a helyesnek bizonyult munkamódszerekkel dolgozzanak a jövőben is, törekedjenek egy színvonalasabb szellemi élet megteremtésére.

A CSEMADOK-ot, mint a Nemzeti Front tagszervezetét Dél-Szlovákia társadalmi életének és az egész demokratizálódási folyamat egyik alakítójának tekintjük, mely a CSKP programja alapján és annak szellemében a csehszlovákiai magyarság érdekeit szem előtt tartva segíti elő a nemzetiségi kérdés marxi–lenini megoldását.

Köztársaságunk történelmi jelentőségű eseményeket él át. A demokratizálódás, a föderatív államrendezés minden ember segítségét, aktivitását igényli. Ezt a folyamatot mi, csehszlovákiai magyarok egyöntetűen támogatjuk. Társadalmi, gazdasági, kulturális, nemzetiségi problémánk megoldása csak ezen az úton lehetséges. A CSEMADOK tagjait és szervezeteit az elkövetkezendő pártkongresszus és a CSEMADOK rendkívüli közgyűlését megelőző időszakban magas fokú politikai aktivitásra szólítjuk fel. A szocialista demokrácia megteremtésére s a nemzetiségi kérdés pozitív megoldására irányuló intézkedések szorgalmazásával támogassák a CSKP erőfeszítését, szervezetünk törekvéseit.

Sorainkba hívjuk mindazokat a csehszlovákiai magyarokat, akik felismerve e történelmi időszak követelményeit, tettükkel és helytállásukkal akarják segíteni a demokratikus szocializmus ügyét, egy emberségesebb légkör kibontakozását, melyben a nemzetiségek jogos követelése is realizálódhatnak. Az egység útján haladva zárkózunk fel a CSKP KB akcióprogramja mellett, s minden erőnkkal segítjük és támogatjuk a demokratikus szocializmus megvalósításának, valamint a nemzetek és nemzetiségek egyenjóságú rendezésének nemes, nagy ügyét.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Új Szó, 1968. június 20. 4. p.

34

Pozsony, 1968. július 3. Dobos László és Szabó Rezső levele Vasil Biľakhoz, az SZLKP KB első titkárához, amelyben elégedetlenségüket fejezik ki az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának munkájával kapcsolatban.

T.

Predsedníctvo ústredného výboru

Komunistickej strany Slovenska

do rúk vedúceho tajomníka ÚV KSS súdr. Vasila Biľaka

B r a t i s l a v a

3. júla 1968

Vážení súdruhovia!

Členovia predsedníctva ÚV Csemadoku dňa 3. júla 1968 prejednali závery z rokovania komisie pre národné menšiny zo dňa 12. júna 1968 ako aj alternatívne návrhy prednesené na schôdzi dňa 19. 6. 1968²²³ a zaujali k záverom toto stanovisko:

1. Predsedníctvo ÚV Csemadoku vyjadruje nespokojnosť s doterajšou prácou komisie pre národné menšiny. Výsledky práce komisie nie sú adekvátne času, ktorý bol vynaložený pri jednaniach tejto komisie.

2. Musíme s poľutovaním konštatovať, že postoj jednotlivých členov komisie je zaujímavý a je v rozpore so zásadami ako aj s konkrétnou formuláciou akčného programu a preto alternatívne návrhy zástupcov národností svedčia o tom, že v komisii sú v základných bodoch zásadné rozpory.

3. Závery 12. VI. 1968 neodzrkadľujú naše stanovisko a nezodpovedá pravde, že zástupcovia národnostných menšín sa jednomyseľne dohodli na zásadách ako je to uvedené v 1. bode Záverov. Preto sme pokladali za potrebné vypracovať naše stanovisko, ktoré je uvedené v materiáli pod názvom: Alternatívne návrhy zo dňa 19. júna 1968.

Sme presvedčení, že stanovisko ÚV Csemadoku zo dňa 12. marca značne prispelo k prehĺbeniu demokratizačného procesu v širokých masách maďarskej národnosti v ČSSR a k realizácii politiky Komunistickej strany Československa.

Pri vypracovaní nášho stanoviska, ktoré sme predložili 18. júna 1968, sme vychádzali z ustanovenia akčného programu KSČ a KSS, s ktorým je naše stanovisko v úplnom súlade a podľa nášho názoru slúži na podporu akčného programu a na uskutočnenie spravodlivého, marxistického riešenia národnostnej otázky.

Rozvoj a prehĺbenie socialistickej demokracie ako aj upevnenie dôvery občanov maďarskej národnosti v našej komunistickej strane vyžaduje, aby stranícke a štátne orgány urýchlene a jednomyseľne riešili v duchu marx-leninských zásad otázku štátoprávneho postavenia národnostných menšín v našej vlasti.

Ostávame so súdružským pozdravom

P r á c i č e s ť !

Dobos
Predseda ÚV Csemadoku

Szabó
Vedúci tajomník ÚV Csemadoku

SNA, ÚV KSS, k. 1209. Zápis zo 14. schôdze predsedníctva ÚV KSS, 12. 7. 1968, gépelt, a szerzők által aláírt tisztázat

Összefoglalás: A Csemadok KB Elnökségének tagjai 1968. július 3-án megtárgyalták a nemzetiségi albizottság június 12-i állásfoglalását és az albizottság június 19-i ülésén előterjesztett alternatív javaslatokat, s a következő álláspontot fogadták el: Elégedet-

223 Dobos László és Szabó Rezső a Csemadok KB Elnöksége által 1968. június 14-én megfogalmazott módosító javaslatokat a nemzetiségi albizottság június 19-i ülésén terjesztette elő.

lenségünket fejezzük ki az albizottság eddigi munkájával. Egyes tagjainak hozzáállása elfogult és ellentétes az akcióprogram elveivel és megfogalmazásaival. Nem felel meg a valóságnak az sem, hogy a június 12-i állásfoglalás a nemzetiségek képviselőinek egyetértésével született volna meg. Ezért tartottuk szükségesnek előterjeszteni a június 19-i alternatív javaslatokat, amelyek kidolgozása során a CSKP és az SZLKP akcióprogramjából indultunk ki, s amelyek a nemzetiségi kérdés igazságos, marxista megoldását szolgálják.

35

Pozsony, 1968. július 15. A nemzetiségi alkotmánytörvénynek a Csemadok KB Elnöksége által kidolgozott és az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottsága elé terjesztett javaslata.

J a v a s l a t a nemzetiségekről szóló alkotmányerejű törvényre

1. §

1. A CSSZFSZR²²⁴ biztosítja a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek általános és nemzeti fejlődésének, a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságának feltételeit és lehetőségeit.

2. A nemzeti kisebbségeknek és nemzetiségeknek joguk van önállóan és öngazgatással dönteni az őket érintő ügyekben.

2. §

1. A nemzeti kisebbségek és nemzetiségek önálló és öngazgatási, képviseleti és végrehajtó szervei a következők:

2. A Csehszlovák Föderatív Szocialista Köztársaságban:

– a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága

– nemzetiségi államtitkárság a CSSZFSZR kormányában

3. A nemzeti államokban:

– a Cseh Nemzeti Tanács (a továbbiakban CSNT), illetve a Szlovák Nemzeti Tanács (a továbbiakban SZNT) Nemzetiségi Bizottsága – nemzetiségi minisztérium a nemzeti államok kormányában.

3. §

1. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek képviseleti és érdekvédelmi szerve.

2. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága az NGY ellenőrző, törvényjavasló és munkaszerve.

224 A szlovák ČSFSR (Československá federatívna socialistická republika – Csehszlovák Föderatív Szocialista Köztársaság) fonetikus átírása.

3. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága mint a Nemzetgyűlés része aktívan kiveszi részét a Nemzetgyűlés munkájában és a nemzeti kisebbségek, valamint nemzetiségek sajátos kérdéseiben az öngazgatás szellemében érvényesíti azok érdekeit.

4. Az összállami költségvetés előkészítésének és jóváhagyásának folyamatában a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságának joga és kötelessége a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek sajátos gazdasági és pénzügyi szükségleteinek érvényesítése.

5. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságát a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek tagjaiból választott nemzetgyűlési képviselők alkotják.

6. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága saját tagjai közül elnököt és alelnököt választ. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságának elnöke a Nemzetgyűlés egyik alelnöke.

7. A Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságának hatáskörét külön törvény határozza meg.

4. §

1. A CSSZFSZR kormánya elnöksége keretében működő nemzetiségi államtitkárság a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek végrehajtó szerve, életük s nemzeti sajátosságuk fejlesztése és teljes kifejlődése, valamint a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságuk érdekében.

2. Az államtitkárság élén államtitkár áll. Az államtitkár a CSSZFSZR kormánya elnökének egyik helyettese.

3. Az államtitkárt a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottsága javasolja.

4. A nemzetiségi államtitkárság hatáskörét külön törvény határozza meg.

5. §.

1. A CSNT, illetve SZNT Nemzetiségi Tanácsa a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek képviseleti és érdekvédelmi szerve.

2. A CSNT, illetve SZNT Nemzetiségi Tanácsa a CSNT, ill. SZNT ellenőrző, törvényjavasló és munkaszerve,

3. A CSNT ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsa mint a CSNT, ill. SZNT része aktívan kiveszi részét a CSNT, ill. SZNT munkájában és a nemzeti kisebbségek, valamint nemzetiségek sajátos kérdéseiben az öngazgatás szellemében érvényt szerez ezek érdekeinek.

4. A nemzetállami költségvetés előkészítésének és jóváhagyásának folyamatában joga és kötelessége a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek sajátos gazdasági és pénzügyi szükségleteinek érvényesítése.

5. A CSNT ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsának joga, hogy egyes tagjait a CSNT, ill. SZNT egyes bizottságainak ülésére delegálja. E delegáltaknak felszólalási joga van. A CSNT, ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsát a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek tagjaiból választott CSNT, ill. SZNT képviselők alkotják.

6. A CSNT, ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsa saját tagjai közül elnököt és alelnököt választ, akik a CSNT, ill. SZNT elnökségének tagjai. A CSNT, ill. SZNT egyik alelnöke a nemzetiségi tanács elnöke.

7. A CSNT, ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsának joga, hogy üléseire meghívja a kormány tagjait és egyéb állami szervek vezetőit, hogy tőlük jelentést és információt kérjen. A kormány, illetve más egyéb állami szervek vezetője köteles a meghívásnak ele-

get tenni, az ülésen részt venni és a kért jelentést vagy információt 30 napon belül előterjeszteni, amennyiben a nemzetiségi tanács más időpontot nem jelöl meg.

6. §

1. A nemzeti kormányok keretében működő nemzetiségi minisztérium a nemzeti kisebbségek és nemzetiségek végrehajtó szerve, életük s nemzeti sajátosságuk fejlesztése és teljes kifejlődése, valamint a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságuk érdekében.

2. A nemzetiségi miniszter a nemzeti kormány elnökének egyik helyettese. A nemzetiségi minisztert a CSNT, ill. SZNT Nemzetiségi Tanácsa javasolja. A nemzetiségi miniszter hatáskörét külön törvény szabályozza.

7. §

Az anyanyelven való oktatást és a nemzeti kisebbségek, valamint nemzetiségek általános kulturális és tudományos fejlődését az Iskolaügyi Minisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium nemzetiségi államtitkárai, valamint ezeknek illetékes szervei biztosítják.

8. §

Hasonló szervek és intézmények biztosítják a jogokat azokon a nemzeti bizottságokon, melyek etnikailag relatíve egységes – nemzetiségek lakta területen fejtik ki ténykedésüket.

9. §

E törvény életbelépésével hatályát veszti a 100/60-as Zb. (Alkotmány) törvény 2. fejezete 25. §-a,²²⁵ valamint 5. fejezete 74. §-ának G pontja.²²⁶

10. §

E törvényt végrehajtják.....

11. §

E törvény életbe lép kihirdetése napján.²²⁷

FKI, Szabó Rezső iratai, 6. d., géppel írt másolat

225 Helyesen: 2. fejezete 25. cikkelye. Az említett cikkely szerint: „Az állam biztosítja a magyar, az ukrán és a lengyel nemzetiségű állampolgárok számára az anyanyelvi oktatás és a kulturális fejlődés minden lehetőségét és eszközét.”

226 Helyesen: 6. fejezete 74. cikkelyének g) pontja. Az említett pont szerint az SZNT feladata, hogy „a magyar és az ukrán nemzetiségű állampolgárok számára az egyenjogúság szellemében biztosítsa életük sokoldalú fejlesztésének kedvező feltételeit”.

227 A nemzetiségi alkotmánytörvény javaslatát, valamint a csehszlovák alkotmány módosítására ugyancsak 1968. július 15-én kidolgozott javaslatot a Csemadok KB Elnöksége július 16-án küldte meg az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának.

Pozsony, 1968. július 19. A Csemadok KB távirata a CSKP KB-hoz, amelyben támogatásáról biztosítja a párt központi bizottságát és a „varsói levelet” visszautasító állásfoglalását.

A CSEMADOK KB távirata a CSKP KB plénümához

E sorsdöntő napokban, amikor pártunk Központi Bizottsága a varsói értekezlet levezető²²⁸ tárgyal, támogatásunkról biztosítjuk a CSKP Központi Bizottságát és annak januárban kitűzött irányvonalát.

Mivel nincs olyan alkotmányos szerv, amely a több mint fél millió csehszlovákiai magyar nevében nyilatkozhatna, úgy véljük, hogy ez a CSEMADOK feladata.

A felelősségvállalás történelmi pillanata ez, amikor a köztársaság nemzetét és nemzetiségeit azonos felelősség elé állítják, az állami és politikai szuverenitás egyértelmű védőívét avatják az események.

Így természetes, hogy a CSKP KB elnökségének július 18-i állásfoglalása²²⁹ a mi nézeteink kifejezője is.

Amikor egyértelműen támogatásunkról biztosítjuk pártunk Központi Bizottságát, egyúttal kifejezzük azt a meggyőződésünket is, hogy a megújítási folyamat nemcsak a nemzeteknek, hanem a nemzetiségeknek, köztük a magyaroknak is meghozza a legteljesebb alkotmányos egyenjogúságot, ami a szocializmus eszméi hazai vívmányainak további támasza lesz.

A CSEMADOK Központi Bizottsága nevében:

D o b o s L á s z l ó, a CSEMADOK KB elnöke,

dr. S z a b ó R e z s ő, a CSEMADOK KB vezető titkára.

Új Szó, 1968. július 20. 3. p.²³⁰

Pozsony, 1968. július 26. Az Új Szó beszámolója a csehszlovákiai magyar pedagógusok országos szövetsége ideiglenes előkészítő bizottságának július 18-i megalakulásáról.

MEGALAKUL A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR PEDAGÓGUSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE?

Pedagógus közvéleményünk határozott kívánságára megszületett az első lépés a hazai magyar pedagógusok országos szervezetének létrehozása felé vezető úton. A pedagógus-

228 A csehszlovákiai reformfolyamatot nyugtalansággal figyelő Szovjetunió, valamint Lengyelország, NDK, Magyarország és Bulgária párt- és állami vezetői 1968. július 14–15-én Varsóban a csehszlovákiai helyzetről tárgyaltak. A csehszlovák pártvezetéshez intézett levelük szerint Csehszlovákiában ellenforradalmi veszély van, amely azzal fenyeget, hogy az országot letéríti a szocializmus útjáról.

229 A CSKP KB Elnöksége július 18-án visszautasította a levélben megfogalmazott vádakokat, s a csehszlovákiai helyzet rendezését az ország belügyének minősítette.

230 A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 28. p.

szervezet életre írását szorgalmazó írások, valamint magyar iskolákban megnyilvánuló egyéni és testületi kezdeményezések végül is lehetővé tették egy ideiglenes előkészítő bizottság létrehozását, amely 1968. július 18-án tartotta alakuló értekezletét Párkányban.

Az ország különböző részéből érkezett pedagógusok erkölcsileg is feljogosítva érezték magukat arra, hogy a mintegy ötezer magyar tanügyi dolgozó nevében és érdekében tárgyaljanak a szervezet (szövetség) létrehozásával kapcsolatos feladatokról.

Az elfogadott javaslatok alapján megegyezés történt a végleges előkészítő bizottság személyi összetételének kibővítésére és szakbizottságok létesítésére. Elhatározták, hogy augusztus utolsó hetében – a köbölküti iskola vendégszeretetét és hívását élvezve – szakértők bevonásával megvitatják a különbizottságok által beterjesztett javaslatokat, különös tekintettel a nemzetiségi iskolaügy önállósításával és demokratizálásával kapcsolatos sajátos igényű feladatokra.²³¹

Az ideiglenes előkészítő bizottság kötelességének tartja minderről tájékoztatni a tanítói nyilvánosságot, hogy az érdekelteknek módot adjon a szervezettel (egyesülettel) kapcsolatos egyéni vagy kollektív javaslatok, elképzelések közlésére.

Új Szó, 1968. július 26. 4. p.

38

Pozsony, 1968. augusztus 3. Közlemény a Csemadok Központi Bizottságának a nemzetiségek államjogi helyzetének rendezésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozó, valamint a rendkívüli országos közgyűlést későbbi időpontra halasztó üléséről.

A CSEMADOK KB VI. ÜLÉSÉNEK HATÁROZATA

A CSEMADOK KB az 1968. augusztus 3-án tartott VI. ülésén megtárgyalta hazánk belpolitikai helyzetének alakulását az elmúlt időszakban, valamint a CSEMADOK KB elnökségének és vezetőinek e kérdésekben kifejtett álláspontját, melyekkel teljes mértékben egyetértett.

A KB megtárgyalta az elnökségnek a nemzetiségek államjogi helyzete biztosítására kidolgozott alkotmánymódosító, valamint a nemzetiségekről szóló alkotmányerejű törvény javaslatát s egyetértett azokkal.

A KB meghallgatta az elnökség tagjainak beszámolóját arról a tanácskozásról, amely Andrej Klokoč elvtárnál, az SZNT elnökénél folyt le 1968. július 30-án. E tanácskozáson történt kétoldali megállapodás alapján a CSEMADOK KB elnöksége elkészítette javaslatát az SZNT elnöksége melletti nemzetiségi titkárság megalakítására, annak mun-

²³¹ Az előkészítő bizottság kilátásba helyezett ülésére a közbejött augusztus 21-i intervenció miatt végül nem Köbölküton, hanem 1968. szeptember 14-én Szencen került sor. 1969. április 3-án, a magyar pedagógusok pozsonyi találkozásán a pedagógusszövetség alapszabály-tervezetét is kidolgozták, a szövetség azonban a normalizációs politika következtében már nem alakulhatott meg.

katartalmára és hatáskörére.²³² Továbbá a Nemzetgyűlés 24. ülészakán elfogadott törvény 6. §-a következtében kibővülő SZNT-be a százalékaránynak megfelelően további 7 magyar nemzetiségű képviselő megválasztására tett javaslatot.²³³ A CSEMADOK Központi Bizottsága tudomásul vette és hasznosnak minősítette e tárgyalásokat és az elnökség javaslatait teljes egészében jóváhagyta.

A KB hosszú vita után alapos és megfontolt mérlegelés alapján egyhangúlag úgy döntött, hogy megváltoztatja 1968. június 9-i határozatának a CSEMADOK X. rendkívüli országos közgyűlésének, járási konferenciáinak, valamint a helyi szervezetek küldöttválasztó rendkívüli taggyűlésének megállapított időpontjait. A KB úgy határozott, hogy a helyi szervezetek küldöttválasztó rendkívüli taggyűléseit a helyi szervezetek vezetőségei 1968. szeptember 15-től október 15-ig hívják össze. A járási konferenciák és a X. rendkívüli országos közgyűlés időpontjáról a KB az 1968. szeptember első hetében tartandó ülésén dönt.

A CSEMADOK Központi Bizottsága fokozott feladatai és a járások számának megnövekedése következtében (új járási titkárság keletkezett: Bratislavában, Nagykürtösön és Kassán) apparátusát egy KB-titkárral növeli. A Központi Bizottság titkárául Varga Sándor elvtársat választotta.

A KB határozatilag kimondta, hogy:

– Szervezetünk magáévá teszi a CSKP megújódási politikáját és teljesen azonosul a hazánkban január óta végbemenő demokratizálódási folyamattal. Meggyőződésünk, hogy ez a törekvés hazánk és minden polgárának javát, boldogulását szolgálja, és Csehszlovákiát a nemzetközi munkásmozgalom egységesítőjévé, erősítőjévé, a szocialista társadalmi rendszer szilárd védőjévé, a szocialista tábor országainak és a Szovjetunió-nak erős szövetségesevé teszi.

– Felhívással fordulunk a CSEMADOK minden szervéhez, szervezetéhez és tagjához, minden csehszlovákiai magyarhoz, hogy munkájával, helytállásával és tetteivel támogassa a CSKP KB akcióprogramjának megvalósítását.

– A CSEMADOK KB örömmel üdvözi az alapszervezetek és járási bizottságok fokozott aktivitását, a CSEMADOK KB-nak március 12-i határozata melletti felsorakozását, a tagság gyarapítására tett igyekezetét és köszönti soraiban az új CSEMADOK-tagokat.

– Felhívással fordulunk a szlovák és a cseh munkásokhoz, parasztokhoz, értelmiségiekhez, azonosuljanak javaslatainkkal, melyeknek célja a nemzetiségek államjogi helyzetének megoldásával és tényleges egyenjogúságának megteremtésével megszilárdítani hazánk egységét, elősegíteni a demokratizálódási folyamat teljes győzelmét, növelni szocialista társadalmi rendszerünk nemzetközi vonzóerejét.

Hisszük, hogy Csehszlovákia az egyenjogú polgárok, osztályok, nemzetek és nemzetiségek szabad hazája, a szocialista demokrácia országa lesz.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Új Szó, 1968. augusztus 7. 4. p.

232 A Csemadok KB Elnökségének 1968. augusztus 2-i ülése az SZNT Elnöksége melletti Nemzetiségi Titkárság vezetőjévé Tolvaj Bertalant, a királyhalmeci kilencéves alapiskola igazgatóját javasolta. (FKI, Csemadok irattára, E-XI-264.)

233 A Csemadok KB Elnöksége a 92-ről 150 fősre bővítendő SZNT-be Dobos László, Szabó Rezső, Tolvaj Bertalan, Janics Kálmán, Mede István, Pathó Károly és Gyurcsik József beválasztását javasolta. (FKI, Csemadok irattára, E-XI-264.)

Pozsony, 1968. augusztus 4. A Csemadok KB pártcsoporthjának a CSKP KB Elnökségéhez intézett levele, amelyben aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a rendkívüli, XIV. pártkongresszuson a magyar kisebbség esetleg nem kerül be számarányának megfelelően a választott tisztségekbe.

Predsedníctvu

Ústredného výboru Komunistickej strany Československa,

P r a h a

Nábr. Kyjevskej brig.

Vážení súdruhovia!

My, členovia straníckej skupiny Ústredného výboru Csemadoku – komunisti maďarskej národnosti – sme vždy považovali a považujeme za svoju povinnosť uplatňovať medzi pracujúcimi maďarskej národnosti v Československu politiku Komunistickej strany Československa a hlavným zmyslom, obsahom i cieľom našej práce bolo a zostáva doviest vec socializmu k víťazstvu.

S hrdosťou priznávame,²³⁴ že aj pri uskutočňovaní demokratizačného procesu sme urobili všetko, čo nám komunistom pripadlo z tejto práce na južnom Slovensku.

V našej každodennej práci a živote pociťujeme zodpovednosť a ťarchu, ktorá uprostred vytvárania novej tváre politiky strany a celej našej spoločnosti dolieha v týchto dňoch nielen na Ústredný výbor, ale aj na každého jednotlivého člena strany.

Tento pocit zodpovednosti nás vedie k tomu napísať Vám tento list.

Vo vedomí zodpovednosti, ktorú pociťujeme pred maďarskými občanmi Československa, ako aj pred vedúcimi orgánmi strany chceme dať výraz svojim – podľa príznakov nie zbytočným, ba ani nie prehnaným – obavám, že napriek zásadám obsiahnutým v akčnom programe KSČS a KSS sa nezlepšilo, ba skôr zhoršilo zastúpenie maďarských občanov vo volených a výkonných orgánoch strany. Máme hlboké²³⁵ obavy, že na mimoriadnom zjazde Komunistickej strany Slovenska a mimoriadnom XIV. zjazde Komunistickej strany Československa sa do volených ústredných orgánov strany nedostanú primerane k svojmu počtu maďarskí komunisti, respektíve, že medzi zvolenými nebudú v potrebnom počte takí členovia strany maďarskej národnosti, ktorí na základe svojej doterajšej práce, pripravenosti a straníckej osvedčenosti majú plnú dôveru členstva strany maďarskej národnosti. K tomuto výroku nás oprávňuje skutočnosť, že medzi delegátmi sa sotva stretávame s menami v tomto smere najzaslúžitejších.

Sme pevne presvedčení, že aj predsedníctvo Ústredného výboru strany si uvedomuje, že na členov volených ústredných orgánov strany čaká v budúcnosti ťažká práca a veľká zodpovednosť tak na zasadnutiach volených orgánov, ako aj v práci medzi masami. Čle-

²³⁴ Utólag kézzel áthúzza és fölé írva: „Sme hrdí na to.“

²³⁵ Utólag kézzel áthúzza és fölé írva: „veľké.“

nov strany a nestranické masy môžu získavať pre politiku strany a budovanie socializmu len takí ľudia, ktorí majú na to vlohy a svojou prácou nadobudnutú autoritu. O tom nás učí dnešok a to nám pripomína minulosť. Gábor Steiner, István Major, Mező, Kosík, Árvay, Mondok a ďalší maďarskí komunisti preto dokázali zorganizovať značnú časť Maďarov do strany a získať maďarské masy na stranu komunistickej strany, lebo disponovali týmito vlohami a nefigurovali vo vedúcich orgánoch strany len ako štatistický údaj.

Stranícka skupina Ústredného výboru Csemadoku vedená úmyslom, aby vo volených ústredných orgánoch strany boli na to najvhodnejší komunisti maďarskej národnosti, navrhuje, aby v Ústrednom výbore KSČS zastupovali maďarských komunistov tieto súdruhovia:

1. László Dobos, spisovateľ, predseda Csemadoku, bytom v Bratislave,
2. Gyula Lőrincz, akademický maliar, šéfredaktor Új Szó,
3. Doc. Dr. Sándor Csanda, univ. profesor,²³⁶ bytom v Nitre,
4. Árpád Nagy, inžinier, predseda JRD Svodov, bytom v Svodove,

Ďalej navrhujeme, aby v Ústrednom výbore KSS popri doteraz navrhovaných zastupovali maďarských komunistov aj tieto súdruhovia:

1. István Fábry, podpredseda komisie SNR pre nár. výbory, bytom v Bratislave,
2. Zoltán Fónod, redaktor Új Szó, bytom v Bratislave,
3. Imre Mandli, predseda MNV, bytom v Podunajských Biskupiciach,
4. Dr. Rezső Szabó, vedúci tajomník ÚV Csemadoku, bytom v Bratislave,
5. Imre Szokolay, inžinier, bytom v Rimavskej Sobote,
6. József Szőke, šéfredaktor Új Ifjúságu, bytom v Bratislave,
7. Bertalan Tolvaj, riaditeľ školy, bytom v Kráľovskom Chlmci,
8. Béla Varga, riaditeľ školy, bytom v Gbelciach.

Sme si vedomí politického významu nášho návrhu a prosíme, aby ste ho prijali.

Stranícka skupina ÚV Csemadoku má aj ďalšiu žiadosť. Na sekretariáte ÚV KSS sme dňa 30. apríla 1968 navrhli, aby Ústredný výbor zvolal na poradu komunistov maďarskej národnosti. Žiaľ, podnes sa tak nestalo, hoci by to malo v súčasnosti veľký význam a bolo by to bezpodmienečne prospešné. Žiadame sekretariát ÚV, aby čím skôr uskutočnil túto poradu.²³⁷

Bratislava, 3. augusta 1968²³⁸

So súdružským pozdravom:
Stranícka skupina ÚV Csemadoku

FKI, Csemadok irattára, KB-VI-1, géppel írt fogalmazvány

Összefoglalás: A magyar lakosság és a párt vezető szervei iránti felelősségünk tudatában aggodalmunkat fejezzük ki amiatt, hogy a magyar lakosság képviselte a párt választott és végrehajtó szerveiben a CSKP és az SZLKP akcióprogramjába foglalt elvek

236 Utólag kézzel áthúzva és fölé írva: „prodekan PF.“

237 Ezt az utolsó bekezdést utólag kézzel áthúzták.

238 A levél fogalmazványa 1968. augusztus 3-i keltezésű, elküldésére azonban csak másnap, augusztus 4-én került sor. (FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2.)

ellenére nemcsak hogy nem fog javulni, hanem rosszabbodni fog. Félő, hogy az SZLKP rendkívüli és a CSKP rendkívüli, XIV. kongresszusán megválasztandó központi pártszervekben a magyar kommunisták nem kapnak arányos képviseletet, illetve hogy nem azok kerülnek tisztségekbe, akik valóban élvezik a magyar párttagok bizalmát. A Csemadok KB pártcsoportja a CSKP KB-ba a következő magyar nemzetiségű elvtársakat javasolja: Dobos László, Lőrincz Gyula, Csanda Sándor, Nagy Árpád. Továbbá javasoljuk, hogy az SZLKP KB-ban a magyar kommunistákat – a már korábban jelöltek mellett – a következő elvtársak képviseljék: Fábry István, Fónod Zoltán, Mandli Imre, Szabó Rezső, Szokolay Imre, Szőke József, Tolvaj Bertalan és Varga Béla.

40

Pozsony, 1968. augusztus 14. A csehszlovákiai lengyel, ukrán és magyar kulturális szövetség képviselőinek közös nyilatkozata, amely szerint a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, valamint a nemzetiségek öngazgatási jogát az alkotmányban kell rögzíteni.

KÖZÖS NYILATKOZAT

A csehszlovákiai lengyel, ukrán és magyar kulturális szövetségek képviselőinek tanácskozása

A Kolodějében ülésező kormánybizottság kezdeményezésére megindult tárgyalások folytatása céljából 1968. augusztus 14-én Bratislavában közös tanácskozásra ültek össze a Lengyel Kulturális Szövetség,²³⁹ az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének,²⁴⁰ valamint a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének képviselői, hogy megtárgyalják azokat az alapvető kérdéseket, amelyek a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban élő valamennyi nemzeti kisebbséget érintik. Ezek a kérdések társadalmunk demokratizálódási folyamata során merültek fel.

Közös álláspontunk, amelyet a fentebb említett elvi kérdésekkel kapcsolatban foglaltunk el, az alábbi:

1. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság alkotmányában kifejezésre kell juttatni azt a reális és tényleges valóságot, hogy Csehszlovákiát nemcsak nemzetek, hanem nemzetiségek is alkotják.

2. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetei és nemzetiségei egyenlők, s az a történelmi tény, hogy a köztársaságot a cseh és szlovák nemzet alapította, nem lehet egy szocialista államban, ahol a hatalom birtokosa a dolgozó nép, a jogi egyenlőtlenség forrása, hisz a nemzet és a nemzetiség egyaránt érdekazonosságot kifejező természetes társadalmi alakulat, csoport, így tehát az államiság hordozója is.

3. A nemzetek és nemzetiségek tényleges és teljes egyenjogúságának biztosítása nem függhet csupán az egyének akaratától, hanem ezt az egyenjogúságot a demokrati-

239 Helyesen: Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség.

240 Helyesen: Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének.

zálódásnak és a köztársaság egészének, valamint a társadalmi csoportok érdekeinek figyelembevétele szükségszerűen és törvényszerűen kell hogy létrehozza.

4. Az egyenjogúságot és a nemzetiségek öngazgatási jogát nem elegendő csupán deklarálni. Ezt a jogot az alkotmányban kell biztosítani, s alkotmányosan kell megteremteni az említett jogok gyakorlásának azokat az államhatalmi, politikai s végrehajtó szerveit és intézményeit, amelyek a köztársaság egésze érdekeinek maximális figyelembevétele mellett teljes egészükben biztosítják a nemzetiségeknek az egyenjogúságból fakadó öngazgatását. Az SZLKP akcióprogramja leszögezi: „Szlovákia Kommunista Pártja szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy nemzetei, a csehek és szlovákok államjogi viszonyának föderalizálásával összhangban biztosítanunk kell a nemzetiségek helyzetének és egyenjogúságának reális, alkotmányos garanciáit, olyan intézményeket és nemzetiségi szerveket kell létrehozni, amelyek felelősségteljesen képesek megoldani a nemzetiségek felmerült problémáit.”

A CSKP akcióprogramja ugyancsak leszögezi: „Szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy programunk alapelvei teljes mértékben s egyaránt vonatkoznak mind a két nemzetünkre, mind pedig a többi nemzetiségre. Ennek érdekében le kell rögzíteni a teljes és tényleges politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúság alkotmányos és törvényes biztosítékait. Ezért a nemzetiségek érdekeit biztosítanunk kell az országos, kerületi, járási, városi és helyi államhatalmi és közigazgatási szervek felépítése szempontjából is. Szükséges, hogy a nemzetiségek létszámuk arányában legyenek képviselve politikai, gazdasági, kulturális és közéletünkben a választott és végrehajtó szervezetekben. Biztosítanunk kell a nemzetiségek aktív részvételét a közéletben, az egyenjogúság és azon elv szellemében, hogy a nemzetiségeknek joguk van önállóan, öngazgatás útján dönteni az őket érintő ügyekben.”

A fentebb említett négy pont mellett azért is félreérthetetlenül kiállunk, hogy támogassuk az elvet: a Csehszlovák Szocialista Köztársaság föderalizációjáról²⁴¹ az 1968. október 28-án kiadandó alkotmányos törvény elfogadásával együtt és egyidejűleg fogadják el a nemzetiségekről szóló alkotmányos törvényt is, amely rögzíti Csehszlovákia nemzetiségei jövődi helyzetének elveit.

A fentebbi közös elveken kívül a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségei különböző földrajzi, gazdasági, történelmi feltételeiből kiindulva külön sajátosságokkal is rendelkeznek, amelyeket tekintetbe kell venni s megfelelő törvényes normákkal kell biztosítani.

Mi, az említett kulturális szövetségek és tagságuk képviselői, a csehszlovákiai lengyel, ruszin-ukrán és magyar közvélemény széles tömegeinek nevében felelősségünk tudatában kijelentjük, hogy a cseh és szlovák nemzettel együtt egységes szövetségi államban kívánjuk felhasználni alkotó igyekezetünket az egészséges demokratizálódási folyamat sikere érdekében, s teljes mértékben magunkévá tesszük a szocialista demokrácia alapelveit, a demokrácia oszthatatlanságának elvét, úgy, amint azt a CSKP akcióprogramja is leszögezi.

Egyértelműen kijelentjük, hogy tevékenységünket továbbra is a szocializmus építésének elvei fogják irányítani, a CSKP és a Nemzeti Front politikájának, a Szovjetunióval és a szocialista közösség országaival való szilárd szövetségnek szellemében.

241 Helyesen: föderalizálásáról.

A Lengyel Kulturális Szövetség Központi Vezetősége nevében:
CHRZASZCZ TADEUSZ vezető titkár,
SZMEJA HENRYK, a szervezési szakosztály vezetője,

Az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének KB nevében:
MINDOŠ MICHAL elnök,
GULLA FEDOR vezető titkár,
KOVÁČ FEDOR titkár,

A CSEMADOK KB nevében:
Dr. SZABÓ REZSŐ főtítkár,
Dr. doc. CSANDA SÁNDOR,
PATHÓ KÁROLY,
NAGY JENŐ, az elnökség tagja,
Dr. KRIVOSÍK ISTVÁN, a KB tagja.

A tanácskozó felek a közös nyilatkozatot megküldték az alább felsorolt elvtársaknak:
Ludvík Svoboda, köztársasági elnök,
Alexander Dubček, a CSKP KB első titkára,
Vasil Biľak, az SZLKP KB első titkára,
Oldřich Černík mérnök, miniszterelnök,
Josef Smrkovský, a Nemzetgyűlés elnöke,
Dr. František Kriegel, a Nemzeti Front KB elnöke,
Dr. Gustáv Husák, miniszterelnök-helyettes,
Ondrej Klokoč, az SZNT elnöke,
Dr. Čestmír Císař, a CSNT elnöke.

*Új Szó, 1968. augusztus 15. 2. p.*²⁴²

41

Pozsony, 1968. augusztus 21. A Csemadok KB Elnökségének a megszállás utáni első állásfoglalása, amelyben a csehszlovákiai magyarság nevében támogatásáról biztosítja a csehszlovák állami és pártvezetést.

A CSEMADOK KB ELNÖKSÉGÉNEK ÁLLÁSFOGLALÁSA

Mi, a csehszlovákiai magyar nemzetiség tagjai, ezekben a nehéz és sorsdöntő percekben kifejezésre kívánjuk juttatni, hogy egységesek vagyunk Csehszlovákia népével, kormányával és az Alexander Dubček elvtárs vezette Központi Bizottsággal.

242 A dokumentumot más forrásból, más szövegezésben közli még Szabó Rezső: i. m. 363–365. p.; szlovák nyelven: Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: i. m. 264–265. p.

Szilárdan és tántoríthatatlanul állunk a kormány és a párt, Svoboda és Dubček elvtárs oldalán.

Nyilatkozatukkal egyidejűleg felhívjuk a CSEMADOK tagságát, szerveit és szervezeteit, s rajtuk keresztül hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság magyar lakosságát, őrizze meg nyugalma, ne hagyja kiprovokálni magát. Hasson át bennünket január szelleme, az igazi szabadság, közös hazánk szuverenitásának szelleme.

Éljen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzeteinek és nemzetségeinek megbonthatatlan egysége!

1968. augusztus 21.

A CSEMADOK KB Elnöksége

*Új Szó, 1968. augusztus 21. – rendkívüli kiadás, 3. p.*²⁴³

42

Pozsony, 1968. augusztus 21. Az Új Szó szerkesztőségének felhívása a lap olvasóihoz, amely józan, megfontolt magatartásra, a provokációtól való tartózkodásra inti a magyar lakosságot.

OLVASÓINKHOZ

Sorsdöntő órákat élünk. E megrázó pillanatokban sok-sok mondanivalónk lenne. Külféle érzések kavarnak bennünk, de most a józan észre kell hallgatnunk. Az észre és semmi másra! Mert a nagy események forgatagában az apró meggondolatlanságok is tragikussá fajulhatnak.

Köztársaságunk városainak utcáin tankok dübörögnek. Aggódó tekintettel kísérjük őket. A cirkáló, álldogáló idegen katonákat százak veszik körül. Már szerdára virradó éjszaka Pozsony utcáin szenvedélyes vita folyt. A lakosság egymás közt és a bevonuló katonákkal vitatta az eseményeket.

Sok mindent nehéz megérteni. A párt és kormány kezében érezte, tudta a hatalmat. A baráti országok sajnos másképp ítélték meg a helyzetet és eszerint cselekedtek.

Az események menetén keveset változtathatunk. De józan, megfontolt magatartásunkkal megkönnyíthetjük a kibontakozást e felette nehéz helyzetben.

E sorsdöntő órákban – ha tudjuk is, hogy lapunk mai száma kevés helyre jut el – semmi mást nem tanácsolhatunk, józanságot és megfontoltságot.

Mint azt a múltban nem egyszer, most is őszintén fordulunk olvasóinkhoz. S meggyőződésünk, hogy mint annyiszor, olvasóink – köztársaságunk magyar lakosai, most is nagy politikai érettségről tesznek tanúságot.

²⁴³ A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 39. p.

Óvakodni kell a provokációktól, mert a rendzavarás olyan beavatkozásra ad alkalmat, ami csak árthat igazságos ügyünknek. Látnunk kell, hogy a köztársaságunkba érkezett katonák parancsot teljesítenek, a fejleményekről ők a legkevésbé tehetnek. Ez a tudat határozza meg velük szembeni magatartásunkat.

Igazságunk tudatában állunk a törvényesen megválasztott párt- és állami szervek oldalán és meggyőződésünk, hogy ügyünk diadalt arat.

A SZERKESZTŐSÉG

Új Szó, 1968. augusztus 21. – rendkívüli kiadás, 1. p.

43

Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.

MEGSZÁLLÓK HAZA!

DUNASZERDAHELYI JÁRÁS LAKOSSÁGA!

Fölhívunk benneteket, hogy csak a mi legális kormányunknak higgyetek, élén ČERNÍK elvtárrsal, a Csehszlovák kommunista párt új Központi bizottságának, élén DUBČEK elvtárrsal és a MI köztársasági elnökünknek LUDVÍK SVOBODÁNAK!

Semmilyen esetben ne támogassátok a megszálló csapatokat!

A mi legsikeresebb fegyverünk ezekben a napokban a NYUGALOM és MEGFONTOLTSÁG!

Elítéljük az á r u l ó k a t, akik a megszállók oldalára álltak!

AZ IGAZSÁG GYŐZI

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, részben géppel, részben kézzel írt tisztázat

44

Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.

Csehszlovákiai MAGYAROK járásunk lakossága!!!

Egységesen tartsatok ki DUBČEK, SVOBODA, SMRKOVSKÝ és ČERNÍK elvtársak, valamint CSEHSZLOVÁK SZOC. KÖZTÁRSASÁG legális kormánya mellett!!!

VIGYÁZZATOK A KOLLABORÁNSOKRA!

MAG AKARNAK TÉVESZTENI BENNETEKET

ÉLJEN A SZABAD CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, kézzel írt tisztázat

45

Dunaszerdahely, 1968. augusztus 21. után. A megszállás ellen tiltakozó, a Dunaszerdahelyi járás területén terjesztett röplap.

CSEMAKOK JÁRÁSI ELNÖKSÉGE – DUNASZERDAHELY

CSEMAKOK TAGOK! JÁRÁSUNK MAGYAR DOLGOZÓI!

Támogassátok az önálló szocialista Csehszlovák köztársaságot.

Éljen drága szabad, Csehszlovák szocialista köztársaságunk, nemzeteink, nemzetiségeink közös hazája!

ÉLJEN A SZOCIALIZMUS ALKOTÓJA, HAZÁNK HŐS NÉPEI

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, kézzel írt tisztázat

46

Losonc, 1968. augusztus 21. után. Losoncon terjesztett, a város polgárságát a megszálló szovjet csapatokkal való együttműködés elutasítására felszólító röplap.

P O L G Á R T Á R S A K !!!

Éppen ebben a hónapban, augusztus 7-én, 119 évvel ezelőtt gyűjtötták fel a cári orosz csapatok Losonc városát. Városunk teljesen leégett. És most 119 évvel ezután ismét városunkban tartózkodnak. 130 éve Európa rossz értelemben vett rendőrei ők. 1849-ben a haladó eszmék leverésére hívták be őket a bécsi reakció. Most hivatlanul jöttek, de ugyanazzal a céllal, hogy megakadályozzák a haladó eszme terjedését. Hogy gátat vessenek emberi szocialista demokráciánk megerősítésének.

POLGÁRTÁRSÁK!!! Városunkat is elfoglalták a megszálló szovjet csapatok. Harcolnunk ellenük nem kell, nem követtünk el semmit, nálunk nincs ellenforradalom. Igazságunkat csak azzal védhetjük meg, ha semmibe vesszük őket. Érezzék gyűlöletünket!!! Ne beszéljünk, ne közeledjünk a megszálló csapatokhoz!!! Érezzék, hogy városunk minden köve gyűlöli őket. Ez egyedüli fegyverünk. Aki nem hazaáruló, hanem jó hazafi, annak ezt kell cselekednie! Aki pedig mégis felajánlja szolgálatait, aki együttműködésre lép a megszállókkal, azt üldözzék minden becsületes, igazság- és hazaszerető ember átka és megvetése. Úgy kell gyűlölnünk a kollaboránsokat is, mint a megszállókat.

POLGÁRTÁRSÁK!!! Zárkózzatok el a szovjet megszállóktól!!!

SZÜLŐK!!! Ne engedjétek gyermekeiteket a szovjet csapatok közelébe!!!

Mindannyian csak legális vezetőségünket támogatjuk:

DUBČEK, SVOBODA, SMRKOVSKÝ, ČERNÍK
elvtársakat!!!

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, géppel írt tisztázat

47

Komárom, 1968. augusztus 21. után. A Csemadok röplap formájában terjesztett felhívása a magyar katonákhoz, amely a Csehszlovákiából való távozásra szólítja fel őket.

MAGYAR KATONÁK!

Csehszlovákia népei nem gyűlölettel, hanem sajnálattal néznek rátok! Aljas játékot űztek veletek! GONDOLKODJATOK ÉS NÉZZETEK MAGATOK KÖRÉ!

Csak a német fasiszta hadsereg hordái mondhatták: parancsot teljesítünk! A Magyar Néphadsereg nem teljesíthet olyan parancsot, amely nem fér össze az emberiséssel!

NE HAGYJÁTOK BEMOCSKOLNI DÓZSA, RÁKÓCZI, KOSSUTH,²⁴⁴ KUN BÉLA²⁴⁵ NÉPEK BECSÜLETÉT!

TILTAKOZZATOK AZ AGRESSZIÓ ELLEN!

Ti egy hős, a szabadságáért és függetlenségéért annyit szenvedett nép fiai vagytok, NEM VISELKEDHETEK

GYÁVÁN.

Nem lehettek ilyen aljas játék figurái.

MENJETEK HAZA BÉKÉVEL!

244 Az eredeti dokumentumban: Kosút.

245 Az eredeti dokumentumban: Kún Béla.

Mondjátok meg az igazságot a magyar népnek! Jogotok van ehhez, mert van szocialista hazátok.

„HAZA CSAK OTT VAN, AHOL JOG VAN,
AHOL NINCS JOG, OTT NINCS HAZA” (Petőfi)²⁴⁶
Legyetek hűek Petőfi szelleméhez. Ne legyetek egy idegen hatalom rabszolgái!
Ne legyetek áldozatok. LEGYETEK GONDOLKODÓ EMBEREK!

Terjesszétek bajtársaitok közt.

CSEMADOK

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, géppel írt tisztázat

48

Pozsony, 1968. augusztus 23. A Csemadok által a megszállás elleni tiltakozásul fogalmazott és röplap formájában terjesztett felhívás.

CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK!

Sorsunk és jövőnk azonos hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság sorsával és jövőjével. Itt születtünk, élünk és dolgozunk. Írjátok az utakra és a házak falára, hirdesse egész Dél-Szlovákia a Vox humana²⁴⁷ mai parancsát és jelszavát!

Éljen a szabad Csehszlovák Szocialista Köztársaság!

Éljen a CSKP, Svoboda, Dubček – hazánk vezetői!

Az igazság győzni fog!

Tartózkodjatok az idegen csapatok provokálásától, kerüljétek a felesleges vérontást. Folytassátok a termelő munkát az üzemekben és a földeken.

A jövő a szocializmusé, a békéé, a jövő a becsületes embereké, a dolgozóké, a jövő a miénk!

Éljen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, az egyenrangú nemzetek és nemzetiségek közös szabad hazája!

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mindjárt²⁴⁸
Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;

246 Átköltött idézet Petőfi Sándor *A nép* című verséből. A pontos idézet: „Haza csak ott van, hol jog is van, / S a népnek nincs joga.”

247 emberi hang.

248 Az eredeti dokumentumban: „És ezt kimond, ha mingyár.”

Hadd vessen el az élet, ha
A becsület marad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Függetlenségedet
A nagyvilág kincséért
Áruba ne ereszd.
Vesd meg, kik egy jobb falatért
Eladják magokat,
„Koldusbot és függetlenség!”
Ez legyen jelszavad.²⁴⁹

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, géppel írt tisztázat

49

Pozsony, 1968. augusztus 23. A Csemadok KB Elnökségének Csehszlovákia magyarságához intézett felhívása, amelyben az alkotmányosan választott állami szervek támogatására szólítja fel a magyar lakosságot, és követeli a letartóztatott állami és pártvezetők szabadon bocsátását.

A Csemadok KB elnökségének felhívása Csehszlovákia magyarságához!

Csehszlovákiai magyarok! Kommunisták és pártonkívüliek!
Hazánk minden becsületes magyar polgára!

E válságos napokban és órákban őrizték meg nyugodtságotokat, higgadságotokat és józanságotokat, melyről már annyiszor tanulságot tettek az elmúlt évek során.

Itt születtünk, élünk és dolgozunk. Ez a mi hazánk. Ma nincs helye a sérelmek felhánytorgatásának. A cseh és szlovák néppel megbonthatatlan egységben bizonyítsa munkátok a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a szocializmus ügye iránti töretlen hűségüket.

Hazánknak alkotmányosan választott szervei és vezetői és a Nemzetgyűlés által hozott törvényei vannak. E törvényekhez és e szervek döntéseihez tartásuk magatokat.

Ne hagyjátok magatokat félrevezetni. Alkotmányos köztársasági elnökünk: Ludvík Svoboda. Az a törvényes kormány, melyet Oldřich Černík miniszterelnök vezet. A parla-

249 Az idézett versszakok Petőfi Sándor *Ha férfi vagy, légy férfi...* című költeményéből valók.

ment elnöke Smrkovský elvtárs. A CSKP vezető titkára Alexander Dubček elvtárs. Követeljük szabadon bocsátásukat.

Nem volt nálunk ellenforradalom, és erre hivatott szerveink nem hívták be a Varsói Szerződés csapatait. Követeljétek, hogy e csapatok hagyják el hazánk területét.

Tartsátok magatokat az alkotmányosan választott központi, kerületi és járási államhatalmi szervek és pártszervek döntéseihez. Ne hagyjátok magatokat provokálni, de ne váljatok megalkuvókká sem. Legyetek büszkék múltunkra és eredményeinkre, szeressétek szülőföldünket és hazánkat, a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot, az egyenlő jogú nemzetek és nemzetiségek otthonát.

1968. augusztus 23.

A Csemadok KB Elnöksége

FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2, géppel írt másolat

50

Pozsony, 1968. augusztus 23. Az Új Szó szerkesztőségének felhívása a csehszlovákiai magyarokhoz, amelyben a Csehszlovákia egysége és függetlensége melletti kiállásra szólítja fel a magyar lakosságot.

SZOCIALISTA HAZÁNKHOZ RENDÜLETLENÜL HŰEK MARADUNK

CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK!

MUNKÁSOK, FÖLDMŰVELŐK, ÉRTELMISÉGIEK, FIATALOK!

PÁRTTAGOK ÉS PÁRTONKÍVÜLIEK!

Történelmi pillanatokat, napokat élünk a kedd éjjeli órák óta, amikor a Varsói Szerződés öt tagállamának hadserege megkezdte hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság megszállását.

Az állami szuverenitásunkat, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom jövőjét beláthatatlan következményekkel fenyegető lépés „megindoklása”, az ellenforradalom veszélyére való hivatkozás, nyilvánvalóan csak ürügy volt. Ezt saját tapasztalataitok alapján ti magatok is lemérhetitek. Bár az elmúlt hónapokban előfordultak olyan jelenségek is nálunk, amelyek bizonyos kételyt váltottak ki körünkben a nemzetiségi kérdés számunkra elfogadható rendezése iránt, a csehszlovákiai magyarok zömükben pártolták Csehszlovákia Kommunista Pártjának, az Alexander Dubček elvtárs által vezetett pártnak 1968. januári irányvonalát, a megújulás, a szocialista demokrácia szellemét, pártunk Akcióprogramját, a Černík elvtárs által vezetett kormányunk nyilatkozatát. Abban a tudatban tették ezt, hogy pártunk, munkásosztályunk, egész népünk elég erős arra, hogy szembeszálljon és győzedelmeskedjen a szórványosan jelentkező és fejlődésünket nem jellemző szélsőséges megnyilvánulások fölött.

Barátaink, elvtársaink!

Ma, a leghatározottabb elítélésre méltó módon megváltozott körülmények között tegyünk hitet amellett, hogy mi, csehszlovákiai magyarok, egy emberként szállunk síkra a Csehszlovák Szocialista Köztársaság függetlensége és egysége mellett. Helyünk ott van a cseh és a szlovák dolgozók oldalán. Napjaink elsőrendű követelménye, velük válllvetve bizonyítani hűségünket szülőföldünkhöz, hazánkhoz.

Magyar fiatalok!

A fegyverekkel szemben csak egy fegyverünk van, de az mindennél erősebb: az igazság. Ne hagyjátok magatokat kiprovokálni! Ezt a válságot csak politikai eszközökkel oldhatjuk meg. Legyetek fegyelmezettek, megfontoltak, öntudatosak és büszkék arra, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egyenjogú állampolgárai vagytok. Tántoríthatatlanul tartsatok ki a szocializmus eszméi mellett, mert az, ami napjainkban történt, nem a marxizmus–leninizmus eszméinek csődje. Győzzétek meg, főleg a Magyar Népköztársaság hazánk területére jogtalanul és indokolatlanul bevonult egységeinek katonáit és tisztjeit: nálunk nem fenyegetett ellenforradalom. Győzzétek meg őket: ne emeljenek fegyvert dolgozóinkra. Szólítsátok fel őket, hogy békében térjenek haza.

Szerkesztőség

Új Szó, 1968. augusztus 23. – rendkívüli kiadás, 3. p.

51

Rimaszombat, 1968. augusztus 23. A Rimaszombati járás polgáraihoz intézett, röplap formájában terjesztett felhívás, amely a legálisan megválasztott párt- és állami szervek támogatására és a megszállás elutasítására szólítja fel a lakosságot.

A Rimaszombati járás polgáraihoz!

Támogassátok legális kormányunkat, élén Černík elvtárssal és a CSKP központi bizottságát, élén Dubček elvtárssal! A rendkívüli, 14. pártkongresszus értelmében várjuk Pártunk központi bizottságának, legálisan megválasztott vezetőinek az utasításait.²⁵⁰ Csakis ezeknek a képviselőknek az útmutatása szerint igazodjunk, és sohasem az erőszakkal hatalomra juttatott funkcionáriusok szerint!

Polgári bizottságok! Küldjetez rezolúciókat, nyilvánítsátok ki, hogy elutasítjátok az ellenünk elkövetett erőszakot! Tartsunk ki meggyőződésünk mellett, mert ügyünk igazságos.

Polgártársak!

²⁵⁰ Prágában, 1968. augusztus 22-én a megszállás ellenére megtartották a CSKP rendkívüli, XIV. kongresszusát, amely megerősítette tisztségében Alexander Dubček első titkárt, s kiállt a reformok folytatása mellett.

Hazánk szabadságát lábbal tiporják, nem értünk egyet a megszállással, szilárdan a legálisan megválasztott állami és politikai szerveink mögött állunk! Csak ezekre hallgatunk, csak ezeknek az utasítását teljesítjük!

Mi, a Rimaszombati járás polgárai, felhívjuk minden polgártársunkat, ítélik el a megszállást minden békés, észszerű eszközzel. Tegyetek ki transzparenszeket, rakjatok ki feliratokat az ablakokba! Támogassátok legális kormányunkat, élén Černík elvtárrsal, sorakozzatok fel a CSKP KB mögé, élén Dubček elvtárrsal! Ne nyújtsatok a megszállóknak semmilyen segítséget!

A Z I G A Z S Á G G Y Ő Z N I F O G !!

1968. augusztus 23.

Őrizzétek meg a teljes nyugalmat és higgadtságot! Ne adjatok okot a vérontásra, minden becsületes ember élete drága!²⁵¹

FKI, Csemadok irattára – válogatás, XXII. d., szórólapok 1968, géppel írt tisztázat

52

Pozsony, 1968. augusztus 26. A csehszlovákiai magyar íróknak a megszállás ellen tiltakozó és a rend megőrzésére felszólító felhívása.

ŐRIZZÜK MEG A RENDET! A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR ÍRÓK FELHÍVÁSA!

Mi, csehszlovákiai magyar írók részesei voltunk az utóbbi hónapok eseményeinek. Láttuk saját tevékenységünk közvetlen eredményeit, és messzi távlatok nyíltak meg előttünk, az ország népei előtt. Ugyanakkor tudatában voltunk annak, hogy hazánkban a szocializmusnak vannak ideológiai ellenfelei és ellenségei is, de bízunk kommunista pártunk erejében, mely a nép döntő többségét magával ragadta.

Az ellenforradalomnak hazánkban nem volt talaja és komoly akcióképes ereje. A reakció ellen tudtunk védekezni a szó, a tett és a példa erejével és az évtizedeken át agyonhallgatott, megoldatlan problémák megoldásával, de nem tudtunk védekezni barátaink és szövetségeseink minden emberi értéket elsodró bizalmatlansága ellen.

Mi, csehszlovákiai magyar írók ezekben a szomorúan tragikus órákban ezen az úton is kötelességünknek tartjuk szólni népünkhöz: Csallóköz, Ipoly mente, Gömör és Bodrogköz magyar lakosságához. Szilárdan álljunk hazánk alkotmányosan megválasztott szervei és vezetői mellett, támogassuk [a] Csehszlovákia Kommunista Pártja XIV. rendkívüli kongresszusán megválasztott dubčeki Központi Bizottságot, támogassuk Černík

²⁵¹ A szórólap hátoldalán a felhívás szlovák nyelvű szövege található.

alkotmányos kormányát és Svoboda köztársasági elnökünket. Egyedül ők az ország hivatalos vezetői, egyedül ők tárgyalhatnak szövetségeseinkkel népünk nevében.

Kérünk minden magyar fiataalt, kérjük lakosságunkat, hogy őrizze meg a rendet, kerüljön minden véres provokációt és csakis a falvak, a városok, a járások alkotmányosan megválasztott vezetőinek engedelmeskedjék. Tudnunk kell mindannyiunknak, hogy nálunk nem volt ellenforradalom, s nem volt szükség a Varsói Szerződés országai hadseregeinek megszállására. A rendet magunk, a saját erőnkből is meg tudjuk tartani, helyre tudjuk állítani. Ha szövetségeseinknek valóban az volt a szándékuk, hogy megmentsek a hazánkban állítólag veszélyeztetett szocializmust, tegyék jóvá végzetes tévedésüket és vonuljanak ki hazánkból, mert Csehszlovákiában nem a reakciót, hanem a nemzetközi kommunista mozgalmat sebzik halálra.

Csehszlovákiai magyar írók

*Új Szó, 1968. augusztus 28. 2. p.*²⁵²

53

Pozsony, 1968. augusztus 26. A Csemadok KB Elnökségének a csehszlovákiai magyar kommunisták pozsonyi aktívája nevében a csehszlovákiai magyar kommunistákhoz intézett felhívása.

JÖVŐNK EGY A SZLOVÁK ÉS A CSEH NÉP SORSÁVAL Felhívás a csehszlovákiai magyar kommunistákhoz

Mi, csehszlovákjai magyar kommunisták, a köztársaság sorsdöntő pillanataiban sohasem tértünk ki a felelősség elől. A köztársaság s a párt egysége érdekében most is vállaljuk a reánk háruló feladatokat, a küzdelmet s a küzdelem kockázatát.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság a mi hazánk. Csehszlovákia Kommunista Pártja a mi pártunk. A köztársaság és a párt törvényesen megválasztott vezetői a mi képviselőink.

Támogattuk és támogatjuk a párt központi szerveinek a szocialista demokrácia érdekében kifejtett erőfeszítéseit. Elítéltük és visszautasítottuk a demokratizálódási folyamat szélsőséges megnyilvánulásait. Tudatában voltunk annak, hogy e folyamat túlkapásai nem azonosíthatók a párt politikájával s az akcióprogram emberi, nemes célkitűzéseivel.

Támogattuk és támogatjuk a párt akcióprogramját, melytől a csehszlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség államjogi helyzetének rendezését, nemzeti jogainak törvényes biztosítását vártuk és várjuk.

252 A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 101–102. p.

Megdöbrentett bennünket hazánk oktalan megszállása. Meggyőződésünk, hogy pártunkban és államhatalmi szerveinkben volt elegendő erő a belső ellentétek megoldására és a szélsőséges erők visszaszorítására. Csehszlovákia katonai megszállása a nemzetközi munkásmozgalom megrázkódtatását idézte elő. E megszállás tragikus ellentéteket eredményezhet a szocialista országok népei, a szlovák és a magyar nép között.

Csehszlovákiai magyar kommunisták, munkások, parasztok, értelmiségiek!

Most nincs helye a sérelmek felhánytorgatásának. Most a köztársaság egysége, jövője forog kockán. E nehéz helyzetben mi sem lehetünk tétlenek. Támogassuk hazánk alkotmányos szerveit és Csehszlovákia Kommunista Pártját harcában, amelyet hazánk szuverenitásának felújításáért folytat.

E l v t á r s a k !

Követeljük a Varsói Szerződés megszálló csapatainak kivonását Csehszlovákia területéről. Utasítsátok el az ellenforradalom vádját. Teljesítsétek a párt és az állam alkotmányos szerveinek intézkedéseit.

E l v t á r s a k !

Sorsunk, jövőnk egy a szlovák és a cseh nép sorsával. Legyünk hívek múltunkhoz, legyünk hívek kommunista meggyőződésünkhöz. Történelmi felelősségünk, hogy megvédjük a szabad Csehszlovák Szocialista Köztársaságot.

Bízunk abban, hogy a moszkvai tárgyalások²⁵³ eredményei megfelelnek népeink érdekeinek, és szabaddá teszik az utat társadalmi életünk normalizálódásához és a demokratizálódási folyamat további kibontakoztatásához.

Üdvözljük Szlovákia Kommunista Pártja most üléselő kongresszusát, és kérjük a kongresszus küldötteit, hogy a párt legfelsőbb szerveinek összeállításakor a magyar nemzetiség arányszámának megfelelően az arra legmegfelelőbb magyar kommunistákat válasszák be Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságába.

Éljen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság – az egyenrangú nemzetek és nemzeti-ségek közös szabad hazája.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR KOMMUNISTÁK POZSONYI AKTÍVÁJA

*Új Szó, 1968. augusztus 27. – rendkívüli kiadás, 2. p.*²⁵⁴

253 Moszkvában a megszálló szovjet hadsereg által augusztus 21-én elhurcolt csehszlovák állami és pártvezetőket az augusztus 23–26. közötti „tárgyalásokon” a megszállást legitimáló ún. moszkvai jegyzőkönyv aláírására kényszerítették, amelyben ígéretet kellett tenniük a „szocialistaellenes erőkkel” való leszámolásra és a csehszlovákiai helyzet „normalizálására”.

254 A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 87–89. p.

Pozsony, 1968. augusztus 26. A Magyar Ifjúsági Központ Tanácsának tiltakozása a megszállás ellen.

A MAGYAR FIATALOK JELSZAVA:
Éljen a szabad Csehszlovák Szocialista Köztársaság!

Az idő múlásával fokozódnak kételyeink, hogy a megszálló államok tudomásul veszik-e határozott tiltakozásunkat és felháborodásunkat. Népeink elszánt és egyöntetű állásfoglalására az ellenséges alakulatok fokozzák akcióikat, a támadó államok hírügynökségei pedig elképesztő hazugságaikat. Már olyan híreket is hallottunk, hogy magyar városainkban és falvainkban néhol nemcsak kollaboráns, hanem irredenta megnyilvánulások is felütötték fejüket.

Meggyőződésünk, hogy ezek a hírek a szemenszedett hazugságsorozat legújabb „gyöngyszemei”. Tiltakozunk és még egyszer tiltakozunk! Újból tudtára adjuk a magyar kormánynak és a magyarországi sajtónak, rádiónak, hogy nemcsak elítéljük őket, hanem helyettük is szégyelljük magunkat.

Kitartunk demokratikus-szocialista államunk sértetlen elvei mellett, és azok mellett, akik ezekből az elvekből egy jottányit sem engednek.

A Magyar Ifjúsági Központ Tanácsa

Új Szó, 1968. augusztus 27. – rendkívüli kiadás, 2. p.²⁵⁵

Pozsony, 1968. augusztus 27. Az Új Szó szerkesztőségének a magyarországi újságírókhoz intézett felhívása, amelyben elítéli a katonai megszállást a csehszlovákiai ellenforradalmi veszéllyel indokoló magyarországi propagandát.

MAGYARORSZÁGI ÚJSÁGÍRÓK,
HOL LÁTTÁTOK AZ ELLENFORRADALMAT?

Hazánk sorsdöntően nehéz napjaiban nemegyszer tapasztalhattuk egyes szocialista országok hírügynökségeinek és sajtójának félrevezető, rágalmakat szóró tendenciáját. Erről győződhetnek meg azok is, akik a magyar rádió és televízió adását hallgatják, vagy sajtóját olvassák. Eltekintve attól, hogy az „Ellenforradalmi veszély megelőzése” sőt az „Ellenforradalmárok tevékenysége” állandó címszavai ezeknek a tudósításoknak, me-

255 A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 89–90. p.

lyekre nem tudunk mást mondani, minthogy hazugság, kedden reggel arról számolt be a magyar rádió, hogy egyes városokban „a népi milícia és a katonaság együttműködik a szövetséges hadsereggel”. Aki látja népeink egységét, fegyelmezett és megfontolt, de egy pillanatra meg nem alkuvó magatartását a megszállókkal szemben, első hallásra tudja, hogyan minősítse ezeket a szavakat.

A propagandagépezeten túl, mely minden áron indokolni próbál, megszólalnak azonban a „szemtanúk” is. Egyes magyarországi lapok „kiküldött tudósítói” számolnak be arról, mit tesz az „ellenforradalom”. Jelszavakat idéznek, utca- és útjelző táblák meg rongálását emlegetik, s egy pillanatig sem akarják tudomásul venni, t r a g é d i a érte a csehszlovák népet! Egy igaz barátot, aki a szocializmus építéséről sohasem mondott le, s ezekben a nehéz napokban – melybe „barátai” taszították – nem kíván mást, mint függetlensége tiszteletben tartását, s a békés építőmunka feltételei biztosítását. Vajon a „kiküldött tudósítók” ezt nem látják?

*Új Szó, 1968. augusztus 27. – rendkívüli kiadás, 2. p.*²⁵⁶

56

Pozsony, 1968. augusztus 27. A Nő című hetilap szerkesztőségének felhívása a magyar asszonyokhoz.

A NŐ SZERKESZTŐSÉGÉNEK FELHÍVÁSA

MAGYAR ASSZONYOK!

Ezekben a súlyos napokban, amikor hazánkat, a humanista szocializmust építő Csehszlovák Szocialista Köztársaságot idegen katonák szállták meg, köztük a Magyar Népköztársaság fegyveres egységei, felhívunk benneteket, hogy tartsatok ki hűen köztársaságunk körmánya és pártunk, a CSKP vezetősége, Ludvík Svoboda köztársasági elnök, Oldřich Černík miniszterelnök, Alexander Dubček, a párt első titkára mellett!

Legyetek szolidárisak a cseh és a szlovák néppel, valamint hazánk többi lojális nemzetiségével, ne tárgyaljatok a megszállókkal, vessétek ki köreitekből az árulókat és kollaboránsokat. Legyetek szolidárisak a CSKP és az SZ[L]KP rendkívüli, XIV. kongresszusának határozatával! Ne tévesszen meg benneteket az a sajnálatos tény sem, hogy hazánk megszállásához, e szégyenletes akcióhoz a Magyar Népköztársaság körmánya is kölcsön adta katonáit. Adjátok tudtára a hivatlan vendégeknek, hogy hazánkban nem kívánatosak és hogy rögtön távozzanak!

Éljen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és annak elnöke, Ludvík Svoboda!

Éljen a humanista szocializmusért és kommunizmusért, hazánk népeinek egyenjogúságért harcoló Csehszlovák Kommunista Párt és annak első titkára, Alexander Dubček!

256 A dokumentumot közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 91. p.

Éljenek békében és szabadon, független és egységes hazánk népei: csehek, szlovákok, magyarok, ukránok, lengyelek és németek!

a Nő szerkesztősége

Nő, 1968. augusztus 27. – rendkívüli kiadás, 2. p.

57

Pozsony, 1968. augusztus 27. A Csemadok KB Elnöksége és Titkársága kommunistáinak az SZLKP rendkívüli kongresszusa küldötteihez intézett levele, amelyben támogatásukról biztosítják a pártkongresszust, s kérik, hogy a magyar kommunisták a párt legfelső szerveiben arányszámuknak megfelelő képviselőt kapjanak.

A Csemadok Központi Bizottsága elnökségének és titkárságának kommunistái biztosítják Szlovákia Kommunista Pártja rendkívüli kongresszusát,²⁵⁷ hogy

1. Csehszlovákia magyarsága a köztársaság hú fiaként a cseh és szlovák nemzettel megbonthatatlan egységben a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egységének, a szabad szocializmust építő életének aktív résztvevője volt és marad.

2. A párt legális szerveinek döntését és határozatait következetesen teljesítjük.

3. Ránk, magyar kommunistákra és az egész nemzetiségre mint társadalmi csoportra az ország és a párt vezetése számíthat.

Kérjük Szlovákia Kommunista Pártja rendkívüli kongresszusát, hogy

1. Kommunista megfontoltsággal és bátorsággal egyértelműen döntsön e nehéz percekben egész népünk s a szocializmus építésének javára.

2. A kongresszus vitájában kapjanak szót a magyar kommunista küldöttek is.

3. A párt legfelsőbb szerveibe arányszámuknak megfelelő mennyiségben olyan magyar kommunisták kerüljenek, ahogy ezt a Csemadok KB pártcsoportja az SZLKP elnökségének írt 1968. augusztus 4-i levelében²⁵⁸ kérte, kik biztosítékul szolgálnak arra, hogy a magyar nemzetiség egyenlő jogú népcsoportként a köztársaság hú és odaadó természetes társadalmi alakulata lesz.

4. Őszinte köszönetünket küldjük Dubček, Svoboda, Černík, Smrkovský és a többi elvtársnak a csehszlovákiai magyarok nevében.

A Csemadok Központi Bizottsága elnöksége, titkársága kommunistáinak nevében:

Dobos László s. k.
a Csemadok elnöke

Dr. Szabó Rezső
a Csemadok vezető titkára

FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2, géppel írt másolat

257 Az SZLKP KB rendkívüli kongresszusa 1968. augusztus 26-án kezdte meg tanácskozását Pozsonyban.

258 Lásd a 39. sz. dokumentumot.

Pozsony, 1968. augusztus 28. A Csemadok KB Elnöksége és Titkársága párt- és szakszervezeti bizottságának állásfoglalása, amelyben bejelentik csatlakozásukat az augusztus 26-i moszkvai megállapodáshoz.

A Csemadok KB elnöksége, a KB titkársága párt- és szakszervezeti bizottságának állásfoglalása

Mi, a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének vezetői, párttagok és pártönkivűliek, hazánk súlyos napjaiban tagságunk és a csehszlovákiai magyar nemzetiség véleményét tolmácsolva többször kifejeztük teljes egységünket a cseh és a szlovák néppel, megingathatatlan hűségünket a Csehszlovák Szocialista Köztársasághoz, Csehszlovákia Kommunista Pártjához, ezeknek legális szerveihez és vezetőihez.

Töretlenül és egységesen kitartottunk és kitartunk a CSKP akcióprogramja és a CSEMADOK Központi Bizottsága 1968. március 12-én elfogadott állásfoglalása mellett. Ezt tükrözik az elmúlt napokban kiadott nyilatkozataink, járási bizottságaink, helyi szervezeteink és tagságunk állásfoglalása is.

Figyelmesen áttanulmányoztuk népünk és pártunk vezetőinek a moszkvai tárgyalásokról²⁵⁹ kiadott nyilatkozatait és az általuk elfogadott megegyezéshez csatlakozunk. Tesszük ezt tagságunk, a csehszlovákiai magyarság és az egész köztársaság sorsa iránt érzett felelősségünk teljes tudatában; tesszük ezt azzal a meggyőződéssel, hogy az általuk elfogadott

megegyezés biztosíthatja hazánkban az élet, a termelés konszolidálódását. Ez a megegyezés nyithatja meg az utat ahhoz, hogy a békés szocializmust építő élet és egész társadalmunk ismét kibontakozhassék, a Varsói Szerződés bevonult csapatai kivonuljanak az országból és hazánk alkotmányos állami és pártszervei gyakorolhassák teljes mértékben a hatalmat.

Biztosítjuk Ludvík Svoboda elvtársat, köztársaságunk elnökét, Alexander Dubček elvtársat, a CSKP KB vezető titkárát,²⁶⁰ Oldřich Černík elvtársat, a kormány elnökét, a Parlamentet és a Nemzeti Frontot, hogy szervezetünk, tagságunk és Csehszlovákia magyar nemzetisége az elkövetkező napokban is helytáll, s mint e köztársaság egyenlő jogú népcsoportja, tettekkel bizonyítja hazafiságát, odaadását és internacionalizmusát.

Fájdalom és remény él bennünk. Hiszünk az ész, a meggondoltság és az igazság győzelmében. Mi, Csehszlovákia magyar nemzetisége hűek vagyunk és leszünk hazánkhoz, pártunkhoz és tovább szilárdítjuk a cseh és a szlovák nemzettel, valamint a nemzetiségekkel való egységünket.

Éljen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság!

259 Lásd a 253. sz. jegyzetet.

260 Helyesen: első titkárát.

1968. augusztus 28-án 13.00 órakor.

A Csemadok KB elnöksége, titkársága
párt- és szakszervezeti bizottsága

*FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2, géppel írt másolat*²⁶¹

59

Komárom, 1968. augusztus 29. A Dunatáj című komáromi lap írása, amely a csehszlovákiai magyarság csalódottságát fejezi ki amiatt, hogy az ország megszállásában a Magyar Néphadsereg is részt vett.

MEGBÁNTOTTAK BENNÜNKET...

Csehszlovákia népét nem sikerült térdre kényszeríteni. A tankok idegtépő dübörgése megacélozta akaratunkat, józan ellenállásunkat és hitünket a humánus és demokratikus szocializmusban.

Népünk egysége sohasem volt olyan szilárd, olyan meggyőzően emberi, olyan tántoríthatatlanul szocialista tartalmú, mint ezekben a napokban.

A csehszlovákiai magyarság számára külön keserű csalódás, hogy a megszállók között itt vannak a magyar néphadsereg katonái is.

Fájt, fáj és fájni fog.

Úgy érezzük, mintha valamit – amit nemzetközi szolidaritásnak, kulturális hovatartozásnak neveztünk és ezt így is éreztük – éppen a magyar katonák loptak volna el tőlünk. A legfelsőbb parancsnokaik helyett mi is szégyelljük magunkat.

Egy nyelven beszélünk és a dolgok tragédiája az, hogy mégsem értjük meg egymást. Mi, egy szabad ország szabad polgárai nem értünk és nem is érthetünk a megszállók nyelvén.

A megszállás tényét tudomásul vettük, de egy pillanatra sem nyugszunk bele. A magyar rádió, sajtó és TV dühödt, kétségbeesett és ügyetlen propagandája sem téríthet le bennünket a januárban megkezdett útról.

Megmaradunk embernek, egyenesnek, tisztességesnek, józannak, igaznak. Bizonyítékokkal tüntetünk a munkahelyeinken, tüntetünk kiméertségünkkel és hallgatásunkkal a megszállókkal szemben. Ez a mi arcunk és nem is leszünk mások.

Keserű szájjal tudomásul vesszük, hogy a megszálló magyar hadsereg legfőbb vezetése elárulta a csehszlovák–magyar barátságot és külön megbántottak bennünket: csehszlovákiai magyarokat.

Külön tragédia a nagy tragédiában.

Dunatáj, 1968. augusztus 29. 1. p.

261 A dokumentumot – más forrásból – közli még Kövesdi János (szerk.): i. m. 106–107. p.

Pozsony, 1968. szeptember 7. Jegyzőkönyv a Csemadok KB üléséről, amelyen többen aggodalmukat fejezték ki a jogérvényesítés nehézségei miatt, bírálták a magyar kisebbség elégtelen politikai képviselését, s felmerült a Magyar Nemzeti Tanács kikiáltásának lehetősége is (részletek).

J e g y z ő k ö n y v

a Csemadok Központi Bizottságának VII. üléséről

[...] ²⁶²

Dr. Szabó elv.: Beszámoló a nemzetiségi kérdésben történekről (elnökségünk mindig a márc. 12-i beadványunk szellemében járt el). ²⁶³

V i t a

Fábry ²⁶⁴ elv.: kiegészítés – tegnap az SZNT ülésén nem nyugodtunk bele abba, hogy csak 3 magyar elvtárs van jelölve. ²⁶⁵ Tiltakoztunk a szociális megosztás ellen is, amire azt válaszolták, hogy most szakemberekre van szükség. Nem hisszük, hogy a magyar dolgozók között nem találunk olyan szakembereket, akik a törvényjavaslat kidolgozásában is segítségükre lehetnének.

Én be voltam választva egy bizottságba, amelynek a nemzetiségi ügyeket kellett volna intézni. Ez a bizottság többszöri sürgetésem ellenére egyszer sem ülésezett. Senki nem akarta magát ilyen kényes kérdésben kompromittálni.

A törvényjavaslat már ki van dolgozva s egyik cikkelye úgy szól, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaságnak a cseh és a szlovák nemzet az alkotója. Én ez ellen felszóltam –hogy mi az államalkotó – de erre nem kaptam feleletet. A határozatba bevették, hogy a felszólalásokban előfordult javaslatokat tárgyalják meg. Az ember azt gondolná, hogy a történeke után a helyzet jobbra fordult, s most látjuk, hogy még az arányszámot sem tartják be.

Csanda ²⁶⁶ elv.: a márciusi határozatból kiindulva azt hiszem Szabó elvtárs kicsit optimista képet vázolt, azt hiszem realisabb a Fábry elvtárs nézete.

Tapasztalatok a cseh-szlovák viszonyból, melyből tanulni lehet. A szlovák elvtársak leszögezték, hogy az önrendelkezési jogot nem lehet megadni, az természetes dolog. Ezt a módszert kellene nekünk is követnünk, deklarálnunk kellene bizonyos jogokat.

A nemzetiségeket nem szabad diszkriminálni, azért mert kicsik; világviszonylatban nem is vagyunk olyan kicsik. Nem szabad arra szorítkoznunk, hogy csak kéregetünk jogokat, bizonyos jogok természetesek.

262 A kihagyott részben a KB tagjai a Csemadok tagjaihoz, a csehszlovákiai magyarokhoz, valamint a cseh és szlovák néphez intézendő felhívással foglalkoztak. Lásd a 61. sz. dokumentumot.

263 Szabó Rezső beszámolóját részletesen ismerteti az *Új Szónak* a KB üléséről tudósító 1968. szeptember 8-i írása. Lásd a 62. sz. dokumentumot.

264 Fábry István.

265 Az SZNT 1968. szeptember 6-i ülésén, a testület kibővítése során, a kilátásba helyezett 7 helyett csupán 3 magyar nemzetiségű képviselő (Dobos László, Szabó Rezső és Cserge Károly) kooptálására került sor.

266 Csanda Sándor.

Az ukránok legfontosabb intézménye az Ukrán Nemzeti Tanács. A szlovák elvtársak a föderáció köré csoportosítottak bizonyos kérdéseket. Mi nem a szlovák elvtársak kárára kérünk jogokat. Ez önkormányzat. Mi J. Zvara szerint a legelmaradottabb nemzeti-ség vagyunk a képviseletet illetően. A föderációt elvileg már jóváhagyták, okt. 28-án le-zárul ez az ügy, s akkor mi kimaradunk sok mindenből. Azt hiszem, az lenne a leghelye-sebb, ha az ukránokkal közösen nemzeti kamarát alkotnánk. Összehívnánk a falvak gyű-lését s onnan választanának küldötteket a nemzeti tanácsba. Mi választhassuk és je-lölhessük azokat, akiket politikai képviselőinknek tartunk.

Ha nem is vagyunk nemzet, nemzetiség mindenképpen vagyunk s a kettő között se-hol nem tesznek olyan nagy különbséget mint nálunk. Mi nem akarunk a szlovák elvtár-saktól elvenni jogokat, csak a saját ügyeinket akarjuk intézni.

Balázs B.²⁶⁷ elv.: hozzászólásom az újságnak készült, közlésre vár. Részt vettem a Csemadok össztitkári értekezletén, amely sokáig emlékezetes marad számomra. Sen-ki nem mondott olyat, amiért később szégyellnie kellene magát. A Csemadok JB-k titká-rai és instruktorai és a KB titkárságának dolgozói mondták el tapasztalataikat és mun-kájukat az elmúlt hét alatt. Jólesett hallgatni, hogy a csehszlovákiai magyarság a válsá-gos napokban sem veszítette el a fejét.

A nehéz napokra való tekintettel a KB nem tartja időszerűnek a Csemadok-napok megrendezését, de a tudományos jellegű Kazinczy Napokat és a Csallóközi Színházi Na-pokat megtartjuk.

Mács²⁶⁸ elvtárs: a 21-e utáni eseményeknek már megvannak a maga keréknyomai, amihez a Csemadok KB-nek igazodnia kell. Nekünk most már ki kellene fejezni, hogy mi az, amivel egyetértünk s mi az, amivel nem értünk egyet. Történtek dolgok az utóbbi idő-ben, amire Dubček elvtársaknak is ki kellene mondani, hogy ez volt az A és ez volt a B.

Meg kell mondanunk, hogy itt 21-e előtt egy undorító magyarellen-es kampány folyt. Most a párt KB-nak úgy kell folytatni a munkáját, hogy csak arra mondja ki hogy jó, ami igazán jó.

A KB pártcsoportja tartson ülést és a maga álláspontját küldje meg az ÚV KSČ-nek²⁶⁹ és az ÚV KSS-nek²⁷⁰ és tiltakozzon erélyesen az ellen, hogy csak 4 magyar kommunis-tát választottak be az ÚV KSS-be.²⁷¹ Ugyancsak meg kellene mondani a véleményét a pártalapszabályzathoz, a nemzeti kommunista párthoz (lesz cseh és szlovák KP, de nem lesz lengyel, magyar, ukrán kommunista párt). Ez az alapvető dolog. A pártban való rend-tevés után következik az, hogy betartsák az arányszámot a[*z*] SZNT-ben. Mi a Csema-dok pártszervezetében már a párt alapszabályzatát megtárgyaltuk s meg is írjuk a CSKP KB-nek. Mi csak egyféle internacionalizmust ismerünk el, ami nem különböztet meg cseh és szlovák kommunista pártot, de ha már ez nálunk így van, akkor lesz magyar kommunista párt is.

267 Balázs Béla.

268 Mács József.

269 a CSKP KB-nek.

270 az SZLKP KB-nek.

271 Az SZLKP 1968. augusztus 26–28-i rendkívüli kongresszusán az SZLKP 107 fős új Központi Bizottságába csupán 4 magyart (Varga Bélát, Mag Gyulát, Molnár Imrét és Agócs Bélát) választottak be, noha a magyar lakosság számaránya alapján ennek háromszorosát kellett volna.

272 Gustáv Husákot az SZLKP rendkívüli kongresszusa megválasztotta a párt első titkárává. Személyében első ízben látogatott el a szlovák kommunista párt vezetője a Csemadok KB ülésére.

Ha már holnapra várjuk Husák elvtársat,²⁷² akkor erre fel kellene készülni kérdésekkel. Alapvető kérdés a pártkérdés, államalkotó vagy nem államalkotó és a képviseleti szervek. Most ne dicsérgessünk semmit, hanem készüljünk fel a holnapi napra.

[...]²⁷³

Pathó²⁷⁴ elvtárs: „államalkotó” fogalmának tisztázása. Nem azért vagyunk államalkotók, mert dolgozunk, nem is azért, mert megálltuk a helyünket, hanem mert mint egyének a létünkkel, hogy ennek az országnak a keretein belül élünk, szerves részei vagyunk ennek a társadalomnak. Ezt tőlünk senki el nem veheti. Ha valaki ezt elveszi, akkor tagadja, hogy létezőnk, s légtüres térben mozgó lények vagyunk. Másrészt munkánkkal, magatartásunkkal bebizonyítottuk, hogy államalkotók vagyunk.

Gacsó²⁷⁵ elvtárs: köszönetemet fejezem ki az elnökségnek, hogy ezekben a rendkívüli napokban képviselte a KB-t.

Nem szeretném, ha a magyar dolgozók, magyar tanítók szovjetellenes szellemben nevelnék az ifjúságot.

Azt akarjuk, hogy ne nemzeti, hanem nemzetközi kommunizmust építsünk.

Követeljük a magyar tanonciskolákat.

Mondjuk meg holnap Husák elvtársnak, hogy nekünk itt vannak jogaink, melyeket nem kérünk, hanem követelünk.

Dobos²⁷⁶ elvtárs: az a türelmetlenség és elkeseredés, ami a felszólalók egy részéből kisugárzott, bennem is él, talán még nagyobb mértékben, mert látom a tárgyalások sikertelenségét. Csanda elvtárs más módszert javasol, Mács elvtárs azt mondja, hogy nincs szükségünk vállveregetésre stb.

Két választásunk van: azt, amit elkezdünk türelemmel tovább csinálni, vagy demonstrálni. Csanda elv. azt mondja, hogy ne kérjünk, hanem nyilvánítsunk ki. Ha most a KB úgy határoz és jónak látja, hogy most kiáltsuk ki a Magyar Nemzetiségi Tanácsot, én támogatom. Ha a tárgyalások végeláthatatlan sora eredménytelen, jelentsük be holnap Husák elvtársnak, hogy megalakítottuk a Magyar Nemzetiségi Tanácsot. De ezt a parlamentnek jóvá kell hagyni. Vannak közöttünk öreg kommunisták, akik mindenféle módszerekkel harcoltak. Ha ők úgy látják jónak, alakítsuk meg a magyar kommunisták szekcióját, ha ezt Kugler elvtárs, Poszpis, Fábrý elvtárs jónak látja, tegyük meg. Ha úgy látjuk, hogy a tárgyalások eredménytelenek lesznek, gyerünk az utcára. Ha a KB úgy dönt, én megyek és teszem.

Miért túrtuk azt hosszú éveken át, hogy a Csemadok ügyét referensi szinten intézték és intézik. Amit az elnökségi ülésen elhatároztunk, hogy követeljük, hogy ügyeinket magasabb szinten intézzék, már ebben is haladást látok.

Holnap eljön Husák elvtárs, ha az idő elvtársak vállalják, adjunk Husák elvtársnak ultimátumot.

Poszpis²⁷⁷ elvtárs: egyetérték Dobos elvtárrsal, hogy várjuk meg a holnapot és beszéljessünk Husák elvtárrsal.

273 A kihagyott részben további felszólalók fejezték ki csalódottságukat az SZNT-be és az SZLKP KB-ba beválasztott magyarok alacsony száma miatt.

274 Pathó Károly.

275 Gacsó István.

276 Dobos László.

277 Poszpis József.

Dobos elvtárs: én nem látok más kiutat, mint hogy türelmesen csináljuk tovább. Számunkra a dolgok megoldása a lényeges.

Kérdés Husák elvtárshoz: a nemzeti kisebbségek államjogi helyzete és a politikai képviselet. A jövő héten tárgyalja a SZNT a nemzetiségi titkárság ügyét, amely októbertől megkezdte munkáját. Ha az elvtársak felhatalmaznak engem, vagy valaki vállalja a felszólalást, elmondjuk Husák elvtártnak, hogy mélyen sért bennünket a pártkongresszus végeredménye s gondolkodunk a Magyar Kommunista Szekciója és a Magyar Nemzeti Tanács megalakításán.

Fábry elvtárs: én ellene vagyok a Magyar Kommunista Szekciója és a Magyar Nemzeti Tanács megalakításának. Ki ellen akarunk mi itt harcolni. A magyar kommunisták nem olyanok, hogy az első sikertelenség után eldobjuk a fegyvert. A tárgyalások útját kell választanunk. Mi követeljük, hogy államalkotóknak ismerjenek el bennünket. Nagyon sok embernek jól jönne, ha ránk tudnák sütni s bélyeget, hogy mi szeparálódni akarunk tőlük. Mi az I. ČSR-ben²⁷⁸ a Csehszlovák Kommunista Párt tagjai voltunk. Mi továbbra sem akarunk semmilyen más kommunista pártot, és ehhez ragaszkodunk. Azzal nem oldjuk meg a dolgokat. Haraggal sohasem lehetett elérni azt, amit az ember akart. Nem abból a pozícióból akarunk tárgyalni Husák elvtárral, hogy „azért is”, mert akkor velem ne számítsatok.

Bartha István elv.: 1959–60-as párthatározatok – eleinte elég jól teljesítették, ma már ezek eltűntek. Később tárgyaltunk nemzetiségi problémákról, de határozatot nem hoztak. Most már erről beszélni sem lehet. Most még beszélni lehet nemzetiségi törvényről, ha jóvá lesz hagyva, akkor már beszélni sem lehet lesz róla. Nincs megértés részünkre a szlovák elvtársak részéről.

Javasolom, hogy az elnökség ülésezzen, állítson össze kérdéseket s azt terjesszék Husák elvtárs elé, hogy azokra válaszoljon.

Takács²⁷⁹ elvtárs: amit a március 12-i beadványunkban lefektettünk, az a magyar nemzetiség kérdésének legkomplexebb megoldását tartalmazza. Ha kikiáltanánk a Magyar Nemzeti Tanácsot, az minden további tárgyalásnak elvágna az útját. Folytassuk tovább a tárgyalásokat, lehet esetleg erősebb hangnemben.

Az a javaslatom, hogy [a] Husák elvtártnak felteendő kérdésekről vagy most szavazunk, vagy bővítsük ki majd azokat s bízzuk meg Dobos elvtársat, hogy a kérdéseket Husák elvtártnak tegye fel.

Kender²⁸⁰ elvtárs: a párt KB akciótervét ismerjük. Azt is tudjuk, hogy ez már meg van csúfolva. A KB-be csak 4 magyar elvtárs került. Mi a biztosíték arra, hogy a párt akcióterve be lesz tartva. Támogatom Mács elvtárs javaslatát, hogy dolgozzunk ki egy-két kérdést és tegyük fel holnap Husák elvtártnak. Mit mondhatunk mi a magyar dolgozó népnek, hogy mi csak tárgyalunk, de megértésre sehol nem találunk. Bízzuk meg az elnökséget a kérdések kidolgozásával.

Pásztor elvtárs: úgy érzem, ha most betoppanna Husák elvtárs, nem lenne a legalkalmasabb pillanat. A „klud, rozvaha a štátnická múdrost”²⁸¹ uralkodjon holnap mindenkin, viselkedjünk úgy, ahogy ez politikusokhoz és Csemadok-funkcionáriusokhoz illik. Ehhez kellene magunkat tartani. A kérdéseket reggel hagyjuk jóvá.

278 Az első, azaz 1918–1938 közötti Csehszlovák Köztársaságban.

279 Takács András.

280 Kender János.

281 „nyugalom, megfontoltság és államférfiúi bölcsesség.”

Egri²⁸² elvtárs: helyes összeállítani a kérdéseket és bízunk meg Dobos elvtársat azok tolmácsolásával. A holnapi látogatás egy udvariassági gesztus is lehet az ő részéről. Ha mi nem leszünk nagyon körültekintőek és nagyon okosak, ő diplomatikusan elzárkózik és nem kapjuk meg a negyedét sem annak, amit várunk. Ennek diplomatikus megbeszélésnek kell lenni, hogy őt a mi igazunk javára megnyerjük. A holnapi találkozásnak csak ez lehet a célja. Kérem, hogy ezt a ma megütött hangot ne folytassuk előtte, mert ez nekünk csak árthat.

Mag Gyula: nagyon nehéz helyzetbe került az ország s benne a magyarok még nehezebben. Módomban állt Husák elvtársat a kongresszuson órákon át hallgatni s képes volt 600 ember véleményét teljesen meg változtatni. Kiváló szónok, nagyon tud az érzelmekre hatni. A megváltozott körülmények, megváltozott helyzet tőlünk is más taktikát követel. A pártkongresszuson Dobos elvtárs neve is bekerült a tartalék tagok közé, de nem sikerült a tagok közé választani. Szerintem ennek az az oka, hogy a Csemadoknak a szlovák elvtársak között nincs olyan tekintélye, amilyet szeretnénk. Én felajánlottam, hogy helyettem válasszák be Dobos elvtársat, de a terebesi²⁸³ JB nem egyezett bele, mert nekik a járásból 2 tag kellett: 1 magyar és 1 szlovák, olyan aki a járásban él és dolgozik.

Holnap utolsó próbát tehetünk tárgyalással, békés úton.

A tegnapi ülésen Husák elvtárs kinyilvánította megelégedését a magyar nemzetiség helytállásával, ez jólesett. De nem esett jól az, hogy nem tartották be az arányszámot a SZNT képviselőinek jelölésénél. Egy KB tag felszólalt, hogy a Csemadokot 2 tag képviseli a Maticát pedig senki. Erre minden további nélkül beválasztották a Matica 2 képviselőjét. Erre felszólaltam, hogy úgy voltunk informálva, hogy 7 magyar képviselő lesz beválasztva s este Klokoč elvtárs is megígérte. Erre nagy felháborodás keletkezett, Klokoč elvtárs ingerülten válaszolt, hogy ő semmi ilyet nem ígért és nem tehet róla, hogy a NF csak kettőt javasolt.

Mi bebizonyítottuk, hogy a magyar nemzetiség hű a Csehszlovák Szocialista Köztársasághoz. Lehet, hogy józan tárgyalással ezt holnap be tudjuk bizonyítani. Legyünk nagyon körültekintők, okosak és higgadtak.

Dobos elvtárs: érthetetlen előttünk a Klokoč elvtárs magatartása. Nekünk Klokoč elvtárs ígéretéről írásbeli feljegyzésünk van. Erről még szó lesz, ezt nem fogjuk sokáig magunkban hordani.

A holnapi tárgyalásokkal kapcsolatban javasolom feltenni a következő kérdéseket: nemzeti kisebbségek alkotmányjogi kérdésének helyzete – az ő elképzelései, a pártnak ez ügyben elfoglalt álláspontja. A mi javaslatunk az, hogy október 28-án a federációval egyidőben hozzák nyilvánosságra a magyar nemzetiség államjogi helyzetéről szóló törvényt.

A politikai képviselet kérdése a pártban és a[z] SZNT-ben.

Legyünk megfontoltak, nem megalkuvók de megfontoltak, a dolgok hasznát és eredményességét nézzük.

Csanda elvtárs: a politikai képviselet nem csak a képviselők kérdése, hanem nemzeti szervek felállítása is. Elvben elismerik a szlovák és magyar ügyek intézésében is azt az elvet, amit a cseh és szlovák viszony megoldásában alkalmaznak. Ne olyan bizottságot állítsanak fel, ahol olyan ellentétes nézetű emberek vannak, akik úgy sem tudnak megegyezni.

282 Egri Viktor.

283 Helyesen: tőketerebesi.

Tolvaj²⁸⁴ elvtárs: szeretném javasolni – aug. 20-a előtt azon igyekeztek, hogy a szlovák nyelvet államnyelvként fogadjuk el. Mondjuk meg, hogy a magyarság ez ellen kézzel-lábbal tiltakozik. Kérdezzük meg, mi erről a véleménye.

Fábry elvtárs: szerintem elég az a 3 kérdés, amit Dobos elvtárs javasolt. Nekünk azt kell elémünk, hogy jogaink az alkotmánytörvényben legyenek biztosítva.

Bocsárszky²⁸⁵ elvtárs: szeretném, ha Tolvaj elvtárs felhozna egy példát pl. a jugoszláv nyelvtörvényből (aki valakit megsért azért, mert más nyelven beszél, az büntetendő cselekmény).

Dobos elvtárs: a 3 kérdést és a KB nevében felteszem. Ha valaki szükségesnek lát még kérdést feltenni, feltehet (Tolvaj, Csanda elv.).

[...] ²⁸⁶

FKI, Csemadok irattára, KB-VI-2, géppel írt tisztázat

61

Pozsony, 1968. szeptember 7. A Csemadok Központi Bizottságának a Csemadok tagjaihoz, a csehszlovákiai magyarokhoz, valamint a cseh és szlovák néphez intézett felhívása, amelyben összefogásra szólítja fel őket.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK FELHÍVÁSA A CSEMADOK TAGJAIHOZ, A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROKHOZ, A CSEH ÉS SZLOVÁK NÉPHEZ

Hazánk sorsdöntő nehéz napjaiban a csehszlovákiai magyar nemzetiség egységes társadalmi erőként a cseh és a szlovák néppel teljes egységben állt ki a szocializmus ügye, a párt januári politikája és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság mellett.

Csehszlovákia nemzeteinek és nemzetiségeinek a köztársaság védelméért szervezett tornóci manifesztációja²⁸⁷ 30. évfordulójának napjaiban, e hagyomány örököseiként tettünk bizonyosságot hazaszeretetünkről, internacionalizmusunkról és nemzeti öntudatunkról. Vallottuk és valljuk, hogy Csehszlovákia nemzeteinek és nemzetiségeinek, mint e haza alkotóinak sorsa közös. Ez a tudat határozta meg cselekedeteinket a múltban és ebből a tényből indulunk ki ma is.

Teljes mértékben elfogadjuk és teljesítjük köztársaságunk elnökének, a CSKP Központi Bizottságának, a Nemzetgyűlésnek és a kormánynak a határozatait, törvényeit és rendeleteit. Aláírtuk a Nemzeti Front 1968. június 15-i nyilatkozatát²⁸⁸ és hűek maradunk ahhoz.

284 Tolvaj Bertalan.

285 Bocsárszky Pál.

286 A kihagyott részben a Csemadok rendkívüli országos közgyűlésének előkészületeivel foglalkoztak.

287 A CSKP által a magyar lakosságú Tornócon megszervezett 1938. szeptember 4-i nagygyűlés célja az volt, hogy Csehszlovákia nemzetiségeit az ország védelmére mozgósítsa.

288 A Nemzeti Front tagszervezetei, köztük a Csemadok is, 1968. június 15-i nyilatkozatukban támogatásukról biztosították a CSKP akcióprogramját.

Ezekben a napokban célunk: a társadalom életének normalizálása, a köztársaság helyzetének konszolidálása, a szocializmus építése a CSKP Akcióprogramjában lefektetett elvek alapján.

Tudatosítjuk, hogy ma tettekre van szükség. Arra, hogy minden ember tudásának s munkájának legjavát adva járuljon hozzá a feladatok teljesítéséhez. Szavaink, ígéretünk fedezetét munkánkkal kívánjuk és fogjuk megteremteni. Felhívjuk ezért a CSEMADOK minden tagját és minden csehszlovákiai magyart, hogy példás fegyelmezettséggel, szorgalommal és becsületes odaadással teljesítse kötelességét a társadalmi életben és a termelésben.

Egyidejűleg a cseh és a szlovák néphez fordulunk, hogy a történelmi napok tanulságainak tudatában közösen erősítsük hazánk egységét. Eszméink és céljaink közössége döntson le minden félreértés szülte válaszfalat és akadályt. A realitás az, hogy ezt az országot nemzetek és nemzetiségek lakják, építik, védik és alkotják. Közös hazánk egyforma szeretetét bizonyították az elmúlt napok. Igazságos és tényleges államjogi megoldással szilárdítsuk a cseh és szlovák nemzet és a nemzetiségek közös köztársaságát.

Éljen a szabad Szocialista Csehszlovák Köztársaság, az egyenlő jogú nemzetek és nemzetiségek közös hazája.

1968. szeptember 7.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Új Szó, 1968. szeptember 8. 4. p.²⁸⁹

62

Pozsony, 1968. szeptember 8. Az Új Szó tudósítása a Csemadok KB szeptember 7-i üléséről, Szabó Rezső vezető titkárnak az Elnökség tevékenységéről tartott beszámolójáról.

A HAZÁNK IRÁNTI HÚSÉGET BIZONYÍTOTTÁK AZ ELMÚLT NAPOK Ülésezik a CSEMADOK Központi Bizottsága

A CSEMADOK Központi Bizottsága Bratislavában tegnap ülésre jött össze. Az ülést Dobos László, a CSEMADOK országos elnöke nyitotta meg, majd dr. Szabó Rezső vezető titkár beszámolójára került sor. A beszámoló az időszerű kérdésekkel, elsősorban az utóbbi napokban kialakult helyzettel és az elnökség tevékenységével foglalkozott. Hangsúlyozta, a csehszlovákiai magyarság helytállt ezekben a nehéz napokban; megőrizte higgadságát és józanságát, de egy pillanatig sem mondott le arról, hogy – a törvényesen megválasztott vezetőket támogatva – továbbhaladjon a januárban megkezdett úton, s történelmi felelősséggel építse közös, szocialista hazánkat.

A CSEMADOK Központi Bizottságának elnöksége teljes mértékben magáévá tette a párt központi bizottsága, valamint a köztársaság kormánya, ill. a szlovákiai pártkong-

289 A dokumentumot – némileg eltérő megszövegezésben – közli még Szabó Rezső: i. m. 391–392. p.

resszus következtetéseit, s mindent megtesz annak érdekében, hogy e nehéz napokban a konszolidáció útját egyengessük, s ily módon kedvező lehetőségeket teremtsünk az ország szuverenitása biztosítása számára. A moszkvai tárgyalásokból eredő feladatokat történelmi realitásként könyveli el, s legfőbb feladatának tartja, hogy a csehszlovákiai magyarság egységét megőrizve, munkával, tettekkel támogassa hazáját. (A későbbiek során a központi bizottság utólag jóváhagyta az elnökség tevékenységét, melyet, a rendkívüli helyzetben kifejtett.)

A vezető titkár beszámolója befejezéseként *Dubček elvtárs személyes üzenetét* adta át a központi bizottságnak. Dubček elvtárs háláját és köszönetét fejezte ki a csehszlovákiai magyarság helytállásáért és megfontolt magatartásáért, s biztosította a CSEMADOK Központi Bizottságát, hogy január szellemében továbbhaladunk azon az úton, mely Csehszlovákia nemzetei és nemzetiségei teljes egyenjogúságához vezet.

Az ülés a továbbiakban felhívással fordult a csehszlovákiai magyarokhoz, valamint a cseh és a szlovák néphez. (A felhívás szövegét közöljük.)²⁹⁰

A délután folyamán sor került a CSEMADOK Központi Bizottsága március 12-i határozata teljesítésének értékelésére, valamint a jelenlegi helyzetben felmerült kérdések ismertetésére. *Dr. Szabó Rezső* vezető titkár megállapította, az elnökség e határozat szellemében járt el eddig is, s tárgyalt az illetékes párt- és állami vezetőkkel. E tárgyalások közül kiemelte a *dr. Gustáv Husák* miniszterelnök-helyetessel folytatott tárgyalást, melyen kifejtették álláspontjukat, s Husák elvtárs közölte, hogy az ország föderatív elrendezésével egyidőben, tehát október 28-án sor kerül a nemzetiségeket érintő alkotmánytörvény elfogadására is, majd ezt követően a nemzetiségi törvény megalkotására.

A CSEMADOK elnökségének megbízottjai tárgyalásokat folytattak O. Klokoč elvtárral, az SZNT elnökével is. E tárgyalások napirendjén a[z] SZNT kiszélesítése,²⁹¹ s ennek kapcsán a (a magyar dolgozók képviselőjében) beválasztásra kerülő szakemberek javaslata szerepelt. (Mint tudjuk, a[z] SZNT augusztus 6-i ülésén magyar részről Dobos Lászlót, dr. Szabó Rezsőt és Cserge Károly mérnököt választották be. Néggyel kevesebbet, mint a számarány szerint ez indokolt lett volna!) Az SZNT elnökével ugyanakkor megállapodás történt a nemzetiségi titkárság – mint átmeneti szerv – felállításának kérdésében is.

A nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatban annyit mondhatunk – hangsúlyozta dr. Szabó Rezső –, abba a stádiumba jutottunk, amikor minden problémát kifejtve az illetékes szervekre vár, hogy ez ügyben is döntsenek. S erre a közeli napokban sor kerül.

Az ülésen több észrevétel, javaslat hangzott el, az eddigi munkával, valamint a jövőbeli feladatokkal kapcsolatban. Az ülés napirendjén szerepel a CSEMADOK programtervezetének javaslata, melyet *Tolvaj Bertalan* elvtárs terjeszt a központi bizottság elé, s mellyel a CSEMADOK-szervezetek a küldöttválasztó gyűléseken ismerkedhetnek majd meg. Napirenden szerepel még a CSEMADOK helyi szervezetek küldöttválasztó közgyűléseinek, továbbá a rendkívüli járási konferenciák és a rendkívüli X. országos közgyűlés előkészületi terve is.

290 Lásd a 61. sz. dokumentumot.

291 Helyesen: kibővítése.

Ma a CSEMADOK Központi Bizottsága folytatja munkáját. A napirendi pontok megtárgyalásán kívül dr. Gustáv Husák, az SZLKP Központi Bizottsága első titkára részvételére is számítanak. A CSEMADOK Központi Bizottságának tagjai nagy érdeklődéssel várják dr. G. Husák elvtárs felszólalását.

– dz –

Új Szó, 1968. szeptember 8. 1–2. p.

63

Pozsony, 1968. szeptember 8. Gustáv Husák felszólalása a Csemadok KB ülésén, amelyben az SZLKP KB első titkára pozitívan értékeli a magyar lakosság augusztusi magatartását, és ígéretet tesz a nemzetiségi jogok alkotmányos rögzítésére.

Tisztelt Elvtársak!

Elnézésüket kérem, hogy nem szólhatok önökhöz magyarul. Fiatal éveimben nem volt lehetőségem megtanulni magyarul, később, mint diák akartam tanulni, de nem jutottam hozzá. Végül a Pankrácon²⁹² engedélyeztek nekem fél évre egy magyar tankönyvet. Olvasni kissé megtanultam, de a beszédem nem felelne meg az igényeknek, és sértené az önök anyanyelve iránti szeretetüket.

Amikor a mai ülésre való meghíváson gondolkodtam, eszembe jutottak az első köztársaság, a München előtti évek, amikor a szlovák és a magyar kommunisták közösen harcoltak a München előtti köztársaság demokratikus vívmányainak megőrzéséért, a szlovák és a magyar dolgozó nép helyzetének megjavításáért. Ezekben az években a kommunista pártban a szlovák, a magyar és a többi dolgozó együttműködése rendkívül intenzív, elvtársi és baráti volt. A körülmények véletlen összjátéka folytán, amellyel nem számoltam, az ülés kezdetén találkoztam az önök vezetőivel, s köztük volt Poszpis elvtárs is Tornócról, aki 30 évvel ezelőtt azon az összejövetelen elnökölt, amelyen én is felléptem. Így a 38-as évekre és az azt megelőző esztendőkre való visszaemlékezésnek ez a szimbolikája a véletlen összjátéka folytán szintén számításba jön.

Ez év kezdetén, a demokratizációs folyamatra való áttérés számos alapvető kérdés rendezésének szükségességét vetette fel az országban. Ezek az alapvető kérdések lakosságunk minden rétegét, osztályát, nemzetét és nemzeti kisebbségét érintik. Azok a problémák, amelyeket Dobos elvtárs a bevezetőben érintett, megtalálhatók pártunk akcióprogramjában, és szeretnénk ezeket fokozatosan, egymás után becsületesen megoldani. Kezdvé a gazdasági kérdésekkel, a gazdasági reform problémaival, egész társadalmunk demokratizálódásával egészen a többi kulturális, politikai és szociális kérdé-

²⁹² Pankrác – a prágai börtön megnevezése, ahol a burzsoá nacionalizmus vádjával elítélt Husák börtönbüntetésének egy idejét töltötte.

sig, beleértve az együttélését, nemzeteink és nemzetiségeink kapcsolatainak kérdését is. Igaz, ezen a januárt követő utunkon, melyet polgáraink szabadabb, demokratikusabb életére való őszinte törekvése jellemez, és amely ragyogó pontja kommunista pártunk és az összes progresszív erők azon törekvésének, hogy megszabaduljunk az ötvenes évek, a kultusz éveinek és törvénytelenégeinek túlkapásaitól és hibáitól, adódtak kilengések, hiányosságok és hibák is. Ezen problémák megoldásának keresése közben jöttek az augusztusi események, az öt szövetséges állam hadseregeinek bevonulása országunkba. A későbbiek folyamán bizonyára gyakran vissza fogunk térni majd ezekhez a kérdésekhez, hol követtünk el hibát, mikor nem értékeltük kellőképpen a nemzetközi tényezők jelentőségét, a szomszédos nagy és kis államokkal való kapcsolatok fontosságát, amikor talán mi sem kerestük eléggé a kapcsolatokat és a megértést, vagy amikor lehetővé tettük, vagy legalább is toleráltuk, hogy a szocialistaellenes erők zavarják meg országunk demokratikus fejlődését, új utat kereső szándékunkat. Gondolni fogunk bizonyára arra is, hogy szövetségeseinknek ez a lépése – véleményünk szerint – elsiegett volt. Ezekhez a gondolatokhoz később mindannyiunknak vissza kell térnünk. Most azonban kiutat kell találnunk ebből a helyzetből. Idegen katonák bevonulása egy állam területére mindig olyan változást jelent, mely sok nehézséget, sok fájdalmat hoz magával, kisiklatja az életet a megszokott medréből, s ily módon az emberek megszokott életének – beleértve a politikai és polgári életet is –, megzavarását jelenti. Pártunk és államunk vezetősége, a köztársasági elnök kezdeményezése alapján kiutat keresett ebből a nehéz helyzetből. Ezt a kiutat a moszkvai tárgyalásokban találta meg: a szovjet állami- és párt[vezetés] képviselőivel való megegyezésben, mely e helyzet megoldását célozza. Ez alkalmából is szeretném hangsúlyozni, hogy egész lakosságunk, vagy legalábbis lakosságunk óriási többsége, csehek, szlovákok, magyarok stb. ezekben a nehéz napokban nemcsak lojálisán és becsületesen viseltettek az államhoz és annak politikai vezetéséhez, hanem szilárd hazafiságukról is számot adtak a szó szoros értelmében. Erről a helyről is köszönetet akarok mondani minden magyar polgártársunknak becsület, bátor viselkedéséért. Ezekben a válságos augusztusi napokban a különböző ellentétek, viszályok és gyakran a kölcsönös nacionalista szenvedélyek megnyilvánulása ellenére mindannyian állampolgárokhöz méltóan viselkedtek, és elősegítették megteremtését a politikai egységet, amely támogatta az állam vezetőit Svoboda és Černík elvtárral az élen, valamint a pártvezetést Dubček elvtárral az élen. Ez számunkra is fontos elkötelezettséget jelent, hogy magyar polgártársaink igényeire nagyobb következetességgel tekintsünk, sokkal gyorsabban valósítsuk meg a nemzeti, illetve nemzetiségi politika terén követeléseiket éppúgy, mint kulturális és gazdasági vonatkozásban.

Ami a moszkvai megállapodást illeti, ezt kétoldalú kötelezettségvállalásnak tekintjük. A Szovjetunió részéről kötelezettségvállalás arra, hogy fokozatosan, szakaszonként visszavonja csapatait hazánkban az ország életének normalizálódása és konszolidációja kapcsán. Kötelezettségvállalás ez ugyanakkor a gazdasági tárgyalásokra, a gazdasági segélynyújtásra is. Mi a magunk részéről kötelezettséget vállaltunk, hogy megakadályozzuk az antiszocialista, antikommunista és szovjetellenes erők uszító propagandáját, a hisztériakeltést, a szocialista rendszer megbontását. Kötelezettséget vállaltunk tehát a sajtó, a rádió és a televízió területén, és általában is, hogy nem engedjük meg a demokratikus rendszer jobboldali erők általi aláásását s ily módon a szomszédos szocialista országokkal való kapcsolataink veszélyeztetését. Ebben a helyzetben abból indulunk ki, hogy Csehszlovákia belső rendszere, a fejlődés irányítása saját erőnkéből törté-

nik, a kommunista párt, a Nemzeti Front és azon állami és nemzeti intézmények erejével, melyekkel rendelkezünk. És ez nemcsak a mi jámbor óhajunk. A moszkvai megbeszéléseken hangsúlyozták, sem a szovjet, sem más elvtársak nem kívánnak belügyeinkbe beavatkozni, nem akarják a személyi kultusz idejének visszatérését, nem kívánnak olyan erőket támogatni, akik a Novotny-rendszer visszatérését szeretnék. A csehszlovák nép, valamennyi nemzet és nemzetiség – maga fogja keresni a járható utat és alakítja ki belső rendszerét.

Ezt különösen ma kell hangsúlyoznunk, amikor az öt szövetséges állam nagy létszámú haderői itt vannak, s természetesen ma még befolyásolják viszonyaink alakulását s bizonyos mértékben korlátozzák politikai munkánkat. Hangsúlyoznunk kell azonban azt is, hogy nem mondtunk le távlati terveinkről és folytatni kívánjuk azt, ami a január utáni politikában jó és helyes volt. Ígéretet kaptunk arra, hogy e téren semmi akadályt nem gördítenek utunkba. Azért hangsúlyozom ezt ma, amikor az emberek lelkét még fájdalom tölti el és gondolkodásukat is megzavarták a történetek, hogy előre nézzünk, lássuk a távlatokat, s a reményt, hogy elhagyják országunkat az idegen csapatok, helyzetünk megnyugszik s mi magunk leszünk úrrá az esetleges jobboldali veszély felett. Állami szuverenitásunk felújulásával népünk, a csehek, szlovákok, magyarok, ukránok – egyszóval mindazok, akik itt élnek ismét szabadon, demokratikusan döntenek arról, hogyan éljünk ebben az országban. A korlátozások, melyekről szóltam, megvannak. Elsősorban a sajtó, a rádió és a televízió kapcsán érezhetjük. Mi Szlovákiában olyan utat választottunk, hogy lehetővé tettük valamennyi folyóirat megjelenését. Kértük az újságírókat és a szerkesztősegeket, a főszerkesztőket, értsék meg ezen korlátozások elkerülhetetlenségét és saját maguk akadályozzák meg, hogy ne legyen a sajtóban szovjetellenes, vagy más antikommunista propaganda. Mert nem akarunk cenzúrát bevezetni.

Elmondhatjuk, mind a szlovák, mind a magyar szerkesztőknél, valamennyi elvtársnál megértésre találtunk. Kétségtelen, hogy nehéz dolog az újságíró munkáját korlátozni. Tegnap délután, a Szlovák Írószövetség vezetőségében – a Kultúrny živottal összefüggésben – vitattuk meg ezeket a kérdéseket. Azért említem meg ezeket a dolgokat itt is, hogy kérjem az elvtársakat, akik a sajtóban dolgoznak, értsék meg a helyzetet, s tartsák be azokat a pontokat, melyekre ígéretet tettünk. Mert ha ez az út járhatatlannak bizonyul, akarva, akaratlanul a cenzúrához kell folyamodnunk, hogy biztosítsuk a moszkvai megegyezés betartását, a gyors konszolidáció lehetőségét, azt, hogy az idegen katonaság elhagyhassa országunkat.

Ismételten hangsúlyozni szeretném, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártjának és Szlovákia Kommunista Pártjának akcióprogramját az élet minden területén, amint arra lehetőség nyílik, realizálni akarjuk. A gazdaságirányításban, a gazdaság felújítása területén valóra kell váltanunk elképzeléseinket. Ezeket már részben kidolgozták, vagy kidolgozásuk folyamatban van. Ugyanez vonatkozik a nemzeti bizottságokra, azok átépítésére, hogy valóban a nép igazán demokratikus szerveivé váljanak. Mind a pártélet, mind az ország élete szempontjából folytatni fogjuk a demokratikus elvek érvényesítését.

Az akcióprogramban foglalt elvek megvalósításához tartozik természetesen a nemzetiségi kérdés megoldása. Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága – amint azt önök is tudják – néhány nappal ezelőtt foglalkozott ezzel a kérdéssel. Jóváhagyta azokat az alapelveket, amelyek lehetővé teszik államunk föderatív átépítését. És ezzel egyidejűleg jóváhagyta azt az álláspontot is, melynek alapján az államjogi kérdéssel együtt, ez év október 28-án alkotmányban kell biztosítani a nemzeti kisebbségek hely-

zetét is. Az önök szervezetének vezetőivel, Dobos és Szabó elvtársakkal arról is beszélünk, jobb lesz a nemzeti kisebbségek helyzetének megoldását két törvényre osztani. Eredetileg ugyanis azt gondoltuk, hogy ezt egy egységes törvénnyel megoldhatjuk. A későbbiek folyamán azonban rájöttünk, hogy a csehszlovákiai nemzeti kisebbségeknek, a magyaroknak, ukránoknak, lengyeleknek és németeknek különféle, hogy úgy mondjam specifikus helyzetük van. Így például más a helyzete mondjuk a német kisebbségnek Csehországban, mint a magyar kisebbségnek Szlovákiában stb. Ily módon egyetlen törvény, alkotmánytörvény esetében problémák adódhatnak a megoldást illetően. Nyíltan megmondom, ezek kedvezőtlenek lehetnének a magyar nemzeti kisebbség helyzete szempontjából. Ezért azt vallottuk, hogy előkészítjük a Nemzetgyűlés alapvető, alkotmányos törvényét, amely kifejezné a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek egyenjogú helyzete főbb kérdéseiben legfontosabb irányelveket, s ezt követően külön törvényt készítünk Szlovákia számára az SZNT keretén belül és a cseh országrészek számára a Cseh Nemzeti Tanács keretén belül. Ez a törvény konkrétan és részleteiben is kifejezné a nemzetiségi kisebbségek helyzetét és jogaik biztosítását. Így tekintek ezekre a kérdésekre és ahogy már említettem, ezt a nemzetiség[ek]ről szóló alkotmányjogi törvényt, a föderációról szóló törvénnyel egyidejűleg, október 28-án iktatná törvénybe. Ezzel egyidejűleg a közeljövőben megkezdjük a tárgyalásokat a másik, konkrétabb törvény előkészítéséről, a magyar és az ukrán nemzeti kisebbség helyzetéről Szlovákiában. Már csak azért is szükséges a kérdés megoldása, hogy megszüntessük nemzeteink és lakosságunk között a régi nézeteltéréseket. E téren főleg az utóbbi nyolc hónapban mind szlovák, mind magyar részről magasra csaptak a szenvedélyek, és ez alapján véve természetes jelenség. Ahol a kérdések nincsenek megoldva, ahol nincsenek véglegesen megoldva, ahol olyan zsilipek nyílnak meg, mint amilyenek nálunk nyíltak meg januárban, ott vitatkoznak ezekről a kérdésekről békésen és szenvedélyesen, sőt viharosan is. Mind ez azonban arra utal, hogy a kérdést meg kell oldanunk, keresnünk kell az ésszerű és demokratikus kiutat. A magam részéről nagyon örülnék, ha áthidalhatnánk ezeket a régi ellentéteket, s végső megoldást találunk e kérdésekben.

Népünk jó ideje, jó ezer éve egymás mellett él. Munkásaink, földműveseink együtt éltek, egyenlő sorsban volt részük, egyformán érték őket a nehézségek és a csapások. Ha ezeket a régi történelmi kérdéseket valahol Árpádnál és Svätopluknál kezdenék megoldani – mint ahogyan a sajtó mindkét oldalon tette –, mire eljutnánk Kádárig és Dubčekig, e kérdések végső megoldása már csak az unokáinkra várna. Ezért jobb lesz, ha a sajtóban inkább a pozitív megoldásokat fogjuk keresni, mint a rekriminációt,²⁹³ a régi korok sérelmeinek felhánytorgatását.

A történelmi eseményeket ugyanis különféleképpen lehet magyarázni. Egyet említene meg, mely a magyar lakosság emlékezetében nagyon élénken él még. A magyar kisebbség problémájának megoldására gondolok az 1945-ös években. Már beszéltünk, írtunk róla, hogyan került rá sor. Megemlítettük, hogy Szlovákiában a párt illegális munkájában, vagy a Szlovák Nemzeti Felkelés idején senki sem vetette fel a magyar polgártársak kitelepítésének, vagy valamiféle diszkriminációjának a kérdését. Ám a világpolitika, vagy az európai politika a háború végén úgy alakult, hogy megkezdődött a határok változtatása, s ennek kapcsán szóba került a lakosság, elsősorban a németek tömeges

eltávolítása az egyes államokból. És így külföldön merült fel a Csehszlovákia és Magyarország közötti viszony megoldásának kérdése, lakosságcsere, vagy egyoldalú kitelepítés formájában. Ez akkoriban Csehszlovákiának és Szlovákia Kommunista Pártjának, a kormánynak hivatalos politikája volt. Ma bírálhatjuk, vagy nem bíráljuk, ez más kérdés. Bizonyos, hogy 1945 után a magyar lakosságot sok sérelem érte, sok ostobaságot, sok következtelenséget és méltánytalanságot követtek el vele szemben. Az évek távlatából ezt meg kell mondanunk. A magyar lakosság egyenjogú helyzetének gyakorlata csak 1948-tól kezdődött azoknak a túlkapásoknak és intézkedéseknek a megszüntetésével, amelyeket 1945–1948 között alkalmaztak. Főleg azért említem ezt a kérdést, mert az ötvenes években azután, amikor már bűnbakot kerestek, akkor egyszerűen azok között találták meg, akiket akkor börtönbe zártak. Mindenekelőtt Husákot, Novomeskýt és a többieket emlegették. És 13 éven át az emberek tudatába beleplántálták, hogy ezek ketten-hárman, vagy az úgynevezett szlovák burzsoá nacionalisták azok a fekete ördögök, akik az egész kását megfőzték. Okmányok, történelmi dokumentumok, levéltárak anyagai bizonyíthatják, hogy a dolgok úgy alakultak, ahogy mondom, s én, mint ennek a pártnak és szervezetnek egyik alkotó része ezt a politikát támogattam, propagáltam, azonban nem egyes egyének politikájáról, vagy hasonlóról volt szó, hanem az egész párt és állami szervezetek politikájáról. Azért említem ezt, hogy lássák, hogyan forgatnak ki egyes kérdéseket, s ezek hogyan kapják meg a propagandisztikus jellegüket, megtévesztve ezáltal sok-sok embert. Úgy vélem, elvtársak, a szlovák és a magyar lakosság álláspontja éppúgy, mint a szlovák és a cseh lakosság álláspontja ezekben az augusztusi napokban jó politikai előfeltételt teremtett a régi és nyílt kérdések megoldásához. Úgy vélem, hogy ez az időszak a csehek és a szlovákok, valamint a szlovákok és a csehszlovákiai magyarok közötti kapcsolat próbaköve volt. És megmondom véleményemet: ebben a próbában a mi magyar polgártársaink is kiválóan helytálltak. És ezt nagyra értékelem.

A magyar kisebbség helyzete szempontjából milyen megoldásokra kell törekednünk? Ismerem azokat a javaslatokat, amelyeket a CSEMADOK előterjesztett és azokat is, amelyeket más helyről javasoltak. Úgy vélem, ma kimondhatjuk azt az alapelvet, hogy magyar polgártársaink számára mind az általános polgárjogok, mind a nemzeti csoport szempontjából teljes egyenjogúságot kell biztosítani. A teljes egyenjogúságnak ezt a gondolatát át kell ültetnünk politikai intézményeinkbe, politikai életünkbe. Máskülönben szólamaink a demokráciáról, a nemzetiségi kérdés igazságos megoldásáról csak szemfényvesztés lenne, vagy egyszerűen a meg nem oldott, a nyitva maradt problémák továbbra is kísérténe nek. Konkrétan hogyan oldjuk meg? Milyen intézményeket és hol kell létrehoznunk, s milyen biztosítékokat kell e téren nyújtunk? Ezekről a kérdésekről még beszélgetnünk kell. Kifejthetném ugyan személyes véleményemet, de ha az embernek valamilyen funkciója van, ezt a személyes véleményét konzultálni kell azokkal a szervezetekkel, amelyekben tevékenykedik. És mivel ezt sem a Központi Bizottságon, sem a pártközpont elnökségében nem beszéltük meg, elnézésüket kérem, hogy személyes véleményemet e kérdések intézményes megoldásáról most nem mondom el. Nem gyávaságból, vagy más hasonló okból teszem ezt, hanem azért, hogy ne kötelezzek le embereket, akiknek ebben a kérdésben együttesen kell dönteniük. Biztosítani akarom önöket arról, hogy a magyar nemzeti kisebbség helyzete megoldásának a teljes egyenjogúságon kell alapulnia, s magam részéről a párt- és állami fórumokon ilyen megoldást fogok szorgalmazni.

Közltek velem az elvtársak az önök vezetőségéből, hogy e kérdésben valamiféle türelmetlenség tapasztalható a magyarok között. A magam részéről megértem ezt a türel-

metlenséget, és hasznosnak tartom, ha állandóan szorgalmazták, sürgetik a megoldást. A késedelmet azonban nem a jó szándék hiánya okozza, hanem inkább a felhalmozódott rendkívüli és sok probléma, így aztán, ha nem szorítják a dolgot, akkor a kérdés mellékvágányra kerül, nem rosszindulatból, hanem időhiány miatt. Azért mondom ezt, hogy néha meg kell sürgetni a problémák rendezését. Úgy gondolom azonban, hogy ez a türelmetlenség bár érthető, jelenleg mégsem indokolt. Ismét leszögezem, az alapvető törvényt – [a] nemzeti kisebbségek helyzetéről – a föderációs törvénnyel együtt október 28-án fogadják el. A bizottság dolgozik rajta Prágában, s meg kell állapodnom velük, mikor legyenek ott az önök, valamint a többi kisebbség képviselői is. Még ezen a héten, vagy a legközelebbi napokban, mihelyt szabaddá teszem magam, leülünk az önök képviselőivel, hogy megvitassuk a Szlovák Nemzeti Tanács konkrét törvényét, amit nem akarunk halogatni, hanem azt akarjuk, hogy megvitassuk, és konkrét megoldásokat keressünk. Szeretnék itt személyesen is jelen lenni, mert félek, ha ezt a kérdést ismét valami csoportra, vagy valaki másra bízuk, akkor megint várni fognak az én véleményemre, ami csak elodázná az egész ügyet. Most azonban a kelleténél több a feladat, s ez bizony néha meghaladja az ember erejét. Biztosítani akarom tehát önöket, hogy ami a probléma megoldását illeti, itt nincs szó sem évekről, sem hónapokról. Távolról sem gondoljuk azt, hogy ebben az országban elegendő a szlovákok és a csehek közti problémákat megoldani, s azután minden rendben van. Tudatában vagyunk annak, hogy éppen olyan sürgős feladat főleg a magyar nemzeti kisebbség problémájának megoldása, hiszen ez a legnagyobb nemzeti csoport nálunk, amely Bratislavától egészen Kelet-Szlovákiáig mindenütt együtt él a szlovák lakossággal. E kérdés békés rendezése s e kérdésben elfogadott megegyezés nélkül nem lehet konszolidálnak tekinteni sem Szlovákiát, sem a köztársaságot.

Szeretnénk, hogy a nemzeti kisebbségek, mindenekelőtt a magyar nemzeti kisebbség helyzetét úgy rendezzék, hogy a szó legszorosabb értelmében saját országának, saját hazájának, otthonának tekintse ezt az államot, s olyan megelégedett legyen benne, mint amilyen megelégedést kíván a cseh és a szlovák nemzetnek.

Igaz, a nemzeti kisebbségek esetében ez mindig bonyolult dolog. A történelem, a kultúra, vagy gyakran a személyi kapcsolatok terén mindig hatással van [rá] az az állam, ahol a nemzet túlnyomó többsége él. Ez logikus, s ezért érthető is. Meggyőződésem, hogy fokozatosan felújítjuk a bizalmat köztünk és a többi szocialista ország között. A Szovjetunióval, a Magyar Népköztársasággal újból megtaláljuk az együttműködés útjait, akárcsak azelőtt volt. És a két szocialista államnak a jó szomszédi együttműködése azután nem gátolhatja azt sem, hogy a mi nemzeti kisebbségünk a személyes vagy kulturális kapcsolataiban bizonyos kontaktust építsen ki. Ennek ellenére állítom, hogy olyan feltételeket akarunk teremteni itt nálunk, hogy a csehszlovákiai magyarok mindenekelőtt a Csehszlovák Köztársaságot tekintsék, hazájuknak, hogy életünk, politikánk, rendszerünk közös alkotóinak érezzék magukat; teljes mértékben vegyenek részt ennek kialakításában, s ne legyenek itt valamiféle félreállított albérlők, vagy valamilyen elhagyott árvák, és ne legyen az osztályrészük az, ami a múltban volt.

Tudom, sokkal könnyebb erről beszélni, mint az életben megvalósítani; és sokkal könnyebb ezt központi helyről kijelenteni, mint lent a járásokban, a falvakban – ahol az elmúlt hónapok során különböző problémák merültek fel – érvényesíteni. Mindennek ellenére vallom, szilárd határozott irányt fogunk követni, hogy ezen az egész hosszú területen, ahol a szlovák és a magyar lakosság együtt él, jó légkör alakuljon ki. Jó légkör az

együttélés és az együttműködés számára, a közös érdekek védelme és közös megvalósítása alapján. Hisz a munkásokat, parasztokat és az értelmiségieket ebben az államban közös érdekek vezérik. Természetesen a kultúra és a nemzetiségi kérdés terén mindegyiknek megvan a maga sajátossága. Az élet, a munka és az alapvető létkérdésekben azonban a magyar és a szlovák ember érdeke lényegében egy. Ha megoldjuk a nemzetiségek egyenjogúságát, ezzel elejét vesszük azoknak az ellentéteknek, melyek az egyes falvakon, vagy a járásokban keletkeztek, s úgy vélem, jó légkört teremtünk a szlovák és a magyar lakosság békés együttélésére.

Tiszta szívből kívánom ezt, s azon leszek, hogy a Központi Bizottságban és más szlovákiai szervezetekben ezt az elvet átültessem. Dobos elvtárs itt említést tett néhány hiányosságról az egyes állami és pártszervekben. Beismerem, hogy e téren magam is hibásnak érzem magam, hogy a párt rendkívüli kongresszusán nem ellenőriztem, vagy nem követtem eléggé figyelemmel ezt az ügyet. Nem jutottam hozzá, hogy a választóbizottság ezeket az igazságos kritériumokat a nemzetiségek képviselte dolgában is betartsa. Ott – mint azt önök is jól tudják – elsősorban arról volt szó, hogy a kongresszus magáévá tegye a moszkvai egyezmény főbb politikai irányelveit. S így fordulhatott elő, hogy a kongresszuson nem jutottam hozzá ehhez az ügyhöz. A párt vezetőségében az elvtársakkal megvitatom ezt a kérdést, hogy meg tudnánk-e oldani olyan formában, hogy néhány magyar elvtársat bevonnánk a Központi Bizottságba. Ez nagy szépséghiba, amikor a kongresszuson megválasztják a Központi Bizottságot, és rögtön utána ki kell egészíteni. Úgy vélem azonban, ha egy ilyen nagy nemzetiségi csoportról van szó, feltehetően meg lehet ezt oldani. Előterjesztem ezt a javaslatot, s a magyar elvtársakkal tanácskozni fogok ebben a kérdésben a megoldás érdekében. Ami a Szlovák Nemzeti Tanács kiegészítését illeti, arról biztosítottak, hogy a képviselő – jelenleg 11 [magyar] képviselő van az SZNT-ben, s hármát választottak most be – megfelel a számaránynak. Kérem, ha ez nem így van, s ezek az adatok nem egészen helytállóak, gondolkodhatunk még arról, hogy a nemzeti tanácsot kiegészítsék, ha csak valami különleges akadály nem merül fel. Arról van szó, hogy nagyon rövid időn belül megejtik az SZNT-be és a Nemzetgyűlésbe történő választásokat. Nagyon kérem önöket, hogy sürgősen és idejében figyelmeztessenek erre, akkor, amikor a jelölések folyamatban vannak, hogy ne kerüljön sor ismét mellőzésre. Mert utólag azután sokkal nehezebb korrigálni a hibákat, egyszerűbb megoldani a maguk idejében.

Ennyit elvtársak bevezetőként, azzal a megnyugtatóssal, hogy Szlovákia Kommunista Pártjának új vezetősége törekedni fog ezeknek a nyílt és régóta vitás kérdéseknek a teljes megoldására. Törekedni fog a magyar nemzeti kisebbség egyenjogúságának rendkívül rövid időn belül történő megoldására.

Örömm[n]kre szolgál majd, ha nemzeteink, a szlovák nép és a magyar nemzetiség, a mi magyar polgártársaink között megoldjuk a problémákat, s a dolgok rendeződésének időszaka következik. Örülni fogunk, ha a régi vitás kérdések mögöttünk lesznek, s a közös problémák megoldása kerül előtérbe. Nagyon kérem, ebben a törekvésünkben legyenek segítségünkre, s a megértés útját egyengessék. Köszönöm önöknek ezt a segítséget!

*Új Szó, 1968. szeptember 10. 1., 5–6. p.*²⁹⁴

294 A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 380–391. p.

Pozsony, 1968. szeptember 8. Mács József írása a *Hét* című hetilapban, amely felveti a szlovákiai magyar kommunisták országos értekezlete összehívásának és a kommunista párton belüli magyar szekció megalakításának lehetőségét.

NEMZETEINK ÉS NEMZETISÉGEINK EGYSÉGÉBEN AZ ERŐ!

Az utóbbi hetekben gyorsan követték egymást az események. Prágában rendkívüli pártkongresszus, Szlovákiában valamivel később szintén. Ez utóbbi különösen azért volt jelentős, mert munkájában Dr., Gustáv Husák miniszterelnök-helyettes, a Svoboda elnök vezette kormányküldöttség tagja, a moszkvai tanácskozás résztvevője, a moszkvai egyezmény szövegének egyik előkészítője és jóváhagyója is részt vett! Gustáv Husák kétszer is felszólalt a pozsonyi pártkongresszuson és meggyőző erővel ecsetelte a helyzetet, mindazt, ami országunkban az utóbbi hetekben történt. A reális tényből indult ki, ennek figyelembevételével vázolta a ránk háruló feladatokat. A moszkvai egyezményt olyan lehetőségnek tekintette, amely az egyedüli és egyetlen reális út bonyolult feladatainak megoldásához.

A CSEMADOK Központi Bizottsága egyetért a moszkvai egyezmény szövegével, ilyen értelmű állásfoglalását²⁹⁵ a sajtó közölte is: kész segítséget nyújtani Csehszlovákia Kommunista Partjának a helyzet konszolidálásához. Az egyezménynek különösen az a része tölt el bennünket megnyugvással, amely elismeri, méltányolja a CSKP akcióprogramját. Ez azt jelenti, hogy további erőfeszítéseket tehetünk közéletünk demokratizálására, folytatjuk azt a nemes és hasznos munkát, amelyet januárban megkezdtünk. Kevésbé megnyugtató, hogy a legválságosabb napokban, amikor a csehszlovákiai magyarság egy emberként állt ki legális szerveink mellett és a rendkívül súlyos helyzetben is kinyilvánította ragaszkodását hazájához, a Csehszlovák Szocialista Köztársasághoz, a párt XIV. rendkívüli kongresszusán egyetlen magyar nemzetiségű kommunistát sem választottak be a prágai központi bizottságba. Pártunk legmagasabb fórumán a mi határozott magatartásunknak egyáltalán nem volt visszhangja. Úgy jelöltek és úgy választottak a Központi Bizottságba, mintha a magyar nemzetiséget alkotó hatszázezer magyarról teljesen megfeledkeztek volna.

Még ennél is nyugtalanítóbb, hogy a zavartalanabb körülmények között megtartott szlovákiai pártkongresszuson sem igen alakultak számunkra kedvezőbben a dolgok, négy magyar nemzetiségű kommunistát választottak a Központi Bizottságba, holott a lakosság számaránya szerint tizennégyet kellett volna választani. Joggal vethetjük fel tehát úgy a kérdést, hogy vajon Csehszlovákia Kommunista Pártja, vagy Szlovákia Kommunista Pártja csak a két egyenjogú nemzet pártja-e? Ha igen, akkor hol tömörüljenek a magyar kommunisták, hol és hogyan vegyék ki részüket a konszolidációs munkából, ha Szlovákia Kommunista Pártjában ezt nem tehetik? Nem érthetünk egyet azzal, hogy csak négy magyar nemzetiségű kommunista került be az új Központi Bizottságba, nem érthetünk egyet azzal, hogy pártunk elnökségébe és titkárságába egyetlen magyar kommunistát sem jelöl-

²⁹⁵ Lásd az 58. sz. dokumentumot.

tek. Azt sem helyeselhetjük, hogy a négy beválasztott magyar kommunista is vidéken él, hogy az illetékesek nem tartották fontosnak a Pozsonyban élő magyar kommunisták közül néhányat bevonni az új Központi Bizottság és az elnökség munkájába!

Hivatkozhatnánk most arra, hogy az utóbbi napokban és hetekben tanúsított helytállásunk a legszélsőségesebb nacionalistákat is meggyőzhette arról, hogy ez a magyarság hogyan tekint a köztársaságra, hazájára, de nem tesszük ezt, mert szerintünk a magát internacionalistának valló kommunista pártnak ezt nem kell magyarázni. Vannak bizonyos általános érvényű normák a világ kommunista és munkáspártjaiban és ezt szigorúan figyelembe kellene vennünk. Vagy továbbra is, a történetek után is az Okáli-féle szellem fogja áthatni közéletünket? Újból nyomdafestéket látnak a gyalázkodó, vádaskodó és gyanúsító cikkek? Nem szeretnénk, ha így lenne. Szeretnénk megélni végre, hogy országunk minden szervében, a legalsókban és legfelsőkben egyaránt kifejezésre jut, hogy szocialista köztársaságunkban a nemzetekkel egyenjogú nemzetiségek élnek. Eddig csak szavakban ismertük el ezt, most már valóban térjünk rá a tettekre, őszintén és becsületesen. A kezdet nem egészen jó. Szlovákia Kommunista Pártja új Központi Bizottságába csupán négy magyar kommunistát választottak be tizennégy helyett. S ezek után mi lehet a mi teendőnk?

Nekünk, szlovákiai magyar kommunistáknak javasolnunk kellene a magyar kommunisták országos aktívájának mielőbbi összehívását: munkásokból, parasztokból és értelmiségiekből. Az aktíván meg kellene tárgyalnunk az előállt helyzetet és le kellene vonnunk a megfelelő következtetéseket. Az országos aktívának küldöttséget kéne menesztenie Dr. Gustáv Husákhhoz, az SZLKP KB első titkárához és Alexander Dubčekhez, a CSKP KB első titkárához abban a reményben, hogy pártunk új vezetése megérti problémáinkat és szívesen veszi segítségünket az élet konszolidálásához. A demokratikus és internacionalista elvek a szomorú és tragikus napok után nem jutottak kifejezésre pártunk legfelső szerveiben, a helyes százalékarányt figyelmen kívül hagyva határozták meg a vezető szerv összetételét, tehát nekünk nincs és nem is lehet más választásunk, mint javasolni, a szlovákiai magyar kommunisták országos értekezletének összehívását és az SZLKP KB egyetértésével és támogatásával megalakítani a szlovákiai magyar kommunisták szekcióját!

MÁCS JÓZSEF

Hét, 1968. szeptember 8. 12. p.

65

Pozsony, 1968. szeptember 15. Csanda Sándor írása a *Hét* című hetilapban a Magyar Nemzetiségi Tanács megválasztásának szükségességéről.

VÁLASSZUNK NEMZETISÉGI TANÁCSOT!

Hónapok óta nagy érdeklődéssel olvasom a szlovák sajtóban azokat a cikkeket, tanulmányokat, amelyekben a szlovák–cseh egyenlőség intézményes biztosítását, a majo-

rizálás²⁹⁶ kizárását fejtegetik. Elvi általánosságban úgy lehetne megfogalmazni ezeket a világszerte jelentkező problémákat: hogyan lehet egy kisebbség a többséggel teljesen egyenjogúvá egy bizonyos közös alakulatban, a jelen esetben a kisebb nemzet a nagyobb egy közös államban. Szinte világszerte tapasztalt jelenség, hogy a kisebbség a többséggel szemben – egy közös alakulatban – rendszerint alárendelt viszonyba kerül, s ez nemcsak szlovák–cseh probléma, mert az alárendeltség, a kisebbség majorizálása számos más viszonyban még sokkal nagyobb méretű. Úgy vélem a Kultúrny životban, a Nové slovoban és másutt az utóbbi hónapokban igen sok olyan tanulmány és cikk jelent meg, amelyeknek elvi következtetései (pl. Pavol Števček írásaié) nemzetközi érvényességűek, a majorizálás kiküszöbölésének elméletéhez általában is hozzájárulnak. Mivel ezek az írások a szlovákoknak a csehekkel való viszonyára vonatkoznak, csak elvétve vagy csak zárójelben említik példaként a csehszlovákiai nemzetiségeket is. Pedig a probléma elvi igazságai ránk is vonatkoznak, sőt – ami a majoritás kizárásának intézményes biztosítását illeti – a magyar–szlovák viszony megoldásában nem kevesebb a feladat, mint a szlovák–cseh kérdéskomplexumban.

A problémakör valamennyi ágazatával itt nem foglalkozhatunk, csupán azt a kérdést vizsgáljuk meg, kik és hányan képviselik a csehszlovákiai magyarságot társadalmi és politikai szervezetekben. Juraj Zvara A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában c. könyvében közöl ezzel kapcsolatban néhány statisztikai kimutatást. Ezekből megállapítható, hogy a helyi szervezetekben (pl. a nemzeti bizottságokban, ifjúsági szervezetekben) a magyarok képviselőinek arányszáma megfelelő vagy csak néhány százalékkal van alatta a lakosság hivatalosan megállapított százalékarányának. A járási irányító szervekben már sokkal rosszabb a magyarok arányszáma, a kerületi és központi szervekben pedig alig található magyar nemzetiségű. (Pl. magyar nemzetiségű minisztert vagy megbízottat a köztársaság 50 éves fennállása óta nem láttunk.)

Vannak parlamenti képviselőink is, de a legtöbbszörnek a nevét sem ismeri a magyar közönség. Pedig a CSKP akcióprogramja is leszögezi: „Szükséges, hogy a nemzetiségek létszámuk arányában legyenek képviselve politikai, gazdasági, kulturális és közéletünkben, a választott és végrehajtó szervekben. Biztosítanunk kell a nemzetiségek aktív részvételét a közéletben, az egyenjogúság és azon elv alapján, hogy a nemzetiségeknek joguk van önállóan, öngazgatás útján dönteni az őket érintő ügyekben.” De hogyan jön létre ez az önállóság és öngazgatás? A Csemadok Központi Bizottságának 1968. június 19-i beadványában²⁹⁷ ezzel kapcsolatban több javaslat és kérdés is van, ilyen pl.: „3. Javasoljuk a Magyar Nemzetiségi Tanács, esetleg Nemzetiségi Tanács megalakítását, amely összefogná a nemzetiségek képviselői szerveit.”

E hó 15-én az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének vezetőivel való tanácskozáson tudtam meg, hogy Mezőlaborcon már a napokban megválasztják az Ukrán Nemzeti Tanácsot (60 képviselővel). A választó közgyűlésre minden helységben az ukrán lakosság nyilvános gyűlésen javasolt küldötteket (a HNB jóváhagyásával), elvben már jóváhagyták a Tanács alapszabályait stb. Igaz, jogi szempontból néhány kérdés (pl. a Szlovák Nemzeti Tanácshoz való viszony) még vitatható, de a szlovákiai ukrán-ruszinok kezdeményezését így is felbecsülhetetlen jelentőségűnek és példamutatónak tartom több szempontból is:

296 leszavazás.

297 A Csemadok KB Elnökségének 1968. június 14-i javaslataira utal, amelyeket az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottsága június 19-én vitatott meg.

1. Demokratikus úton, a helyi lakosság küldöttei választják meg a nemzetiség politikai képviselőit. (Ma már beválhatjuk, mi eddig nem választottunk, csupán szavaztunk olyan jelöltekre, akikről a legtöbb esetben azt sem tudtuk, kik és hogyan fognak bennünket képviselni.)

2. Kizárták a majorizálás lehetőségét, mert nyilvánvalóan igazságtalanság lenne, ha a kerület szlovák többsége az ukránok képviselőjét leszavazná.

3. A nemzetiség képviselője tudja, hogy választóinak felelősséggel tartozik, mert eddig képviselőink nem a választóknak, hanem a jelölőknek (rendszerint egy felsőbb hatalomnak) köszönhették megválasztásukat.

Úgy vélem, sajtónkban minél előbb közzé kell tenni az Ukrán Nemzeti Tanács alapszabályait, s a jó példán okulva nekünk is meg kell választanunk a csehszlovákiai Magyar Nemzetiségi Tanácsot. Nem vagyok jogász, s nem tudnám pontosan meghatározni ennek a Tanácsnak a jogkörét, de jó lenne ezzel kapcsolatban Kardos Istvánnak a Hétben közzétett javaslatát²⁹⁸ megvizsgálni: a magyar és az ukrán tanács törvényhozó (nem csupán politikai képviseleti) szerv is lehetne, s együtt a Szlovák Nemzeti Tanács nemzetiségi kamaráját is alkotná. (Az ukrán javaslat nem egyezik Kardoséval, de könnyen összeegyeztethető.) A Szlovák Nemzeti Tanácsot a terv szerint 150 képviselő alkotja majd, a Csemadok megegyezne az Ukrán Kulturális Szövetséggel, milyen arányban osszák el a mandátumokat a Nemzetiségi Tanácson (vagy Kamarán) belül.

A Nemzetiségi Tanács az öngazgatás megvalósításának legfontosabb eszköze lehetne, ezért bűn lenne a csehszlovákiai magyar dolgozókkal szemben, ha az ukránok példája nyomán nem választanánk meg a Magyar Nemzetiségi Tanácsot.

CSANDA SÁNDOR

Hét, 1968. szeptember 15. 11. p.

66

Pozsony, 1968. október 4. Az SZNT Nemzetiségi Tanácsának, valamint az SZNT Elnöksége Nemzetiségi Titkárságának a Szlovák Nemzeti Tanács által elfogadott felépítése és hatásköre.²⁹⁹

I.

A Szlovák Nemzeti Tanács nemzetiségi bizottsága

1. CIKKELY

298 Kardos István javaslata a *Hét* 1968. június 2-i számában jelent meg Javaslat a magyar lakosság államjogi viszonyainak strukturális felépítésére címmel.

299 Az SZNT Nemzetiségi Bizottságának, valamint az SZNT Elnöksége Nemzetiségi Tanácsának létrehozására vonatkozó javaslatot Ondrej Klokoč 1968. szeptember 19-én terjesztette az SZNT Elnöksége elé. Az Elnökség a javaslatot szeptember 23-án jóváhagyta, s – némileg módosítva – továbbította az SZNT elé, amely október 4-én foglalkozott a kérdéssel.

A Szlovák Nemzeti Tanács nemzetiségi bizottságát (a továbbiakban – bizottság) a Szlovák Nemzeti Tanács létesíti az SZNT elnökségének javaslatára. A bizottság tagjai a Szlovák Nemzeti Tanács szlovák, magyar és ukrán nemzetiségű képviselői; továbbá a vegyes nemzetiségű választókerületek képviselői és az SZNT-nek olyan magyar és ukrán nemzetiségű tagjai, akik nem képviselők.³⁰⁰

2. CIKKELY

A bizottság tagjai közül hattagú elnökséget választ, amelyben azonos arányban lesznek képviselve a szlovák, magyar és ukrán nemzetiségű tagok.

A bizottság elnöke az SZNT képviselője, s az egyik nemzetiség tagja. Amennyiben az elnök az egyik nemzetiség tagja, akkor az alelnök a másik nemzetiség tagja.

3. CIKKELY

A bizottság a Szlovák Nemzeti Tanács kezdeményező és ellenőrző szerve a szlovákiai nemzetiségek életének kérdéseiben.

Kifejezésre juttatja a nemzetiségek érdekeit és biztosítja jogaik gyakorlását.

Gondoskodik a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségi politikája alapelveinek betartásáról Szlovákia területén főleg azáltal, hogy

a) az SZNT elnöksége elé kezdeményező javaslatokat terjeszt a nemzetiségek gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális élete kérdéseinek megoldására;

b) véleményt mond az SZNT szerveinek javasolt intézkedéseiről, amelyek kapcsolatban állnak vagy érintik Szlovákiának azokat a területeit, amelyeken nagy mértékben élnek magyar vagy ukrán nemzetiségű polgárok;

c) felülvizsgálja az országos törvényeknek, a Szlovák Nemzeti Tanács törvényeinek és határozatainak s a nemzetiségek vagy az olyan területek életét érintő más intézkedések, gyakorlati végrehajtását, amelyeken túlsúlyban élnek a nemzetiségek.

4. CIKKELY

A bizottság tevékenységében igazodik a Szlovák Nemzeti Tanács tárgyalási és munkarendjéhez és az SZNT elnöksége által jóváhagyott státútumhoz.

II.

Az SZNT elnökségének nemzetiségi titkársága

1. CIKKELY

Az SZNT elnökségének nemzetiségi titkársága az SZNT elnökségének és az SZNT nemzetiségi bizottságának segéd-szakszerve.

Az SZNT elnöksége nemzetiségi titkárságának nincs végrehajtó hatásköre.

A Szlovák Nemzeti Tanács illetékes szerveivel együttműködésben

a) szakmai és módszertani vonatkozásban kidolgozza az SZNT nemzetiségi bizottságának vagy elnökségének javaslatait;

b) előkészíti az SZNT illetékes törvényeinek, a Szlovák Nemzeti Tanács vagy az SZNT elnöksége határozatainak javaslatait. Ezeket a javaslatokat az SZNT elnökségének megbízott tagja vagy a bizottság elnöke terjeszti fel az SZNT elnökségének;

300 Ez utóbbiak alatt az SZNT-be a testület kibővítése során kooptáltakat értették. A 33 fős Nemzetiségi Bizottságban az SZNT 14 magyar és 6 ukrán (ruszin) nemzetiségű képviselője, ill. tagja mellett 13 szlovák nemzetiségű képviselő is helyet kapott.

c) a Szlovák Nemzeti Tanács elnökét figyelmezteti a törvények vagy a határozatok végrehajtásának hiányosságaira olyan területeket illetően, amelyeken túlnyomórészt a nemzetiségek élnek;

d) alapanyagokat készít a bizottság tárgyalásaira;

e) tevékenységéről negyedévenként jelentést terjeszt az SZNT elnöksége elé.

2. CIKKELY

Szlovákiában minden állami és gazdasági szerv, valamint szervezet köteles az SZNT elnöksége nemzetiségi titkárságának rendelkezésére bocsátani a szükséges alapanyagot, hogy a titkárság teljesíthesse feladatait.

3. CIKKELY

Az SZNT elnökségének nemzetiségi titkársága a szakemberek köréből ideiglenes munkacsoportokat létesíthet az egyes feladatok előkészítésére és ellátására.

4. CIKKELY

Az SZNT elnökségének nemzetiségi titkársága szervezetileg a Szlovák Nemzeti Tanács irodájának része.

5. CIKKELY

Az SZNT elnöksége nemzetiségi titkárságának szervezeti felépítését a Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége hagyja jóvá és azt nevezi ki a titkárság vezetőjét.

Új Szó, 1968. október 5. 2. p.

67

Pozsony, 1968. október 7. Štefan Brenčič kulturális- és tájékoztatásügyi megbízottnak az SZNT Elnöksége elé terjesztett javaslata egy önálló magyar nyelvű állami könyvkiadó létrehozásáról.

N á v r h

na zriadenie samostatného štátneho vydavateľstva literatúry v maďarskom jazyku

Starostlivosť o vydávanie literatúry v maďarskom jazyku a uspokojenie čitateľských potrieb maďarských spoluobčanov prislúcha od roku 1953 jednotlivým špecializovaným vydavateľstvám. Beletriu vydáva vydavateľstvo Tatran, ktoré malo do konca roku 1966 pre tento účel zriadenú osobitnú maďarskú redakciu. Vydavateľstvo Tatran vydáva pôvodné práce tunajších po maďarsky píšucich autorov a tiež spoločné vydania s Maďarskou ľudovou republikou. V spoločných vydaniach nakupuje od nás Maďarská ľudová republika maďarské preklady českých a slovenských diel a naopak z Maďarska dovážame v maďarčine diela maďarských i svetových autorov. Ostatné slovenské špecializované vydavateľstvá zabezpečujú vydávanie publikácií v maďarskom jazyku podľa príslušných tematických skupín literatúry. Tak Vydavateľstvo politickej literatúry vydáva v maďarskom jazyku politickú marx-leninskú literatúru, vydavateľstvo Práca publikácie pre odborové orgány a odborársky aktív a mládežnícke nakladateľstvo Smena vybrané publikácie pre organizácie a členov Československého zväzu mládeže. Slovenské peda-

gogické nakladateľstvo vydáva v maďarskom jazyku školské učebnice a pedagogickú literatúru a odborné vydavateľstvá technickú a pôdohospodársku literatúru. Vydavateľstvo Mladé letá prikróčilo k vydávaniu detskej literatúry v maďarskom jazyku v roku 1963 a v posledných dvoch rokoch rozšírilo vydávanie kníh pre maďarské deti v rámci Klubu mladých čitateľov. Terajšie organizačné usporiadanie teda dôsledne sleduje princíp vydavateľskej špecializácie.

Slovenské ústredie knižnej kultúry v snahe zabezpečiť ďalší rozvoj vydávania a rozširovania literatúry národnostných skupín uskutočnilo počínajúc rokom 1967 v súlade s uznesením ideologického oddelenia ÚV KSS viaceré organizačné opatrenia. Za najvýznamnejšie treba považovať zriadenie maďarského závodu v rámci vydavateľstva Tatran 1. januárom 1967. V tejto súvislosti bola rozšírená aj edičná náplň býv. maďarskej redakcie o populárno-náučnú, prekladovú a mládežnícku literatúru v rozsahu podľa schváleného edičného plánu. Riešila sa tiež otázka zodpovednosti za edičnú činnosť. Vedúci závodu³⁰¹ dnes plne zodpovedá za edičnú politiku a edičné námety predkladá priamo Slovenskému ústrediu knižnej kultúry so stanoviskom riaditeľa vydavateľstva Tatran. Ako poradný orgán vedúceho maďarského závodu pôsobí edičná komisia, ktorá posudzuje edičný plán závodu. Treba zdôrazniť, že už tento súčasný organizačný stav je značným pokrokom oproti minulosti a vytvoril priaznivé podmienky pre zvýšenie vydávania pôvodných diel tunajších maďarských autorov.

Doterajšie organizačné formy, zabezpečujúce vydávanie maďarskej literatúry na Slovensku (maďarská redakcia, teraz závod v rámci vydavateľstva Tatran) prijímali maďarskí kultúrni pracovníci, najmä maďarská sekcia Zväzu slovenských spisovateľov, vždy trpne a ako dočasné riešenie. V minulých 3-4 rokoch predložili niekoľko návrhov príslušným politickým a štátnym orgánom na Slovensku na zriadenie samostatného maďarského vydavateľstva. Po zverejnení akčného programu KSČS sa znovu obrátili na Slovenské ústredie knižnej kultúry o zriadenie samostatného štátneho vydavateľstva. Poukazujú na tú časť akčného programu, ktorá hovorí, že rozvoj národnostných kultúr treba zabezpečiť inštitucionálne a za tým účelom zriaďovať vedecké a samostatné kultúrne ustanovizne; pritom zdôrazňujú, že starostlivosť o materiálne zabezpečenie kultúry národností patrí štátnym orgánom.

Akčný program Povereníctva SNR pre kultúru a informácie predpokladá, že maďarská a ukrajinská kultúra ako samostatné a osobitné kultúry, tvoriace súčasť československého kultúrneho kontextu, budú mať svoje vlastné inštitúcie. V oblasti knižnej kultúry ide o zlepšenie organizačných podmienok vydávania kníh pre národnostné skupiny. Slovenské ústredie knižnej kultúry riešilo predbežne požiadavky maďarských kultúrnych pracovníkov rozšírením pôsobnosti terajšieho maďarského závodu tak, že ho dňom 1. júla 1968 konštituovalo ako odštepny závod, ktorý sa zapísal do obchodného registra. V priebehu druhého polroka 1968 sa tento odštepny závod personálne dobuduje tak, že 1. januárom 1969 môže byť na jeho báze zriadené samostatné štátne maďarské vydavateľstvo formou národného podniku v pôsobnosti rezortu kultúry a informácií. Zriadením odštepného závodu vzniknú v tomto roku viacnákľady vo výške cca 250 000 Kčs. Táto suma sa získa v rámci redistribúcie finančných prostriedkov medzi slovenskými vydavateľstvami.

V súlade so zásadami, zakotvenými aj v návrhu ústavného zákona o postavení národností v ČSSR, odporúča sa zriadiť 1. januárom 1969 samostatné maďarské vydateľ-

301 A Tatran Könyvkiadó Magyar Üzemének vezetője Dobos László volt.

stvo. Tento samostatný vydavateľský podnik by vznikol na ekonomickej báze terajšieho odštepného závodu vydavateľstva Tatran, pričom viacnákklady spojené s jeho zriadením (podnikový aparát, zvýšené vecné náklady) by v ročnom meradle činili približne 600 000 Kčs. Bude ich potrebné uhradiť dotáciou zo štátneho rozpočtu. Otvorenou zostáva otázka vhodného umiestnenia novozriadeného podniku.³⁰²

SNA, ÚP SNR 1960–68, 177. k., Zasadnutie Predsedníctva SNR dňa 8. XI. 1968, géppel írt tisztázat

Összefoglalás: A magyar nyelvű irodalom kiadását az egyes szakosított kiadók (Tatran Könyvkiadó, Smena Kiadó, Szlovák Pedagógiai Kiadó, Mladé letá Kiadó, Politikai Könyvkiadó) végzik. A Tatran Könyvkiadó keretén belül 1967 óta önálló részlegként egy ún. Magyar Üzem működik, a magyar könyvkiadás eddigi szervezeti formáit azonban a magyar kulturális dolgozók, különösen a Szlovák Írók Szövetségének magyar tagozata csupán ideiglenes megoldásnak tekinti. Az utóbbi 3-4 évben több javaslatot terjesztettek az illetékes szervek elé egy önálló magyar kiadó létrehozása érdekében, amit legutóbb a CSKP akcióprogramjának nyilvánosságra hozatala után ismétettek meg. A Kulturális és Tájékoztatásügyi Megbízotti Hivatal akcióprogramja önálló magyar és ukrán kulturális intézmények létrehozását feltételezi. A könyvkiadás terén ez a Tatran Könyvkiadó magyar részlegének önálló állami magyar könyvkiadóvá fejlesztését jelenti, ami összhangban van a nemzetiségi alkotmánytörvényben rögzített alapelvekkel is.

68

Pozsony, 1968. október 14. A Szlovák Tudományos Akadémia Ľudovít Štúr Nyelvtudományi Intézetének a *Pravda* című napilapban közzétett nyilatkozata a föderációs és a nemzetiségi alkotmánytörvény tervezetével kapcsolatban, amelyben síkra száll a szlovák nyelv államnyelvvé nyilvánításáért.

PREDÍŠŤ NEPRIAZNIVÝM DÔSLEDKOM

Pracovníci jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV prijali k návrhu ústavného zákona o federácii ČSSR a ústavného zákona o národnostiach tieto pripomienky:

Súhlasíme so znením čl. 6. zákona o federácii, ale **pokladáme za nevyhnutné doplniť ho konštatovaním, že „v ČSSR majú čeština a slovenčina úlohu rovnoprávných štátnych jazykov“.**

302 Az SZNT Elnöksége az előterjesztett javaslatot 1968. november 8-án tárgyalta meg és hagyta jóvá. Az önálló magyar kiadó 1969. január 1-jén alakult meg Pozsonyban Madách Könyv- és Lapkiadó néven.

Uvedené doplnenie by vyjadriло, že štátnymi jazykmi teda nie sú jazyky národností, žijúcich v ČSSR a odstránili by sa nepríjemnosti a nedorozumenia, s ktorými sa na Slovensku stretávame (napríklad používanie maďarčiny aj vo verejných prejavoch celonárodného dosahu).

Navrhujeme, aby sa pri písaní názvu našej republiky používal spojovník (Česko-Slovensko). Tento spôsob písania bude zodpovedať novej skutočnosti, ktorou je federatívne usporiadanie republiky na základe rovnoprávneho postavenia Čechov a Slovákov.

Navrhujeme vo vedúcich federálnych funkciách paralelne zriadiť funkcie predsedu a podpredsedu, ktoré by sa obsadzovali alternatívne zástupcom oboch národných republík, pričom by sa národné zastúpenie v týchto funkciách striedalo podľa funkčných období.

Tento princíp vyžaduje zriadiť funkciu viceprezidenta a funkciu prvého podpredsedu vlády, ktoré by sa obsadzovali podobne, ako sa v návrhu ústavného zákona navrhuje obsadzovanie funkcie ministra a štátneho tajomníka.

V článku 26 navrhujeme prijať variant, podľa ktorého poslanec Snemovne ľudu má byť volený na 7000 obyvateľov. Uplatniť v celom zákone o federácii ČSSR zásadu, že všetky ustanovenia týkajúce sa zriaďovania federálnych orgánov, ich kompetencie a zmien ich organizácie a právomoci sa môžu zmeniť iba na základe ďalších ústavných zákonov.

Pokiaľ ide o návrh ústavného zákona o národnostiach, **žiadame, aby sa v ňom vypustil bod, v ktorom sa hovorí, že národnosti majú „právo používať svoj jazyk v úradnom styku“.** Toto právo by najmä pre Slovákov, žijúcich v zmiešaných slovensko-maďarských oblastiach malo veľmi nepriaznivé dôsledky. Prakticky by znemožňovalo Slovákom na tejto časti svojho územia pracovať vo verejnej funkcii alebo v úrade. Požiadavky Maďarov, aby Slováci na tomto území učili (aj v slovenských školách) po maďarsky, by dostali zákonný podklad.

Už doterajšia zásada dvojjazyčnosti sa proti Slovákom zneužívala tak, že sú povinní vedieť po maďarsky, byť teda dvojjazyční. Pretože návrh ústavného zákona v čl. 4.2. zakazuje robiť nátlak na národnosti v smere odnárodňovania (bližšie sa to nešpecifikuje, takže sa môže všeličo vyhlásiť za takýto nátlak) a Slovákov nijaký zákon pred takýmto nátlakom výslovne nechráni, **je tu reálne nebezpečenstvo, že Slováci na tomto území, ktorí nevedia alebo sa nenaučia po maďarsky, nielenže sa nebudú môcť doma vo verejnej činnosti uplatniť, ale budú vystavení aj beztretnému šikanovaniu.**

Tým, že sa uvedený bod zo zákona vynechá, nezakazuje sa používanie maďarčiny (a jazykov ostatných národností) v úradnom styku. No nemožno – dokonca zákonom – nútiť Slovákov učiť sa po maďarsky, aby Maďari v styku s nimi mohli uplatniť zákonom zabezpečené práva.

Pracovníci Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied

Pravda, 1968. október 14. 4. p.

Összefoglalás: A Szlovák Tudományos Akadémia Ludovít Štúr Nyelvtudományi Intézetének munkatársai a föderációs alkotmánytörvény tervezetének kiegészítését javasolják azzal a megállapítással, hogy Csehszlovákiában a cseh és a szlovák nyelv államnyelv. A kiegészítés kifejezné azt, hogy a nemzetiségek nyelvei nem tekinthetők állam-

nyelvnek, amivel sok félreértés kiküszöbölhető lenne. Javasoljuk, hogy az ország nevét kötőjellel írják (Cseh-Szlovákia), s hogy a vezető szövetségi tisztségeknél vezessék be az alelnöki funkciót, amelyet a két tagköztársaság képviselői felváltva töltenének be. A nemzetiségi alkotmánytörvény tervezetéből töröljék azt a kitételt, hogy a nemzetiségeknek joguk van nyelvük használatára a hivatalos érintkezésben, mivel ez hátrányosan érintené a szlovákokat azzal, hogy lehetetlenné tenné, hogy a magyarok által lakott országrészekben közalkalmazottként vagy a hivatalokban dolgozzanak. A magyar nyelv hivatalos érintkezésben való használata ezzel nem válna lehetetlenné, de nem lehet törvénnyel arra kényszeríteni a szlovákokat, hogy magyarul tanuljanak.

69

Pozsony, 1968. október 15. A Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának az Új Szóban közzétett állásfoglalása a készülő nemzetiségi alkotmánytörvénnyel és a szlovák államnyelv bevezetésére irányuló törekvésekkel kapcsolatban.

A SZLOVÁKIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE MAGYAR SZEKCIÓJÁNAK NYILATKOZATA

„Senkit sem akarunk bottal kergetni a paradicsomba, mert bármely szép szavakat mondanánk is a „kultúráról”, a kötelező államnyelv kényszerrel, megszorítással jár ... kiélezi az ellentéteket milliónyi új súrlódást okoz, növeli az ingerültséget, a kölcsönös meg nem értést stb.

Íme ez az, amiért az orosz marxisták azt mondják, hogy elkerülhetetlen: – **lemondani** a kötelező államnyelvről, biztosítani a lakosság számára minden helybeli nyelven való tanítást és felvenni az alkotmányba egy alaptörvényt, amely érvénytelennek nyilvánítja egyik nemzetnek bármi néven nevezendő privilégiumát és a nemzeti kisebbség jogainak bármilyen csorbítását...”

(Lenin: Kell-e kötelező államnyelv?, 1914)

Mi, csehszlovákiai magyar írók megnyugvással vettük tudomásul, hogy a párt és az állam központi szervei a föderáció kikiáltásával egyidőben alkotmánytörvény formájában akarják biztosítani a csehszlovákiai nemzetiségek jogait is. A nyilvánosságra hozott törvényjavaslatot³⁰³ alapján pozitívan értékeljük, s történelmi jelentőségűnek tartjuk. Növekvő nyugtalansággal figyeljük azonban a törvényjavaslat vitáját a szlovák sajtóban. A vita ürügyén ugyanis elhangzanak olyan át nem gondolt (a továbbiakban csak a Matica slovenská, a Szlovák Írószövetség és a Szlovák Tudományos Akadémia napokban közzétett nyilatkozatára kívánunk reagálni), sőt rosszindulatú vélemények is, amelyek egyáltalán nem szolgálják nemzeteink és nemzetiségeink – napjainkban annyira fontos – egységét. Erre a kiharcolt egységre vigyázva, mi, csehszlovákiai magyar írók nem kívánjuk az augusztus előtti vitákat újra kezdeni, de mivel sorsunkat, fejlődésünket évtizedekre meghatározó dokumentumról van szó, szükségesnek tartjuk leszögezni a következőket:

303 A *Pravdában* 1968. október 4-én, az *Új Szóban* október 5-én jelent meg a nemzetiségi alkotmánytörvény nyilvános megvitatás céljából közzétett javaslata.

1. Alapfontosságúnak tartjuk, hogy – az idevonatkozó kormányhatározatnak megfelelően – a nemzetiségek jogait biztosító törvényt a föderációs törvénnyel egyidőben, azaz 1968. október 28-án hirdessék ki. Ennek elhalasztására tett javaslatok (elsősorban a Szlovák Írók Szövetsége elnökségének, a Matica slovenská plenáris ülésének javaslataira gondolunk) számunkra, elfogadhatatlanok.

2. A törvényjavaslat bevezetőjében többször is említett „önkéntességi elv” („tvoria v dobrovoľnej, nerozlučnej a bratskej pospolitosti spolu s českým a slovenským národom národnosti maďarská, nemecká... atď.”, „v snahe ďalej prehlibiť a upevniť dobrovoľné spolužitie ... národov a národností...”)³⁰⁴ csak akkor nyer értelmet, ha a nemzetiségekre vonatkozó alkotmánytörvény megszövegezésénél az illetékesek a nemzetiségek szükségleteiből és követeléseiből indulnak ki, s nem más idegen érdekekből.

3. Tiltakozunk azon törekvések ellen, amelyek szerint a többségi nemzetek nyelvét kötelező államnyelvvé kell törvényesíteni.

A nyelv nemcsak a nemzetnek, hanem a nemzetiségeknek is „alapattribútuma”.³⁰⁵ Jozef Ružička, szlovák nyelvész, a szlovák nyelv jogait védve erről így ír: „Ostáva nám teda presne iba jazyk ako základný (lepšie povedané) ako jeden zo základných atribútov národa. A v našom prípade je to skutočne pravda, že práve pre túto svoju dôležitosť pre národné povedomie bola slovenčina – a je aj podnes – predmetom útokov a obrán.”³⁰⁶ – Ez betűről betűre igaz, a nemzetiségek nyelvére vonatkoztatva is. S ilyen támadásnak fogjuk fel azokat a törekvéseket, amelyek a cseh és szlovák nyelv államnyelvi mivoltát törvényesíteni akarják. (Lásd a Szlovák Tudományos Akadémia nyelvi osztályának nyilatkozatát a Pravda 1968. október 12-i számában).³⁰⁷ A marxizmus nem ismer államnyelvet, illetve a többségi nemzet erőszakeszközének tartja azt a kisebbségekkel szemben. A szlovák nyelv államnyelvvé törvényesítésével a nacionalista elemek követelései nyerének törvényes alapot.

4. Kérjük a törvényjavaslat harmadik cikkelyének harmadik bekezdését a közzétett formában törvényesíteni. – Megdöbbenve olvastuk a Szlovák Írószövetség elnökségének és a Szlovák Tudományos Akadémia nyelvi osztályának a nyilatkozatát (lásd uo. és a Rudé právo 1968. október 12-i számában), mely a dolgokat szándékosan összekeverve a kisebbségek nyelvének védelmét a nemzetiségek között élő szlovákok jogai elleni támadásnak minősíti. Szükségesnek tartjuk itt a mai annyiszor hangoztatott véleményünket megismételni: A nemzetiségek nyelvének szabad használatát csak úgy látjuk biztosítottnak, ha a vegyes lakosságú járásokban a hivatalokban a nemzetiségek nyelvét is beszélik, de ez egyáltalán nem a dél-szlovákiai szlovákok kétnyelvűvé tételét célozza, hanem a nemzeti egyenjogúság alapfeltétele és a hivatali ügyintézés megkönnyítése.

5. Nagy jelentőséget tulajdonítunk a törvényjavaslat azon bekezdésének, amely a nemzetiségek anyanyelvi művelődését biztosítja. Kérjük, hogy ez a törvény is ilyen fogal-

304 „a cseh és a szlovák nemzettel önkéntes, megbonthatatlan és testvéri közösségben élő magyar, német... stb. nemzetiség alkotja”, „arra törekedve, hogy tovább mélyítse és szilárdítsa a nemzetek és nemzetiségek önkéntes együttélését...”

305 lényegi, elválaszthatatlan tulajdonsága.

306 „Tehát a nemzet alapvető, jobban mondva egyik alapvető attribútumaként pontosan a nyelv maradt meg a számunkra. A mi esetünkben valóban igaz az, hogy a szlovák nyelv a nemzeti öntudatban betöltött szerepe miatt támadások és védekezések tárgya volt és a mai napig is az.”

307 A Szlovák Tudományos Akadémia Ludovít Štúr Nyelvtudományi Intézetének nyilatkozata a Pravda 1968. október 14-i számában jelent meg. Lásd a 68. sz. dokumentumot.

mazásban kerüljön bele az alkotmányba, s nem azért, mintha nemzetiségeink számára főiskolákat akarnánk követelni, hanem azért, mert így ez nem zárja ki a már létező pedagógiai főiskolánk, tanszékeink s egy esetleges egyetemi részleg (jogi, filozófiai és gazdasági szakkal) létét.

6. S végül ellentmondásosnak tartjuk a törvényjavaslat azon részeit, ahol az öngazgatásról („v tomto rámci samostatne a samosprávne rozvíjajú vlastný národný život”),³⁰⁸ s a különböző nemzeti szervek mellett létesítendő nemzetiségi fiókszervekről van szó. Az öngazgatás fiókszervekkel, tehát saját nemzetiségi szervek nélkül ugyanis csak lát-szatra öngazgatás. Éppen ezért kérjük, hogy a törvényjavaslatban konkrétan rögzítsék azoknak az önálló nemzetiségi szervezeteknek a szükségét, amelyek a nemzetiségi öngazgatást kifejezik és gyakorolják.

Bratislava, 1968. október 13.³⁰⁹

A SZLOVÁKIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
MAGYAR SZEKCIÓJÁNAK VEZETŐSÉGE

Új Szó, 1968. október 15. 2. p.

70

Pozsony, 1968. október 17. A Csemadok KB Titkársága pártszervezetének nyilatkozata, amelyben a nemzetiségi alkotmánytörvény javaslata kapcsán a nemzetiségi ellentéteket újból felszító sajtókampány ellen tiltakozik.

NYILATKOZAT

A Csemadok Központi Bizottsága titkárságának és a Hét szerkesztőségének kommunistái 1968. október 17-én megtartott taggyűlésükön megvitatták a Csehszlovákia föderációs államjogi rendezésével kapcsolatban kialakult politikai helyzet[et] és a nemzetiségek helyzetének rendezésére vonatkozó alkotmánytörvény tervezetének benyújtásával kapcsolatban felmerült kérdéseket.

Pártszervezetünk egyöntetűen állást foglalt Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákiai Kommunista Pártja Központi Bizottságának irányvonala mellett, mely megjelöli az egyedüli helyes utat a jelenleg kialakult helyzetből. Hitet tettünk amellett, hogy e törekvésükben ránk, mint kommunistákra pártunk központi bizottsága és annak vezetői mindenkor számíthatnak. Úgy hisszük, hogy állásfoglalásunkkal és nyilatkozatunkkal egyetértnek a Csemadok tagjai, helyi szervezetei, járási bizottságai és központi bizottságunk is.

308 „ennek keretében önállóan és öngazgatásilag fejlesztik saját nemzeti életüket.”

309 Valószínűleg elírásról van szó. A nyilatkozat nem lehet október 13-i keltezésű, mivel a Szlovák Tudományos Akadémia Ludovít Stúr Nyelvtudományi Intézetének nyilatkozata, amelyre hivatkozik, a *Pravda* 1968. október 14-i számában jelent meg.

Szilárd elhatározásunk, hogy tovább haladunk a januárban megkezdett úton. Tovább kell fejleszteni a demokratizálódási folyamat pozitív vonásait, de elítéljük, mint előzőleg is tettük, ennek negatív megnyilvánulásait. Munkánk célját továbbra is pártunk akció-programjának megvalósításában látjuk, mivel ez az egyedüli útja annak, hogy Csehszlovákia népei békében és egyetértésben építhessék tovább a szocializmust. Most, amikor Csehszlovákia megalakulásának 50. évfordulóját és a vágatornóci³¹⁰ manifesztáció 30. évfordulóját ünnepeljük, az a gondolat kristályosodik ki bennünk, hogy továbbra is szilárd elhatározással küzdjünk, hagyományainkhoz híven, a csehszlovákiai magyarság jogainak elismertetéséért, a nemzetiségi jogok törvénybe iktatásáért, a marxi-lenini elvek alapján, mert úgy érezzük, hazánk egysége csak így lehet megbonthatatlan. Mindenkor szembehelyezkedtünk és szembehelyezkedünk azokkal, akik meg akarják bontani hazánk szocialista egységét, a nemzetiségekkel kialakítandó jó viszonyt és jövőnk zálogát, a szocialista tábor egységét.

Pártszervezetünk újból megtárgyalta a Csehszlovákia nemzetiségei helyzetének rendezésére kidolgozott alkotmánytörvény-javaslatot és ezzel teljes egészében egyetért. Hisszük, hogy az új alkotmánytörvény, amely biztosítja a nemzetiségek jogegyenlőségét, az egyetlen és teljes biztosító a Csehszlovák Szocialista Szövetségi Köztársaságban élő nemzetek és nemzetiségek igazságos egyenjogúságon alapuló szövetségének.

Aggodalommal tölt el bennünket, hogy a törvényjavaslat nyilvános megvitatása ürügyén egyes sajtóorgánumok újból helyet adnak a túlfűtött, csak a nemzeti érdekeket szem előtt tartó véleményeknek, s ez esetben sajnos nem képez kivételt az SZLKP KB hivatalos sajtóorgánuma, a Pravda sem. E sajtókampány újból felszítja az augusztus 21. előtti egészségtelen nemzeti és nemzetiségi ellentéteket.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság egysége számunkra nemzetiségi létünket meghatározó valóság. Mi e földön születünk, élünk és e hazában látjuk sorsunk, jövőnk biztosítását. Egyenjogú államalkotó része akarunk lenni e hazának, mind a kötelességek gyakorlásában, mind a jogok élvezésében. A jogaink elleni támadásban a szocializmus ügye elleni támadást, a január óta kialakult politikai irányvonal és a CSKP akció-programja ellen irányuló támadást látjuk. Az ilyen szándékos törekvések ellen tiltakozunk, minden erőnkkel harcolunk és harcolni fogunk.

Értse meg mindenki, hogy szándékaink és törekvéseink becsületes, őszinte szocialista törekvések. Mint a múltban, most is támogatni, segíteni akarjuk hazánk haladó erőit. E tekintetben szükségesnek tartjuk, hogy e nyilatkozat megerősítésére Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága hívja össze a csehszlovákiai magyar kommunisták országos aktíváját, hogy pártunk Központi Bizottsága közvetlenül is meggyőződjék mindnyájunk őszinte, igaz magatartásáról.

Követeljük, hogy az SZLKP Központi Bizottsága ítélje el az állam egységének megbontására törekvő szándékokat, és bízunk abban, hogy a Nemzetgyűlés a nemzetiségek jogainak biztosítását a föderációs alkotmánytörvénnyel egyidőben szentesíti.

A CSEMADOK KB TITKÁRSÁGÁNAK PÁRTSZERVEZETE

Hét, 1968. november 3. 11. p.

310 Helyesen: tornóci.

Pozsony, 1968. október 18. Ondrej Klokočnak az SZLKP KB Elnöksége elé terjesztett javaslat a Nemzetiségi Bizottság elnökének, alelnökének és elnökségi tagjainak, valamint a Nemzetiségi Titkárság vezetőjének jóváhagyására.

Návrh na predsedu, podpredsedu a ostatných členov predsedníctva Výboru Slovenskej národnej rady pre národnosti a vedúceho sekretariátu Predsedníctva SNR pre národnosti

Na základe uznesenia 3. schôdzky Predsedníctva Ústredného výboru KSS z 11. septembra 1968 o súčasných problémoch národnostných menšín na Slovensku Slovenská národná rada zriadila na svojej 21. schôdzi 4. októbra 1968 Výbor Slovenskej národnej rady pre národnosti (ďalej len Výbor), ako svoj iniciatívny a kontrolný orgán pre otázky života národností na Slovensku, ktorý má vyjadrovať záujmy národností, zabezpečovať uskutočňovanie ich práv a dbať na dodržiavanie zásad národnostnej politiky ČSSR na území Slovenska.³¹¹

Výbor, pozostávajúci z 11 poslancov a 3 členov SNR – neposlancov národnosti maďarskej, 5 poslancov a 1 člena SNR – neposlancu ukrajinskej národnosti a z 13 poslancov SNR slovenskej národnosti (spolu 33 členov) – z národnostne zmiešaných volebných obvodov, si má zvoliť zo svojich členov 6-členné predsedníctvo v rovnakom počte z členov slovenskej, maďarskej a ukrajinskej národnosti.

Slovenská národná rada prijala súčasne zásadu, že predsedom Výboru má byť poslanec SNR z príslušníkov národností, pričom – ak je predseda príslušníkom jednej národnosti – je podpredseda príslušníkom druhej národnosti.

Ustavujúca schôdza, na ktorej sa má zvoliť predsedníctvo Výboru, je zvolaná na 25. októbra 1968. Preto sa doporučuje, aby Výboru bol predložený tento návrh na členov predsedníctva:

predseda: Štefan Fábry, nar. 26. 8. 1911 v Krásnohorskom Podhradí, okres Rožňava, podpredseda Komisie SNR pre národné výbory, nár. maďarskej, člen KSČS

podpredseda: Peter Dupaj, nar. 17. júna 1919 v Ondavke, okres Bardejov, pracovník OV KSS v Prešove, nár. ukrajinskej, člen KSČS

členovia: František Farga, nar. 23. 9. 1909 v Sečiankach, okres Lučenec, pol. pracovník, nár. maďarskej, člen KSČS

Anna Hirková, nar. 11. 3. 1926 v Nižných Čabinách, okres Humenné, okr. šk. inšpektorka, nár. ukrajinskej, členka KSČS

Ján Janík, nar. 24. novembra 1924 v Čemiciach, okres Lipt. Mikuláš, člen ÚV KSS, nár. slovenskej

Ernest Krížan, nar. 26. januára 1917 v Smoleniciach, okres Trnava, ved. odb. obchodu ZsKNV, nár. slovenskej, člen Strany slobody.

³¹¹ Lásd a 66. sz. dokumentumot.

X X X

Predsedníctvo Slovenskej národnej rady zriadilo v zmysle hore uvedeného uznesenia Predsedníctva ÚV KSS – 23. septembra 1968 sekretariát Predsedníctva SNR pre národnosti ako svoj pomocný orgán a súčasne pomocný orgán Výboru SNR pre národnosti, na čele s vedúcim, ktorého ustanovuje Predsedníctvo SNR.

Doporučuje sa, aby do funkcie vedúceho sekretariátu Predsedníctva SNR pre národnosti bol ustanovený s. Bertalan T o l v a j , riaditeľ Strednej všeobecnovzdelávacej školy v Kráľovskom Chlmci.³¹²

SNA, ÚV KSS, k. 1214, a. j. 9., géppel írt tisztazat

Összefoglalás: Az SZNT az SZLKP KB Elnökségének 1968. szeptember 11-i határozata alapján október 4-én a nemzetiségi ügyekben illetékes kezdeményező és ellenőrző szerveként létrehozta az SZNT Nemzetiségi Bizottságát. A 14 magyar, 6 ukrán és 13 szlovák nemzetiségű tagból álló 33 fős bizottságnak 6 fős elnökséget kell választania, azonos számban a szlovák, magyar és ukrán tagjai közül. Az SZNT elfogadta azt az alapelvet, hogy a bizottság elnöke az egyik, alelnöke a másik nemzetiség tagjai közül kerüljön ki. Az alakuló ülést, amelyen az elnökséget meg kell választani, október 25-re hívták össze. A bizottság elnökévé Fábry Istvánt, alelnökévé Peter Dupejt, az elnökség további magyar tagjává Faraga Ferencet, a Nemzetiségi Titkárság vezetőjévé Tolvaj Bertalant javasolják.

72

Prága, 1968. október 27. A nemzetiségi alkotmánytörvény-tervezet módosítás előtti, az alkotmánytörvény elfogadása után a sajtóban tévesen mégis közzétett eredeti szövege.

A CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG NEMZETISÉGEINEK HELYZETÉT SZABÁLYOZÓ 1968. OKTÓBER 27-I ALKOTMÁNYTÖRVÉNY

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzetgyűlése szem előtt tartva, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság dolgozó népét, amely a teljes államhatalom forrása, a közös hazában megbonthatatlan egységben a cseh és a szlovák nemzettel együtt a magyar, a német, a lengyel, és az ukrán (ruszin) nemzetiség is alkotja,

312 Az SZLKP KB Elnöksége az előterjesztést 1968. október 21-én tárgyalta meg, azonban csupán a Nemzetiségi Tanács elnökére és alelnökére, valamint a Nemzetiségi Titkárság vezetőjére vonatkozó javaslatot hagyta jóvá, a Nemzetiségi Bizottság elnökségi tagjaira vonatkozót nem. Az SZNT Nemzetiségi Bizottságának alakuló ülésére végül október 23-án került sor, elnökségének tagjait azonban csupán a december 3-i ülésen választották meg.

amelyek a Nemzeti Front politikájának szellemében alkotó módon részt vesznek az ország, annak szocialista társadalmi és államrendszere fejlesztésében és ennek keretében önállóan és öngazgatásilag fejlesztik saját nemzeti életüket;

a proletár nemzetköziség és a szocialista demokrácia elvétől áthatva és arra törekedve, hogy tovább mélyítse és szilárdítsa a nemzetek és nemzetiségek önkéntes együttélését, együttműködését és szolidaritását, s valamennyi nemzetiségnek egyenlő helyzetet és részvételt biztosítson az államakarat formálásában és az államhatalom gyakorlásában és megadja további fejlődésük hatékony jogi kezességét,

az alábbi alkotmányjogi törvényt fogadta el:

1. CIKKELY

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság mint a cseh és a szlovák nép, valamint a köztársaság területén élő nemzetiségek közös állama, a szocialista demokrácia és nemzetköziség szellemében a magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiségnek biztosítja a sokoldalú fejlődés lehetőségeit és eszközeit.

2. CIKKELY

(1) A nemzetiségeknek létszámuk arányában kell képviseletet nyerniük a politikai szervezetben, a képviseleti testületekben és a többi állami szervben, egyenlő helyzetűeknek kell lennie a gazdasági és kulturális életben.

(2) A Cseh Nemzeti Tanács és a Szlovák Nemzeti Tanács külön törvényekkel határozza meg, mely képviseleti testületek és végrehajtó szervek mellett létesülnek olyan szervek, amelyek biztosítják a nemzetiségek jogainak érvényesülését és a törvények által meghatározott terjedelemben önállóan döntenek sajátos érdekeikről.

3. CIKKELY

A magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiségű polgároknak a törvények által meghatározott terjedelemben és feltételekkel biztosítani kell:

- az anyanyelvi művelődés jogát,
- a kulturális élet fejlesztésének jogát,
- az anyanyelv használatának jogát a hivatalokkal és más állami szervekkel való kapcsolatban,
- a nemzetiségi társadalmi kulturális szervezetekben való társulás jogát,
- az időszaki és nem időszaki sajtótermékek kiadásának és a tömegtájékoztatási eszközök használatának jogát.

4. CIKKELY

- (1) A polgár szabadon, saját meggyőződése szerint dönt nemzetiségéről.
- (2) Tilos az elnemzetietlenítésre irányuló nyomás bármilyen formája.
- (3) A bármely nemzetiséghez való tartozás egyetlen polgárnak sem lehet kárára.

5. CIKKELY

Ezt az alkotmánytörvényt szövetségi és nemzeti törvényekkel hajtják végre.

6. CIKKELY

Ezzel az alkotmányerejű törvénnyel hatályát veszti a Tt. 100/1960. számú alkotmány 25. cikkelye.

7. CIKKELY

Ez az alkotmánytörvény 1969. január 1-jén lép életbe.

*Új Szó, 1968. október 29. 1. p.*³¹³

73

Prága, 1968. október 27. A nemzetiségi alkotmánytörvénynek a Nemzetgyűlés által jóváhagyott, a sajtóban azonban csupán tíznapos késéssel közzétett végleges szövege.³¹⁴

A CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG NEMZETISÉGEINEK HELYZETÉT SZABÁLYOZÓ 1968. OKTÓBER 27-I ALKOTMÁNYTÖRVÉNY

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzetgyűlése

szem előtt tartva, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság dolgozó népét, amely a teljes államhatalom forrása, a közös hazában megbonthatatlan egységben a cseh és a szlovák nemzettel a magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiség is alkotja s ezek a nemzetiségek, a Nemzeti Front politikájának szellemében, alkotó módon részt vesznek az ország fejlesztésében s egyben kibontakoztatják nemzeti életünk sajátos formáit;

arra törekedve, hogy elmélyítse és megszilárdítsa a nemzetek és a nemzetiségek testvéri együttélését és szolidaritását s a nemzetiségeknek biztosítsa a részvételt az államhatalomban és megadja további fejlődésük hatékony kezességét,

313 A dokumentumot közli még Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok. NDC évkönyv '93.* Bratislava/Pozsony/Pressburg, Nemzetiségi Dokumentációs Centrum, 1993, 40–41. p.; Szabó Rezső: i. m. 392–394. p.

314 Az *Új Szó* szerkesztősége a félreértéshez a következő magyarázatot fűzte:

„Olvasóink valószínűleg meglepődnek a fenti cím láttán. Ez ugyanis szó szerint egyezik azzal, amely lapunk október 29-i számának első oldalán hívta fel a figyelmet a nemzetiségi alkotmánytörvény szövegére. Kötelességünknek tartjuk, hogy magyarázattal szolgáljunk, bármennyire is kínos ez számunkra.

Október 29-i, keddi lapszámunkban ezt az alkotmánytörvényt teljes egészében a ČTK előző napi anyaga alapján közöltük, annak tudatában, hogy ezt a szöveget hagyta jóvá a Nemzetgyűlés október 27-i plenáris ülése. Egy-két nappal később már szignalizálták nekünk, hogy a Nemzetgyűlés valószínűleg egy másik, a Nemzetgyűlés bizottságai által módosított szöveget fogadott el. Érdeklődtünk a Csehszlovák Sajtóiroda bratislavai központjánál, ahonnan azt a választ kaptuk, hogy az általunk közölt szöveg autentikus és végleges.

További bejelentések alapján Prágában, a Nemzetgyűlés illetékes szerveinél is kivíztgáltuk az ügyet. Itt megállapítottuk, hogy a gyanú helyénvaló volt, az elfogadott alkotmánytörvény szövegétől több jelentős részletben eltérő anyagot közöltünk. Bár a szerkesztőséget ezért semminemű felelősség nem terheli, kérjük olvasóink elnézését ezért a hibáért, amely lapunk két évtizedes történetében egyedülálló. Egyben felszólítjuk a ČTK vezetőségét, hogy azonnal indítson vizsgálatot a felelősség eldöntésére és annak eredményéről – lapunk közvetítésével – tájékoztassa olvasótáborunkat is.

Az alábbiakban közöljük a Nemzetgyűlés október 27-i ülésén megszavazott nemzetiségi törvény teljes szövegét.”

az alábbi alkotmánytörvényt fogadta el:

1. CIKKELY

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság, mint a cseh és a szlovák nemzet, valamint a köztársaság területén élő nemzetiségek közös állama, a szocialista demokrácia és az internacionalizmus szellemében a magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiségeknek biztosítja a sokoldalú fejlődés lehetőségeit és eszközeit.

2. CIKKELY

A nemzetiségek létszámuknak megfelelően nyernek képviseletet a képviseleti testületekben és más választott szervezetben.

3. CIKKELY

(1) A magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiségű polgároknak, nemzeti fejlődésüknek megfelelő terjedelemben, a törvény által megszabott feltételek között biztosítják:

- a) a saját nyelvükön való művelődés jogát,
- b) a sokoldalú kulturális fejlődés jogát,
- c) az illetékes nemzetiség által lakott területeken saját nyelvük használatának jogát a hivatalos kapcsolatban,
- d) a nemzetiségi kulturális-társadalmi szervezetekben való társulás jogát,
- e) a saját nyelvű sajtóra és tájékoztatásra való jogot.

(2) Törvények szabályozzák az 1. számú bekezdésben felsorolt jogok terjedelmét és feltételeit.

4. CIKKELY

- (1) A polgár szabadon, saját meggyőződése szerint dönt nemzetiségéről.
- (2) A bármely nemzetiséghez való tartozás egyetlen polgárnak sem lehet kárára érvényesülésében a politikai, a gazdasági és a társadalmi életben.
- (3) Tilos az elnemzetietlenítésre irányuló nyomás minden formája.

5. CIKKELY

Ezt az alkotmánytörvényt a Szövetségi Gyűlés törvényeivel és a nemzeti tanácsok törvényeivel hajtják végre. A nemzeti tanácsok törvényei egyben meghatározzák, hogy mely képviseleti testületek és végrehajtó szervek mellett létesülnek olyan szervek, amelyek biztosítják a nemzetiségi jogok érvényesítését.

6. CIKKELY

Az alkotmány (Tt. 100/1960 sz. alkotmánytörvény) 25. cikkelye ezzel hatályát veszti.

7. CIKKELY

Ez az alkotmánytörvény 1969. január 1-jén lép életbe.

Új Szó, 1968. november 7. 1. p.³¹⁵

315 A dokumentumot közli még Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában...* i. m. 41–42. p.; Szabó Rezső: i. m. 394–397. p.; valamint a törvénytár alapján cseh eredetiben: Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: i. m. 279–280. p.

Ótátrafüred, 1968. november 17. A Matica slovenská magas-tátrai munkaértekezletének zárónyilatkozata, amely bejelenti azt az igényt, hogy a szlovák nyelvet hivatalos államnyelvként kezeljék, valamint hogy a Matica slovenská képviselői részt vehessenek a nemzetiségi törvények kidolgozásában.

ZÁVERY Z PRACOVNEJ PORADY DELEGÁTOV MIESTNYCH ODBOROV MATICE SLOVENSKEJ V DŇOCH 16. A 17. NOVEMBRA 1968 VO VYSOKÝCH TATRÁCH

Podľa uznesenia Obnovujúceho valného zhromaždenia Matice slovenskej dňa 10. augusta 1968 v Martine sa zišli delegáti miestnych odborov v dňoch 16. a 17. novembra 1968 vo Vysokých Tatrách na pracovnú poradu, aby prerokovali základné problémy a najbližšie úlohy matičného hnutia.

Po vypočutí referátov dr. Jána Martáka, správcu Matice slovenskej a prof. Alojza Kuruca, riaditeľa Členského ústredia, ako aj diskusie delegátov, pracovná porada sa uznesla na týchto záveroch:

Pracovná porada schvaľuje prednesené referáty a návrhy komisií Výboru Matice slovenskej a ukladá Výboru Matice slovenskej zabezpečiť realizáciu navrhovaných opatrení. Členom všetkých orgánov Matice slovenskej, ktorí zastávajú funkcie najmä v stranických a štátnych orgánoch ukladajú, aby uznesenia orgánov Matice slovenskej z titulu aj týchto verejných funkcií presadzovali v príslušných stranických a štátnych orgánoch.

Osobitnú pozornosť treba venovať týmto otázkam:

Delegáti žiadajú, aby český jazyk v Českej socialistickej republike a slovenský jazyk v Slovenskej socialistickej republike sa v zmysle ústavného zákona o federácii dôsledne rešpektovali ako štátne a úradné jazyky v národnostne zmiešaných oblastiach.

Delegáti žiadajú Slovenskú národnú radu, aby do komisie, poverenej vypracovať zákon o národnostiach v Slovenskej socialistickej republike, boli kooptovaní aj zástupcovia Slovákov z južného a východného Slovenska: dr. Kádek, dr. Hudák, dr. Okáli, doc. dr. Sedlák, Ing. Učník a Ing. Strýček.

Delegáti žiadajú, aby právo národnosti na vzdelanie vo vlastnom jazyku sa týkalo len povinného základného vzdelania. Vlastivedné predmety na neslovenských školách však majú vyučovať slovenskí učitelia v slovenskom jazyku. Zriaďovanie slovenských škôl v národnostne zmiešaných oblastiach nemôže byť obmedzené počtom školopovinných detí.

Delegáti žiadajú Slovenskú akadémiu vied o cieľavedomý a sústredený výskum národnostného zloženia v južných a východných okresoch Slovenska.

Delegáti žiadajú Povereníctvo kultúry a informácií a umelecké zväzy o všestrannú podporu rozvoja kultúrneho života na južnom a východnom Slovensku a aby umelecké zväzy podľa príkladu umeleckého odboru Matice slovenskej Intergenerácie usporadúvali na južné a východné Slovensko zájazdy a iné kultúrne podujatia.

Delegáti žiadajú novoustanovený Úrad pre tlač a informácie, aby vykonal opatrenia na zamedzenie štvavých protislovenských a protimatičných výpadov v maďarských a ukrajinských časopisoch a rozhlase na Slovensku.

Delegáti žiadajú tiež správu spojov, aby zabezpečila pokrytie hluchých priestorov televízneho signálu predovšetkým na južnom Slovensku a zriadenie rozhlasového a televízneho vysielania v Martine.

Delegáti žiadajú Slovenskú národnú radu, aby pre Slovenskú socialistickú republiku platila ako štátny symbol slovenská národná zástava a historický slovenský národný znak, aby tento znak v novom federatívnom štátnom znaku uplatnil sa rovnocenne a aby pri oficiálnych príležitostiach používala sa i federálna i národná zástava. Žiadajú tiež nové riešenie otázky štátnej hymny Slovenskej socialistickej republiky.

[...] ³¹⁶

Matičné čítanie, 1968. december 7. 7–8. p.

Összefoglalás: A Matica slovenská helyi szervezeteinek küldöttei 1968. november 16–17-én munkaértekezletet tartottak a Magas-Tátrában, hogy megvitassák a maticás mozgalom legközelebbi teendőit. Az értekezlet a következő határozatokat hozta: Feladatul adja a Matica slovenská azon tagjainak, akik a párt- és állami szerveknél valamilyen tisztséget töltenek be, hogy a Matica határozatait az illető szervekben is érvényesítsék. Csehszországban a cseh, Szlovákiában a szlovák legyen a hivatalos nyelv a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken is. A nemzetiségi törvény kidolgozásával megbízott bizottságba kooptálják a dél- és kelet-szlovákiai szlovákok képviselőit is. Az anyanyelvi művelődés joga csak a kötelező alapfokú művelődésre vonatkozzon, a honismereti tantárgyakat a nemzetiségi iskolákban is szlovák tanítók és szlovákul tanítsák. A Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal akadályozza meg a szlovákiai magyar és ukrán lapokban és rádióban tapasztalható szlovák- és maticaellenes propagandát. Szlovákia állami szimbólumai a szlovák nemzeti zászló és a történelmi szlovák címer legyenek, s a szlovák címer részét képezze a szövetségi címernek is.

75

Ótátrafüred, 1968. november 24. A csehszlovákiai magyar kultúra és tudomány képviselői országos értekezletének zárónyilatkozata, amely síkra száll az önigazgatás elvének érvényesüléséért és a kisebbségi magyar tudományos intézményrendszer kiépítéséért.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR KULTÚRA ÉS TUDOMÁNY KÉPVISELŐINEK ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉRŐL KIADOTT ZÁRÓNYILATKOZAT

Azok a törekvések, melyek 1968 januárjától a CSKP kezdeményezéséből szocialista társadalmunk demokratikus megújulására és államunk föderatív átalakítására irányul-

316 A kihagyott rész a szervezeti élettel, a kulturális rendezvények szervezésével és a Matica Matičné čítanie című lapjának terjesztésével foglalkozik.

va kibontakoztak, a csehszlovákiai magyar nemzetiség körében is élénk és termékeny hatást váltottak ki. A csehszlovákiai magyarság a cseh és a szlovák nemzet kapcsolatainak föderatív rendezésében a köztársaság állami egységének fő biztosítékát látja; a két többségi nemzettel együtt élő nemzetiségek jogainak rendezését, a szocialista demokrácia elveivel összhangban – saját nemzeti érdekeinek, gazdasági, politikai és kulturális lehetőségeinek korszerű kiteljesítésén kívül – szintén olyan követelményként fogja fel, amely a közös haza belső biztonságának megerősítését hivatott szolgálni.

A magyar nemzetiség államalkotó jellegéről és szerepéről fejlődésének folyamán többször, többek között ebben az évben is fényes tanúbizonyságot adott, annak ellenére, hogy a nemzeti kollektívumból adódó jogigényeit a demokratizálódási folyamattal megdöböntő ellentétben álló nemzetiség-ellenes kampányban kétségbe vonták, elvitták.

Nemzetiségi társadalmukban a köztársaság nemzeti és nemzetiségi közötti baráti együttélés és a közös kötelességekből fakadó egyenjogúság eszméje még fejlődésünk első szakaszában kialakult. Ennek az eszmének egyik legjelentősebb kialakítói és megfogalmazói azok az értelmiségi csoportok voltak, melyek a két világháború közötti munkásmozgalomban és az akkori haladó ifjúsági mozgalmakban, főleg a Sarlóban máig hatóan példamutató tevékenységet fejtettek ki. Az egész magyar nyelvterületre jelentős demokratikus hatást gyakorló Sarlós nemzedék a nemzeti sajátosságokhoz való természetes ragaszkodás mellett a magasrendű és áldozatos nemzetköziség hordozója és a köztársaság népei baráti együttműködésének hirdetője, eszményítője volt. A nemzetiségi kérdés elemzésénél azonban a sarlósok nemcsak az itteni magyarság adott helyzetéből és a csehszlovákiai nemzetek és nemzetiségek békés együttélésének, termékeny szellemi kapcsolatának következményéből indultak ki, de Közép-Európa kis népeinek hasonló irányú fejlődését és a magyarsággal közös gazdasági érdekeit is figyelembe vették. „Kelet-Európa kis nemzetei nem fejlődhetnek egymás ellen” – írta Balogh Edgár 1929-ben. S mi, 1968-ban, negyven év múlva sem mondhatunk mást. Közép-Európában ma természetesen minden helyi kérdés egyetemes problémaként jelentkezik, s a szlovákiai magyarság (s ezen belül a szlovákiai magyar értelmiség) akkor szabadul meg az elmúlt húsz évben szemléletét jellemző provincializmustól, ha megpróbál felnőni ehhez az egyetemes problémához.

A második világháború és következményei okozta félbeszakadás után 1948-ban a csehszlovákiai magyarság történetében is minőségileg új szakasz nyílt meg. Az akkor megindult szocialista fejlődés reményteljes ígéret volt az elmúlt évek csalódásai és megpróbáltatásai után. Magyarságunk a nehéz körülmények között, értelmiségétől megfosztva, politikai dezorientáltságban élve, az önbizalom teljes hiányában és a kiszolgáltatottság nyomasztó érzésének hatása alatt a társadalmi, politikai élet peremére került. A kivezető út ebből a helyzetből számos buktatón és akadályon keresztül valósult meg. Törvénybe foglalt kisebbségi jogaink minimálisak voltak, szinte kizárólag kulturális közegekben mozoghattunk és fejthettünk ki tevékenységet. A magyarság politikai és közéleti szerepe egyénekre korlátozódott, akik, kevés kivételtől eltekintve, lényegében és igazában nem voltak tolmácsolói, élharcosai a csehszlovákiai magyarság jogos nemzetiségi igényeinek.

E rövid visszapillantás részben tükrözi annak a húsz éves, deformációtól terhes politikai gyakorlatnak a jelenségeit, amelyek a nemzetiségi létünkéből fakadó korlátozások mellett megbénították egyenes úton való nemzetiségi kibontakozásunkat az élet szinte valamennyi területén.

Ezért történhetett meg az, hogy az említett kibontakozás fordított irányú társadalmi mozgás eredményeként érte el a jelenlegi szintet. Az 1949-ben létrejött Csemadok szigorúan kulturális, népnevelő, népművészeti tevékenységből kiindulva jutott el 1968-ig, amikor a nemzetiségi kérdés megoldása terén a csehszlovákiai magyarság egészének szószólójaként lépett és léphetett fel, lényegében társadalompolitikai követelésekkel.

A szükségszerű társadalmi fejlődés azonban a torzítások ellenére is szinte alapjában véve változtatta meg az itt élő magyarság társadalmi struktúráját. Népi talajból kisarjadt irodalmár, újságíró, pedagógus értelmiségünk mellett fokozatosan egy új generáció felnevelődésével – habár egyelőre szétszórta – létrejött természettudományi, műszaki és további humán értelmiségünk.

Elértük azt a szintet, amikor szükségessé válik nemzetiségi múltunk és jelenünk tudományos szintű vizsgálata, feltérképezése. A megnövekedett igények, a kor, a tudományos-műszaki forradalom korszaka, a progresszív társadalmi fejlődés érdekében, elengedhetetlenül megkövetelik a konkrét tudományos ismeret- és információrendszer kialakítását.

Szükségesnek látjuk olyan központi szintű magyar intézmények és értelmiségi szakmai csoportok létrehozását, amelyek egyrészt hatékonyan bekapcsolódnának a csehszlovákiai magyarság szellemi életébe, másrészt a csehszlovákiai magyarság helyzetének és problémáinak tudományos, adatszerű feldolgozásán és minősítésén túl hozzájárulnának gazdasági, jogi, politikai és kulturális problémáink megoldásához.

Szükségesnek látjuk, hogy a Csemadok KB titkársága mellett megalakuljon egy hivatásos tudományos szakcsoport, amely kidolgozná létesítendő nemzetiségi tudományos intézetünk koncepcionális kutatási programját és megkezdené a tudományos (történelmi, néprajzi, szociológiai, irodalmi- és nyelvtudományi) szaktanácsok kiépítését. Az egyes szaktanácsok feladata az lenne, hogy a felsorolt szakterületeken megkezdje és megszervezze a tudományos kutatómunkát s ezáltal hathatósan befolyásolja értelmiségünk szakmai tudásának elmélyítését.

A tudományos kutatómunka bázisának megteremtésén túl el kell érünk azt is, hogy az értelmiségnek azok a csoportjai, amelyek eddig a nemzetiség szellemi életében tevékenyebben nem vettek részt, aktívan bekapcsolódjanak a népnevelő ismeretterjesztő munkába és segítsenek létrehozni azt a szükséges erőforrást, amely feltétele a tudományos szintű gondolkodás kialakításának. Fontos lenne ehhez a Természet és Társadalom³¹⁷ című folyóirat szerkesztési koncepciójának megváltoztatása olyan értelemben, hogy eredeti tudományos és tudományos-ismeretterjesztő írások jelenjenek meg benne csehszlovákiai magyar szerzők tollából. A Szocialista Nevelés³¹⁸ című havonta megjelenő szakmai folyóirat szerkesztési koncepcióját is olyan értelemben kellene megváltoztatni, hogy a lap a pedagógiai kutatómunka ösztönzőjévé váljon és nagyobb teret adjon az iskolaügyünket érintő problémáknak.

Az 1968. október 27-én elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény a nemzetiségeknek is kollektív jogokat biztosít. A közeljövőben külön törvények vannak hivatva biztosítani a nemzetiségek és így a csehszlovákiai magyarság nemzeti életének kiteljesedé-

317 A szlovák *Príroda a spoločnosť* magyar nyelvű mutációjaként 1961 óta megjelentetett tudományos-ismeretterjesztő havilap.

318 A magyar tannyelvű iskolák számára 1956 óta kiadott módszertani folyóirat.

sét. Elvárjuk, hogy ezek a résztörvények az alkotmánytörvényekben keretszerűen biztosított nemzetiségi képviseleti és végrehajtó szervek létesítésével, a nemzetiségi szempontok szerinti területi átszervezéssel, a nyelvi jogok rendezésével, külön nemzeti iskolai és kulturális irányító szervek létesítésével, a sajtó és gyülekezési jogok kiszélesítésével rendelkezik majd a csehszlovákiai magyarság részvételét az államhatalom gyakorlásában.

A jelen helyzetben és a jövőben programszerűen arra kell törekednünk, hogy az alkotmánytörvény és a résztörvények adta jogokat és lehetőségeket a legteljesebb mértékben kihasználjuk és érvényesítsük. Így tudjuk demonstrálni legmúltóbban azt a meggyőződésünket, hogy ez az alkotmánytörvény – a múlttal szemben újat hozó pozitívumai ellenére is – átmeneti jellegű, s hogy a jövőre nézve továbbra is az öngazgatás elvének törvénybe foglalását tartjuk végleges megoldásnak.

A nemzetiségi jogaink érvényesítése folytán kibontakozott alkotó energia, meggyőződésünk szerint elsőrendű gazdasági és kulturális érdeke mind a szlovák nemzetnek, mind a Csehszlovák Szocialista Köztársaságnak. A csehszlovákiai magyarság és annak értelmisége, haladó hagyományainkhoz, a Sarló megfogalmazta közép-európai közeledés gondolatához híven továbbra is törekedni fog a szlovákság és a magyarság termékeny együttműködésére, abban a meggyőződésben, hogy a kicsinyes torzsalkodáson való felülemelkedés a jövő útját egyengeti.

A csehszlovákiai magyarság, fél évszázados története folyamán, sorsfordulók kavargásában, becsületes kiállásával számtalanszor tanúbizonyságát adta hazafiúi és etikai érettségének. Ötven éves múltunk folyamán, ha nem is mindig, de többnyire a demokratizmus, a humánus eszméi, a társadalmi haladást elősegítő törekvések érvényesültek. Ez ma sincs másképpen, mert a magyarságot megillető jogok törvénybe foglalásáért kifejtett tevékenységünk voltaképpen a demokratizmusnak, az általános emberi jogokért folytatott harc humánus eszméjének a kifejezője. Meggyőződésünk, hogy az emberi, de ugyanakkor a nemzetiségi jogok a gyakorlatban maradéktalanul csak mélyen demokratikus elvek alapján irányított társadalmi rendszerben érvényesülhetnek.

Az elmondott elvek és eszmék jegyében kell megvalósítanunk a csehszlovákiai magyar társadalomban mindazokat a törekvéseket, amelyek népünket a társadalmi és politikai közélet egyenrangú részesévé emelik.

Ótátrafüred, 1968. november 24.

A csehszlovákiai magyar kultúra és tudomány képviselői
országos értekezletének résztvevői.

Hét, 1968. december 8. 2–3. p.

Pozsony, 1968. december 4., Az Új Szó tudósítása az SZNT Nemzetiségi Bizottságának december 3-i első üléséről, amelynek fő napirendi pontja a képviseleti testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről szóló törvény javaslatának megvitatása volt.

Ülésezett az SZNT Nemzetiségi Bizottsága A TÖRVÉNYHOZÓI KEZDEMÉNYEZÉS ELSŐ LÉPÉSE

(Tudósítónktól) – Közvetlenül a Szlovák Nemzeti Tanács plenumának ülése után fontos megbeszélésre jöttek össze az SZNT Nemzetiségi Bizottságának magyar, ukrán (ruszin) és szlovák tagjai. Az ülést a bizottság elnöke, F á b r y István³¹⁹ nyitotta meg, aki röviden szólt egyrészt a nemzetiségi alkotmánytörvény elfogadásának jelentőségéről, másrészt a nemrég alakult Nemzetiségi Bizottság küldetéséről.

A napirend fő pontja annak a törvényjavaslatnak megvitatása volt, amelyet ez a szerv, szakemberek bevonásával, kidolgozott és amelyet kezdeményezően akar előterjeszteni a Szlovák Nemzeti Tanács legközelebbi, közvetlenül a karácsonyi ünnepek előtt várható plenáris ülésén. A törvényjavaslat, a nemzetiségi alkotmánytörvényre támaszkodva jogi formában rögzíti, hogy **milyen nemzetiségi szerveket kellene létesíteni a képviseleti testületek és a végrehajtó szervek mellett.** Meghatározza ezeknek a nemzetiségi szerveknek jogkörét is. Fő küldetésüket abban látja, hogy **ügyljenek a nemzetiségi jogok érvényesülésére, ebből a célból kezdeményező javaslatokat terjesszenek elő s véleményt mondjanak a nemzetiségek életét érintő intézkedésekről.** Ezen túlmenően ezek a szervek **ellenőriznék főleg az olyan törvényeknek, határozatoknak és intézkedéseknek betartását, amelyek az egyenjogúság szempontjából érintik a nemzetiségeket.** Végül a javasolt nemzetiségi szervek ügyelnének arra is, hogy **a nemzetiségek megfelelő képviselettel rendelkezzenek az államhatalom és az államigazgatás szerveiben.**

Sajnos – objektív körülmények folytán – ez az anyag csak röviddel az ülés kezdete előtt került a képviselők kezébe és ezt a Nemzetiségi Bizottság több tagja **joggal kifogásolta** a vitában. Több ellenvetés és kiegészítő, módosító javaslat és észrevétel elhangzása után a Nemzetiségi Bizottság nem fogadta el a törvényjavaslatot ezen az ülésén. Viszont **határozatilag** úgy döntött, hogy **több azonnali, konzultatív jellegű intézkedéssel biztosítja a törvényjavaslat megtárgyalását az SZNT decemberi ülésén.**³²⁰ A halogatás ugyanis azzal a veszéllyel járna, hogy a nemzetiségi szempontból fontos intézmé-

319 Fábry Istvánt, miután jelölését az SZLKP KB Elnöksége 1968. október 21-én előzetesen már jóváhagyta, a Nemzetiségi Bizottság október 23-i alakuló ülése választotta elnökké. (Új Szó, 1968. október 24. 2. p.)

320 Az Új Szónak a törvényjavaslatot elfogadó 1968. december 12-i nemzetiségi bizottsági ülésről beszámoló írása ezzel szemben már arról tudósít, hogy a törvényjavaslat parlamenti megtárgyalására csak a föderáció életbe lépése és a szlovák kormány megalakulása után, vagyis 1969 elején kerülhet sor. (Új Szó, 1968. december 13. 6. p.)

nyek megszervezése **hosszabb késedelmet szenvedne**. A Nemzetiségi Bizottság megválasztotta öttagú elnökségét is. Az elnök **Fábry István**on és az alelnök **Peter Dupejen** kívül tagja még **Štefan Ferencei**, **Ján Janík** és **Dobos László**.

(-ly)

Új Szó, 1968. december 4. 1. p.

77

Pozsony, 1968. december 5. Az SZNT Nemzetiségi Bizottságának a képviseleti testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervekről kidolgozott és az SZNT Elnöksége elé terjesztett törvényjavaslata.

NÁVRH VÝBORU SNR PRE NÁRODNOSTI

ZÁKON č. O ORGÁNOCH NÁRODNOSTÍ PRI ZASTUPITEĽSKÝCH ZBOROCH A VÝKONNÝCH ORGÁNOCH

Slovenská národná rada podľa čl. 5 ods. 1 Ústavného zákona o postavení národností v ČSSR zo dňa 27. 10. 1968 na prevedenie ustanovenia článku 5. ods. 2. uzniesla sa na tomto zákone:

HLAVA I.

§ 1.

Za účelom zabezpečenia všeobecného a národného rozvoja maďarskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti, ako aj podmienok a možností ich politickej, hospodárskej a kultúrnej rovnoprávnosti a ich účasti na štátnej moci, zriaďujú sa orgány podľa tohto zákona.

§ 2.

Orgány zriadené podľa tohto zákona zabezpečujú rovnaké práva tak pre maďarskú, ako aj pre ukrajinskú (rusínsku) národnosť. Za tým účelom najmä:

a) vyjadrujú uskutočňovanie práv národností, za ktorým účelom predkladajú iniciatívy, návrhy a vyjadrujú sa k návrhom opatrení orgánov dotýkajúcich sa oblasti života národností;

b) kontrolujú dodržiavanie a skutočné vykonávanie zákonov FZ, SNR, uznesení a opatrení federálnych a národných výkonných orgánov, dotýkajúcich sa národností najmä z hľadiska skutočnej rovnoprávnosti;

c) dbajú o dôsledné uskutočňovanie zásady primeraného zastúpenia národností v orgánoch štátnej moci a správy.

HLAVA II.

ZASTUPITEĽSKÉ ORGÁNY NÁRODNOSTÍ

§ 3.

1. Slovenská národná rada zriaďuje z poslancov i členov SNR Zbor SNR pre národnosti ako súčasť SNR.

2. Zbor SNR pre národnosti je reprezentantom a záujmovým orgánom národností.

3. Zbor SNR pre národnosti je iniciatívnym, kontrolným a pracovným orgánom SNR.

4. Zbor SNR pre národnosti sa aktívne podieľa na práci SNR a uplatňuje pri riešení špecifických otázok národností ich záujmy.

5. V procese zostavovania a schvaľovania teritoriálno-národno-regionálnych rozpočtov je právom a povinnosťou Zboru SNR pre národnosti uplatňovať osobitné hospodárske a finančné potreby národností.

6. Zbor SNR pre národnosti má právo vysielateľ svojich členov do jednotlivých výborov SNR s poradným hlasom.

7. Zbor SNR pre národnosti pozostáva zo sekcií: maďarskej a ukrajinskej (rusínskej), ktoré tvoria poslanci SNR týchto národností.

8. Zbor SNR pre národnosti si volí zo svojich členov 6-členné predsedníctvo. Predsedom Zboru je poslanec SNR z príslušníkov národností, pričom ak je predseda príslušníkom jednej národnosti, podpredseda je príslušníkom druhej národnosti.

9. Predseda Zboru SNR pre národnosti je jedným z podpredsedov SNR.

10. Zbor SNR pre národnosti má právo pozývať na svoje schôdze členov vlády a vedúcich iných štátnych orgánov a vyžadovať od nich správy a informácie. Pozvaní členovia vlády a vedúci iných štátnych orgánov sú v tomto prípade povinní sa schôdze zúčastniť, vyžadované správy a informácie musia podať do 30 dní, pokiaľ Zbor SNR pre národnosti neurčí inú lehotu.

11. Zbor SNR pre národnosti sa riadi vo svojej činnosti rokovacím a pracovným poriadkom SNR a štatútom, ktorý schvaľuje Predsedníctvo SNR.

§ 4.

1. Výbory SNR pre školstvo a pre kultúru, ako aj pre plán a rozpočet zriaďujú komisie pre národnosti.

2. Komisie uvedené v ods. 1. riadia sa vo svojej činnosti štatútmi schválenými príslušnými výbormi.

§ 5.

1. Pri KNV sa zriaďuje národnostný zbor. Členmi tohto zboru sú poslanci KNV národností, ako aj ďalšie osoby z radov odborníkov. Zbor si volí z členov predsedu a tajomníka. Predseda je jedným z podpredsedov KNV a tajomníkom je spravidla vedúci národnostného odboru so všeobecnou pôsobnosťou.

2. Národnostný zbor je zastupiteľským zborom národností pri KNV. Na jeho pôsobnosť treba primerane použiť ustanovenia ods. 5. – 10. § 3. tohto zákona.

3. Národnostný zbor zabezpečuje uskutočňovanie práv národností na území kraja najmä tým, že

a) predkladá plénu, rade a iným orgánom KNV iniciatívne návrhy na riešenie otázok politického, hospodárskeho, spoločenského a kultúrneho života národností v kraji;

b) vyjadruje sa k opatreniam orgánov KNV, ktoré sa dotýkajú územia obývaného aj občanmi národností;

c) kontroluje dodržiavanie a skutočné vykonávanie zákonov a všeobecne záväzných predpisov a uznesení pléna a orgánov KNV, dotýkajúcich sa špecifických záujmov občanov národnosti;

d) navrhuje na vymenovanie a na odvolanie vedúceho národnostného odboru;

e) zvoláva podľa potreby predsedov národnostných zborov ONV, zástupcov paritných komisií MsNV, ako aj delegátov z tých okresov, kde nie je zriadený národnostný zbor.

4. Zbor sa riadi vo svojej činnosti všeobecnými právnymi normami, uzneseniami Zboru SNR pre národnosti, vo vnútorných a organizačných veciach vlastným štatútom.

§ 6.

1. Národnostné zbory pri ONV zriaďujú ONV v tých okresoch so zmiešaným obyvateľstvom, kde pomer národnostného obyvateľstva je viac ako 10 %, ale menší ako 50 %.

2. Ohľadne zloženia ako aj pôsobnosti primerane platia ustanovenia § 5.

3. Pri ONV v tých okresoch, kde žije väčší počet občanov národností, avšak ich počet nedosahuje 10 % celkového počtu obyvateľstva, zriaďujú sa paritné komisie z poslancov z radov národa a národností.

§ 7.

1. Komisie KNV a ONV pre školstvo a pre kultúru, ako aj pre plán a rozpočet zriaďujú subkomisie pre národnosti.

2. Subkomisie uvedené v ods. 1. riadia sa vo svojej činnosti vlastnými štatútmi schválenými príslušnými výbormi.

§ 8.

1. MsNV, kde žije 10 %, alebo viac ako 3000 občanov národností, zriaďuje 6-8 člennú paritnú komisiu z poslancov národa a národností.

2. Ohľadne pôsobnosti tejto komisie platia primerane ustanovenia § 5.

HLAVA III. VÝKONNÉ ORGÁNY NÁRODNOSTÍ

§ 9.

ZASTÚPENIE NÁRODNOSTÍ VO VLÁDE

1. Na zabezpečenie plného a rovnoprávného rozvoja národností žijúcich v SSR majú tieto funkcie vo vláde:

a) podpredseda vlády – predseda Vládneho úradu pre národnosti

b) prvý námestník ministra školstva

c) prvý námestník ministra kultúry

2. Predseda Vládneho úradu pre národnosti presadzuje vo vláde požiadavky národností v súlade so zásadou rovnoprávnosti všetkých občanov republiky.

3. Predsedu Vládneho úradu pre národnosti, prvého námestníka ministra školstva a prvého námestníka ministra kultúry navrhuje Zbor SNR pre národnosti. Nimi môžu byť len osoby národností, pričom ak uvedenú funkciu zastáva príslušník jednej národnosti, má vo funkcii svojho zástupcu príslušníka národnosti druhej.

§ 10.

VLÁDNY ÚRAD PRE NÁRODNOSTI

1. Zriaďuje sa Vládny úrad pre národnosti, ktorý je výkonným orgánom pri národnej vláde v otázkach života národností a rozvoja národnej osobitosti národností v záujme uskutočňovania ich úplnej a skutočnej politickej, hospodárskej a kultúrnej rovnoprávnosti.

2. Vládny úrad pre národnosti zriaďuje svoje útvary. Sú to najmä:

útvár organizačný

útvár ekonomický

útvár svať sociálny

sekretariát Vládneho úradu pre národnosti.

3. Vládny úrad pre národnosti cestou svojich odborov v záujme zabezpečenia potrieb národností spolupracuje s ostatnými ministerstvami.

4. Vládny úrad pre národnosti riadi sa vo svojej činnosti rokovacím a pracovným poriadkom vlády a štatútom.

§ 11.

HLAVNÁ SPRÁVA PRE NÁRODNOSTNÉ ŠKOLSTVO

1. Na Ministerstve školstva sa zriaďuje Hlavná správa pre národnostné školstvo.

2. Na čele Hlavnej správy pre národnostné školstvo stojí prvý námestník ministra školstva, ktorý je členom vlády.

3. Hlavná správa pre národnostné školstvo komplexne riadi školské vzdelávanie občanov národností v materinskom jazyku. Jeho úlohou je zabezpečiť vytváranie rovnakých podmienok štúdia detí národností v záujme postupného vyrovnávania vzdelanostnej úrovne na Slovensku.

4. Hlavná správa pre národnostne školstvo za tým účelom najmä:

a) zabezpečuje riadenie škôl a vyučovacím jazykom národností na všetkých typoch škôl prvého a druhého cyklu so zvláštnym zreteľom na rozmiestňovanie 15 ročného dorastu;

b) vytyčuje a kontroluje plnenie pedagogických a ideovo-politických úloh vzhľadom na špecifické potreby národnostných škôl;

c) spolupracuje s príslušnými orgánmi pri tvorbe zásad jednotného poňatia obsahu a rozvoja národnostných škôl všetkých typov;

d) riadi tvorbu učebníc, učebných textov a príručiek, schvaľuje pripravené učebnice špecifických učebných predmetov na vydanie;

e) navrhuje na menovanie vedúcich pracovníkov ústredne riadených organizácií na úseku národnostných škôl na Slovensku;

f) navrhuje na vyznamenanie učiteľov a školských pracovníkov na úseku národnostných škôl.

§ 12.

HLAVNÁ SPRÁVA PRE NÁRODNOSTNÚ KULTÚRU

1. Na Ministerstve kultúry sa zriaďuje Hlavná správa pre národnostnú kultúru.

2. Na čele Hlavnej správy pre národnostnú kultúru stojí prvý námestník ministra kultúry, skôr ktorý je členom vlády.

3. Hlavná správa pre národnostnú kultúru komplexne riadi kultúrnu politiku a kultúrnu činnosť na Slovensku. Jeho úlohou je zabezpečiť vytvárania podmienok dostatočnej

kultúrnej sebarealizácie národností a tak prehĺbiť ich výchovu k československej štátnosti, k socialistickému vlastenectvu, k proletárskemu internacionalizmu a k národnému povedomiu.

4. Hlavná správa pre národnostnú kultúru za tým účelom najmä:

- a) chráni a rozvíja kultúrne hodnoty národností;
- b) zúčastňuje sa na príprave návrhov plánu rozvoja kultúry na Slovensku, ako aj na príprave návrhu rozpočtu a podáva návrhy príslušným orgánom na rozvoj kultúry národností;
- c) vykonáva kontroly a previerky, ako sa plnia úlohy vyplývajúce z plánu rozvoja kultúry národností na Slovensku a zistené nedostatky prerokúvava s národnými výbormi, ich komisiami alebo vedúcimi hospodárskych organizácií;
- d) na zabezpečenie úloh plánu rozvoja kultúry národností vykonáva rozbor, prieskumy a previerky a iniciatívne predkladá návrhy vláde SSR;
- e) zúčastňuje sa v odbore svojej pôsobnosti na príprave právnych predpisov a významných uznesení Ministerstva kultúry a nariadení vlády SSR;
- f) spolupracuje s príslušnými orgánmi a predkladá im iniciatívne návrhy na opatrenia, ktorých vykonanie považuje za potrebné;
- g) riadi ústredne riadené organizácie a inštitúcie na úseku národnostnej kultúry a navrhuje na menovanie ich vedúcich pracovníkov.

§ 13.

Vzhľadom na osobitný charakter pôsobnosti a úloh zriaďujú sa zvláštne útvary na zabezpečenie plného a rovnoprávného rozvoja národností:

na Ministerstve vnútra

na Ministerstve spravodlivosti (v otázkach legislatívy a na preklady úradných zbierok)

na Slovenskom štatistickom úrade.

HLAVA IV.

§ 14.

1. KNV a ONV, pri ktorých sú zriadené národnostné zbory, zriaďujú tieto národnostné odbory a oddelenia:

odbor národnostný (so všeobecnou pôsobnosťou)

oddelenie pre národnostné školstvo

oddelenie pre národnostnú kultúru.

2. Odbory a oddelenia KNV a ONV vymenované v ods. 1. riadia sa vo svojej činnosti rokovacím a pracovným poriadkom KNV, ONV a štatútom.

§ 15.

1. Odbory a oddelenia sú národnostné výkonné orgány na uskutočňovanie práv národností. Sú výkonným orgánom zastupiteľských zborov národných výborov jednotlivých stupňov a zároveň organickou súčasťou jednotnej sústavy orgánov štátnej správy.

2. Vykonávajú štátnu správu na úseku pôsobnosti národného výboru pre ktorý sú zriadené s výnimkou vecí patriacich do právomoci pléna národného výboru alebo národnostného zboru.

3. Zabezpečujú plnenie uznesení NV a národnostného zboru; spracovávajú odborné podklady pre rokovanie týchto orgánov.

§ 16.

1. Odbory a oddelenia sú podriadené národnostnému odboru národného výboru vyššieho stupňa. Odbory KNV sú podriadené Vládnemu úradu pre národnosti, oddelenia KNV Hlavnej správe pre národnostné školstvo a Hlavnej správe pre národnostnú kultúru.

2. Prácu odboru a oddelení riadi a za ňu zodpovedá ich vedúci, ktorý je príslušníkom národnosti.

3. Na činnosť odboru a oddelení sa vzťahujú ustanovenia zákona o správnom konaní.

§ 17.

Tento zákon nadobúda účinnosť dňom 1. 1. 1969.

FKI, Nemzetiségi Tanács, 19., SZNT 1968–1970, géppel írt tisztázat

Összefoglalás: A törvényjavaslat I. fejezete a nemzetiségi szervek szerepével és feladataival, II. fejezete a nemzetiségi képviselői szervekkel, III. fejezete a nemzetiségi végrehajtó szervekkel, IV. fejezete a nemzeti bizottságok melletti nemzetiségi szakosztályokkal foglalkozik. Az SZNT-ben magyar és ukrán (ruszin) tagozatból álló testület alakul, amely a nemzetiségek érdekképviselői szerve lesz, elnöke pedig az SZNT egyik al-elnöke lesz. Az SZNT Iskola- és Kulturálisügyi, valamint Terv- és Költségvetési Bizottsága mellett nemzetiségi komisszió jön létre. A kerületi nemzeti bizottságok, a 10%-ot meghaladó, de 50%-ot el nem érő nemzetiségi lakossággal rendelkező járási nemzeti bizottságok mellett nemzetiségi testületek, a 10%-ot vagy 3 ezer főt meghaladó nemzetiségi lakossággal rendelkező városi nemzeti bizottságok mellett paritásos komisszió létesül a többségi nemzet és a nemzetiségek képviselőiből. A végrehajtó szervekben a nemzetiségek adják a miniszterelnök egyik helyettesét, aki egyúttal a nemzetiségi kormányhivatal elnöke is, az iskolaügyi és a kulturálisügyi miniszter első helyettesét, a két minisztériumon belül pedig nemzetiségi részlegek alakulnak. Azok mellett a kerületi és járási nemzetiségi bizottságok mellett, amelyek nemzetiségi testületeket létesítenek, végrehajtó szervként működő nemzetiségi szakosztályok jönnek létre.

78

Pozsony, 1968. december 7. A csehszlovákiai magyar fiatalok második országos konferenciájának határozata, amely megalakulnak nyilvánítja a Magyar Ifjúsági Szövetséget.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR FIATALOK ORSZÁGOS KONFERENCIÁJÁNAK HATÁROZATA

1. Mi, a csehszlovákiai magyar fiatalok országos konferenciájának küldöttei, a 133 magyar ifjúsági klub 12 230 fiataljának hivatalosan megválasztott képviselői a Csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetséget (MISZ) megalakulnak nyilvánítjuk ki.

1968. december 7-től csak a MISZ, a csehszlovákiai magyar fiatalok szervezetének alakuló konferenciáján hivatalosan megválasztott szerveit és tisztségviselőit ismerjük el a csehszlovákiai magyar fiatalok egyedüli képviselőinek és szószólóinak. Egyúttal megbízzuk a megválasztott Központi Tanácsot, hogy teremtsen meg a MISZ törvényes működésének minden jogi és anyagi feltételét.

2. A csehszlovákiai magyar fiatalok II. országos konferenciája megállapítja, hogy a magyar fiatalok klubmozgalma országos méretűvé szélesedett, nagy aktivitást váltott ki a magyar fiatalok széles tömegei között és megteremtette azt a jogos igényt, hogy a csehszlovákiai magyar fiatalok önálló szervezetbe tömörülhessenek. Ezért nem érthetünk egyet a CSISZ SZKB novemberi plánuma határozatainak azon kitételeivel, amelyek ignorálják a magyar fiatalok széles tömegeinek igényét, hogy önálló szervezetet hozzanak létre, és nem egyeztethetők össze a CSKP KB, valamint az SZLKP KB novemberi ülésének szellemével. A magyar fiatalok mozgalma elérte azt a szintet, hogy önálló szervezetté alakulhat. Több évtizedes tapasztalat bizonyítja, hogy a CSISZ SZKB által javasolt Tanácsok³²¹ létrehozásával nem lehet véglegesen kielégíteni egyetlen ifjúsági réteg, csoport szervezkedési igényét sem. Ugyanakkor ma is hangsúlyozzuk, hogy az elfogadott programunknak szellemében együtt akarunk működni a szlovák fiatalok haladó szervezeteivel, tagja akarunk lenni Szlovákia Ifjúsági Föderációjának. Mindig is harcolni fogunk azért, hogy a magyar fiatalok problémáiról senki se dönthessen a magyar fiatalok demokratikusan megválasztott képviselői nélkül, a MISZ nélkül.

3. A konferencia megbízza az újonnan megválasztott MISZ Központi Tanácsát, hogy dolgozza ki szervezetünknek Szlovákia Ifjúsági Szövetségébe való belépéséhez szükséges tervezetét, amely szerint a MISZ önálló és egyenrangú tagja lenne a SZISZ-ben tömörülő ifjúsági szervezeteknek.

4. A magyar fiatalok II. országos konferenciája véglegesítette és elfogadta a MISZ programját és alapszabályzatát, megválasztotta a MISZ legfelsőbb szerveit, a Központi Tanácsot és a Központi Ellenőrző Bizottságot, s ezzel a konferenciát a MISZ első, s egyben alapító konferenciájának nyilvánítja.

5. A konferencia respektálja a MISZ eddigi szervezeteit, a megalakult járási tanácsokat és klubokat. Egyúttal megbízza a Központi Tanácsot, hogy tovább szervezze a magyar fiatalok klubjait és hozza létre a járási tanácsokat azokban a járásokban, ahol még nem működnek.

6. A konferencia megválasztotta azt a 35 tagú küldöttséget, amely a CSISZ januári rendkívüli kongresszusán a MISZ-t képviseli.

7. A konferencia határozatait kísérő levéllel megküldjük a Belügyminisztériumnak, a CSISZ SZKB-nak és az SZLKP KB-nak.

Pozsony, 1968. december 7-én.

Új Ifjúság, 1968. karácsony, 2. p.

321 A CSISZ Szlovákiai Központi Bizottságának 1968. november 21–22-i ülése a szlovákiai ifjúsági szervezetek újonnan létrehozandó társulásában a magyar és ukrán fiatalok számára – önálló tagszervezeti státus helyett – csak ún. tanácsok létrehozását helyezte kilátásba.

Pozsony, 1968. december 15. A Csemadok KB nyilatkozata, amelyben reményét fejezi ki, hogy a jövőben sor kerül a nemzetiségi alkotmánytörvényből kimaradt tételek pótlására, egyúttal állást foglal a Matica slovenskának a nemzetiségi jogok korlátozására irányuló törekvéseivel szemben.

A CSEMADOK KB NYILATKOZATA

A CSEMADOK Központi Bizottsága 1968. december 15-i ülésén megtárgyalta a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nemzetgyűlésének a nemzetiségek államjogi helyzetéről szóló 144/1968 számú alkotmánytörvényét. Egyértelműen arra a következtetésre jutott, hogy bár az alkotmánytörvény adós maradt a nemzetiségeket illető, a CSKP akcióprogramjában leszögezett elvek következetes érvényesítésével, ennek ellenére olyan vívmány, mely a magasabb szintű társadalmi kibontakozás alapjául szolgálhat.

50 éves kisebbségi létünk, évekig tartó jogfosztottságunk és évtizedekre nyúló hátrányos jogi helyzetük nyomasztó tapasztalataiból kiindulva, tudatosítjuk annak jelentőségét, hogy Csehszlovákia nemzetei minden külső kényszerítő erő hatása nélkül döntöttek úgy, hogy a CSKP akcióprogramja nemzetiségekre vonatkozó tételeinek egy részét az állam alaptörvényébe, az alkotmányba foglalják.

A köztársaság fennállása óta első ízben történt meg, hogy az alkotmány sáncai közé, mint államalkotók bekerültek a nemzetiségek. Ennek jelentőségét elsősorban abban látjuk, hogy az állampolgároknak kijáró egyedi-egyéni jogok elismerése mellett az alkotmány a nemzetiségek, mint társadalmi alakulatok *k o l l e k t í v* jogait is elismeri. Ez más szóval annyit jelent, hogy a nemzetekkel együtt a nemzetiségek is az államhatalom részesei, az államakarat megtestesítői. E jogok konkretizálását biztosító nemzetiségi képviselői és végrehajtó szervek felállítását a Nemzetgyűlés a nemzeti törvényhozó szervekre bízta. Az általános emberi jogokból eredő szabadságjogok, valamint a nemzetiségi jogok (az anyanyelv használata, a nemzetiségi oktatásügy és kultúra fejlesztése, a hírközlő eszközök használata és a szervezetbe tömörülés joga) biztosításával, valamint az elnemzetlenítés³²² megtiltásával az alkotmánytörvény azokat a problémákat kezdte megoldani, amelyekért a CSKP az első köztársaságban is harcolt.

Örömről és megelégedésünkről szolgálnak, s büszkeséggel tölt el bennünket, ha a CSEMADOK KB 1968. március 12-i állásfoglalása és az ebben foglalt javaslataink az alkotmánytörvény megfogalmazásában a nemzetiségi kérdés megoldásában támpontul és segítségül szolgáltak.

Erkölcsei és állampolgári kötelességünknek tartjuk ugyanakkor azt is, hogy az alkotmánytörvény jelentősége tudatosítása mellett kijelentsük, sajnálatosnak és a jövőben az új alkotmány kidolgozásakor pótlandónak tartjuk azokat az alapvető tételeket, melyek a vitára előterjesztett – és így közismertté vált – alkotmánytörvény-javaslatból kimaradtak. Elsősorban azokra az alapelvekre gondolunk itt, melyek a CSKP akcióprogramjából kiindulva kimondták a nemzetiségek teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságát; a nemzetiségi szerveknek azt a jogát, hogy a sajátos nemzetiségi kérdések-

322 Helyesen: elnemzetietlenítés.

ben önállóan és az öngazgatás elvei alapján döntsenek; valamint az arányos képviselő-jogát a választott szerveken kívül a végrehajtó szervezetekben is.

Kötelességünknek tartjuk, hogy ismételten felhívjuk a párt Központi Bizottságának és a kormánynak a figyelmét arra, hogy ezeknek az alapvető elveknek az elismerése és érvényesítése nélkül a nemzetiségi kérdés megoldása sok vonatkozásban továbbra is csak félmegoldásokra kárhoztatott. Az alkotmánytörvény egyes elveit részletező törvények gyors kidolgozása és az e jogok biztosítására szolgáló intézmények és közigazgatási szervek felállítása nélkül a nemzetiségek élete – a szocialista demokrácia eszméi megvalósításával és a nemzetiségi kérdés marxista–leninista alapon történő megoldásával összeegyeztethetetlenül – az egyéni jóakarattól és szubjektív döntésektől függ.

Kötelességünknek tartjuk ugyanakkor, hogy e helyütt állást foglaljunk azokkal a helytelen törekvésekkel szemben is, melyek az utóbbi időben ismét elszaporodnak. Gondolunk itt a Matica slovenská szervezetei részéről megnyilvánuló, a nemzetiségek alapvető jogait korlátozni akaró szándékokra, melyek különösen az 1968. november 16–17-i magyarázó munkáértekezleten elfogadott határozatban³²³ tükröződnek a legkiválóbban.

Egyértelműen és ismételten kijelentjük, hogy a csehszlovákiai magyarság nagyra becsüli a Matica slovenskának a szlovák irodalom és kultúra fejlesztése, a nemzeti öntudat ápolása érdekében kifejtett több mint egy évszázados tevékenységét. Ezt a meggyőződésünket azzal is bizonyítottuk, hogy a Matica slovenská délvidéken alakuló szervezeteinek a CSEMADOK együttműködést kínált fel a Dél-Szlovákia kulturális felemelkedése és népeink közeledése és megértése érdekében kifejtendő tevékenységéhez. Sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy egyesek részéről a megértés helyett a nemzeti elfogultságot tükröző és a nemzeti kizárólagosságot érvényesítő törekvések jutnak szóhoz, s eddig megvolt jogainknak is a csorbítását követelik. Ez a magatartás – véleményünk szerint – összeegyeztethetetlen nemcsak az alkotmánnyal, hanem az 1968. október 27-én kelt 144. számú alkotmánytörvénnyel, valamint a Nemzeti Front politikájával. A magunk részéről a leghatározottabban tiltakozunk az ilyen megnyilvánulások ellen s visszautasítjuk azokat a törekvéseket, melyek közvéleményt teremtve erkölcsi nyomást kívánnak gyakorolni a párt- és állami tisztségeket betöltő személyekre, azzal a céllal, hogy a nemzetiségi jogok biztosítását akadályozzák.

Népeink és hazánk, a szocialista Csehszlovákia alapvető, az egységet erősítő érdeke szempontjából egyetlen lehetőséget ismerünk: a közeledést, a megértést. Ennek pedig alapvető feltétele: a kölcsönös megbecsülés és a népeket megillető elidegeníthetetlen jogok tiszteletben tartása.

Végezetül szeretnénk hangsúlyozni, a CSEMADOK szervezetek és a csehszlovákiai magyarság egyértelműen támogatja a CSKP és az SZLKP Központi Bizottsága, személy szerint dr. Husák elvtársnak, a nemzetiségi kérdés rendezésére tett törekvéseit. Meggyőződésünk, a nemzetiségi kérdés igazságos rendezése konkrétumokat követel, az alkotmánytörvény alapelvei következetes és nagyvonalú megvalósítását. Ez lehet népünk erkölcsi-politikai egységének igazi erősítője és a hazaszeretet forrása. S ezek teljes mértékben egybeesnek a szocialista elvekkel, a CSKP célkitűzéseivel, továbbá nemzetünk és nemzetiségeink egységet, közeledést munkáló legsajátabb törekvéseivel.

Új Szó, 1968. december 16. 2. p.

323 Lásd a 74. sz. dokumentumot.

Pozsony, 1969. december 16. Az Új Szó tudósítása a Csemadok KB december 14–15-i üléséről, amely az elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény értékelésével és megvalósításának lehetőségeivel foglalkozott, s 1969 márciusára halasztotta a rendkívüli országos közgyűlés megtartását.

Ülésezett a CSEMADOK Központi Bizottsága
LEGYÜNK ALKOTÓI A POLITIKAI ÉS A TÁRSADALMI ÉLETNEK

(Tudósítónktól) – Szombaton és vasárnap Bratislavában ülést tartott a CSEMADOK Központi Bizottsága. Az ülés napirendjén a CSKP Központi Bizottsága novemberi plenumán³²⁴ elfogadott javaslatból a CSEMADOK-ra háruló feladatok, a helyi szervezetek és járási küldöttválasztó közgyűlések lefolyásáról szóló beszámoló és a programtervezethez beérkezett észrevételek ismertetése, illetve a CSEMADOK március 12-i állásfoglalása alapján végzett munkáról szóló beszámoló szerepelt.

Az első napirendi ponthoz Dobos László, a CSEMADOK országos elnöke tartott beszámolót, a másodikhoz Varga Sándor titkár, a harmadikhoz pedig dr. Szabó Rezső vezető titkár. A küldöttválasztó közgyűlésekről szóló beszámoló kiemelte, hogy a szervezetek problémáin kívül behatóan foglalkoztak a nemzetiségi kérdés megoldásával. A helyi szervezetek és járási konferenciák egyöntetű támogatásukról biztosították a CSEMADOK Központi Bizottságát. Megtudhattuk továbbá azt is, hogy a CSEMADOK programtervezete kedvező visszhangra talált, s támogatják a szervezeti élet korszerűsítésére tett törekvéseket.

A Központi Bizottság tagjai érdeklődéssel hallgatták meg Dobos László beszámolóját, aki a CSKP KB novemberi ülése határozatai alapján a CSEMADOK-ra háruló feladatokat elemezte. Ennek kapcsán szólt a nemzetiségi törvény elfogadásáról is.

„Hosszú hónapok küzdelme, várakozása, időt és erőt őrlő vitái után eredményekről is szólhatunk... Október végén jóváhagyták a nemzetiségekről szóló alkotmánytörvényt. Igaz, elképzeléseinkhez képest kompromisszum, és jelentős tételeiben is kompromisszum az elfogadott törvény – mondotta Dobos László, majd így folytatta: Ennek ellenére azonban eredmény, olyan vívmány, amely minőségileg és történelmileg magasabb szintű társadalmi kibontakozás alapjául szolgálhat.”

A továbbiakban kiemelte, hogy az elkövetkezendő hónapok szívós munkája alapján telíthető csak a törvény élettel. Ugyanakkor bírálólág szólt arról, hogy a törvény realizálása – saját hibákon kívül – lelassult. Hangsúlyozta, szükség van arra, hogy a közvélemény továbbra is érdeklődéssel kísérje a kérdés megoldását, a sajtó pedig rendszeresen tájékoztassa a közvéleményt az ügy alakulásáról. Elismeréssel szólt az SZNT Nemzetiségi Bizottsága megalakulásáról, bár az eredeti elképzelés nem vegyes bizottsággal, hanem a nemzetiségeket képviselő testülettel számolt. Az SZNT Nemzetiségi Titkársága is megkezdte november elején tevékenységét, és munkájának már azóta is kimutatható nyomai vannak.

324 A CSKP KB-nak a pártvezetésen belüli szovjetbarát irányzat tényerését hozó 1968. november 14–17-i ülése meghirdette a „normalizáció” programját, elhatárolódott a január utáni politika „negatív elemeitől”, s határozatban mondta ki a „szocialistaellenes erők” leleplezésének szükségességét.

Az elmúlt hónapok történéseit elemezve szólt többek között az ifjúsági szervezet kérdéséről. „December 7-én megalakult a Magyar Ifjúsági Szövetség – mondotta. – Annak ellenére, hogy a CSISZ Szlovákiai Központi Bizottsága ezt nem hajlandó elismerni, számunkra pozitívum és gyarapodás. Támogattuk és támogatjuk a magyar ifjúság szervezetét és annak munkáját. Véleményünk ma is az, mint tavasszal volt: egy ilyen szervezet szükséges és megokolt. Megalakulása közéletünk erősödésének, demokratikus szellemének a jele. Egyéni véleményem, de úgy hiszem sokunk meggyőződése, hogy a nemzetek és nemzetiségek egységét ma már magasabb szervezeti formákban kell kifejezésre juttatnunk.”

A belpolitikai helyzetről szólva kiemelt a CSKP Központi Bizottsága novemberi ülésének jelentőségét. „Ez a határozat augusztus óta az első kísérlet, amely próbálja felmérni a párt és társadalmunk belső helyzetét... Objektivitását abban látom, hogy elemezte a társadalmunkban lejátszódott folyamatokat, összefüggéseket, kihatásokat. E határozat módszereiben s következtetéseiben számunkra is megnyugtató: elemez, bírál és józan következtetésekhez jut. S ami talán a legfontosabb: egyértelműen leszögezi, hogy a CSKP nem akar, nem térhet vissza a január előtti időszak viszonyaihoz és módszereihez.

Számunkra ebből – mondotta a továbbiakban – kettős feladat következik. Először is, hogy mondjunk véleményt, vitassuk meg e határozat lényeges tételeit; másodsor: próbáljuk körvonalazni a csehszlovákiai magyar politikai magatartás jegyeit.”

A január utáni megújhodásról szólva hangsúlyozta: „a demokratizálódásért folytatott küzdelem gyakorlata más volt, lényegesen eltért a cseh és szlovák politikai élet gyakorlatától. Hónapokig védekezésre, magyarázkodásra kényszerültünk, emberi és nemzeti jogainkat védtük”. Az új helyzetből eredő legfőbb feladatként jelölte meg: megfogalmazni internacionalizmusunkat, konkrét internacionalizmusunkat, s kialakítani a saját politikai arculatunkat.

Dr. Szabó Rezső beszámolója a CSEMADOK KB 1968. március 12-én elfogadott állásfoglalásból eredő feladatok teljesítéséről adott számot. Hangsúlyozta, a CSEMADOK javaslata a nemzetiségi kérdés megoldására a dél-szlovákiai magyarság túlnyomó többségének véleményévé és javaslatává vált. Leszögezte: „Az állásfoglalás egyes szlovák körök tudatos félremagyarázása alapján Dél-Szlovákiában a nacionalizmus hullámaint kavarta fel. Annak ellenére, hogy egyes szervek és szervezetek túlzott követelése, vagy pontatlan megfogalmazásai a rosszhiszemű félremagyarázásoknak tápot adtak, meg kell állapítanunk, hogy Csehszlovákia magyarsága politikai érettségről, higgadtságról, a párt és a köztársaság iránti hűségről tett tanúbizonyságot ennek az akciónak a során, de különösen a CSEMADOK ellen folytatott hecckampány idején.”

A nemzetiségi képviselettel kapcsolatban dr. Szabó Rezső megállapította, hogy az alkotmánytörvény a többi nemzetiség kérése alapján az arányos (pomerné) helyett a megfelelő (primerané) képviselet elvét rögzíti, ugyanakkor a végrehajtó szervezetben való arányos részvétel elvét törvényben nem rögzítette. A társadalmi szervezetek nemzetiségi osztályának megalakulását eddig nem szorgalmazták, mivel augusztusig olyan kilátások voltak, hogy e szervezeteken belül szekciók alakulnak. Jelenleg ez a kérdés holtponton van. A beszámoló leszögezi: az alkotmánytörvény életbe lépése határozott pozitívum, bár az elért eredmények távolról sem tekinthetők végleges megoldási formának. „Azonban jó kiindulási alap a nemzetiségek teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenlősége biztosításához.”

*

Az egyes beszámolókat követő vitában a felszólalók kifejtették nézetüket az időszéri problémákkal kapcsolatban. Hangsúlyozták a nemzetiségi kérdés következetes meg-

oldása szükségességét, s a nemzetiségi oktatásügy és kulturális élet teendőinek feltérképezését. Többen bírálólág szoltak egyes képviselők magatartásáról, akik a nemzeti-ségi jogok rendezését hátráltatják.

A kétnapos ülés befejezéseként Nyilatkozatot fogadtak el a nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatban,³²⁵ s határozatot a szervezet további munkáját illetően.

A határozat leszögezi: „A CSEMADOK KB-ja a magadénak vallja a CSKP és az SZLKP KB novemberi ülésének határozatait, s úgy tekint ezekre, mint a nézeteket és álláspon-tokat egyesítő dokumentumokra.” A KB feladatul adja a CSEMADOK-szervezeteknek, hogy munkájukban e határozatokból induljanak ki s támogassák a konszolidációs folya-mat meggyorsítását. „A CSEMADOK KB szükségesnek tartja hangsúlyozni – hangzik a határozat –, hogy továbbra is minden erejével támogatja a január utáni politikai és tár-sadalmi fejlődés pozitív vonásait.”

A CSEMADOK KB elfogadta az elnökség javaslatát, hogy az országos közgyűlést 1969 márciusára halassza. Ugyanakkor jóváhagyta a CSEMADOK dísztagságáról szóló statútumot is. A határozat támogatásáról biztosítja a közelmúltban megalakult Magyar Ifjúsági Szövetséget. Ugyanakkor javasolja a képzőművészeknek, zeneművészeknek és pedagógusoknak, hogy „úgy, mint az írók és újságírók, alakítsanak szövetségük kere-tén belül magyar tagozatot”. Befejezésül a határozat visszautasít „minden olyan törek-vést, amelyek a nemzetiségi részlettörvények tartalmában tagadni akarnák az elfoga-dott alkotmánytörvény szellemét”.

Az ülés – Dobos László zárszavával – tegnap a déli órákban ért véget.

-dz-

Új Szó, 1968. december 16. 1–2. p.

81

Pozsony, 1968. december 24. Az Új Ifjúság szerkesztőségi cikke a Magyar Ifjúsági Szö-vetség megalakulásáról.

KIKIÁLTOTTÁK A MAGYAR IFJÚSÁGI SZÖVETSÉGET

1968. december 7-én a csehszlovákiai magyar fiatalok második országos konferen-ciájának küldöttei kikiáltották a MAGYAR IFJÚSÁGI SZÖVETSÉGET.

Tették ezt jogok, követelmények alapján, százharminchárom magyar ifjúsági klub több mint tízezer hivatalosan regisztrált tagjának érdekében, az öt esztendeje fennálló és az idei áprilisi konferencia után országos méretűvé szélesedett klubmozgalom mun-kájával és eredményeivel alátámasztva.

A csehszlovákiai magyar fiatalok sorsát, szervezeti életének arcélét csakis a cseh-szlovákiai magyar fiatalok határozhatják meg, – természetesen a Csehszlovák Kommu-

325 Lásd a 79. sz. dokumentumot.

nista Párt ideológiájának szellemében. Erre nemcsak a többéves munka, nemcsak az eddigi ifjúsági szövetség szervezeti formájának válsága ad felhatalmazást, de a január utáni politikai eszmék mellett való kiállás és becsületes magatartás is jogot formál arra, hogy képességeink egy saját szervezeten belül teljesebben ki.

A Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottságának novemberi plénumán elfogadott, Szlovákia Ifjúsági Szövetségének szervezeti felépítését vázoló dokumentumok a magyar fiatalok helyét a szövetségben csak minimális jogkörű tanács formájában rögzítik.³²⁶ A csehszlovákiai magyar fiatalok második országos konferenciájának, illetve a Magyar Ifjúsági Szövetség alakuló konferenciájának határozata kimondja, hogy ezzel semmi esetre sem érthet egyet, mert az első konferencián megválasztott MISZ Központi Tanácsa hitet tett a magyar fiatalok érdekeinek képviselője mellett. A magyar fiatalság pedig önálló szervezetet igényel. Jogosan, őszintén gondolva, jóindulatúan.

A magyar fiatalok konferenciája tiltakozás. Határozata is kimondja ezt a tiltakozást az ellen, hogy a magyar fiatalok konferenciáját a majd sorra kerülő Szlovák Ifjúsági Szövetség alakuló kongresszusa engedélyezi összehívni.

És a becsület, a jog tiltakozni kíván az ellen is, hogy nemcsak a magyar ifjúság „egy része”, és nemcsak az „utóbbi hetekben” hangoztatja követelményeit. Az egész csehszlovákiai magyar fiatalságról van szó, és nemcsak az utóbbi hetek követelményeiről.

A MISZ megalakult.

A magyar fiatalok tudatában vannak igényeiknek. Ezek az igények demokratikusak s természetes tehát, hogy demokratikus hozzáállást is várnak.

A MISZ megalakult.

Utána a MISZ harmincöt tagú központi tanácsának és a hét tagú elnökség megválasztása következett – titkos szavazás útján.

A konferencia küldöttsége a Magyar Ifjúsági Szövetség elnökévé Varga Sándort, a Csemadok Központi Bizottságának titkárát, alelnökévé pedig Duka Zólyomi Árpád mérnököt, a Komenský Egyetem tanársegédjét választotta meg.

Hátra van még a Belügyminisztérium jóváhagyása, amely ténylegesen is megteremti majd a szervezeti feltételeket. A humanizmus jegyében bízunk ebben.

Új Ifjúság, 1968. karácsony, 2. p.

82

Pozsony, 1969. január 22. A Csehszlovák Nőszövetség Szlovákiai Bizottsága Elnökségének határozati javaslata a Szlovák Nőszövetség Nemzetiségi Szekciójának és az azon belüli Magyar Nők Tanácsának létrehozásáról.

A Szlovák Nőszövetség, tekintetbe véve a szervezet magyar és ukrán nemzetiségű tagságának sajátos problémáit, és ebből származó igényeit, igyekszik megoldani a más

³²⁶ Lásd a 321. sz. jegyzetet.

nemzetiségű asszonyokkal való munka formáit. A Szlovák Nőszövetség Központi Bizottsága mellett létrehozta a szövetség keretében szervezett magyar és ukrán nők Nemzetiségi Szekcióját. A szekción belül létrejön külön a magyar és külön az ukrán nők Tanácsa, amelynek tagjai részben a járási konferenciákon a Központi Bizottság plénumába jelölt magyar, illetőleg ukrán nők lesznek, részben az az aktíva, amely eddig is mint a nemzetiségi kérdés megoldására alakult bizottság működött a nőszövetség elnöksége mellett. A Magyar Nők Tanácsa megválasztja a maga elnökét, aki egyúttal tagja lesz a nőszövetség elnökségének. A Nőszövetség felajánlotta a magyar asszonyok képviselőjének a kongresszuson megválasztandó négy alelnöki funkció közül az egyiket.

A Magyar Nők Tanácsa foglalkozni fog a magyar nemzetiségű nők sajátos politikai, társadalmi, kulturális, továbbá gazdasági és művelődési problémáival, s megoldásukra javaslatokat tesz a nőszövetség Elnökségében és ellenőrizni fogja megoldásukat. Szakemberekből széles körű aktívát gyűjt maga köré, segítségére lesz a problémák feldolgozásánál, továbbá segíti a magyar szervezeti tagság sokoldalú művelődését. (Előadások, tanfolyamvezetések stb.). A Tanács tagjai részt vesznek a Nőszövetség különböző szakbizottságainak ülésein, valamint azok munkájában.

A Magyar Nők Tanácsa figyelemmel kíséri a magyar nyelvű sajtó tevékenységét. A falvakon, városokban klubok alakulnak, amelyek keretében társadalmi, politikai, kulturális nevelésben részesítik a nőket. (Előadások, érdekkörök, tanfolyamok stb.) A klubok vezetőit a szlovák asszonyok a Živena klubokban, a magyar asszonyok saját klubjaikban maguk közül választják, és járási szinten hagyják jóvá. A klubok munkáját a járási bizottság mellett alakult „klubtanácsok” ellenőrzik, amelyeknek tagjait magyar vonalon a helyi szervezetek magyar asszonyai javasolják, és a Nőszövetség járási titkársága hagyja jóvá.

A klubokba tömörült magyar asszonyok klubtevékenységük során a sajátos helyi és járási problémákat továbbítják a Nemzetiségi Szekció magyar Tanácsához, amely azokat a már említett úton javasolja megoldásra. A Szlovákiai Magyar Nők Tanácsa így állandó kapcsolatban lesz a falvak, városok és járások klubéletével, és aktivistái útján abban maga is szervesen részt vesz.

A Magyar Nők Tanácsa ellenőrzi, hogy a vegyes járásokban betartják-e a nőszövetségi értekezleteken, gyűléseken a kétnyelvűség elvét, és hogy a szervezési jellegű tájékoztató anyag magyarul kerül-e tagsága kezébe. Ezt szolgálja majd a Funkcionárka néven szlovák nyelven megjelenő havi folyóirat tervbe vett magyar mutációja is, amely a közös anyag mellett külön a magyar asszonyokhoz szóló tájékoztató anyagot is közöl.

A Magyar Nők Tanácsa havonta egyszer tart értekezletet, de szükség esetén gyakrabban is.

A falusi és városi klubok igyekeznek kapcsolatot teremteni a falvakon és városokban működő egyéb társadalmi-kulturális szervezetekkel és klubokkal, így természetesen a Živena-klubokkal is.³²⁷

Nő, 1969. január 26. 2. p.

327 A Szlovák Nőszövetség 1969. január 30–31-i alakuló kongresszusának határozata jóváhagyta a Nemzetiségi Szekció létrehozását, a Magyar Nőtanács azonban csupán 1969. május 16-án alakult meg. Elnökévé Lőrinczné Gály Olgát, Lőrincz Gyula feleségét választották. (Új Szó, 1969. május 17. 2. p.)

Pozsony, 1969. február 11. Duray Miklós beszámolója az *Új Ifjúságban* a magyar ifjúság képviselőinek a Szlovákiai Gyermekek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása február 5–6-i alakuló kongresszusán való részvételéről, amelyen nem ismerték el a MISZ-t a Társulás önálló tagszervezetének.³²⁸

MI A VALÓSÁG?

Az 1968. december 7-t MISZ Alakító Konferencia küldöttei megbízták a választott Központi Tanács elnökségét, hogy juttassa érvényre a konferencia határozatait, szorgalmazza a MISZ hivatalos elismerését, hogy mint egyedüli jogos reprezentáns képviselje a magyar fiatalokat. Sajnos, a jelenben uralkodó viszonyok arra kényszerítettek bennünket, hogy bizonyos kompromisszumokat kössünk, s az újabb adott lehetőségekhez képest a legtöbb jogot harcoljuk ki Magyar Ifjúság Tanácsa keretén belül a magyar fiatalság számára. A december 7-i konferencia határozata úgy szólt, hogy az egész Központi Tanács vegyen részt a Szlovákiai Ifjúsági Szövetség alapító kongresszusán. Sajnos, Központi Tanácsunkból csak tizenöt tagot hívtak meg az alakító konferenciára, s csak felszólalási jogot biztosítottak számunkra, szavazati nem. Tiltakoztunk ellene, de a plénum mégsem szavazta meg számunkra a szavazati jogot. Ekkor azt terveztük, hogy küldöttségünk esetleg elhagyja az üléstermet, de később ezt a lehetőséget elvetettük, mert abban bízunk, hogy a tárgyalás további menetében kiharcolhatjuk a jogkörünket alapvetően meghatározó követelményeinket. Az alapszabályzatot előkészítő bizottságba javasolt képviselőnket sem vették tekintetbe. Ahhoz is a plénum külön döntése kellett, hogy tárgyiilagos megjegyzéseinket nyilvánosságra hozhatjuk-e vagy sem, holott a többi szervezet küldöttei szabadon megmondhatták a véleményüket. Az alapszabályzati javaslat előterjesztése pedig teljes csalódást és felháborodást okozott nekünk, mert szöges ellentétben állt az előzetes tárgyalásokon kötött egyezségekkel. Ugyanis az alapszabályzati javaslat számunkra a föderális szervekben csak a legminimálisabb részvételt biztosította. Eszerint csak a Központi Tanácsba jelölhetünk volna két küldöttet, az elnökségbe már nem. A járási szintű föderális szervekbe pedig egyetlen képviselőnk sem jutott volna. Küldöttségünk kidolgozott egy javaslatot, melyet írásban nyújtottunk be az alapszabályzatot előkészítő bizottságnak. Javaslatainkat nem fogadták el, csak egy-két apró észrevételünket hagyták jóvá, amelyek a megfogalmazásra vonatkoztak (pl. „nemzetiségi csoport” helyett a „Nemzetiségi Ifjúsági Tanács”). A többi jogos és számunkra minimális követelményt nem fogadták el. Ezzel a határozattal kizártak bennünket a föderális Központi Tanács elnökségéből a járási tanácsokból és azok elnökségeiből, valamint az ellenőrző bizottságokból.

Tekintettel arra, hogy számunkra ez elfogadhatatlan, de ennek ellenére mégis el kell hogy fogadjuk, miután jelenleg más kiutat nem látunk – tovább tiltakoztunk, de a szervezetek küldöttei egyhangúlag leszavaztak bennünket. Ekkor egy írásbeli állásfoglalást dolgoztunk ki, mely tiltakozásunk konkrét jegyzőkönyvi bizonyítéka marad.

328 A Szlovákiai Gyermekek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása a február 4-én önmagát feloszlott Csehszlovák Ifjúsági Szövetség helyett jött létre; tagszervezetei a Szlovákiai Úttörőszövetség, a Szlovákiai Cserkészszövetség, a Szlovákiai Főiskolások Szövetsége, a Munkás Fiatalok Szövetsége, a Mezőgazdaságban Dolgozó Falusi és Városi Fiatalok Szövetsége, valamint a Középiskolások Szövetsége voltak.

Állásfoglalásunk a következő volt:

„Mi a Magyar Ifjúság Központi Tanácsának küldöttei, kijelentjük, hogy az Alakító Kongresszus folyamán, de már előtte is számunkra egyre elfogadhatatlanabb kompromisszumokra kényszerítettek. Annak ellenére, hogy még ezek után is kerestük az együttműködés módját, diszkrimináltak bennünket. A Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Szövetsége,³²⁹ melynek mi is egy részét alkotjuk, tulajdonképpen részvételünk nélkül alakult meg. A kongresszus lefolyására nem tudtak befolyást gyakorolni még azok a magyar nemzetiségű fiatalok sem, akik a Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Szövetsége alapító szervezeteinek küldötteiként vettek részt. Ugyanis az egyes küldöttségeknek csak elenyésző kis részét képezték. Miután az Alakító Kongresszus által jóváhagyott alapszabályzat nem biztosítja a magyar fiatalok számára azt a lehetőséget, hogy egyenlő módon kapcsolódjanak Szlovákia ifjúsági mozgalmába, hogy a Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szövetségen belül eredményesen szerezhessenek érvényt jogos követelményeiknek és érdekeiknek, az elfogadott alapszabályzattal nem érhetünk egyet.

Reméljük; hogy a Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Szövetsége és az egyes szervezetek a jövőben megtalálják a velünk való együttműködéshez vezető utat.

A Magyar Ifjúság Központi Tanácsának küldöttei: Ing. Böjtös József, Demecs László, Ing. Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Farkas Veronika, Grendel Lajos, Kele Lajos, Kiss Kálmán, Kiss Mihály, Mácsa Mihály, Varga Sándor, Zirig Árpád.”

Állásfoglalásunkat benyújtottuk a munkaelnökségnek, hogy nyilvánosságra hozza, mert más módon nem fejezhettük ki véleményünket, egyébre nem volt jogunk. A munkaelnökség még állásfoglalásunk nyilvánosságra hozatalát sem engedélyezte. A konferencia ezután úgy döntött, hogy a belső jogkörünket meghatározó szabályzatot nem tárgyalja le, hanem a küldöttek megbízásából a föderális Központi Tanács dönt majd róla.

Ilyen nehézségek és antidemokratikus körülmények között kellett küldöttségünknek munkáját végeznie.

—dy—

Új Ifjúság, 1969. február 11. 1. p.

84

Pozsony, 1969. február 27. A Csemadok KB Elnöksége pártcsoportjának az SZLKP KB Elnökségéhez intézett levele, amelyben a szövetség rendkívüli, X. országos közgyűlésén megválasztandó vezetőinek személyéről tájékoztatja a szlovák pártvezetést.

Súdr.
Predsedníctvo ÚV KSS
B r a t i s l a v a
Hlboká cesta

Bratislava, 27. februára 1969

³²⁹ Helyesen: Szlovákiai Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása.

Vážení súdruhovia!

Stranícka skupina predsedníctva ÚV Csemadoku na svojom zasadnutí dňa 25. 2. 1969 prejedнала v rámci politickej prípravy X. mimoriadneho valného zhromaždenia Csemadoku aj kádrové otázky.

Do funkcie predsedu ÚV Csemadoku doporučuje i naďalej s. Lászlóa Dobosa, ministra SSR.

Vyhovela žiadosti s. Dr. Rezsóa Szabóa, aby nebol kandidovaný na funkciu vedúceho tajomníka ÚV Csemadoku a navrhuje predsedníctvu ÚV KSS, aby s. Dr. Szabó sa stal úradujúcim podpredsedom SNR.

Na funkciu vedúceho tajomníka ÚV Csemadoku navrhuje Józsefa Szőkeho, t. č. šéfredaktora Új Ifjúság, člena predsedníctva ÚV Csemadoku.

Vyhovela žiadosti s. Jánosa Vargu, aby nebol kandidovaný na funkciu tajomníka ÚV Csemadoku a navrhuje ho za tajomníka NF SSR.

Na funkciu tajomníka ÚV Csemadoku navrhuje s. Andrása Takácsa, t. č. vedúceho kultúrneho oddelenia a sekr. ÚV Csemadoku, člena ÚV Csemadoku.

Doporučuje i naďalej do funkcie tajomníka ÚV Csemadoku s. Sándora Vargu, t. č. tajomníka ÚV Csemadoku.

Po zasadnutí straníckej skupiny zasadalo predsedníctvo ÚV Csemadoku a hore uvedené návrhy schválilo.

Stručnú charakteristiku menovaných pripojujeme.

So súdružským pozdravom:

Práci česk!

Dobos L.

predseda straníckej skupiny
predseda ÚV Csemadoku³³⁰

SNA, ÚV KSS, k. 1224, a. j. 28., gépelt, aláírt tisztázat

Összefoglalás: A Csemadok KB Elnökségének pártcsoportja 1969. február 25-i ülésén a rendkívüli, X. országos közgyűlés előkészületeiről tárgyalva megvitatta a káderekérdéseket is. A Csemadok KB elnökévé továbbra is Dobos Lászlót javasolja. Szabó Rezsőt és Varga Jánost, kívánságuknak eleget téve, nem jelöli vezető titkári, ill. titkári tisztségbe; Szabót az SZNT ügyvezető alelnökévé, Vargát a Szlovák Nemzeti Front titká-

330 Az SZLKP KB Elnöksége a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlésének előkészületeiről 1969. március 3-i, majd március 10-i ülésén tárgyalt. Mivel fenntartásai voltak mind a káderekérdésekkel, mind a Csemadok tervezett névváltoztatásával (Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége), mind pedig előterjesztett programjával kapcsolatban, március 10-én úgy határozott, hogy a Csemadok Elnökségének pártcsoportját tájékoztatni kell a pártvezetés álláspontjáról. (SNA, ÚV KSS, k. 1224, a. j. 27, 28.)

rává javasolja. A Csemadok KB új vezető titkárává Szőke Józsefet, titkárává pedig Takács Andrást és a korábbi titkár Varga Sándort javasolja. A pártcsoport ülése után ülésezett a Csemadok KB Elnöksége is, amely a fenti javaslatokat szintén jóváhagyta.

85

Pozsony, 1969. március 2. Szőke József írása a Hét című hetilapban a Matica slovenská nemzetiségi jogok korlátozására irányuló törekvéseiről.

A MATICA ÉS A NEMZETISÉGEK

Szimbolikusan is minősíthetnénk a tényt, hogy egyetlen magyar miniszterünk, Dobos László a legfiatalabb minisztere az országnak.³³¹ Nem a mi hibánk, hogy megkésve léptünk a politikai posztra. Az alkotmány sáncai eddig nem nyújtottak védelmet népünknek, s most sem tisztázott, hogy miféle védelmet nyújtanak a jövőben. Amíg a nemzetiségek konkrét jogait nem rögzítik törvények, biztosat nem mondhatunk. És utána is sok függ majd a törvények megvalósításától.

Tehát még messze vagyunk az igazi győzelemtől, egyelőre az alkotmánytörvény jóváhagyásával csak csatát nyertünk. Ne szaladjunk hát túlságosan előre. Népünk az elmúlt ötven év során sokszor csalódott. Volt úgy, hogy megcsillant előttünk a reménység csilloga s aztán nemzetiségi létünk sorskérdései ugyanabban a csökönyös formában minduntalan megoldatlanul maradtak.

Most is keveredik öröm az örömünkbe. Augusztus után azt hittük, reméltük, hogy eloszlik a körénk sűrűsödő bizalmatlanság, gyűlölködés légköre. Tévedtünk. Ellenfeleink szívósak, de bennünket sem faragtak túróból. Ötven év óta váltakozó formában, de folyton a létünkre törnek. Néhányszor reménytelenül kilátástalan volt már a helyzetünk, aztán... mégiscsak maradtunk. A sok szenvedés megedzett, és a folytonos harcban megtanultunk védekezni.

Mostanában úgy tűnik, hogy a Matica vette kezébe ellenfeleink zászlaját. Aki rendszeresen olvassa a *Matičné čítanie*³³² számait, ismeri beterjesztett javaslataikat és figyelembe veszi a Matica vezetőinek befolyását Szlovákia legfelsőbb politikai köreiből, az nem becsülheti le ezt az újonnan reánk leskelődő veszélyt.

Melyek a legfőbb követeléseik, mik a terveik?

Csak néhányat sorolok fel: követelik, hogy a szlovákot tegyék törvényesen államnyelvűvé a nemzetiségek által lakott területeken, nem ismerik el a nemzetiségi iskolák létjogosultságát, diszkriminációs rendeleteket kívánnak a magyar és ukrán (ruszin) értelmiséggel szemben, el akarják némítani a nemzetiségi sajtót, hogy a világ semmit se tudjon a gondolatainkról, valódi helyzetünkről, problémáinkról, befolyásuk alá vonják

331 Dobos László az 1969. január 2-án kinevezett szlovák kormányban tárca nélküli miniszteri posztot kapott.

332 A *Matičné čítanie* a Matica slovenská 1968. október 28-a óta kéthetenként megjelenő lapja volt.

Szlovákia államhatalmi szerveit, a minisztériumokban és központi hivatalokban Matica-szervezeteket létesítenek, amelyek szorgalmazzák a Matica követeléseinek teljesítését. Jogot formálnak rá, hogy a nemzetiségek által lakott területek gazdasági, társadalmi, kulturális fejlesztési tervét ők szabják meg, és azt az elszlovákosítás szolgálatába állítják. Magasabb fizetést, külön jutalmat ígérnek a nemzetiségi területeken „üdvös” munkát végző szlovák értelmiségieknek.

Úgy gondolom, hogy ennyiből is világos a törekvésük: a szlovák „nemzeti politika” hordozói akarnak lenni, és „hittérítő” szerepre vállalkoznak a nemzetiségek körében. Csakhogy ezek a tervek, óhajok ma már aligha realizálhatók. Elfelejtik, hogy Csehszlovákia szocialista ország és a szocializmus specifikus útja sem teszi lehetővé az ilyen nemzetiségi politikát.

De ezt most nem részletezem, egyéb körülményekre szeretném felhívni a figyelmet, amely körülmények felett aligha hunyhat bárki szemet, ha a csehszlovákiai magyarság sorsába akar beleavatkozni:

1. A Matica vezetői szem elől tévesztik, hogy 1969-et írnak és nem 1946–47-et. Az elmúlt húsz év során ugyanis lényegesen megváltoztak a nemzetiségi kérdés rendezését befolyásoló körülmények. Más a helyzet ma az országon belül, más a helyzet Európában és a nagyvilágban. Mindenekelőtt megváltozott Csehszlovákia nemzetközi helyzete, szerepe és súlya. A második világháborúban győztes és akkor még el nem kötelezett Csehszlovákia ma szocialista ország, a Varsói Szerződés tagállama. Ugyanennek a szocialista államközösségnek és katonai tömörülésnek egyenrangú tagja a második világháború vesztese, Magyarország, amely egyben Csehszlovákia szövetségese is. Ez a körülmény kizárja annak a lehetőségét, hogy a csehszlovákiai magyarsággal szemben ugyanolyan drasztikus eszközökkel lépjenek fel, mint 1946–47-ben (kitelepítés, deportálás, stb.).

2. Csehszlovákia életében 1968 augusztusában sorsdöntő változás következett be. Az akkor támadt konfliktus politikai megoldása érdekében Csehszlovákia olyan kötelezettségeket

vállalt, amelyeket minden körülmények között teljesítenie kell. A moszkvai megállapodás előírja az ország politikai és társadalmi életének normalizálását, konszolidálását. A párt vezetői – köztük nevezetesen Husák elvtárs – rögtön az augusztusi konfliktus után hangoztatták, hogy a magyarok, ukránok (ruszinok) jogainak rendezése részét képezi a szlovákiai viszonyok normalizálásának, konszolidálásának. És ez természetes. A nemzetiségi villongásokkal terhelt társadalom élete nem konszolidált, nem normális állapot. A nemzetiségek ragaszkodnak jogaikhoz és részt kívánnak venni Szlovákia politikájának formálásában. Nehezen képzelhető el, hogy ezt az igényt hosszú ideig vissza lehetne utasítani. Hiszen a nem egészen négy és fél milliós Szlovákiában a közel egy milliónyi nemzetiség jelentős társadalmi és politikai tényező.

A Matica vezetői ezt a körülményt sem téveszthetik szem elől.

3. A csehszlovákiai magyarság 1945 óta alapvető változásokon esett keresztül. Átalakult társadalmának szociális struktúrája, megváltozott politikai, erkölcsi arculata, kulturális színvonala. A háború után senki és semmi sem védte. Rettegésben és teljes jogfosztottságban élt. A fölébe rendelt komiszárok³³³ és szprávcák³³⁴ teljhatalmú urai vol-

333 Helyesen: komisszárok, vagyis biztosok.

334 gondnokok.

tak. Megfosztották értelmiségétől, kiforgatták vagyonából. Kitelepítették, deportálták. Ma a csehszlovákiai magyarságot alkotmányos törvények és nemzetközi megállapodások védelmezik. Tudja, hogy nem kiszolgáltatott, nem prédája a gyűlölködő erőeknek, hogy nem lehet se kitelepíteni, se deportálni, sem erőszakkal asszimilálni. Jövőjét biztosítottak tartja, bízik a szocialista rend emberségében, internacionalizmusában, abban, hogy Közép-Európa népei egyszer rendezik majd rendezetlen dolgaikat. Tudja, hogy ma már a szlovák népnek is a megbékélés a valódi érdeke.

4. A csehszlovákiai magyarság 1945 óta szocialista nemzetiséggé formálódott. Alapvetően megváltozott társadalmának struktúrája, amely elűtő a szlovák és a cseh nemzet struktúrájától. Kis létszámú az értelmisége, és szinte teljesen kikoptak társadalmi rétegei közül a múlt kizsákmányoló osztályainak maradványai. Tehát a lehető legtisztább formában, kimondottan a dolgozók társadalma: munkások, parasztok, népi értelmiségiek. E három társadalmi osztály, réteg testközelben él egymással, nincsenek közöttük súrlódások, konfliktusok. Az értelmiség népi származású és népének életét éli. Tudja, hogy csak úgy létezhet, ha napról napra védelmezi a csehszlovákiai magyarság érdekeit, és a csehszlovákiai magyarság is tudja, hogy csak akkor maradhat fenn, ha megvédi, segíti ezt az értelmiséget, amely ápolja, fejleszti nemzeti kultúráját, neveli az új nemzedéket, és szellemi síkon szolgálja népének érdekeit.

A Matica egyes vezetői most ezt az értelmiséget támadják. Meg akarják fosztani létfeltételeitől, állásától, kenyerétől. Azt szeretnék, ha iskoláink, kultúránk elvesztenék mindem jellegzetességüket, a nemzeti zománcot, hogy csakis ők formálhassák a felnövekvő nemzedék erkölcsi és szellemi arculatát. Szem elől tévesztik, hogy minden kultúra igényt tart a teljes autonómiára, az önállóságra. Nem vezet jóra az, ha az egyik nemzet jogot formál a másik nemzet kultúrájának irányítására, és új nemzedékének felnevelésére. Ezt különben a Matica saját múltjából is tudhatná.

5. Ha a Matica egyes vezetői a békétlenség hívei, akkor számításba kell venniök, hogy ma egy egészen más erkölcsi arculatú magyarsággal találják magukat szemben, mint a kitelepítések idején. Ez a nép húsz éve becsületesen dolgozik, teljesíti állampolgári kötelességeit, sorsközösséget vállal az ország népeivel. Tudja, hogy ennek alapján ugyanolyan jogok illetik, mint a szlovákokat és a cseheket. Az egyenjogúság, az egyenrangúság és az önrendelkezés számára szent elvek, politikai célok. Harcolt értük. Természetesnek tartja, hogy rovására az ország nemzetei nem rendelkezhetnek külön jogokkal, külön előnyökkel.

A Matica vezetői ilyen külön jogokért harcolnak, pedig ezek nem férnek össze a szocialista rend alapelveivel.

És végül mindezek után fel kell tennünk a kérdést: Mi a céljuk a Matica egyes vezetőinek, hogy ismét fel akarják éleszteni az augusztus előtti torzsalkodás szellemét? Nehezen képzelhető el, hogy mindarról, amit elmondtunk, semmit sem tudnak, nehezen hihető, hogy komolyan bíznak a felsorolt célok elérésében. Valószínű, hogy pszichológiai nyomást akarnak gyakorolni a nemzetiségi törvények készítőire és jóváhagyóira, valószínű, hogy rémítgetni akarják a csehszlovákiai magyarságot. Aki azonban szelet vet, vihart arat. Köztudott, hogy a Matica minden magyarellenes akciója csak növeli a csehszlovákiai magyarság védelmi egységét, és így lényegében megnehezíti a Dél-Szlovákiában élő szlovákok helyzetét, akik augusztus óta nem hisznek a ránk szórt rágalmakban.

A Matica törekvései nem azonosíthatók a szlovák nép valódi törekvéseivel. A nemzetiségi területekre, a magyar etnikum közé telepített szlovákok érzik, hogy 1945 után sok hamis ígérettel rászedték őket, hogy egy bizonyos politika pusztá eszközeivé váltak. A csalódottságnak ezt az érzését akarják most nacionalista jelszavakkal saját céljukra kihasználni az új és a régi méregkeverők, hogy ismét megsüthessék a maguk gesztenyéjét. Azonban hisszük és reméljük, hogy a Dél-Szlovákiában élő szlovákok nem hagyják magukat félrevezetni, felismerik valódi érdekeiket, azt az egyszerű igazságot, hogy fontosabb egy jó szomszéd, mint a távoli rokon. A politika mostani háborgásai egyszerű elmúlnak, és ők ott maradnak azon a földön, amelyen a magyarokkal együtt verejtékeznek, szenvednek. Mert ilyen a politika természete és a nép sorsa. Ezért legokosabb, ha mindannyian a jövőre gondolunk, arra, hogy nincs más megoldás, meg kell férnünk egymás mellett. Ha már nem könnyítjük, legalább ne keserítsük egymás sorsát!

SZŐKE JÓZSEF

Hét, 1969. március 2. 9. p.

86

Pozsony, 1969. március 17. Dobos László megnyitó beszéde a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlésén, amelyben számba veszi a csehszlovákiai magyarság helyzetének rendezése kapcsán már megvalósult és még megvalósításra váró feladatokat.

Tisztelt közgyűlés, kedves elvtársnők, elvtársak, kedves vendégeink!

A Központi Bizottság még az elmúlt év tavaszán elhatározta, hogy összehívja szövetségünk rendkívüli közgyűlését. Sajnos, a belpolitikai események torlódása s a Csemadok központi szerveinek más irányú elfoglaltsága miatt a közgyűlés összehívásának időpontját több ízben is meg kellett változtatnunk. Voltak és vannak vélemények, amelyek e halasztgatás miatt elmarasztalták a Központi Bizottság elnökségét. E bíráló vélemények hibánkul róják fel azt, hogy elmulasztottuk a hatvannyolcas év tavaszán fellobbant társadalmi aktivitás hasznos hatását. Ez a vád egyfelől igaz. De ha áttekintjük s ma már némi időtávlatból értékeljük, azt kell mondanunk, hogy a közgyűlés összehívásának elhalasztása nem vált ártalmunkra.

Ha a IX. közgyűlés óta eltelt időszakról nem is adhatunk történelmi értékű összesítést, de némi időtávlat birtokában tudjuk felmérni és megítélni a történeteket. S talán ezért is jó, hogy a közgyűlést későbbi időpontban tartjuk, mint ahogy eredetileg terveztük.

Eddigi közgyűléseinknek volt egy megszokott rendje: a beszámolók értékelték a kül- és belpolitika eseményeit, valamint összegezték szövetségünk négyéves tevékenységét. Úgy érzem, hogy e hagyományos gyakorlaton ez alkalommal változtatnunk kell. Amíg előző közgyűléseink inkább számadó jellegűek voltak, ez a mai programot formáló, programot alakító, reformáló jellegű.

Az elmúlt két év társadalmi mozgásában, de különösen a januárt követő időszakban a belpolitikai élet előterébe a csehszlovák társadalom egyik megoldatlan problémája, a nemzetiségi kérdés került. Ismert tény, hogy a párt akcióprogramja gazdasági és társadalmi életünk minden területét átfogó program. A nemzetiségi kérdés e programnak része csupán. Azonban fontosságánál és dinamikájánál fogva, különösen a januárt követő hónapokban, az első helyre került.

Azóta Csehszlovákia szövetségi köztársasággá alakult s megtörténtek az első lépések a Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzetének rendezésére. A társadalmunkban kibontakozó demokratizálódás természetesen szövetségünk életében is megmutatkozott. A Cse-madokban is megindult egy mozgás, amely két dolgot vetett felszínre különös erővel.

Az egyik: a nemzetiségi kérdés megoldatlansága. S ebből következik a másik: a Cse-madok demokratizálásának, illetve újszerű programja kialakításának szükségessége. Tulajdonképpen e két problémát foglalja magában közgyűlésünk munkarendje is.

Az elmúlt közgyűlés óta több mint két esztendő telt el. E két év, de különösen a januárt követő időszak bonyolult, drámai helyzetek elé állított bennünket.

Tanúi és részesei voltunk egy társadalmi folyamatnak, amely főfokát tekintve lázál-lapothoz hasonlítható leginkább. E folyamat lényege és programja: társadalmunk de-mokratizálása, a nagyobb emberi, társadalmi és nemzeti mozgástér biztosítása. A janu-ár utáni politika nem egyöntetű folyamat, voltak hullámtarajai, de hullámvölgyei is. Volt csendes izzása, ugyanakkor voltak robbanásai is. Volt centruma, magva s ugyanakkor perifériája is. Vannak nagy, nemes szándékai, de van zavaros hordaléka is. A nagy hu-mánus akarás olykor nacionalista elfogultsággá szűkült. Vannak nagy elhatározásai, vol-tak rögtönzése is. A január utáni politika nemes szándékát nem vitatom, helyeslem s támogatom azokat, viszont e folyamat ellentmondásait sem hallgathatjuk el.

Nem akarok a január utáni politika részletes elemzésébe bocsátkozni. E korszak tör-ténelmi jelentőségét, értelmét és hibáit csak egy sokoldalú, az indítékokat és összefü-géseket egyaránt kutató elemzés adhatja meg. Viszont januárt nem lehet elkerülni, átlép-ni sem lehet. Január történelemmé vált, a mi, a csehszlovákiai magyarok történelmévé is. Mindnyájan megéltük a január utáni hónapokat, vannak közös s vannak egyéni élmé-nyeink. Mindenkinek megvan a maga januárja, márciusa, augusztusa, novembere és év-záró decembere. Mindnyájan hivatkozhatnánk felemelő vagy megalázó élményekre. De úgy hiszem, hogy ezen túlmenően számunkra január több az indulatos párbeszédék em-lékénél, több a nacionalista vagdalkozások keserű száájízénél. Számunkra a januárral kez-dődő folyamat a lehetőséget jelentette. A több lehetőséget, a nagyobb lehetőséget. Túl-zás nélkül mondhatjuk, helyzetünk rendezésének történelmi lehetőségét.

A történelem folyása egyenlőtlen. Vannak szűk, fukar, nehezen viselhető szakaszai, viszont tettekre ösztökélő korszakai is. Megítélésem szerint a január utáni politika alap-elvei számunkra a történelmi ösztönzést jelentik.

A társadalmi folyamatok kezdetét nem lehet naptári dátumokkal mérni, vagy jelölni. Január nem véletlen, január egy sokáig érlelődő folyamat eredménye. Olyan folyamat ez, amelynek megvannak a belső szakaszai, törései, időbeli tagozódása, de előre mutató dinamikája is. Vannak vélemények, melyek szerint a januárral különös hangsúlyozást nyert demokratikus kibontakozás lelassult, megtört s lényegében befejeződött. Ezzel az állítással nem lehet egyetérteni. Számunkra a januárral kezdődő társadalmi megújho-dás nem fejeződött be, nem fejeződhetett be, mert helyzetünket érintő célkitűzései még csak részben valósultak meg.

Az akcióprogram s a január utáni politika pozitív alapelvei nem maradhatnak csupán elképzelések. E tekintetben nem elégedhetünk meg szónoklatokkal vagy szónoki ígéretekkel. Meggyőződésem, hogy az akcióprogram tételeinek elhallgatása, csorbítása, illetve megváltoztatása, a január utáni időszak szellemének, célkitűzéseinek, erejének a gyengítését jelenti. Igaz, hogy az akcióprogram helyzetünkre vonatkozó tételeinek megvalósulása lassúbb ütemben folyik, mint azt egy évvel ezelőtt elképzeltük. Számunkra azonban ennek ellenére sem marad más, mint következetesen, elvszerűen ragaszkodni az akcióprogram ránk vonatkozó tételeinek megvalósításához.

Az utóbbi időben bizonyos fokú elernyedésnek, fáradságnak lehetünk tanúi. A kiábrándultság s a közöny jeleivel is találkozunk. Olykor ez érthető, azonban távolról sem helyeselhető. Egy program és annak valóstítása között minden esetben van távolság. Egyetlen politikai program megvalósítása sem egyenes irányú. Ezt nem magyarázatként vagy jámbor vigasztalásként mondom. Az elmúlt év hónapjaiban fellobbant bennünk egy tiszta, várakozással teli remény. Ötven év történelmi türelmetlenségét fejezte ki e reménykedés. Számtalan összejövetelem magyaráztuk s írtuk helyzetünk törvényes rendezésének szükségességét. Naiv hittel lelkesedtünk, lelkesítettünk. Viszont néhány hónap múltán rá kellett ébrednünk, hogy a Csemadok által meghirdetett program megvalósítása nehezebb, mint a program kialakítása volt.

A hatvannyolcas esztendő a programozás éve volt. A hatvankilences szükségsszerűen terveink, elképzeléseink fokozatos valóra váltásának esztendeje kell hogy legyen. Nem akarok senkiben hamis illúziót kelteni, s ezért el kell mondanunk, hogy márciusi programunk megvalósítása lassabban halad, mint ahogy azt vártuk vagy elképzeltük. Úgy érzem, hogy kissé az ugrásszerű megoldás illúziójában ringattuk magunkat: rá kellett döbbenünk, hogy a program megvalósítása csak lépésről lépésre: pontosabban csak kis lépésekben történik. Meg kell és meg kellett tanulnunk a kis lépések politikájának gyakorlatát. Sokakban ez a tény csalódást kelt. Jőcskán találkozunk lemondó legyintgetőkkel is, akik azt mondják, hogy tulajdonképpen semmi sem történt. Vagy: nem ezt vártuk, nem ezt akartuk. Értem én ezt a keserű száíjzt, de nem tudom helyeselni. Ha úgy van, hogy amit teszünk, értelmetlen, tegyük fel a kérdést: akkor mi a teendő? De nézzük a tényeket. Mi az, amit sikerült megvalósítanunk szövetségünk márciusi programjából?

1. Hosszas vitáik után napvilágot látott a nemzetiségek jogi helyzetét szabályozó alkotmánytörvény. Igaz, sokkal többet vártunk ettől a törvénytől. Viszont ebben a formájában is kétségtelenül pozitívum. Az alaktalan, sokféleként magyarázható nemzetiségi politika eddigi gyakorlatával szemben e törvény rögzíti jogainkat.

2. A törvényhozó testületek feltöltésével megnövekedett a magyar nemzetiségű képviselők száma. Magyar képviselők kerültek a Nemzetek Kamarájának, valamint a Szövetségi Gyűlésnek az elnökségébe.³³⁵

335 1968. december 29-én további 3 magyar nemzetiségű képviselőt kooptáltak az SZNT-be, amivel a 150 fősre bővített testület magyar nemzetiségű képviselőinek száma 17-re emelkedett. Ugyancsak december 29-én 10 magyar nemzetiségű képviselőt kooptáltak a kétkamarás új szövetségi parlament, a Szövetségi Gyűlés újonnan létrehozott 150 fős Nemzetek Kamarájába. A korábbi Nemzetgyűlés átalakult a szövetségi parlament Népi Kamarájává. A Nemzetek Kamarája Elnökségébe 1969. január 29-én beválasztották Rác Olivért, a Szövetségi Gyűlés Elnökségébe ugyanezen a napon Lőrincz Gyulát és Cserge Károlyt.

3. A Szlovák Nemzeti Tanács egyik alelnöke magyar.³³⁶ A kormánynak van magyar minisztere.³³⁷ Kinevezték a mezőgazdasági miniszter magyar helyettesét. A kormány határozata értelmében magyar helyettese lesz még az oktatásügyi, valamint az egészségügyi miniszternek.³³⁸

4. A múlt év novemberében megalakult az SZNT Nemzetiségi Bizottsága. Elkezdte és aktívan folytatja munkáját a kormány Nemzetiségi Titkársága.

5. Rövidesen a kormány elé kerül a Nemzetiségi Tanács felállításáról szóló javaslat.

6. A miniszterelnökkel folytatott tájékoztató megbeszélés értelmében a járások hatáskörükön belül szintén létrehozhatnak nemzetiségi tanácsadó testületeket.

Ezáltal helyzetünk megítélése és elbírálása magasabb szintre, az ország központi szervei elé kerül. Eddig nem volt fórum, amely a nemzetiségek ügyével foglalkozott volna. Ma már van! A nemzetiségi kérdés intézményes megoldását tűztük ki célul. Az itt felsorolt intézmények e program megvalósult részei már.

Nem akarom elaltatni nyugtalanságunkat, ezen kívül. Olyan tényezőkről [szólok], amelyek nem ilyenformán konkrétak, mégis fontosak és nagy kihatásúak.

Itt mindjárt a csehszlovákiai magyarság magatartásának fokozatos megváltozását kell első helyen említenem. A passzivitásból, a folytonos védekezésből kialakult egy társadalmi-politikai aktivitás. Többek között e változásnak is köszönhető, hogy helyzetünk rendezésének szükségessége szinte elemi erővel tört fel hatvannyolc tavaszi hónapjaiban.

Másodszor: helyzetünk megítélését illetően türelmetlenségünket. E felsorolással csupán azt szerettem volna elérni, hogy a helyzetünk alakulásáról mondott ítéletekben próbáljunk objektívek lenni. Ezek konkrét tények, az elmúlt két év pozitívumai. De másról is szólnunk kell, egyre több objektív véleménnyel találkozunk. Úgy hiszem, nem túlzok, ha azt állítom, hogy országunkban a nemzetiségi kérdés értelmezése, felfogása objektivizálódik.

E tényezők hatásaként változik a csehszlovákiai magyar öntudat is. E köztudat ismételt felerősödő tartalmi jegye a humanizmus és az internacionalizmus. Ez életünk lényege. Ezt alakította ki bennünk a történelem s a nem mindig rózsás kisebbségi sors.

Az országban s a magyarság életében végbement változások természetesen hatással voltak szövetségünkre is. Hatvannyolc folyamán vitára bocsátottuk a Csemadok új programtervezetét. A néhány hónapos vita összegezett tanulsága a következő:

1. A Csemadoknak az új körülményeknek megfelelő programra van szüksége.

2. Ebből következően változtatnunk kell szövetségünk szervezeti szabályzatán.

3. Módosítanunk kell szövetségünk elnevezését.

A programot s az alapszabályzatot illetően részletes tájékoztatást kap a közgyűlés. Viszont a Csemadok elnevezéséről még ezt megelőzően szeretnék szólni.

A programtervezet vitájában alapszervezeteink többsége azt kérte, hogy változtassunk szövetségünk elnevezésén. A Központi Bizottság utolsó ülése elé ennek értelmében javaslatot terjesztettünk. A KB úgy döntött, hogy a Csemadok – Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége helyett a Csehszlovákiai Magyar Nemzetiségi Demokratikus Szö-

336 Szabó Rezsőt 1968. december 29-én választották meg az SZNT egyik alelnökévé.

337 Lásd a 331. sz. jegyzetet.

338 Németh Jenő, a mezőgazdasági miniszter helyettese 1969. április 1-jén lépett hivatalba, az oktatásügyi miniszter helyettese Rácz Olivér, az egészségügyi miniszteré Somogyi János lett.

vetsége elnevezést javasolja. Ezt a javaslatot a párt központi szervei elé terjesztettük. Többszöri vita, az érvek és ellenérvek összesítése után arra a közös megállapodásra jutottunk, hogy a KB eredeti javaslatától eltérően a következőképpen javasoljuk módosítani szövetségünk elnevezését: Csehszlovákiai Magyarok Kulturális és Társadalmi Szövetsége.³³⁹ A közgyűlést előkészítő politikai bizottság egyértelmű véleménye az, hogy ez az elnevezés összhangban van szövetségünk új programtervezetével. Ebben az elnevezésben kifejezést nyernek mindazok a változások, amelyek az elmúlt években a Csemadokban lejátszódtak. A közgyűlésnek tehát javaslom, hogy szövetségünk új elnevezése Csehszlovákiai Magyarok Kulturális és Társadalmi Szövetsége legyen. Emellett megmarad a szövetség eddigi szimbóluma, s egyelőre rövidítése is, a Csemadok.

Húszéves a Csemadok. Ünnepeknünk kellene s emlékezni az indulás első napjaira. A kezdetet kellene idézni, a húsz év előtti arcokat, a cigarettafüstös falusi konyhákat és kultúrtermeket. Az utak kilométereit kellene összeszámolni, a táncosok számát, az énekesekét, a színjátszókéit, az agitátorokét, az örök menőket és fáradozókat. Sorba állnának, aztán velük szembe a közönyöket, a hitetleneket állítanánk. Húsz év munkáját úgy mérhetjük fel a legjobban, ha a kezdettel vetjük össze a jelent. Szövetségünk nagy utat tett meg. Húsz év rövid idő, számunkra mégis nagy és becses múlt. Ünnepeknünk kellene s méltatni sok ezrek munkáját, fáradozását. Mégis a jövő tennivalóira gondolunk, a húsz év tanulságaira.

E húsz év tanulságai sokfélék, jók és rosszak. Sorolhatnánk sokáig, de talán csak a leghasznosabbakról szóljunk. Tanulság az, hogy a semmiből kultúra teremtdött. Tanulság az, hogy e kultúra képes lett megfogalmazni politikai igényeket. Tanulság az is, hogy a nemzetiségi, társadalmi ügyekben történt megalkuvás később erkölcsi tehertételként visszatér. Tanulság az, hogy figyelmünket, a tennivalókat egy pozitív magatartás kialakítására kell összpontosítanunk. Tanulság az is, hogy munkánk és életünk lényege az állandó mozgás, aktivitás kell hogy legyen. Tanulság az is, hogy mindig a felemelkedés, a gazdagodás, a több demokrácia útját kell keresnünk. Csak így lehetünk mi is a fejlődés ösztönzői s nemcsak ösztönzöttjei. Csak így lehetünk ez ország erős, demokratikus láncszeme.

Hét, 1969. március 30. 9–10. p.

87

Pozsony, 1969. március 18. A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetségének a rendkívüli, X. országos közgyűlésen elfogadott programja, amely a Csemadok elsőrendű feladataként a csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeinek képviseletét jelöli meg.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS SZÖVETSÉGÉNEK PROGRAMJA

³³⁹ Helyesen: Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége.

A Csemadok rendkívüli X. közgyűlése a szervezet eddigi tevékenységének értékelése és a megváltozott társadalmi-politikai feltételek elemzése, valamint a jövő fejlődési lehetőségeinek megvizsgálása után a Csemadok tagsága és a csehszlovákiai magyar dolgozók nagy nyilvánossága elé terjeszti a szövetség programját.

Programunk kiindulási alapjául a Csemadok két évtizedes munkájának pozitív eredményeit és tapasztalatait tekintjük. Tudatában vagyunk annak, hogy az elért eredmények és tapasztalatok – a sokszor nehéz körülmények között folytatott fáradtságos szervező, kulturális-népnevelő munkának a gyümölcsei – az alakulástól egyre gyarapodó Csemadok-tagság lelkes, odaadó munkájának köszönhetőek.

Az elmúlt két évtizedben – amely nem volt mentes a Csemadokot is érintő társadalmi deformációktól – szövetségünk határozottan pozitív, a csehszlovákiai magyarság életét formáló, összefogó erőként hatott. Jelentősen hozzájárult a magyar nemzetiségű polgárok szellemi életének fejlesztéséhez, politikai öntudatának növeléséhez. Bizalmat és hitet kölcsönzött a magyar dolgozóknak, szilárdította létbiztonságuk tudatát, tömörítette soraikat, egységesítette nézeteiket, formálta hazafias érzésüket, nemzeti öntudatukat, növelte kulturális igényüket, bővítette művelődési lehetőségeiket.

Programunk küldetése: irányt szabni tevékenységünknek, felmérni lehetőségeinket, meghatározni azt az új igényekhez és lehetőségekhez igazodó keretet, amelyben munkánkat kifejthetjük. Az eddig bevált munkaformák megtartása mellett ösztönzést kívánunk nyújtani új módszerek kereséséhez és alkalmazásához. Meggyőződésünk, hogy a program fokozatos valóra váltásával az eddiginél hatékonyabban szolgálhatjuk a csehszlovákiai magyarság, hazánk népei és a szocializmus építésének ügyét.

I.

A CSKP által 1968 januárjában elindított és egész népünket mozgósító demokratikus átalakulási folyamat alapvető változásokat eredményezett államunk életében. Megteremtette a feltételeket a cseh és a szlovák nemzet államjogi helyzetének rendezéséhez. A CSKP akcióprogramja magában foglalja a nemzetiségek önigazgatási jogát. Az 1969. január 1-én hatályba lépett szövetségi alkotmánytörvény, valamint a nemzetiségek jogi helyzetét szabályozó alkotmánytörvény a csehszlovákiai magyarság és a Csemadok számára is új helyzetet teremtett, új fejlődési szakaszt nyitott meg. Elismerte a nemzetiségek jogalanyiságát és államalkotó mivoltát. A csehszlovákiai magyarság számára ez történelmi fontosságú dokumentum. Ezért szükséges, hogy átfogóan felmérjük az ország társadalmi-politikai struktúrájában bekövetkezett változásokat, és ezeket szem előtt tartva meghatározzuk a Csemadoknak társadalmunkban betöltött helyét, és megszabjuk tevékenységének programját az elkövetkező időszakra vonatkozóan.

Szövetségünk a csehszlovákiai magyarság forradalmi munkásmozgalmi hagyományaira támaszkodva a marxizmus-leninizmus alkotó módon való alkalmazását tekinti eszmei vezérfonalának. Társadalmi-kulturális tevékenységünk elválaszthatatlanul összefonódik a szocializmus eszméivel, elősegíti tagságunknak a szocializmus építésében való részvételét.

A Csemadok aktív résztvevője, segítője a párt és az állami szervek nemzetiségi politikájának. Ezt a szerepét nem politikai pártként tölti be, hanem olyan tömegeket mozgósító társadalmi szervezatként, mely az internacionalizmus szellemében fejti ki társadalmi-kulturális tevékenységét.

A Csemadok tevékenységéhez a keretet a Nemzeti Front biztosítja, amelynek szövetségünk is tagja. Ily módon formálja és végrehajtja a Nemzeti Front politikai irányvona-

lának. Szövetségünk a Nemzeti Front programjának és státútumának alapján s annak tagjaként aktívan együttműködik a társadalmi szervezetekkel, állami szervekkel és intézményekkel. Ebből eredő jogai értelmében képviseli a csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeit, kifejezésre juttatja a magyar nemzetiség sajátosságaiból származó igényeit.

Célunk, hogy a CSKP vezetésével elősegítsük hazánk magyar nemzetiségű lakosságának internacionalista nevelését és a csehszlovák államiság tudatának erősítését; ápoljuk nemzeti múltunk és kultúránk haladó hagyományait, fejlesszük a csehszlovákiai magyarság nemzeti öntudatát. A kölcsönös megbecsülés elve alapján ápoljuk a szocialista országok internacionalista kapcsolatait.

Küldetésünknek tekintjük a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Magyar Népköztársaság népei közötti közös érdeken alapuló baráti viszony elmélyítését.

A Csemadok a Nemzeti Front tagjaként aktívan részt vesz a választások előkészítésében, a képviselőjelöltek kiválasztásában és a választások lebonyolításában. Biztosítani kívánjuk, hogy a magyarság képviselői számarányunknak megfelelően vegyék ki részüket minden szinten a képviselői testületek munkájából, hogy a magyar nemzetiséget demokratikus úton megválasztott és az arra legelhivatottabb, legrátermettebb személyek képviseljék, s aktívabban kapcsolódjanak be az állam és a népgazdaság irányításába, a választott és a végrehajtó szervek munkájába.

A Csemadok országos szervezet, mely a magyar dolgozókat az önkéntesség elve alapján tömöríti szervezeteibe. Kulturális-népnevelő tevékenysége mellett a tudományos élet ápolását is feladatának tekinti. Szervezi a csehszlovákiai magyarság társadalmi-kulturális életét. A Nemzeti Front szerveiben reprezentálja a csehszlovákiai magyarságot mint etnikai csoportot, gondozója a nemzetiség szellemi kincsének, tolmácsolója társadalmi, politikai és kulturális szükségleteinek.

A Csemadok kifejezi és szolgálja a csehszlovákiai magyar nemzetiség társadalmi-kulturális érdekeit. Szövetségünknek ez a szerepe tömegalapra épülő szervezeti jellegéből adódik. A Csemadok a csehszlovákiai magyarság olyan tömegszervezete, amely a nemzetiségi hovatartozás alapján áll. A Csemadok a csehszlovákiai magyarok: munkások, parasztok és értelmiségiek közös szervezete. Társadalmi-kulturális munkájával érdekeket szolgálja és juttatja kifejezésre.

Szövetségünk széles teret biztosít egyre gyarapodó értelmiségünknek is. Lehetőséget ad arra, hogy szellemi képességeit, munkájának eredményeit gyümölcsöztesse.

Tevékenységünk valamennyi szakaszán lehetőséget biztosítunk a csehszlovákiai magyar ifjúságnak, amely az utóbbi években egészséges szellemű mozgalmával pozitív hatást gyakorolt a Csemadok és a csehszlovákiai magyar közélet alakulására. Fejlődésünket többek között a haladó szellemű ifjúságnak a Csemadok tevékenységébe való aktív bekapcsolásával látjuk biztosítva.

A Csemadok a párt nemzetiségi politikáját, valamint a kollektív nemzetiségi jogokat biztosító 144/1968. Tt. sz. alkotmánytörvény realizálását a nemzetiségi egyenjogúság biztosítása érdekében a következőképpen segíti elő:

1. A Csemadok központi, járási és helyi szervezetei és szervei véleményére támaszkodva központi, járási és helyi viszonylatban figyelemmel kíséri a nemzetiségi törvények betartását s tolmácsolja az alulról jövő véleményeket és javaslatokat az illetékes helyi, járási és központi szervek felé.

2. A Csemadok a szervezési, politikai és kulturális munka területén összehangolja tevékenységét a párt és a nemzetiségek ügyeivel foglalkozó állami szervek munkájával és segíti a demokratikus elveken alapuló nemzetiségi politika megvalósítását.

Munkánk célja végső fokon arra irányul, hogy megteremtsük társadalmunkban az ember önrealizálásához a lehető legkedvezőbb feltételeket. Az egyén boldogsága, jóléte, megelégedettsége az alapja a társadalom harmonikus fejlődésének, s egyben záloga a további előrehaladásnak. Mindez kifejezésre jut társadalmunk vezető erejének, Csehszlovákia Kommunista Pártjának január utáni politikájában és az azóta elfogadott dokumentumokban. A párt vezető szerepét szem előtt tartva kívánunk munkánkkal hozzájárulni társadalmunk demokratizmusának elmélyítéséhez, gazdasági helyzetünk megjavításához, annak tudatában, hogy az ország belpolitikai helyzete kihat az egész társadalomra, tehát a csehszlovákiai magyarság életére is.

Országos viszonylatban is igen nagy a nemzetiségi területek mezőgazdasági jelentősége. E területek mezőgazdasági termelésének korszerűsítésével hozzá kell járulni a gazdasági elmaradottság felszámolásához. Ezért a Csemadok feladatának tekinti, hogy egész társadalmunk érdekében is szorgalmazza a modern nagyüzemi gazdálkodás, a belterjes kertgazdálkodás, a gyümölcstermesztés, a szőlészet és a feldolgozó ipar fejlesztését. Dél-Szlovákia mezőgazdaságának további fellendítése érdekében minden igyekezetünkkel szorgalmazni fogjuk a magyar nemzetiségű mezőgazdasági szakemberek, mérnökök és technikusok számának emelésére irányuló intézkedések foganatosítását, s az ezt biztosító körülmények megteremtését. A Csemadok e program támogatásának érdekében törődni kíván a falusi kulturális és népművelési, valamint az ismeretterjesztő tevékenység célravezető formáinak ápolásával. Ezért gondoskodni kíván arról, hogy a haladó munkamódszerek és kezdeményezések (társulások, távlati tervek stb.) felkarolásával, a mezőgazdasági szakismeretek gyarapításával, a szükséges iskolai képzés szorgalmazásával kellő feltételeket teremtsen a gazdasági elképzelések megvalósításához. A falusi élet- és munkafeltételek javítása, a vidéki kulturális munka gazdagítása ehhez közvetve is hozzájárulhat.

A Csemadok csak abban az esetben fejthet ki sikeres tevékenységet, csak akkor teljesítheti küldetését, ha nem zárkózik be önmagába, hanem társadalmi-politikai aktivitásával egyesíti szellemi életünk törekvéseit, és az elkötelezettség elve alapján társadalmunk összefogó tényezőjévé válik.

Ezért a Csemadokban a tagság nemcsak egyéni, hanem kollektív is: egyes személyeken kívül tagjai lehetnek kollektívák, intézmények, vagyis minden olyan közösség, amely azonosítja magát a Csemadok céljaival.

A jövőben – a Cseh Nemzeti Front szerveivel együttműködve – foglalkozni kívánunk a Cseh Szocialista Köztársaság területén nagy számban élő és dolgozó magyarok problémáival is, gondoskodunk arról, hogy anyanyelvi kultúrájukat fejlesztve élhessenek szervezeti életet.

II.

A Csemadok tevékenységének továbbra is fontos alapja, céljainak valóra váltását legjobban biztosító területe a kulturális-népnevelő tömegmozgalmi munka marad. Az elmúlt időszak dinamikus fejlődése nyomán társadalmunk szerkezetében beállt változásokat figyelembe véve művelődéspolitikánk strukturális átszervezése is szükségessé válik.

Ehhez igazodva biztosítanunk kell a csehszlovákiai magyar társadalmi élet harmonikus, arányos fejlődését, dolgozóink tömegeinek a kor színvonalán való művelését, értelmiségünk fokozott bevonását a társadalom életébe.

Kulturális tömegmozgalmi munkánk hatékonyságának fokozásával kívánjuk kiküszöbölni társadalmi fejlődésünknek az anyagi és a szellemi igényesség között mutatkozó aránytalanságait.

Tevékenységünkben ki kell küszöbölnünk a formalizmusnak kényelmen alapuló ártalmas, visszahúzó hatását. A kulturális-népnevelő munkában mindig a csehszlovákiai magyarság, esetenként pedig sajátos igények, illetve az egyes tájegységek szükségleteiből kell kiindulnunk. Munkánk sikerének egyik alapja az egyéni, csoport- és ösztársadalmi érdekek megfelelő összehangolása.

Eszmei és politikai céljaink megvalósítása érdekében elsősorban a hagyományosan bevált munkaformákra támaszkodunk, viszont a megnövekedett igények, társadalmunk szerkezeti változásai új munkaformák keresését is szükségessé teszik.

A Csemadok KB Elnöksége és titkársága a magyar dolgozók tömegei között végzendő ideológiai és kulturális-népnevelő munka eredményes folytatása érdekében szervesen és szorosan együttműködik a csehszlovákiai magyarság ügyeivel foglalkozó intézményekkel, szervekkel és szervezetekkel. Ezeknek magyar nemzetiségű képviselőiből s a létrejövő csehszlovákiai magyar tudományos társaságok vezetőiből tudományos tanácsadó testületet létesít.

A Csemadok kulturális tevékenységének központi szinten továbbra is az országos rendezvények a legfontosabb formái: népművészeti jellegű fesztiválok, emléknapi, évfordulók, tudományos jellegű tanácskozások, értelmiségi találkozók megrendezése.

Az eddig körvonalazott célok és feladatok megvalósítása, tevékenységünk hatékony megszervezése, a tartalmi színvonal emelése fokozottan felelősségteljes munkát kíván a Csemadok járási bizottságainak tanácsadó testületeitől, a népművelési szakszervezetektől. Tevékenységünk jobb megszervezése, aktívabbá tétele, belső differenciálásuk biztosíthatja a sikeres munkát. A szükségleteknek és igényeknek megfelelően a szakszervezeteken belül létrehozhatunk további munkacsoportokat, pl. honismereti, irodalmi, közgazdasági, iskolaügyi jogi, népművelési, klubmozgalmi, különböző rendezvényekkel foglalkozó stb. csoportokat. Az egyes csoportok feladata, hogy saját szakterületükön adatokat és információkat gyűjtsenek, azokat rendszerezék és értékeljék, javaslatokat dolgozzanak ki a szerzett ismeretek felhasználására a népművelés-népnevelés terén. Javasoljuk, hogy az egyes bizottságokba a lehetőségek szerint vonják be a járási népművelési ház metodikusait, dolgozóit, s ezek a szoros együttműködés lehetőségeivel élve végezzék munkájukat.

A népművelési szakszervezet a szellemi erőket összpontosító olyan fórummá lehet, amely járásonként megteremti kulturális és szellemi életünk magasabb szintű kibontakozásának feltételeit.

A Csemadok központi szervei – az állami népművelési intézményekkel karöltve – módszertani tanácsokkal, segédanyagokkal, szervezési segítséggel és a lehetőségekhez mérten anyagi hozzájárulással támogatják a járási szakszervezetek munkáját.

A Csemadok társadalmi-kulturális munkájának nagy része a jövőben is szövetségünk alapszervezeteire, tisztségviselőire és aktivistáira hárul. Az ő feladatuk lesz a programban körvonalazott eszmei és gyakorlati célok megvalósítása. Nekik kell elvégezniük azt a munkát, amely elősegíti a magyar dolgozók további kulturális és politikai fejlődését, hozzájárul a tudományos ismeretek gyarapításához.

III.

Az utóbbi időben egyre érzékelhetőbben formálódik a csehszlovákiai magyarság szocialista keretek között 20 éve fejlődő köz- és szellemi élete. Hézagokkal ugyan, de van már szervezett iskolarendszerünk, irodalmunk, újságírásunk és népművelési rendszerünk. Ahhoz, hogy szellemi életünk és egyúttal társadalmi struktúránk szerves egészet alkosson, meg kell teremteni a csehszlovákiai magyar tudományos és művészeti életet, a legmagasabb szellemi tevékenység szervezett formáit és a csehszlovákiai magyar iskolaügy, a szakoktatás, tanoncképzés továbbfejlesztésének feltételeit, a közös szocialista hazában élő nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúsága alapján.

A nemzetek és nemzetiségek közötti egyenjogúság megvalósítása a társadalmi-gazdasági élet minden szakaszán megköveteli, hogy összefüggéseiben lássuk a problémákat. Ezt csak a kor színvonalán álló tudományos vizsgálódás biztosíthatja. Szellemi életünk fejlettségi foka ma már megköveteli a Szlovák Tudományos Akadémia keretén belül nemzetiségi tudományos kutatóintézet létrehozását. Ennek szorgalmazása mellett szövetségünk tudományos társaságok létrehozásával kívánja e munkaszakasz kiépítését meggyorsítani és későbbi munkáját támogatni.

A történelmi, szociológiai és nyelvészeti társaság feladata – a járási népművelési szakbizottságokkal együttműködve, azokat irányítva – a csehszlovákiai magyarság fél évszázados múltjának tudományos feldolgozása, szellemi, kulturális és népművészeti értékeinknek, szokásainknak, nyelvi és tárgyi emlékeinknek, hagyományainknak gyűjtése, rendszerezése, továbbá nemzetiségünk jelenlegi társadalmi viszonyainak gazdasági, jogi, műveltségi helyzetének tudományos szintű vizsgálata.

A tudományos élet megteremtésén kívül a Csemadok fokozott figyelmet szentel a csehszlovákiai magyar képző- és zeneművészek csoportosulásának. Támogatja törekvésüket, a lehetőségekhez mérten anyagi és szervezési segítséget nyújt összejöveteleik megrendezéséhez. Művészeti életünk felkarolásával, régi adósságunkat törlesztve, kívánunk hozzájárulni a csehszlovákiai magyar művészet sajátos arculatának kialakításához, művészeti életünk felpozíciójához, színvonalának emeléséhez.

Szellemi életünk intenzív löktetését a jövőben értelmiségi találkozók rendszeres összehívásával kívánjuk biztosítani. Elősegítjük ezzel a fél évszázados nemzetiségi múltunk szellemi hagyományait és a jelen társadalmi valóságunk szellemi értékeit egyesítő sajátos csehszlovákiai magyar szellemiség és életszemlélet kialakítását, további formálódását.

Szellemi életünk kiteljesedése érdekében szükségesnek tartjuk és szorgalmazzuk, hogy az illetékes szervek újabb intézményeket hozzanak létre. Gondolunk itt mindenekelőtt: központi könyvtárra, képtárra és múzeumra, levéltárra, hivatásos dal- és táncegyüttesre, egy további hivatásos színházra s nem utolsósorban a csehszlovákiai magyar kultúra székházára.

IV.

A Csemadok az utóbbi időszakban jelentős társadalmi súlyra tett szert hazánk életében. E fontos tény tudatában szükséges, hogy tovább szilárdítsuk szövetségünk szervezeti életét, növeljük tekintélyét járási és központi szinten egyaránt.

Olyan munkaformákat kell keresnünk és átültetnünk a gyakorlati életbe, amelyek megfelelő feltételeket biztosítanak a rendszeres munka végzéséhez, tág teret nyitnak az alkotó kezdeményezéshez és lehetővé teszik népművelő munkánk hatékonyságának fokozását.

Szervezeti életünk formalizmusának és hiányosságainak kiküszöbölését is fontos feladatnak tartjuk.

Szervezeti életünk megszilárdítása érdekében szükséges:

- a Csemadok társadalmi súlyának növelése a taglétszám emelésével;
- a Csemadok-titkárságok munkájának átszervezés, az egyes munkaszakaszok feladatainak új meghatározása és az apparátus kibővítése;
- a központi és járási ellenőrző szervek tevékenységének aktivizálása;
- a választott központi és járási szervek fokozott bekapcsolása a konkrét munkába, az egyes szervek közötti élő kapcsolatok ápolása.

X X X

Szövetségünk a tagság és az egész csehszlovákiai magyarság érdekeit, szükségleteit és tenni akarását kifejezésre juttató programot hagy jóvá. A Csemadok programot kap, a hosszú időre szóló alapvető feladatok és célok foglalatát, cselekvési tervet, melynek csak a kitartó, ügybuzgalommal végzett munka ad majd értelmet. Csak a hivatástudat és mindnyájunk áldozatkészsége vihet bennünket előre azon az úton, mely a szocializmus építésének és nemzetiségi létünk kiteljesedésének az útja.

Lehetőségeink nem csekélyek. Rajtunk, a Csemadok-tagok tízezerein, munkásokon, parasztokon, értelmiségieken, öregeken és fiatalokon múlik, hogy lehetőségeinkből mit váltunk valóra, hogy mit teljesítünk abból, amit vállaltunk. S amit vállaltunk, az nem kevés: a köztársaság nemzeteivel és nemzetiségeivel egyenjogú és egyenrangú embereként testvéri egységben építeni jövőnket.

*Hét, 1969. április 6. 10–11. p.*³⁴⁰

88

Pozsony, 1969. március 18–19. Az Új Szó tudósításai a Csemadok március 17–18-i rendkívüli, X. országos közgyűléséről.

A köztársasági elnök Munkaérdemrenddel tüntette ki a húszéves CSEMADOKOT
MUNKÁRA JÖTTÜNK ÖSSZE – PROGRAMOT ALAKÍTANI

Szlovákia fővárosában megkezdődött a CSEMADOK rendkívüli X. országos közgyűlése
● A csehszlovákiai magyarság érett társadalmi tényezővé formálódott ● A párt- és az állami szervek nevében ANTON ŤAŽKÝ elvtárs üdvözölte a közgyűlést ● Javaslat az új elnevezésre ● Vita az új programtervezetről és az új alapszabályzatról

Hétfőn délelőtt a bratislavai Kultúra és Pihenés Parkjának kongresszusi termében megkezdte munkáját a CSEMADOK rendkívüli, X. országos közgyűlése. Bár az országos

340 A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 408–417. p.

elnök és a főtitkár a küldöttekhez intézett szavaikban hangsúlyozták, munkagyűlésről van szó, – „munkára jöttünk össze, programot alakítani” –, mégis a nap folyamán a közgyűlés ünnepi jelleget öltött, amikor a délutáni órákban A n t o n Ě a ž k ý elvtárs, a párt- és az állami szervek küldöttségének vezetője bejelentette, hogy az SZLKP KB-nek a Szlovák Szocialista Köztársaság kormányának és a Nemzeti Front Központi Bizottságának javaslatára a köztársasági elnök a CSEMADOKOT a köz érdekében kifejtett tevékenységéért Munkaéremrenddel tüntette ki. A küldöttek és a vendégek felállva lelkes tapssal fogadták szavait. A kitüntetés átadása után D o b o s L á s z l ó miniszter, a CSEMADOK KB országos elnöke mondott köszönetet a magas állami kitüntetésért. „Ilyenkor mindig fogadkozni szoktak – mondotta. – Nem teszem ezt. Azok vagyunk és leszünk, akik voltunk. Magatartásunkkal és erkölcsünkkel e köztársaság nem gyenge pontja, hanem erős láncszeme kívánunk lenni. Ez a kitüntetés a megbecsülés jele, váljon a szlovákok és magyarok együttélésének szimbólumává.”

A közgyűlést D o b o s L á s z l ó nyitotta meg. Meleg szavakkal köszöntötte az SZLKP KB, a szlovák kormány és a Nemzeti Front küldöttségét, melyet A n t o n Ě a ž k ý, a CSKP KB és az SZLKP KB elnökségének tagja, az SZSZK Nemzeti Frontja Központi Bizottságának elnöke vezetett. A küldöttség további tagjai voltak: B o h u š G r a c a, az SZLKP KB titkára és M i r o s l a v V á l e k költő, az SZSZK művelődésügyi minisztere. A munkaelnökség és a bizottságok megválasztása után dr. S z a b ó R e - z s ő főtitkár a küldöttek elé terjesztette a CSEMADOK tevékenységéről, a IX. közgyűlés határozatainak teljesítéséről szóló jelentést. N y á r i I s t v á n ismertette a Központi Ellenőrző Bizottság jelentését, majd V a r g a S á n d o r a CSEMADOK új programtervezetét indokolta. Utána dr. M e d e I s t v á n az alapszabályzat módosításáról adott magyarázatot. T a k á c s A n d r á s a rehabilitációs bizottság munkájáról számolt be. Az ülés folyamán bejelentették, hogy O n d r e j K l o k o č, a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke üdvözlő levelében sok sikert kívánt a közgyűlésnek. A CSEMADOK több helyi szervezete táviratilag üdvözölte a küldötteket.

A délutáni órákban megkezdődött a vita. Helyszűke hiányában ma sajnos nem tudjuk ismertetni, de később visszatérünk rá. Most csak azt a megjegyzést fűzhetjük hozzá, érezhető volt – ami Dobos László megnyitó beszédében mondott szavait igazolja –, hogy ez a közgyűlés nem olyan, mint a múltban volt, nem számadó, hanem programot adó, reformáló jellegű közgyűlés. Lényege 1968 januárjában, a CSKP akcióprogramjában rejlik, mely a csehszlovákiai magyarság helyzete rendezésének történelmi lehetőségét teremtette meg. Ezt a légkört, hangulatot tükrözte A n t o n Ě a ž k ý üdvözlő beszéde is, aki a szlovák központi szervek nevében kijelentette, hogy további törvények elfogadásával is igazolni fogják a nemzetek és a nemzetiségek közötti egyenlőséget. Majd reményét fejezte ki, hogy a csehszlovákiai magyarság, mint államalkotó elem tevékenyen részt vesz közös hazánk jövőjének építésében, a társadalmi változások valóra váltásában. A küldöttek nagy tetszéssel és gyakori tapssal fogadták szavait.

A közgyűlés ma tovább folytatja munkáját.

P. B.

Véget ért a CSEMADOK rendkívüli X. országos közgyűlése
A PÁRT JANUÁRI POLITIKÁJA TETTE LEHETŐVÉ AZ ÚJ PROGRAM KITŰZÉSÉT

Jóváhagyták az új programot és szervezeti szabályzatot ● A CSEMADOK új elnevezése: A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége ● Megválasztották az új központi bizottságot és vezetőséget ● Törekvéseink valóra váltásában cselekedjünk úgy, hogy megértésre találjunk a szlovák népnél és képviselőinél ● A nemzetek és nemzetiségek békés együttműködésének ügyét szolgáljuk

Kedden a délutáni órákban a bratislavai Kultúra és Pihenés Parkjának kongresszusi termében befejezte munkáját a CSEMADOK rendkívüli, X. országos közgyűlése. Nemcsak a szövetség, hanem a csehszlovákiai magyarság szempontjából is nagy eseménynek számít ez a kétnapos tanácskozás, mert a közgyűlésen egyhangúlag elfogadott új program szorosan összefügg nemzetiségünk időszerű problémáinak megoldásával. Hogy a program kifejezést nyerjen az elnevezésben is, a közgyűlés elhatározta, új nevet ad a szövetségnek: A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAROK TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS SZÖVETSÉGE.

A közgyűlés második napján is jelen volt a párt- és állami szervek küldöttsége: **Anton Ťažký**, a CSKP KB és az SZLKP KB elnökségének tagja, az SZSZK Nemzeti Frontja Központi Bizottságának elnöke, valamint **Bohuš Graca**, az SZLKP KB titkára. A küldöttek vitával folytatták tanácskozásukat. Elmondhatjuk, hogy minden felszólalás a csehszlovákiai magyarság kérdéseit érintette, a népműveléstől, az iskolaügytől kezdve az egészségügyig és az arányos képviselő megvalósítására irányuló törekvésekig. A problémák ésszerű megoldását sürgették. Mindnyájan úgy látják a helyzetet, hogy a nemzetiségi kérdés rendezése után végre eljön a tettek ideje, s ezt csak úgy érhetjük el, mint ahogy az elfogadott határozatban is rögzítették: **a CSEMADOK szervei, szervezetei, tagjai tartásuk alapvető kötelességüknek a programban foglalt célkitűzések valóra váltását. Tegyük ezt úgy, hogy törekvéseik megértésre találjanak a szlovák népnél és képviselőinél is.** A továbbiakban hangsúlyozzák: **Erkölcsei kötelességünknek tartjuk, hogy kulturális-társadalmi tevékenységünkkel továbbra is a szocializmus javát, a nemzetek és nemzetiségek közötti békés együttműködés ügyét szolgáljuk.** **Szöke József** az elmúlt évben elért legfőbb eredményt nem is annyira az új nemzetiségi intézmények létesítésében, mint inkább abban látja, hogy a csehszlovákiai magyarság öntudatban, tudatos törekvésben megnőtt. Ma már tudja, mit akar, s céljáról nem akar lemondani. Ez munkánk legfőbb sikere, ez az, amire a jövőben építenünk kell. Minden érdekünk azonos a szlovák nemzet érdekeivel. 1968 januárja lehetővé tette számunkra is, hogy félelem nélkül gondolkodjunk, cselekedjünk, a történelemben mi is beleszólhassunk, de ne csak az anyagi javak termelésébe, hanem az elosztásába is. Helyesen hangsúlyozta felszólalásában **Papp József** mérnök, csak az indokolt követelményekre lehet építeni, tudnunk kell mindig, hogy mire van lehetőség. A képviselő ügyében pedig helyesen mutatott rá a minőségi kérdésre; nem elégedhetünk meg csak az arányos képviselővel, hanem ügyelnünk kell arra is, kik képviselnek bennünket. **Matej Lúčan**, az SZSZK oktatásügyi minisztere nevében **dr. Martin Hargaš** docens üdvözölte a kongresszust, s több iskolaügyi problémára válaszolva, leszögezte, hogy az Oktatásügyi Minisztérium minden kritikus hangot figyelemmel kísér, s ezekből kitér, hogy sok kérdést járási szinten is meg lehetne oldani, ha az elvtársak kihasználnák a lehetőségeket. Az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége szintén üdvözlését küldte a közgyűlésnek.

Dobos László vitazáró beszédében sok lényeges kérdésre választ adva, hangsúlyozta: „Újszerű nemzetiségi programot dolgoztunk ki. Húszéves merev gyakorlattal találjuk szemben magunkat, ezért a megvalósítás nem megy majd könnyen. Figyelmünket irányítsuk a gyakorlati kérdésekre.” Mint a nemzetiségek ügyének intézésével megbízott miniszter ígéretet tett, hogy a sajtót rendszeresen tájékoztatni fogják a nemzetiségi kérdés további rendezésének lefolyásával. A továbbiakban kijelentette: „A következő időszakban a figyelmet a járásokra kell összpontosítani. Amint a szlovák kormány jóváhagyja a nemzetiségi tanácsot, sorra vesszük a vegyes lakosságú járásokat, hogy felmérjük a tényleges helyzetet. Az SZSZK Nemzeti Frontja Központi Bizottságának elnökével történt megállapodás értelmében a Nemzeti Front rövidesen összehívja a CSEMADOK, a Matica slovenská és az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége képviselőinek értekezletét, hogy mielőbb tisztázhassuk a felmerült nézeteltéréseket.” Utána bejelentette, hogy **dr. Szabó Rezső** saját kérésére megváltik a vezető titkári tisztségtől. A tizennyolc éven át végzett lelkiismeretes munkájáért meleg szavakkal mondott köszönetet. A közgyűlés szívélyes ünneplésben részesítette Szabó elvtársat.

A jelölő bizottság nevében **Nyári István** tudatta a küldöttekkel a titkos választások eredményét, s felsorolta, kit választottak be a Központi Bizottságba és a Központi Ellenőrző Bizottságba. Utána **Fónod Zoltán** a javasoló bizottság nevében ismertette a küldöttekkel a szervezeti szabályzatban és a programtervezetben az észrevételek alapján tett módosításokat. A határozati javaslatot a küldöttek egyhangúlag elfogadták. A szervezeti szabályzatot egy tartózkodó szavazattal hagyták jóvá. A CSEMADOK új elnevezéséről külön szavaztak – csak egy küldött szavazott ellene, ketten pedig tartózkodtak a szavazástól. A programot szintén jóváhagyták.

A közgyűlés befejező részében a küldöttek jóváhagyták a köztársasági elnökünkhöz, a CSKP KB-hez, az SZLKP KB-hez, az SZSZK Nemzeti Frontja Központi Bizottságához és az SZSZK kormányához intézett leveleket.

A CSEMADOK rendkívüli X. országos közgyűlése **Dobos László** zárszavával ért véget. Bücsúzóul kijelentette, hogy egy nehéz időszak végére tettünk pontot.

Az Internacionálé akkordjaival fejeződött be a közgyűlés munkája.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGA MEGVÁLASZTOTTA AZ ÚJ VEZETŐSÉGET

Röviddel a közgyűlés után összeült a CSEMADOK Központi Bizottsága, hogy megválassza az új vezetőséget. Nyilvános szavazással ismét **Dobos Lászlót** választották meg országos elnöknek. Az új vezető titkár **Szőke József** lett, titkárok: **Takács András** és **Varga Sándor**. Az elnökség további tagjait titkos szavazással választották meg, mégpedig a következő elvtársakat: Csikmák Imre, Duray Miklós, Fónod Zoltán, Gáspár Tibor, Kardos István, Kulcsár Tibor, Mács József, dr. Mede István, Molnár János, Rados Pál, dr. Szabó Rezső, Tolvaj Bertalan, dr. Turczel Lajos, Újváry László, Varga Béla.

P. B.

Új Szó, 1969. március 18. 1–2. p.; március 19. 1–2. p.

Pozsony, 1969. március 25. Duray Miklós beszámolója az *Új Ifjúságban* a magyar ifjúság képviselőinek a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulása március 10–12-i prágai országos alakuló kongresszusán való részvételéről.

A PRÁGAI KONGRESSZUS TANULSÁGAI

Pozsony után Prága, 1969. március 10., 11., 12. Talán egy mondattal is jellemezni lehetne a prágai konferencia lényegét: Az ifjúság egységének demonstrálása, nagy költséggel, kevés eredménnyel. Főleg azért kis eredménnyel, mert a létrejött dokumentumok ellenére elég nagy ellentétek merültek fel a konferencián. A magyar ifjúságot öt központi tanácsstagunk képviselte: Ing. Duka Zólyomi Árpád, Ing. Böjtös József, Farkas Veronika, Pásztor Árpád és Duray Miklós. Ing. Duka Zólyomi tagja volt a kongresszus munkaelnökségének, Ing. Böjtös a statútumbizottságnak és Duray a programbizottságnak.

A kongresszus gyakorlati célja az volt, hogy létrehozza a csehországi és a szlovákiai gyermek- és ifjúsági szervezetek szövetségének, illetve a katona-ifjúság központi föderációját, elfogadja a föderáció programnyilatkozatát és statútumát.

A programnyilatkozási javaslat általános értelemben megemlíttette a nemzetiségi ifjúságot is. Ezért a kongresszuson résztvevő Lengyel Ifjúsági Szövetség és az Ukrán Ifjúság Központi Tanácsa, illetve a Magyar Ifjúság Központi Tanácsának képviselői közös megegyezés alapján javaslatot terjesztettek a programbizottság elé, olyan értelemben, hogy a program deklarálja a nemzetiségi ifjúság saját szervezetének megalakítására való jogát. A programjavaslatban a következő eredeti megfogalmazás szerepel: „A nemzetek és nemzetiségek saját politikai, társadalmi és kulturális fejlődésére való joga ne csak deklarálva legyen, hanem megtöltve konkrét tartalommal is.” A programbizottság magyar képviselője által előterjesztett kiegészítés, mely közvetlenül kapcsolódott az előbbi mondathoz, a következő volt: „...úgy, hogy a nemzetiségi fiatalságnak szintén biztosítva legyen a joga a saját szervezete alakítására és fejlesztésére.” A programbizottság 12 szavazattal 2 ellenében elfogadta a javaslatot.

A plénum előtt előterjesztett végleges programnyilatkozási javaslat a szlovák képviselők részéről negatív visszhangra talált, mégpedig az általunk előterjesztett kiegészítő javaslat miatt, mely hatórás vitát váltott ki. A cseh és a katona-ifjúság részéről nagy támogatásban részesült javaslatunk. A szlovákiai küldöttség több ízben visszavonult tanácskozássra, amelyen többek között felszólítottak, hogy vonjuk vissza a javaslatunkat, illetve fogadjunk el kompromisszumot. A szlovák delegáció által előterjesztett kompromisszumos javaslat szintén elfogadhatatlan volt számunkra. Az erről a kérdésről folyó vitában felszólalt Szymik lengyel küldött, doc. Bača ukrán küldött, Ing. Duka Zólyomi és Duray a mi képviselőtünk részéről. Tekintettel arra, hogy nem tudtunk elfogadható megállapodásra jutni, ezért a kongresszus munkaelnöksége visszavonult tárgyalni és elvetette javaslatunkat. Végeredményben kis nyelvtani módosítással az eredeti javaslatot fogadta el a kongresszus.

A statútumról folyó vitában is nagyobb részt a szlovákiai delegáció nézetei érvényesültek, főleg a bennünket is érintő két pontban. Mégpedig, hogy a Központi Föderációt az ország önálló ifjúsági szervezetei és csoportosulásai alkossák. („Csoportosulás”

azért, mert a státútumbizottság tekintetbe vette azt, hogy Szlovákiában a magyar és ukrán fiatalok, illetve a táborozók és a klubtársulás nem kapott önálló működési engedélyt.) Továbbá a Központi Tanácsot az önálló szervezetek és csoportosulások egy-egy küldötte képezte. A szlovákiai delegáció állásfoglalásának hatására a Központi Tanácsot mégis a paritás elve alapján hozták létre és a megfogalmazásból a „csoportosulás” került ki. Ennek ellenére a prágai Központi Tanácsba delegálták Ing. Duka Zólyomi Árpádot is. A nemzetközi bizottságban Futó Endre prágai főiskolás képvisel bennünket.

A kongresszus március 12-én, délután ért véget. Tanulsága az volt, hogy még korántsem oldották meg az ifjúsági mozgalom belső problémáit. A kongresszusnak egyik alapvető problémája a demokratikus elvek betartása volt, melyek bizony nem minden esetben érvényesültek. Számunkra sajnos, mindkét esetben a cseh- és morvaországi ifjúság javára billent a mérleg.

—dy—

Új Ifjúság, 1969. március 25. 1. p.

90

Pozsony, 1968. április 8. A szlovák kormány 103. sz. határozata a kormány Nemzetiségi Tanácsának személyi összetételéről, státútumáról és ügyrendjéről.

U Z N E S E N I E

VLÁDY SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKY

z 8. apríla 1969 číslo 103

k návrhu na zloženie, štatút a rokovací poriadok Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky

V l á d a

A. m e n u j e

Radu pre národnosti v tomto zložení:

1. D o b o s Ladislav, minister SSR, predseda Rady pre národnosti
2. doc. dr. B a j c u r a Ivan, CSc. prodekan Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove, podpredseda Rady pre národnosti

Členovia:

3. Č a b i n a k Ivan, riaditeľ Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku
4. dr. D a n i s Tomáš, profesor Strednej ekonomickej školy v Rimavskej Sobote
5. F ó n o d Zoltán, vedúci oddelenia kultúry v redakcii Új Szó
6. J e l í n e k Teodor, vedúci katedry Krajskej politickej školy v Banskej Bystrici
7. K a r d o s Štefan, odborný asistent Katedry marxizmu-leninizmu Pedagogickej fakulty v Nitre

8. K o k u ľ a Andrej, riaditeľ SVŠ v Bardejove
9. doc. dr. O l e x a Ladislav, tajomník Vsl. KV KSS v Košiciach
10. P a r a d a Michal, predseda ONV v Humennom
11. dr. P l e v z a Viliam, CSc., riaditeľ Ústavu dejín KSS
12. prof. dr. R e b r o Karol, CSc., vedúci Katedry teórie štátu a práva Právnickej fakulty UK v Bratislave
13. doc. dr. T u r c z e l Ľudovít, CSc., vedúci Katedry maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty UK v Bratislave
14. U r a m Pavol, asistent Pedagogickej fakulty Prešove
15. doc. dr. Z v a r a Juraj, CSc., docent Katedry vedeckého komunizmu Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave

Tajomník Rady pre národnosti

16. T o l v a j Bartolomej, vedúci Sekretariátu Rady pre národnosti vlády SSR

B. s c h v a ľ u j e

štatút Rady pre národnosti ako poradného a iniciatívneho orgánu vlády a rokovací poriadok Rady pre národnosti vlády SSR;

C. u k l a d á

ministromi Ladislavovi Dobosovi a vedúcemu Úradu vlády vykonať organizačné a kádrové opatrenia pre dobudovanie Sekretariátu rady pre národnosti.

Vykonajú: minister Ladislav Dobos a vedúci Úradu vlády

Š t a t ú t

Rady pre národnosti
vlády Slovenskej socialistickej republiky

Článok I.

Postavenie Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky

Rada pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky (ďalej len „Rada“) je poradným a iniciatívnym orgánom vlády, ktorý sa podieľa na príprave opatrení vlády smerujúcich k zabezpečeniu všestranného rozvoja národností žijúcich na území Slovenskej socialistickej republiky.

Článok II.

Hlavné úlohy Rady

Rada pre národnosti

1. odbornou-odbornícky posudzuje závažné materiály predkladané do vlády na rozhodnutie, týkajúce sa národností;
2. organizuje vypracovanie expertíz k dôležitým návrhom v oblasti národnostnej politiky;

3. napomáha k zjednoteniu stanovísk ústredných orgánov vo veci národností;
4. podieľa sa na príprave zákonov a opatrení vlády k realizácii Ústavného zákona o postavení národností v ČSSR;
5. pripravuje podľa potreby stanoviská k návrhom zákonov Federálneho zhromaždenia, týkajúcich sa národností.

Článok III. Činnosť a spôsob práce Rady

1. Rada pre národnosti
 - a) prerokúva a predkladá vláde a jej orgánom iniciatívne návrhy na riešenie otázok hospodárskeho, spoločenského a kultúrneho života národností;
 - b) vyjadruje sa k návrhom opatrení orgánov vlády, ktoré sa týkajú oblastí obývaných národnosťami; upozorňuje na špecifické potreby a záujmy národností;
 - c) podieľa sa na príprave zákonov a vládnych nariadení týkajúcich sa postavenia a života národností;
 - d) zabezpečuje podklady, návrhy, stanoviská a expertízy pre vládne orgány o hospodárskom, spoločenskom a kultúrnom živote národností;
 - e) vstupuje do pracovného kontaktu s orgánmi vlády Československej socialistickej republiky i vlády Českej socialistickej republiky v záujme účinnej a včasnej informácie ako aj prípravy riešenia otázok národnostnej problematiky.
2. Rada spolupracuje s ostatnými poradnými orgánmi vlády.
3. Zriadením Rady pre národnosti ostáva nedotknutá zodpovednosť členov vlády a vedúcich ústredných orgánov štátnej správy za riešenie problémov národností v jednotlivých rezortoch.
4. Pri vypracovaní návrhov riešenia koncepčných otázok postavenia národností predkladaných vláde, konzultuje svoje stanovisko so spoločenskými a kultúrnymi zväzmi jednotlivých národností.

Článok IV. Zloženie Rady

1. Radu pre národnosti tvoria:
 - predseda
 - podpredseda
 - členovia
 - tajomník (ktorý je súčasne vedúcim Sekretariátu Rady pre národnosti).
2. Predsedu Rady pre národnosti vymenúva a odvoláva vláda z radov svojich členov; podpredsedu, členov a tajomníka Rady menuje a odvoláva vláda na návrh predsedu Rady pre národnosti vlády SSR.

Článok V. Odborné zabezpečenie činnosti Rady

1. Prípravu návrhov a stanovísk zabezpečuje Rada pre národnosti pomocou
 - a) stálych pracovných komisií,

- b) dočasných pracovných skupín a dočasných pracovných teamov,
- c) expertíz vedeckých a výskumných ústavov,
- d) odborných prác rezortov,
- e) sekretariátu Rady pre národnosti.

2. Stále pracovné komisie zriaďuje Rada pre národnosti; predsedov a členov týchto komisií menuje predseda Rady.

3. Dočasné pracovné skupiny a dočasné pracovné teamy zriaďuje predseda Rady, ktorý menuje a odvoláva ich vedúcich a členov.

4. Expertízy vedeckých a výskumných ústavov podľa potreby Rady zabezpečuje jej tajomník.

5. Úlohy vyplývajúce z činnosti Rady pre národnosti, stálych pracovných komisií, pracovných teamov a dočasných pracovných skupín zabezpečuje sekretariát Rady, pokiaľ nie je táto funkcia zverená v jednotlivých prípadoch inému orgánu.

R o k o v a c í p o r i a d o k Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky

1. Postavenie, úlohy a spôsob práce Rady pre národnosti vlády Slovenskej socialistickej republiky (ďalej len „Rada“) sú určené jej štatútom, ktorý schválila vláda Slovenskej socialistickej republiky uznesením zo dňa 8. apríla 1969 číslo 103.

2. Rada pre národnosti sa schádza spravidla raz za mesiac, v naliehavých prípadoch podľa potreby. Miesto, čas a program rokovania stanoví predseda Rady.

3. Rada je spôsobilá rokovať a prijímať závery, ak je prítomná nadpolovičná väčšina jej členov. Ak sa nedosiahne jednota názorov, neprijíma sa záver hlasovaním, ale v stanovisku alebo odporúčaní vláde sa uvedú odlišné názory.

Stanoviská a návrhy Rady predkladá vláde SSR jej predseda.

4. V čase neprítomnosti alebo zaneprázdnenia zastupuje predsedu rady vo vedení schôdzok Rady národnosti jej podpredseda.

5. Účasť členov Rady na schôdzach nie je zastupiteľná.

6. Rada rokuje obvykle na podklade písomných materiálov, ktoré jej predkladajú:

- členovia Rady,
- členovia vlády a vedúci iných ústredných orgánov Slovenskej socialistickej republiky,
- iné orgány podľa rozhodnutia vlády alebo so súhlasom predsedu Rady,
- stále pracovné komisie a dočasné pracovné skupiny Rady,
- sekretariát Rady.

7. Podkladové materiály pre rokovanie Rady pre národnosti majú byť vypracované tak, aby umožňovali posúdenie vo všetkých súvislostiach a dôsledkoch vyplývajúcich z navrhovaného riešenia. Ku každému podkladovému materiálu treba pripojiť konkrétne návrhy, stanoviská alebo odporúčania Rady.

8. K rozoslaniu materiálov dáva súhlas predseda Rady, a to najneskôr 7 dní pred jej schôdzou. Predseda tiež stanovuje výnimky vo zvlášť naliehavých prípadoch.

9. Predseda môže prizvať podľa potreby na schôdzu Rady k prerokovaniu jednotlivých otázok členov vlády a vedúcich ústredných orgánov, členov ďalších rád vlády, funkcionárov národných výborov, zástupcov spoločenských organizácií a kultúrnych zväzov národností, vedy, praxe a pod., autorov predkladaných návrhov, vedúcich pracovných skupín a pod.

10. Publikáciu výsledkov rokovania Rady schvaľuje jej predseda.

11. O každej schôdzi sa vyhotovuje záznam; v zázname sa uvádzajú závery, stanoviská a odporúčania Rady pre národnosti. Záznam podpisuje predseda Rady.

FKI, Nemzetiségi Tanács, 1. d., statútumok, géppel írt másolat

Összefoglalás: A kormányhatározat A pontja kinevezi a 16 fős Nemzetiségi Tanács tagjait. Elnöke Dobos László, alelnöke Ivan Bajcura, magyar tagjai: Danis Tamás, Fónod Zoltán, Kardos István, Turczel Lajos, valamint titkári minőségben Tolvaj Bertalan, a Nemzetiségi Titkárság vezetője. A határozat B pontja jóváhagyja a Nemzetiségi Tanács statútumát és ügyrendjét. A statútum szerint a Nemzetiségi Tanács a kormány tanácsadó és kezdeményező szerve, amely részt vesz s kormány olyan intézkedéseinek előkészítésében, amelyek a Szlovák Szocialista Köztársaságban élő nemzetiségek sokoldalú fejlődésének biztosítására irányulnak. A statútum egyes cikkei a Nemzetiségi Tanács fő feladatkörét, tevékenységét és munkamódszerét, összetételét és tevékenységének szakmai biztosítását részletezik. A Nemzetiségi Tanács ügyrendje többek között kimondja, hogy a Tanács havonta egyszer, sürgős esetekben szükség szerint ülészik, s üléseire meghívhatja a kormánytagokat és a központi szervek vezetőit, a nemzeti bizottságok tisztségviselőit, a társadalmi szervezetek és a nemzetiségi kulturális szövetségek képviselőit stb.

91

Pozsony, 1969. április 10. A Csemadok KB Elnökségének állásfoglalása arról, hogy támogatja a párt- és állami szerveknek a politikai és társadalmi élet normalizálására irányuló törekvéseit.

A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége Központi Bizottsága Elnökségének állásfoglalása

A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége Központi Bizottságának Elnöksége az 1969. április 10-én tartott ülésén megtárgyalta a CSKP KB és az SZLKP KB, valamint a Nemzeti Front és a kormány nyilatkozatát, amelyek az utóbbi hetekben hazánkban kialakult helyzetet elemezték.³⁴¹

341 A CSKP KB Elnöksége 1969. április 1-jén a március 28–29-i szovjetellenes tüntetések ürügyén – amelyek azt követően törtek ki, hogy Csehszlovákia a jégkorong-világ bajnokságon kettős győzelmet aratott a Szovjetunió fölött – szovjet nyomásra a társadalmi és a politikai élet „normalizálásáról”, vagyis az ún. szovjet- és szocialistaellenes erőkkal való leszámolásról és a párt irányvonalával ellentétesen fellépő kommunisták felelősségre vonásáról határozott.

A CSEMADOK KB Elnöksége egyetért a párt és állami szerveknek a köztársaság politikai és társadalmi élete normalizálására irányuló törekvéseivel, s támogatja azt. Elítéli azokat a megnyilvánulásokat, melyek a sportszeretetből fakadó örömet antiszocialista és szovjetellenes hisztériakeltésre használták fel, s vandál, kultúrátlan cselekedetekkel megzavarták az ország életét, hátráltatják a bonyolult társadalmi és politikai helyzetből a kibontakozást. A nemzetközi munkásmozgalom sok-sok éves tanulsága és sokszor keserű tapasztalata igazolja, hogy a proletár internacionalizmus az egyedül járható út, s a szocializmusellenes ideológiák egyik legveszélyesebbje a nacionalista gyűlölet szítása.

A társadalmi-politikai válságból kivezető út alapja, hogy a párt következetesen érvényesítse az internacionalizmus elvein nyugvó politikáját és gátolja meg a szocialistaellenes és nacionalista uszítás minden formáját. A magunk részéről károsnak tartjuk ezeket a megnyilvánulásokat azért is, mert akadályozzák a párt akcióprogramja megvalósulását, s így nemzetiségi létünk alapvető, megoldást sürgető problémáinak a rendezését is. Azt a nézetet valljuk, hogy Szlovákiában a konszolidációs folyamat elválaszthatatlan a nemzetiségi kérdés igazságos és humánus rendezésétől. Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy egyes személyek és antiszocialista erők leplezetlen nacionalizmus fokozza a társadalmi feszültséget s hátráltatja a párt velünk kapcsolatos helyes és becsületes szándékai megvalósítását. És ez egyre inkább nyugtalanítja a csehszlovákiai magyarságot.

A CSEMADOK Központi Bizottságának Elnöksége megnyugvással állapítja meg, hogy a csehszlovákiai magyarság körében nem került sor szélsőséges megnyilvánulásokra, s támogatják a párt akcióprogramjából és a CSKP KB novemberi plenáris üléséből eredő feladatokat. Meggyőződésünk, hogy Csehszlovákia magyarsága a jövőben is, akár csak a múltban munkájával és helytállásával bizonyítja a szocializmus iránti hűségét, internacionalizmusát és hazaszeretetét.

Új Szó, 1969. április 11. 4. p.

92

Pozsony, 1969. április 20. Karel Pomaizl cseh történelemfilozófus írása a *Hét* című napilapban, amely elsőként összegzi és elemzi a nemzetiségi alkotmánytörvény hiányosságait és az annak kapcsán felmerülő problémákat.

Karel Pomaizl VALÓDI EGYENJOGÚSÁGOT A NEMZETISÉGEKNEK

Az 1968 januárjában elkezdődött megújítási folyamat egyik feladata Csehszlovákia nemzetiségi egyenjogúsítása volt, mivel ezt az elvet régebben minél gyakrabban deklarálták, annál többször sértették meg. Legsürgősebben természetesen a két fő, többségi nemzet, a csehek és szlovákok kölcsönös viszonya megoldásának szükségessége

jelentkezett. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság föderalizációja,³⁴² tekintet nélkül a még mindig nyílt kérdésekre, megoldja ezt a problémát.

A múlt bűneinek egyike, amely sajnos mélyen bevésődött Csehszlovákia lakosainak tudatába, a nemzetiségi kérdés leegyszerűsítése csupán a csehek és szlovákok viszonyára. Csakhogy e két nemzet mellett élnek nálunk nemzetiségek – magyar, német, lengyel és ruszin (ukrán) nemzetiségek – is. (A cigányok kérdése ebben a vonatkozásban még mindig vita tárgyát képezi.)

A nemzetiségek részaránya a lakosság között a háború előtti Csehszlovákiához viszonyítva jelentősen csökkent ugyan (a németek kitelepítésével, a Magyarországgal való részleges lakosságcsere, valamint Kárpátaljának a Szovjetunióhoz való csatolása révén), viszont semmiképpen sem elhanyagolható. A több mint 600 000 magyart, több mint 100 000 németet, a mintegy 70 000 lengyelt s kb. ugyanennyi ukránt (a statisztikai adatok nem teljesen megbízhatók) mégsem lehet ignorálni. Országos méretben ugyan csupán töredéke ez a lakosságnak, de vannak területek (pl. Sokolov, Těšín vidéke, Szlovákia északkeleti és déli része), ahol e nemzetiségek alkotják a lakosság egyötödét, felét, de néhol túlnyomó többségét. Az 1960-as területi átszervezés, amely a viszonylag zárt nemzetiségi etnikumokat tudatosan igyekezett szétverni, eltorzítja és eltakarja a valóságot.

A nemzetiségek „klasszikus”, „történelmi” problematikája nálunk a nemzetiségek tagjainak migrációjával is bővült. A cseh határvidéken sok magyar, ukrán (és cigány) él. A köztársaság föderalizálása után a Szlovákia területén élők kb. 45 000 cseh lakos helyzetét sem lehet ignorálni s különösen nem a Csehországban élő mintegy 350 000 szlovák lakos helyzetét.

A nemzetiségi kérdésnek nálunk bonyolult történelme van, gyökerei mélyen a múltba nyúlnak. Mint probléma konkrét formában először 1918-ban, a csehszlovák állam megalakulásával jelentkezett.

A fasizmusnak a kisebbségi kérdéssel való visszaéléséből adódó tapasztalatok szülték a második világháború után azokat a törekvéseket, amelyek egy viszonylag tiszta nemzeti állam létrehozására irányultak. Ezért 1945-ben Csehszlovákiát, mint a csehek és szlovákok államát hozták újra létre. A kisebbségeik létét hivatalosan tagadták. Hallgatólagosan asszimilációjukkal számoltak.

A valóságot azonban nem lehetett tartósan ignorálni. Már 1948 februárja előtt elismerték a ruszin (ukrán) kisebbséget, amely képviseleti szervet is hozott létre – az Ukrán Nemzeti Tanácsot (később megszüntették). 1947-ben a lengyel kisebbség is kapott bizonyos jogokat. 1948 februárja után az itt maradt magyaroknak és németeknek visszaadták polgári jogait s nemzeti fejlődésük bizonyos lehetőségeit.³⁴³

1945 után a nemzetiségi kérdés megoldása régi reminiscenciákba ütközött. Ezt meg lehet érteni, ám a megértés nem jelentheti valamennyi megtörtént dolog igazolását. A szocialista Csehszlovák Köztársaság fejlődése egyre sürgetőbben követelte a kisebbségekhez

342 Helyesen: föderalizálása.

343 A magyar lakosság csehszlovák állampolgárságának visszaszerzését az 1948. október 25-én kelt 245/1948 sz. törvény, a németeket az 1949. május 18-i 119/1949 sz. belügyminiszteri hirdetmény, ill. az 1949. november 29-i 252/1949 sz. kormányrendelet tette lehetővé. (Gabzdilová-Olejníková, Soňa–Olejník, Milan–Šutaj, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945–1953 v dokumentoch* I. Prešov, Universum, 2005, 75–78. p.)

való új viszony kialakítását. Ám ha a személyi kultusz időszaka a csehek és szlovákok viszonyára is rányomta bélyegét, ez méginkább így volt a nemzetiségeik esetében.

1968 januárja lehetővé tette, hogy ehhez a kényes és bonyolult kérdéshez is más-képp közeledjünk. A csehszlovák társadalom demokratizálására tett törekvések a nemzetiségi kérdés demokratizálását is megkövetelték. A szlovák kérdés, mint január egyik ösztönzője napirendre került, ámbár nem épp könnyen. Sokkal nehezebben, lassabban és sok ellentmondással mozdult előre a nemzetiségi kérdés megoldásának folyamata. A demokratikus, marxista szempontok érvényesítése lassúbb volt (ezen a területen.)

Az ígéretes kezdetet 1968 augusztusa megszakította. Az augusztus utáni fejlődés nehéz feltételei között, időzavarban (amelyet az a tény okozott, hogy a föderáció s ezzel együtt a nemzetiségi törvény érvénybelépése 1968. X. 28-án volt esedékes) dolgozták ki a hazánkban élő nemzetiségek helyzetét szabályozó törvényjavaslatot. Elfogadták, anélkül, hogy megszavazását nyilvános vita előzte volna meg. Nem tagadhatjuk le e törvény néhány pozitív oldalát. Ezek azonban nem leplezhetik alapvető elvi hiányosságait.

A törvénnyel kapcsolatban sok illúzió és hamis elképzelés él különösen a cseh és szlovák, sokkal kevesebb a nemzetiségi lakosság körében. Már maga a tény, hogy a nemzetiségek jogait megkísérelték külön alkotmánytörvénnyel biztosítani, azt a benyomást kelteti, hogy minden megoldódott. Sőt, olyan nézetekkel is találkozhatunk, hogy a nemzetiségek túlságosan is sokat kaptak – holott ez távolról sem felel meg a valóságnak.

Ama források egyike, amelyekből ezek a nézetek táplálkoznak, az említett törvény első megfogalmazása. Ez – ámbár hiányos – sok olyan alapvető dolgot tartalmaz, amelyeket a nemzetiségek valóban és jogosan követeltek. Már nem csupán más nemzetiségek polgáraitól van benne szó, hanem a nemzetiségekről, mint közösségekről, kollektívákról. Kifejezetten leszögezi, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság népét a cseh és szlovák nemzettel együtt a magyar, a német (első ízben így megemlítve),³⁴⁴ a lengyel és az ukrán nemzetiségek alkotják. Elismerik a nemzetiségek alkotó részvételét az ország fejlesztésében, a társadalom és az állam igazgatásában; jogukat saját nemzeti életük önálló fejlesztésére (tehát nem csupán a kultúra fejlesztésére, mint ezelőtt), jogos részvételüket a törvényhozó és végrehajtó hatalomban. A nemzetiségek további fejlődésének jogi biztosítékát ígéri (ellentétben a múlttal, amikor mindent párthatározatokkal igyekeztek megoldani, amelyek nem voltak törvényerejűek). Ha mindezt végiggondoljuk, a fenti pontok elégségesek lehetnek volna a nemzetiségek fejlődésének megnyugtató biztosítására.

Sajnos, csupán a törvény első megfogalmazása volt ez, deklaráció, amit a tulajdonképpen törvény nemcsak hogy nem tölt ki, hanem sok tekintetben ellentétben áll vele.

A törvény első cikke nem szögezi le a preambulumban meghirdetett jogokat. Csupán némi módosítással átveszi az eddigi alkotmányban megszövegezett cikkelyt, amelyben a nemzetiségek, mint az állam gondoskodásának objektuma szerepelnek. Tehát nem mint egyenjogú társadalmi szubjektumok, miként a preambulumból következne.

A második cikkely a nemzetiségek arányos képviseléséről szól a politikai szervezetben, képviseleti testületekben és egyéb állami szervezetben. Eddig is így volt (a végrehajtó szervek és apparátusok kivételével). Ezzel megkerülték a csehek és szlovákok viszonyának megoldásánál is felmerült problémát, a majorizálás és paritás problémáját. Tehát

344 Az 1960. évi alkotmány, amely első ízben említette az ország nemzetiségeit, a német kisebbségről még nem emlékezett meg.

a nemzetiségek a Nemzetek Kamarájában is csupán arányszámuknak megfelelően képviselhetik magukat.

A második cikk második bekezdése kimondja, hogy a Cseh Nemzeti Tanács és a Szlovák Nemzeti Tanács határozza meg, mely képviseleti testületek és végrehajtó szervek mellett kell létrehozni a nemzetiségek jogainak megvalósítását biztosító különleges szerveket, amelyek a törvény által megállapított területen önállóan döntenek saját specifikus ügyekben. Ily módon azonban a törvény ignorálja mindazt, ami közös a köztársaságban élő nemzetiségekben s ami megérdemelné, hogy országos érvényű föderatív törvényben vagy az alkotmányban jusson kifejezésre. Homályban marad, hogy milyen szervezetben képviseltetik majd magukat a nemzetiségek. Nincs meghatározva, milyenek legyenek azok a „különleges szervek”, miként kell őket létrehozni, s a nemzetiségek jogát az önálló intézkedésre saját ügyekben különböző szervekre ruházzák, amelyek – még ha a nemzetiségek képviselőiből állnának is – nem pótolhatják a nemzetiségek öngazdáltsági szerveit.

A harmadik cikk a nemzetiségek kulturális és nyelvhasználati jogát szögezi le, amely már tulajdonképpen létezik. Ennek ellenére ez a cikk a többségi nemzetek számos képviselőjében talált ellenzőjére. Ugyanakkor a harmadik cikk kimondja, hogy ezek a jogok csupán „a törvény biztosította feltételek mellett” érvényesek. A sovíniszta kampány után, amelyet néhány újság folytatott, a nemzetiségek tagjaiban felmerülhet a félelem, hogy a részletesebb nyelvhasználati törvény még a jelenlegi gyakorlatot is korlátozhatja. Visszatérést jelenthet az első köztársaság diszkriminációs nyelvhasználati törvényéhez, annál is inkább, mivel már elhangzottak ilyenfajta követelések. Ilyesmivel szemben a nemzetiségek nem lehetnek közönyösek. A negyedik cikk megfogalmazása, az elnemzetlenítés minden formájának megtiltásáról, nem oszthatja el a félelmet. Ismerjük már a múltból, milyen „rugalmasan” lehet alkalmazni a törvényt.

Tehát a nemzetiségi törvény, néhány új és pozitív vonása mellett, nem feledhetjük el, hogy messze elmaradt a preambulumban meghirdetett ígéretektől. Persze a múlttal összehasonlítva bizonyos haladást jelent. Viszont nem lehet döntő az összehasonlítás a nem tökéletes és diszkriminációs jellegű múlttal. Az alapvető szempont: megfelel-e a nemzetiségi törvény a jelen érett (sőt, túlérett) szükségleteinek. Ezeket a szükségleteket, amelyeket a nemzetiségek okos, átgondolt, marxista és teljesen jogos követelményei tartalmaznak, kell alapul venni, ha a nemzetiségi törvényt akarjuk értékelni. Ha ily módon közeledünk a nemzetiségi törvényhez, kiderül, hogy teljesen elégtelen.

A nemzetiségi kérdés valóban igazságos, alapvető, marxista megoldásához az kellene, hogy a preambulumból átvegyenek minden helyes és alapvető elvet a nemzetiségi törvénybe. Miután közvetlenül a törvényben hirdetik ki ezeket a jogokat, a törvénynek utálnia kellene röviden arra, miképpen lesznek ezek a jogok biztosítva.

Azok, akik a múlt évben őszintén, előítéletek nélkül elgondolkoztak a nemzetiségek helyzetének megoldásáról, egyetértettek abban, hogy a nemzetiségi jogok biztosításának, a nemzetiségek aktív társadalmi szerepe fellendítésének alapfeltétele: saját társadalmi-politikai képviseletük létrehozása (megválasztása), amely tolmácsolná és érvényre juttatná specifikus nemzetiségi érdekeiket a társadalmi és állami szervek, az ország más nemzetei és nemzetiségei felé.

Ezt az érdekképviseletet eddig a nemzetiségek kulturális egyesületei vállalták magukra. Szervezeti szabályaikkal ellentétben cselekedtek így, hallatlan nehézségekkel küzdve. Az ellenvetés, hogy ezt a képviseletet elvégzik a nemzetiségek képviselői, nem

állja meg a helyét. A nemzetiségek összérdekeit bizonyos mértékben a jelenlegi körülmények között legfeljebb a legfelső törvényhozó testületek – a központi parlament, a CSNT és az SZNT képviselői képviselhetik. Ám ezek alacsony száma, különösen a számaránynak megfelelő képviselet elve mellett, nem teszi lehetővé, hogy a nemzetiségek valódi reprezentánsai legyenek.

A nemzetiségek képviselőinek szerepét természetesen nem lehet lebecsülni. Ám a nemzetiségek érdekeinek hathatós védelmét csak egy bizonyosfajta intézkedés tenné lehetővé. Ismeretes, hogy az országos parlament nemzeti kamarájában a csehek és szlovákok képviselete nincs a számarányosság elve alapján. Miért legyenek hát ott számarányuknak megfelelően képviselve a nemzetiségek? Véleményem szerint fel kellene emelni valamennyi nemzetiség képviselőinek számát – tekintet nélkül a nemzetiiség nagyságára (pl. ötre). Továbbá leszögezni, hogy a nemzetiségeket érintő törvény elfogadásához a nemzetiségek képviselői többségének szavazatára van szükség. Az alacsonyabb fokú nemzetiségileg vegyes szervezetekben határozatot kell elfogadni, amely megtiltja a majorizációt³⁴⁵ a specifikusan nemzetiségi kérdésekben. Ez csak néhány példa arra, miképpen lehetne megoldani ezt a problémát.

Törvénnyel kellene biztosítani a nemzetiségek részvételét az államhatalom végrehajtó szerveiben. Nem lenne helyénvaló létrehozni egy nemzetiségi minisztériumot? Valódit persze, nem fiktívet. Nem kellene működnie egy-egy különleges nemzetiségi osztálynak az oktatás- és művelődésügyi minisztériumok mellett? Hogy ezeken a helyeken a nemzetiségek képviselőinek kellene dolgozniuk, az, gondolom, természetes.

A nemzetiségi kérdés igazságos megoldásához, a fölösleges problémák és viták megszüntetéséhez, véleményem szerint szükség lenne érvényteleníteni a mesterséges és diszkriminációs 1960-ból származó közigazgatási-területi beosztást. Új közigazgatási egységeket – járásokat – kellene létrehozni tekintettel a kosság nemzetiségi szükségleteire.

Ami a nyelvhasználatot illeti, alkotmánytörvénybe kellene iktatni az államban használt valamennyi nyelv egyenjogúságát, miként az a marxizmus elveinek megfelel. Meg kellene tiltani mindennemű nyelvi megkülönböztetést, törvénybe iktatni s a gyakorlatban is biztosítani a két, illetve többnyelvűséget a nemzetiségileg vegyes területeken.

A nemzetiségek törvényes jogainak védelmét az alkotmánybíróságra kellene bízni, mint legfontosabb funkciói egyikét. Az alkotmánybíróság megszüntetése, 1948-ban, hibás lépésnek bizonyult. Lehetővé tette a törvényteleniségek elkövetését s nem csupán a nemzetiségek ügyében.

Körülbelül ily módon lehetne megtölteni tartalommal a preambulum szövegét, amely arról szól, hogy a nemzetiségek önállóan és önigazgatással fejlesztik saját nemzeti életüket Bizonyos specifikus nemzetiségi autonómia jönne így létre – a klasszikus területi-politikai autonómia elfogadása nélkül is, amit a nemzetiségek különben sem kérnek.

Hangsúlyozni akarom, hogy csak eme intézkedések teljes komplexuma képes valóra váltani a törvény preambulumában tett ígéretek. A nemzetiségek alapvető jogainak törvénybe iktatása nélkül nincs biztosíték azok betartására. Társadalmi-politikai reprezentáció nélkül a nemzetiségek nem lehetnek a társadalmi-politikai élet egyenjogú szubjektumai.

Csak örülhetünk annak, hogy a nemzetiségek néhány képviselőjét a törvényhozó és végrehajtó szervek fontos helyeire is beengedték. Ez azonban csak részengedmény, amely a jövőben semmire sem kötelez. Ezenkívül egy olyan fikció és egészségtelen ál-

345 Helyesen: majorizálást.

lapot teremtdik, hogy ezek az egyének hivatottak a nemzetiséget képviselni. A nemzetiségek képviselői a korábbi vitákban az ilyen megoldásokat mindig határozottan és joggal elutasították.

X X X

A demokrácia oszthatatlan. Nem törekedhetünk társadalmunk demokratizálására, ha e társadalom egyik, csöppet sem elhanyagolható rétegének ezt a demokráciát nem kívánjuk. A demokrácia hiánya vagy a következtlen demokrácia a lakosság egy részével szemben, nem lehet hatás nélkül demokratikus törekvésünkre a társadalom egyéb területein. Amiként a nemzetiségek érdeke, hogy támogassák a csehek és szlovákok haladó törekvéseit, ugyanígy érdekünk nekünk, cseheknek és szlovákoknak, hogy végre a nemzetiségi kérdés is alapvető és nagyvonalú megoldást nyerjen – különben ezt már a legmagasabb helyekről is hallottuk jó néhányszor.

Fordította: – zsélyi –

Hét, 1969. április 20. 9–10. p.

93

Pozsony, 1969. április 27. Gyönyör József, a kormányhivatal Nemzetiségi Titkársága munkatársának írása a *Hét* című hetilapban, amely kritikusan értékeli nemzetiségi képviselet terén elért eddigi eredményeket.

HOGY ÁLLUNK A NEMZETISÉGI KÉPVISELETTEL?

Hasznos lesz röviden áttekinteni, hogy az elmúlt esztendő leforgása alatt mi vált valóra a nemzetiségi kérdés megoldása terén. Az első és a legfontosabb volt az 1968. október 27-i 144. számú nemzetiségi alkotmánytörvény. Valljuk be bátran, hogy ezt minden hiányossága ellenére is pozitívan értékeljük, bár csalódottságunkat ma sem tudjuk palást alá rejteni. Egyrészt azért, mert az utolsó pillanatokban indokolatlanul megnyírbálták, és ennek következtében egyes cikkelyeinek értelmezése még sokszor képezi majd vita tárgyát a gyakorlati megvalósítás során, másrészt pedig azért, mert az alaptörvényt minden ígéretés ellenére sem követték a többiek, pedig a jóváhagyás óta már hat hosszú hónap telt el.

Kedvező eredményként kell elkönyvelnünk azt is, hogy az államhatalmi szervek nemzetiségi képviselőinek a számát ez év elejétől kibővítették. Ennek következtében a Szövetségi Gyűlésben a magyar képviselők száma 20, a Népi Kamarában és a Nemzetek Kamarájában pedig 10–10. A Szövetségi Gyűlés elnökségének tagjai sorában két magyar nemzetiségű, s a Nemzetek Kamarája elnökségében pedig egy magyar képviselő foglal helyet.

Most pedig tekintsük át a helyzetet Szlovákiában. A Szlovák Nemzeti Tanács kibővítése után ez év elejétől 17 magyar nemzetiségű polgár képviseli népünk érdekeit a Szlovák Szocialista Köztársaság parlamentjében. A Tanács négy alelnöke közül az egyik ma-

gyar. További magyar nemzetiségű képviselő foglal helyet az elnökségben.³⁴⁶ Az SZNT nemzetiségi bizottsága megmaradt a tavalyi összetételében.

Az államhatalmi szervekkel és azok összetételével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy bár a képviselők száma a múlthoz képest emelkedett, és az 1961. évi népszámlálás adatai szerint nagyjából már megfelel a magyarság statisztikai arányszámának, viszont azok aktivitásáról csak nagyon gyéren ejthetünk dicsérő szót.

A nemzetiségi reprezentáció és az érdekvédelem

Ezeket a sorokat olvasva sokakban felvetődik a kérdés, vajon létesült-e már egyáltalán valamiféle nemzetiségi szerv? Minden kertelés nélkül kimondhatjuk, hogy ilyen még ez ideig nincs a Szlovák Szocialista Köztársaságban. Ne tévesszen meg senkit a „nemzetiségi” szó használata az egyes bizottságok elnevezésében. Ezek nem a nemzetiségeké, s ezeket nemcsak a nemzetiségek képviselői alkotják, csupán a feladatuk az, hogy foglalkozzanak a nemzetiségi problémák megoldásával és biztosítsák a nemzeti jogok érvényesítését. Sajnos, a múlt év őszéig még ilyenek sem voltak. Szeretnénk remélni, hogy várakozásunknak megfelelően és a nemzetiségi alkotmánytörvény szellemében teljesítik majd küldetésüket.

A fentiek ismeretében talán valamivel könnyebben lehet megérteni, viszont nehezebben lehet elfogadni azok személyi összetételét. Vegyük csak szemügyre, hogy milyen elmélet alapján állították össze az SZNT Nemzetiségi Bizottságát? Tudnunk kell, hogy ez semmivel sem tölt be nagyobb szerepkört, mint az SZNT többi bizottsága. Jogállását afféle parlamenti bizottsághoz lehetne hasonlítani. Tagjait pedig egy hirtelenében kiagyalt elv alapján hagyták jóvá. Így a nemzetiségi bizottságot jobbra azok a képviselők alkotják, akik választóközrte a nemzetiségek által lakott területeken van, tehát szlovákok, magyarok és ukránok. Amint látjuk, a nemzetiségeknek nem tették lehetővé, hogy sajátos ügyeiket és érdekeiket ez a bizottság megtárgyalhassa és kifejezhesse, mások beleavatkozása nélkül. Ebben az esetben az ún. területiség elve érvényesült, de nem a nemzetiségi területi öngazgatás elve. Ezt a kettőt még véletlenül sem szabad összetéveszteni.

Ha pedig már ezt az elvet említettük, nézzük csak, hogy is állunk vele. Nem titok, hogy a föderáció alapelveinek kidolgozásakor a szovjet alkotmányt vették figyelembe, viszont a csehszlovákiai nemzetiségi kérdés megoldását más modell (ha egyáltalán modellnek lehet nevezni) szerint készítették elő. Ismeretes a Csemadok tavalyi történelmi állásfoglalása is, amely leszögezi, hogy „a csehszlovákiai magyar és a többi nemzetiség államjogi helyzetét az öngazgatás elvei alapján” kell megoldani. Az állásfoglalásnak ez a része összhangban áll a CSKP akcióprogramjával, amely még ma is érvényben van. S ez pontosan és vitathatatlanul azt deklarálja, hogy „a nemzetiségeknek joguk van önállóan és öngazgatással dönteni az őket érintő ügyekben”. Amint látjuk, mind a kettő leszögezi az öngazgatás elvét, de nem a területi öngazgatását. A nemzetiségi bizottság viszont nem a nemzetiségi reprezentáció (a valóságban tehát az öngazgatás) szerve, sőt, a szó szoros értelmében nem is nemzetiségi, csak a nemzetiségek problémájával foglalkozó szerv.

S mi van előkészületben? A mai napig csak egyetlenegy törvényjavaslatnak a fogalmazványa készült el, amely a nemzetiségi szervek intézményes megoldását tartalmaz

346 Lásd a 335. és 336. sz. jegyzetet. Az SZNT Elnökségének további magyar nemzetiségű tagja Fábry István volt.

za.³⁴⁷ Ennek alapján létre kellene hozni az SZNT mellett a Nemzetiségi Testületet, amely a nemzetiségi reprezentáció és érdekvédelem szerve lenne. Hiányát az utóbbi hónapok folyamán hatványozottan éreztük. Tagjait az SZNT nemzetiségi, tehát magyar és ukrán képviselői és a nemzetiségek köztiszteletben álló tudományos és közéleti személyiségei közül hagynák jóvá. Egyedül ez a testület töltené be az első valóságos nemzetiségi szerv szerepét. Az elképzelések szerint két szekcióból állna, a magyarból és az ukránból, bár komolyan fontolóra kellene venni, hogy nem lenne-e célszerűbb létrehozni külön magyar és külön ukrán nemzetiségi érdekvédelmi szervet. A józan ész, a gyakorlati követelmények és az egyenjogúság is az ilyen megoldás mellett szólnak.

Az egyes nemzetiségektől, melyek egyenrangúak a nemzetekkel, nem lenne szabad megvonni azt a jogot, hogy létrehozzák külön-külön saját reprezentatív szervüket. Így az ukránok nem képviselhetnék a magyarokat és a magyarok pedig az ukránokat. Ennek a szervnek szerepét nem helyettesíthetik azok a nemzetiségi képviselők, akik az arányosság alapján tagjai a képviselői szervezeteknek. Sőt, a kulturális és a társadalmi szervezetek sem vállalhatják magukra tartósan a nemzetiségi képviselő feladatát.

Az ún. majorizálás lehetőségének megakadályozását célzó intézkedéssel kapcsolatban (nemzetiségi szinten) eddig még semmiféle jogszabály nincs előkészületben. Pedig már itt lenne az ideje annak a jogi és gyakorlati megoldásnak, hogy végre egyetlen szerv se határozhasson a nemzetiségeket érintő ügyekben, azok beleegyezése nélkül. Amit meg lehetett oldani a nemzetek viszonyában, arra miért ne lehetne találni lehetőséget a nemzetek és a nemzetiségek viszonyában is?

A nemzetiségi miniszterről

Mi a helyzet a nemzetiségi miniszter hatásköréről szóló vitában? Szenteljünk legalább néhány sort ennek az ügynek. A tárca nélküli miniszter a Szlovák Szocialista Köztársaság kormányának a tagja. Bár az e funkciót most betöltő miniszter³⁴⁸ magyar nemzetiségű, hivatalosan mégsem tekintik őt nemzetiségi miniszternek. Nemzetiségi minisztérium nem létesült. A múlt hónapokban azonban valamivel közelebb került ehhez a problematikához, a kormány 1969. február 14-i 25. számú határozatával a Szlovák Szocialista Köztársaság területén élő nemzetiségek ügyeinek intézésével bízta meg. Így lett hát csak a nemzetiségi ügyek minisztere, vagy ahogy a nép mondja: nemzetiségi miniszter.

Nem sok jóval kecsgetet viszont a miniszterhelyettesek ügyének az alakulása. Köztudomású, hogy a kormány határozata alapján nemzetiségi helyettesi funkciót kell létesíteni az oktatásügyi, az egészségügyi, a művelődésügyi, a tervezési és a mezőgazdasági minisztériumban. Betöltésük körül már hónapok óta tart a meddő huzavona.³⁴⁹

A kormány tanácsadó szerve és a titkárság

Az utóbbi hetekben több helyen beszéd tárgyát képezte és kellő tájékoztatás híján sok félreértést okozott egy további „nemzetiségi szerv” jóváhagyásával kapcsolatos hír. Lássunk hát tisztán, miről van szó. A kormány február 14-i ülésén elhatározta, hogy a

347 Lásd a 77. sz. dokumentumot.

348 Dobos László.

349 A cikk megjelenésének időpontjáig csupán a mezőgazdasági minisztériumban (Németh Jenő) és az oktatásügyi minisztériumban (Rácz Olivér) nevezték ki magyar nemzetiségű miniszterhelyettes.

legiszlatív és a gazdasági tanácson kívül nemzetiségi tanácsot is létesít. Az igazság kedvéért tudnunk kell, hogy ennek a tanácsnak a létrehozását a nemzetiségek nem kérték, s ez nem azonos azzal a nemzetiségi (népi) tanáccsal, melynek megalakítása érdekében tavaly annyi cikk és követelés látott napvilágot a sajtóban.

Az április 8-án jóváhagyott statútum alapján a kormány tanácsadó szervének szerepét tölti majd be. Mielőtt tehát a kormány nagyobb horderejű ügyekben döntene, melyek közvetve vagy közvetlenül érintik a nemzetiségeket Szlovákiában, kikéri majd a nemzetiségi tanács állásfoglalását. Jól jegyezzük meg, ebben az esetben sem valóságos nemzetiségi szervről van szó, csupán a kormány tanácsadó testületéről, mely szakszerűség szempontjából hivatott megítélni a kormány elé terjesztett legfontosabb anyagokat. Nem vitás, hogy valamennyi nemzetiségi törvény tervezetét is meg kell tárgyalnia. A tanács tagjait az ún. paritás elve alapján nevezték ki. Egyharmada szlovák, egyharmada magyar és egyharmada pedig ukrán nemzetiségű.

Nemzetiségi életünkben ez idő szerint talán egyetlen fix pont a Kormányhivatal Nemzetiségi Titkársága. Strukturális szempontból a kormányhivatal szerves része. Valójában azonban ez sem nemzetiségi végrehajtó szerv, csupán a nemzetiségek jogainak biztosítása tartozik hozzá.

X X X

Minden körülményt figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a nemzetiségi szervek intézményes megoldása terén már mutatkoznak ugyan az első szerény eredmények, csak hogy a hosszú várakozás után csigalassúságúnak tűnik a megvalósítás üteme.

1968-ban a magyar tömegek javasoltak és követeltek. Az idén azonban a jóváhagyott program megvalósításából kellene kivenni részüket, de a tavalyi aktivitással.

GYÖNYÖR JÓZSEF

*Hét, 1969. április 27. 9. p.*³⁵⁰

94

Pozsony, 1969. április 30. Közlemény a Csemadok, a Matica slovenská és a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége elnökségi pártcsoportjainak a pártvezetés által kezdeményezett tanácskozásáról.

NYISSUNK ÚJ FEJEZETET

A CSEMADOK, a Matica slovenská és az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége elnökségi pártcsoportjainak tanácskozása

Az SZLKP KB kezdeményezésére 1969. április 30-án a Matica slovenská, a CSEMADOK és az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége elnökségének pártcsoportjai együttes ülést tar-

350 A dokumentumot közli még Gyönyör József: *Mi lesz velünk, magyarokkal?* Pozsony/Bratislava, Madách, 1990, 144–148. p.

tottak. A jelenlevők B. G r a c á n a k, az SZLKP KB titkárának megnyitója után őszinte hangú vita keretében foglaltak állást a szlovákiai nemzetiségi politika kérdéseiben. A tanácskozás résztvevői hangsúlyozták azt az alapelvet, hogy a nemzetiségi politika programjának szavatolója és hordozója Szlovákia Kommunista Pártja, annak internacionalista programja, valamint gyakorlati politikája. Államunk föderatív rendezését mind a magyar, mind az ukrán (ruszin) nemzetiség megalégedéssel fogadta, mivel ebben látta és látja saját sokoldalú kulturális és társadalmi fejlődésének új szakaszát. Az elnökségek tagjai üdvözltek a Szlovák Szocialista Köztársaság első kormánya programnyilatkozatának a nemzetiségekre vonatkozó részét. Ebben látják a nemzetiségek helyzetét és létét biztosító jogi és intézményes szavatosság alapját. A proklamált alapelvek gyakorlati megvalósítása, a szlovákiai nemzetiségi politika új modelljének és új mechanizmusának kialakítása a szlovák nemzet részéről nagyvonalúságot és megértést, a nemzetiségek részéről viszont megértést és előítéletektől mentes magatartást igényel. A tanácskozás résztvevői ezzel a megállapítással hangsúlyozni kívánják, hogy a szlovák nemzet és a nemzetiségek kapcsolatában csak pozitív program lehet eredményes. Az előítéletektől terhes türelmetlen megnyilvánulások a nem kívánatos, nyilvános viták légkörét alakítják ki. A tanácskozás résztvevői kifejezést adtak annak a szándékuknak, hogy a jövőben határozottan megakadályozzák a sajtóban az ilyen vitákat. A helyzet konszolidálása megköveteli, hogy a szlovák nemzet és a nemzetiségek kapcsolatában következetesen érvényre juttassuk a marxizmus–leninizmus alapelveit. Hazánkban a kommunista párt harcolt és harcol a pozitív nemzetiségi programért. A Matiča slovenská, a Csemadok és az UDKSZ képviselői ismételtén kijelentették, hogy ezt a programot támogatják. Tudják, hogy mai tevékenységükkel hozzájárulhatnak társadalmunkban a kölcsönös bizalom elmélyítéséhez, kulturális-társadalmi életünk konszolidálásához. Annál is inkább, mivel a CSKP KB utolsó ülésén³⁵¹ kialakította a pártprogram alapelvei következetes megvalósításának személyi és szervezési előfeltételeit.

Új Szó, 1969. május 1. 4. p.

95

Pozsony, 1969. június 3. Az Új Ifjúság beszámolója arról, hogy a szlovák Belügyminisztérium – többek között a nemzetiségi alkotmánytörvényre hivatkozva – nem hagyta jóvá a Magyar Ifjúsági Szövetség alapszabályát.

VÉGZÉS

A belügyminiszter válaszolt

1969. május 26-án, hétfőn, délelőtt 10.00 órakor a MISZ előkészítő bizottsága JUDr. Ján F i l k o, az SZSZK belügyminiszter-helyettesének kezéből átvette azt a hivatalos okmányt, melyben az előkészítő bizottság tudtára adják, hogy a MISZ-t az SZSZK Belügyminisztériuma nem hagyta jóvá.

³⁵¹ A CSKP KB 1969. április 17-i üléséről van szó, amelyen a lemondatott Alexander Dubček helyett Gustáv Husákot választották a KB első titkárává.

Az alábbiakban közöljük a levél pontos szövegét:

A Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma döntött a Csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség előkészítő bizottságának kérvényéről, mely a szervezet jóváhagyását igényelte. Az ügyvitel lezárásával és a hozzászólások figyelembevételével a Tt. 68/1951 számú törvénye értelmében a következőképpen döntött:

nem hagyja jóvá

a Csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség szervezeti szabályzatát (alapszabályzatát). Ezzel megszűnik az előkészítő bizottság, illetve fiókszerveinek létjogosultsága és mindennemű tevékenysége.

Megokolás

A Csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség előkészítő bizottságának kérvényében előterjesztette, hogy a Szlovákiai Gyermekek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása keretén belül alakuljon meg a magyar ifjúság önálló szervezete, mely a Nemzeti Front tagjává válna.

A Tt. 144/1968 számú, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeiről szóló alkotmánytörvény csak nemzetiségi kulturális-társadalmi szervezetek létrehozására ad jogot.

A szlovákiai ifjúsági szervezetek új struktúrája, mely a Nemzeti Front egyetértésével jött létre, kiindulva a korosztály szociális és képzettségi tagoltságából, elégséges mértékben ad lehetőséget Szlovákia ifjúsága érdekeinek érvényesítésére, nemzetiségre való tekintet nélkül. Hasonló módon, mint ahogy ez a Pionír³⁵² Szervezetben és a Szlovákiai Nőszövetségben megoldást nyert.

A Szlovák Szocialista Köztársaság Nemzeti Frontja Központi Bizottságának Elnöksége, hivatkozva a Nemzeti Front alapszabályzatára és a Nemzeti Frontról szóló törvényre, nem ajánlotta a Csehszlovákiai Magyar Ifjúsági Szövetség alapszabályzatának jóváhagyását, mert nem ért egyet az ifjúsági szervezetek létrehozásával nemzetiségi alapon.

Az ifjúság differenciálása nemzetiségi szempontból az ifjúsági mozgalom szétforgácsolását jelenti, mely ellentétben áll az egész társadalom, illetve az ifjúság érdekeivel.

Az előkészítő bizottság által előterjesztett alapszabályzatban foglalt célok és feladatok a meglevő ifjúsági szervezet keretein belül is teljesíthetők.

Az említett megokolás alapján a Csehszlovákiai Magyar Ifjúság Szövetségének alapszabályát a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériuma nem hagyja jóvá.

Ez ellen a döntés ellen a Tt. 71/1967 számú törvényének 61. §-a értelmében 15 napon belül fellebbezés nyújtható be a Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériumához.

JUDr. Ján Filko
belügyminiszter-helyettes

Új Ifjúság, 1969. június 3. 2. p.

352 Pionír: a magyarországi úttörő szlovákiai megfelelője.

Pozsony, 1969. június 8. Beszámoló a Hét című hetilapban a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság május 23-i megalakulásáról.

Megvalósul a Csemadok programja
MEGALAKULT A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVMŰVELŐ ÉS NYELVJÁRÁSKUTATÓ
TÁRSASÁG

Az elmúlt napokban a csehszlovákiai magyarság rövid sajtóhír formájában értesült a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság megalakulásáról.

Mielőtt azonban erről a Társaságról részletesen szólnánk, szükségét érezzük kitérni a CSEMADOK programjának idevonatkozó részeire. Annál is inkább, mert a X. rendkívüli országos közgyűlés (1969. márc. 17–18) óta szinte elenyésző számú írás jelent meg a programról s megvalósításának módjáról. Hibának és mulasztásnak kell elkönyvelnünk ezt a sajnálatos tényt, mert a CSEMADOK programja nem csupán szűk rétegekhez, hanem az egész tagsághoz, sőt az egész csehszlovákiai magyarsághoz szól. Megvalósítása tehát nem képzelhető el legszélesebb társadalmi rétegeink aktív munkája nélkül. Ezt a munkát viszont serkenteni kell. Népszerűsíteni kell e program megvalósítását, rá kell mutatnunk a rendszeres tevékenység eredményei folytán kialakuló előnyökre, amelyek a csehszlovákiai magyar nemzetiség életére, fejlődésére pozitív befolyást gyakorolnak és elősegítik az egyenjogúsítás folyamatát. Egyszerűen mozgósítanunk kell a Csemadok tagságát az elfogadott program tételeinek gyakorlati megvalósítására, hogy ez az annyit vitatott, haladó szellemű, jelentős dokumentumunk ne maradjon csak írott szó.

A program II. fejezete³⁵³ – amely a tudományos, szellemi és művészeti élettel foglalkozik – kimondja: „Ahhoz, hogy szellemi életünk és egyúttal társadalmi struktúránk szerkesztésén keresztül alkossunk, meg kell teremtenünk a csehszlovákiai magyar tudományos és művészeti életet, a legmagasabb szellemi tevékenység szervezett formáit... szellemi életünk fejlettségi foka ma már megköveteli – a Szlovák Tudományos Akadémia keretén belül – egy nemzetiségi tudományos kutatóintézet létrehozását. Ennek szorgalmazása mellett szövetségünk tudományos társaságok létrehozásával kívánja e munkaszakasz kiépítését meggyorsítani és később munkáját támogatni.” A továbbiakban négy társaság létrehozásának szükségességét említi, történelmi, szociológiai, nyelvészeti és néprajzi társaságét, amely a Csemadok keretei között ugyan, de önálló egységként tudományos igényű vizsgálódást és felmérést végezne a maga szakterületén, nemzetiségi életünk szükségleteinek megfelelően.

A Csemadok szervezeti szabályzata – amelyet szintén a X. rendkívüli országos közgyűlés fogadott el – ezzel kapcsolatban leszögezi, hogy a Csemadok szervei és szervezetei a feladatok teljesítésére többek között: „Szakbizottságokat, előadói testületeket, tanácsadó csoportokat, tudományos és kulturális társaságokat létesítenek; szociológiai felméréseket és néprajzi gyűjtéseket végeznek.” (III. fejezet 5.)

³⁵³ Valószínűleg elírás: a program III. fejezetéről van szó.

A Csemadok két fontos dokumentuma tehát megteremtette a tudományos társaságok megalakulásának alapvető elvi feltételeit. Ezek közül az első most nemrég, 1969. május 23-án alakult meg.

A két éve létező csehszlovákiai magyar nyelvűvelő mozgalom³⁵⁴ tevékenysége szolid alapot teremtett a Társaság megalapításához. Itt a Csemadok KB mellett működő nyelvészeti szakbizottságra gondolunk, amely néhány szakcsoportjának kisebb-nagyobb eredménnyel folytatott tevékenysége a magyar nyelvűvelés és nyelvjáráskutatás kezdetét jelentette Csehszlovákiában. Erre az alapra építve ezen a szakterületen vált a legrealisabbá a Csemadok programjában kitűzött feladatok egyikének megvalósítása.

A nyelvűvelő szakbizottság a Csemadok X. rendkívüli országos közgyűlése után mindjárt létrehozta a Társaság megalakulását előkészítő bizottságot. Az előkészítő bizottság, kiindulva a Csemadok alapidokumentumaiból, kidolgozta a Csehszlovákiai Magyar Nyelvűvelő és Nyelvjáráskutató Társaság szervezeti szabályzatát, amelyet az alakuló közgyűlés elé terjesztett. Ezek szerint:

a Társaság szervezi és irányítja a csehszlovákiai magyar nyelvűvelő és nyelvjáráskutató tevékenységet,

gondoskodik tagjainak és munkatársainak szakmai továbbképzéséről, munkájuk eredményeinek megőrzéséről és közkinccsá tételéről,

együttműködik a Szlovák Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia megfelelő intézményeivel, valamint a hasonló jellegű intézményekkel és társaságokkal (II. §.)

A Társaság a következő szakcsoportokban fejti ki tevékenységét:

Sajtónyelvi csoport

Terminológiai és helyesírási csoport

Nyelvi-nevelési csoport

Beszélt nyelvi csoport

Ismeretterjesztő csoport

Dialektológiai csoport

Toponímiai csoport

Összehasonlító nyelvi csoport

Újabb szakcsoportok alakításáról a Társaság közgyűlése dönt. (III. §.)

A közgyűlés kisebb kiegészítésekkel jóváhagyta a szervezeti szabályzatot és ezzel megalakult a Csehszlovákiai Magyar Nyelvűvelő és Nyelvjáráskutató Társaság. Ezután került sor, titkos választások alapján, a Társaság vezetőségének megválasztására. A Társaság vezetőségének összetétele a következő: elnök Dobos László, társelnök dr. Sima Ferenc, tudományos titkár Jakab István. A vezetőség további tagjai: Balog Márta, Bertók Imre, Fukári Valéria, Mircz Károly, Teleki Tibor, Zeman László, dr. Zsilka Tibor.

A Társaság szervezeti szabályzatának I. §-a leszögezi, hogy a „Társaság a Csemadok Központi Bizottsága mellett működik”. Azonban, mint ahogy azt Szőke József, a Csemadok KB vezető titkára, az alakuló közgyűlésen elmondott megnyitójában is hangsúlyozta: a Csemadok KB szervei a Társaságot autonóm egységként ismerik el és a Csemadok KB a Társaságot működésében anyagilag és erkölcsileg is támogatja.

354 A csehszlovákiai magyar nyelvészek 1967 októberében Kassán megrendezett első országos találkozóján, a Kazinczy Nyelvűvelő Napokon megfogalmazott kezdeményezés alapján 1967 decemberében alakult meg a Csemadok KB Nyelvűvelő Szakbizottsága.

A Társaság megalakulása szerény keretek között történt, minden fölösleges szólam és propaganda-hadjárat nélkül. Jó példa ez a Csemadok többi munkaszakaszának tevékenységéhez is. A kivívott jogokkal élni kell tudni és ki kell használnunk az eddig törvénytelen adott lehetőségeinket. Csak az elért jogokkal való élés után tudunk továbblépni, csak ez után lehetséges nemzetiségi jogainknak igényeinkhez mértén való kiteljesedése. Szívós, kitartó munkára van szükség ahhoz, hogy eddigi munkánk eredményeit a gyakorlati életben falvakon, járásokban is gyümölcsöztethessük. Programszerűen fejleszteni kell kultúránkat, ápolni kell nyelvünket, fokozni kell népművelési tevékenységünk intenzitását. Ezeknek és a többi programba foglalt feladatoknak megvalósítása szükségessé teszi minden Csemadok-tag aktív munkáját és fegyelmezett, határozott, öntudatos kiállást követel meg.

VARGA SÁNDOR

Hét, 1969. június 8. 11. p.

97

Pozsony, 1969. július 21. A nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos politikai irányelveknek a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsa által kidolgozott és a legfelsőbb politikai szervek elé terjesztett tervezete.

N Á V R H
p o l i t i c k ý c h z á s a d
realizácie ústavného zákona zo dňa 27. októbra 1968 č. 144/1968 Zb.
o postavení národností v SSR.

Po roku 1948 sa postupne vytvárali a v praxi uplatňovali nové zásady a princípy politiky KSČS a socialistického štátu voči národnostiam. Aj v súvislosti s orientáciou na riešenie slovenskej otázky sa pozornosť komunistickej strany a štátu vo vzťahu k menšínovej problematike presunula v tomto období na Slovensko, kde počet a spoločenská váha národností boli oveľa väčšie než v českých krajochoch.

V snahe riešiť postavenie maďarskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti boli prijaté opatrenia a uznesenia KSČS, KSS, štátnych orgánov a organizácií Národného frontu. Dotýkali sa problematiky kultúrneho, a spoločensko-politického postavenia príslušníkov národností ako občanov, ich jazykových práv, otázok sociálnych, hospodárskych, kultúrnych, školských a pod.

Pri riešení národnostnej otázky sa vďaka socialistickým premenám na Slovensku dosiahli mnohé pozitívne výsledky. Došlo k odstráneniu mnohých deformácií, ktoré zdedil čs. socialistický štát z povojnového obdobia 1945 – 1948. Vytvorili sa základné predpoklady pre zbližovanie národností so slovenským národom.

Vo svojom základe progresívny proces riešenia národnostnej otázky neobišiel sa však ani bez chýb a nedostatkov, ktorými bol poznamenaný spoločensko-politický život

v našej vlasti, a to najmä v 50. rokoch. Zužovanie národnostnej problematiky spravidla na oblasť ekonomického vyrovnávania Slovenska s českými krajinami, neriešenie štátoprávneho vzťahu medzi českým a slovenským národom, ako aj deformácie marxisticko-leninskej teórie a politickej praxe znemožňovali dôsledne riešiť i problematiku postavenia národností v našom štáte všeobecne a na Slovensku obzvlášť.

Nedostatky pri riešení národnostnej otázky si KSČS uvedomovala už pred svojim XIII. zjazdom, keď z jej iniciatívy došlo k vytvoreniu zvláštneho interdisciplinárneho kolektívu pri ÚV KSS, ktorého úlohou malo byť skúmanie tendencií vývoja národnostných vzťahov v Československu, vypracovanie analýzy daného stavu a načrtnutie optimálneho riešenia národnostnej politiky našej strany. Vo vtedajšej politickej atmosfére sa však kritické stanoviská, ktoré formulovala táto skupina odborníkov, ako aj podnety, ktoré prichádzali zväčša z vedeckého frontu, neakceptovali.

Základné príčiny nedostatkov pri riešení problematiky postavenia národností v ČSSR, ktoré negatívne ovplyvňovali v podmienkach socialistického vývoja prirodzené integračné procesy a internacionálne vzťahy medzi našimi národmi a národnosťami, vidíme predovšetkým v ideovej, politickej a odbornej neujasnenosti dôležitých otázok postavenia národností a ich vzťahov k národom ČSSR, ďalej v nedôslednom určení základných práv a povinností, ktoré boli formulované predovšetkým v rámci občianskych práv, keďže národnosti neboli uznané za kolektivity. Preto sa vo vzťahu k národnostiam nepočítalo s reprezentáciou a orgánmi, ktoré by zabezpečovali ich špecifické práva. Reprezentácia národností sa realizovala len sprostredkovaním, v rámci daného centralistického politického systému a jeho orgánov a inštitúcií.

Tieto skutočnosti – ako dokazuje ústava z roku 1960 – znemožňovali dôslednú legislatívnu úpravu práv a povinností národností. Príslušné uznesenia KSČS a KSS, ako aj opatrenia štátnych orgánov, neboli transformované do systému zákonných noriem. Centrálné štátne orgány sa od roku 1952 podstatou národnostnej otázky normotvorne nezaoberali a preto v miestnom meradle v praktickej realizácii národnostnej politiky prevládala živelnosť.

V priebehu minulého roku sa vytvoril priestor, ktorý umožnil štátoprávne usporiadanie česko-slovenského vzťahu, ako aj rámcovú, pre celé Československo platnú úpravu otázky postavenia národností v podobe ústavného zákona č. 144/1968 Zb. z 27. októbra 1968.

Ústavný zákon o postavení národností v ČSSR – ako sa hovorí v dôvodovej správe k nemu – kodifikuje základné práva všetkých národností v Československu a má rámcový charakter. Predpokladá, že federálne zákonodarstvo a zákonodarstvo oboch republík podrobnejšie upraví podmienky a rozsah uplatňovania základných práv zakotvených v ústavnom zákone, a to tak v súvislosti so zákonnou úpravou občianskych práv a slobôd, ako aj so zreteľom na konkrétne, špecifické potreby a podmienky každej národnosti.

Realizácia ústavného zákona o postavení národností v podmienkach SSR je závažným politickým a konsolidačným faktorom. Vláda Slovenskej socialistickej republiky uvedomujúc si túto skutočnosť menovala v apríli 1969 Radu pre národnosti, ktorá spolu so stálymi a dočasnými komisiami, pracujúcimi v jej rámci, zameriava svoju činnosť na vypracovanie iniciatívnych návrhov, ktoré zabezpečia kvalifikované a urýchlené riešenie tak základných, ako aj parciálnych problémov na Slovensku žijúcich národností.

Najvýznamnejšou a v súčasnej etape neodkladnou úlohou je vypracovať základnú politickú líniu pre postup strany a štátnych orgánov, ako aj orgánov ľudovej moci a správy na úseku národnostnej politiky. Je nevyhnutné poukázať na to, čo v uzneseniach

KSČS a KSS ostáva trvalou a platnou hodnotou, čo pozitívne ovplyvňuje a môže ovplyvňovať spolunažívanie našich národov a národností. Súčasne je nevyhnutné formulovať i nové zásady, ktoré, vychádzajúc z ústavného zákona o národnostiach z októbra m. r., určia ďalší postup v tejto oblasti.

Návrh politických zásad realizácie ústavného zákona o postavení národností, špecifikovaný na podmienky SSR, chápeme teda ako logickú symbiózu doterajších i nových zásad národnostnej politiky voči národnostiam, ako základ pre legislatívne opatrenia, pre vypracovanie konkrétného postupu, pre dôsledné uplatnenie marxisticko-leninských ideí v oblasti našej národnostnej politiky.

I. ORGÁNY A REPREZENTÁCIA NÁRODNOSTÍ v rámci zastupiteľských zborov a výkonných orgánov SSR

Súčasťou doterajšej národnostnej politiky KSS a štátnych orgánov voči maďarskej a ukrajinskej (rusínskej) národnosti bola snaha o primeranú internacionalizáciu zastupiteľských a výkonných orgánov na Slovensku zdola nahor. Od roku 1954 – [v] ukrajinských oblastiach už predtým – sa v národnostných oblastiach viac-menej dôsledne uplatňoval pri voľbe poslancov do národných výborov všetkých stupňov, poslancov Slovenskej národnej rady a Národného zhromaždenia národnostný kľúč.³⁵⁵ Išlo o primerané zastúpenie príslušníkov národností vo výkonných orgánoch všetkých stupňov. Roku 1952 boli vytýčené zásady pre obsadzovanie funkcií na ONV, KNV a v rôznych hospodárskych a kultúrnych inštitúciách i v centrálnych riadiacich orgánoch príslušníkmi národností,³⁵⁶ čo sa pozitívne prejavilo predovšetkým vo vzťahu k príslušníkom maďarskej národnosti, ktorí dovtedy do týchto funkcií neboli volení alebo delegovaní. Postupne sa tiež na centrálnych orgánoch budovali osobitné útvary pre riadenie národnostnej politiky – najmä v oblasti kultúry a školstva.

Ústavný zákon o postavení národnosti v článku 5, ods. 2 hovorí, že „Zákony národných rád ustanovia tiež, pri ktorých zastupiteľských zboroch a výkonných orgánoch sa zriaďujú orgány, ktoré budú zabezpečovať uskutočňovanie práv národností.“ Tým sa zabezpečuje reprezentácia národností na inštitucionálnej základni, a to v rámci existujúcej sústavy zastupiteľských a výkonných orgánov Slovenskej socialistickej republiky. Táto forma štátno-politickej reprezentácie národností umožňuje: 1. zastúpenie národností v Slovenskej národnej rade; 2. účasť zástupcov národností vo výkonných orgánoch Slovenskej socialistickej republiky a 3. zabezpečuje uplatňovanie špecifických práv národností v národných výboroch.

Zastúpenie národností v Slovenskej národnej rade

Poslanci SNR oboch národností tvoria v rámci SNR národnostný výbor so sekciami každej národnosti. Poslanci národností prístupujú k činnosti SNR z hľadiska spoločných

355 A magyar lakosság első ízben 1954-ben vehetett részt a nemzeti bizottsági, a szlovák nemzeti tanácsai és a nemzetgyűlési választásokon.

356 A kormány 1952. június 17-i és a Megbízottak Testülete 1952. július 1-jei határozatára utal, amelyek elrendelték többek között a magyarok számának növelését az államigazgatási szervekben.

záujmov a potrieb SSR, vyjadrujú a prezentujú záujmy a potreby národností ako celku. Národnostný výbor predkladá SNR a predsedníctvu SNR iniciatívne návrhy na riešenie tých hospodárskych, politických, spoločenských a kultúrnych otázok, ktoré sa týkajú osobitne národností. Vyjadruje sa k návrhom opatrení a zákonov SNR, ktoré sa týkajú národností alebo regiónov, v ktorých národnosti žijú. Sleduje, ako sa v praxi vykonávajú zákony SNR, týkajúce sa národností.

Slovenská národná rada pri tvorbe osobitných zákonov SNR alebo iných úprav týkajúcich sa výslovne národností rešpektuje stanovisko kvalifikovanej väčšiny národnostného výboru, a to najmä v školskom zákonodarstve, v zákone o kultúrnych inštitúciách národností; v jazykovom zákone a pri legislatívnych úpravách zásady dvojazyčnosti vo vymedzených národnostných oblastiach; v zákone o princípoch činnosti národných výborov v národnostných oblastiach, alebo pri úprave činnosti národných výborov v týchto oblastiach; v zákone o orgánoch, ktoré majú zabezpečovať práva národností; a v zákone alebo úpravách týkajúcich sa územnosprávneho členenia oblastí obývaných národnosťami.

Národnostný výbor – takisto ako ostatné orgány SNR – vyjadruje sa k iným otázkam, napríklad k programom ekonomicko-sociálneho rozvoja regiónov, v ktorých žijú národnosti. V otázkach, týkajúcich sa národností, má národnostný výbor právo pozyvať na svoje schôdze členov vlády a vedúcich činiteľov štátnych orgánov, ktorí sú povinní podať národnostnému výboru správy a informácie.

Predseda národnostného výboru a predstavitelia národnostných sekcií sú členmi Predsedníctva SNR. Jeden z podpredsedov SNR sa menuje z radov príslušníkov národností.

Poslanci národností do SNR sú volení na základe všeobecných zásad volebného zákonodarstva s prihliadnutím na národnostné zloženie obyvateľstva. Národný front SSR – ako to vyplýva z ústavného zákona o postavení národností a z dôvodovej správy k nemu – zabezpečuje ustanovenie kandidatúry primeraného počtu poslancov národností do SNR.

Pri prerokúvaní osobitných otázok, týkajúcich sa národnostných vzťahov, ekonomicko-sociálnych problémov a celkových spoločensko-politických problémov v jednotlivých národnostných oblastiach schádza sa národnostný výbor s príslušnými poslancami slovenskej národnosti za daný región, čím sa zabezpečuje spoločný postup, ako aj jednotné uplatnenie zásad národnostnej politiky Slovenskej národnej rady v oblastiach, kde žijú národnosti.

Poslanci národností pracujú aj v iných výboroch SNR, najmä v kultúrnom a školskom výbore.

Účasť zástupcov národností vo výkonných orgánoch Slovenskej socialistickej republiky

Práva národností, dané zákonmi, ako aj účasť zástupcov národností vo vláde a na výkone štátnej moci a správy zabezpečuje vláda SSR. Zriaďuje svoj výkonný orgán pre národnosti, ktorý zodpovedá vláde za konkrétne uskutočňovanie národnostnej politiky.

Na Ministerstve školstva a Ministerstve kultúry SSR riadia školskú a kultúrnu problematiku národností námestníci ministrov-príslušníci národností. V týchto rezortoch sa súčasne vytvárajú odbory pre riadenie školských a kultúrnych otázok národností.

Kvalifikované a primerané zastúpenie príslušníkov národností uskutočňuje sa tiež v iných dôležitých rezortoch, ústredných úradoch a inštitúciách.

Ako poradný a iniciatívny orgán vlády je pri vláde SSR ustanovená Rada pre národnosti, ktorá sa zúčastňuje na príprave opatrení vlády smerujúcich k zabezpečeniu všestranného rozvoja národností a národnostných vzťahov.

Orgány pre zabezpečovanie práv národností pri národných výboroch

Národnostné princípy politiky KSS a štátu sa uplatňovali doteraz pomerne najkomplexnejšie v činnosti národných výborov v národnostne zmiešaných oblastiach. Na základe ústavného zákona o postavení národností sa tieto princípy v činnosti národných výborov zvyrazňujú a vytvárajú priestor pre primeranú inštitucionálnu formu.

Poslanci národností v národných výboroch vytvárajú národnostnú komisiu, ktorá sa podľa potreby schádza, radí a v pléne NV vyjadruje špecifické záujmy a potreby národností. Táto komisia sa schádza len vo veciach, týkajúcich sa špecificky národnostných problémov. Bez súhlasu väčšiny poslancov NV – členov národnostnej komisie, plénum národných výborov neprijme meritórne rozhodnutie.

Na okresných národných výboroch v národnostne zmiešaných oblastiach pôsobia oddelenia pre riadenie školských a kultúrnych otázok národností.

Zloženie vedúcich funkcionárov a pracovníkov aparátu národných výborov zodpovedá národnostnej štruktúre obyvateľstva.

Zastúpenie národností vo volených orgánoch všetkých stupňov zabezpečí zákon o voľbách.

Spory zásadného charakteru, ktoré vzniknú pri realizácii zákonov o právach národností rieši ústavný súd.

X X X

Nová zákonná úprava postavenia národností v štáte, ako aj zákon o Národnom fronte umožňujú konštituovanie komplexnejšej spoločensko-politickej reprezentácie národností v Národnom fronte. Za týmto účelom by mali v rámci Národného frontu vzniknúť a pôsobiť delegované alebo volené orgány, ktoré by predstavovali spoločenskú reprezentáciu každej národnosti. Ich poslaním by bolo spolupracovať s ostatnými zložkami Národného frontu pri plnení celospoločenských úloh.

Obdobné zložky by sa mali vytvárať aj pri okresných výboroch NF Slovenskej socialistickej republiky v národnostne zmiešaných regiónoch.

II.

NÁRODNOSTNÉ ŠKOLSTVO

Právo vzdelávať sa v materinskom jazyku je neodcudziteľným právom každého československého štátneho občana. V záujme všestranného rozvoja národností je potrebné zabezpečiť vyučovanie v materinskom jazyku počnúc od jasiel na všetkých stupňoch československého školstva, včítane špecializovaného vysokoškolského štúdia.

Jazyk vyučovania a výchovy je zásadne totožný s materinským jazykom. O výbere vyučovacieho jazyka neploletého dieťaťa pri zápise do školy, resp. výchovného zariadenia – slobodne rozhodujú rodičia alebo jeho zákonní zástupcovia. U ploletých žiakov pri výbere vyučovacieho jazyka rozhodne sám žiak.

Dôvody pre výuku materinského jazyka sú: efektivita osvojenia učiva, najekonomickejší a najprirodzenejší spôsob reprodukcie spoločenských vedomostí a výrobných síl, najľahší spôsob osvojenia všetkých druhov vedomostí.

X X X

Národnostné školstvo prispieva k pestovaniu československého socialistického vlastenectva a pomocou návaznosti na českú a slovenskú, ako aj na národnostnú kultúru upevňuje internacionálne myslenie a vzťahy v radoch príslušníkov národností.

Jazyk národností, ktorý má rovnakú spoločenskú hodnotu ako jazyk väčšiny, je východiskom pre osvojenie si jazyka väčšiny.

Kvalitné vyučovanie slovenského jazyka zabezpečuje široké uplatnenie príslušníkov národností, čo sa dosiahne kvalitnou prípravou učiteľov, najmodernejšími formami vyučovania a primeraným počtom hodín jazyka slovenského v učebných plánoch jednotlivých typov škôl. Preto je treba dosiahnuť, aby absolventi stredných škôl ovládali slovom i písmom slovenský jazyk.

X X X

Politika na úseku národnostného školstva je v súlade s celoštátnou koncepciou školskej politiky a uskutočňuje sa v intenciách jednotných, celoslovenských zámerov. Okrem všeobecne platných celoštátnych predpisov a zásad musia platiť osobitné predpisy a zásady vyplývajúce zo špecifického postavenia národnostných škôl. Učebné osnovy pre národnostné školy vypracujú sa na základe celoštátnych osnov s prihliadnutím na národnostnú tradíciu a svojráznosť. Do celoštátnych učebných osnov treba zahrnúť poznanie histórie a kultúry národností.

Na úseku národnostného školstva treba vytvoriť podmienky, aby sa vo všetkých kategóriách vzdelávania príslušníkov národností dosiahol celoštátny priemer.

Inštitúcie národnostného školstva, národnostné kultúrne spolky, pedagógovia a rodičia na upevnenie povedomia národností môžu uskutočňovať propagandu o význame a výhodách vyučovania v materinskom jazyku cestou masovokomunikačných prostriedkov.

X X X

Najvyšším riadiacim a kontrolným orgánom národnostného školstva je minister školstva SSR, ktorý túto právomoc uskutočňuje prostredníctvom hlavnej správy pre národnostné školstvo MŠ. Na čele hlavnej správy stojí námestník ministra školstva. Zástupca ministra školstva má byť príslušníkom národností. Na hlavnej správe národnostného školstva sú vytvorené odbory a oddelenia.

Na úrovni ONV v národnostne zmiešaných oblastiach sa stará o národnostné školstvo samostatný odbor školstva. Zmeny týkajúce sa obsahu a štruktúry národnostných škôl povoľuje výlučne Ministerstvo školstva SSR.

X X X

V mestách a obciach obývaných národnosťami majú byť zriadené školy s vyučovacím jazykom národností.

Z objektívnych potrieb národností zriaďujú alebo zrušujú sa národnostné školy aj pri nižšom počte žiakov než to určujú celoštátne predpisy. Ďalšia existencia národnostnej školy má byť zabezpečená aj zodpovedajúcim organizovaním školského obvodu.

V ZDŠ pri OÚNZ a celoštátnych liečebných ústavoch, v klubovniach, školských družinách a ústavoch pre deti, ktoré si vyžadujú zvýšenú starostlivosť, treba zamestnávať takých pedagógov, ktorí zabezpečia prevádzku i v jazyku národností.

V ľudových školách umenia treba zabezpečiť vyučovanie v materinskom jazyku, a to individuálne a tiež po skupinách.

Národnostné školy na všetkých stupňoch majú byť samostatné. Ak na zlúčených školách, ktoré sú pod spoločnou správou, je riaditeľ jednej národnosti, zástupca riaditeľa má byť druhej národnosti, ale obaja musia ovládať obidva jazyky.

Z dôvodov prehĺbenia odbornosti vyučovania môže byť spojené pod spoločné riaditeľstvo SVŠ a SOŠ s vyučovacím jazykom národnosti. Národnostné SOŠ majú byť organizované v oblastiach obývaných národnosťami tak, že sa vytvorí pre 2-3 susedné okresy jedna odborná škola s 2-3 paralelnými triedami.

Stredoškolský profesor a učiteľ vyučujúci v oboch jazykoch má byť odmenený jazykovým príplatkom.

Výchova učňovského dorastu sa zabezpečuje v materinskom jazyku buď na učňovských školách zriadených v okresoch obývaných národnosťami, alebo na učňovských školách zriadených pre susedné okresy s patričným ubytovaním učňov, tiež v závodných učňovských strediskách.

Na SOŠ s vyučovacím jazykom národnosti treba zriaďovať nadstavbové triedy pre maturantov SVŠ, a to s vyučovacím jazykom národnosti.

Vysokoškolské štúdium národnostných menšín v materinskom jazyku má zodpovedať spoločenským a ekonomickým potrebám oblastí obývaných národnosťami.

x x x

Každý pedagóg pôsobiaci na všetkých stupňoch národnostných škôl musí mať príslušnú aprobáciu a od každého pedagóga sa vyžaduje maturitná skúška z vyučovacieho jazyka i z jazyka slovenského.

Rozvoj pedagogiky na národnostných školách si vžaduje zriadiť špeciálne výskumné pedagogické ústavy a pri pedagogických fakultách vytvoriť oddelenie pre postgraduálne štúdium učiteľov a riaditeľov národnostných škôl.

Učiteľstvo národnostného školstva má právo vytvárať si vlastné špecifické spolky, resp. zväzky.

III. KULTÚRA NÁRODNOSTÍ

Ústavným zákonom č. 144/1968 Zb., o postavení národností v ČSSR, zabezpečuje sa právo každej národnosti na jej všestranný rozvoj. Jedným zo špecifických prejavov existencie a rozvoja národností je ich kultúra.

Pri vytváraní priestoru pre rozvoj kultúry národností treba uplatňovať predovšetkým kvalitatívne hľadiská a vytvárať materiálne, kádrové a inštitucionálne predpoklady pre jej všestranný rozvoj.

x x x

Pri centrálnych slovenských vedeckých a kultúrno-osvetových inštitúciách treba venovať náležitú pozornosť národnostnej problematike, najmä v Osvetovom ústave v Bratislave a v Socialistickej akadémii dobudovať, resp. vytvoriť národnostné oddelenie a v Slovenskom ústave pre ochranu pamiatok zriadiť oddelenie pre ochranu pamiatok národností.

V národnostne zmiešaných okresoch pri kádrových a pracovných otázkach vychádzať z národnostnej štruktúry a špecifických potrieb okresov. Cestou okresných ľudových knižníc zabezpečiť dodržiavanie proporcionality jazykovej skladby knižného fondu vo vzťahu k zloženiu obyvateľstva.

X X X

Poslaním špecializovaných národnostných kultúrnych a vedecko-výskumných inštitúcií je komplexne spracúvať problematiku národností podľa charakteru danej špecializácie. V celoslovenskom, resp. československom kontexte sú výsledky práce týchto inštitúcií organickou súčasťou kultúry Slovenska, resp. Československa.

Všestranný kultúrny rozvoj národností vyžaduje si dobudovať, resp. vytvoriť kultúrne inštitúcie, najmä špecializovanú ústrednú knižnicu, galériu, múzeá, profesionálne divadlá a maďarský ľudovo-umelecký súbor; vytvoriť po vzore Zboru slovenských učiteľov polo-profesionálne telesá: zbor maďarských učiteľov a zbor ukrajinských učiteľov. Pre potreby vydávania kníh, časopisov a rozličných periodík zriadiť tlačiarne pre maďarskú a ukrajinskú národnosť, usporadúvať tradičné slávnosti piesní a tancov ukrajinských pracujúcich vo Svidníku a maďarských pracujúcich v Gombaseku ako vrcholné podujatia svojho druhu. V záujme zachovania a zabezpečenia vedeckého spracovania dokumentácie o živote národností na Slovensku je potrebné zabezpečiť centrálné archivovanie materiálov z činnosti orgánov, inštitúcií a spolkov národností.

X X X

Slovenské národné orgány, najmä Ministerstvo školstva budú osobitne sledovať kádrové zabezpečenie úseku národnostných kultúr, a to vlastným odborným školstvom, odborným školením v ostatných socialistických štátoch a formami doplňovacieho postgraduálneho štúdia. Ministerstvo kultúry cestou svojich orgánov zabezpečí pri okresných osvetových domoch v národnostne zmiešaných okresoch ďalšie vzdelávanie pracujúcich, ako aj iné formy výchovno-vzdelávacej činnosti so zreteľom na materinský jazyk národností.

Vychádzajúc z daných podmienok pokladáme za účelné zriadiť ústav pre výskum národností v rámci SAV, ktorý by sa zameriaval najmä na historickú, filologickú, literárnu, národopisnú, folkloristickú a sociologickú problematiku národností. Tento ústav by bol vrcholným koordinačným orgánom vedecko-výskumnej činnosti o národnostiach na Slovensku.

Pri umeleckých zväzoch bude potrebné – tak ako je to už pri Zväze spisovateľov – vytvoriť národnostné sekcie.

Nie menej významné je zabezpečenie edičnej činnosti pre potreby národností: vydávanie novín, časopisov, ako aj periodík v reči maďarskej a ukrajinskej, a to tak, aby to vyhovovalo potrebám spoločnosti a národností. Na úseku rozhlasu a televízie zabezpečiť potrebný časový rozsah vysielania v reči maďarskej a ukrajinskej.

IV.

POUŽÍVANIE JAZYKA NÁRODNOSTÍ

Právo užívať jazyk národností v úradnom styku a vo verejnom živote a zásady s tým spojené boli podrobne stanovené pre územie Slovenska uznesením Zboru povereníkov z 1. VII. 1952. V rámci uplatnenia tzv. zásady dvojazyčnosti v národnostných okresoch

mal sa jazyk každej národnosti – popri slovenskom – používať v ústnom i písomnom styku, pri vydávaní smerníc, vyhlášok, rozhodnutí, označení štátnych, verejných a hospodárskych budov, zariadení, obchodov atď. Uplatnenie tejto zásady bolo vždy jednou z najzložitejších otázok a bolo preto predmetom niekoľkých uznesení straníckych orgánov. Komplexne nebola táto zásada uplatnená. Chýbala jednak zákonná úprava (uznesenie Zboru povereníkov bolo vydané ako interný, tajný materiál) a jednak nebolo podrobne stanovené, v ktorých obciach a pri akom počte (percentne) príslušníkov menšiny v obci sa má zásada dvojazyčnosti uplatniť. Živelnosť pri uplatňovaní zásady dvojazyčnosti vážne narúšala vzťahy príslušníkov národa a národnostných menšín v národnostných oblastiach.

Ústavný zákon o postavení národností z 27. októbra 1968 vytvára rámec pre legislatívnu úpravu, ktorá by mala zabezpečiť, že v SSR v zákonom vymedzených oblastiach popri slovenskom jazyku sa používajú aj jazyky národností a že v týchto oblastiach jazyk národa a národností sú rovnoprávne.

Úplná voľnosť používania jazyka národností na celom území štátu v osobnom, rodinnom a spoločenskom živote si vyžaduje i uplatnenie zásady, že v oblastiach obývaných národnosťami v tzv. úradnom styku popri slovenskom jazyku používa sa aj jazyk národností, a to v rozsahu, ktorý vymedzí zákon.

V obciach, ako kritérium zákonného nároku na úradný styk v jazyku národností navrhujeme určiť 10 % pomer príslušníkov národností.

Výnimka sa má uskutočniť v tých sídlach administratívnych a súdnych okresov, poľažne obvodov, v ktorých žije značný počet príslušníkov národností a ktoré predstavujú aj pre nich spoločenské a kultúrne strediská. Táto výnimka je žiaduca, najmä v relácii ukrajinskej (rusínskej).

Vychádzajúc z týchto zásad, občania národností majú mať právo vo svojom jazyku ústne a písomne obracať sa na všetky úrady a súdy v týchto obvodoch, resp. oblastiach. Úrady a súdy sú povinné vydať rozhodnutie aj v jazyku národností, včítane druhostupňového rozhodnutia.

Tieto práva, resp. povinnosti by sa mali primerane vzťahovať aj na spoločenské, kultúrne, záujmové a iné organizácie, ako aj na zastupiteľské zbory a ich orgány v národnostne zmiešaných oblastiach. V týchto zastupiteľských zborech aj jazyk národností by mal byť rokovacím jazykom.

Zásada dvojazyčnosti sa má uplatňovať pri vydávaní úradných vyhlášok, všeobecných výziev a oznamov, ako aj pri používaní tlačív; pri označovaní úradov, orgánov a súdov; pri označovaní názvov miest a obcí, územných obvodov, ulíc, námestí a častí katastrálnych území miest a obcí; pri označovaní orientačných tabúl a výstražných značení; v oblasti spojovej a inej služby v styku s obyvateľstvom (napr. dvojazyčné označenie staníc, dvojazyčné ústne informácie a pod.); pri označení predajní a prevádzkarní; pri zapisovaní mien v jazyku národností (v matrikách, dokladoch).

Tieto zásady primerane platia aj pre socialistické organizácie, ako aj pre rozpočtové a hospodárske organizácie.

Hospodárske a rozpočtové organizácie, kde je kvalifikovaný počet pracovníkov príslušníkov národností, majú aj v jazyku národností vydávať svoje štatúty, vnútorný poriadok, pracovnoprávne predpisy o ochrane zdravia a bezpečnosti pri práci, ako aj iné predpisy všeobecného charakteru, ktoré musia byť známe pracovníkom podľa zákonných predpisov.

Zákon okrem uvedených zásad by mal stanoviť aj tzv. petičné právo občanov národností v tom zmysle, že písomné a ústne podania (žiadosti, sťažnosti, návrhy, opravné prostriedky) občanov národností bez ohľadu na to, či bývajú v oblasti, kde splňujú zákonný predpoklad dvojazyčnosti, majú byť úradne prijaté a meritórne³⁵⁷ vybavené.

Ďalej zákonmi stanoviť, že texty zákonov, nariadení a všeobecných predpisov týkajúcich sa aj občanov národností majú byť vydávané aj v jazyku národností. To isté by sa malo sťahovať aj na tlačivá vydávané centrálnymi úradmi pre styk s občanmi (napr. v oblasti dôchodkového zabezpečenia, volieb, daní a pod.).

Zákonnému opatreniu má predchádzať pozitívna vysvetľovacia práca, treba zabezpečiť jeho realizáciu jasnými vykonávacími predpismi. V kádrovej sfére treba zabezpečiť hmotné stimuly (jazykové príplatky) a prednostné rozmiestňovanie odborných kádrov (lekárov, sudcov atď.) so znalosťou jazyka národností v regiónoch obývaných národnosťami.

Percentuálne kritérium treba zvážiť veľmi citlivo, berúc do úvahy zvláštnu situáciu ukrajinskej (rusínskej) národnosti.

- - -

Zásady a práva, ktoré sú zahrnuté v tomto materiáli, sú v podstate kodifikovaním zásad a práv, ktoré už doteraz boli preverené životom, prešli vývojovými etapami výstavby socializmu u nás a v ostatných socialistických krajinách, vo väčšine boli už predmetom niekoľkých uznesení straníckych a štátnych orgánov a zväčša boli realizované v dennej praxi. Niektoré prvky týchto zásad sa opierajú o pozitívne výsledky tejto praxe a o ústavný zákon zo dňa 27. októbra 1968 č. 144/1968 Zb. o postavení národností v ČSSR.

Praktické uskutočňovanie týchto zásad je historickou nutnosťou, dáva národnostiam istotu, pocit úplnej rovnoprávnosti, prehĺbuje ich vlastenecké a internacionálne cítenie, posilňuje československú štátnosť. Okrem toho prispeje ku konsolidácii spoločenských a politických pomerov u nás. Uplatňovaním marxisticko-leninských ideí môže sa stať Československá socialistická republika príkladom v riešení národnostnej otázky.

FKI, Nemzetiségi Tanács, 19. d., SZNT 1968–1970, géppel írt tisztázat

Összefoglalás: A magyar és ukrán kisebbség helyzetének rendezését célzó párthatározatok, mivel nem törvényerejű jogszabályok, nem érték el céljukat. Az 1968-ban elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény, amely végrehajtási törvények elfogadását feltételezi, tette lehetővé, hogy a nemzetiségi jogokat törvénybe foglalják. A nemzetiségi alkotmánytörvény végrehajtásával kapcsolatos politikai irányelvek tervezetének a nemzetiségi szervekről és képviselőiről szóló I. fejezete szerint a nemzetiségek képviseleti szerve az SZNT-ben a magyar és ukrán tagozatból álló Nemzetiségi Bizottság lesz. A szlovák kormány a nemzetiségi politika megvalósításáért felelős nemzetiségi szervet hoz létre, az Iskolaügyi- és a Kulturális Minisztériumban nemzetiségi miniszterhelyetteseket neveznek ki és nemzetiségi osztályokat hoznak létre. A nemzeti bizottságok nemzetiségi képviselői nemzetiségi szakbizottságokba tömörülnek. A nemzetiségi oktatásügyről

357 *meritórne*, magyarul: meritóriusan – érdemlegesen.

szóló II. fejezet szerint biztosítani kell az anyanyelvi oktatás feltételeit a bölcsődétől kezdve a specializált főiskolai tanulmányokig. A nemzetiségi kultúráról szóló III. fejezet szerint nemzetiségi kulturális intézményeket kell létrehozni: könyvtárat, képtárat, múzeumokat, színházakat, népművészeti együttest, pedagógusszövetséget, nyomdát, levéltárat, a Szlovák Tudományos Akadémia mellett Nemzetiségkutató Intézetet, a művészeti szövetségek keretében pedig nemzetiségi tagozatokat. A nemzetiségek nyelvhasználatáról szóló IV. fejezet szerint biztosítani kell a nemzetiségek nyelvének a hivatalos érintkezésben való használatát az általuk lakott járásokban és minden olyan településen, ahol részarányuk eléri a 10%-ot. Ezeken a helyeken a hivatalos iratok, a közintézmények megjelölése, az utca- és községnevek és kétnyelvűek lennének.

98

Pozsony, 1969. augusztus 26. Közlemény a Csemadok KB Elnökségének rendkívüli üléséről, amely szerint az Elnökség támogatja a pártnak és kormánynak az „ellenforradalmi elemek megfékezésére” vonatkozó intézkedéseit.

KÖZLEMÉNY A CSEMAKOK KB ELNÖKSÉGÉNEK ÜLÉSÉRŐL

A Csemadok KB elnöksége 1969. augusztus 26-i rendkívüli ülésén meghallgatta és jóváhagyta a Csemadok KB titkárságának a tagság tájékoztatása, a közrend biztosítása és a párthatározatok teljesítése érdekében fogantatosított intézkedéseit. Foglalkozott az ország jelenlegi belpolitikai helyzetével; a Szlovák Nemzeti Felkelés történelmi jelentőségével s 25. jubileumi évfordulójának a Csemadok szervezeteiben történő megünneplésével.

A Csemadok KB Elnöksége határozottan elítél minden rendbontást, törvénysértést, felforgató tevékenységet, nacionalista és szovjetellenes uszítást; minden olyan akciót, mely szocialista rendünk ellen irányul, társadalmi, politikai vagy gazdasági károkat okoz, akadályozza hazánkban a konszolidálódás folyamatát, zavarja a becsületes emberek fegyelmezett munkáját. Támogatjuk a CSKP intézkedéseit, s munkánkkal elősegítjük, hogy hazánk a szocializmus útján haladjon tovább, szövetségben és egyetértésben a testvéri szocialista államokkal és a Szovjetunióval. Akárcsak az elmúlt év válságos helyzeteiben, a Csemadok KB Elnöksége ma ismét hangsúlyozza, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek közös államának tartja. Számunkra, csehszlovákiai magyarok számára az internacionalizmus és a hazafiság eszméi szentek és sérthetetlenek. Egyedül ezeknek a marxista eszméknek a tiszteletben tartása, az állam és a társadalom életében való következetes alkalmazása biztosítja a nemzetek és nemzetiségek életének kiteljesedését és jövőjét.

Az ország válságos napjaiban a Csemadok tagjai, szervezetei és szervei, valamint Dél-Szlovákia magyar lakossága tettekkel támogatta a párt törekvéseit. A csehszlovákiai magyar munkások, parasztok és értelmiségiek hűségesen teljesítették állampolgári kötelességüket, dolgoztak és védelmezték szocialista rendünk vívmányait. Szövetkezeti parasztságunk, mezőgazdasági dolgozóink józanságának, biztonságérzetének és öntudatának köszönhetjük, hogy Dél-Szlovákia földjein zavartalanul folyt és folyik ma is a munka, a termés betakarítása, így segítik az ország közellátási gondjainak megoldását.

A Csemadok KB Elnöksége megérti és támogatja a pártnak és a kormánynak a szocialistaellenes erők felforgató tevékenysége megghiúsítására, valamint az ellenforradalmi elemek megfékezésére tett erélyes intézkedéseit.³⁵⁸ A Csemadok KB titkársága utasította járási titkárságait, hogy a rend és a fegyelem érdekében aktívan működjenek együtt a párt és az államhatalom, valamint a Nemzeti Front járási szerveivel.

Ezekben a napokban ünnepeljük a Szlovák Nemzeti Felkelés 25. évfordulóját. Hazafias érzésünkből adódóan emlékezünk meg a felkelés történelmi jelentőségéről; a szlovák nemzet, a szlovák nép nagy történelmi tetteről. Az SZNF-ben több nemzet fiai – köztük magyar antifasiszta harcosok is – részt vettek. Ezzel a felkelés internacionalista jelleget öltött. Így módon az európai nemzetek közös harcának részévé vált a német fasizmus elleni küzdelemben. Ennek az összefogásnak, harcnak a ténye éltető talajra talál a csehszlovákiai magyarság körében. Magunkénak érezzük a felkelés szellemét és hagyománya a magyar lakosság körében továbbra is a tisztelet és a megbecsülés tárgya legyen. Ezúton is felhívjuk a Csemadok valamennyi szervét és szervezetét, hogy méltó módon ünnepeljék meg az SZNF 25. évfordulóját. Juttassák kifejezésre a csehszlovákiai magyarság internacionalista érzéseit. Ezzel is járuljunk hozzá hazánk politikai életének konszolidációjához, az eszmei egység és a szocializmus építéséhez szükséges nyugodt légkör megteremtéséhez.

A CSEMADOK KB ELNÖKSÉGE

Hét, 1969. augusztus 31. 2. p.

99

Pozsony, 1969. szeptember 4. A Csemadok KB Elnöksége által a szövetség 1968. évi határozatairól kidolgozott, s azokat – az augusztusi szovjet megszállást elítélő megfogalmazások kivételével – általában pozitívnak minősítő értékelés.

A Csemadok KB határozatainak értékelése 1968 januárjától

A Csemadok Központi Bizottsága 1968-ban 7 ülést tartott. Összehasonlítva az 1967-es évvel, amikor a KB mindössze háromszor tanácskozott, ez a számadat is mutatja, hogy 1968-ban szervezetünk tevékenysége megnövekedett, megnőtt a KB szerepe szervezetünk életében. Az ország politikai életének aktivizálódása, a CSKP januári politikája természetesen hatással volt a Csemadok tevékenységére, szervezeteink munkájára is. A központi bizottság szervezetünk, a csehszlovákiai magyarság és az egész köztársaság ügye iránt érzett felelősségből állást foglalt minden akut politikai kérdésben, politikailag kritikus helyzetben. Igen helyesen, részt kértünk és részt vállaltunk az ország gondjaiban. A Csemadok ugyanis a múlt haladó törekvései, a munkásmozgalom

358 A szovjet megszállás első évfordulóján az ország több nagyvárosában tömegtüntetésen tiltakoztak a megszállás és a normalizációs politika ellen, amire a kormány és a pártvezetés a fegyveres erők több halálos áldozatot is követelő bevetésével válaszolt.

szocializmust akaró törekvései közvetlen folytatójának tartotta magát, a párt vezetésével az internacionalizmus, a szocialista hazafiság és egészséges nemzeti öntudat szellemében tevékenykedett. Ezekről az alapelvektől az elmúlt évben sem távolodott el.

Az a folyamat, amely a CSKP januári ülésével indult el, munkánkban is új lehetőségeknek nyitott kaput. A párt akcióprogramja módot adott arra, hogy a Csemadok KB is nyilvánosan kifejtthesse nézetét társadalmunk életével kapcsolatban, állást foglaljon a szocializmustól idegen bürokratikus irányítási rendszer ellen s javaslatot terjesszen elő a nemzetiségi kérdés megoldására.

1968 januárja nem érte felkészületlenül a Csemadokot. A Csemadok IX. országos közgyűlése és annak beszámolója, a rendelkezésünkre álló adatok alapján valamint a saját tapasztalataink és felméréseink alapján igyekeztünk levonni a tanulságokat és lerakni a kor követelményeinek megfelelő munka alapjait. A CSKP szervezetünkben következetes támogatásra talált. Az évek óta felgyűlt javaslatok eredményeként, összegezéseként terjesztettük 1968. március 12-én a párt szervei és a Csemadok tagsága elé elképzeléseinket a nemzetiségi kérdés megoldására. Lehetőségünk nyílt rá, hogy mint a csehszlovákiai magyarság egyetlen nemzetiségi alapon álló társadalmi szervezete, 20 éves tapasztalataira és tömegmozgósító erejére támaszkodva megfogalmazza, nyilvánosságra hozza a nemzetiségi kérdés rendezésére tett javaslatainkat. Az, hogy a Csemadok KB munkájának és energiájának nagy részét az elmúlt évben a nemzetiség kérdés helyes marxista megoldásának elősegítésére fordította, teljes egészében összhangban volt a IX. országos közgyűlésének határozatával, amelynek egyik pontja kimondja, hogy: „A Csemadok, mint a Nemzeti Front tagja, legyen a Csemadok tagok nevelése terén pártunk egyik fontos segítője. Hivatva van a párt határozatai szellemében terjeszteni s elősegíteni a nemzetiségi kérdés marxista–leninista megoldását és szem előtt tartva az egész társadalom érdekeit, helyi, járási és központi méretben elősegíteni a csehszlovákiai magyar dolgozók kulturális és társadalmi életének kibontakozását.”

Konstruktív javaslataink a párt- és az állami szerveknél kedvező visszhangra találtak. Sajnos az extrémista, nacionalista erők a Matica slovenská platformját kihasználva rosszindulatú támadásokat indítottak a Csemadok és annak javaslatai ellen. Nyugodtan mondhatjuk, hogy ezekben az augusztust megelőző nehéz napokban is hűek maradtunk önmagunkhoz, elődeink példájához, a csehszlovákiai magyar szellemiség lényegéhez, az emberiséghez. Nehéz percek, hetek és hónapok eltűntek át. Nacionalista indulatoktól fűtött vádakkal illették szövetségünket, a csehszlovákiai magyarságot. Az események azonban minket igazoltak, szervezetünk és népünk a magatartásával adott választ a kollektív bűnösség vádját felelmeletőknek. Szervezetünk és a csehszlovákiai magyarság bebizonyította életképességét, józanságát, internacionalista érzelmeit.

A Csemadok szerveinek és szervezeteinek magatartása tükrözi az augusztusi kritikus napokban is azt a történelmi tapasztalatokra épülő magatartást, amelyet az elmúlt években tanúsított. A Csemadok KB elnöksége, titkársága és a Pozsonyban vagy közel lakó KB tagok 1968. aug. 1-től aug. 31-ig rendszeresen naponta üléseztek, határozatokat és nyilatkozatokat fogadtak el.³⁵⁹ Kapcsolatot tartottak az állam és a párt központi szerveivel, informálták őket a csehszlovákiai magyarság magatartásáról, segítették a munkájukat.

A Csemadok KB szerveinek magatartása azt a törekvést szolgálta, hogy az ország életében beállt válság minél rövidebb ideig tartson s minél kisebb megrázkódtatások-

359 A mondat végén utólag géppel áthúzva: „aktívan hozzájárultak a sajtó és hírközlő eszközök munkájához.”

kal járjon. Ezt tükrözik a nyilvánosságra hozott határozatok és nyilatkozatok, amelyek a konszolidáció elősegítését szolgálták. Szükséges, hogy idézzünk ezekből a határozatokból és nyilatkozatokból. A Csemadok KB elnökségének aug. 21-én reggel elfogadott nyilatkozata a következőket hangsúlyozza: „Mi, a csehszlovákiai magyar nemzetiség tagjai ezekben a nehéz és sorsdöntő percekben kifejezésre kívánjuk juttatni, hogy egységesek vagyunk Csehszlovákia népével, kormányával és az Alexander Dubček elvtárs vezette központi bizottsággal... felhívjuk a Csemadok tagságát, szervezeteit és szerveit, rajtuk keresztül hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság magyar lakosságát, őrizze meg nyugalmit, ne hagyja magát ki provokálni³⁶⁰...”

A Csemadok KB elnökségének aug. 22-én elfogadott határozata megállapítja: „A Csemadok KB elnöksége úgy döntött, hogy tekintettel az információk ellentmondásosságára és hiányosságára, valamint a pillanatnyi helyzet bonyolultságára, átérezve szervezetünk és a csehszlovákiai magyar dolgozók iránti súlyos felelősségünket, a Csemadok nevében való nyilatkozat jogát ideiglenesen minden személytől megvonja, mint egyéntől s a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége nevében a nyilatkozat és állásfoglalás jogát csak a szervek számára (elnökségek, központi illetve járási bizottságok) tartja fenn azzal, hogy a Csemadok KB elnöksége, illetve központi bizottsága az alapszabályzat értelmében az egész szervezet nevében, a járási bizottság elnöksége és a járási bizottságok járásuk nevében, a helyi szervezetek elnökségei pedig a helyi szervezet nevében jogosultak nyilatkozni.”

A konszolidációt szolgáló eme határozat értelmében a Csemadok szervei tájékozottságukhoz és informáltságukhoz képest felelősségük teljes tudatában tették meg nyilatkozataikat és intézkedéseiket. A Csemadok KB elnökségének felhívásai és nyilatkozatai hangsúlyozzák: „E válságos napokban és órákban őrizzük meg nyugalmatokat, higgadtságotokat és józanságotokat, melyről már annyiszor tanúságot tettetek az elmúlt években. Itt születünk, élünk és dolgozunk. Ez a mi hazánk. Ma nincs helye a sérelmek felhánytorgatásának. A cseh és a szlovák néppel megbonthatatlan egységben bizonyítsa munkátok a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a szocializmus ügye iránti töretlen hűségüket. Hazánknak alkotmányosan választott szervei és vezetői és a Nemzetgyűlés által hozott törvényei vannak. E törvényekhez és e szervek döntéseihez tartásotok magatokat.” (a KB elnökségének 1968. aug. 23-án kiadott felhívása)

„Támogattuk és támogatjuk a párt központi szerveinek a szocialista demokrácia érdekében kifejtett erőfeszítéseit. Elítéltük és visszautasítottuk a demokratizálódási folyamat szélsőséges megnyilvánulásait. Tudatában voltunk annak, hogy a folyamat túlkapásai nem azonosíthatók a párt politikájával s az akcióprogram nemes célkitűzéseivel. Támogattuk és támogatjuk a párt akcióprogramját, melytől a csehszlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség államjogi helyzetének rendezését, nemzeti jogainak törvényes biztosítását is vártuk és várjuk.” (a Csemadok KB elnökségének felhívása a csehszlovákiai magyar kommunistákhoz, 1968. aug. 26.)

Ugyanezen a napon a Csemadok KB elnökségének határozata megállapítja: „Teljes egészében és szó szerint egyetértettek az SZLKP Központi Bizottsága aug. 25-i határozatával, a kormány és az SZNT elnökségének felhívásával és a Szlovákiai Nemzeti Front 1968. aug. 24-i felhívásával.”³⁶¹ Ugyanakkor a határozat utasítja a Csemadok szervezeteit és szerveit: „Teljes erejükkel és tudásukkal verjék vissza a provokatőröket,”³⁶² szo-

360 Az idézet végén utólag géppel áthúzva: „hasson át bennünket január szelleme.”

cialista hazánk egysége ellenségeinek az ország erejének és egységének megbontására történő próbálkozásait, akár nemzeti, akár bármi más lepelbe burkolják ezeket.”

A Csemadok KB elnöksége ugyanebben az időben levéllel fordult az ülésező SZLKP kongresszusához. A levél hangsúlyozza: „A csehszlovákiai magyarság a köztársaság hű fiaként a cseh és a szlovák nemzettel megbonthatatlan egységben a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egységének, a szabad szocializmust építő életének aktív résztvevője volt és marad... Ránk, magyar kommunistákra és az egész nemzetiségre mint társadalmi csoportra az ország és a párt vezetése számíthat.” Ugyanakkor a levél hangsúlyozza és kéri, hogy: „A párt legfelsőbb szerveibe arányszámuknak megfelelő mennyiségben olyan magyar kommunisták kerüljenek, ahogy ezt a Csemadok KB pártcsoportja az SZLKP elnökségéhez írt 1968 aug. 4-i levelében kérte, akik biztosítékul szolgálnak arra, hogy a magyar nemzetiség egyenlő jogú népcsoportként a köztársaság hű és odaadó természetes társadalmi alakulata lesz.”

A Csemadok KB elnöksége és titkársága időközben az információk lehetőségeihez képest élénk figyelemmel kísérte pártunk és kormányunk moszkvai tanácskozásait. Az ott kiadott nyilatkozat megjelenése után a következő állásfoglalást hozta nyilvánosságra: „Figyelmesen áttanulmányoztuk népünk és pártunk vezetőinek a moszkvai tárgyalásokról kiadott nyilatkozatait és az általuk elfogadott megegyezéshez csatlakozunk. Tesszük ezt tagságunk, a csehszlovákiai magyarság és az egész köztársaság sorsa iránt érzett felelősségünk teljes tudatában; tesszük ezt azzal a meggyőződéssel, hogy az általuk elfogadott megegyezés biztosíthatja hazánkban az élet, a termelés konszolidálódását. Ez a megegyezés nyithatja meg az utat ahhoz, hogy a békés szocializmust építő élet és egész társadalmunk ismét kibontakozhassék.”³⁶³

Ugyanakkor a Csemadok KB elnöksége és titkársága által kiadott nyilatkozatok és határozatok kellő tájékozottság és informáltság híján olyan megfogalmazásokat is tartalmaznak, amelyeket ma semmilyen körülmények között sem tarthatunk helyesnek. Ilyenek pl. az aug. 23-i elnökségi határozat 1. pontjának szavai: „...hazánk megszállása és vezetőink internálása következtében előállott helyzetet.” „A CSKP vezető titkára Alexander Dubček elvtárs. Követeljük a szabadon bocsátását... Nem volt nálunk ellenforradalom és erre hivatott szerveink nem hívták be a Varsói Szerződés csapatait. Követeljük, hogy e csapatok hagyják el hazánk területét.” - mondja a KB elnökségének aug. 23-i felhívása. A magyar kommunistákhoz kiadott felhívás szövegezésében a következő megállapítás fordul elő: „Megdöbrentett bennünket hazánk oktalan megszállása... Követeljük a Varsói Szerződés megszálló csapatainak kivonását hazánk területéről.” Ezek és az ehhez hasonló megállapítások, megfogalmazások tükrözik a Csemadok KB elnökségének és titkárságának akkori informátlanságát.

Az aug. 21-i események ugyanis bonyolult helyzetbe hozták a nemzetiségeket, a dél-szlovákiai magyar kisebbséget. A nemzetiségi kérdés körüli hosszas türelmetlen viták rendkívül felzaklatták a dél-szlovákiai közvéleményt. A magyar lakosság többször is elégedetlenségének adott kifejezést a nemzetiségi kérdés rendezésének vontatottsága miatt. E helyzetben a magyarországi csapatok jelenléte Dél-Szlovákiában lehetőséget adott veszélyes,

361 Az említett határozatok és felhívások egyaránt elutasították a szovjet megszállást és követelték a megszálló csapatok kivonását Csehszlovákiából.

362 Helyesen: provokátorokat.

363 Az idézet végéről utólag géppel kihúzták: „és a Varsói Szerződés bevonult csapatai kivonuljanak az országból és hazánk alkotmányos állami és párt szervei gyakorolhassák teljes mértékben a hatalmat.”

a köztársaság egységére törő, illetve kisebbségellenes propaganda terjesztésére. E rendkívül bonyolult körülmények közepette a Csemadok vezetősége döntő fontosságú lépésnek tekintette a propagandalehetőség meghiúsítását, a köztársaság egysége melletti szilárd kiállást. Ez az adott helyzetben egyet jelentett a párt vezetősége mögé való felsorakozással, a párt és a kormány állásfoglalásának – mely természetesen az újabb, nyilvánosságra került dokumentumok fényében súlyos bírálat tárgyává válik – támogatásával. Azt, hogy a Csemadoknak a dél-szlovákiai állapotokból kiindulva sikerült a maga összetettségében felmérni és megítélni a helyzetet, igazolja a dél-szlovákiai magyar lakosságnak ama válságos napokban tanúsított magatartása. E magatartásról, melyet meghatározó módon befolyásolt a Csemadok KB elnökségének állásfoglalása, Husák elvtárs is elismerően nyilatkozott a Csemadok KB 1968. szeptemberi ülésén. Husák elvtárs köszönetet mondott a magyar polgártársak becsületes, bátor viselkedéséért, hogy a válságos augusztusi napokban a különböző ellentétek, viszályok és gyakran a kölcsönös nacionalista szenvedélyek ellenére mindannyian állampolgárokhöz méltóan viselkedtek.

„Úgy vélem – mondotta többek között Husák elvtárs –, hogy ez az időszak a csehek és a szlovákok, valamint a szlovákok és a csehszlovákiai magyarok közötti kapcsolat próbaköve volt és megmondom véleményemet: ebben a mi magyar polgártársaink is kiválóan helytálltak. És ezt nagyra értékelem.”

A Csemadok Központi Bizottságának elnöksége annak a véleményének ad hangot, hogy a CSKP 1968. novemberi határozatainak, továbbá 1969. áprilisi határozatainak³⁶⁴ szellemében ezeket a határozatokat támogatva végzi munkáját. A Csemadok X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott határozatok ezt a szellemet tükrözik, ezt a célt szolgálják. A Csemadok új programja teljes mértékig megfelel azoknak a követelményeknek, melyek ma szervezetünk előtt állanak Csehszlovákiai politikai életének konszolidálása érdekében. A Csemadok egész tevékenysége, központi szerveinek magatartása magába sűríti mindazt a félévszázados tapasztalatot, amelyet a csehszlovákiai magyarság szerzett. Ezekre a tapasztalatokra és szocializmust akaró törekvéseinkre kell támaszkodnunk a jövőben.

FKI, Csemadok irattára, E-XI-285, géppel írt fogalmazvány

100

Pozsony, 1969. szeptember 4. Közlemény a Csemadok KB Elnökségének üléséről, amely szerint az Elnökség visszavonta 1968. augusztusi határozatait, mivel azok olyan kitételeket is tartalmaztak, „amelyek a tények mai ismeretében helytelenek”.

A CSEMADOK KB ELNÖKSÉGÉNEK ÜLÉSE

A CSEMADOK Központi Bizottságának Elnöksége 1969. szeptember 4-én Pozsonyban, Dobos László elnök vezetésével ülést tartott. Az ülés napirendjén a politikai helyzettel,

³⁶⁴ A CSKP KB 1968. novemberi, valamint a KB Elnökségének 1969. áprilisi határozatai a politikai és társadalmi élet „normalizálásáról” és a „szocialistaellenes erőkkkel” való leszámolás szükségességéről rendelkeztek.

valamint a szervezet életével s a csehszlovákiai magyar kultúra fejlesztésével összefüggő kérdések szerepeltek.

A CSEMADOK KB Elnöksége megvizsgálta az 1968. évi határozatait, különös tekintettel a múlt év augusztusának eseményeire. Megállapította, hogy ezek a határozatok, felhívások tükrözték a CSEMADOK több évtizedes tapasztalatait; az internacionalizmust és a köztársaság egységének érdekeit tartották szem előtt. E nyilatkozatok az adott bonyolult politikai és társadalmi helyzetben a józanság s megfontoltság légkörének kialakulását akarták elősegíteni. Azonban – és ezt sajnálattal állapítjuk meg – kellő tájékozottság híján, valamint a párt és az állami szervek téves információi alapján ezek a dokumentumok olyan kitételeket is tartalmaznak, melyek a tények mai ismeretében helytelenek, és ezért a CSEMADOK KB Elnöksége visszavonja.

Az ülés napirendjén szerepelt a néprajzi gyűjtőmunka, valamint a csehszlovákiai magyar tanulói ifjúság iskolán kívüli irodalmi tevékenysége megszervezésének, továbbá egy hivatásos állami népi együttes létrehozásával foglalkozó javaslat, melyeket az elnökség jóváhagyott, s a megvalósítás érdekében az illetékes szervekhez továbbít. Végül meghallgatta a HÉT politikai értékeléséről szóló jelentést, mely azt a célt szolgálta, hogy a szövetség lapja hatékonyan segítse az ország társadalmi és politikai konszolidációjának az ügyét, a CSKP Központi Bizottsága irányelvei alapján.

Új Szó, 1969. szeptember 5. 2. p.

101

Pozsony, 1969. szeptember 4. A Csemadok KB Elnöksége pártcsoportjának a szlovák pártvezetéshez intézett állásfoglalása, amelyben tiltakozik a Matica slovenská törekvései ellen, hogy beavatkozhasson a nemzetiségi politika alakításába.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Társadalmi és Kulturális Szövetsége elnökségének pártcsoportja 1969. szeptember 4-én elemezte a MS közgyűlése³⁶⁵ által 1969. augusztus 2-án jóváhagyott határozatot (közzétéve a MČ 17. számában),³⁶⁶ amellyel kapcsolatosan az alábbi állásfoglalásra kényszerül.

A MS közgyűlésének határozata nagy terjedelemben foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel és fenntartja magának azt a jogot, hogy beleavatkozzék a nemzetiségi törvények előkészítésébe és végrehajtásába. Ebből a célból külön bizottságot létesítettek, amelynek feladatává tették a nemzetiségi törvények kidolgozásában való aktív részvételt, továbbá a törvények végrehajtásának ellenőrzésében is részt kívánnak venni.

365 A Matica slovenská közgyűlését 1969. augusztus 1–2-án tartották Turócszentmártonban.

366 A határozat a *Matičné čítanie* 1969. augusztus 18-i számában jelent meg *Uznesenie valného zhromaždenia Matice slovenskej* (A Matica slovenská közgyűlésének határozata) címmel.

Ez a törekvés félreérthetetlenül jelzi, hogy a MS a nemzetiségi kérdés elvi megoldásában és gyakorlati végrehajtásában különleges szerepet kíván magának biztosítani.

Véleményünk szerint szocialista köztársaságunkban ilyen jogot a MS nem igényelhet magának, minthogy hazánkban a politikai irányvonalat a kommunista pártnak kell megszabnia, meghatároznia, a végrehajtást pedig a megfelelő állami szerveknek kell végeznük. A MS nem lehet párt a pártban, kormány a kormányban.

A MS ezen törekvése ellentétben van a NF programjával is, hiszen ténykedése a NF alapelveivel is ellenkezik. Értelmezésünk szerint a NF-ba tömörült szervezetek célja és feladata az együttműködés a NF politikai platformján. Ilyenformán a NF-ba tömörült szervezetek működésükben kötelesek igazodni a NF politikai célkitűzéseiseihez. Ugyancsak nem szabadna eltérni az egyes szervezeteknek attól a programtól sem, amelyet tevékenységükre vonatkozóan a NF jóváhagyott. Mindebből joggal vonhatjuk le tehát azt a következtetést, hogy a NF-ba tömörült szervezeteknek nincsen joguk arra, hogy kisajátítsanak maguknak olyan különleges szerepet, hogy beleavatkozhasanak olyan problémakörbe, amely természeténél fogva egy másik szervezetet illet meg csupán. Éppen ezért a MS azon törekvése[t], hogy privilegizált jogot nyerjen a nemzetiségi kérdésben, illetéktelen, barátságtalan szándéknak tekintjük és tiltakozunk ellene.

Nem győz meg bennünket az a kijelentésük, hogy együttműködést kívánnak teremteni a nemzetiségekkel és humanista célkitűzéseik vannak, mivel a szavak és a szándékok között mélységes szakadékot látunk.

Ismételten kijelentjük, hogy hazánkban egyedül és kizárólag a kommunista párt illetékességét fogadjuk el a nemzetiségi politika elveinek és gyakorlatának meghatározásában, mert csakis így látunk biztosítékot arra, hogy a marxista-leninista eszmék alapján a teljes egyenjogúság szellemében intézzék a nemzetiségi kérdést.

Az említett közgyűlésen nyíltan foglalkoztak a nemzetiségi kérdéssel, holott a MS feladata távolról sem ez lenne... Olyan kísérleteknek is tanúi lehetünk, hogy a MS határozata, valamint a lapjukban közzétett írások nyomást igyekeznek gyakorolni a párt- és az állami szervekre a nemzetiségi kérdésben. Véleményünk szerint, ha a MS valóban kötelezőnek tartaná magára nézve a meghirdetett humanista programot, akkor nemcsak lojálisabban kezelné a nemzetiségi kérdést, hanem kifejezetten támogatná is a nemzetiségeket problémáik megoldásában. Közismert ugyanis – s ezt az objektív helyzet ismeretének birtokában senki sem vitathatja, ha a nemzetiségi kérdést tudományos nézőpont alapján ítéli meg –, hogy a nemzetiségi helyzetből kifolyólag a kisebbség objektíve hátrányban van a többséggel szemben. A többségnek tehát ezt a hátrányt kellene lojális magatartásával és a kisebbség különleges védelmével enyhítenie. Éppen ezért a MS-tól elvárnánk, hogy támogassa és ne igyekezzen korlátozni a nemzetiségeknek azt a természetes jogát, hogy a törvény által meghatározott keretek között maguk intézhessék problémáikat.

Minthogy a MS közgyűlésének határozata a nemzetiségi kérdés helyes megoldásában a szlovák nemzet megrövidítését látja, felhatalmazva érzi magát arra, hogy ebbe beavatkozzék. Ilyen meggondolásból eltorzítja a MS tagsága előtt a nemzetiségi problémát és a Matičné čítanie számaiban felújítják a nemzetiségi problematikával foglalkozó írásokat. Ezek a cikkek izgatják a közhangulatot és megtévesztik a tájékozatlan olvasókat.

Sajnálattal és felháborodással vesszük tudomásul, hogy ez a kifejezetten nacionalista izgatás pártunk központi szerveinek határozott és egyértelmű állásfoglalá-

sa ellenére továbbra is megnyilvánul. Méltán nyugtalankodunk tehát emiatt, mert attól tartunk, hogy ennek következményei felszítják a közhangulatot és ismét eluralkodik az 1968-as évre jellemző nacionalizmus. Ilyenformán nem látunk tényleges biztosítékokat arra sem, hogy valóban a proletár internacionalizmus eszméi szabják meg a nemzetiségi politika alapelveit.

Szeretnénk a párt figyelmét felhívni arra, hogy a nacionalista-soviniszta tendenciák újraéledését látjuk megnyilvánulni ezekben a nemzetiségellenes határozatokban és írásokban, amelyet a politikai jobboldal újabb fondorlatának tekintünk.

Noha a nemzetiségi alkotmánytörvény 3. cikkelyének c) pontja garantálja a nemzetiségeknek anyanyelvük használatát, a MS közgyűlése ismételten leszögezi, hogy továbbra is célul tűzi ki a szlovák nyelv államnyelvvé való nyilvánítását. Ebben az igyekezetében olyan marxistaellenes állásfoglalásra hivatkozik, mint amilyent a SAV³⁶⁷ 1969. III. 2-án elfogadott elnökségi nyilatkozat[a] tartalmaz a szlovák nyelvnek államnyelvvé való deklarálása tárgyában. Közismert, hogy V. I. Leninnek milyen volt a véleménye az ún. államnyelvről. Így tehát a MS új fogalmazása sem változtat azon a tényen, hogy egyetlen nyelvet kívánnak megtenni ún. hivatalos alapnyelvnek (základný úradný jazyk), azaz államnyelvnek.

Nem kell hangsúlyozni, hogy ennek megvalósítása a nemzetiségi nyelvek lebecsüléséhez s háttérbe szorításához vezetne.

A Matičné čítanie 17. számában Pavol Vongrej írásában³⁶⁸ kijelenti, hogy a MS túlnőtte a nemzeti keretet és nemzetek felettivé vált (MS prerastá rámeč národného a stáva sa národnou), azaz olyan illetékességet sajátít ki magának a társadalmi életben, amilyen csupán [a] hazánk szocialista társadalmát irányító marxista-leninista pártot illeti meg. A MS említett határozata az internacionalizmust leszűkíti a „szláv együvé tartozás” soviniszta szintjére. Kijelentjük, hogy az internacionalizmus egy és oszthatatlan, s ennek alapja semmiképpen sem lehet a szláv együvé tartozás, hanem kizárólag a proletár jelleg.

Ismeretes, hogy az SZLKP KB kezdeményezésére 1969. ápr. 30-án a nemzetiségi kulturális szövetségek és a MS elnökségeinek pártcsoportjai együttes megbeszélésükön megállapodtak abban, hogy kölcsönösen megszüntetik sajtójukban a nemzetiségi kérdésről a polemikát³⁶⁹ és elismerik a párt illetékességét a nemzetiségi kérdés elvi és gyakorlati meghatározásában. A MS legutóbbi közgyűlésének határozatával megszegte ezt a megállapodást, s a Matičné čítanie 17. számában dr. Pavol Vongrej írása ismét napirendre tűzi a nemzetiségi polemikát. Az említett írás a dél-szlovákiai helyzetet a szlovákság szempontjából hátrányosnak ítéli meg és riadót fűvat, veszélyt szimatol. Mindez a nacionalista izgatás iskolapéldája, amelyet nem lehet szó nélkül hagyni. Az ilyenfajta szubjektivizmus nacionalista-soviniszta visszhangot vált ki, ezért határozottan követeljük, hogy a proletár internacionalizmus szellemében akadályozzanak meg [minden] hasonló megnyilvánulást.

Okkal nyugtalanít bennünket a MS nacionalista-soviniszta megnyilvánulása, ezért kérjük pártunk központi bizottságát, hogy vegye fontolóra a KB keretében a nemzetisé-

367 SAV – Slovenská akadémia vied, Szlovák Tudományos Akadémia

368 Pavol Vongrej írása ugyancsak a *Matičné čítanie* 1969. augusztus 18-i számában jelent meg Rok prvý novej Matice (Az új Matica első éve) címmel.

369 Helyesen: polémia (vitát).

gi kérdésekkel foglalkozó osztály létesítését, amely figyelemmel kísérné a nemzetiségi kérdést, meghatározná a nemzetiségi politikát és megszabná annak irányát. Mindaddig a KB szintjén a nemzetiségi kérdést a pártszisztéma hol az ideológiai, hol pedig a kulturális osztály hatáskörébe helyezte, noha nyilvánvaló, hogy ez a kérdés a maga sajátos művelődésügyi, gazdasági és szociológiai-szociális aspektusaival komplex probléma, amely átfogó megoldást igényel.

Meggyőződésünk, hogy a Csemadok tevékenységében viszonyaink konszolidációjára törekszik, ezért elhatározott szándékunk, hogy minden ezzel kap[csolatos] ellentétes szándékkal szembeállunk. Nézetünk szerint a MS nacionalista-sovinisza megnyilvánulásai nincsenek összhangban a párt- és az államvezetés konszolidációs törekvéseivel, ezért szeretnénk felhívni a párt figyelmét arra, hogy tegyen meg mindent annak érdekében, hogy megghiúsuljanak a jobboldali elemek próbálkozásai a nemzetiségi gyűlölködés újabb felszításának kiirtásával.

FKI, Csemadok irattára, E-XI-285, géppel írt fogalmazvány

102

Pozsony, 1968. szeptember 6. Az Új Szónak a Csemadok KB Elnöksége szeptember 4-i határozatát alibikeresésnek minősítő és annak őszinteségét megkérdőjelező glosszája.

BÚJÓCSKA, ALIBI VAGY ÖNBÍRÁLAT?

Mit vont vissza a CSEMAKOK KB elnöksége?

Tavaly a csehszlovákiai magyarságot ért sok vád mellett elhangzott az is, hogy nem tartunk lépést a fejlődéssel, maradiak vagyunk, az események után kullogunk. Hogy mennyire nem volt igazuk a hangoskodóknak és a vádaskodóknak, az már többször bebizonyosodott. A Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége Központi Bizottságának az elnöksége azonban mintha az említett vádakat mégis jogosnak érezné, most olyan lépésre szánta el magát, amely a gyorsaság, a leleményesség tekintében akár úttörésnek is számítható. Megelőzve a CSKP KB elnökségét és több más központi szervet, megvizsgálta a tavaly hozott határozatait, „különös tekintettel a múlt év augusztusának eseményeire” és megállapította, hogy – idézzük az Új Szó tegnapi számában megjelent közlemény³⁷⁰ szövegét: – „ezek a dokumentumok olyan kitételeket is tartalmaznak, amely a tények mai ismeretében helytelenek, és ezért a CSEMAKOK KB elnöksége visszavonja”.

A CSEMAKOK közel két évtizeden keresztül a kulturális és a politikai felvilágosító munka eszközeivel a proletár nemzetköziségre és a szocialista hazafiságra nevelés szolgálatában állt. Azon fáradozott, hogy emelje a csehszlovákiai magyar dolgozók általános és

370 Lásd a 100. sz. dokumentumot.

szakmai műveltségét, elősegítse a szocialista építést. A dolgozók körében megbecsülésnek örvendett, és számos sikert ért el. Tagságának túlnyomó többsége a legváltáságosabb napokban is hitet tett a munkásosztály hatalma, a szocialista országok egysége mellett. Néhány felelőtlen egyén azonban nacionalista szólamokkal megpróbált éket verni népeink közé és megpróbálta a CSEMADOK ténykedését is aláásni, bomlasztani. Esetenként ez sikerült, és a szövetség életében is érvényesült az antiszocialista, a szovjetellenes és a szélsőséges befolyás. Ha a CSEMADOK KB elnöksége erre gondolva vontatott vissza a tavaly hozott határozatainak egyes kitételét, helyesen járt el, támogatásra számíthat. A tényeket és a „kitételeket” azonban – éppen a tisztánlátás és az olyan sokat igényelt gyors, sokrétű és egyértelmű tájékoztatás érdekében – nevén kell nevezni. Ellenkező esetben a bűnbánás szerecsenmosdatásnak, bűjőcskának vagy alibi keresésének minősülhet.

Új Szó, 1969. szeptember 6. 2. p.

103

Pozsony, 1969. szeptember 10. A Csemadok KB Elnökségének nyilatkozata, amelyben visszautasítja az Új Szó szeptember 6-i glosszájában megfogalmazott vádakat.

A CSEMADOK KB elnökségének nyilatkozata

Az Új Szó 1969. szeptember 5-i száma közölte a CSEMADOK KB elnöksége 1969. szeptember 4-i üléséről kiadott közleményt.

Tekintettel arra, hogy az Új Szó másnapi, szeptember 6-i száma „Bűjőcska, alibi vagy önbírálat?” címmel gúnyolódó hangú glosszában³⁷¹ megkérdőjelezi a közlemény második fejezetének értelmét és őszinteségét, a CSEMADOK KB elnöksége a következő nyilatkozatot teszi:

Elnökségünk abból a megfontolásból indult ki, hogy nem elég csak szólamokkal támogatni a párt jelenlegi politikáját, hanem konkrét állásfoglalásokra van szükség. Társadalmunk politikai konszolidációjának, előrehaladásának egyik nyitott problémája az elmúlt év augusztusi eseményeivel kapcsolatban tanúsított magatartásunk felülvizsgálása. Ismeretes tény, hogy 1968. augusztus 21. és 27. között a CSEMADOK akkori elnöksége több dokumentumot, nyilatkozatot fogadott el, s ezeket az Új Szó is közölte. Az új tények ismeretében az elnökség szükségét érezte annak, hogy e nyilatkozatokat értékelve azok egyes részleteit politikailag helytelennek és hatálytalannak nyilvánítsa. Tette ezt felelőssége tudatában, szövetségünk politikai orientálása érdekében. Hasonló módon járt el a napokban a Nemzeti Front és az SZLKP KB elnöksége is.³⁷² Meggyő-

³⁷¹ Lásd a 103. sz. dokumentumot.

³⁷² A Szlovák Nemzeti Front Elnöksége 1969. szeptember 8-án, az SZLKP KB Elnöksége szeptember 9-én nyilvánította érvénytelenek a szovjet megszállást elítélő 1968. augusztusi nyilatkozatait.

zódésünk: a közéleti tisztséget viselő kommunisták kötelessége, hogy elsősorban önmagukkal szemben s munkaközösségükön belül cselekedjék ezt.

„Mit von vissza a CSEMADOK KB elnöksége?” – kérdi a glosszáíró, megfellebbezve arról, hogy az augusztusi frazeológia a tények és érvek mai ismeretében összeomlott, ily módon a tévedés felismerése ma már nemcsak szükségszerű, de – felső utasítás nélkül is – természetes. Elsősorban a közlemény műfaja kívánta, hogy mellőzzük a felsorolást (amit a névtelen szerző hiányol), mivel az erről szóló részletes jelentést a CSEMADOK járási szervei megkapták, s ennek megfelelően vizsgálják felül akkori tevékenységüket.

A szerkesztőségi glosszáírónak azonban láthatóan mások a szándékai. A közlemény ürügyén bizonyítgatni próbálja „néhány felelőtlen egyén” bomlasztó munkáját, s arra a megállapításra jut: „Esetenként ez sikerült, és a szövetség életében is érvényesült az antiszocialista, a szovjetellenes és a szélsőséges befolyás.”

Az ilyen igaztalanul általánosító vádaskodást határozottan visszautasítjuk. Egyben leszögezzük, hogy a szövetség szerveinek, valamint az SZLKP KB és a Nemzeti Front feladata, hogy objektíven felülbírálják a CSEMADOK működését, azonban semmiképpen sem vagyunk a névtelenség hívei. Egyszer már hasonló módon megvádolták a CSEMADOK egyes funkcionáriusait és tagjait burzsoá nacionalizmussal. Megjegyezzük, hogy különféle jobboldali elemek hasonló vádakkal illették szövetségünket az elmúlt másfél esztendőben, kezdve a CSEMADOK KB múlt évi márciusi állásfoglalásától. Márpedig a CSEMADOK KB 1968. március 12-i – a nemzetiségi kérdés marxista–leninista megoldására tett javaslatait tartalmazó – állásfoglalását s az elnökség tavalyi augusztusi határozatainak e kérdést illető részeit, valamint a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség és a nemzeti öntudat eszméje melletti kiállását gúnyolni vagy beszennyezni senki által sem hagyjuk!

A „gyors, sokrétű és egyértelmű tájékoztatást” sürgető glosszáíró – a vádirat szerkesztője – nemcsak a múlt év újságírói gyakorlatából ismert megbélyegzés módszeréhez folyamodik, de hivatlanul magára vállalja azt a feladatot is, amely a szövetség szerveit, köztük a központi bizottságot illeti meg.

Az említettek alapján a CSEMADOK KB elnöksége szükségesnek tartja leszögezni:

1. A politikai és társadalmi konszolidáció szempontjából káros, dezorientáló s politikai feszültség előhívására módot adó írásnak tekinti az említett glosszát, különös tekintettel arra, hogy a párt magyar nyelvű lapjában jelent meg.

2. Felelőssége tudatában kijelenti, hogy „antiszocialista, szovjetellenes és szélsőséges befolyás” a szervezet tevékenységében – az augusztusi frazeológiától és egyedi kilengésektől eltekintve – hivatalosan sosem jutott szóhoz, szervezett erőt nem képviselt, s ilyen erők és elemek a jövőben sem élvezhetik a szövetség bizalmát. Az elmúlt hónapok tapasztalata egyértelműen azt bizonyítja, hogy a CSEMADOK-szervezetek jelentős konszolidáló szerepet játszottak Dél-Szlovákiában. A CSEMADOK KB elnöksége ezért ezt a vádat alaptalannak minősíti és visszautasítja.

A CSEMADOK-ot mindenkor a szocializmus, hazánk, népünk és a párt iránti felelősség hatotta át, Ha valamiben tévedtünk, beláttuk, és kerestük a kibontakozás útját. „Szerencsenmosdatásra” nincs szükségünk. „Bújócskát” pedig a névtelenségbe burkolódzó szerző játszik, talán éppen „alibi”-szerzés céljából.

Társadmunkra és annak politikai vezetőségére bonyolult kérdések tisztázása vár. A magunk módján és lehetőségeivel mi is hozzá akarunk ehhez járulni. A politikai kon-

szolidáció alapfeltétele a személyeskedések kizárása, a helyzetek, magatartások és a végzett munka józan megítélése és a kommunista elvszerűség betartása.

Bratislava, 1969. szeptember 10.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
elnöksége

FKI, Varga Sándor iratai, 5. d., géppel írt tisztázat

104

Pozsony, 1969. szeptember 20. Az Új Szó hasábjain közzétett levélváltás Dobos László, a Csemadok elnöke és Lőrincz Gyula főszerkesztő között a lapnak a Csemadok KB elnökségi ülésének határozatát bíráló írásával kapcsolatban.

A NÉZETEK TISZTÁZÁSÁÉRT

Levélváltás a CSEMADOK elnöke és az Új Szó főszerkesztője között

Tisztelt Lőrincz Elvtárs!

Az Új Szó 1969. szeptember 5-i száma közölte a CSEMADOK KB elnökségének előző napi üléséről kiadott közleményt. Másnap, szeptember 6-án „Bújócska, alibi vagy ön-bírálat” címmel gúnyos hangú glossza foglalkozott az említett közlemény második bekezdésével. A CSEMADOK KB elnöksége 1969. szeptember 10-i, rendkívüli ülésén megtárgyalta az ügyet és ezzel kapcsolatban nyilatkozatot juttatott el az Új Szó szerkesztőségéhez.³⁷³

Nem volt és nincs szándékunkban okatlan vitát kiváltani. Távol áll tőlünk a gondolat, hogy a tévedhetetlen szerepében tetszelegjünk. A CSEMADOK KB elnökségét az az elhatározás vezeti, hogy szövetségünk politikai orientálása érdekében e bonyolult társadalmi helyzetből keressük a kivezető utat. Ennek érdekében tartottuk szükségesnek felülvizsgálni és hatálytalanítani a CSEMADOK KB elnökségének 1968. augusztus 21. és 27. között, a szövetséges csapatok Csehszlovákiába történt bevonulásával kapcsolatos nyilatkozatának politikailag helytelen s a tények mai ismeretében téves megállapításait.

Ez a tény önmagában is egy tévedés beismerése. Természetes, hogy az elnökség e határozatával nem zárhatjuk le szövetségünk elmúlt időszakban kifejtett tevékenységének értékelését. Az ideológiai tisztulás folyamata nem lehet néhány határozat dolga. Ennek érdekében a CSEMADOK KB elnöksége a következő lépéseket tette, ill. szándékozik tenni:

³⁷³ Lásd a 100., 102. és 103. sz. dokumentumot.

– A CSEMADOK járási bizottsága[i] titkárságainak megküldte a CSEMADOK KB elnöksége 1968. augusztus 21. és 27. között elfogadott nyilatkozatait értékelő jelentést, s egyben utasította a járási bizottságok titkárságait, hogy maguk is vizsgálják felül a fenti időpontban tett nyilatkozataikat.

– A CSEMADOK KB elnöksége szeptember 22-ére és 23-ára összehívta a járási titkárok értekezletét, ahol a többi között az elmúlt időszak munkájának értékelésével is kívánunk foglalkozni.

– Szükség szerint hasonló célzattal kívánjuk összehívni egy héttel később a járási bizottságok elnökeinek országos értekezletét. Ezen az értekezleten elhangzott vélemények, tapasztalatok összegezése után októberben összehívjuk a CSEMADOK KB párt-csoportja és a Központi Bizottság ülését.

Mindezt nem önigazolásként, nem magunk mentségére szolgáló magyarázatként, hanem a közvélemény tájékoztatása céljából soroltam fel. Nincs szándékunkban kitérni szövetségünk elmúlt időszakban kifejtett tevékenységének értékelése elől. Meggyőződésem, hogy a társadalmi szervezeteknek éppúgy, mint a közéleti tisztséget viselő kommunistáknak ez természetes kötelessége. Viszont nem mindegy, hogy mindezt milyen módon tesszük. Népünk, társadalmunk nehéz, bonyolult időszakot élt át. Az 1968-as esztendő, s az 1969-es év első fele tele volt feszültséggel, ellentmondásokkal, népeket, nemzeteket beszennyező nacionalista uszítással, embereket, elvtársakat, csoportokat illető alaptalan vádakkal és szélsőséges, jobboldali ideológiai áramlatokkal. Szövetségünk s a csehszlovákiai magyarság is része, tanúja volt ennek az állapotnak. A januári politikának vannak nemes célkitűzései s van szennye, hordaléka is. Mindennek a tapasztalata s keserű tanulsága mögöttünk, bennünk van. Tőlünk függ, hogy azokat a hibákat, amelyeknek tanúi, részesei, sokszor szenvedői voltunk, ne ismételjük meg.

A csehszlovákiai magyarságot az elmúlt időszakban súlyos és alaptalan vádakkal illeték. Viszont az is igaz, hogy helyzetünk államjogi rendezése megteremtette a társadalmi kibontakozás pozitív feltételeit. Megítélésem szerint ez módot ad arra, hogy a párt politikájának szellemében a nemzetiségi politika pozitív kibontakozásán munkálkodjunk.

Ezeket a gondolatokat az Új Szó glosszája váltotta ki belőlem. Helytelennek tartom az általánosító vádaskodást, viszont az elvszerű tényekre támaszkodó, a helyzetet, a folyamatokat értékelő és eszmeileg minősítő vitának a híve vagyok. Meggyőződésem, hogy az Új Szó szerkesztőségét is ez a szándék vezette és vezeti. Keserű tapasztalataink alapján mindnyájunk elemi kötelessége, hogy a végleteket s a személyes elfogultságot kerülve alkossunk ítéletet s keressük a társadalmilag hasznos együttműködés útját, lehetőségeit.

Tekintettel arra, hogy a CSEMADOK KB elnökségének említett nyilatkozata különböző megfontolások alapján nem került közlésre, szükségét éreztem, hogy levél formájában adjak választ az ezzel kapcsolatban felmerült kérdésekre vagy félreértésekre.

Eltársi üdvözléssel:
DOBOS LÁSZLÓ,
a CSEMADOK elnöke

X X X

Bár az Új Szóban névtelenül leközlött glosszával kapcsolatban voltak fenntartásaim, az írásnak lapunk hasábjain azért adtunk mégis helyet, hogy előmozdítsuk a közvéleményben élő egyes vitás kérdések tisztázását.

Mi sem érthetünk egyet azzal, hogy a visszavont dokumentumok csak „a párt- és az állami szervek téves információi alapján” tartalmaznak helytelen kitételeket.

A CSEMADOK elnökének levelét szívesen közöljük, mert arra enged következtetni, hogy a CSEMADOK vezetősége, régi hagyományaihoz híven, leszámol minden szélsőséges nézettel. Ebben teljes mértékben számíthat az Új Szó támogatására.

Eltársi üdvözléssel:

LŐRINCZ GYULA,

az Új Szó főszerkesztője

Új Szó, 1969. szeptember 20. 2. p.

105

Stósz, 1969. október 5. Fábry Zoltán levele a Csemadok Központi Bizottságához, amelyben a Csemadok és az Új Szó vitája kapcsán aggodalmát fejezi ki a magyar kisebbség egységének megbomlása miatt.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK

Betegen és aggodalommal szólok Hozzatok. Ne kívánja most tőlem senki, hogy mondanivalóm stiláris és szerkezeti szempontból tökéletes legyen. Napok, sőt hetek óta a CSEMADOK és az ÚJ SZÓ vitája az, mely nyugtalanít. Itt és innen egy belső viszálykodás magja kél: összefogás helyett egymás elleni torzsalkodás. Miért kellett egy, a körülményekkel számoló reális megnyilatkozást alibikeressé degradálni?! Ennek és az ilyenfajta perlekedésnek – a CSEMADOK keretén belül – végeredményében a szlovákiai magyarság issza meg a levét: a CSEMADOK jelenti ma az összegező magyar fórumot.

Nekünk luxus a késhegyig menő vitatkozás, mert egymást és egymásban a magyar kisebbségnek is tartozó felelősséget – tehát jövőbeni sorsát – bunkózzuk le. Latra ezért minden szót és tettet: mennyiben használunk vagy ártunk vele önmagunknak, a szlovákiai magyar kisebbségnek?

A párt és a magyar kisebbség egymást erősítő ügye és viszonya jelenti ma az első napirendi pontot. És itt mindjárt – in medias res³⁷⁴ – ki kell jelentenünk: kisebbségünk sorsa, léte a jelen adottságok között a párt sorsával áll vagy bukik. Az ok világos és egyszerű: a pártnak és a magyar kisebbségnek egyformán a jobboldali szlovák sovinizmus felülkerekedése jelenti a legfőbb veszedelmet: a fasizálódás lehetőségét. Ne felejtjük el, mi volt 1968-ban, amikor a szlovák reakciós sovinizmus csak a magyarok kitelepítéséről tudott beszélni. A listákat már szorgalmasan gyártották: győzelmük a mi pusztulásunkat jelentette volna: szétszóródásunkat.

A szlovák soviniszta áramlatok megfékezése a párt működésének az eredménye, és amit kisebbségi síkon elértünk, azt a párt segítségével értük el. De akkor ne essünk át

374 a dolgok közepébe vágva, kerülgetés nélkül.

a ló másik oldalára, és e szlovák sovinizmus elfojtása jogán és kötelességén ne tétesék egyenlítő jel a magyar kisebbség jogos elemi követeléseit kapcsán, mondván, hogy ennek hangoztatása nacionalista csökevény. A mi ügyünk nem sovinszta vadhajítás, de elemi létkérdés: ember és emberség ügye, az élethez szükséges éltető levegő, az ózon, mely nem más, mint a magyar nyelv. Erről és nem másról van szó. Nem akarunk és nem is tudunk süketnémák maradni.

Jogaink és kötelességeink internacionalizmusunkból fakadnak. Nem is lehet másképp. A marx-leninizmus törvénye e tekintetben megmásíthatatlan és értünk szól. A kisebbségi jogok rendezése a párt erkölcsi velejárója. Ha kisebbségi síkon a többség átlépi: az internacionalizmus fizeti meg az árát. Internacionalista kötelességeit és jogait csak az a kisebbség tudja teljesíteni és gyakorolni, melynek jogait épp az internacionalizmus biztosítja és garantálja. Sérült és sértett kisebbségek könnyen megzavarhatják a közösség vegyi összetételét és hitelét. Szocialista közösséget csak megelégedett, egyforma jogú, egyformán megbecsült tagokkal lehet építeni és biztosítani.

Napirendi pontunk tétele világos és egyszerű: ha a magyar kisebbség potenciális elfojtója a szlovák sovinizmus, akkor jót és életet a jelenlegi helyzetben csak e fasizálódó sovinizmus fékezőjétől, a párttól várhatunk.

De most mi történik berkeinkben? A párt adta lehetőségek kihasználása helyett viszálykodások törnek ki sorainkban, melyek azzal fenyegetnek, hogy önmagunknak sikerül épp a párt által biztosított és elért eredményeket felrobbantani, és így mi magunk leszünk azok, akik a párt adta lehetőségeket illuzórikussá tesszük saját sorainkban.

Ezt az öngyilkosságot kell megakadályozni. Ez az utolsó alkalom, hogy kisebbségünk éljen a lehetőségekkel. Ha ezt elmulasztjuk, ha kicsinyes belső torzsalkodásokkal megzavarjuk, úgy semmi sem ment meg minket a pusztulástól. Párt- és állami segédlettel – ha még döcögőn is – szervezettséget, keretet biztosítanak nekünk, melyet csak ki kell tölteni tartalommal: önmagunk erejével. Ha e keret tartalom nélkülinek – tehát gerinctelennek – bizonyul, akkor önmagától omlik össze. És akkor – elvégeztetett. De a felelősség emberek, párt, magyarok, jövő és történelem előtt a miénk!

Elsősorban csak annyi a miénk, amennyit mi magunk okosan és céltudatosan biztosítani tudunk magunknak. A párt adta keret huszonöt év folyamán a legnagyobb lehetőség. De ha ezt a lehetőséget magunk közti perlekedéssel gyengítjük, akkor a párt ezt kész tényként nyugtázza: ti magatok akartátok így, ti csináltátok, mi moshatjuk a kezeinket. És így nemcsak a szlovák sovinizmus jelenti a fő veszedelmet, de mi, kisebbségi magyarok, akik maguk alatt vágják a fát. Pedig elsősorban és főképp tőlünk függ az itteni magyarság sorsa és jövője. Mi vagyunk felelősek a jelen és jövő előtt azért, hogy miként sáfárcodtunk a ránk bízott kincessel és lehetőséggel. Ne keressünk majd bűnbakot ott, ahol mi magunk voltunk a bűnösök!

Legyünk internacionalizmusunkhoz és magyarságunkhoz egyformán hűek. Ötvenéves kisebbségi lét van a hátunk mögött. Kiérésünk, kiformalódásunk, célkitűzésünk egy szóban összegeződött: vox humana!³⁷⁵ Emberséggel, emberségesen élni. Ez a „szlovenszkói küldetés” fasizmus idején, a fasizmussal – tehát az embertelenségi maximummal – szemben szövegeződött. Önmagunk adta jelzőként használjuk, de ma már határokon túl is rácsodálkoznak. És ez a vox humana követeli meg tőlünk a szocialista humanizmus legfőbb törvényét: az emberséget.

375 emberi hang.

X

Bizalmatokból a CSEMADOK örökös díszelnöke lettem.³⁷⁶ Az „örökös” szó magához vonzza az „örökség” fogalmat. Én már nem sokáig leszek veletek, köztetek; arra kell gondolnom, mi lesz velem, mi jön utánam, mi lesz velünk, mi lesz veletek szlovákiai magyarok?! A folyamatosság az életünk és ennek nem szabad megszakadni. Veletek akarok lenni és maradni.

Életművem – a vox humana „stószí mértékét”, fenntartását, folyamatosságát – Rátok testálok, ahogy vagyonomat, materiális és szellemi hagyatékomat végrendeletileg is a CSEMADOK-ra hagytam.

Legyünk és maradjunk méltók egymáshoz: magyarságunkhoz, internacionalizmusunkhoz, a szocialista humanizmushoz, szlovákiai küldetésünkhöz: a vox humanához!

Š t ó s, 1969. október 5.

Fábry Zoltán

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-1, géppel írt másolat

106

Pozsony, 1969. október 20. Jegyzőkönyv az SZNT Nemzetiségi Bizottságának üléséről, amely Dobos László beszámolóját követően határozatban állt ki amellett, hogy a politikai szervek minél előbb megtárgyalják a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek tervezetét (részlet).

Z á p i s n i c a

zo schôdze Výboru SNR pre otázky národností dňa 20. X. 1969
v Bratislave, Októbrové nám. 12

[...] ³⁷⁷

5. K ďalším bodom programu, na návrh niektorých s. poslancov, predseda Výboru spojil problematiku do spoločného bodu pre ich náväznosť a požiadal s. ministra Dobosa³⁷⁸ o podanie správy a zdôvodnenie predložených návrhov, vypracovaných Radou pre národnosti pri vláde SSR.

S. minister uviedol, že sa jedná o náročnú a veľmi citlivú záležitosť, objasnil jej prípravu a hlavné politické zásady návrhu zákona o postavení národností v SSR.

376 Fábry Zoltánt a Csemadok 1949. március 5-i alakuló közgyűlése választotta meg a szervezet örökös díszelnökévé.

377 A kihagyott rész az 1970. évi költségvetéssel foglalkozik.

378 Az eredeti dokumentumban: Doboša. Dobos László tárca nélküli miniszterről van szó.

Po zahájení rozpravy k predloženým písomným návrhom vystúpenia s. poslancov charakterizovala polarita, živosť a náročnosť na uvážení a presnú štylizáciu materiálov, ktoré boli predložené.

S. poslanec Ferencei³⁷⁹ hovoril o problematike národností v okrese Dun. Streda, poukázal na to, že národnosti nežijú „vedľa seba“, ale spolu. Podtrhol význam zblížovania národností, na citlivý prístup a nebezpečie, ktoré by mohlo vzniknúť z nacionalisticky poňatého postoja pri praktickej aplikácii. Podčiarkol kritéria z hľadiska ľudskej hodnoty, kvalifikácie a schopnosti pri výbere ľudí v zastupiteľských orgánoch. Žiadal ozrejmiť a zdôrazniť problematiku komisií. Upozornil na to, aby sa národnostná problematika nedostala na platformu „riešenie“ prípadu s. Knížku na východe republiky.

Žiadal zásadný stranícky prístup pri riešení a presnú formuláciu.

S. Dr. Žákovič³⁸⁰ podotkol, že sa hovorilo o I. variante, no nie sú známe ďalšie varianty návrhov. Pripomenul prejednanie politických zásad na straníckych orgánoch a navrhol splnomocniť predsedu Výboru s. Fábryho a ministra s. Dobosa na prejednanie predložených materiálov.

S. Ing. Cserge³⁸¹ sa prihovril za podporu riešenia národ. problematiky, najmä preto, že tieto veci sú už dané z ústav. zákona č. 144/1968 Zb. o postavení národností. Poukázal na nedostatok zdravotných sestier, ktoré nemôžu sa dohovoriť v jazyku národností v nemocniciach s chorými, najmä prestárlymi ľuďmi a o problematike národnostného školstva. Vo svojom obsiahlom príspevku, posl. s. Šimegová³⁸² poukázala na nebezpečenstvá treníc a nešvárov, ktoré by mohli vziť z nesprávneho chápania alebo riešenia národnostnej problematiky. Zdôraznila, že ide o hlavný cieľ, budovať socialistickú republiku a že riešenie národnostnej problematiky je vysoko politický aspekt. Upozornila na ohlasy zdola, že môžu vzniknúť trenice, napr. pri vytváraní komisií pri ONV. Poukázala na rečové ťažkosti pri uplatnení sa v iných oblastiach ČSSR učňovského dorastu a stredoškolsky kvalifikovaných kádrov, príslušníkov národností. Zároveň žiadala vyvarovať sa diferenciácií, z hľadiska nacionálneho a o riešenie principiálne, komunisticke.

S. Dupej³⁸³ upriamil pozornosť s. poslancov na skutočnosť, že sa nediskutuje ešte o konkrétnom zákone, ale o politických zásadách a ich najoptimálnejšej formulácii. Škoda, že tieto zásady [ešte]³⁸⁴ nie sú schválené, pretože mnohé otvorené otázky by boli už zbytočné. Prihovril sa preto, aby sa Výbor uzniesol uložiť s. ministromi Dobosovi a predsedovi s. Fábrymu urýchliť prejednanie a schválenie politických zásad návrhu zákona o postavení národností v SSR. Poukázal aj na rozdielnosť medzi ukrajinskou (rusínskou) a maďarskou národnostnou menšinou, čo do obťažnosti, resp. ovládania úradného jazyka slovenského, čo stavia problematiku do rozličných pozícií. Prihovril sa za návrh s. Ferenceiho, aby sa ľudia vyberali podľa schopností, ďalej, aby sa na materiáloch pracovalo veľmi uvážlivo a premyslene. Záverom svojho vystúpenia pripomenul, že i pripravený zákon bude môcť veci riešiť v ich základoch, ale dopracúvať a uviesť do života našich národov ich budeme musieť sami.

379 Štefan Ferencei.

380 Michal Žákovič.

381 Cserge Károly.

382 Františka Šimegová.

383 Peter Dupej.

384 Az eredeti dokumentumban, valószínűleg tévesen az *úž* (már) szó szerepel.

S. poslanec Retkes³⁸⁵ hovoril o spolupatričnosti národ. menšín k tejto republike, čo neraz sa dokázalo či už v politickej, či v občianskej spolupatričnosti, najmä v poľnohospodárskej politike, pokiaľ má na mysli južnú časť SSR. Poukázal na nedostatok kádrov, najmä vysokoškolsky vzdelaných a problémy stredného národného školstva. Záverom pripomenul, že obdobne ako s. Ferencei, aj on sa prihovára ako komunista za riešenie tejto problematiky zákonnými formami.

Súdruh Fábry zaujal vo svojom vystúpení principiálne stanovisko a zargumentoval zásady leninskej národnostnej politiky. Zdôraznil, že je v záujme socialistického štátu, neponechať národnostnú problematiku živelnosti, ale navrhovať naším politickým a štátnym orgánom najpriateľnejšie riešenie. Tento problém namiesto nás nik nevyrieši, sami musíme hľadať formy riešenia a ich realizácie. Poukázal na poučenie z histórie našich národov, najmä na jednotnosť ich robotníckej triedy bez rozdielu, či to je Slovák – Maďar – Ukrajinec. Zákon o postavení národností by mal vyriešiť i niektoré negatívne javy a pozostatky minulosti a zbližiť naše národy v záujme budovania socializmu v našej vlasti.

Vystúpenie podpredsedu SNR s. Dr. Szabu³⁸⁶ vnieslo do rokovania pečať rozvážneho, kľudného a objektívneho – štátnického riešenia nastolených problémov. Pripomenul s. poslancom kvalitatívny rozdiel riešenia národnostnej otázky ešte v nedávnej histórii, kedy zdravé sily národa boli označené za buržoázných nacionalistov. Pripomenul koľko úsilia a prebojovania bolo napr. treba pri zrovnoprávnení oboch národov čsl. federácii. Poukázal na to, že niet iného cieľa ako budovať socializmus v našej vlasti a pokiaľ sa ojedinele dôvodí vyvolávaním treníc Maďari - Slováci, resp. izoláciou národností, sú to ojedinelosti, a práve naopak, drvivá väčšina našich národov a národností má spoločný cieľ. Súhlasil s požiadavkou citlivého prístupovania k tejto problematike a nutnosťou presnej formulácie normotvorných aktov, avšak pokiaľ videl predložené materiály, keby bol zbadal čo len jedinú vetu, ktorá by rozoštvávala národnosti medzi sebou, bol by prvým, čo by sa proti týmto materiálom ohradil. Zdôraznil, že aj najpálčivejšie otázky treba „dať na stôl“ a riešiť ich a nie ponechať živelnému vývoju, tak ako to zdôraznil aj s. Fábry. Záverom zdôraznil, že aj polarizácia názorov, aj táto hutná diskusia pomôže s. ministrom a vláde SSR nájsť najvhodnejšie formulácie návrhov a pri prerokovaní s našimi politickými orgánmi sa pre riešenie národnostnej problematiky určite nájdu najsprávnejšie východiská a postup. Vyslovil presvedčenie, že iba pri takomto riešení sa eliminujú triedne a pravicovo-nepriateľské sily, ktoré hľadajú každú možnosť pre svoje nekalé ciele, pre znemožňovanie spolunažívania národov, aby podkopávali tak socializmus u nás.

S. minister Dobos poďakoval sa s. poslancom za námety a vecne-objektívny prístup, a pripomenul, že materiály sa predložili z viacerých príčin. Už aj preto, že nik nechce nič robiť „za chrbtom“ druhého, že so záležitosťami sa otvorene vychádza, ďalej, že ako Rada, tak aj vláda by radi uvítali, keby Výbor SNR pre otázky národností bol spolutvorcom návrhu zákona o postavení národností v SSR. Ďalej pripomenul, že ak budú veci dostatočne vyjasnené, chcú ísť ďalej, zvolať predsedov ONV a aj za ich účasti veci riešiť. Vyslovil presvedčenie, že všetci pristupujú k týmto otázkam svedomito, objektívne a v záujme našej socialistickej vlasti.

Po ukončení rozpravy s. predsedom Výboru, bolo prijaté jednohlasne toto

385 Retkes Lajos (az eredeti dokumentumban: Retkeš).

386 Szabó Rezső van szó.

u z n e s e n i e

Výbor SNR pre otázky národností vypočul informáciu ministra SSR s. Ladislava Dobosa o príprave návrhov zákonov na vykonanie ústavného zákona zo dňa 27. X. 1968, č. 144/1968 Zb. o postavení národností v Československej socialistickej republike a

1. zisťuje,

že príprava zákonov, ktorým sa má konkretizovať/realizovať ústavný zákon zo dňa 27. X. 1968, č. 144/1968 Zb. je v prípravnom štádiu a problémy vyskytujúce sa v súčasnom živote občanov z hľadiska národnostného treba neodkladne riešiť;

2. doporučuje

s. Dobosovi, ministromi SSR, aby na politických orgánoch prejednal návrh politických zásad a aby urýchlene, najneskoršie začiatkom roku 1970 zabezpečil prípravu návrhu zákonov, ktorými sa má realizovať ústavný zákon číslo 144/1968 Zb., ktoré už mali byť prerokované podľa pracovného plánu SNR na rok 1969;

3. ukladá

s. Štefanovi Fábrymu, predsedovi Výboru SNR pre otázky národností, prerokovať s predsedom vlády SSR³⁸⁷ termín predloženia vládnych návrhov zákonov plenárnemu zasadnutiu SNR.

Vykonajú: Štefan Fábry a Ladislav Dobos

[...] ³⁸⁸

FKI, Nemzetiségi Tanács, SZNT 1968–1970, géppel írt másolat

Összefoglalás: A nemzeti Bizottság elnökének felkérésére Dobos László miniszter beszámolt a nemzetiségi törvények politikai irányelveinek a Nemzetiségi Tanács által kidolgozott tervezetéről. Az ezt követő vita során a felszólalók a tervezet egyes kitételeivel, ill. a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban mondták el észrevételeiket, miközben többen felhívták a figyelmet a kérdés kényes természetére. Peter Dupej sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy az irányelvek még nincsenek jóváhagyva, s fontosnak tartotta, hogy a bizottság bízta meg Dobos Lászlót és Fábry Istvánt, hogy járjanak közben a politikai irányelvek mielőbbi megtárgyalása és elfogadása érdekében. Szabó Rezső egyetértett az érzékeny hozzáállás szükségességével, de biztosította a jelenlévőket, hogy a tervezetben nincs egyetlen olyan kitétel sem, amely nemzetiségi ellentéteket szíthatna. A Nemzetiségi Bizottság határozata megbízta Dobos Lászlót, hogy a politikai szervekben tárgyalja meg a politikai irányelvek tervezetét, s legkésőbb 1970 elejére biztosítsa a nemzetiségi törvények javaslatának elkészítését; Fábry Istvánnak pedig feladatul adta, hogy a szlovák kormány elnökével egyeztesse a törvényjavaslatok parlament elé terjesztésének időpontját.

³⁸⁷ A szlovák miniszterelnök Peter Colotka volt.

³⁸⁸ A kihagyott rész szervezési kérdésekkel foglalkozik.

Pozsony, 1969. november 4. Az SZLKP KB Elnökségének határozata, amely a Matica slovenská augusztusi közgyűlése kapcsán kimondja a Matica és a nemzetiségi kulturális szövetségek tevékenységét értékelő jelentések elkészítésének és vezetőségük személyi összetétele felülvizsgálásának szükségességét.

U z n e s e n i e
z 51. schôdze p r e d s e d n í c t v a ÚV KSS 4. 11. 1969

k bodu 3.) Informácie o rokovaní valného zhromaždenia Matice slovenskej v Martine v dňoch 1-2. 8. 1969
(s. P e z l á r)³⁸⁹

U z n e s e n i e :

P r e d s e d n í c t v o ÚV KSS u k l a d á

1. komunistom pracujúcim vo vedení národno-kultúrnych organizácií, aby zabezpečili rozpracovanie májového a septembrového pléna ÚV KSČS a októbrového pléna ÚV KSS³⁹⁰ na podmienky svojich organizácií;

2. komunistom, pracujúcim vo vedení národno-kultúrnych organizácií, aby rozpracovali komplex opatrení, smerujúcich k rozhodnému boju proti pravicovým antisocialistickým silám;

3. komunistom, pracujúcim vo vedení Matice slovenskej, aby preskúmali z hľadiska uznesení vyššie uvedených plenárnych zasadnutí ÚV KSČS a ÚV KSS všetky dokumenty, ktoré MS prijala v 1968 roku a zaujala k nim verejné stanovisko;

4. komunistom, pracujúcim v národno-kultúrnych organizáciách okamžite zastaviť vzájomný boj týchto organizácií na stránkach tlače a prehĺbiť vzájomnú spoluprácu; odmieta akékoľvek pokusy národno-kultúrnych organizácií preberať funkcie štátnej správy v riadení verejno-kultúrnej a osvetovej činnosti; Predsedníctvo zdôrazňuje, že prvoradou úlohou národno-kultúrnych organizácií je výchova ich členstva a obyvateľstva v duchu socialistického povedomia, predovšetkým v duchu proletárskeho internacionalizmu;

5. komunistom, pracujúcim vo vedení národno-kultúrnych organizácií a s. G r i e š o v i zhodnotiť prácu časopisov nimi vydávaných z hľadiska plnenia záverov vyššie uvedených plenárnych zasadnutí;

6. s. V á l k o v i a s. Ľ a ť k é m u preveriť činnosť aparátu národno-kultúrnych organizácií z hľadiska jeho kadrového zloženia, zhodnotiť činnosť vedúcich pracovníkov aparátu národno-kultúrnych organizácií podľa ich politických postojov pri realizácii úloh

389 A Matica slovenská közgyűléséről szóló jelentés és a határozati javaslat előterjesztője Ludovít Pezlár, az SZLKP KB titkára volt.

390 A CSKP KB 1969. május 29-30-i ülése elfogadta a közélet „normalizálásának” főbb irányelveit, a CSKP KB szeptember 25–27-i és az SZLKP KB október 2-i ülése pedig az 1968-as párhatározatok érvénytelenítéséről és a „jobboldali opportunizmus fő képviselőinek” a pártból való kizárásáról határozott.

vytýčených vyše uvedenými plenárnymi zasadnutiami ÚV KSČS a ÚV KSS; o výsledku predložiť správu do sekretariátu ÚV KSS s návrhom na príslušné opatrenia;

7. Všetkým OV KSS na Slovensku, aby prerokovali činnosť národno-kultúrnych organizácií v okruhu svojej pôsobnosti z hľadiska uplatňovania vedúcej úlohy strany v týchto organizáciách;

8. OV KSS v Martine, MV KSS v Bratislave a OV KSS v Prešove, aby zhodnotili činnosť straníckych organizácií v aparáte národno-kultúrnych organizácií z hľadiska plnenia uznesení plenárnych zasadnutí ÚV KSČS a ÚV KSS a prijali potrebné opatrenia, smerujúce na prehĺbenie vedúcej úlohy strany; OV KSS musia prísne dodržiavať zásady kádrovej nomenklatúry pri obsadzovaní funkčných miest v ústrednom aparáte týchto organizácií.

9. s. V á l k o v i zvýšiť úlohu štátnej správy pri riadení národno-kultúrnych organizácií;

10. s. P e z l á r o v i a s. V á l k o v i predložiť do 1. I. 1970 kompletnú správu o činnosti národno-kultúrnych organizácií s návrhmi na opatrenia;

11. s. P e z l á r o v i predložiť predsedníctvu ÚV KSS návrh vedenia straníckej skupiny Výboru Matice slovenskej;

12. s. G r i e š o v i zastaviť publikovanie akýchkoľvek článkov, ktoré by vyvolávali diferencie medzi národno-kultúrnymi organizáciami.

Vykoná: s. P e z l á r

V á l e k

Ĥ a Ź k ý

G r i e š

Na vedomie: s. M a r k u š

SNA, ÚV KSS, k. 1239, a. j. 51., géppel írt tisztázat

Összefoglalás: Az SZLKP KB Elnöksége a nemzeti kulturális szövetségekben dolgozó kommunistáknak feladatul adja többek között a jobboldali és szocialistaellenes erők elleni harcra vonatkozó intézkedések kidolgozását. Utasítja őket a sajtó hasábjain a nemzetiségi kérdésről folytatott vitájuk lezárására és együttműködésük elmélyítésére. Elutasítja, hogy a nemzeti kulturális szövetségek átvegyék az állami szervek szerepét a kulturális és népművelési tevékenység irányításában. Kimondja, hogy értékelniük kell az általuk kiadott folyóiratok tevékenységét, s felül kell vizsgálni a nemzeti kulturális szövetségek vezető szerveinek személyi összetételét. A járási pártbizottságoknak szintén feladatul adja, hogy saját hatáskörükön belül értékeljék a nemzeti kulturális szövetségeket. Ludovít Pezlár és Miroslav Válek elvtársat megbízza, hogy 1970. január 1-jéig terjesszék elő a kulturális szervezetek tevékenységét értékelő jelentést és a szükséges intézkedésekre vonatkozó javaslatot.

Pozsony, 1969. november 5. Az Új Szó tudósítása a Magyar Területi Színház újonnan létrehozott kassai részlegének, a Thália Színház november 3-i bemutatkozó sajtóértekezletéről.

ÚJ SZÍNHÁZAT KÖSZÖNTÜNK

Ami hónapokkal ezelőtt még csak vágyálomként lebegett előttünk, ma már valóság: megalakult a Magyar Területi Színház kassai részlege,³⁹¹ melynek művészeti vezetői és tagjai hétfőn este családi hangulatú sajtóértekezleten mutatkoztak be a hazai magyar újságírók előtt.

A sajtótájékoztatón megjelent *Tolvaj Bertalan*, Szlovákia kormánya nemzetiségi titkárságának vezetője. Rövid megnyitó beszédében többek között a következőket mondotta: „Az esemény nemcsak színházunk életében, hanem nemzetiségi kultúránkban is jelentős minőségi változást hozott. Meggyőződésem, hogy az új színházi társulat működését Kelet-Szlovákia kultúrára szomjas lakossága nagy érdeklődéssel és szeretettel kíséri majd.”

Az új társulat hivatalos neve *Thália Színház, a Magyar Területi Színház kassai részlege*. Művészeti igazgatója Beke Sándor, dramaturgia pedig Gál Sándor lett. A Thália Színház művészeti célkitűzéseiről és idei működésük feltételeiről ők tájékoztatták a jelenlevőket. Legfontosabb célkitűzésük: alkotó módon jelen lenni a hazai magyar kulturális életben. Olyan színházat szeretnénk létrehozni, amelynek sajátos arculata van és egyúttal vonzó, tartalmas a közönség részére. Művészeti hitvallásuk és célkitűzésük mottójául a csehszlovákiai magyarság fényes pajzsát, a Vox humanát választották. Ezt a mindig időszerű eszmét ragadta meg *Nagy János* szobrászművész alkotása, amelynek alapján a Thália Színház emblémája készült.

A tájékoztató második részében az új társulat színészei mutatkoztak be. Az első évadban *tizenketten játszanak* a kassai művészegyüttesben, közöttük az eddig Komáromban működő *Lengyel Ilona, Szabó Rózi, Csendes László, Gyurkovics Mihály, Lengyel Ferenc és Várady Béla*. Rajtuk kívül az igazgatóság egy hétig tartó felvételik után hat új fiatalított szervezetet a társulathoz. Ők hangulatos műsor keretén belül adtak kis ízelítőt tehetségükről és lelkesedésükről.

Elkészült már a Thália Színház idei műsorterve is. Az első bemutatót december 6-án Somodi községben tartják, ahol egyúttal új kultúrházat is avatnak. A bemutató érdekessége, hogy ebben a faluban idáig még nem szerepelt hivatásos színtársulat. Első bemutatóként Goldoni vígjátékát, a *Két úr szolgáját* viszik színre.

A Thália Színház tagjai jelenleg Komáromban próbálnak, s az eredeti elképzelések szerint az év végén, vagy a jövő év elején – amint azt a műszaki és egyéb körülmények lehetővé teszik – költöznek véglegesen Kassára. Úgy, mint a komáromi művészegyüttes, ők is sok tájélohadáson lépnek fel, hiszen több mint száz kelet-szlovákiai kultúrház várja vendég-szereplésüket. A színház székhelye Kassán lesz, ahol havonta többször lépnek fel.

391 A Thália Színház megalakulásának időpontja 1969. október 31.

Megalakult a két színház képviselőiből álló Művészeti Tanács is, amely minden téren koordinálni hivatott a társulatok tevékenységét.

A megalakulás alkalmával kijáró jókívánságok mellé hadd fejezzük ki azt az óhajunkat is, hogy most, a hónapokig tartó különböző huzavonák után mindkét színházunkban elsősorban a művészi tevékenységre összpontosítsanak, a legfontosabb célkitűzés, a csehszlovákiai magyar kultúra színvonalas fejlődése érdekében.

SZILVÁSSY JÓZSEF

Új Szó, 1969. november 5. 1–2. p.

109

Pozsony, 1969. november 8. A Csemadok KB újonnan létrehozott pártcsoportjának állásfoglalása a Csemadok 1968–1969. évi tevékenységével kapcsolatban.

A CSEMADOK KB 1969. november 8-án megtartott pártcsoportülésének állásfoglalása

A CSEMADOK KB pártcsoportja értékelte a CSEMADOK, és a szervezetben működő kommunisták tevékenységét 1968 januárjától napjainkig. Bírálóan és önbírálóan tekintett vissza különösen az elmúlt év augusztusában kifejtett tevékenységére s az azóta eltelt időszakra.

Az 1968 januárjában megindult belpolitikai folyamat, a CSEMADOK 1968. március 12-i állásfoglalása, az augusztus 21-én hazánk területére érkezett szövetséges csapatok s az ezt követő események, majd a föderációs s a nemzetiségi alkotmánytörvény előkészítése és jóváhagyása körüli viták, a szlovák nemzeti szervek létrehozása s a nemzeti-ségi szervek alakulása – mind-mind állásfoglalásra készítették szövetségünket, a CSEMADOK tagjait s a csehszlovákiai magyarság széles tömegeit. Ilyen rendkívül mozgalmas körülmények között helytelen nézetekre vagy bírálható magatartásra is sor került.

Különösen 1968 augusztusa, a szövetséges csapatok bevonulása idején születtek olyan határozatok, nyilatkozatok, melyek – bár az ország egységének megőrzését tartották szem előtt – a tények mai ismeretében helytelenek. Ezért a pártcsoport egyetért az elnökség korábbi döntésével, s javasolja a központi bizottságnak, hogy az 1968. augusztus 21–28. között hozott s a CSEMADOK KB által a szeptemberi ülésen³⁹² megerősített határozatokat semmisnek nyilvánítsa.

A CSEMADOK-szervezetek és a Központi Bizottság munkájának értékelésében a CSKP Központi Bizottsága májusi és szeptemberi ülésének³⁹³ elveiből, következtetéseiből indultunk ki, s arra a megállapításra jutottunk, hogy a CSEMADOK – egyedi esetektől eltekintve – sem 1968-ban, sem 1969-ben nem ragadtatta magát antiszocialista és szovjetellenes megnyilatkozásokra.

³⁹² A KB 1968. szeptember 7–8-i üléséről van szó.

³⁹³ Lásd a 390. sz. jegyzetet.

Tények és dokumentumok bizonyítják, hogy kezdettől fogva felhívtuk a párt figyelmét az egyre erősödő jobboldali nacionalista veszélyre, a marxizmustól eltávolodó, egységbontó, s nemzetiségellenes, sovíniszta megnyilvánulások károosságára. Ezekben a nehéz napokban szervezetünk tagsága éppúgy, mint a csehszlovákiai magyarság túlnyomó többsége az internacionalizmus elvét védte, s a kivezető utat a párt következetes politikájában látta.

1968 bonyolult időszakában sem állt be törés a CSEMADOK tevékenységében. A központi vezetőség biztosította a munka folyamatosságát. Sikert a legkritikusabb hónapokban is végezni a kulturális munkát, a népművelési és népművészeti tevékenységet, megrendezni a szokásos tömegakciókat, fesztiválokat és seregszemléket, sőt új munkamódszerek és vállalkozások bevezetésére és megvalósítására is sor került. Tetűk ezt mindannak ellenére, hogy közben a nemzetiségi probléma egyre inkább az érdeklődés homlokterébe került, s az országos politikai helyzet függvényeként a CSEMADOK is kénytelen volt számos kérdésben véleményt mondani.

A CSEMADOK őszintén támogatta a párt törekvéseit s éppúgy védte a szocialista eszméket, mint az internacionalizmus számunkra nélkülözhetetlen, létkérdésünket jelentő elvét. Ma is ezt tesszük, amikor járási bizottságainkat és alapszervezeteinket a politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi élet konszolidálására, a szocializmus áldozatkész építésére ösztönözzük. Továbbra is azokra a forradalmi, szocialista és internacionalista hagyományokra építünk, amelyekre az elmúlt húsz évben is alapoztunk. A hazai és nemzetközi munkásmozgalom vívmányai, a köztársaság egysége, az ország nemzetjeinek és nemzetiségeinek békés, alkotó együttélése, a szocializmus érdekei, a Szovjetunió és az egész szocialista tábor töretlen szövetsége azok a szempontok, amelyek a CSEMADOK-ot a jövőben is vezérelni fogják társadalmi és kulturális tevékenysége során. Munkánk alapjául a CSKP KB 1969. májusi irányelveit tartjuk, s ezek, valamint a CSKP szeptemberi határozatai szabják meg a szövetségünkben követendő politika vonalat, biztosítván ezáltal továbbra is a CSEMADOK-ban a párt vezető szerepét.

Ennek érdekében a következő konkrét tennivalók megvalósítását tartottuk és tartjuk szükségesnek:

1. A CSEMADOK KB-ban működő kommunisták megalakították a KB pártcsoportját és megválasztották 3 tagú vezetőségét,³⁹⁴ amely a KB ülése előtt vagy szükség szerint gyakrabban is ülészik.

2. A CSEMADOK KB és JB kommunistái rendszeres és állandó kapcsolatot tartanak fenn a párt központi, illetve járási szerveivel.

3. A CSEMADOK s a szövetség szerveiben dolgozó kommunisták, mint eddig is, a jövőben is a marxizmus–leninizmus eszméi alapján végzik munkájukat.

4. A nézetek tisztázása és a nyílt véleménycsere mellett a KB kommunistái alapvető kötelességüknek tartják a marxizmus–leninizmus eszmei alapján megőrizni és megvédeni a CSEMADOK egységét, akcióképességét.

5. Harcolunk a párt- és a társadalmi élet különböző területein megnyilvánuló jobboldali, nacionalista áramlatok s azok képviselői ellen. Elhatároljuk magunkat azoktól, akik közösségünkben nacionalizmust és a nemzeti gyűlölködés gondolatát szítják.

6. A párt KB legutóbbi üléseinek szellemében s az SZLKP KB november 3-án³⁹⁵ megtartott elnökségi ülésének határozata értelmében a pártcsoport javasolja a KB-nak,

394 A pártcsoport elnöke Varga Béla, vezetőségének további két tagja Fábrý István és Szőke József lett.

395 Helyesen: november 4-én.

hogy az alábbi összetételű bizottság értékelje a CSEMADOK elmúlt másfél éves munkáját:

V a r g a Béla, az SZLKP KB tagja, a CSEMADOK KB pártcsoportjának elnöke

M a g Gyula, az SZLKP KB tagja

D o b o s László, a szövetség elnöke

B a l á z s Béla, a CSEMADOK KB tagja

T a k á c s András, a CSEMADOK KB üzemi pártbizottságának elnöke

P o s z p i s József, KB-tag

7. Nyugtalanágunkat fejezzük ki az SZLKP KB ideológiai bizottsága által kiadott Aktuality c. brosúra 11. számában megjelent s a kulturális szövetségeket egyoldalúan értékelő cikk miatt. Megítélésünk szerint az értékelés ránk vonatkozó része nem támaszkodik konkrét tények ismeretére, ferde megvilágításba helyezi magatartásunkat, helytelen irányba tereli az alsóbb pártszervek és szervezetek figyelmét.

8. Az elmúlt hónapok eseményeit értékelve meg kell mondanunk azt is, helytelennek tartottuk azt a polémiát, amelyre a közelmúltban a Matica slovenskával kényszerültünk. A magunk részéről hangsúlyozzuk, hogy a központi, járási és helyi szerveink, szervezeteink részéről a megértés szellemében a párt politikájának védelme és segítése érdekében kívánunk együttműködni a Matica slovenská központi, járási és helyi szerveivel, szervezeteivel.

9. A[z] SZLKP KB pártcsoportunkon résztvevő képviselőjének³⁹⁶ tájékoztatása szerint a pártszervek a közeljövőben értékelni fogják a nemzeti s nemzetiségi kulturális szervezetek munkáját, s ennek kapcsán sor kerülhet a politikai rendszerben elfoglalt eddigi helyzetünk felülvizsgálására. A CSEMADOK Központi Bizottságának pártcsoportja kéri a párt legfelsőbb szerveit, hogy a végleges döntés meghozatala előtt tanácskozzék szervezetünkkel, hogy véleményt nyilváníthassunk, s elejét vehessük olyan intézkedéseknek, amelyek nemcsak szervezetünk szempontjából, de pártunk politikája szempontjából is hátrányos következményekkel járnak.

10. A pártcsoport javasolja, hogy a KB plénuma erősítse meg tisztségükben

Fábry Zoltánt, a CSEMADOK örökös díszelnökét, és

Lőrincz Gyulát, a CSEMADOK díszelnökét.

11. A pártcsoport tudomásul veszi és helyesli Duray Miklós lemondását a KB elnökségi tagságáról és javasolja a KB plenumának, hogy kérelmének tegyen eleget.

Bratislava, 1969. nov. 8.

A CSEMADOK KB pártcsoportja

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-1, géppel írt tisztázat

396 A pártcsoport ülésén az SZLKP KB-t L'udovít Pezlár KB-titkár képviselte.

Pozsony, 1969. november 9. A Csemadok Központi Bizottságának a KB 1968–1969-ben elfogadott dokumentumairól készített s azokat az Elnökséghez hasonlóan nagyrészt pozitívnak minősítő értékelése.

A CSEMADOK KB 1968–69-ben elfogadott dokumentumainak felülvizsgálása és értékelése

A CSEMADOK KB 1968. június 8–9-én Dunaszerdahelyen tartott ülése magán viselte az egyre feszültebbé váló politikai légkör és a népeink körében fellángolt nacionalizmus nyomát. A határozat leszögezi: „A CSEMADOK Központi Bizottsága munkájának kiindulópontja és eszmei alapja, a marxizmus–leninizmus meghatározza világnézetünket és gyakorlati tevékenységünket. A CSEMADOK fennállása óta jelenleg és a jövőben is a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államiságának és egységének alapján állt, áll és fog állni. ...A CSEMADOK Központi Bizottsága a leghatározottabban visszautasítja mindazokat a vádak és rágalmakat, amelyek az „Állásfoglalásunk” megjelenése óta különböző fórumokon és az egyes lapok hasábjain szervektől, vagy magánszemélyektől a CSEMADOK-ot mint szervezetet és Lőrincz Gyula elvtársat, mint a CSEMADOK KB-nak elnökét érték. ...Ugyanakkor visszautasítja azokat a hangokat, amelyek a CSEMADOK-ot úgy igyekeztek feltűntetni, mint olyan szervezetet, amely a magyarság érdekelt elárulta és elárulja. Ezzel egy időben a Központi Bizottság, a CSEMADOK mint a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége elhatárolja magát mindazoktól a személyektől és szervektől, akik a magyarság soraiból nemzetiségi gyűlöletet szítanak, nacionalista befolyást akarnak gyakorolni, vagy a köztársaság és a párt alapjaival és eszméjével fordulnak szembe. A Központi Bizottság kijelenti, hogy a most és a jövőben is mindenkor eszmei harcot folytatnak e nézetekkel szemben, ha mindjárt a demokratizálódás leple mögé rejtőznek is.”

A nemzetiségi viszályok megszüntetése szempontjából pozitív szerepet töltött be a határozattal azonos szellemű, a CSEMADOK tagságához szóló felhívás is. A KB tagjai együttműködésre szólították fel a Matica slovenskát. E kezdeményezés sajnos egy-két reagálástól eltekintve több hónapon keresztül visszhangtalan maradt. A nacionalista erők továbbra is folytatták a nemzetiségekkel szembeni ellentéteket, azzal a szándékkal, hogy megnehezítsék és hogy lehetetlenné tegyék a pártvezetés számára a nemzetiségi kérdés igazságos rendezését.

E dokumentumokról tudnunk kell, hogy hosszú és szenvedélyes vita eredményei. A dunaszerdahelyi KB-ülést pozitív tartalma ellenére is bizonyos szűklátókörűség jellemezte, amely különösen az ülés határozata 6. pontjában jut kifejezésre. Hibaként kell értékelnünk, hogy a szenvedélyes vita főleg a nemzetiségi kérdés problémáira korlátozódott. A vitázók nem vették észre és nem keresték a nemzetiségi súrlódások s az ekkor már egyre érzékelhetőbbé váló, országos méretű antiszocialista jelenségek – a pártellenesség, szovjetellenesség, a testvéri országok politikájának lebecsülése – közötti összefüggéseket. A nacionalizmus fellángolása, a nyílt sajtókampány, a nemzetiségek ellen indított támadások részét képezték a szocializmus létére törő erők bomlasztó tevékenységének. Sajnos, az ülésen nem bontakozott ki az események[et] és jelenségeket szélesebb összefüggésekbe ágyazó szemlélet.

A vitába bekapcsolódó fiatalok is türelmetlen hangot ütöttek meg. A drámai hangvételű felszólalásokban egyes tények, jelenségek végleges eltűzése, a nemzetiségi politikában eddig elért eredmények lebecsülése, a burzsoá csehszlovák köztársaság nemzetiségi politikájának idealizálása jelentkezett.

A KB-ülésen kibontakozott vita hevességének és ellentmondásosságának megnyilvánulása volt az a kommunisták felelősségét terhelő tény is, hogy a választásokat megelőzően a pártönkíüliek, a kommunisták beleegyezésével ülést tartottak.³⁹⁷ Rendkívül zavaróan hatott a pártközpont küldöttjének magatartása, elbizonytalanodása is, aki szintén egyetértett e lépéssel.

Az ülésen elfogadott dokumentumok és az újonnan megválasztott kommunista többségű elnökség azt bizonyítja, hogy a néhány radikálisabb fellépésű jelenlevő által szorgalmazott, de végeredményben valamennyi pártönkíülit magával ragadó kezdeményezés nem játszhatott döntően negatív szerepet – a benne rejlő potenciális veszélyt (a vezetésre gyakorolt nyomást) a pártcsoportnak, a kommunistáknak sikerült nagy részben elhárítani. Az ülés végeredményben a KB tagjainak erejét és tekintélyét demonstrálta.

Ennek ellenére tanulságul szükséges rögzíteni: a CSEMADOK KB kommunista tagjainak sokkal nagyobb felelősségérzettel kell viselkedniük a párttal és az eszmével szemben és semmilyen körülmény közepette sem szabad a harc, a vita, a meggyőzés helyett a hallgatást vagy a félreállást választani.

A Központi Bizottság dunaszerdahelyi ülése a szervezeti élet szempontjából is változást hozott. Mivel Lőrincz Gyula elvtársat az Új Szó főszerkesztőjévé nevezték ki, és emiatt leköszönt a CSEMADOK KB elnöki funkciójáról, a szervezet élére Dobos László elvtársat állította a Központi Bizottság. A tanácskozás során újráválasztották a KB elnökségét is. Az új elnökségbe[n] túlsúlyba kerültek a párttagok, igaz néhány idősebb elvtársat a fiatalabbak váltották fel. A szociális összetételben nem történt változás.

A dunaszerdahelyi tanácskozáson háttérbe szorult országos és nemzetközi kérdéseknek a CSEMADOK KB 1968. augusztus 3-án tartott VI. ülésén kezdtünk nagyobb figyelmet szentelni. Ugyanezen a napon a CSKP vezetői tanácskozásra ültek össze Bratislavában a szocialista országok vezetőivel.³⁹⁸ A tanácskozás résztvevői levelet küldtek a CSKP KB-nak és Dubček elvtársnak. A levél hangsúlyozza: „Meggyőződésünk, hogy ez az alkalom, a testvéri országok vezetőinek a tanácskozása, hazánk egészének s minden egyes polgárának javát, boldogulását szolgálja. Csehszlovákiát a nemzetközi munkásmozgalom egyesítőjévé, erősítőjévé, a szocialista társadalmi rendszer szilárd védőjévé, a szocialista tábor országainak és a Szovjetunióknak erős szövetségésévé teszi.”

A CSEMADOK KB 1968. szeptember 7-én tartott VII. ülése megvitatta a szervezet és a nemzetiségi alkotmánytörvény előkészületeit. E nagy jelentőségű ülésen Gustáv Husák a nemzetiségi kérdés jelentőségét hangsúlyozva kijelentette: „Távolról sem gondoljuk azt, hogy ebben az országban elegendő a szlovákok és a csehek közötti problémákat megoldani, s azután minden rendben van. Tudatában vagyunk annak, hogy éppen olyan sürgős feladat főleg a magyar nemzeti kisebbség problémájának megoldása,

397 A KB ülésén az új Elnökség megválasztása előtt – a pártcsoport szokásos előzetes megbeszéléseihez hasonlóan – Duray Miklós kezdeményezésére a Csemadok történetében első ízben összehívták a pártönkíüliek gyűlését is, amelyen azok összeállították saját jelöltlistájukat. (FKI, Csemadok irattára, KB-V-1.)

398 A pozsonyi tanácskozás a szovjet vezetésnek a katonai megszállás előtti utolsó kísérlete volt, hogy letérítse a csehszlovák pártvezetést a reformok útjáról.

hiszen ez a legnagyobb nemzeti csoport nálunk, mely Bratislavától egészen Kelet-Szlovákiáig mindenütt együtt él a szlovák lakossággal. E kérdés békés rendezése és e kérdésben elfogadott megegyezés nélkül nem lehet konszolidálnak tekinteni sem Szlovákiát, sem a köztársaságot.” E nagy fontosságú ülés után a CSEMADOK teljes erővel kapcsolódott a konszolidációs folyamatba.

1968. október 20-án tartotta a CSEMADOK KB VIII. ülését. A tanácskozás teljesen munkajellegű volt és az országos közgyűlés problémáival foglalkozott.

A IX. rendes ülést december 14–15-én tartotta a CSEMADOK KB. Az ülésen Dobos László méltatta a CSKP KB és az SZLKP KB novemberi ülésének jelentőségét és felvázolta a határozatokból eredő feladatokat. A tanácskozás megállapította: „Az országban folyó konszolidációs folyamat pozitívan hozzájárul a csehszlovákiai magyarság égető problémáinak megoldásához, ezért a CSEMADOK támogatja a párt törekvéseit az ország politikai helyzetének konszolidálásában.” A KB méltatta a jóváhagyott nemzetiségi alkotmánytörvényeket és leszögezte: „A Központi Bizottság megállapította, hogy a parlament által elfogadott nemzetiségi alkotmánytörvény nem mindenben elégíti ki a csehszlovákiai magyarság jogos igényeit, habár a Csehszlovák Szocialista Köztársaság állami szervei kiindulópontként fogadták el a CSEMADOK Központi Bizottságának ismert javaslatait, az új alkotmánytörvényekben ezeket a javaslatokat csak részben realizálták.” Ugyanakkor a KB üléséről kiadott nyilatkozat leszögezi: „...a köztársaság fennállása óta először történt meg, hogy az alkotmány sáncai közé mint államalkotók bekerültek a nemzetiségek. Ennek jelentőségét elsősorban abban látjuk, hogy az állampolgároknak kijáró egyedi-egyéni jogok elismerése mellett az alkotmány a nemzetiségek, mint a társadalmi alakulatok kollektív jogait is elismeri.” A nyilatkozat foglalkozik a Matica slovenská 1968. november 16-17-i magas-tátrai munkaértekezletén elfogadott határozatával és hangsúlyozza: „Egyértelműen és ismételten kijelentjük, hogy a csehszlovákiai magyarság nagyra becsüli a Matica slovenskának a szlovák irodalom és kultúra fejlesztése, a nemzeti öntudat ápolása érdekében kifejtett több mint egy évszázados tevékenységét. Ezt a meggyőződésünket azzal is bizonyítottuk, hogy a Matica slovenská délvidéken alakuló szervezeteinek a CSEMADOK együttműködést ajánlott fel a Dél-Szlovákia kulturális felemelkedése, népeink közeledése és megértése érdekében kifejtendő tevékenységéhez. Sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy egyesek részéről a megértés helyett a nemzeti elfogultságot tükröző és a nemzeti kizárólagosságot érvényesítő törekvések jutnak szóhoz, s eddig megvolt jogainknak is a csorbítását követelik. Ez a magatartás véleményünk szerint összeegyeztethetetlen nemcsak az alkotmánytörvénnyel, valamint a Nemzeti Front politikájával. Népeink és hazánk, a szocialista Csehszlovákia alapvető, az egységet erősítő érdeke szempontjából egyetlen lehetőséget ismerünk: a közeledést, a megértést. Ennek pedig alapvető tétele: a kölcsönös megbecsülés és a népeket megillető elidegeníthetetlen jogok tiszteletben tartása.”

A KB X. tanácskozását 1969. március 8-án tartotta, jóváhagyta a X. országos közgyűlés több dokumentumát, a CSEMADOK új programját és szervezeti szabályzatát, utasította az elnökséget, hogy ezeket az alapvető dokumentumokat terjessze a párt központi bizottsága és a Nemzeti Front illetékes szervei elé, amely meg is történt.

A X. országos közgyűlése után a CSEMADOK KB a szervezet fennállásának 20. évfordulója alkalmából ünnepi ülést tartott. Az ünnepi ülést követő napon, 1969. május 17-én a KB munkaülést tartott. A résztvevők jóváhagyták a közgyűlésen elfogadott programból eredő feladatok munkatervét. A munkaterv hangsúlyozza: „A CSEMADOK min-

den tagjának, szervezetének és szervének tudni kell, hogy szervezetünk egyedül a párt, az állami szervek, a Nemzeti Frontba tömörülő társadalmi szervezetek aktív támogatásával és szimpátiájával teljesítheti a programunkban lefektetett feladatokat és célkitűzéseket. Szervezetünk léte, tevékenysége a párt nemzetiségi politikáján alapszik s ezért a nemzetiségi érdek védelmében az általa lefektetett elveket (akcióprogram) kell követnünk.” A munkaterv bevezetője továbbá leszögezi: „Szervezetünk tagja a Nemzeti Frontnak. Munkánkban respektálnunk kell a Nemzeti Front programját és célkitűzéseit. Tudnunk kell, hogy a Nemzeti Front többi szervezete is szervezi a csehszlovákiai magyarságot és kielégíti bizonyos speciális igényét. A CSEMADOK képviselőinek, akik a Nemzeti Front különböző szerveinek tagjai, azon kell fáradozniuk, hogy minden tömegszervezet támogassa szervezetünk célkitűzéseit, tartsa be munkájában a marxi–lenini nemzetiségi politika alapelveit, gondoskodjék a soraiba tömörülő magyar nemzetiségű tagok speciális igényeinek kielégítéséről. Hasznos, ha ezekkel a szervezetekkel a Nemzeti Front patronátusa alatt külön együttműködési megállapodásokat kötünk.” A KB 1969. november 9-én tartott ülésén a szervezeti élet megszilárdítását és a munka megjavítását célzó dokumentumokat hagytunk jóvá és átértékeljük az elmúlt évi határozatainkat. Az ülésen pártcsoport alakult, mely értékelte a CSEMADOK 1968–69-es munkáját és megfelelő intézkedéseket hozott. A CSEMADOK KB pártcsoportjának állásfoglalása hangsúlyozza: „A CSEMADOK őszintén támogatta a párt törekvéseit és éppúgy védte a szocialista eszméket, mint az internacionalizmus számunkra nélkülözhetetlen, létkérdésünket jelentő elvét... A hazai és nemzetközi munkásmozgalom vívmányai, a köztársaság egysége, az ország nemzeteinek és nemzetiségeinek békés, alkotó együttélése, a szocializmus érdekei, a Szovjetunió és az egész szocialista tábor töretlen szövetsége azok a szempontok, amelyek a CSEMADOK-ot a jövőben is vezérelni fogják társadalmi és kulturális tevékenysége során. Munkánk alapjául a CSKP 1969. májusi realizálási irányelveit tartjuk, s ezek, valamint a CSKP szeptemberi határozatai szabják meg a szövetségünkben követendő politikai vonalat, biztosítva ezáltal továbbra is a CSEMADOK-ban a párt vezető szerepét.”

A pártcsoport kommunisztái törekvésük főbb elvi kiindulópontjait a következőkben jelelték meg:

a) Elfogadjuk, s továbbra is helyesnek tartjuk a párt 1968 januárjában meghirdetett politikájának elveit és pozitív célkitűzéseit. Egyetértünk a párt KB novemberi ülésén ezzel kapcsolatban hozott határozatokkal³⁹⁹ s támogatjuk azokat.

b) A politikai munka fő eszközének a meggyőzés módszerét tartjuk.

c) A járási bizottságok jogkörének növelése mellett szövetségünk rendjének és belső fegyelmének elmélyítése érdekében hangsúlyozzuk és alkalmazni kívánjuk a demokratikus centralizmus elvét.

d) Elítéljük és elkülönítjük magunkat⁴⁰⁰ a párt és a társadalmi élet különböző területein megnyilvánuló jobboldali, nacionalista áramlatoktól, s azok képviselőitől. Harcolunk azokkal szemben, akik közösségünkben a nacionalizmus s nemzeti gyűlölködés gondolatát szítják és képviselik. A szövetségünk életében előforduló jobboldali nacionalista megnyilvánulások ellen problémáink progresszív, szocialista megoldásával kívánunk harcolni.

399 A CSKP KB 1968. novemberi ülése egyrészt elhatárolódott a január utáni politika „negatív elemeitől”, másrészt kiállt annak pozitív vívmányai mellett.

400 Helyesen magyarul: elhatárolódunk.

e) Elkülönítjük magunkat a január előtti idők társadalmunkban s szövetségünkben megnyilvánuló deformációitól. Távol tartjuk magunkat a szektáns és maradi nézetektől, amelyek lebecsülik a társadalmunkban, valamint szövetségünkben bekövetkezett változásokat.

f) Szövetségünk további fejlődése érdekében szükségesnek tartjuk a szocialista demokrácia elmélyítését.

g) A nemzetiségi kérdés problémáinak megítélésénél összhangba kell hozni a nemzeti és internacionalista szempontokat.

h) A nézetek tisztázása, s a nyílt véleménycsere mellett a KB kommunistái alapvető kötelességüknek tartják a marxizmus–leninizmus eszmei alapján megőrizni és védeni a CSEMADOK egységét és akcióképességét – hangsúlyozza a pártcsoport tanácskozásán elhangzott beszámoló.

A CSEMADOK KB szervei, az elnökség és titkárság mindenben és mindig betartotta a Szlovák Nemzeti Front szerveinek irányelveit és annak programja szerint végezte munkáját. Sem 1968-ban, sem 1969-ben konfliktus, nézeteltérés a Nemzeti Front és a CSEMADOK szervei között nem támadt.

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-1, géppel írt tisztázat

111

Pozsony, 1969. november 9. A Csemadok KB határozata a szovjet megszállást elítélő dokumentumainak visszavonásáról, a Matica slovenskával a nemzetiségi kérdésről folytatott polémia elítéléséről és a szövetség 1968–1969-es tevékenységét értékelő bizottság létrehozásáról.

H a t á r o z a t

a CSEMADOK KB 1969. november 9-i üléséről

A CSEMADOK KB 1969. nov. 9-én megtartott III. ülésén megtárgyalta a beszámolóban és az írásban előterjesztett anyagokban felvetett problémákat s a következő határozatot fogadta el:

1. Jóváhagyja a CSEMADOK KB vezető titkárának beszámolóját
 - a CSEMADOK KB elnöksége és plénuma tagjai jogainak és kötelességeinek anyagát
 - a kollektív tagság irányelvét
 - az évváró közgyűlések és járási aktívák irányelveit
 - a CSEMADOK 1970-es munkatervét.

Megbízza a KB elnökségét, hogy szervezési és politikai téren biztosítsa a KB által jóváhagyott dokumentumok teljesítését a szövetség szerveinek minden szintjén.

2. A KB értékelte az általa 1968-ban elfogadott dokumentumokat és határozatokat. A KB elnöksége saját határozatait és felhívásait 1969. szept. 4-i ülésén már felülvizsgálta, önkritikailag értékelte és visszavonta azokat, melyek a tények ismeretében ellentétben állanak a CSEMADOK pártos hagyományaival s népünk érdekeivel. A KB ülése

támaszkodva a KB pártcsoportjának előzetes értékelésére ugyanezt teszi. Visszavonjuk az 1968. szept. 7–8-i ülés határozatának 1. pontját, melyben a KB jóváhagyta az elnökségnek és a titkárságnak 1968. aug. 21–28. között kiadott határozatait és felhívásait. A KB többi ülésének határozatai a CSEMADOK egészének marxista–leninista állásfoglalását, proletár internacionalista magatartását, szocialista hazafiságát s az egészséges nemzeti öntudatot tükrözik.

A KB általában pozitívan értékeli szövetségének másfél éves tevékenységét. Ugyanakkor önbírálóan tekint vissza az elmúlt időszak tevékenységére, különösen az elmúlt év augusztusában.

3. A CSEMADOK-szervezetek és a KB munkájának értékelésében a CSKP Központi Bizottsága májusi és szeptemberi ülésének elveiből, következtetéseiből indultunk ki, s arra a megállapításra jutottunk, hogy a CSEMADOK – egyedi esetektől eltekintve – sem 1968-ban, sem 1969-ben nem ragadtatta magát antiszocialista és szovjetellenes megnyilatkozásokra.

Tények és dokumentumok bizonyítják, hogy kezdettől fogva felhívtuk a párt figyelmét az egyre erősödő jobboldali nacionalista veszélyre, a marxizmustól eltávolodó, egységbontó s nemzetiségellenes, soviniszta megnyilvánulások károosságára. Ezekben a nehéz napokban szervezetünk tagsága éppúgy, mint a csehszlovákiai magyarság túlnyomó többsége az internacionalizmus elvét védte, s a kivezető utat a párt következetes politikájában látta.

4. A CSEMADOK KB-ban működő kommunisták megalakították a KB pártcsoportját és megválasztották 3 tagú vezetését,⁴⁰¹ amely a KB ülése előtt vagy szükség szerint is ülésezik.

5. A CSEMADOK KB és JB kommunistái rendszeres és állandó kapcsolatot tartanak fenn a párt központi, illetve járási szerveivel.

6. A CSEMADOK s a szövetség szerveiben dolgozó kommunisták is a marxizmus–leninizmus eszméi alapján végzik munkájukat.

7. A nézetek tisztázása és a nyílt véleménycsera mellett a KB kommunistái alapvető kötelességüknek tartják a marxizmus–leninizmus eszméi alapján megőrizni és megvédeni a CSEMADOK egységét, akcióképességét.

8. Harcolunk a párt- és a társadalmi élet különböző területein megnyilvánuló jobboldali, nacionalista áramlatok s azok képviselői ellen. Elhatároljuk magunkat azoktól, akik közösségünkben nacionalizmust és a nemzeti gyűlölködés gondolatát szítják.

9. A párt KB legutóbbi üléseinek szellemében s az SZLKP KB november 3-án⁴⁰² megtartott elnökségi ülésének határozata értelmében a Központi Bizottság az alábbi összetételű bizottságot választotta meg, hogy értékelje a CSEMADOK elmúlt másfél éves munkáját:

V a r g a Béla, az SZLKP KB tagja, a CSEMADOK KB pártcsoportjának elnöke

M a g Gyula, az SZLKP KB tagja

D o b o s László, a szövetség elnöke

B a l á z s Béla, a CSEMADOK KB tagja

T a k á c s András, a CSEMADOK KB üzemi pártbizottságának elnöke

P o s z p i s József, KB tag

401 Lásd a 394. sz. jegyzetet.

402 Lásd a 395. sz. jegyzetet.

10. Az elmúlt hónapok eseményeit értékelve meg kell mondanunk azt is, helytelennek tartottuk azt a polémiát, melyre a közelmúltban a Matica slovenskával kényszerültünk. A magunk részéről hangsúlyozzuk, hogy a központi, járási és helyi szerveink, szervezetünk részéről a megértés szellemében, a párt politikájának védelme és segítése érdekében kívánunk együttműködni a Matica slovenská központi, járási és helyi szerveivel, szervezeteivel.

11. A pártcsoporthoz javaslatára a KB plénuma megerősíti tisztségükben

Fábry Zoltánt, a CSEMADOK örökös díszelnökét, és

Lőrincz Gyulát, a CSEMADOK díszelnökét.

12. A KB plénuma tudomásul veszi, elfogadja Duray Miklós lemondását a KB elnökségi tagságáról.

A CSEMADOK-ot a jövőben is a hazai és a nemzetközi munkásmozgalom, a köztársaság egysége, az ország nemzeteinek és nemzetiségeinek békés, alkotó együttélése, a szocializmus érdekei, a Szovjetunió és az egész szocialista tábor töretlen szövetségének szempontjai fogják vezérelni.

A CSEMADOK KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

FKI, Szabó Rezső iratai, 6. d., géppel írt tisztázat

112

Pozsony, 1969. december 3. Az Új Szó szerkesztőségének és pártszervezetének önbíráló nyilatkozata, amelyben elhatárolódnak a lap szovjet megszállás ellen tiltakozó 1968. augusztusi írásaitól.

AZ ÚJ SZÓ SZERKESZTŐSÉGÉNEK ÉS PÁRTSZERVEZETÉNEK NYILATKOZATA

Az Új Szó szerkesztőségének vezetősége és pártszervezete az utóbbi hónapokban több ízben mélyrehatóan értékelte szerkesztőségi kollektívánk munkáját 1968 januárjától 1969 májusig. Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy az értékelésről röviden beszámoljunk olvasóinknak is, és így nyilvánosan elhatároljuk magunkat az említett időszakban lapunkban is előfordult eszmei hibáktól.

Elsősorban a lapról beszélünk, mert amint alapszervezetünk novemberi taggyűlésén is leszögeztük, az Új Szó pártszervezete a szóban forgó időszakban – beleértve a tavaly augusztusi drámai napokat is – nem fogadott el egyetlen olyan határozatot sem, amelyet ma hatálytalanítanunk kellene. Ezzel kapcsolatban külön foglalkoztunk pártszervezetünk állásfoglalásával, amely a lap tavaly április 2-i számában jelent meg.⁴⁰³ Gondos áttanulmányozása után az a véleményünk, hogy ebben az állásfoglalásban kissé leegyszerűsített elképzeléseink voltak ugyan a sajtószabadságról és a sajtó pártirányításáról,

403 Lásd az 5. sz. dokumentumot.

de a lényegét tekintve ma is helyes dokumentumban igyekeztünk marxista elemzését adni a szerkesztőség kollektívája által a múltban végzett és elvégzésre váró munkának.

Fontosnak tartjuk továbbá a CSEMADOK Központi Bizottsága állásfoglalásának közlését 1968. március 15-i számunkban. Ez az állásfoglalás nagy visszhangot váltott ki, olvasóinktól mintegy ötszáz levelet kaptunk, s ezeknek jelentős hányadát közöltük is. Nem sokkal később – meggyőződésünk szerint eszmeileg helyes, pártos és marxista alapokon – elvileg szembelyezkedtünk a nemzetiségi jogokat kétségbe vonó, nacionalista kampánnyal. Pozitívumnak tartjuk, hogy az Új Szó nemcsak erre igyekezett választ adni, hanem egyben nem adott helyet a magyar részről megnyilvánuló türelmetlen, intoleráns és nacionalista hangoknak sem.

Az augusztusig terjedő időszakban – bár a lap hasábjain általában lemérhető a józanság és a megfontoltság – objektív és szubjektív okok miatt előfordultak már olyan írások (főként a sajtóiroda hivatalos anyagaiban, illetve a lapszemlékben), és egyes cikkekben szörványosan olyan gondolatok, mondatok, utalások, amelyek ideológiai szempontból nem állják meg a helyüket. Nincs, és nem is lehet szándékunkban a tájékoztatatlanságot, a tévedést, a hibákat mentegetni, még ha esetlegeseek voltak is.

A baráti szövetséges országok tavaly augusztus 20-i lépését követően, amelyet teljes mértékben igazolt a szocializmus vívmányait joggal féltő aggodalom, lapunkban is megjelentek olyan írások és a szerkesztőség nevében megfogalmazott állásfoglalások is, amelyeket helytelenítettünk és elítélünk. Ide soroljuk azokat az írásokat és közleményeket is, amelyek nem utolsó sorban a párt és az állam vezető szervei által elfogadott antimarxista nyilatkozatok kiváltotta nacionalista légkörben a szövetséges, esetünkben főleg a magyar csapatokat és a magyarországi tömegtájékoztatási eszközöket megbélyegezték, ignorálásukra szólítottak fel és a segítségben szuverenitásunk veszélyeztetését látták. Elhatároljuk magunkat ettől éppúgy, mint azoktól a ritkán előforduló kitételektől is, amelyeket joggal sérelmesnek találhattak főleg a régi kommunisták. Ezért utólag elnézést kérünk tőlük.

Bár az augusztust követő hónapokban is előfordultak még hibák, és eszmei szempontból akad itt is kifogásolni való, véleményünk szerint a moszkvai jegyzőkönyv aláírását és főleg a CSKP KB tavaly novemberi határozatát követően fokozatosan és mind következetesebben igyekeztünk elősegíteni a konszolidálódás meggyorsítását.

A CSKP KB áprilisi és májusi ülése óta tevékenységünkkel a proletár internacionalizmus jegyében, a marxizmus–leninizmus alapelveivel összhangban támogattuk a pártunk új vezetőségének életünk teljes normalizálására és a további fejlődés biztosítására irányuló minden intézkedését. Erre a jövőben fokozottan törekszünk s ehhez kérjük olvasóink segítségét.

AZ ÚJ SZÓ SZERKESZTŐSÉGE
ÉS PÁRTSZERVEZETE

Új Szó, 1969. december 3. 1. p.

Pozsony, 1969. december 3. Beszámoló az Új Szóban a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság november 29-i megalakulásáról.

MEGALAKULT A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

A NÉPRAJZI gyűjtőmunkával a CSEMADOK két éve kezdett el behatóbban foglalkozni. Felmérte, ki, hol, mikor és mit gyűjtött már az itt élő magyarság körében. Általános néprajzi kérdőívet állított össze, melynek adatai a további gyűjtőmunka alapjául szolgáltak és kiépítette az önkéntes néprajzi gyűjtők hálózatát. A CSEMADOK járási bizottságai mellett megalakította a néprajzi szakcsoportokat.

Az önkéntes gyűjtők számára iskolázásokat rendezett, melyeken kiváló magyarországi szakemberek adtak elő. A „Tábortűz” című ifjúsági lapban pályázatot hirdetett kiolvasók és mondókák gyűjtésére. S az eredmény sem maradt el: 147 faluból 204 kitöltött felderítő kérdőív érkezett be; 2040 kiolvasó és mondóka, 826 népdal, 68 népballada, 91 lakodalmi rigmus, 13 monda vár feldolgozásra és publikálásra; néprajzi kiállítást rendeztek Kéménden, Buzitán, Debrődön, Csiffáron, a közelmúltban állandó jellegű néprajzi kiállítás nyílt Lédecen.⁴⁰⁴ A még tovább sorolható eredmények s a gyűjtőmunka magasabb szintű irányításának szükségessége tette jogosulttá a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság megalakítását.

Az Országos Néprajzi Szakbizottság kezdeményezésére 1969. november 29-én összehívták Pozsonyba a Társaság alakuló közgyűlését. A CSEMADOK KB titkárának, *Varga Sándornak* megnyitó szavai után *Ág Tibor*, a CSEMADOK KB néprajzi szakelőadója ismertette a néprajzi gyűjtőmunka eddigi eredményeit, majd javaslatot tett a Társaság megalakítására. A résztvevők megvitatták és jóváhagyták a Társaság alapszabályzatát és programját és ezzel megalakult a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság. Ezt követően a 28 alapító tag megválasztotta a vezetőséget, majd *Marczell Bélának*, a Társaság elnökének zárszavával az alakuló közgyűlés befejeződött.

A májusban alakult Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság után tehát újabb biztató lépés történt szellemi életünk fejlesztése felé. Erre enged következtetni a Társaság programja is, amely feladatul tűzi ki a néprajzi kutatómunka tudományos programjának kidolgozását, a járási néprajzi szakcsoportok munkájának irányítását stb.

Tevékenységet a SZTA Néprajzi Intézetének és a MTA Néprajzi Intézetének segítségével s az említett intézményekkel együttműködve kívánja végezni.

Tudatában vagyunk annak, hogy a csehszlovákiai magyar néprajzkutatás kérdését csak ezzel foglalkozó tudományos intézmény létrehozása oldhatná meg maradéktalanul. Ez még várat magára. Így a Társaságra hárul ez a feladat, hogy a rohamosan kallódó szellemi és tárgyi népi kultúra értékeit megmentsse a jövő nemzedék számára.

– mm –

Új Szó, 1969. december 3. 4. p.

404 Barslédecen.

Pozsony, 1969. december 27. Tolvaj Bertalan nyilatkozata a *Szabad Földműves* című hetilapnak a Nemzetiségi Titkárság egyéves tevékenységéről, amelyben reményét fejezi ki, hogy 1970 első felében sor kerül a nemzetiségi törvények elfogadására.

EGY ÉV MÚLTÁN

Beszélgetés TOLVAJ BERTALANNAL, a Nemzetiségi Titkárság vezetőjével

Egy esztendeje annak, hogy a föderációról szóló alkotmánytörvény értelmében megkezdte tevékenységét a szlovák kormány, s ennek keretén belül a Nemzetiségi Titkárság. Ebből az alkalomból lapunk főszerkesztője, Pathó Károly elvtárs néhány kérdést intézett T o l v a j B e r t a l a n h o z, a titkárság vezetőjéhez.

1. Miben látja Tolvaj elvtárs a Nemzetiségi Titkárság létrejöttének és létezésének jelentőségét?

– Mindenekelőtt abban, hogy a Csehszlovák Köztársaság fennállásának ötven esztendeje alatt először alakult olyan szerv, amely a Szlovákia területén élő nemzetiségek életével intézményesen foglalkozik, még hozzá kormány szinten. A környező szocialista országok egyikében sincs ilyen megoldás. Ezért volt rendkívül nehéz feladat a titkárság létrehozása, de főleg kiépítése, hiszen minden előzetes példa és tapasztalat nélkül kellett hozzálátnunk a létesítéséhez. Közben azonban dolgozni is kellett, mert hisz nem várhatunk arra, hogy csak akkor látunk munkához, ha már teljes létszámú az apparátus.

Mint a kormányelnökség szerve működünk.⁴⁰⁵ Tevékenységünk felöleli a nemzetiségi élet teljes területét. Működési szabályzatunk értelmében egyaránt foglalkozunk a nemzetiségek lakta területek társadalmi, oktatásügyi, kulturális és gazdasági kérdéseivel, e problémák átfogó elemzésével, a minisztériumok és különböző központi hivatalok nemzetiségi vonatkozású intézkedéseinek összehangolásával. Gyakorlatilag ide futnak össze államhatalmi és közigazgatási téren a nemzetiségi politika szálai. Az elvi jelentőségű ill. nagyobb horderejű időszerű kérdéseket előbb a kormány Nemzetiségi Tanácsában vitatjuk meg, aztán kerül jóváhagyás végett a kormány, esetleg végrehajtás céljából az illetékes központi szervek elé. Egy év alatt sikerült kialakítanunk olyan munkatílust és munkamódszert, amely képessé teszi a titkárságot arra, hogy szakszerűen ítéljen meg minden elvi vagy gyakorlati nemzetiségi problémát. Azt hiszem, ezzel az eredménnyel – dicsekvés nélkül – elégedettek lehetünk.

2. Melyek azok a konkrét eredmények, amelyekkel szívesen megismertetné Tolvaj elvtárs a Szabad Földműves olvasóit?

– A nemzetiségi részleg törvények javaslataival kezdem. Mint ismeretes, 1968. október 27-én a Nemzetgyűlés jóváhagyta a nemzetiségi alkotmánytörvényt. Ez feladatul adja a két nemzeti parlamentnek, hogy a két köztársaságra vonatkozóan hozzanak külön nemzetiségi törvényeket. Titkárságunk idejében hozzálátott a javaslatok kidolgozásá-

405 A Nemzetiségi Titkárság ugyan 1968 őszén az SZNT Elnöksége mellett jött létre, a szlovák kormány megalkulása óta a kormány elnökségének szerveként működött.

hoz. A Nemzetiségi Tanács és egyes bizottságainak szakemberei még a nyár folyamán előkészítették e törvények téziseit és politikai alapelveit, amelyek alapján – a legfelsőbb párt- és kormánysszervek jóváhagyása után – sor kerül a törvényjavaslat paragrafizálására, majd a Szlovák Nemzeti Tanácsban történő jóváhagyására. Megítélésem szerint erre 1970 első félévében sor kerülhet.

Mielőtt folytatnám, közbevetőleg meg kell jegyezmem, hogy titkárságunkon három munkaszakasra oszlanak a feladatok: egy jogi-szervezési, egy művelődéspolitikai és egy közgazdasági osztályra. Az egyes szakelődök egyúttal a Nemzetiségi Tanács egyes szakbizottságainak a titkárai.

Jogi-szervezési osztályunk pl. még áprilisban kidolgozta, majd nemzetiségügyi miniszterünk útján a szlovák és később a szövetségi kormány elé terjesztette a bíróságon kívüli rehabilitációnak a magyar nemzetiségre vonatkozó javaslatát. Ennek során – a rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján – megvizsgáltuk a magyar nemzetiséget és annak tagjait ért különböző törvényellenes intézkedéseket, amelyeket az 1945–1948 közötti időszakban fogantatosítottak az állami szervek.

Ugyanennek az osztálynak a kezdeményezésére javasolta titkárságunk a Belügyminisztériumnak, intézkedjék, hogy a személyazonossági igazolványokban és más dokumentumokban a magyar nemzetiségűek esetében ne tűntessenek fel – különböző ürügyekkel – más nemzetiséget. Az intézkedést a minisztérium megtette.

A nemzeti bizottságokról szóló törvény alapján folyamatban van a járási ill. városi nemzeti bizottságoknál létesítendő nemzetiségi bizottságok minta-alapszabályzatának előkészítése. Ezek a bizottságok a nemzetiségek lakta területeken működnének, s feladatuk a nemzetiségi élet minden vonatkozásának figyelemmel kísérése s javaslatok tétele a még meglévő nemzetiségi problémák megoldására.

Művelődéspolitikai osztályunk kidolgozta és a Nemzetiségi Tanács, majd a kormány elé terjesztette a csehszlovák televízió magyar és ukrán nyelvű adásának bevezetésére tett javaslatot, ezzel egy időben a rádió magyar adása programjának, tartalmának és időpontjának megváltoztatására is tett javaslatot. Az ügy ma már a feltételek megteremtésének stádiumában van. Sokáig nem késlekedhetnek vele állami szerveink, hiszen így is utolsók leszünk a magyar nyelvű tv-adás bevezetésében. (A Szovjetunióban, Jugoszláviában és Romániában már rendszeresen folynak a magyar televízióadások.)

Hetekkel ezelőtt útjára bocsátottuk a komáromi Magyar Területi Színház kassai együttesét, a Thália Színházat – az egész szlovákiai, de különösen a kelet-szlovákiai magyarság öröme. Hogy ezt mennyi akadály előzte meg, talán jobb is, ha nem tudják az olvasók.

Titkárságunk gondolja az oktatásügyi és kulturális problémák bizonyos körét is. Feladata nem abban van, hogy gyakorlatilag intézze az ilyen természetű ügyeket, hanem hogy a nemzetiségi alkotmánytörvény szellemében gondoskodjék az abban foglaltak érvényre juttatásáról, s ennek érdekében kezdeményező és tanácsadó szerepet töltsön be. Koncepciókat a kormánysszerveken keresztül érvényesítjük. Ebben a vonatkozásban nagy figyelemmel kísérjük az oktatásügyi reszorton kívül eső problémák megoldását, így pl. az egészségügyi iskolák hálózatának bővítését. Ezen a téren a folyó tanévben jelentős előrelépés tapasztalható, mégpedig főként miniszterünk, Dobos László elvtárs személyes közbeavatkozása folytán.

Titkárságunk sokoldalú tevékenységének fontos részét képezi továbbá a hazánkban és a szomszédos szocialista országokban élő nemzetiségek életéről, társadalmi és kulturális, valamint szociológiai vonatkozású helyzetéről szóló adatok és ismeretek össze-

gyűjtése, rendszerezése. Egyik főelőadónk lényegében azzal foglalkozik, hogy a hazai és külföldi sajtóban, tudományos és szaklapokban a nemzetiségek helyzetével foglalkozó anyagokat, forrásokat rendszerezi és tematikai szempontból feldolgozza. Ezzel lerakjuk az alapját a nemzetiségi élet korszerű dokumentációjának.

Széles skálájú titkárságunk közgazdasági osztályának tevékenysége is. E részleg egy ukrán és egy magyar nemzetiségű szakelőadója állandó kapcsolatban van az egyes minisztériumokkal, a kormány gazdasági bizottságával, a Szlovák Statisztikai Hivatallal, különböző kutatóintézetekkel stb. Olyan problémák megoldásával foglalkozik, amelyek szorosan összefüggnek a nemzetiségi területek gazdasági fejlesztésével, beruházások bővítésével és meggyorsításával stb. Folynak a munkálatok a nemzetiségi területek komplex gazdasági és szociális értékelésén s elemzésén. A kormány tartalékalapjából több millió koronát juttattunk a kevésbé fejlett területek beruházási céljaira.

Úgy vélem, elég a felsorolásból. Csak a lényegesebb eredményeket említettem. Külön lehetne nyilatkozni, sőt oldalakat írni azokról a közösségi vagy személyes kérelmekről, ügyes-bajos dolgokról, amelyeket szinte naponta intéznek a titkárság dolgozói alulról érkező impulzusok vagy saját meglátásaik alapján. Alkalomadtán szívesen beszélek majd ezekről is.

3. Végezetül arra kérem Tolvaj elvtársat, válaszoljon: hogy tekint az 1970-es esztendő elé?

– Bizakodóan. Az elmúlt esztendő sok mindenre megtanított. Többek között arra, hogy aki politikai gondokat vesz a nyakába, optimistának kell lennie. Ezenkívül még egy további vonása is kell hogy legyen: ne érzékenykedjék, ne torpanjon meg egy-egy vélt vagy valódi akadállyal. Már túl vagyok a kezdeti érzelmi hullámzásokon, s így van ezzel a titkárság legtöbb dolgozója. Tudatában vagyok ugyanakkor annak, hogy erőfeszítéseinknek nagyobb lenne a hatásfoka, ha valamennyi, az éven⁴⁰⁶ létrejött nemzetiségi szerv és tisztségviselő azonos elvi álláspont alapján ítélné meg a nemzetiségi szükségleteket, a megoldások módozatait, az irányítás elveit, s általában a nemzetiségi önrealizálás és öngazgatás gyakorlatát. Ha az 1970-es esztendőben munkánkat sikerül minden vonatkozásban összehangolnunk, eredményes évnek nézünk elébe.

Szabad Földműves, 1969. december 27. 4. p.

115

Pozsony, 1970. február 17. Az Új Ifjúság című hetilap szerkesztőségének önbíráló nyilatkozata, amelyben kritikusan értékeli a lap 1968–1969-es tevékenységét.

ŐSZINTÉN ÉS NYÍLTAN

Mi, az Új Ifjúság szerkesztői úgy érezzük, néhány olyan gondolattal kell olvasóinkhoz fordulnunk, amelyeket idáig inkább szerkesztőségi belügynek tekintettünk. Az elmúlt he-

406 Értsd: az év folyamán.

tekben saját megfontolásunk alapján részletesen elemeztük az Új Ifjúság 1968 és 1969-es évfolyamát. Megállapítottuk, hogy számos jó színvonalú, értékes és érdekes anyag mellett nem hiányzik termésünkből a selejt sem. Sajnos, lapunk sem mentesült az 1968-as és 1969-es év első felének krízises tüneteitől. Ma számos dokumentum és állásfoglalás, a CSKP KB és SZLKP KB plenáris ülései anyagának ismerete mellett tiszta képet kapunk arról, hol követtünk el hibákat, leginkább tudatlanságból, vagy egyszerűen azért, mert képtelenek voltunk felismerni azt a veszélyt, amelyet a jobboldali és antiszocialista áramlatok, a tájékoztatási eszközök vonalán szocialista társadalmunk számára jelentettek. Ennek egyik eklatáns⁴⁰⁷ példája, hogy lapunk nem mérlegelve a valós helyzetet, pártunk elutasító állásfoglalásával együtt közölte a „Kétezer szó” című kiáltványt is.⁴⁰⁸ Ez, a marxista újságírással összeegyeztethetetlen lépés mély lelkiismereti önvizsgálatra készítet bennünket, melynek eredményeképp arra a megállapításra jutottunk, hogy előbbi hibáinkat csakis aktív munkával, pártunk politikájának angazsált⁴⁰⁹ támogatásával küszöbölhetjük ki.

Ugyancsak napvilágot látott a kritikus időszakban néhány olyan cikk is, amely a kiéleződött dél-szlovákiai nemzetiségi sűrűlódásokat inkább élezte, mint tompította volna. Igaz, hogy sok esetben a szerzők védekező álláspontból indultak ki, azonban itt sem vették figyelembe, hogy az együttélés csakis a kölcsönös tolerancia elvein épülhet, úgy ahogy arra a CSKP internacionalista hagyományai tanítanak minket.

Az említett időszak vizsgálata alapján, nem lehetünk elégedettek ifjúsági mozgalmunk krízises helyzetében elfoglalt minden álláspontunkkal sem. Csupán a legutóbbi néhány hónapban találtuk meg igazi helyünket abban az egészséges áramlatban, amelynek eredménye egész ifjúságunk eszmei és szervezeti egysége lesz.

Kérjük olvasóinkat, az itt elmondott néhány gondolatot fogadják olyan őszintén, amilyen őszintén szerkesztőségünk munkatársai ezeket előttük feltávják. Úgy gondoljuk, hogy e nélkül a nyílt színvallás nélkül nem tudnánk eszmeileg tisztázni állásfoglalásainkat jövőbeni pozitív munkánk érdekében. Mély meggyőződésünk, hogy a múlt hibáinak felismerésével és kiküszöbölésével az eddiginél jobb feltételeket teremtünk annak érdekében, hogy lapunk a csehszlovákiai magyar fiatalok legszélesebb köreinek igaz ügyét szolgálja.

Az Új Ifjúság szerkesztőségi kollektívája

Új Ifjúság, 1970. február 17. 1–2. p.

407 kirívó, feltűnő.

408 A cseh értelmiségiek által 1968. június 27-én közzétett *Kétezer szó* című kiáltvány amellel, hogy figyelmeztetett a reformfolyamatot a konzervatív erők részéről fenyegető veszélyekre, a visszarendeződés esetére polgári engedetlenségre szólította fel a lakosságot. A kiáltvány, noha azt a csehszlovák pártvezetés is elítélte, a Varsói Szerződés tagállamai számára alkalmat adott arra, hogy fokozzák a csehszlovák reformtörekvésekkel szembeni kampányukat. Az *Új Ifjúság* – egyedüli csehszlovákiai magyar lapként – 1968. július 9-én közölte a *Kétezer szót*.

409 elkötelezett.

Pozsony, 1970. április 30. Az ún. hatos bizottságnak a Csemadok KB 1968–1969-es tevékenységét értékelő jelentése (részletek).

A CSEMADOK KB 1968–69-es munkájának értékelése

Előterjeszti: A KB III. ülésén 1969. nov. 9-én megválasztott bizottság

Kidolgozta: Balázs B., Dobos László, Mag Gyula, Poszpis József, Takács András, Varga Béla

B E V E Z E T Ő

Húsz éve, 1949-ben alakult a CSEMADOK. Az 1948 után létrejött szocialista nemzetiségi politika eredményeként a párt hívta életre. A CSEMADOK megalakulása óta a párt vezette csehszlovákiai magyar munkásmozgalom hagyományai örökösének tartotta magát – Tornóc⁴¹⁰ hagyományosaként és a kosúti földmunkás megmozdulás⁴¹¹ örököseként végezte munkáját. Az elmúlt két évben is ehhez méltóan, 20 éves hagyományaira támaszkodva a szocializmus, az internacionalizmus, a szocialista hazafiság voltak a szervezet cselekvésének meghatározó tényezői. Ez az életérzet hatotta át alapszervezeteinknek, tagságunk túlnyomó többségének a viselkedését, gondolkodását és cselekedeteit is.

A becsületesen végzett munka és a termelésben elért eredmények, a történelmi változások során tanúsított magatartásunk bizonyította, hogy a csehszlovákiai magyarság szocialista gondolkodású, érett és egységes társadalmi tényezővé formálódott; természetes társadalmi alakulatot képez s mint ilyen a köztársaság alkotója, a terhek viselésében, a nehézségek leküzdésében és a haza védelmében a két nemzettel egyenrangú tényező. Az, hogy a csehszlovákiai magyarság ilyenre formálódott, nem kis mértékben a CSEMADOK-nak is köszönhető.

A CSEMADOK megalakulása óta a szlovák–magyar közeledésen munkálkodott. Segítette a párt politikája számára megnyerni a csehszlovákiai magyarságot, mozgósította őket a párt célkitűzéseinek a megvalósítására, a szocialista társadalom felépítésére. A CSEMADOK különösen a szocialista mezőgazdaság megteremtésében, Dél-Szlovákia gazdasági, szociális felemelésében nyújtott nagy segítséget, de a csehszlovákiai magyarság szocialista szellemű formálásában, a kultúra és műveltség terjesztésében is kiemelkedő eredményeket ért el. A húsz éves munka elismeréseként köztársasági elnökünk 1969-ben a X. országos közgyűlésen Munkaérdemrendet adományozott a CSEMADOK-nak.

Az 1968-as év Csehszlovákiában egész sor megoldatlan kérdést vetett fel, köztük a nemzetiségi kérdést is, ezen belül pedig a magyar kisebbségi probléma számtalan olyan

410 Lásd a 287. sz. jegyzetet.

411 Nemeskosúton 1931. május 25-én három halálos áldozatot követelő csendőrsortűz oszlatta fel a béremelést követelő mezőgazdasági munkások kommunista párt által szervezett megmozdulását.

megnyilvánulását, amelynek értékelése és elemzése hosszabb időt igényel, mert szükségessé teszi az egész történelmi múlt tisztázását, a nemzetiségi feszültségek történelmi forrásainak a feltárását. A cseh–szlovák–magyar viszony 1968–69. évi alakulásának gyökerei mélyen a múltba nyúlnak vissza. 1945-ben mindhárom nép súlyos történelmi örökséggel indult el az új társadalom felépítésének útján, s noha az összetartozásnak, az internacionalista összefogásnak igen szép hagyományaival rendelkezünk, s a felszabadulást követő években megteremtődtek népeink új viszonyának az alapjai, a félfedális és tőkés múlt nacionalizmusa tovább érezteti hatását.

[...] ⁴¹²

1968–69-ben azt is tapasztalhattuk, hogy az ellentmondások elkendőzése, a félmegoldások, a problémák megoldásának halogatása a nemzetiségi kérdésben teret ad a régi és új nacionalista koncepcióknak, amelyek elsősorban azért veszélyesek, mert kölcsönösen befolyásolják egymást: a cseh nacionalizmus feléleszti a szlovák nacionalizmust és megfordítva, vagy ezek hatnak a magyarra, ill. az utóbbi rájuk. A nacionalista tendenciákat segítette nem utolsósorban az is, hogy a második világháborút követő években a közép-európai országok elsősorban a nemzeti állam jellegüket hangsúlyozták, s csak elvétve esett szó az országban élő más nemzetiségekről. Mindezek az okok hozzájárultak ahhoz, hogy a kedvező alkalomra váró burzsoá propaganda és fellazítási politika elsősorban a nacionalista ideológián keresztül akart éket verni a szocialista országok közé, s megbontani azok egységét.

Az 1968–69-es évek tanulságainak levonása – kölcsönösen és külön-külön is – rendkívül fontos feladatunk. E tanulságokból eredhetnek a közös és speciális feladataink, teendőink – a CSEMADOK feladatai és teendői is.

Mindezt azért hangsúlyozzuk, hogy tudatosítsuk: a CSEMADOK 1968–69. évi munkájáról nem alkothatunk reális képet, ha elszakítva vizsgáljuk az előző húsz év fejlődésétől és az országban uralkodó helyzettől. E két válságos év jelenségeit csak a múlt vizsgálata alapján lehet megérteni, abból lehet levezetni, mert minden esemény jellegében tükrözi azt, amiből ered. Így pl. a CSEMADOK márciusi nyilatkozata, javaslata bizonyos értelemben szerves folytatása annak a javaslatsorozatnak, amelyet a CSEMADOK az előző években a nemzetiségi politikával kapcsolatban a párt kérésére vagy saját kezdeményezésére az illetékes szerveknek benyújtott. Ha az egyes eseményeket ebben a formában a maguk fejlődésében szemléljük, akkor más színezetet és minősítést nyernek. Ugyanígy hangsúlyoznunk kell az országban kialakult általános helyzet kényszerítő szerepét. Világos, hogy a CSEMADOK nem élt elszigetelten, nem zárkózhatott el az ország politikai életétől, annak eseményeitől. Amikor a párt napirendre tűzte a cseh és szlovák nemzet viszonyának rendezését, az ország föderatív átrendezését, akkor a nemzeti kisebbségek megoldatlan államjogi problémáiról nem lehetett hallgatni. Csak az élettől elszakadt idealisták képzelhették, hogy úgy rendezhetik a cseh és szlovák viszonyt, hogy az ne hasson ki a nemzetiségekre, ne hozza azokat mozgásba. A CSEMADOK nem zárkózhatott el az élet követelményei elől, helyesen tette, hogy a nemzetisé-

412 A kihagyott rész a cseh–szlovák–magyar viszony múltbeli alakulásával foglalkozik.

gi lét felgyűlt problémáit továbbította a megoldásukra hivatott párt- és állami szervekhez. Ezzel a kötelességét teljesítette.

Szólni kell itt arról is, hogy az értékelők munkáját nehezítette a Nemzeti Front szerepe, az ország társadalmi politikai struktúrájában betöltött helye körüli tisztázatlan problémák. A Nemzeti Frontnak mindmáig nincs elfogadott statútja,⁴¹³ végleges programja, nem tisztázott, hogy a párt miként fogja biztosítani vezető szerepét a Nemzeti Front szerveiben és szervezeteiben (lásd a Nová mysl⁴¹⁴ 1970. 3. számában R. Rohan „Národní fronta a politický systém”⁴¹⁵ c. cikkét).

Mélyreható, mindenre kiterjedő értékelést csak akkor készíthetünk, ha a párt elkészíti az 1968–69-es évek tudományos elemzését. Éppen ezért a jelenlegi értékelésünkben elsősorban azokra a kérdésekre irányítottuk a figyelmünket, amelyeknek a tisztázása a CSEMADOK jelenlegi munkája szempontjából elengedhetetlenül szükséges.

Értékelni kívánjuk munkánkat kritikusan, nyíltan, őszintén. Elsősorban az 1968–69-ben kifejtett tevékenységünket kívánjuk megítélni. A bizottság közvetlen feladata ez volt. Azonban hangsúlyoznunk kell azt, hogy az említett két esztendő nem képez szigetet a CSEMADOK életében. Az 1968–69-ben történeteknek előzményei vannak. Az elmúlt húsz évnek megvannak a nagy pozitívumai, ugyanakkor hibái és tévedései is. Ahogy helytelen lenne tagadni az elmúlt húsz év eredményeit, ugyanúgy helytelen lenne mindent hibásnak minősíteni, amit 1968–69-ben tettünk.

A CSEMADOK nem egyedüli kifejezője a csehszlovákiai magyar köz- és szellemi életnek, csupán egy tényezője. Ezért az 1968–69-es évek értékelése a csehszlovákiai magyarságot illetően csak úgy lehet teljes és hiteles, ha sor kerül a többi magyar intézmény és szerkesztőség 1968–69-ben kifejtett tevékenységének értékelésére is.

Értékelésünk kiindulási pontjául szövetségünk 1968–69-ben elfogadott dokumentumait vettük. Úgy gondoltuk, hogy ezek megítélése viszonylag objektív képet adhat munkánkról.

A CSEMADOK KB 1968. március 12-i állásfoglalásának felülvizsgálása és értékelése

A január utáni fejlődés a politikai élet előterébe hozta az ország föderatív átszervezését és ezzel a nemzetiségi kérdést is. A kérdés megoldására irányuló törekvésben a párt támaszkodni kívánt a nemzetiségek objektív és öntevékeny részvételére. Az általános társadalmi aktivitás során, amelyet a párt januári politikája szült, aktivizálódtak a Nemzeti Front szervei és szervezetei. Így szinte természetesnek tűnik, hogy a párt megfelelő nemzetiségi politikai szervek híján a CSEMADOK-hoz fordult azzal a kéréssel, hogy a január után kibontakozott politikai folyamattal kapcsolatban állást foglalva tegye meg javaslatait a nemzetiségi kérdés megoldásához. A CSEMADOK vezetősége igen helyesen annak a nézetnek adott hangot, hogy célszerűbb lenne, ha a nemzetiségeknek a kérdés megoldásában való tevőleges részvétele a párt és az állami szervek keretében érvényesülne, ha elsősorban a párt és állami szervek tennének kellő javaslatot a nemzetiségi kisebbség problémáinak megoldására. Miután a CSEMADOK vezetőinek

413 Helyesen: statútuma.

414 A CSKP cseh nyelvű elméleti és politikai folyóirata.

415 A Nemzeti Front és a politikai rendszer.

ezt a véleményét nem akceptálták és ismételten megbízták őket a javaslat előterjesztésével, kezdtek hozzá annak feldolgozásához, kiindulva az SZLKP KB azon anyagaiból, melye[ke]t a XIII. kongresszust megelőzően egy bizottság dolgozott fel Július Sefránek professzor vezetésével.

A CSEMADOK a nemzetiségi politika akut problémáinak megoldását segítő szándékkal kidolgozta az elvitathatatlanul marxista–leninista szellemű javaslatát. A párt részéről megnyilvánuló bizalom és az akcióprogramról folytatott nyilvános vita módot adott arra, hogy a CSEMADOK állásfoglalása a sajtóban is napvilágot lásson. Szervezetünk vezetősége annak a reményében tette közzé állásfoglalását, hogy a pártszervek felkérésére készült, a lenini jogegyenlőségi elvekből kiinduló, marxista–leninista szellemet tükröző javaslata megszilárdítja a magyar dolgozók szocializmusba vetett hitét, a párt iránti bizalmát és hogy a párt új vezetősége az ország föderatív átrendezésével egy időben megoldja a nemzetiségi kisebbségek évtizedes problémáit is.

A CSEMADOK KB márciusi állásfoglalása nagy visszhangot keltett a dél-szlovákiai magyar és szlovák lakosság körében, pozitív és negatív értelemben egyaránt.

Az állam föderatív átszervezésére tett javaslatokat a magyar dolgozók széles tömegei örömmel üdvözölték azt remélve, hogy ezáltal jobb megoldást nyer a Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzete is. Így érthető, hogy a föderáció gondolata a CSEMADOK szerveiben és szervezeteiben, ill. a tagság körében széleskörű aktivitást váltott ki.

[...] ⁴¹⁶

A szlovák közvélemény a CSEMADOK március 12-i állásfoglalását tudatos elferdítésben ismerte meg. A szlovák nyelvű lapok teljes szövegét nem közölték, hanem kitalált állításait cáfolták és közhangulatot szítottak ellene. E tény módot adott arra, hogy a jobboldali nacionalista erők a CSEMADOK állásfoglalásán keresztül, egyes túlzott követeléseket felnagyítva a nemzetiségi kérdés megoldása marxista–leninista koncepciójának alapelveit támadják. Több olyan cikk látott napvilágot a szlovák sajtóban, melynek szerzői (Gáfrik, Olšinský, dr. Okáli) bizalmatlanságot ébresztettek a nemzetiségek iránt.

A nemzetiségellenes nacionalista kampány a „38-ak” pezinoki tanácskozásával indult meg, amely nyíltan irredentizmussal, a köztársaság egységének megbontásával vádolta Lőrincz Gyulát és rajta keresztül a CSEMADOK-ot. Áldatlan, a frontokat sokszor teljesen elködösítő, egymást kölcsönösen befolyásoló vitasorozat bontakozott ki, mely a forrpontig hevítette a nemzetiségi érzelmeket Dél-Szlovákiában.

A CSEMADOK KB elnökségének kezdeményezésére és többszöri sürgetésére Pecho elvtárs, az SZLKP KB ideológiai titkára 1968. április 30-ra megbeszélést hívott össze, melyen néhány kérdés tisztázódott, s melynek eredményeként a PRAVDA közölte a CSEMADOK KB állásfoglalásának autentikus szövegét.

Ma, az egymás után napvilágot látó dokumentumok fényénél 1968 és 1969 tavasza mindnyájunk szemében más megvilágításban tűnik. A CSEMADOK márciusi állásfoglalását és az azt követő nemzetiségi viszályokat, akkori törekvéseink realitását vizsgálva, figyelembe kell vennünk, hogy azok milyen szerepet tölthettek be egy burkoltan induló, egyre nyíltabbá váló és végső kimenetelében a szocializmus felszámolására irányuló fo-

416 A kihagyott rész a párt- és állami szervek nemzetiségekkel kapcsolatos nyilatkozataival foglalkozik.

lyamatban. Meg kell mondanunk, hogy a szenvedélyektől fűtött, nemzeti indulatoktól feszülő légkör a jobboldali erők bomlasztó tevékenységének kedvezett, a párt vezető szerepének gyengítését szolgálta. Azonban semmiképp sem érthetünk egyet az olyan véleményekkel, melyek ezzel összefüggésben teljesen negatívan próbálják bemutatni a CSEMADOK KB 1968. március 12-i állásfoglalását, s ezzel a nemzetiségi viszálykodásért a CSEMADOK-ot téve felelőssé.

[...] ⁴¹⁷

A márciusi állásfoglalás kitételei közül mai szemmel nézve elsősorban a dél-szlovákiai járások átszervezésére tett javaslat szorul átértékelésre.

Ma már világos, hogy egy területi átszervezés, új területi közigazgatási egységek kialakítása, a gazdasági és egyéb aspektusokkal együtt, a lakosság etnikai összetételét is figyelembe vevő szempont érvényesítése az ország általános politikai helyzetének konszolidáltságától és a megoldásra váró problémák hierarchiájától válik függővé.

A nemzetiségi szempont e tekintetben nem lehet egyedüli, a mindent meghatározó szempont, de semmilyen körülmények közt nem elhanyagolható körülmény. E javaslat megvalósítása csak az egész országot érintő közigazgatási-politikai változások részeként jöhet számításba. A területi átrendezést illető javaslatunkat az általunk felvetett időben és feltételek közepette ma már irreálisnak tartjuk.

A CSEMADOK KB 1968–69-ben elfogadott dokumentumainak felülvizsgálása és értékelése

A CSEMADOK KB márciusi állásfoglalása után először 1968. június 8–9-én Duna-szerdahelyen tartott ülést. Ez a tanácskozás magán viselte az egyre feszültebbé váló politikai légkör hatását és a népeink körében fellángolt nacionalizmus nyomát. Az ülés határozata leszögezi: „A CSEMADOK Központi Bizottsága munkájának kiindulópontja és eszmei alapja a marxizmus–leninizmus, meghatározza világnézetünket és gyakorlati tevékenységünket. A CSEMADOK fennállása óta, jelenleg és a jövőben is a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államiságának és egységének alapján állt, áll és állni fog. ...A CSEMADOK Központi Bizottsága a leghatározottabban visszautasítja mindazokat a vádakokat és rágalmakat, amelyek az „Állásfoglalásunk” megjelenése óta különböző fórumokon és az egyes lapok hasábjain szervektől, vagy magánszemélyektől a CSEMADOK-ot mint szervezetet és Lőrincz Gyula elvtársat mint a Csemadok KB elnökét érték. ...ugyanakkor visszautasítja azokat a hangokat, amelyek a CSEMADOK-ot úgy igyekeztek feltüntetni, mint olyan szervezetet, amely a magyarság érdekeit elárulja és elárulta. Ezzel egy időben a Központi Bizottság, a CSEMADOK mint a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége elhatárolja magát mindazoktól a személyektől és szervektől, akik a magyarság soraiból nemzetiségi gyűlöletet szítanak, nacionalista befolyást akarnak gyakorolni, vagy a köztársaság és a párt alapjaival és eszméivel fordulnak szembe. A Központi Bizottság kijelenti, hogy most és a jövőben is, mindenkor eszmei harcot folytat a [nacionalista] nézetekkel szemben, ha mindjárt a demokratizálódás leple mögé rejtőz-

417 A kihagyott rész a nemzetiségi súrlódások kiváltó okaival foglalkozik.

nek is.” E mai szemmel is helyes megállapítások, döntések mellett azonban tartalmaz e határozat zavaros, tisztázatlan kitételeket is, amikor divatos szólamokhoz folyamodva a határozat 6. pontjában a „demokratikus szocializmusról” beszél.

A nemzetiségi viszályok megszüntetése szempontjából pozitív szerepet töltött be a CSEMADOK tagságához szóló felhívás. A KB együttműködésre szólította fel a Matica slovenskát. E kezdeményezés sajnos egy-két reakciótól eltekintve több hónapon keresztül visszhangtalan maradt.

E dokumentumokról tudnunk kell, hogy hosszú és szenvedélyes vita eredményei. A dunaszerdahelyi KB ülést pozitív tartalma ellenére is bizonyos szűklátókörűség jellemezte, amely különösen az ülés határozata 6. pontjában jut kifejezésre. Hibaként kell értékelnünk, hogy a szenvedélyes vita csupán a nemzetiségi kérdés problémáira korlátozódott. A vitázók nem vették észre és nem keresték a nemzetiségi súrlódások s az akkor már egyre érzékelhetőbbé váló, országos méretű, antiszocialista jelenségek – a pártellenesség, szovjetellenesség, a testvéri országok politikájának lebecsülése – közötti összefüggéseket. A nacionalizmus fellángolása, a nyílt sajtókampány, a nemzetiségek ellen indított támadások részét képezték a szocializmus létére törő erők bomlasztó tevékenységének. Sajnos, az ülésen nem bontakozott ki az események és jelenségek szélesebb összefüggésekbe ágyazó szemlélete.

A vitába bekapcsolódó fiatalok is türelmetlen hangot ütöttek meg. A drámai hangvételű felszólalásokban egyes tények, jelenségek végleges eltűzése, a nemzetiségi politikában eddig elért eredmények lebecsülése a burzsoa csehszlovák köztársaság nemzetiségi politikájának idealizálása jelentkezett.

A KB ülésen kibontakozott vita hevességének és ellentmondásosságának megnyilvánulása volt az a kommunisták felelősségét terhelő tény is, hogy a választásokat megelőzően a pártönkíüliek, a kommunisták beleegyezésével ülést tartottak.

Az ülésen elfogadott dokumentumok és az újonnan megválasztott kommunista többségű elnökség azt bizonyítja, hogy a néhány radikálisabb fellépésű jelenlévő által szorgalmazott, de végeredményben valamennyi pártönkíülit magával ragadó kezdeményezés nem játszhatott döntően negatív szerepet – a benne rejlő potenciális veszélyt (a vezetőségre gyakorolt nyomást) a pártcsoporthoz, a kommunistáknak nagy részben [sikerült] elhárítani.

Ennek ellenére tanulságul szükséges rögzíteni: a CSEMADOK KB kommunista tagjainak sokkal nagyobb felelősségérzettel kell viselkedniök a párttal és az eszmével szemben és semmilyen körülmény közepette sem szabad a harc, a vita, a meggyőzés helyett a hallgatást vagy a félreállást választani.

A Központi Bizottság dunaszerdahelyi ülése a szervezeti élet szempontjából is változást hozott. Mivel Lőrincz Gyula elvtársat az Új Szó főszerkesztőjévé nevezték ki, és emiatt leköszönt a CSEMADOK KB elnöki funkciójáról, a szervezet élére Dobos László elvtársat állította a Központi Bizottság. A tanácskozás során újraválasztották a KB elnökségét is. Az új elnökségbe[n] is túlsúlyba kerültek a párttagok. A KB ülésén eluralkodott légkör, főleg a pártönkíüliek nyomására olyan személy is bekerült az elnökségbe, aki nem volt méltó a bizalomra.⁴¹⁸ Az elnökség szociális összetételében az előzőhöz képest nem történt változás.

418 Az utalás Duray Miklósról vonatkozik, akit az ifjúsági mozgalmak képviselőjében, a pártönkíüliek kezdeményezésére választottak be a KB Elnökségébe.

Az 1968. augusztus 21–29-e között elfogadott dokumentumok fölülvizsgálása és értékelése, a „Gabonaváros” rádióadó kérdése

A CSEMADOK 1968. augusztusi állásfoglalásának és magatartásának értékelése során azt kell látnunk, hogy milyen szerepet töltött be a ma már lelepleződő jobboldali és antiszocialista erőknek a szocialista rendszer felszámolására, a hatalom elorzására törekvő aknamunkájában. Meg kell mondanunk: A CSEMADOK azáltal, hogy a CSKP elnökségének és az állam legfelsőbb határozatainak szellemében járt el, követelve a szövetséges csapatok kivonását, politikai hibát követett el, mely végső kihatásában ártott a szocializmus ügyének és érdekeinek. A szövetséges csapatok internacionalista segítségével azt a célt szolgálta, hogy jelenlétükkel kedvező helyzetet teremtsenek az egészséges erők felülkerekedéséhez. Meggyőződésünk, hogy szervezetünk felelősségének mértékét is csak e – augusztus 21-ével kezdődő és több szakaszból álló – konszolidációs folyamat egészébe ágyazva tisztázhatjuk.

A CSEMADOK elnökségének augusztusi határozatai és felhívásai elsősorban józanságra, nyugalomra, megfontoltságra, a szocializmus vívmányainak védelmére intétték szervezetünk tagjait. Arra szólították fel szövetségünk tagságát, hogy szigorúan kövesse a hivatalos párt- és állami szervek utasításait. Az elnökség augusztus 26-i ülésének határozata arra szólítja fel a magyar dolgozókat, hogy megszakítás nélkül folytassák a termelő munkát. Nem kétséges, hogy ezek a felhívások hozzájárultak a csehszlovákiai magyarság magatartásának alakításához.

A KB szerveinek dokumentumaiban nincs egyetlen olyan megfogalmazás sem, mely nyílt, kampányszerű, szovjetellenes hangulatkeltést kezdeményezett, ill. szovjetellenes hisztériát keltett volna. A CSEMADOK határozatai sokkal józanabb magatartásról tanúskodnak, mint az SZNT vagy a felettes szervének, a Nemzeti Frontnak a határozatai.

Köztudott, hogy a csehszlovákiai magyarság zöme megkönnyebbüléssel fogadta a szövetségesek beavatkozását, hiszen az előző hónapok magyarellenés hajszája, a párt vezetőinek közönye után ebben az egészséges kibontakozás s a megoldás lehetőségét látta.

A csehszlovákiai magyarság és a CSEMADOK magatartásában ösztönösen védekező mozzanatok is komoly szerepet játszottak. A hónapokig tartó magyarellenés hajsza magával hozta a köztársaság egységét megbontó konfliktusok veszélyét is. Az elmúlt 50 év szomorú történelmi tapasztalatai, a CSEMADOK szellemének 20 éves tradíciója, a CSEMADOK-ra szórt vádak és gyanúsítgatások, hogy az ország egységére tör, arra intették a CSEMADOK vezetőit, hogy a köztársaság iránti hűséget bizonyítva felsorakozzanak a párt vezetősége mellé, hogy ne térjenek el a párt vezetőségének irányelveitől, az állami és pártszervek politikai vonalától. Azt, hogy a köztársaság egysége megbontásának veszélyével számoló CSEMADOK-állásfoglalás nem alaptalan feltételezésekre épült, igazolták G. Husáknak a CSEMADOK KB 1968. szeptember 7-i tanácskozásán mondott szavai is: „Úgy vélem, hogy ez az időszak a csehek és szlovákok, valamint a szlovákok és a csehszlovákiai magyarok közötti kapcsolatok próbaköve volt, és megmondom a vé-

419 A kihagyott rész a KB 1968 augusztusa és 1969 novembere közötti üléseit és az azokon elfogadott dokumentumokat ismerteti.

leményemet: ebben a mi magyar polgártársaink is kiválóan helyt álltak, és ezt nagyra értékelem.” E nagy fontosságú KB ülés után a CSEMADOK az ország társadalmi viszonyának konszolidálásán fáradozott, s a nemzetiségi kérdés megoldásának szorgalmazását e folyamat részének tekintette.

Az 1968 augusztusában elfogadott dokumentumokat a CSEMADOK KB elnökségének 1969. szeptember 4-i, valamint a CSEMADOK KB november 9-i ülése átértékelte és a bennük megnyilvánuló politikailag helytelen és ártalmas tételeket visszavonta. Egyben utasította az alsóbb szerveit, hogy hasonlóan vizsgálják felül a dokumentumaikat és hatálytalanítsák minden politikailag káros határozatukat.

[...] ⁴²⁰

A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésének értékelése

A CSEMADOK Központi Bizottságának 1968. március 12-i ülése határozatot fogadott el a CSEMADOK X. rendkívüli országos közgyűlésének összehívására. A Központi Bizottság elnöksége a CSKP és az SZLKP akcióprogramjának nyilvánosságra hozatal után a KB június 8-9-i ülése elé terjesztette a napirendi javaslatát. A Központi Bizottság úgy döntött, hogy a helyi szervezetek rendkívüli küldöttválasztó taggyűléseit 1968 szeptemberében, a járási szervezetek a rendkívüli járási konferenciát 1968 októberében tartják meg.

Az 1968-ban kialakult bonyolult helyzet miatt a közgyűlés összehívását a párt illetékes szerveinek tanácsára többször elhalasztottuk. A párt politikájának tisztázatlansága, az ország politikájának válsága lehetetlenné tette, hogy 1968 decemberében, majd 1969 januárjában összehívassuk a közgyűlésünket, ezért megtartására csak 1969 márciusában került sor, amikor a párt legfőbb politikai törekvései már tisztábban kirajzolódtak.

[...] ⁴²¹

A közgyűlés vitája nyílt és szókimondó volt. Felszólalásra 49[-en] jelentkeztek, az időhiány miatt azonban csak 29 felszólalásra került sor. A vitázók túlnyomó többsége konkrét adatokkal alátámasztva jellemezte a CSEMADOK és a csehszlovákiai magyarság helyzetét és szerepét társadalmunkban. A vita során felmerültek Dél-Szlovákia égető gazdasági, szociális és társadalmi problémái.

A közgyűlés vitáját nagy mértékben befolyásolták az egész társadalmunk életében lejátszódó politikai, társadalmi és gazdasági események, valamint a nemzetiségek helyzetéről szóló alkotmánytörvény, illetve az a tény, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács még nem tárgyalta az alkotmányban meghatározott törvényeket. Kedvezőtlenül befolyásolta a vitát az, hogy a közgyűlést megelőző időben egyes lapok (Kultúrny život, Matičné čítanie) az újból fellángoló nemzetiségi viták során helytelen nézeteket vittek a köztudatba a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatban és uszító cikkeket jelentettek meg a CSEMADOK és a csehszlovákiai magyarság ellen.

420 A kihagyott rész visszautasítja azt a feltételezést, hogy az 1968. augusztusi megszállás után illegálisan sugárzó „Gabonaváros” rádióadót a Csemadokból irányították volna.

421 A kihagyott rész a küldöttválasztó járási konferenciákat és az új KB megválasztását ismerteti.

Kritikusan el kell mondanunk, hogy a közgyűlés vitája nem volt egyértelműen pozitív. A vitára rányomta bélyegét az 1969-es esztendő kezdeti hónapjainak politikai légköre. A vitában szélsőséges, nemzetieskedő, nacionalista hangvételt is érvényesített[ek]. Érdekes módon érvényre jutott egy szinte XIX. századi hangoskodó magyarkodás, amivel sem akkor, sem most nem érthetünk egyet, nem helyeselhetjük. Hangot kapott ezen kívül a kispolgári radikalizmus is, amely egyrészt a közgyűlés vitájában, majd később a KB első ülésén szinte diktatórikus módon igyekezett érvényt szerezni akaratának. A közgyűlés egyértelműen állást foglalt a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egysége, a proletár internacionalizmus eszméje és a párt vezető szerepe mellett. Hangsúlyozta Dél-Szlovákia szlovák és magyar nemzetiségű lakossága egységének fontosságát a teljes egyenjogúság alapján.

A rendkívüli közgyűlés azt bizonyította, hogy a CSEMADOK tagságának túlnyomó többsége 1968-ban politikai érettségéről, a szocializmus ügye melletti kiállásáról tett bizonyosságot. Az elmúlt 20 év eredményes munkáját jutalmazta a közgyűlésen átnyújtott Munkaérdemrend is.

Ez értékelés kapcsán el kell utasítanunk azokat a nézeteket, melyek a X. rendkívüli országos közgyűlést a párt politikájával szembeszegülő próbálkozásnak, a pártra gyakorolt nyomásnak minősítik. Tudnunk kell, hogy az elnökség a KB 1969. március 8-i határozata értelmében a közgyűlés alapvető dokumentumait az SZLKP Központi Bizottsága és a Nemzeti Front illetékes szerve elé terjesztette, melyek különböző módosító javaslatok figyelembevételére után egyetértettek azokkal. A közgyűlés összehívására a párt-szervek tudtával, azok beleegyezésével a párt intencióinak szellemében került sor. A közgyűlés egyértelműen hitet tett a párt vezető szerepe mellett.

[...] ⁴²²

A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott program és szervezeti szabályzat

Az 1968-as év ellentmondásos politikai helyzete, ha nem is döntő mértékig, de viszatükröződik a CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott alapvető dokumentumok, program és szervezeti szabályzat egyes pontjainak szellemén is. Szükséges, hogy ezeket a dokumentumokat eszmeileg és politikailag átértékeljük, megállapítsuk pozitívumaikat és hibáikat, hogy azokat a CSEMADOK 1971-ben esedékes rendes közgyűléséig szervezetünk munkájában szem előtt tarthassuk, hogy e pozitívumokra építve elkerülhessük a hibákat. Az 1971-ben tartandó XI. közgyűlésnek lesz a feladata, hogy a szervezet számára szükség szerint új programot és szervezeti szabályzatot fogadjon el.

A rendkívüli közgyűlésen elfogadott program igen helyesen a CSEMADOK két évtizedes munkájának pozitív eredményeit és tapasztalatait tartja kiindulási pontjául. Hangsúlyozza, hogy: „az elért eredmények és tapasztalatok – sokszor nehéz körülmények között folytatott fáradtságos szervező, kulturális-népnevelő munkának a gyümölcsei – az alakulástól egyre gyarapodó CSEMADOK-tagság lelkes odaadó munkájának köszönhetőek”. Ugyanakkor megállapítja, hogy az elmúlt két évtized „nem volt mentes a CSEMADOK-ot is érintő társadalmi deformációktól” – mégis a szövetség határozottan pozitív, a csehszlovákiai magyarság életét formáló erőként hatott.

422 A kihagyott rész visszautasítja azt a vádat, hogy a Csemadok új Központi Bizottságának megválasztása törvényellenes módon történt volna.

Szervezetünk érdeke, hogy a program felsorolt kétségtelenül pozitív vonásai, alapelvei és célkitűzései mellett világosan lássuk azokat a homályos, tisztázatlan és téves megfogalmazásait is, amelyek az 1968-as év és az 1969-es év elejének politikai válságából erednek. Az egyes gondolatok, tételek megszövegezése magán viseli az akkori helyzetben használt politikai frazeológiát, s nem mentes a kor politikai frázisaitól sem.

E sok szempontból külsőséges hibák mellett mai szemmel felszínesnek tűnik az akkori helyzet politikai elemzése, hiányos a programteljesítés feltételeinek számbavétele, felsorolása és nem kielégítő a legfőbb kérdésekben elfoglalt alapállás megszövegezése. Így pl. hivatkozik a CSKP akcióprogramja nemzetiségi kérdésre vonatkozó tételére, mint szilárd alapokra, pedig az akcióprogram csak hézagpótló, átmeneti időszakra érvényes pártdokumentumnak készült. Köztudott ugyanis, hogy a párt hosszúlejárátú, általánosan érvényes programját egyedül a kongresszus hivatott jóváhagyni, amelynek összehívását az akcióprogram kilátásba is helyezte.

A párt vezető szerepének általános társadalmi gyöngülését tükrözi, hogy a CSEMADOK programja nem egyöntetűen és félreérthetetlenül fogalmazta meg a párt politikájához való viszonyát. Míg egyes fejezeteiben határozottan „társadalmunk vezető erejének” ismeri el és a „párt vezető szerepét szem előtt tartva” kíván hozzájárulni társadalmunk továbbfejlesztéséhez, addig másutt szinte a politikai partner szerepét vállalja magára és „aktív résztvevőként” akar bekapcsolódni a nemzetiségi politika intézésébe. Úgy beszél a CSEMADOK-ról, hogy az partnerként „összehangolja tevékenységét a párt munkájával”, igaz, hogy másutt határozottan leszögezi, hogy „ezt a szerepet nem politikai pártként tölti be, hanem olyan tömegeket mozgósító társadalmi szervezetként, mely az internacionalizmus szellemében fejti ki társadalmi-kulturális tevékenységét”. Ezzel azonban az ellentmondás teljesen nem oldódik fel.

E kérdés tisztázatlansága tükröződik a Nemzeti Frontban betöltendő szerep tételeire is, ahol a program értelmében a CSEMADOK nem csak a szervezet tagjainak érdekelt, de az egész „csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeinek” képviselőjét veszi magára és „kifejezésre juttatja a magyar nemzetiség sajátosságaiból származó igényeket”. Természetesen a CSEMADOK nem vállalhatja az egész csehszlovákiai magyarság érdekeinek mindenirányú szolgálatát, hiszen az osztársadalmi [érdekek] – tehát a csehszlovákiai magyarság osztársadalmi érdekeinek kifejezője és védelmezője egyedül a párt lehet. Ezért a Nemzeti Front szerveiben nem csak a CSEMADOK „reprezentálja a csehszlovákiai magyarságot, mint etnikai csoportot”, s nem lehet egyedüli „gondozója a nemzetiség szellemi kincseinek, tolmácsolója társadalmi, politikai és kulturális szükségleteinek” s a választások során nem léphet fel mint versengő partner, nem tömörítheti a magyar képviselőket, mint ahogy azt a program megfogalmazza.

Hamis illúziókat ébreszthet a program azon megfogalmazása is, ahol az egész csehszlovákiai magyarság nevében, érdekében szól. Nem helyes a zárótételnek az a mondata sem, amely leszögezi: „Szövetségünk a tagság és az egész csehszlovákiai magyarság érdekeit, szükségleteit és tenni akarását kifejezésre juttató programot hagy jóvá.” Ez enyhén szólva túlzás, hiszen a csehszlovákiai magyarság több alapvető társadalmi, gazdasági, politikai törekvését, szükségletét társadalmunk minden rétegére és szociá-

423 A kihagyott rész a program egyes fejezeteit ismerteti.

lis csoportjára kiterjedően nem vizsgálja és foglalja magába. Szervezetünk programja csak részben, bizonyos vonatkozásaiban és mozzanataiban tükrözi „az egész csehszlovákiai magyarság szükségleteit, tenni akarását”, semmi esetben sem teljes egészében, hiszen azt egy-egy vonatkozásban a többi társadalmi szervezet is, általános értelemben pedig a párt törekvése foglalja magába. Ez a dimenzióbeli tévedés a program alapállásának tisztázatlanságából ered, abból, hogy a párt vezető szerepének összállami gyengülése funkcióbeli zavarokat okozott az egész csehszlovák társadalomban, a társadalom intézményei és a társadalom szervezetei között. Az 1968 januárjában bekövetkezett változások után ugyanis a párt nem találta meg azokat az új eszközöket, amelyekkel a lehető leghatékonyabban érvényesíthette volna vezető szerepét a bonyolult szerkezetű társadalmi rendszerünkben. Ilyen körülmények között a régi eszközök felrúgása csak káoszt eredményezhetett és a hatalom meggyengülését szolgálta. Ebből eredően 1968-ban néha a CSEMADOK-ban is szem elől tévesztettük, hogy a szocializmus nem csak nemzetiségi kérdés, nem csak gazdasági, politikai, társadalmi és világnézeti kérdés, de hatalmi kérdés is. Sőt, elsősorban hatalmi kérdés! A társadalom atomizálódása, a társadalom egyes csoportjainak elkülönülése akaratlanul is a szocialista hatalmat gyengítette.

X X X

A CSEMADOK programjában fellelhető fogyatékok kihatottak a szervezeti szabályzat egyes pontjainak megszövegezésére is, nevezetesen a II. fejezet 4. pontjának második és harmadik bekezdés[ér]e, amelyek leszögeznek, hogy a CSEMADOK: „kifejezi és védi a csehszlovákiai magyar nemzetiség társadalmi, kulturális érdekeit és szükségleteit s javaslataival segíti a nemzetiségi kérdés marxista-leninista megoldását” – tovább: „szervezi, összefogja és fejleszti a csehszlovákiai magyar nemzetiség társadalmi, nemzetiségi és kulturális életét, őrzi és fejleszti szellemi kincsét és reprezentálja a Nemzeti Front szerveiben mint etnikai csoportot”.

A szervezeti szabályzat ezen pontjaira ugyanaz vonatkozik, mint amit a CSEMADOK programja hasonló kitételeivel kapcsolatban már elmondtunk.

Mai szemmel nézve általános tanulásgként vonhatjuk le, hogy ingatag, konszolidálatlan társadalmi, politikai viszonyok közt, amikor a társadalom vezető erejének, a pártnak sincs minden vonatkozásban kialakított, világos programja, az egyes társadalmi szervezetek nem dolgoz[hat]nak ki maguk számára hibátlan programot, mert csak a párt programja alapján tisztázhatjuk véglegesen célkitűzéseiket, feladatukat, a társadalomban betöltött szerepüket. A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott dokumentumok teljes mértékig igazolják ezt a tanulást. Éppen ezért helyes, ha a KB kifejti velük kapcsolatban az álláspontját, megállapítja mi helyes, mi az, amire építeni lehet a munkában és mi a helytelen, a hibás, hogy ezeket szem előtt tartva elkerülhessük a további hibákat, fogyatékokat. Természetesen a CSEMADOK programjában és szervezeti szabályzatában mutatkozó fogyatékok végleges kiküszöbölése csakis az elkövetkező közgyűlésen lehetséges.

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-3, géppel írt tisztázat

Pozsony, 1970. május 9. Az Új Szó Csemadokot támadó írása, amellyel kezdetét veszti a szövetség 1968–1969-es tevékenysége és vezetése elleni sajtókampány.

ÉN ÍGY LÁTTAM...
A CSEMADOK-ban történt

Az 1968-ban hazánkban végbement politikai változások hatással voltak a CSEMADOK életére is, mind pozitív, mind negatív értelemben. Pozitív értelemben beszélhetünk arról, hogy az akkori helyzet lehetővé tette a nemzetiségi problémák megoldásánál mutatkozó múltbeli torzulások helyrehozását, a nemzetiségi kérdés igazságos rendezésének meggyorsulását, létre jöhetett a március 12-i állásfoglalás, ami szerintem őszinte megnyilvánulás volt, segíteni akarás a pártnak a nemzetiségi problémák megoldásánál. A javaslat megjelenésekor már érezhető volt a jobboldali erők előretörése. A hírközlő eszközökben egyesek hisztériát igyekeztek kelteni a CSEMADOK javaslatával kapcsolatban, ahelyett, hogy józanul mérlegelték volna a beadványt. Kezdetben vita alapját képezte, hogy az állásfoglalás megjelenjen-e a sajtóban, vagy elég lesz, ha csak az illetékes párt- és állami szervek szereznek róla tudomást. Utólag megállapíthatjuk, hogy az állásfoglalás nyilvánosságra hozatalával akaratlanul is hozzájárultunk a nacionalista hangulat továbbgyűrűzéséhez. Az állásfoglalás megmozgatta a magyar burzsoá nacionalista elemeket is. Érezhető volt ez a CSEMADOK némelyik járási bizottsága állásfoglalásának szövegezésénél.

A jobboldali opportunisták és nacionalisták tagadták és semmibe vették az eddigi eredményeket, dilettantizmussal vádolták az apparátus régebbi dolgozóit. Megindult a CSEMADOK-ban a tisztséget betöltő egyének rágalmazása, azok tehetetlenségének bizonyítása, a magyarsághoz való viszonyuk kétségbe vonása stb. Az egyre erősödő jobboldali demagógia hatása az 1968. június 8–9-én Dunaszerdahelyen tartott központi bizottsági ülésen jutott kifejezésre, mikor az ülésre meghívott 25-30 idegen személy, az ifjúsági klub-vezetők, és a MISZ tanácsstagok jelenléte kedvezőtlenül befolyásolta a központi bizottság pártonkívüli tagjainak nézeteit, sőt a párttagokét is. Így jött létre „kont-rasztként” a pártcsoport ülésére az úgynevezett „pártonkívüliek” értekezlete, ahol az egyes MISZ tanácsstagok voltak a hangadók és „vitték a prímet”.

Megkönnyítette a bomlasztó szándékú személyek munkáját, hogy a központi bizottsági ülésen az apparátus tagjai, a járási bizottságok elnökei nem juthattak szóhoz „az idő rövidségére” való hivatkozással. Ugyanakkor az említett elemek megbízottjai korlátlanul kifejtették nézeteiket. A központi bizottság új elnökségének megválasztásakor az apparátus tagjainak, a járási bizottságok elnökeinek a szavazás időtartamára el kellett hagyniuk a helyiséget, de az ifjúság képviselői a teremben maradtak, közbeszólhattak.

A CSEMADOK-ban így végbemenő „megújhodási” folyamat megnyitotta az utat az úgynevezett „progresszivisták” határt nem ismerő követeléselei előtt. Egyre inkább előtérbe került az a gondolat, hogy a CSEMADOK-ot vezetni csakis az eddig „félreállított” értelmiség hivatott, tekintet nélkül arra, hogy kinek milyen a viszonya a szocialista rendszerhez, vagy magához a CSEMADOK-hoz. Megindult a magyar értelmiség felkutatása, „rátermett” egyének keresése az előre eltervezett politikai és közéleti funkciókba.

A CSEMADOK az egyre erősebben követelőző elemek nyomására egyre inkább politikai jelleget öltött, amit az új program is kifejez. Ez a program a politikai célkitűzések

mellett a hangsúlyt a tudományos munka végzésére irányította s megkezdődött a központi apparátus ilyen kérdésekkel való feltöltése. Az új program megvalósításának ürügyén egyre sürgetőbb követelményként merült fel egy új központi bizottság felállítása, amelyre 1969 tavaszán került sor.

A CSEMADOK új programja, szerintem, az akkori zűrzavaros politikai helyzetet tükrözi és egyes részei politikailag helytelenek. A tudományos munkával foglalkozó részének születésekor az volt az elképzelés, hogy a magyar értelmiség 90 százaléka bekapcsolódik annak gyakorlati megvalósításába. Az azóta elmúlt két év azt igazolja, hogy ez is csak illúzió maradt, mert az az értelmiségi, aki távol tartotta magát a CSEMADOK-tól a múltban (tisztelet a kivételnek) továbbra is passzív.

Az augusztus 21-i események után a jobboldali erők, érezve a húrok szűkülését, még vadabb propagandába kezdtek a Szovjetunió és a szövetséges országok ellen. E „hangulathullám” a CSEMADOK-ban is éreztette hatását. Az ellenséges propagandától túlfűtött érzelmeket nem csillapította a CSKP KB novemberi és decemberi plenumának határozata, és a nyugalomra intő felhívások sem. Ilyen körülmények, politikai ingadozás közt került sor a CSEMADOK X. rendkívüli országos közgyűlésének előkészítésére, illetve összehívására. Az új irányvonal „új embereket” kívánó elve alapján sikerült a CSEMADOK központi bizottságából kirekeszteni számos munkást és efsz-tagot, holott a CSEMADOK tagságának 80 százalékát az említett két osztályhoz tartozók alkotják.

Az elmondottakból is látható, hogy a jobboldali oportunizmus módszerei a CSEMADOK-ban is érvényesültek. Szerintem elsősorban azért, mert hiányzott a vezetőségnek a felismerésnek az a foka, hogy ráébredjen: a kétarcú játék a szocialista rendszer megdöntésére irányult. Bármennyire is nehéz, le kell vonni a tanulságot, hogy az, ami történt, ne ismétlődhessek meg soha.

GŐGH LÁSZLÓ,
a CSEMADOK KB titkárságának dolgozója

Új Szó, 1970. május 9. 5. p.

118

Pozsony, 1970. május 11. Határozat a Csemadok KB üléséről, amely amellet, hogy általában pozitívan ítélte meg a szervezet 1968–1969-es tevékenységét, törölte a szövetség dokumentumainak egyes kitételeit, s több személyi változást hajtott végre vezető testületeiben.

Határozat a CSEMADOK KB 1970. május 11-i IV. üléséről

A CSEMADOK Központi Bizottsága 1969. november 8-án⁴²⁴ megtartott ülésén megválasztott bizottság elkészítette értékelését szövetségünk 1968–69-ben kifejtett tevé-

424 Helyesen: november 9-én.

kenységéről. A bizottság elsősorban azokat a dokumentumokat, felhívásokat értékelte, illetve vizsgálta felül, melyeket szövetségünk 1968–69-ben a KB ülésein, valamint a rendkívüli X. országos közgyűlésen fogadott el.

Ennek az értékelésnek alapján a Központi Bizottság a következő határozati javaslatot fogadja el:

1. A Központi Bizottság elfogadja a CSEMADOK 1968–69-ben végzett tevékenységéről szóló értékelést.⁴²⁵

2. A Központi Bizottság megállapítja:

– szövetségünk 1968–69-ben végzett tevékenységének értékelésekor figyelembe kell vennünk mindazokat a társadalmi körülményeket, feltételeket, amelyek a CSKP-ban, a csehszlovák társadalomban, a szövetségünk munkájában is 1968 januárjához vezettek. Elsősorban a Novotný-időszak bürokratikus, adminisztratív irányítási módszereire gondolunk itt. Az 1968 előtti évek légköre rányomta bélyegét a csehszlovákiai magyar köz- és szellemi életre is. A nemzetiségi politika eredményei mellett megnyilvánult ez a nemzeti-ségi kérdés múltjának s jelenének leegyszerűsített értelmezésében és megoldásra váró problémáinak halogatásában. A CSEMADOK nem politikai-nemzetiségi szerv, azonban azáltal, hogy nemzetiségileg vegyes lakosú területen fejt ki munkáját, tevékenységére rányomta, rányomja bélyegét a nemzetiségi politika mindenkori állapota.

A CSKP KB januári ülésének célkitűzései – melyeket a fejlődés további folyamatában a jobboldali, antiszocialista és szovjetellenes erők eltorzítottak, megcáfoltak – a következők voltak: felszámolni a párt- és az államvezetés múltbeli hibáit, fogyatékoságait, deformációit s hozzálátni a csehszlovák társadalom égető problémáinak megoldásához. E célkitűzések természetesen érintették szövetségünk munkáját s magatartását is.

– a január utáni fejlődés a politikai élet előterébe hozta az ország föderatív átszervezésének szükségességét, s ezzel természetesen a nemzetiségi kérdés problémáját is. E kérdés megoldására irányuló törekvésében a párt támaszkodni kívánt a nemzetiségek aktív részvételére. A CSEMADOK a nemzetiségi politika akut problémáinak megoldását segítő szándékkal javaslatot dolgozott ki. E javaslat a nemzetiségi kérdés lenini elvére épülve a párt felkérésére készült. Szövetségünk vezetősége annak reményében tette a javaslatát, hogy ezáltal megszilárdítja a magyar dolgozók szocializmusba vetett hitét, a párt iránti bizalmát, s hogy az ország föderatív átrendezésével egy időben segíti a pártot a nemzetiségek problémáinak megoldásában.

– a CSEMADOK a nemzetiségi kérdés rendesítésére tett javaslata – annak ellenére, hogy nem kívánt vita bontakozott ki a nyomában és a szervezetet s elnökét megbélyegző, elfogult, nacionalista, magyarellenes támadásoknak szolgált ürügyül – pozitív szerepet játszott a nemzetiségekről szóló alkotmánytörvény kidolgozásakor, valamint a nemzetiségi kérdés néhány problémájának intézményes megoldása alkalmából.

– kétségtelen pozitívumként könyvelhetjük el, hogy az állam szövetségi átrendezésével egyidőben sor került a nemzetiségek helyzetét szabályozó alkotmánytörvény elfogadására, nemzetiségi szervek létrehozására, a törvényhozó testületekben és központi végrehajtó szervezetben a nemzetiségek képviselőitének respektálására.

⁴²⁵ Lásd a 116. sz. dokumentumot.

– ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy a CSEMADOK javaslata az egészséges és reális törekvések mellett szélsőséges megnyilvánulásokat is életre keltett, amelyek hozzájárultak a nemzetiségileg vegyes lakosú járások feszültségének fokozásához.

– a CSEMADOK javaslata a reális törekvések mellett illuzórikus elképzelést is tartalmaz. A területi átszervezésre tett javaslat átértékelésre szorul. A nemzetiségi szempont e tekintetben nem lehet elsődleges. A javaslat megvalósítása csak az egész országot érintő közigazgatási változások részeként jöhet számításba. Tény, hogy 1968-ban a föderáció kérdésének felkeltése nyomán a CSEMADOK KB tevékenysége zömmel a nemzetiségi problémákra koncentrált. Igaz, hogy ebben nagy szerepet játszott megoldatlan problémáink sokasága s a föderációért folytatott küzdelem élesedése is. Ugyan-így [a] nacionalista hangvételű vádaskodás elleni védekezésünk.

Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása volt problémáink megítélésének a hangsúlyozott szempontja, ami nem egyszer háttérbe szorította tevékenységünk más alapvetőbb osztályszempontjainak érvényesülését. A csak nemzeti szempontú gondolkodás, a múlt századi romanti[c]izmus segítségül hívása korszerűtlen módszer, és jó szándéka ellenére is az örök sértettség tudatához, a nemzetiségi elszigeteltséghez vezet, viszont a nemzetiségi problémák megoldásának halogatása, a nemzetiségi kérdésben teret ad a régi és új nacionalista koncepcióknak, amelyek egyformán veszélyesek, mert kölcsönösen befolyásolják egymást.

– az elmúlt időszak tapasztalataiból okulva a következő tanulságokat szűrjük le:

a) szükségünk van a kor szintjén álló egészséges nemzeti tudat ápolására. Nemzeti tudatunk ápolása azonban nem lehet öncélú, nem merülhet ki a nemzeti lét jegyeinek egyoldalú hangsúlyozásában;

b) a nemzeti tudat ápolásának feltétlenül össze kell fonódnia a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség eszmeiségével;

c) nemzetiségi problémáink megfogalmazásánál egyeztetnünk kell a nemzetiségi érdekeket az osztálytársadalmi érdekekkel;

d) a CSEMADOK népművelő munkájában továbbra is erősíteniünk kell a nemzeti és internacionalista elvek szükséges összhangját.

II.

A CSEMADOK Központi Bizottsága megállapítja, hogy szövetségünk konkrét munkájával, a társadalmi és politikai problémák iránt tanúsított magatartásával a szocialista eszmeiséget védelmezte. Nem volt kiindulópontja, fészke, támaszpontja pártellenes, antiszocialista és szovjetellenes erőknél. Ha a politikai feladatok megfogalmazásakor az adott helyzet terminológiájával éltünk is, a szocializmus programjától, célkitűzéseitől szövetségünk nem tért el;

– 1968[ban] és 1969-ben elfogadott határozataink, dokumentumaink azt bizonyítják, hogy elhatároltuk magunkat a szövetségünkben is megnyilvánuló szélsőségen nézetektől.

– politikai hibaként kell elbírálni az augusztusi események hisztérikus légkörében elfogadott nyilatkozataink kitételeit, melyeket – más szervezeteknek és szervezeteknek hasonló jellegű megfogalmazásaival és kitételeivel együtt – a jobboldali erők a maguk céljaira tudtak felhasználni.

– szövetségünkben 1968–69 válságos hónapjaiban sem állt be törés a szervezeti életben és nem szünetelt a népművelési és kulturális tömegmozgalmi munka. Azt is megállapíthatjuk, hogy egyes munkaszakasz[ok]on, népművészeti rendezvények, [a] kulturális-népművelési munka terén minőségi fejlődésnek lehettünk tanúi (pl. a tudományos társaságok megalakítása).

– a Központi Bizottság, s az elnökség határozatainak, felhívásainak értékelésekor megállapíthatjuk, hogy szövetségünk az 1968. augusztus 27-i moszkvai megállapodástól kezdődően aktív támogatója a párt konszolidációs törekvéseinek. Szövetségünk konszolidációt szolgáló politikai orientációjának megerősödéséhez nagy mértékben hozzájárult Gustáv Husáknak az SZLKP KB akkori első titkárának részvétele és felszólalása szövetségünk Központi Bizottsága 1968. szeptember 8-i ülésén.

III.

Az 1968–69-es évek ellentmondásos politikai helyzete visszatükröződik a X. rendkívüli országos közgyűlés egyes dokumentumaiban. Szükséges tehát, hogy a dokumentumok pozitív tételei alapján végezzük munkánkat az 1971-ben esedékes rendes közgyűlésünkig. Ezért a CSEMADOK Központi Bizottsága leszögezi és hangsúlyozza:

a) szövetségünk szilárd elhatározása, hogy két évtizedes hagyományaihoz méltón a marxizmus–leninizmus eszmeisége alapján végezze további munkáját;

b) minden tevékenységünket a csehszlovák társadalom vezető ereje, Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának szellemében végezzük;

c) szövetségünk hagyományaihoz híven ápoljuk és elmélyítjük Csehszlovákia, valamint a Szovjetunió és a szocialista országok nemzeteinek és nemzetiségeinek internacionalista kapcsolatát, barátságát;

d) szövetségünk központi, járási, helyi szervezeteinek, valamint egész társadalmunknak természetes kötelessége, hogy [a] Csehszlovákia nemzetei és nemzetiségei között fennálló baráti viszonyt és kulturális kapcsolatokat ápolja, elmélyítse;

e) tagságunkat a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség és az egészséges nemzeti öntudat szellemében kívánjuk nevelni és művelni;

f) a CSEMADOK tagságát munkaszeretetre, közösségi szellemre nevelni és a szocialista munkamódszerekre serkenteni;

g) A jövőben szükségesnek tartjuk fokozottabban érvényesíteni az elmúlt húsz év minden pozitív tapasztalatát és tevékenységünk minden területén hangsúlyozni és érvényre juttatni az eszmei folytonosság elvét;

h) harcot folytatunk a szövetségünkben is megnyilvánuló jobboldali nacionalista nézetek, kispolgári radikalizmus, stb. ellen;

i) a nemzetiségi kérdés megoldására tett javaslatainkkal továbbra is támogatni kívánjuk a párt nemzetiségi politikáját;

j) a nemzetiségi kultúránk hagyományainak ápolása mellett fokozottabb figyelmet kell szentelni a csehszlovákiai magyar munkásmozgalom hagyományainak;

k) a CSEMADOK tevékenységének továbbra [is] alapvető feladata és célja a kulturális-népművelő tömegmozgalmi munka biztosítása;

l) az eredményes munka érdekében szorosan együtt kívánunk működni a kultúra, a népművelés állami szerveivel, valamint a nemzetiségek ügyeivel foglalkozó intézményekkel, szervekkel és szervezetekkel;

m) kitűzött céljaink biztosítása érdekében régi és új munkaformákat egyaránt alkalmazni kívánunk: népművészeti fesztiválok, emlénapok, évfordulók, tudományos jellegű tanácskozások, értelmiségi találkozók, népművelési szakbizottságok, tanácsadó testületek, honismereti körök, irodalmi estek, előadások, klubmozgalom, segédanyagok kiadásai, a tudományos munka kibontakoztatásának elősegítése érdekében szövetségünk társaságok létesítését szorgalmazza stb.

IV.

A CSEMADOK Központi Bizottsága a CSKP KB és az SZLKP KB határozata teljesítése, valamint a konszolidációs folyamat támogatása érdekében az előterjesztett értékelés alapján úgy dönt, hogy – a Nemzeti Front többi tagszervezetéhez hasonlóan – a Központi Bizottság létszámát kooptálással kibővíti.

V.

A CSEMADOK Központi Bizottsága a CSKP KB és az SZLKP KB legutóbbi határozataiból kiindulva tudatosítja azt a nagy felelősséget, mely a jelenlegi időszakban szövetségünkre, a CSEMADOK tagjaira, szervezeteire és szerveire hárul.

A CSEMADOK, mint a Nemzeti Front tagja, a CSEMADOK tagok nevelése terén továbbra is a párt egyik fontos segítője marad.

A CSEMADOK szervei és szervezetei mozgósítsák tagságunkat a párthatározatok teljesítésére, a konszolidációs folyamat következetes véghezvitelére, a jobboldali opportunizmus elleni harcra: munkájukkal segítsék elő a népgazdasági tervben kitűzött feladatok teljesítését, népszerűsítsék a haladó munkamódszereket, segítsék elő a politikai, szakmai és az általános műveltség fokozását, terjesszék és fejlesszék a haladó népművészetet és kultúrát, fokozzák a CSEMADOK tagok felelősségérzetét és társadalmi aktivitását.

3. A Központi Bizottság az elnökség javaslata alapján a következő személyi változásokat hagyta jóvá:

a) Duray Miklóst az 1968–69-ben vallott politikai nézetei miatt kizárta a Központi Bizottságból.

b) A CSEMADOK KB a CSKP KB és az SZLKP KB határozata teljesítése valamint a konszolidációs folyamat támogatása érdekében a Nemzeti Front többi tagszervezetéhez hasonlóan kooptálással kibővítette a Központi Bizottságot a következő személyekkel:

Rácz Olivér, az SZSZK oktatásügyi miniszterének helyettese

Pintér Ferenc, a diószegi magyar nyelvű alapfokú iskola igazgatója

Sziegl⁴²⁶ Ferenc, [az] SZLKP KB szakelőadója

Krocsány Dezső, az SZSZK kormánya munka- és szociálisügyi minisztere

Zalabai Zoltán docens, a nyitrai Pedagógiai Fakultás dékánhelyettese

Bartha István, az érsekújvári járási pártbizottság titkára

Szebellai János, a CSEMADOK Lévai Járási Bizottságának elnöke

c) A Központi Bizottság Major Ágostont, a HÉT főszerkesztőjét a KB Ellenőrző Bizottságából a Központi Bizottságba minősítette át.

d) A Központi Ellenőrző Bizottság új tagjává Misovszky Dezsőt, a CSEMADOK Rozsnyói Járási Bizottságának elnökét választotta meg.

e) A CSEMADOK Központi Bizottsága Szőke Józsefet saját kérésére a főtítkári tisztségében végzett munkája elismerése mellett felmentette a Központi Bizottság főtítkári funkciójából.

f) A Központi Bizottság Varga Sándort visszahívta a Központi Bizottság titkári, valamint elnökségi tagjának tisztségéből.

g) A Központi Bizottság főtítkári tisztségébe Varga Bélát választja, az elnökség tagját, a köbölküti magyar nyelvű alapiskola igazgatóját.

426 Az eredeti dokumentumban: Szígl.

h) A Központi Bizottság Varga Jánost a CSEMADOK KB titkárává és elnökségi tagjává választotta meg.

i) Az elnökség új tagjává megválasztotta Fábry Istvánt, a KB tagját, a[z] SZNT alelnökét.

4. A CSEMADOK Központi Bizottsága feladatul adta az elnökségnek, hogy a következő országos közgyűlésig készítse el a CSEMADOK húszéves múltjának sokrétű elemzését.

5. A CSEMADOK KB „A népművelési munka értékelése” c. napirendi pont megvitatását a következő ülésre napolta el.

FKI, Varga Sándor iratai, 5. d., géppel írt tisztázat

119

Pozsony, 1970. július 9. Balázs Béla írása az *Új Szóban*, amely a Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről készült értékelést egyoldalúnak és általánosítónak nevezve a negatívumok felelőseinek konkrét megnevezését követeli.

MINDENKI ÉS SENKI? A CSEMADOK kettős „értékelése”

Hónapok óta azt tervezem, hogy megírom, mi történt a CSEMADOK-ban és a CSEMADOK-kal az 1968 januárját követő időszakban. Úgy vélem, nekünk is számot kellene adni arról, hogyan hatott január és a januárt követő időszak a csehszlovákiai magyar nemzetiség életére és szellemi megnyilatkozásaira. Erre igen nagy szükség lenne mind a történelmi igazságért, mind pedig azért, hogy reálisan tájékozódhassanak azok is, akik a CSEMADOK életét és tevékenységét csak kívülről figyelték, és az eseményeket csak ferde, esetleg egyoldalú magyarázat alapján ismerik.

Tervem mindmáig azért nem valósult meg, mert nem tudom, hogy a problémákat elemző cikkek a kibontakozást, a szövetség munkájának a fellendítését segítenék-e elő, vagy csak tovább bonyolítanak az amúgy is bonyolult kérdéseket!? Ám ettől függetlenül – ha nem is „mindent feltáró” szándékkal – a CSEMADOK-ról beszélnünk kell, és el kell oszlatni azokat a téveszméket, amelyek a szövetség tevékenységével kapcsolatban az utóbbi hónapokban életre keltek.

A CSEMADOK munkája mostanában általában kétfajta megvilágítást kap. Egyesek a szövetséget kizárólag feketének, mások meg kizárólag fehérnek ábrázolják. Az egyik fél a CSEMADOK-ot mindenestől rossznak, szükségtelennek, szélsőséges és nacionalista szervezetnek igyekszik beállítani. Akadnak, akik odáig mennek, hogy minden rosszat, ami ebben az országban január után történt, a CSEMADOK nyakába szeretnének varrni, és a CSEMADOK-ból eredtetik azt a nacionalista hullámot is, amely 1968-ban Szlovákia-szerte dühöngött.

A másik fél azt próbálja elhitetni magával, és másokkal is, hogy a CSEMADOK „áratlan bárány”, hogy a szövetségben minden jó, hogy ott nem történtek hibák, sőt a tagok az 1968-as kilengéseket is csak „a párt és az állami szervek téves információi alapján” követték el.

Azt hiszem, mind az egyik, mind a másik beállítást helytelen, antimarxista, ellentmond a valóságnak. A tényleges igazság az, hogy a CSEMADOK nem tekinthető szükségtelennek, nem szélsőséges, nem nacionalista szervezet. Az 1968-ban fellángolt nacionalizmust sem a szövetség váltotta ki, hiszen a nacionalizmus már 1968 előtt is létezett. Erőszakolt és igazságtalan eljárás a szövetséget más – a nálánál jóval több hibát vétett – szervezetekkel összemosni, és mindenestől elítélni. Aki mégis ezt teszi, az vagy rossz szándékú, vagy nem ismeri a szövetség életét és sokrétű, a szocialista társadalom érdekében a Nemzeti Front tagjaként kifejtett eredményes munkáját. Nem állítható viszont az sem, hogy a CSEMADOK nem követett el hibát, hogy a CSEMADOK-ban mindig és mindenki jó volt és ma is jó. A CSEMADOK sem élt légtüres térben. Az ideológiai fertőzöttség a szövetségre is hatott. Néhány egészségtelen jelenség itt is megnyilvánult mind 1968 augusztusa előtt, mind 1968 augusztusa után. A túlkapások, az egyéni kilengések ismertek. Tisztázásukra előbb-utóbb sor kerül. A kérdés csak az, hogy mikor, ki által és milyen szándékkal.

A CSEMADOK-ra, mint a párt segédcsoportjára, és mint olyan szervezetre, amelyre a csehszlovákiai magyar dolgozók körében még nagy feladatok várnak, szükség van. Éppen ezért nem engedhető meg, hogy a szövetséget felelőtlen egyének belülről vagy kívülről megbénítsák, esetleg szétverjék. Ahhoz azonban, hogy megőrizzük a szövetség pozitívumait és tovább fejleszthessük a helyesnek bizonyult munkaformáit, az szükséges, hogy a CSEMADOK tagsága és a CSEMADOK vezetőségének az a része, amely mentes a múlt tévedéseitől, maga keresse a kibontakozás útját, maga mutasson rá a hibákra, a visszasságokra.

A Központi Bizottság legutóbbi ülése már jelezte, hogy a CSEMADOK vezetőségében is kibontakozóban van egy szilárd mag, amely ismeri a történeteket, szembe mer nézni a tényekkel, és tudja, hogy mi a teendő. Többen az útvesztést még nem ismerték fel. Nem tudják azt sem, hogy a szövetség és a csehszlovákiai magyar dolgozók érdekét nem azok védik és képviselik, akik eltávolodtak a párttól, a politikai romanticizmus talaján álltak, mártíroknak képzelik magukat, és lépten-nyomon a mellüket verik, hogy milyen jó magyarok. A szövetség és a csehszlovákiai magyar dolgozók érdekét azok védik és képviselik, akik internacionalisták maradtak 1968-ban is, akik nem játszották el szerepüket, nem magukra hagyatva, nem „önállóan”, hanem a párt oldalán, a párt támogatásával akarnak dolgozni, és az ország vezető pártjától várják a segítséget, e vezető erővel együtt igyekeznek megoldani a nemzetiségi kérdést, és a megértésen, a népek közeledésén, a csehszlovákiai magyar dolgozók gazdasági és kulturális életének az állandó javításán fáradoznak.

Gyakran még mindig a hamis egység jegyében élünk. A helytelenségek láttán inkább behunyjuk a szemünket, vagy elfordítjuk a fejünket, ahelyett, hogy kertelés nélkül, elvszerűen és határozottan rámutatnánk arra, hogy mi szorul orvoslásra.

A CSEMADOK a csehszlovákiai magyar dolgozók kulturális egyesületeként jött létre és éveken keresztül lelkesen szolgálta a csehszlovákiai magyar munkások, parasztok és a haladó értelmiség ügyét. Közel két évtizeden keresztül a kulturális és a politikai felvilágosító munka eszközeivel a proletár nemzetköziség és a szocialista hazafiságra

nevelés szolgálatában állt. Azon munkálkodott, hogy népszerűsítse a párt irányvonalát, a korszerű módszereket, képviselje a szocialista építést, és növelje a csehszlovákiai magyar dolgozók általános és szakmai műveltségét. A lenini nemzetiségi politikát a gyakorlatban érvényesítette. Eredménye igen számottevő.

A dél-szlovákiai falvak szövetkezetesítése, a magyar dolgozók szocialista szellemű átnevelése, a népművészet értékeinek feltárása és továbbfejlesztése, a szocialista kultúra népszerűsítése, valamint a tömeges társadalmi tevékenység kibontakoztatása területén szinte korszakos jelentőségű munkát végzett. Tagságának túlnyomó többsége Csehszlovákia legválságosabb napjaiban is hitet tett a munkásosztály hatalma, a párt vezető szerepe, és a szocialista országok egysége mellett.

Sajátos helyzete, szociális összetétele és sok más tényező következtében a szövetségben a jobboldali opportunisták hangereje és érvényesülési lehetősége minimálisra csökkent. Nem tagadható azonban, hogy szándéka és törekvése ennek az irányzatnak is ugyanaz volt, mint a cseh és a szlovák körökben megnyilvánult jobboldali opportunizmusnak. Az „önálló” utat kereste, a „demokratikus szocializmus” néven ismert revizionista – hamis voltát régen bebizonyított – „modell”-t tartotta példaképnek, kétségbe vonta az elmúlt évek szocialista építésének az eredményét, a munkásosztály vezető szerepének a szükségességét, megpróbálta lejáratni és a szövetség vezetőségéből eltávolítani az alapító tagokat, a kipróbált harcosokat. Néhány felelőtlen egyén bomlasztotta a kommunisták egységét, a szövetségnek más szerepet szánt, mint amire az eredetileg hivatott, és rágalmazta a vezetőségnek azt a szárnyát, amely ragaszkodott a proletár internacionalizmus elveihez és élvezte a párt vezetőségének a bizalmát.

A jobboldali törekvések, valamint a polgári és kispolgári mentalitás érvényesülésének tulajdonítható, hogy a legutóbbi közgyűlés küldöttei a „dolgozók” szót már a szövetség nevéből is törölték. Az egészségtelen befolyás, az elvi ingatagság, a CSEMADOK húszéves munkája pozitívumainak a lebecsülése, sajnos, más jelenségeknél is kimutatható. Éppen ezért a szövetség jövőjének és tekintélyének a helyreállítása szempontjából talán az lenne a helyes és az egyedül méltányos, ha a rossznak bizonyult munkaformáktól és azoktól, akik kompromittálták a szövetség és a csehszlovákiai magyar dolgozók ügyét, nem utasításra, hanem a magunk felismerésére, belső igényből válnánk meg. Az említett Központi Bizottság ülése már az ilyen irányú kibontakozásra is mutatott példát. A CSEMADOK munkájának a differenciált értékelése azonban még mindig késik.

Legutóbb a CSEMADOK Központi Bizottságának az elnöksége és a Központi Bizottság által választott hatos bizottság készített elemzést arról, hogy a szövetség milyen tevékenységet fejtett ki 1968-ban és 1969-ben. A két – sok tekintetben azonos, és egymásra épülő anyag – az elmúlt két év eseményét néhány vonatkozásban igényesen, és a tényeknek megfelelően mutatja be. Az elemzések mégsem kielégítőek. Elsősorban azért, mert egyoldalúak és általánosítók. Többnyire csak magyarázkodnak és – bár más értelemben –, de rajtuk is végigvonul az a fentebb már említett szemlélet, hogy „fekete” – „fehér”, azaz „mindenki” – „senki”.

Hiányérzetet hagy többek között az is, hogy a szövetség belső életében megmutatkozott helytelenségeket csak érinti, de hogy mikor és hol történt a hiba, ki a visszasságok hordozója vagy életre keltője, mely magatartás, vagy akció ártott népeink érdekének, mi tekinthető valóban negatívumnak, arra az értékelés konkrétan sehol, vagy csak elvétve válaszol. A CSEMADOK pedig csak úgy találhat magára, és csak úgy foglalhatja el a múlt hibáit lépésről lépésre leküzdeni igyekvő társadalmunkban az őt megillető he-

lyet, ha bátran szembenéz saját hibájával és eltávolítja a szövetség életére bénítólag ható akadályokat.

Többen az ifjúsági klubokat tartják szélsőségesnek és nacionalistának. Bizonyos, hogy néhány klubvezető rossz nevelést, kapott, a szocializmus számára idegen környezetből jött, helytelen nézeteket próbált a munkások és a parasztok körében is érvényesíteni. A csehszlovákiai magyar fiatalság egészében azonban szintén nem marasztalható el. Többsége az eseményeket helyesen látta, a jelenlegi időszakban is pozitív magatartást tanúsít. Azok, akik túllícitáltak és osztályidegen álláspontot képviseltek, valakitől támogatást és bátorítást kaptak. Helytelenül cselekednénk, ha most az ösztönzőket, az egykori rossz tanácsadókat mentetgetnénk, és egyedül azokon vernénk el a port, akik tulajdonképpen csak a faltörő kos szerepét játszották.

BALÁZS BÉLA

Új Szó, 1970. július 9. 4–5. p.

120

Pozsony, 1970. augusztus 18. Varga Jánosnak a Csemadok 1968–1969-es tevékenységét bíráló írása az *Új Szóban*, amely a szövetségen belüli deformációkért Dobos László elnököt, az ún. kassai levél megszövegezőit és az ifjúsági klubmozgalom képviselőit teszi felelőssé.

ÖNTSÜNK TISZTA VIZET A POHÁRBA Szélsőségek a CSEMADOK-ban

Az utóbbi hónapokban több írás jelent meg a CSEMADOK-ról az 1968-ban és 1969-ben végzett tevékenységével kapcsolatban. A cikkek írói megpróbálták elemezni a történeteket és rámutattak a CSEMADOK néhány problémájára. Ezek az írások a kérdéseket azonban többnyire csak általánosságban érintették, és nem mutattak rá konkrétan, hogy tulajdonképpen miről és kiről is van szó, kik a felelősek, kiket illet a bírálat mindazokért a deformációkért, amelyek 1968-ban és 1969-ben a CSEMADOK-ban is megjelentek, amelyeknek tanúi voltunk.

Úgy gondolom, itt az ideje, hogy a problémákról már konkrétan írjunk és beszéljünk, és megismertessük a CSEMADOK tagságát és a közvéleményt a szövetség életének azokkal a jelenségeivel, amelyekről eddig csak néhányan tudtak.

Először is szükséges elmondani, hogy a CSEMADOK-on belül és részben a CSEMADOK-on kívül már a IX. országos közgyűlés idején – általában 1965–1966 táján – majd később, egyre erősebben kialakult a hivatalos vezetéssel szemben egy elég erős opposíció. E magatartást elsősorban néhány író újságíró és a hozzájuk csatlakozott fiatal magyar értelmiség egyes tagjai képviselték. A CSEMADOK-on kívül, „a kulisszák mögött”, főleg a bratislavai József Attila Ifjúsági Klubban és az Írószövetség magyar szekciójában egyre gyakrabban kritizálták a CSEMADOK vezetőségét, elsősorban *Lőrincz Gyula* elvtársat, a szövetség akkori elnökét.

Azt hangoztatták róla, hogy „nem elég bátor”, „keveset követel” stb. A személye elleni nacionalista hangnemű támadás magyar részről az úgynevezett „kassai levél”-ben⁴²⁷ kapott leírva hangot. Ezzel kapcsolatban itt csak annyit jegyzek meg, az események újra bebizonyították, hogy a nemzetiségi kérdést csak a társadalom többi problémáival párhuzamosan lehet megoldani, és csak a proletár nemzetköziséghez és a lenini nemzetiségi politikához következetesen ragaszkodó szemléletnek van létjogosultsága. Lőrincz Gyula éveken keresztül ennek a szemléletnek igyekezett érvényt szerezni. (Mellesleg megjegyzem, hogy az elmúlt év éppen azt a meggondolt és tapintatos politikát igazolta, amelyet a nemzetiségi kérdésben Lőrincz Gyula folytatott.) Elmondhatom azt is: nem rajta múltott, hogy törekvése nem mindig talált megértésre. Sőt a nacionalista szemléletűek többször ellenségesen néztek rá. A személyét ért támadások éppen ezért igazságtalanok és tisztázásra várnak.

Az említett időszakban egyesek minden alkalmat megragadtak arra, hogy a CSEMA-DOK-ot letérítsék eredeti útjáról, és lejárassák a proletár nemzetköziséghez ragaszkodó, a párt határozatait teljesíteni igyekvő magyar nemzetiségű funkcionáriusokat. Anélkül, hogy az érintett felekkel bárki is beszélt volna és megvizsgálta volna az érintettek családi körülményeit, egyeseket azért kezdtek bírálni, mert azok szlovák iskolába járatják a gyerekeiket, és úgy vélték, hogy ezek „magukat nem vallják magyarnak”, „holott abból élnek, hogy magyarok.” (Az idézet a kassai levélből való.)

A nagyon egyoldalú kritériumok alapján ítélkezők e levélben már odáig merészkedtek, hogy leírták a következőt: „válasszon más hivatalt, ahol nem feltűnő gerinctelenség”. E kijelentés azokra a központi funkcionáriusokra vonatkozott (Mócsi Ferenc, Bertók Imre stb.), akik vegyes házasságban élnek, és akiknek a gyereke szlovák iskolába jár. A szerzők ennek a szempontnak megfelelően szövegezték meg felhívásuk javaslatának 8. pontját is. Idézem: „A CSEMA-DOK választott szerveiben, a központi bizottságban, a járási titkárságokban nem lehet alkalmazni olyan személyeket, akik eddig[i] erkölcsi magatartásukkal (például nemzeti hovatartozás vállalása, anyanyelvén történő oktatás példáuladása stb.) kompromittálták a csehszlovákiai magyarságot.”

Ehhez csak annyit: mit szólnának azok a szlovák üzemekben és hivatalokban dolgozó magyar nemzetiségű polgárok, akiknek a gyerekek magyar iskolába jár (sokan vannak, többen mint az előbbiek), ha ezeken a helyeken azt mondanák nekik, hogy nem dolgozhatnak náluk, mert magyar nemzetiségűek, és mert gyerekek nem szlovák iskolába jár? Azt hiszem felháborodnának, és jogosan. Ezért ítéljük most el mi is azokat, akik a magyarok körében próbáltak ilyen kritériumot érvényesíteni.

Kialakult a CSEMA-DOK-on belül egy csoport, amelynek tagjai csak a megfelelő időpontot várták, hogy a szövetségben és a különböző képviseleti szervezetben végrehajtsák az őrségváltást. Az úgynevezett „demokratizálódási folyamat”-ban igazolódott, hogy e csoport tagjai egyedül a saját politikai elképzeléseik megvalósítását tartották fontosnak.

Az említett oppozíciós magatartást képviselő „tábor” tagjainak az óhaját és a célját a CSEMA-DOK Központi Bizottságának 1968. március 12-i ülésén elhangzott vitafelshólalásban Dobos László, a CSEMA-DOK jelenlegi elnöke fejezte ki. Többek között ezeket mondta: „Nem tudok elképzelni új nemzetiségi politikát azokkal az emberekkel, akik ezt eddig gyakorolták, tisztelet a kivételnek...” Majd így folytatta: „rendet kell teremteni a

427 Lásd a 10. sz. dokumentumot.

csehszlovákiai magyar dolgozók politikai képviselőjében, nem lehet az, hogy egy ember képviseljen 500 000 embert. Širokýt és Bacíleket leváltották⁴²⁸, de a mi vonalunkon egyének és funkcionáriusok vannak a helyükön. Nem lehet, hogy egy ember képviselje a magyarságot, javasolom, hogy a demokratizáció kiszélesítése érdekében a párt vizsgálja felül a magyarság politikai képviselőjét.

A CSEMADOK akkori vezetése és a magyar nemzetiségű funkcionáriusok ellen ez volt az első nyílt és ilyen széles körben elhangzott támadás.

Hogy az idézett kijelentést mennyire a szubjektivizmus, és – enyhén szólva – mennyire a tájékozatlanság diktálta, arra vonatkozólag elég, ha megemlítem: nem igaz, hogy a csehszlovákiai magyarokat mindig csak egy ember képviselte. Amellett, hogy a Szlovákiai Kommunista Párt Központi Bizottsága elnökségének is volt magyar nemzetiségű tagja, több magyar nemzetiségű tagja volt a CSKP és az SZLKP Központi Bizottságának, a Nemzetgyűlésnek, a Szlovák Nemzeti Tanácsnak, és számos más állami és párttisztviselőt töltöttek még be magyar nemzetiségűek.

Csak a fentebb idézett és az ehhez hasonló nézetek tükrében érthetjük meg, hogy milyen indítékok alapján került a CSEMADOK rendkívüli X. országos közgyűlésén elfogadott programba a következő tétel: *„Biztosítani kívánjuk, hogy a magyarság képviselői számarányuknak megfelelően vegyék ki részüket minden szinten a képviselőtestületek munkájából, hogy a magyar nemzetiséget demokratikus úton megválasztott és arra leghivatottabb, legrátermettebb személyek képviseljék és aktívabban kapcsolódjanak be az állam és a népgazdaság irányításába, a választott és végrehajtó szervek munkájába.”*

Az elv maga helyes. Ennek az elvnek a gyakorlati megvalósítására azonban nem a CSEMADOK hivatott. A CSEMADOK-nak ennek az elvnek a megvalósítására sem jogköre, sem apparátusa nincs. Ezt az elvet következetesen egyedül az ország vezető ereje, a kommunista párt valósíthatja csak meg.

A CSEMADOK-ban egyesek részéről a cél az volt, hogy a CSEMADOK-ot olyan jogkörrel ruházzák fel, hogy az jogot kapjon annak eldöntésére, milyen kritériumok alapján, ki alkalmas, vagy nem alkalmas különböző szinten politikai funkció betöltésére. De ez megint olyan elképzelés, amely aligha épült a reális helyzetre.

Az említett vitafelszólalás alaphangját és tételét tovább fűzte a már idézett *„kassai levél”*, amelyet a március 12-i ülést követően *„Őszinte szóval”* címen sokszorosítva megkaptak a CSEMADOK járási titkárságai és más szervek, intézmények és személyek.

A CSEMADOK kassai járási bizottsága nevében írt és szétküldött, de tulajdonképpen csak néhány CSEMADOK-tag (*Béres József, Mede István, Gyüre Lajos*) által ösztönzött és szövegezett „levél” minősíthetetlen hangnemben támadja a CSEMADOK akkori vezetőségét. Elmarasztaló szavakat tartalmaz például azért, mert – szó szerint idézem: – *„Lőrincz Gyula nagyon sokszor hangsúlyozta, hogy a csehszlovákiai magyarság egyetlen érdekvédelmi szerve a CSKP.”*

A levél nélkülözve a tények ismeretét és a tárgyilagosságot, „erkölcsi normákra” hivatkozva „passzivitással” és azzal vádolja a CSEMADOK Központi Bizottságának, akkori elnökségének és plénumának több tagját, hogy ezek nem képviselik a CSEMADOK tagságát, sőt nem is tudni, hogyan kerültek ezek a CSEMADOK szerveibe. A levél hety-

428 Viliam Široký volt miniszterelnököt és Karol Bacíleket, az SZLKP KB egykori első titkárát 1963-ban, a személyi kultusz idején vállalt szerepük miatt váltottak le tisztségükből.

kén ki is mondja, hogy szerzői kire gondolnak, és kiknek nincs mit keresniük a CSEMA-DOK Központi Bizottságában és az elnökségben. Idézem: „*Egri Viktor, Krocsányi András mérnök*, (Krocsányi⁴²⁹ Dezsőről, a szlovák kormány mai miniszteréről van szó – a szerk. megj.), *Szabó Béla, Szigl⁴³⁰ Ferenc, Vadkerty Katalin, Fábry István, Kosztanko Antal, Lőrincz Gyula, Mózsi Ferenc stb.*”

Furcsa, hogy e felhívást a CSEMADOK 1968-ban megújított vezetőségéből eddig senki sem bírálta, sőt, követeléseinek az új vezetőség a dunaszerdahelyi ülésen, a rendkívüli kongresszuson, és másutt igyekezett érvényt szerezni és – amint a tények bizonyítják – szerzett is.

A CSEMADOK apparátusában dolgozókat hiányos alpműveltséggel rendelkező embereknek nevezték, holott az apparátus tagjainak a többsége teljes középiskolai végzettséggel rendelkezik és több tisztségviselőnek megvan a főiskolai végzettsége is. A CSEMADOK titkárságát azzal vádolták, hogy elhatárolta magát a főiskolai végzettségű emberektől. De ez is hazugság. A titkárság csak azoktól a főiskolát végzett és nem végzett funkcionáriusoktól határolta el magát, akik nem akartak a CSEMADOK-ban dolgozni, vagy téves, a párt és a CSEMADOK irányvonalával ellentétes álláspontot képviseltek. Az ilyen személyekkel a jövőben sem szeretnék együttműködni.

A cél érdekében a levél szerzői a demagógiától sem riadtak vissza. A cél az volt, hogy megszerezzék a vezetést és kiebrudalják a szövetségből azokat az embereket, régi párttagokat is, akik évek hosszú során fáradtságot nem kímélve építették a szervezetet és hűsz éven keresztül védelmezték a párt politikáját, és ezzel a magyarság érdekeit is.

A szélsőséges csoport előbb azért támadta a CSEMADOK vezetőségét, mert bátor-talan magatartást tanúsított a nemzetiségi kérdésben. Amikor azonban megjelent a CSEMADOK március 12-i állásfoglalása, amely maximalista javaslatot is tartalmaz, és amellyel a levél írói akkor szintén egyetértettek, igényelték azt, később úgy látszik már ezt is kevésnek tartották, hiszen tulajdonképpen azoknak a leváltását követelték, akik a javaslatot megszövegezték, vállalták és előterjesztették.

A márciusi állásfoglalás után azok is aktivizálódtak, akik a szövetség életét addig csak kívülről szemléltek, és konkrét munka helyett a CSEMADOK-ot csak bírálattal „támogatták”. Ezek az emberek úgy érezték, itt a nagy lehetőség arra, hogy funkcióba kerüljenek, és nem akármilyenbe.

Meggyőződésem azonban, hogy 1968-ban és 1969-ben nemcsak egyszerű funkcióharcról volt szó. Sokkal többről is. A CSEMADOK jellegének az alapvető megváltoztatásáról. E szándék később a CSEMADOK programjában domborodott ki. Az, ami 1968 márciusában és áprilisában az ismertetett oppozíciós magatartást képviselők részéről történt, lényegében előkészítése volt a CSEMADOK Központi Bizottsága 1968 májusában⁴³¹ Dunaszerdahelyen megtartott ülésének. A tények ismeretében ma már világos, hogy a CSEMADOK „megújodásának” az értelmi szerzői maguk nyíltan minden vonalon nem akartak fellépni. Elképzeléseik megvalósításához olyan embereket használták fel, akik vállalták a faltörő kos szerepét, és hajlandóak voltak a szócsöveivé válni azok-

429 Helyesen: Krocsányi.

430 Helyesen: Szigl.

431 Helyesen: 1968 júniusában.

nak, akik többször csak a háttérből irányítottak. Az eszköz szerepét a fiatal magyar értelmiség néhány politikai tapasztalattal még nem rendelkező tagja töltötte be. E szerep főleg a CSEMADOK Központi Bizottságának a dunaszerdahelyi ülésén világosodott meg, ahol *Duray Miklós*, *Varga Sándor* és mások – az úgynevezett klubosok – minősíthetetlenül viselkedtek, egyesek közülük igen agresszíven léptek fel, és sok kárt okoztak.

A tennivaló a CSEMADOK-ban is sok. A történetekből elsősorban azoknak kell a tanulságot levonniuk, akik a jobboldal szolgálatában álltak.

VARGA JÁNOS,
a CSEMADOK KB titkára

Új Szó, 1970. augusztus 18. 5. p.

121

Pozsony, 1970. szeptember 16–19. Bábi Tibor Irodalmárok közéleti kontárkodása címmel megjelent, Dobos Lászlót és Szőke Józsefet támadó cikksorozata az *Új Szóban* (részletek).

IRODALMÁROK KÖZÉLETI KONTÁRKODÁSA

I. A CSEMADOK „programja”

Szlovák és cseh viszonylatban a politikai élet konszolidálására irányuló törekvések sikerrel jártak, s megteremtették a gazdasági élet konszolidálásának feltételeit.

Teljes két évig tartott ez a folyamat. A hatvannyolcas válság méreteihez és következményeihez viszonyítva történelmileg rövid időre volt szükség, s ez érthető, hiszen ott, ahol kimondottan politikai erők ütközéséről van szó, a kérdések az ellentétek kiéleződésével szükségszerűen tisztázódnak s lelepleződnek az ártó szándékok és törekvések.

Nehezebb a kérdések tisztázása a kulturális élet területén. Kulturális élet nem születik máról holnapra. Legyen szó irodalomról, színházról, közművelődésről, vagy iskolaügyről, mindezekben a politikai kérdések, szándékok és törekvések nem rajzolódnak ki olyan élességgel, mint a politikai életben, különösen akkor, ha nemzetiségi kultúráról és annak intézményeiről van szó. Egyrészt országos szempontból kisebb jelentőséggel bír, másrészt felépítmény jellegénél fogva sorrendben a politikai és gazdasági kérdések mögött következnek.

Így érthető az a megkésettség, mely a CSEMADOK tevékenységével kapcsolatos tisztázatlan kérdések elemzésében és megoldásában tapasztalható.

Van azonban egy súlyosabb körülmény is, mely a konszolidáció szempontjából kedvező fejlődést gátolja, s ez semmi más, mint a CSEMADOK központi szerveiben tapasztalható képtelenség, mely mindmáig megakadályozta a politikai nézetek differenciációját. A legsúlyosabb bizonyítéka ennek, hogy hatvankilenc tavaszán épp a politikai életünkben bekövetkezett döntő fordulat előestjén gyűlt össze a CSEMADOK rendkívüli or-

szágos közgyűlése, s olyan programot fogadott el, mely a szervezet úgynevezett társadalmasításával és érdekvédelmi szervezetté való deklarálásával a párt vezető szerepének koncepciójával összeegyeztethetetlen és összeférhetetlen elveket fogalmazott meg. Itt szükségszerűen felvetődik a kérdés, ki ellen kell megvédeni a szlovákiai magyar dolgozók érdekeit? Vajon a párt ellen, mely a CSEMADOK-ot 1949 tavaszán létrehozta, vagy a szlovák nemzet ellen?

Eleve ilyen védekező, a múlt század nemzetiségi harcaira emlékeztető szerepre kárhoztatni a nemzetiségi kultúra szervezetét a legostobább, legellenzékibb, legképtelenebb politika, mely veszélyezteti a két évtized folyamán elért eredményeket, megfosztja a CSEMADOK[ot] saját tömegeinek bizalmától, a szlovák tömegek és a párt bizalmától, s ezen a program látszólag szalonképes frazeológiája sem segít, semmit el se leplezhet, hiszen maga a CSEMADOK akkori főtitkára, *Szőke József* nyilatkozta ki, mit tart a legfontosabbnak: „Szervezetünk tudatosan vállalta a szószóló, a csehszlovákiai magyarság nemzetiségi érdekei védelmezőjének szerepét.” (Beszélgetés Szőke Józseffel, a CSEMADOK új főtitkárával, Hét, 1969. IV. 6.) S alább: „Lényegében szervezetünk névváltoztatása is kifejezi társadalmi funkciójának megnövekedését, azt a tényt, hogy kulturális-népnevelő munkája mellé társadalmi-politikai feladatokat is vállalt.” (Ugyanott.)

Dobos László, a CSEMADOK országos elnöke kongresszusi záróbeszédében nyilatkozta ki ugyanezt: „...amit a kongresszus elé terjesztettünk, nem zárja ki azt, amit sokan itt reklamáltak és számon kértek, azt, hogy legyen a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Szövetsége érdekvédelmi szövetség.”

A párt 1949 tavaszán, az állampolgári egyenjogúsítás után egy év elteltével azért tette lehetővé a CSEMADOK megalakulását, mert nemzetiségi politikájában respektálta a csehszlovákiai magyar dolgozók specifikus helyzetét, fejlődésük különlegességeit, ugyanakkor aktivizálni akarta a magyar dolgozók tömegeit, bekapcsolni őket az országépítő munkába, a rátermetetteket rávezetni arra, hogy vegyenek részt az állami és társadalmi szervek munkájában. A CSEMADOK így szükségszerűen társadalmi-politikai feladatot is vállalt, s feladatvállalását maga a párt ihlette. Csakhogy mindez kétségtelenül a párt vezető szerepével összhangban történt.

Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan haladt a nemzetiségi iskolák megnyitása, a magyar sajtó létrehozása, a színház megalapítása, a magyar könyvkiadás és irodalom megszervezése. Mindezt az illetékes társadalmi és állami szervek intézték, gyakran a CSEMADOK KB javaslatai és információi alapján, de maga a CSEMADOK sose hirdetett meg nagyképű, erejét meghaladó programot, mint a rendkívüli közgyűlés tette:

„Ahhoz, hogy szellemi életünk és egyúttal társadalmi struktúránk szerves egészet alkosson, meg kell teremteni a csehszlovákiai magyar tudományos és művészi életet, a legmagasabb szellemi tevékenység szervezett formáit és a csehszlovákiai magyar iskolaügy, a szakoktatás, tanoncképzés továbbfejlesztésének feltételeit ...”

Minderre a CSEMADOK-nak nincs jogköre, nincsenek eszközei, se kérderei. Nyilvánvaló, hogy mindez a szocialista állam és nem a CSEMADOK feladata. Ésszerű javaslatok és igények megfogalmazásával, információgyűjtéssel mindezt elősegítheti, de nincs módjában megvalósítani, tehát programjába se foglalhatja.

Megtette, s ugyanakkor rendkívül kétes módon fogalmazta meg a párthoz való viszonyát: „A CSEMADOK a szervezési, politikai és kulturális munka területén összehangolja tevékenységét a párt és a nemzetiségek ügyeivel foglalkozó állami szervek munkájával és segíti a demokratikus elveken alapuló nemzetiségi politika megvalósítását.”

Tehát nem a párt politikai vonala alapján és az állam irányító ténykedése alapján fejt ki tevékenységét, hanem – összehangol, mintha mindentől független, szuverén párt vagy hatalom lenne.

Így bukkannak elő ebből a programból a kulturális élet megreformálására vonatkozó igények mögül a kétes politikai törekvések.

Vajon a CSEMADOK tömegei, az egyszerű emberek, munkások, parasztok, értelmiségiek tízezrei fogalmazták meg mindezt, semmibe véve a realitásokat, a tényleges lehetőségeket és igazi érdekeiket?

Tény, hogy a kulturális autonómia mézesmadzagja értelmiségi körökben jó csaláteknek bizonyult. Ennek jegyében terelődött rá a közvélemény figyelme olyan kérdésekre, amelyeket a gyakorlati élet részben vagy teljesen megoldott. Elsősorban a nyelvi kérdésre, az iskolaügyre, az általános népművelésre, az irodalom és művészet kérdéseire, amelyek alkalmasak arra, hogy a nemzetiségi túlérzékenységet felfokozzák, s végül nemzetiségi sűrűlódásokat idézzenek elő.

Ilyesmire csak irodalmárkodó értelmiségiek képesek. A programszerűen meghirdetett nemzetiségi érdekvédelem nem azonos értelmű itt az elnyomott nemzet, vagy egykor elnyomott nemzet védekező nacionalizmusával, melyről annak idején Lenin nyilatkozott a grúzai békétlenkedések után, s melyről azt mondta, hogy mindig meg kell különböztetni az egykori elnyomó nemzet nacionalizmusától.

Itt lényegében kispolgári törekvések térhódításáról van szó. A vezérkedő irodalmárok, Szőke József és Dobos László, szinte kísértetiesen majmolták a tizenkilencedik és tizenkilencedik század polgári törekvéseinek ösztönös taktikáját, annak a polgári értelmiségnek a taktikáját, mely túlságosan gyenge volt még ahhoz, hogy nyíltan a politikai élet porondjára lépjen, s azért a nyelvújító mozgalmakban élte ki magát. Csakhogy míg annak törekvései a maguk idejében rendkívül tiszteletreméltó forradalmi kezdeményezést jelentettek, az ő hadakozásuk a huszadik század és a szocializmus körülményei között gyanús és furcsa mellékszöveget nyertek.

Vajon miért lenne például hitele Szőke József nemzetiségi önértéktől dagadó radikális kijelentésének, hogy megtanultunk védekezni, ha pontosan tudjuk, hogy ugyanez a Szőke József az ötvenes évek elején nem kevésbé radikálisan kijelentette: *„Lejárt a nemzetiségi kérdésen rágódó firkászok ideje.”* S miért lenne több hitele Dobos Lászlónak, aki nemzetiségi érdekvédelmi szervezetté akarta átalakítani a CSEMADOK-ot, de ugyanakkor kiüldözte belőle annak alapítóit, akik elősegítették Szlovákiában a magyar iskolaügy, közművelődés, sajtó, színház, könyvkiadás, irodalom létrejöttét?

A kérdés illetlen felvetése nyilvánvalóvá teszi, hogy mindennek nagyon kevés köze volt a tényleges nemzetiségi érdekekhez, hogy valójában nem a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek, hanem a kispolgári ellenzék szószólóivá váltak, s átmenetileg a CSEMADOK-ot is sikerült azzá teremteniük, legalábbis hivatalos fórumait, mert a CSEMADOK tömegeinek mindehhez kevés közük volt.

Írók, pontosabban irodalmárkodó funkcionáriusok létére ez mindkettőnek tökéletesen sikerült. Befolyásuk volt a sajtóra, irodalomra, később magára a CSEMADOK-ra és a mellette tömörülő főiskolai ifjúságra. Befolyásra úgy tettek szert, hogy a tényleg megoldásra váró kérdések megoldatlanságát a nemzetiségi érdekvédelem jelszavával visszaélve ügyesen kihasználták.

Természetesen ez nem máról holnapra történt. Eléggé hosszú perspektívával és átgondolt taktikával dolgoztak. A kezdet kezdetén nem is lehetett áttekinteni rajta.

IV. Összefoglalás

Hatvanháromban közölte a *Hét Tőzsér Árpád* Egy szemlélet ellen című vitaindító cikket. Kétségtelenül sok jogos igényt támasztott az irodalommal szemben, de indítékai, nem tudom ma sem eldönteni, eléggé tiszták voltak-e.

Így írt akkoriban: „*Hetekkel ezelőtt a CSEMADOK Központi Bizottságára a CSEMADOK járási titkárságok névsorokat küldtek: kit szeretnének írónk közül vendégül látni... Egyes s kevésbé jelentős írónkat, költőinket aránytalanul sok helyre hívták, s más fiatalabb, de tehetségesebb íróinkról esetleg tudomást se vettek. Ez persze már nemcsak az irodalomkritika, de az irodalomszervezés hibája is ...*”

Türelmetlenség és érvényesülni képtelenség is diktálhatta ezeket a sorokat.

Ugyanabban a cikkben megállapította: „...*van már irodalmunk, de nincs irodalomtudatunk, melynek éltető levegője nélkül pedig egészséges irodalom szinte elképzelhetetlen.*”

Hogy a legfiatalabbak mit képzelnek irodalomtudaton, Mészáros Karoly idézett cikke ezer mérföldnyiről elárulja: csinnadrattát, hangverést, propagációt (főleg önpropagációt). Hát igazán ezt akarta elérni a rendkívül intelligens és tehetséges Tőzsér Árpád?

Mindenesetre a nemzedéki kizárólagosság alapján nem jött létre semmiféle irodalomtudat, de teljes mértékben kibontakozott az, amit generációs harcnak neveztem, s ami a múltban tájainkon arra szolgált, hogy elködösítse az osztályharcot és a tényleges társadalmi erők ütközéséről elterelje a figyelmet. *Dobos László* volt az, aki a magyar írók szekciójában a legvehemensebben támogatta az ilyen irányú fejlődést, holott akkoriban még író sem volt, legfeljebb kritikus süvölvény. Az ő kritikai munkássága irodalomkritikánk legszegényesebb lapjait jelenti. Ahelyett, hogy a valóban tehetséges írók összefogását támogatta volna, tekintet nélkül nemzedéki hovatartozásukra, meghasonlást keltett köztük. Kétes ígéhirdetésével utat nyitott egy rendkívül visszás fejlődésnek, s a nemzedékharc kibontakoztatása jelentette számára az ugródeszkát a politikai életbe.

A hatvanas évek közepén beválasztották a CSEMADOK Központi Bizottságába, s a nemzedékharc színterét ide helyezte át. Az előcsatározások történetét már mások megírták előttem. Szükségtelen ezzel részletesebben foglalkoznom. Elég annyi, ha megismétlem, hogy 1968 márciusában a CSEMADOK KB ülésén már nyíltan fellépett. *Lőrincz Gyula* ellen. Még ugyanabban a hónapban a József Attila klub népes fóruma előtt próbálta ki újra körmeit. A klub néhány vezetőségi tagját rászedte, hogy ismételjék meg a támadást. Ő maga diszkréten háttérben maradt. Szerencsére a klub ifjúságának volt annyi józan esze, hogy nem hozott szélsőséges határozatot. Az egész kezdeményezés csődöt vallott. Akad mégis egy figyelemre méltó mozzanata. A gyűlés március 20-án zajlott le. Előkészítése csaknem egy időben történt a szlovák jobboldali támadások előkészítésével.

Összefoglalásul pedig már csak ennyit:

A tényleges társadalmi erők ütközéséről az általános összemperi érdeklődésre terelve a figyelmet Dobos László és Szőke József felszították a nemzedékharcot, eleinte az írók körében, majd mikor erre lehetőségük nyílt a CSEMADOK Központi Bizottságában,

432 A cikksorozat kihagyott II. és III. része az 1950-es és 1960-as évek irodalmi életének „nemzedékharccal” foglalkozik.

és az ifjúság körében, a nemzetiségi érdekvédelem jelszával próbáltak széles bázist teremteni a párt és a CSEMADOK régi és kipróbált káderei elleni politikai harcra.

Ez részben sikerült is nekik. S még jobban kikerült volna, ha megfelelő sajtóorgánumhoz jutnak. Ezért sürgette Dobos néhány lap összevonását, hogy egy úgymond „közép-európai” színvonalú képeslap jöjjön létre. Mikor ez nem sikerült, az Új Szó mellett egy másik magyar napilap létrehozását sürgette, hogy paralizálhassa vele az Új Szót.

A nemzetiségi érdekvédelem jelszava mégis hatott. Csak így érthető, hogy hatvankilencben már (és még) a saját szája íze szerinti programot fogadtatott el a CSEMADOK rendkívüli országos közgyűlésével, a teljes válság szélére sodorva a csehszlovákiai magyar dolgozók egyetlen kulturális szervezetét.

A sok megoldatlan társadalmi kérdést valóban meg kell oldani, de ezek megoldását, s vele együtt a nemzetiségi kérdés megoldását is nem lehet összekapcsolni, összeboronálni egy revizionista, a kispolgári ellenzékre támaszkodó mozgalommal.

Számunkra többek között ennyi a tanulsága a hatvannyolcas válságnak. Ideje, hogy a CSEMADOK tömegei is levonják a megfelelő következtetést belőle.

BÁBI TIBOR

Új Szó, 1970. szeptember 16. 4. p.; szeptember 17. 4. p.; szeptember 18. 4. p.; szeptember 19. 4. p.

122

Pozsony, 1970. október 2. Varga Jánosnak a Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről készült értékelést elégtelennek minősítő és a szövetség vezetését a szükséges következtetések levonásának elmaradása miatt elmarasztaló írása az Új Szóban.

A CSEMADOK ÚTVESZTÉSE

Az utóbbi időben gyűléseken és magánbeszélgetésekben gyakran elhangzik az a kérdés, hogy a CSEMADOK életében hol és milyen formában nyilvánult meg a revizionizmus, a jobboldali opportunizmus és a kispolgári ellenzékiség?

A CSEMADOK Központi Bizottságának az 1970. május 10–11-én tartott ülése már elfogadott egy értékelést, amely megpróbálta felmérni a szövetségnek az 1968-ban és az 1969-ben tanúsított magatartását. Ez az anyag azonban sem az említett, sem más, a CSEMADOK tagságát és a nyilvánosságot egyaránt érdeklő kérdésekre nem ad határozott és kielégítő választ. Az értékelésnek a sok egyéb mellett az egyik legnagyobb hibája, hogy a CSEMADOK-ban történt deformációk okait szinte kizárólag külső okokra vezeti vissza, és meg sem próbálja keresni és feltárni a tévedések belső életre keltőit.

Ahelyett, hogy, őszintén beszélne a tényekről, és elvszerűen rámutatna a hibák gyökerére, sok mindent igyekszik elködösíteni, és nem az objektív valóságnak megfelelő képet rajzol. Csupán addig megy el, hogy „helytelen” és „nem reális” jelzővel illeti a súlyos politikai tévedéseket is.

A szövetség programjával kapcsolatban például megállapítja, hogy az helytelen gondolatokat is tartalmaz, de a „*helytelen kitételek*”-et már se nem elemzi, se nem bírálja. Pedig erre nagy szükség lenne mind a tisztánlátás, mind az ideológiai konszolidáció érdekében.

Szerintem a magyar vonalon jelentkezett jobboldali opportunizmus és kispolgári radikalizmus sorokba öntve elsősorban a CSEMADOK programjában érhető tetten. A szövetségnek – a Varsói Szerződés csapataival szembeni ellenállásra biztató felhívásaival együtt – ez a dokumentum az egyik legnagyobb szégyenfoltja, annak ellenére, hogy a program néhol helyes és követhető tételeket is tartalmaz.

Kissé pótolva azt, amit az említett értékelés elmulasztott, ezúttal arra szeretnék válaszolni, hogy a programnak mely része rossz, többek között mely nézetet kell bírálni és elvetni.

A programban ez olvasható: a CSEMADOK „*képviseli a csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeit, kifejezésre juttatja a magyar nemzetiség sajátosságaiból származó igényeket*”.

Azt, hogy miért [nem] lehet a CSEMADOK „*politikai érdekvédelmi*” szervezet, nem szándéksom részletezni. Erről előttem már többször írtam. Itt csupán annyit jegyzek meg, hogy a szocialista államban a dolgozók érdekét – így a csehszlovákiai magyarság érdekét is – államunk vezető ereje, a kommunista párt védi és fejezi ki.

Az idézett szöveg azért helytelen, mert – akarva-akaratlanul – a CSEMADOK-ot olyan színben tünteti fel, és olyan szintre emeli, mintha az maradék nélkül, minden téren az egész nemzetiség érdekének a kifejezője lenne. Ez viszont nem igaz, erre a CSEMADOK nem képes. Egyrészt azért, mert nincsenek hatalmi eszközei, másrészt azért, mert taglétszáma megközelítőleg sem öleli fel a csehszlovákiai magyarok egészét. De ettől a tényről függetlenül is a tényleges érdekvédelem az állami és pártszerveknek tartozik a jog- és hatáskörébe.

Később a program így ír: „*Szervezi a csehszlovákiai magyarság társadalmi-kulturális életét. A Nemzeti Front szerveiben reprezentálja a csehszlovákiai magyarságot, mint etnikai csoportot, gondozója szellemi kincsének, tolmácsolója társadalmi, politikai és kulturális szükségleteinek.*”

Enyhén szólva ez is túlzás. Képes a CSEMADOK szervezni az egész magyarság társadalmi és kulturális életét? Aligha! Mi a feladata a járási művelődési otthonoknak és a többi társadalmi intézménynek és szervezetnek? Ezek talán csak a szlovákok társadalmi és kulturális életét szervezik? A válasz magától adódik, hogy nem. Az említett szervek és intézmények nemzetségre való tekintet nélkül a társadalom összes polgárának – így a csehszlovákiai magyaroknak is – a tulajdonát képezik és szolgálják az igényét.

A CSEMADOK programja az elkülönülés, a szeparatizálódás,⁴³³ a „külön út” irányába mutat. Az ilyen „út” azonban csak zsákutcába vezet.

A csehszlovákiai magyarok közül – CSEMADOK és nem CSEMADOK-tagok – rengetegen dolgoznak a pártszervekben, a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalomban, az Ifjúsági Szövetségben, a Nőszövetségben, a Csehszlovák–Szovjet Barátok Szövetségében és másutt. E szervezetek talán nem az övék is? E szervezetek nem adják meg a csehszlovákiai magyar dolgozóknak ugyanazt, mint a többi dolgozónak? Azt hiszem, ilyen kérdést feltenni is nevetséges. A CSEMADOK az anyanyelvi kultúra ápolására hivatott. Ennyiben

433 Helyesen: szeparálódás

adhat és kell is többet adnia, mint más szervezetek. Nem helyettesítheti azonban az említett szervezetet és nem is töltheti be azok szerepkörét. A CSEMADOK programjának az idézett része nemcsak helytelen, hanem képtelenség is. Ilyesmit csak naiv, politika-ilag képzetlen emberek gondolhattak ki.

Másutt így okoskodik a program: *„a CSEMADOK a szervezési és kulturális munka területén összehangolja tevékenységét a párt és a nemzetiség ügyeivel foglalkozó állami szervek munkájával és segíti a demokratikus elveken alapuló nemzetiségi politika megvalósítását”.*

Ezek a szavak is szépen hangzanak. Ha azonban a gondolat mélyére nézünk, rájövünk, hogy e tétel tulajdonképpen a párttal szembeni partneri viszony kiemelése, és ennek a viszonynak a hangsúlyozása. A programnak ez a része is túl magabiztos, és arra enged következtetni, mintha a társadalomban a CSEMADOK és a párt ugyanazt a minőséget jelentené, megfelelkezve arról, hogy a CSEMADOK egész tevékenységének a párt- és állami szervek határozataiból kell kiindulnia és nem megfordítva.

A fellegekben járnak az alábbi sorok is: *„Elősegítjük ... fél évszázados nemzetiségi múltunk szellemi hagyományait és a jelen társadalmi valóságán szellemi erőket egyesítünk, sajátos csehszlovákiai magyar szellemiség és életszemlélet kialakítását és további formálódását.”*

Vajon milyen ez a „sajátos” életszemlélet? A szocialista életszemlélettel ellentétben talán létezik nálunk is valamilyen *„nemzetiségi életszemlélet”*? A szocialista életszemlélet, amelyhez a CSEMADOK-nak is ragaszkodnia kellene, koncentrálja magában a leg-haladóbb nemzeti vonásokat is, az egyoldalú nemzetiségi életszemlélet viszont nem szocialista, mert eleve szűk látókörű, és előbb-utóbb a nacionalizmus talajára csúszik.

A programra a koronát az alábbi sorok tették fel: *„Szövetségünk a tagság és az egész csehszlovákiai magyarság érdekeit, szükségleteit és tenni akarását kifejezésre juttató programot hagy jóvá.”*

Nagy szavak, egyeseknek talán tetszetősek is. Ám bátorság és határtalan szerénységtelenség az egész magyarság „szükségletének és tenni akarásának” feltüntetni egy olyan szervezet néhány ember szövegezte programját, amelynek tagsága alig haladja meg a csehszlovákiai magyarok tíz százalékát. Olyasmit, mint a CSEMADOK programja állít, még a szakszervezet sem mer kijelenteni, holott ez a munkásosztály és a dolgozók túlnyomó többségét magába foglalja.

Az idézett részek alapján bátran elmondhatjuk: e program nem a CSEMADOK tagságának szól, nem azt tartja szem előtt, hogy meghatározza a CSEMADOK népnevelő és kulturális küldetését. Ezt egyébként az is bizonyítja, hogy a CSEMADOK tagsága körében úgyszólván teljesen visszhang nélkül maradt. Pedig nemcsak a *Hét* igyekezett reklamozni. A központ irányvonala értelmében megtárgyalták a CSEMADOK helyi szervezetei is. Érdemleges értékelést, illetve olyan elismerést, hogy a tagság magáévá teszi és követni fogja, sehol sem kapott.

A program a feladatok reális meghatározása helyett egy mindent átfogó, a csehszlovákiai magyarság egyedüli társadalmi szervezetének a CSEMADOK-ot elképzelt, nacionalista koncepcióból indul ki, és olyan illuzórikus elképzelések végrehajtásával akarja megbízni, illetve felruházni a szövetséget, amely feladat elvégzésére egyedül az állami és pártszervek hivatottak és képesek.

A program megemlíti a proletár nemzetköziség elve betartásának a szükségességét. Azzal viszont, hogy a CSEMADOK-ot kikiáltja a magyar etnikai csoport reprezentánsának

és magára vállalja az állami és pártszervek feladatát, bizalmatlanságot fejez ki mind az állami és pártszervek, mind a többi társadalmi szervezet iránt. Így – ha szavakban mást is mond – gyakorlatilag nem az internacionalizmus, hanem a nemzeti szeparatizálódás platformján áll.

A program beszél a párt vezető szerepéről is. A CSEMADOK hatáskörének és feladatainak a konkrét megfogalmazásánál azonban e szavak is frázissá válnak. Elsősorban azért, mert elképzelése körvonalazásakor többször a párt vezető szerepét figyelmen kívül hagyja, és a párttal szembeni partneri viszonyt emeli ki. A programnak az említett és a többi helytelen részére éppen ezért csak úgy tekinthetünk, mint a jobboldali opportunizmus és a kispolgári radikalizmus törekvésének az „eszmei” megnyilatkozására.

Az ilyen és a hasonló nézet 1968-ban a párt és a munkásosztály szerepének a tagadásáig vezetett. A veszélyes eszmei tévelygésért később drágán fizettünk.

Szomorú, hogy ez az irreális, szakmailag megalapozatlan, politikailag téves beállítottságú program az 1969 márciusában megtartott közgyűléstől egészen 1970 májusáig érvényben volt, negatívan befolyásolta a CSEMADOK munkaformáit és dezorientálta a CSEMADOK szerveit és szervezeteit. Mindez annak ellenére történt, hogy Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága 1969. június 2-án tartott ülésén világosan kimondta: a kulturális szövetségek olyan nézeteket hangoztattak, hogy ők a nemzetiségek politikai képviselői. Nyilvánvaló azonban, hogy a kulturális szövetségek semmi esetre sem képviselhetik minden téren a kisebbségek érdekeit. Ezek érdekeinek és igényeinek is elsősorban az állami és társadalmi szervek szereznek érvényt.

A CSEMADOK vezetése amellet, hogy mindmáig nem volt képes kiküszöbölni saját hibáját, és nem tudta levonni az elkövetett helytelenségekből a szükséges következtetést, nem teljesíti következetesen a pártnak a kulturális szövetségekre vonatkozó határozatát sem. Mindmáig úgyszólván alig tett valamit annak érdekében, hogy felszámolja azokat a jobboldali, nacionalista és kispolgári irányzatokat, amelyek 1968-ban és 1969-ben a CSEMADOK berkeiben is megmutatkoztak.

Husák elvtárs a kommunista sajtó jubileuma alkalmából tartott prágai ünnepélyen mondott beszédében újra hangsúlyozta: *„szocialista társadalmunk legfőbb veszélye a revizionista és opportunistá gondolatokkal szemben tanúsított közöny, az, ha nem védelmezzük a marxista–leninista ideológia és elvek tisztaságát... a szocializmus építése folyamán egyre gyengült a problémák osztályszempontból való megítélése. Ez is hozzájárult azokhoz a válságjelenségekhez, melyek 1968 januárja előtt gyűltek össze, s melyek oly tragikusan nyilvánultak meg 1968-ban és 1969-ben.”*

Husák elvtárs szavai ránk is vonatkoznak. A CSEMADOK mai vezetősége az osztályszempontot – sajnos – nemcsak az említett program megszövegezésénél, illetve elfogadásánál, hanem más alkalmakkor sem érvényesítette. Osztályszempontból kellene értékelni a szövetségnek az 1968-ban és az 1969-ben kifejtett tevékenységét is. Az ilyen értékelés azonban még mindig késik.

Nem jó jel az sem, hogy a CSEMADOK mai vezetése „elnézi” a revizionista és jobboldali opportunistá nézeteket. A maga vonalán a marxista–leninista elvek tisztaságáért még ma sem harcol úgy, ahogy azt a párt irányvonala megszabja, ahogy azt a társadalom és a CSEMADOK érdeke megköveteli.

VARGA JÁNOS

Új Szó, 1970. október 2. 4–5. p.

Kassa, 1970. október 12. A Csemadok Kassai Járási Bizottságának újabb állásfoglalása, amelyben továbbra is kiáll *Őszinte szóval* című 1968. márciusi állásfoglalása és az abban foglaltak mellett.

ÖNTSÜNK TISZTA VIZET A POHÁRBA...,
de tiszta kézzel és tiszta pohárba

Az utóbbi időben néhány bíráló cikk jelent meg az Új Szó és a Nové slovo hasábjain járási bizottságunk 1968-ban elfogadott „Őszinte szóval” c. állásfoglalásával⁴³⁴ kapcsolatban. Annak ellenére, hogy állásfoglalásunk nem jelent meg egyetlen újságban sem, nyilvánosan vitatkoznak annak néhány – nem a legjobb szándékkal kiragadott – mondatával és azt a saját kényük és kedvük szerint magyarázzák, értelmezik. Sőt, attól sem riadnak vissza, hogy azt opportunistának, pártellenesnek és nacionalistának bélyegezzék.

Mivel az értelmezés joga elsősorban minket illet, a további „tisztá víz szándék és jóakarát” félreértéseinek elkerülése végett szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy:

I. Az „Őszinte szóval” c. állásfoglalás a CSEMADOK kassai járási bizottságának (és nem néhány embernek) javaslata a CSEMADOK, mint kulturális szövetség munkájának megjavítására.

II. Állásfoglalásunkat a központi bizottság 1968. március 21-iki írásbeli utasítása alapján készítettük és küldtük meg a CSEMADOK Központi Bizottságának valamint a tizenkét járási bizottságnak.

III. Állásfoglalásunk alfája és ómegája a kilenc pontban megfogalmazott javaslat, amely így hangzik:

1. Összehívni a CSEMADOK országos rendkívüli közgyűlését az év végéig.
2. Új programot és szervezeti szabályzatot előkészíteni [a] járási bizottságok bevonásával, amit az országos közgyűlés jóváhagyna.
3. Kérjük a CSEMADOK kerületi szerveinek a visszaállítását.
4. Új központi bizottság választását a járási bizottságok javaslata alapján, titkos szavazással. A központi elnök és titkár személyét az országos közgyűlés válassza meg titkos szavazással, az érvényes szavazatok 75%-ának elérésével.
5. A CSEMADOK apparátusában azonnali hatállyal vezessék be a szisztemizációt.
6. A járási titkárságok önálló gazdasági egységeket képezzenek.
7. A központi bizottságnak nem lehet tagja olyan személy, aki nem fejt ki aktív tevékenységet a CSEMADOK helyi vagy járási szervében.
8. A CSEMADOK választott szerveiben, a központi bizottságban, a járási titkárságokon nem lehet alkalmazni olyan személyeket, akik eddigi erkölcsi magatartásukkal (pl. nemzetiségi hovatartozás vállalása, anyanyelven történő oktatás példaadása, stb.) kompromittálták a csehszlovákiai magyarságot.

434 Lásd a 10. sz. dokumentumot.

9. Azok[at], akik a 8. pont ellen vétenek, a CSEMADOK Központi Bizottsága ne javasolja olyan politikai és közéleti funkcióba, amely a magyarsággal összefügg, vagy ilyen irányú tevékenység kifejtését célozza.

Az állásfoglalás bevezető része fenti javaslatunk helyességét hivatott indokolni. De vegyük sorjába[n]:

ad 1) A CSEMADOK rendkívüli országos közgyűlését javasoltuk összehívni főleg azért, mert nem volt olyan programja, amely egyértelműen és konkrétan meghatározta volna küldetését, célját és hivatását

ad 2) Mind a programot, mind a szervezeti alapszabályzatot javasoltuk a járási bizottságok bevonásával előkészíteni. Szorgalmaztuk, hogy a CSEMADOK legyen érdekvédelmi szervezet. Az érdekvédelem alatt viszont nem döntési és végrehajtói hatáskörrel rendelkező szervezetet értettünk (hisz nálunk ma már az elemi iskolás is tudja, hogy az csak alkotmányos szerv lehet és nem egy társadalmi szervezet), hanem kizárólag kulturális értékeink védelmét és fejlesztését.

Jól tudtuk, hogy kulturális szövetségről van szó, melynek megváltoztatására soha nem törekedtünk, nem lehet pártpolitikai, államhatalmi vagy gazdaságpolitikai funkciója. Programja azonban lehet. Ezt szorgalmaztuk is. Az észlelt hibák és hiányosságok szignalizálása az illetékes párt- és állami szervekhez véleményünk szerint nemcsak jogunk, hanem kötelességünk is. Úgy hisszük, hogy ezt elvárják tőlünk és ezzel is hozzájárulunk Csehszlovákia Kommunista Pártja politikájának következetes megvalósításához. Egyetlen érdekvédelmi szervezetet (kulturális érdekről van szó) szorgalmaztunk azért, mert határozott törekvések, sőt próbálkozások voltak különféle nemzetiségi szervezetek létrehozására.

ad 3) Kértük a CSEMADOK kerületi szerveinek a visszaállítását, mert hiányoltuk, hogy éppen ilyen fontos láncszem esett ki a szervezet életéből. Ezzel elvesztettük a kapcsolatot olyan lényeges szervekkel, mint a Csehszlovák Kommunista Párt kerületi Bizottsága, Kerületi Nemzeti Front, Kerületi Nemzeti Bizottság, melyeknek a CSEMADOK Központi Bizottságával éveken keresztül kapcsolatuk nem volt.

Ezt a fontos szervet a CSEMADOK Központi Bizottsága önkényesen számolta fel.

ad 4) Új központi bizottság választását javasoltuk a járási bizottságok javaslatai alapján, mert a múlt gyakorlata szerint a KB összetétele ellentétben volt a tagság területi megoszlódásával.⁴³⁵ Így fordult elő, hogy a CSEMADOK IX. országos közgyűlését követően a KB elnöksége 17 tagjából 14 pozsonyi volt, holott a CSEMADOK tagsága vidéken él és dolgozik. Nem beszélve arról, hogy ennek az elnökségnek a túlnyomó többsége egyetlen helyi szervezetben, vagy járási bizottságban sem fejtett ki említésre méltó tevékenységet. Kizárólag ez a szempont vezetett bennünket, amikor egyes elnökségi tagokat állásfoglalásunkban megneveztünk.

ad 5) A szisztemizáció bevezetésének fontosságához és helyességéhez, úgy véljük, ma sem fér kétség.

ad 6) Szilárd meggyőződésünk, hogy a járási bizottságok önálló gazdasági egységeként sokkal eredményesebb tevékenységet fejthetnének ki s ez aktívabb tevékenységre serkentené a járásokat.

435 Helyesen: megoszlásával.

ad 7) Helyesnek tartjuk ma is azt a javaslatunkat, hogy a CSEMADOK szerveiben csakis aktív CSEMADOK-tagok tölthetnek be funkciót.

ad 8) Ebben a pontban olyan elvnek az elfogadását javasoltuk, amely szerint a CSEMADOK választott szerveiben, a központi bizottságban és járási titkárságokon nem lehet alkalmazni olyan személyeket, akik eddigi erkölcsi magatartásukkal (pl. nemzetiségi hovatartozás, anyanyelven történő oktatás példaadása stb.) kompromittálták a csehszlovákiai magyarságot.

Véleményünk szerint a szocialista társadalom példás magatartást követel minden vezetőtől és minden tekintetben. Ezért természetesnek vesszük, hogy egy nemzetiségi kulturális szövetség vezetőjének példaképnek kell lenni a nemzetiségi hovatartozás és az anyanyelven történő oktatás tekintetében is, mert különben ellentétbe kerül saját magával, mint a rossz pap, aki vizet prédikál és bort iszik. Ugyanis a marx-lenini nemzetiségi politika szerint, melyet a CSKP is magáénak vall és hirdet, minden nemzet és nemzetiiség egyenjogú. Aki nem meri vállalni saját nemzetiségét, nem hisz a marx-lenini nemzetiségi politikában és már azért sem élvezheti az általa képviselt dolgozók bizalmát.

Az anyanyelvi oktatás pedagógiai elv, helyessége igazolást nyert. Senkitől sem akarjuk megvonni azt a jogot, hogy milyen iskolába járattja gyermekét, de tőlünk sem vonhatják meg azt a jogot, hogy kulturális szövetségünk vezetőinek megválasztásánál ilyen kritériumot is javasoljunk.

ad 9) Ebben a pontban fogalmazott javaslatunk indoklására érvényesek az ad 8) alatti érvek. Ugyanis, ha a Nemzeti Front szervei a CSEMADOK-hoz fordulnak különböző funkciók betöltésére javaslatért, akkor azt azért teszik, hogy minden tekintetben példaadó magyar nemzetiségű dolgozót javasoljon.

Lőrincz Gyulát bíráljuk állásfoglalásunkban főleg funkcióhalmazás miatt. Lehetetlennek tartottuk, hogy egy ember legfelsőbb szinten és annyi funkcióban helyt tudjon állni. Nem volt szándékunkban kiközösíteni a politikai és közéletből, hiszen erre nem is éreztük magunkat illetékeseknek, csupán javasoltuk, hogy a saját, de főleg a közösség érdekében jó lenne, ha egynéhány funkciót átengedne a fiatal, arra érdemes, rátermett embereknek. Ebben mi semmi rosszat nem láttunk és nem látunk.

Számon kértük tőle azt is, hogy 20 éve képtelen volt odahatni, hogy akárcsak egy magyar nemzetiségű dolgozónk, vagy főiskolásunk került volna a moszkvai pártfőiskolára. Úgy ahogy azt hiányoltuk 1968-ban, hiányoljuk ezt ma is.

Az említett újságok cikkírói vádolnak és rágalmaznak bennünket „Őszinte szóval” c. állásfoglalásunkért. Szerintünk csak azért, mert le mertük írni azt, amit a CSEMADOK tagságának túlnyomó többsége mér évek óta mondott, hangoztatott különböző gyűléseken, konferenciákon, értekezleteken, stb.

Elismerjük, hogy az őszinte szó egyben kemény szó is és magán viseli a kornak, melyben íródott minden lendületét, hevesességét, stb. Ennek ellenére javaslatainkat jó és segítő szándékkal tettük az itt élő magyar dolgozók kulturális felemelkedése érdekében, hogy nagyobb tudás birtokában még hathatósabban segítsék szocialista társadalmunk építését.

Járási bizottságunk többsége kommunista, az volt 1968-ban és az ma is. A párt vezető szerepét soha nem vontuk kétségbe, sőt a párt vezető szerepének érvényre juttatását hirdettük és szorgalmaztuk 1968–69-ben is (írásbeli dokumentációval is szolgálhatunk). Járási bizottságunk mindmáig a marx-lenini elvet vallotta és vallja magáénak, ennek szellemében cselekedtünk a legkritikusabb időszakban is, amikor járásunk magyar vagy vegyeslakta falvaiban – ahol helyi szervezeteink vannak – fegyelem, rend és

építőmunka folyt. Mindig törekedtünk hazánk nemzetei és nemzetiségei szoros együttműködésének megteremtésére. Járásunk magyar dolgozói internacionalista hűségükről tettek tanúságot 1968 augusztusában is.

Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy az említett cikkek írói nem helyesen értelmezték állásfoglalásunkat, illetve javaslatainkat, ami ellen a leghatározottabban tiltakozunk és vádjaikat visszautasítjuk.

Befejezésül talán még ennyit. A szocialista társadalmi fejlődés egyik lényeges hajtóereke, előrelendítője az építő kritika. Állásfoglalásunkban javasoltunk, bíráltunk és érveltünk a CSEMADOK-ban észlelt hibák és hiányosságok kiküszöbölése érdekében. Úgy gondoltuk, hogy jogunk van véleményt mondani azokról, akik éveken keresztül képviseltek bennünket. Elvhűek voltunk Novotný előtt, alatt és után. Elvhűségünkről tanúskodik számos felszólalás, újságcikk, beszélgetés stb. Jó lenne, ha szálkakeresés helyett végre befelé is néznének egy kicsit, mert az az érzésünk, hogy volna sepregetni való saját portájukon is.

Egyes cikkekről a véleményünk az, hogy a marxista-leninista elvek és módszerek deformálásával állnak szemben. Tartalmában, elveiben és megjelenésének módszereiben hibás írásoknak tartjuk. Időzített akció, a CSEMADOK munkájának aláaknázásával egyenlő, egy olyan történelmi pillanatban, amikor az itteni magyar dolgozó nép a népszámlálás felé irányítja figyelmét. Ez a bomlasztási kísérlet fásultságba és defetizmusba⁴³⁶ döntheti a CSEMADOK tagságát a népszámlálás idejére. Beláthatatlan következményekkel járhat mindannyiunk számára és kárára. Egyes írásokat hibásaknak, felelőtleneknek és tekintetnélkülieknek tartunk. Alacsonyrendű célokat szolgálnak.

Kassa, 1970. október

A CSEMADOK Járási Bizottsága
K a s s a

FKI, Csemadok irattára, E-XII-295, géppel írt másolat

124

Pozsony, 1970. november 4. Varga János, a Csemadok KB titkára által a szövetség központi szerveiben végrehajtandó tisztogatásokra előterjesztett javaslat.

Csemadok KB elnökségének XIV. ülése
1970. november 4.

J a v a s l a t

a Csemadok KB összetételében szükséges változtatások végrehajtására

436 kishitúségbe.

A Csemadok konszolidációjának meggyorsítása érdekében, összhangban a pártban lefolyt tagkönyvcseré eredményeivel a KB szervezési-politikai osztálya a következő intézkedések végrehajtását javasolja a KB összetételével kapcsolatban:

1. Visszahívni a KB-ból és annak ellenőrző bizottságából azokat, akik a pártból ki lettek zárva.

2. Visszahívni a Csemadok központi szerveiből azokat a tagokat, kiknek a KB tagsága valamilyen közéleti funkció betöltéséhez kapcsolódott és időközben arról lemondott vagy leváltották.

3. Visszahívni a szervekből azokat, akik az eltelt időszak alatt úgy a KB ülésein, mint a gyakorlati életben passzívak voltak.

4. Visszahívni a központi szervekből azokat a pártönkívűlieket, akik helytelen politikai nézeteket vallottak és cselekedeteik ellentétben állnak a Csemadok célkitűzéseivel. Ezen elvek alapján javasoljuk visszahívni a funkcióból a KB következő tagjait:

1. Icsék István – a rozsnyói járási pártbizottság nacionalista megnyilvánulásaiért az újságírói fegyelem megsértése végett kizárta a párt soraiból.

2. Kardos István – kizártak a pártból – kizárása okát nem ismerjük.

3. Labancz István – kizárták a pártból, főleg az 1968 augusztusában tanúsított helytelen magatartásáért.

4. Mácza Mihály – kizárták a pártból, főleg az 1968 augusztusában és azt követően tanúsított szovjetellenes magatartása miatt.

5. Nagy Olivér – kizárták a pártból, főleg az 1968 augusztusában megnyilvánuló szovjetellenessége miatt.

6. Szokolay Imre – kizárták a pártból, kizárásának oka ismeretlen.

7. Szőke József – kizárták a pártból az 1968-ban megnyilvánuló helytelen nézetei miatt, főleg a „2000 szó” leközléséért az Új Ifjúságban.

8. Újváry László – kizárták a pártból egyrészt nacionalista megnyilvánulásai, valamint igazgatói funkciójából eredő hiányosságok miatt.

9. Varga Ervin – kizárták a pártból, főleg az iskolán elhangzott helytelen nézetei miatt.

10. Teleki Tibor – kizárták a pártból – kizárásának oka ismeretlen előttünk.

11. Kanala Józsefné – kizárták a pártból, főleg az 1968 augusztusában és az azt követő időszakban tanúsított szovjetellenes magatartása miatt.

12. Kürthy Lajos, mérnök – a kassai városi bizottság passzivitás végett visszahívta a városi bizottság tagságából.

13. Dr. Szirmák Imre – a járási pártbizottság javaslatára az újvári JB visszahívta az elnöki funkcióból és a JB tagságából az 1968-ban tanúsított helytelen magatartása miatt.

14. Nagy Jenő – egyik kezdeményezője volt a „Gabonaváros” elnevezésű illegális leadó szervezésének.

15. Csekei Ernő – a lévai járási bizottság a Csemadok 1968–69. évi tevékenységének értékelésével kapcsolatban javasolja Csekei Ernő távozását a Csemadok apparátusából és visszahívni a KB tagságából.

16. Dr. Gönczi Edit – javasoljuk visszahívni a KB tagságából passzivitás miatt.

17. Dráfi Mátyás – javasoljuk visszahívni a KB tagságából, mivel ezen funkcióban való jelölésénél egyedüli kritérium a MATESZ igazgatói funkciójának betöltése volt, mely funkcióból távozott.

18. Dr. Janics Kálmán – javasoljuk visszahívni a KB tagságából többször megismétlődő szélsőséges nacionalista nézetei miatt, melyeknek különböző történelmi viták során adott hangot a sajtóban és a KB ülésein is.

19. Nagy János – javasoljuk visszahívni a KB tagságából az 1968 augusztusában és azt követően megnyilvánuló helytelen nézetei miatt, főleg a „Magyar katonákhoz” című felhívás szövegezéséért, melyet a komáromi járási bizottság nevében fogalmazott annak tudta nélkül.

20. Varga Sándor – javasoljuk visszahívni a KB tagságából az 1968–69-es években tanúsított helytelen politikai nézetei miatt.

21. Böszörményi János – visszahívni a KB tagságából passzivitása miatt.

22. Pölhös Imre – kizárták a pártból – kizárásának oka ismeretlen.

Ami a párttagokat illeti, a javaslat nem tartalmazza azoknak neveit, kiknek ügye tisztázatlan és kivizsgálás alatt van a felsőbb pártszervek részéről. Ezek: Takács András, Mács József, Dr. Turczel Lajos.

Javasoljuk, hogy a KB plénumában a leváltottak helyére ne legyen kooptálás. Kooptálást csak az elnökségben hajtsunk végre, tekintettel a jövő évben esedékes országos közgyűlésre.

A KB elnökségében javasoljuk kooptálni a következő elvtársakat:

Mócsi Ferenc

Dr. Csanda Sándor

Balázs Béla

Sziegl⁴³⁷ Ferenc

Krocsány Dezső

***FKI, Csemadok irattára, E-XII-295, géppel írt tisztázat*⁴³⁸**

125

Pozsony, 1971. március 10. A Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről a szlovák pártvezetés elé terjesztett, azt már alapvetően negatívan értékelő és a szövetségben belüli „ellenzéki törekvések” felelőseit is megnevező jelentés.

Hodnotenie činnosti CSEMADOK-u za roky 1968–1969

K založeníu Csemadoku dala podnet Komunistická strana v zmysle národnostnej politiky, ktorú uplatňovala od roku 1948. Jeho poslaním bolo pôsobiť v duchu proletárskeho internacionalizmu a socialistického vlastenectva medzi maďarskými pracujúcimi našej vlasti svojou činnosťou na poli kultúrnom a osvetovom, napomáhať pri uskutočňovaní politiky strany, angažovať maďarských pracujúcich za budovanie socialistickej

437 Az eredeti dokumentumban: Szígl.

438 A dokumentumot közli még Csáky Pál: i. m. 155–157. p.

spoločnosti, zvlášť kolektívneho socialistického poľnohospodárstva a tak prispieť k sociálnemu pozdvihnutiu obyvateľstva južného Slovenska, svojou kultúrno-výchovnou prácou vytvárať socialistické povedomie maďarských občanov našej republiky.

Toto svoje poslanie Csemadok po celých 20 rokov svedomite plnil, dôsledne sa riadil líniou strany a zaslúžil si uznanie najvyšších straníckych a štátnych orgánov. Okresné a mieste organizácie Csemadoku, ako súčasť Národného frontu pod vedením straníckych orgánov a organizácií významnou mierou prispeli k upevneniu marx-leninskej národnostnej politiky. V rámci Csemadoku vyrástli tisíce strane oddaných dobrovoľných funkcionárov, ktorí plne uznávajú vedúcu úlohu strany v našej spoločnosti vykonali veľký kus záslužnej práce na kultúrnom úseku medzi maďarskými obyvateľmi. Robotníci a roľníci zo zmiešaných južných okresov bez rozdielu na národnosť obetavo a svedomite pracovali a pracujú pre upevnenie a ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti. Internacionálna marx-leninská národnostná politika našej strany zvlášť sa prejavila v roku 1965, keď vyše 50 000 obyvateľov južného Slovenska bolo postihnutých katastrofálnou povodňou. Ako na celom Slovensku, tak aj na južnom Slovensku sa rozvíja priemysel, poľnohospodárstvo a sú vytvorené podmienky pre rozvoj životnej a kultúrnej úrovne pracujúcich a drvivá väčšina maďarského obyvateľstva pevne stojí za politikou strany a Československú socialistickú republiku považujú za skutočne vlastnú domovinu.

Samozrejme vývoj našej spoločnosti nenapreduje a nenapreduje bez problémov a prekážok. Poučenie z krízového vývoja prijaté na decembrovom pléne ÚV KSC⁴³⁹ veľmi správne poukazuje na nebezpečenstvo minulého vývoja, keď antisocialistické sily chceli likvidovať socialistické zriadenie. Krízový vývoj neobišiel ani Csemadok. V tejto početne dosť veľkej organizácii Národného frontu objavili sa nebezpečné tendencie, podporujúce rozklad socialistickej spoločnosti na rozbitie jednoty národov a národností, na bagatelizovanie výsledkov práce strany, robotníckej triedy, roľníctva a pokrokovej inteligencie. Skupina členov i nečlenov strany z radov pravicovo zameranej maďarskej inteligencie využívajúc krízový vývoj v strane a spoločnosti, začali cieľavedome a organizovane zneužívať organizáciu Csemadoku na svoje nacionálne a šovinistické ciele.

Aj Csemadok vo svojej činnosti sa stretával aj s mnohými ťažkosťami a prekážkami, zvlášť od počiatku 60-tych rokov, keď sa v našej spoločnosti začali objavovať krízové javy a vynárali sa nevyriešené, alebo nedoriešené otázky. Preto sa dostáva do popredia už na ôsmom valnom zhromaždení Csemadoku roku 1962 problém riešenia národnostnej otázky. Ale ešte o to výraznejšie sa prejavil tento názor na valnom zhromaždení roku 1966, kde značná časť správy ÚV sa zaoberala s rozborom spoločenského postavenia maďarských pracujúcich žijúcich v našej vlasti.

V takom ovzduší došlo k januáru 1968 a nasledovali ďalšie mesiace, keď pod rúškom demokratizačného procesu postupne sa oslabovala vedúca úloha strany v spoločenských organizáciách. V marci 1968 s. Lőrincz tlmočil žiadosť vznesenú z Predsedníctva ÚV KSS, aby Csemadok predložil orgánom strany návrh na doriešenie problémov v oblasti národnostnej otázky. Je treba zdôrazniť, že marcové stanovisko, ktoré bolo vypracované na podnet najvyšších straníckych miest sa do poslednej chvíle považovalo za podkladový materiál pre stranícky orgán. Avšak bezprostredne pred marcovým plé-

439 A CSKP KB 1970. december 10–11-i ülésén elfogadott A CSKP XIII. kongresszusa óta a pártban és a társadalomban kialakult válság tanulságai elnevezésű, az 1968-as eseményeket ellenforradalmi veszélyként értékelő dokumentumról van szó.

nom ÚV Csemadoku pod tlakom rôznych skupín predsedníctvo rozhodlo predložiť plénu návrh na uverejnenie stanoviska. K vôli objektívnosti treba podotknúť, že s. Lőrincz upozornil predsedníctvo, že treba veľmi uvážiť, lebo pôvodný účel tohto dokumentu je, aby slúžil ako podkladový materiál pre stranícke orgány. Hlasovanie pléna však rozhodlo o uverejnení stanoviska, ktoré bolo dané k dispozícii ČTK, ktoré bolo zverejnené len v maďarských časopisoch, vrátane Új Szó.

Ak dnes skutočne objektívne a komunisticky hodnotíme tento dokument, môžeme potvrdiť, že marcové stanovisko nie je ani protistranícke, ani protisocialistické, obsahuje však niekoľko nereálnych návrhov, ako napr. vytvorenie relatívne kompaktných národnostných okresov a zrušenie tzv. diskriminačných zákonov. Mnohé návrhy však už boli realizované behom konsolidačného procesu štátnymi a straníckymi orgánmi.

Samotný fakt vypracovania návrhu by nebolo žiadnou chybou, ak by bol slúžil ako podkladový materiál pre stranícke orgány. Chyba bola v tom, že stanovisko nebolo konzultované s orgánmi, ale bolo svojvoľne uverejnené bez súhlasu týchto a tým bola porušená zásada demokratického centralizmu a v konečnom dôsledku bola daná zbraň niektorým nacionalistom, ktorí tak mohli rozpútať nacionalistickú kampaň. Na druhej strane stanovisko Csemadoku dostalo do pohybu aj maďarských nacionalistov, ktorí rad radom začali prelicitovať požiadavky stanoviska. Odzrkadlilo sa to v rezolúciách rôznych organizácií, počnúc od základných organizácií Csemadoku až po stanovisko maďarskej sekcie spisovateľov.

Krátko po zverejnení stanoviska však bolo jasné, že zatiaľ čo časť predsedníctva ÚV Csemadoku ponímala tento dokument ako určitý prínos k riešeniu národnostnej otázky, opozičná skupina ho považovala len za východiskový bod nastávajúceho deštruktívneho procesu a tejto skupine stanovisko nijako nestačilo. Bolo jasné, že im nejde len o to, aby stranícke a štátne orgány riešili národnostnú otázku, ale išlo im hlavne o to, aby z Csemadoku postupne vytvorili nejakú maďarskú stranu, ktorá nahradí vedúcu úlohu strany na južnom Slovensku a tak začali presadzovať prvky politického pluralizmu. Avšak pre uskutočnenie týchto zámerov bolo treba odstrániť z bezprostredného vedenia tých súdruhov, ktorí prekážali realizácii týchto plánov. V tomto období sa dostali do verejnosti heslá, že Csemadok je jedinou záujmovou organizáciou Maďarov v ČSSR, čo znamená, že tieto sily už sa neuspokojili s tým, aby Csemadok straníckym a štátnym orgánom predkladal návrhy a svoje pripomienky na riešenie niektorých problémov, ale chceli vytvoriť vlastnú stranu. Svedčí o tom hlavne tzv. košický list, ktorý pod titulkom Úprimným slovom OV Csemadoku v Košiciach rozoslal všetkým okresným sekretariátom. Píše sa v ňom okrem iného: „Tak ako si to nová situácia vyžaduje, očistíme svoje rady od tých síl, ktoré brzdia vývoj. Odstránime ich a tak vytvoríme podmienky pre oprávnenosť existencie Csemadoku, jedinej záujmovej organizácie Maďarov v ČSSR. Považujeme to preto za nutné, lebo doposiaľ nie je objasnené poslanie, jeho cieľ... Musíme povedať, že ktorá organizácia popiera, že je záujmovou organizáciou, popiera oprávnenosť svojej existencie... Kto iný by mal v Československu zastupovať záujmy Maďarov...? Július Lőrincz veľmi často zdôrazňoval, že jedinou záujmovou organizáciou Maďarov je vlastná strana. Žiaľ, v minulosti teória hovorila celkom iné ako prax. Dúfajme, že naše návrhy nielen neoslabia, ale posilnia naše rady a všetci tí súdruhovia, inteligenti, pedagógovia, ktorí za svoju oduševnenú prácu nedostali žiadne uznanie, naopak zo strany jednotlivých vedúcich funkcionárov Csemadoku boli odsudzovaní, teraz behom obrodného procesu nájdú cestu k tej organizácii, ktorá je jedine povolaná na to, aby zastupovala záujmy Maďarov v Československu.“

Na ceste k uskutočneniu svojich zámerov bolo veľmi významné pre opozičnú skupinu zasadnutie pléna ÚV Csemadoku 8. a 9. júna 1968 v Dunajskej Strede, kde sa im podarilo z predsedníctva odstrániť s. Štefana Fábryho, s. Krocsányho, s. Kosztanku,⁴⁴⁰ s. Vojtecha Szabu a iných.

Zasadnutie ÚV v Dunajskej Strede sa podujalo na to, že v správe schválenej predsedníctvom hodnotí nastalú situáciu, aby zvýraznilo, že Csemadok stojí na platforme Národného frontu a ďalej aby prijalo návrh na zvolanie mimoriadneho valného zhromaždenia, za účelom zhodnotiť 20-ročnú činnosť, ďalej na prijatie organizačných opatrení s súvislosťou so zvolaním valného zhromaždenia a napokon, aby v dôsledku rezignácie s. Lőrincza zvolilo nového predsedu a nové predsedníctvo, keďže tento orgán ako celok podal demisiu. To sa aj stalo a za nového predsedu bol zvolený Ladislav Dobos.

Ako zasadnutie straníckej skupiny, tak aj zasadnutie ÚV Csemadoku v júni 1968 ukazuje na to, že popri názoroch, ktoré objektívne hodnotili situáciu sa dostali k slovu aj sily, ktoré prechádzali do extrémov. V priebehu diskusie sa ukázala demagógia najmä mladých, ktorí znevažovali výsledky dosiahnuté v národnostnej politike, preceňovali a propagovali pseudohumanistické teórie buržoáznej politiky. Mnohí jednotlivci v diskusii potvrdzovali politickú neistotu, ktorá sa v organizácii začala rozmáhať, pretože začali hrať na pravicovo-oportunistické a nacionalistické strany, zabúdajúc na vážnosť celostátnej situácie, ktorá v dôsledku činnosti bezprincipiálneho dubčekovského vedenia už bola jednoznačne negatívna.

Dunajskostredské zasadnutie zjednodušilo zhodnotenie situácie, nebralo ani na vedomie protisocialistické a protisovietske prejavy, ktoré vtedy boli na poradne dňa, nebolo schopné veci hodnotiť z triedneho hľadiska, hoci výslovné znenie uznesenia hovorí: „Východiskovým bodom činnosti ÚV Csemadoku a jeho ideologickým základom je marxizmus-leninizmus, ktorý určuje našu praktickú a teoretickú činnosť... Naďalej stojíme pevne na základoch socialistického internacionalizmu a za cieľ našej činnosti považujeme výchovu ľudí v socialistickom duchu.“

Po tomto pléne môžeme povedať, že sa zosilnil tlak uskutočnenia zámerov opozičných síl a prúdov. Neskôr sa ukázalo, že ich cieľom nie je nič iné, ako vytvoriť národný front Maďarov pod vedením Csemadoku. Taký bol vnútorný vývoj, keď došlo k augustovým udalostiam, a kedy vtedajšie vedenie tiež bolo nositeľom protisovietskych tendencií. Najmä Ladislav Dobos, Jozef Szőke, a dr. Rudolf Szabó boli osnovateľmi rezolúcií proti spojeneckým vojskám. Vtedy prijaté rezolúcie a stanoviská však v podstate sa ničím nelíšili od stanovísk rôznych orgánov a organizácií.

Tieto skutočnosti a zámery možno doložiť dokumentáciou, hlavne však zápisničným záznamom z diskusie na predsedníctve ÚV Csemadoku zo dňa 2. 8. 1968, kde sa prejednávala koncepcia budúcej činnosti Csemadoku, ďalej zápisnicou zo dňa 2. septembra 1968.⁴⁴¹

Príprava X. mimoriadneho zhromaždenia Csemadoku v roku 1969 niesla všetky stopy pravicového oportunizmu. Pripravovaný program nebol zlučiteľný s vedúcou úlohou strany. Obsahoval partnerstvo Csemadoku a pripísal mu úlohu reprezentanta maďarskej menšiny. Tento program bol aj predložený na X. mimoriadne valné zhromaždenie a ním

440 Az eredeti dokumentumban: Kostanku.

441 Az utalás a Csemadok 1968. szeptember 2-i össztitkári értekezletének jegyzőkönyvére vonatkozik, amelynek résztvevői jogtalannak minősítették és elítélték Csehszlovákia megszállását.

aj schválený napriek tomu, že v marci roku 1969 asi 2 týždne pred X. valným zhromaždením súdruh Husák dal zvolať predsedníctvo ÚV Csemadoku a prostredníctvom ideologického tajomníka ÚV KSS s. Gracu, dal im na vedomie svoje pripomienky k pripomienkovanému programu, že Csemadok nemôže nahradzovať vedecké ustanovizne, nemôže nahradzovať činnosť straníckych [a] štátnych orgánov, nemôže zo seba vytvárať partnerskú organizáciu strany a nemôže si pripísať úlohu reprezentanta maďarskej menšiny. Pripravovaný program nebol schválený straníckymi orgánmi. Schválené bolo len zvolanie valného zhromaždenia, ďalej obsadenie funkcií predsedu a vedúceho tajomníka Csemadoku a zmena názvu Csemadoku.

Dnes môžeme konštatovať, že na tomto valnom zhromaždení vrcholila demagógia pravicovo-oportunistických síl a nacionalizmu a takto valné zhromaždenie popieralo aj výsledky 20-ročnej činnosti Csemadoku.

Ladislav Dobos vo svojom záverečnom prejave o prijatom programe medzi iným povedal: „Čo sme predložili valnému zhromaždeniu nevylučuje to, čo tu mnohí reklamovali, aby sa Kultúrny spolok maďarských pracujúcich v Československu stal záujmovou organizáciou.“

Jozef Szőke, nový tajomník⁴⁴² ÚV Csemadoku sa vyjadril pred týždenníkom Hét dňa 6. 4. 1969 takto: „Naša organizácia vedome vzala na seba úlohu ochrancu záujmov Maďarov a Československu... Vlastne nové meno našej organizácie vyjadruje rozšírenie spoločenskej funkcie, ten fakt, že popri kultúrnej práci berie na seba spoločenské a politické úlohy.“

Na základe dokumentov, ktoré sú k dispozícii a kvôli objektívnosti treba povedať, že okrem už spomenutých vedúcich činiteľov Csemadoku v tomto krízovom období, je tu celý rad ďalších osôb, ktorí súhlasili a podporovali tieto politicky nesprávne názory v živote Csemadoku. Jedná sa napríklad najmä o týchto členov Csemadoku: Mikuláš Duray, Alexander Varga, Eugen Nagy, Jozef Béres, Koloman Janics, Štefan Mede, Ondrej Takács.

Nezmenila sa však situácia ani po X. valnom zhromaždení, napriek tomu, že zasadnutie ÚV KSS dňa 2. 6. 1969 zdôraznilo, že ani Matica slovenská, ani Csemadok nie sú reprezentantmi slovenského národa, alebo maďarskej národnostnej menšiny. Avšak program, ktorý tieto úlohy Csemadoku dával, ostával naďalej v platnosti až do mája 1970. Ak na pléne v máji 1970 už došlo k tomu, že odvolali na X. valnom zhromaždení prijatý program, a došlo k niektorým kádrovým zmenám, to bolo len po dlhom boji. Hlavnou chybou súčasného vedenia je to, že nevedeli otvorene a sebakriticky si priznať svoje chyby. Všetko to však má nepriaznivý obraz aj v práci celej organizácie na aktivitu určitej časti miestnych organizácií a okresných výborov.

Vychádzajúc z nedostatočného kritického postoja týchto nedostatkov treba konštatovať, že v súčasnom vedení Csemadoku nie je záruka, aby sa v ňom dôsledne uplatňovala vedúca úloha strany. Najdôležitejšou úlohou teraz je, aby sa Csemadok vysporiadal s deformáciami a chybami, ku ktorým došlo, a na základe toho aby sa navždy zata-rasila cesta tým, ktorí by chceli udržiavať túto organizáciu v krízovom stave, čo je dôsledkom činnosti pravicovo-oportunistických ľudí.

Z á v e r :

– Je nevyhnutne potrebné, aby vo vedení Csemadoku bola upevňovaná vedúca úloha strany prostredníctvom komunistov, ktorí stáli na pozíciách marxizmu-leninizmu. Úlohou nového predsedníctva by bolo, očistiť orgán od nositeľov pracovno-oportunistickej ideológie.

442 Helyesen: *ústredný tajomník* – *vezető titkár*.

– Nový orgán Csemadoku by mal revidovať od základu doteraz platný program Csemadoku a vypracovať nové úlohy a po prejednaní v straníckom orgáne ÚV KSS organizácie toto zabezpečovať, aby aj Csemadok mohol aktívne prispievať na konsolidáciu kultúrneho a spoločenského života medzi maďarskými obyvateľmi v SSR.

– Nový orgán má viesť účinný ideologický boj proti nositeľom pravicového oportunizmu proti prípadnému šíreniu nacionalistických a šovinistických náhľadov a tendencií medzi maďarskými obyvateľmi.⁴⁴³

SNA, ÚV KSS, k. 1286, a. j. 101, géppel írt tisztázat

Összefoglalás: A Csemadok 20 éven keresztül becsülettel teljesítette küldetését, az 1968-as válság azonban a szövetséget sem kerülte el, s a nacionalista beállítottságú magyar értelmiség nacionalista és sovinszta céljai szolgálatába állította. A Csemadok KB 1968. márciusi állásfoglalása nem volt szocialistaellenes, de tartalmazott néhány irreális javaslatot, nyilvánosságra hozatala pedig nacionalista indulatokat váltott ki. A Csemadokon belüli ellenzéki csoport a szövetséget magyar párttá akarta alakítani, amihez el kellett távolítania az ezt akadályozó elvtársakat, erről tanúskodik az ún. kassai levél is. Céljaik megvalósításának jelentős állomása volt az 1968. júniusi dunaszerdahelyi KB-ülés, amelyen eltávolították az Elnökségből többek között Fábry István, Krocsány Dezső, Kosztanko Antal és Szabó Béla elvtársakat, s Dobos Lászlót választották elnökké. Az augusztusi események után a szövetséges csapatok elleni nyilatkozatok fő megszövegezői Dobos László, Szőke József és Szabó Rezső voltak. A jobboldali opportunisták erők demagógiája a rendkívüli, X. közgyűlésen tetőzött, amely a párt vezető szerepével összeegyeztethetetlen, s a pártvezetés által jóvá sem hagyott programot fogadott el. A helytelen politikai nézeteiket a már említetteken kívül elsősorban Duray Miklós, Varga Sándor, Nagy Jenő, Béres József, Janics Kálmán, Mede István és Takács András képviselte. Mivel a jelenlegi vezetés nem eléggé önkritikus, s így nincs rá biztosíték, hogy a Csemadokban ismét érvényesüljön a párt vezető szerepe, a szövetség élére új vezetőséget kell választani.

126

Pozsony, 1971. március 29. Határozat a Csemadok KB üléséről, amely felmentette tisztségéből Dobos Lászlót és a szövetség vezető szerveinek több tagját, s Fábry Istvánt választotta meg a Csemadok új elnökévé.

H a t á r o z a t
a Csemadok Központi Bizottsága V. üléséről
1971. március 29.

⁴⁴³ A jelentést az SZLKP KB Elnöksége 1971. március 18-án hallgatta meg és hagyta jóvá, egyúttal úgy határozott, hogy pártvizsgálatot indít Dobos László és Szabó Rezső ellen. (SNA, ÚV KSS, k. 1286. a. j. 101.)

A Csemadok Központi Bizottsága 1971. március 29-én tartott V. rendes ülésén megtárgyalta a szervezet 1968–69. évi munkájának értékelését, s azokból levonta a megfélelő tanulságot. Megtárgyalta továbbá az elnökség beszámolóját az 1970. évi munkáról és az 1971. évi feladatokról és úgy döntött, hogy:

- egyetért azzal a Csemadok 1968–69. évi tevékenységéről szóló tájékoztatóval,⁴⁴⁴ melyet az SZLKP KB Elnöksége 1971. március 18-án megtárgyal és azt jóváhagyta;
 - elfogadja az elnökség és a szervezet országos elnöke lemondását;
 - felmenti a központi bizottság 24 tagját⁴⁴⁵ központi bizottsági tagsága alól, s egyet-ért a revíziós bizottság két tagja⁴⁴⁶ felmentésével;
 - elfogadja az elnökség lemondását;
- A központi bizottság a Csemadok KB elnökévé megválasztotta F á b r y István elvtársat.
- megerősítette tisztségében V a r g a Bélát, a KB vezető titkárát, és V a r g a János, a KB titkárát.

A Csemadok Központi Bizottsága az elnökségbe az alábbi tagokat választotta:

C s i k m á k Imre
 Dr. F ó n o d Zoltán
 G á s p á r Tibor
 K u l c s á r Tibor
 Ing. K r o c s á n y Dezső
 M a g Gyula
 M o l n á r János
 R á c z Olivér
 R a d o s Pál
 T o l v a j Bertalan

A Csemadok Központi Bizottsága jóváhagyta az 1970-es évben végzett munkát és az 1971-es évi munkatervet;

- jóváhagyja, hogy a JB-k 1971 áprilisára összehívják a Csemadok járási konferenciáit, s jóváhagyta azok irányelveit;
- elhatározta, hogy 1971-ben – az év végéig – összehívja a Csemadok XI. rendes közgyűlését;

A beszámoló és a vita alapján az alábbi határozatot hozta:

1. A Csemadok 20 éves munkájához és a csehszlovákiai magyarság haladó hagyományaihoz hűen tevékenységét szocialista társadalmunk vezető ereje, Csehszlovákia Kommunista Pártja politikája szellemében végzi, s legfőbb feladatának tekinti, hogy a párt által kitűzött feladatok teljesítésére mozgósítsa tagságát. A szervezet küldetésének megfelelően figyelmünket arra összpontosítjuk, hogy népnevelő és kulturális tömegmozgalmi munkánkkal hozzájáruljunk dolgozóink szocialista neveléséhez, a nemzetgaz-

444 Lásd a 125. sz. dokumentumot.

445 Valószínűleg elírás. Az ülés Dobos László mellett a KB további 25 tagját mentette fel, ennyi szerepel az ülésről kiadott közleményben is (*Hét*, 1971. április 16., 10–11. p.). A felmentett KB-tagok a következők voltak: Szőke József, Kardos István, Szabó Rezső, Újváry László, Janics Kálmán, Turczel Lajos, Varga Ervin, Icsék István, Nagy Olivér, Gacsó István, Szokolay Imre, Mácsa Mihály, Teleki Tibor, Pölhös Imre, Rózsa Ernő, Beke Sándor, Böszörményi János, Varga Sándor, Nagy Jenő, Broczko Gyula, Nagy János, Híves Vince, Takács András, Csekei Ernő és Szirmák Imre. (FKI, Csemadok irattára, E-XXXIV.)

446 A KB Ellenőrző Bizottságából Kanala Józsefnét és Kürthy Lajost zárták ki. (uo.)

dasági feladatok teljesítéséhez s a csehszlovákiai magyar dolgozók politikai, szakmai és kulturális neveléséhez. Megtisztelő kötelességünknek tartjuk, hogy minden erőnkkel támogassuk pártunknak azt a törekvését, mely népünk erkölcsi-politikai egysége megszilárdítását célozza. Eszmei nevelő munkánkat a marxizmus-leninizmus, valamint pártunknak a tavalyi év decemberében megtartott plenáris ülésén hozott határozata és az ott elfogadott Tanulságok⁴⁴⁷ szellemében végezzük, segítve ezáltal is a proletár internacionalizmus, a szocialista hazafiság és az egészséges nemzeti öntudat elmélyítését.

2. A Csemadok 1968–69. évi munkájának tanulságait megszívelve feladatunknak tekintjük, hogy minden erővel támogassuk [a] hazánk nemzetei és nemzetiségei közötti elvtársi, testvéri viszonyt, egymás őszinte megbecsülését, s népeink közeledésének ügyét. Ápoljuk és erősítjük a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatokat, s felszabadítónkkal, a Szovjetunióval való megbonthatatlan barátságunkat. Politikai nevelő munkánkkal hozzájárulunk az eszmei harc feladatai teljesítéséhez, a jobboldali opportunista nézetek, nacionalista csökevények és a kispolgári radikalizmus elleni harchoz, s felépünk minden olyan megnyilvánulás ellen, mely becsmerli szocialista építő munkánk eredményeit, s idegen pártunk politikai irányvonala szellemétől.

3. Alapvető feladatnak tekintjük, hogy a 20 éves munka eredményeire építve tevékenységünk fő tartalmát a népművelés és a kulturális tömegmunka képezze. Ennek érdekében a legszorosabban együtt fogunk működni az állami és közigazgatási szervekkel, intézményekkel, valamint a társadalmi szervezetekkel. A párt nemzetiségi politikáját továbbra is propagáljuk, érvényesítjük, s az egyes problémák megoldását javaslatainkkal elősegítjük.

4. Hazánk népe Csehszlovákia Kommunista Pártja 50. évfordulója és a CSKP XIV. kongresszusa⁴⁴⁸ előkészületei jegyében él. Pártunk 50 éves harca összeforrt az öntudatos magyar dolgozók, kommunisták küzdelmével. Büszkén tekintünk a megtett útra, a CSKP gazdag tapasztalataira, forradalmi küzdelmeire, s a népünk érdekében vállalt igazságos harcra, s további győzelmeink szervezőjét is a CSKP-ban látjuk. Pártunk 50 éves történelme arra kötelez bennünket, hogy a legjobb erőket mozgósítsuk a szocialista társadalmunk előtt álló igényes feladatok teljesítésére, s munkával, tettekkel köszöntsük a félévszázados jubileumot éppúgy, mint a CSKP XIV. kongresszusát, mely pártunk történelmének egyik legnehezebb szakaszát lezárva, új fejezetet nyit társadalmunk életében: a szocialista társadalom fejlődésének új távlatait.

Felszólítjuk az alapszervezeteket, a Csemadok minden tagját, hogy fokozott, eredményes konkrét munkával köszöntsék az évfordulót és a kongresszust!

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-4, géppel írt tisztázat

447 Lásd a 439. sz. jegyzetet.

448 A CSKP 1968. augusztusi rendkívüli, XIV. kongresszusát érvénytelenítették. Az immár „legális” XIV. kongresszust 1971. május 25–29-e között tartották meg.

Pozsony, 1971. június 28. Jelentés az SZLKP KB Elnöksége számára a Dobos László elleni pártvizsgálat eredményeiről, amely szerint Dobos Lászlót terheli a fő felelősség a Csemadok tevékenységében 1968–1969 folyamán bekövetkezett deformációkért.

Správa o výsledku šetrenia činnosti Ladislava D o b o s a v rokoch 1968 – 1969

Výsledok šetrenia:

Šetrením sa ukázalo, že Ladislav D o b o s má hlavný podiel na deformáciách, ktoré sa vyznačovali v rokoch 1968 – 1969 snahou nacionalistických a pravicových síl, aby Csemadok okrem kultúrnej organizácie sa stal aj politickou organizáciou maďarskej národnosti v ČSSR. Ďalej nesie hlavnú vinu za roznečovanie kampane proti súdruhom, ktorí stáli na zásadách proletárskeho internacionalizmu.

Jeho politické postoje odrážajú napríklad stanovisko maďarskej sekcie Zväzu spisovateľov z marca 1968, ktorého bol spoluautorom. K stanovisku, ktoré bolo vydané na podporu marcového stanoviska ÚV Csemadoku, sa objavia krajne nacionalistické požiadavky a charakterizuje ho nemarxistický postoj v riešení národnostnej otázky a kádrových problémov, najmä pokiaľ ide o politickú reprezentáciu maďarskej národnosti v ČSSR.

Napriek tomu, že súdruh Dobos ako člen predsedníctva a pléna ÚV Csemadoku hlasoval za marcové stanovisko ÚV Csemadoku, čoskoro ho už považoval za nedostačujúce – stanovisko maďarskej sekcie Zväzu spisovateľov prelcituje stanovisko ÚV Csemadoku vo všetkých bodoch. Takýmto spôsobom toto stanovisko sa stalo hlavnou príčinou toho, že okresné výbory a miestne organizácie Csemadoku boli dezorientované a často prijali podobné krajnostné požiadavky, ktoré sú obsiahnuté v spomenutom stanovisku (viď prílohu).⁴⁴⁹

Ladislav Dobos nesie hlavnú vinu na tom, že po jeho nástupe do funkcie predsedu ÚV Csemadoku sa stupňovala snaha u určitej časti členov predsedníctva ÚV Csemadoku, vytvárať ďalšie samostatné národnostné organizácie, ako Maďarský zväz mládeže a Zväz maďarských pedagógov. Dôkazom toho je diskusný príspevok Ladislava Dobosa na predsedníctve z 2. augusta 1968, kde hovorí: „Csemadok postupne sa stáva spoločenskou organizáciou a z oblasti kultúry prechádza na politiku. Považujem za potrebné zvolať celoštátnu poradu predstaviteľov maďarského kultúrneho života a dobré by bolo, keby do tohoto času už bol založený Maďarský zväz mládeže a Zväz maďarských pedagógov, aby sa tieto na tejto porade mohli zúčastniť, ako inštitúcie. Takto by mohol vzniknúť maďarský národný front. Tieto organizácie budú žiadať, aby sa mohli stať členmi v národnom fronte, a je otázkou, či sa uspokojíme s tým, že tieto organizácie budú členmi Csemadoku, alebo majú byť aj členmi v Národnom fronte.“

Ladislav Dobos, ako predseda ÚV Csemadoku, so svojím oportunistickým, politickým postojom úplne uvoľnil cestu krajne nacionalistickom prúdom v Csemadoku a ich snahy nie žeby brzdil, ale opačne, inšpiroval a podporoval ich. Na rozširovanie protisovietskych prejavov využili aj situáciu v redakcii ÚJ SZÓ. Napríklad k ich aktivite možno pripísať, že v ÚJ SZÓ a v Pravde bol uverejnený otvorený list delegátom mimoriadneho zjazdu KSS – 27. VIII. 1968.

⁴⁴⁹ A jelentés mellékleteit nem közöljük.

Ladislav Dobos v augustových dňoch v roku 1968 spolu s dr. Rudolfom Szabóm bol hlavným organizátorom a osnoveľom rôznych protisovietskych rezolúcií a akcií, ktoré boli zamerané na osočovanie ZSSR a ostatných socialistických krajín. Na protisovietskej platforme zotrval aj po auguste, čo dokazuje aj jeho diskusný príspevok na porade okresných tajomníkov Csemadoku v septembri 1968. (Viď prílohu)

Po augustových udalostiach a najmä koncom roku 1968 a v roku 1969 Ladislav Dobos, ako predseda ÚV Csemadoku sa stal hlavnou brzdou tej snahy, aby sa Csemadok vysporiadal s chybami, ktorých sa dopustil. Namiesto nápravy chýb plne podporoval nemarxistické myšlienky a názory, ktoré sa dostali na program Csemadoku. Tento program jasne vyjadroval tie snahy krajne nacionalistických živlov, ktoré vznikli v Csemadoku pred augustom.

Ladislav Dobos nesie hlavnú zodpovednosť spolu s dr. Rudolfom Szabóm za bezzákladovú a netriednu kádrovú politiku, ktorá sa prejavila hlavne pri zostavení kandidátky na mimoriadnom X. valnom zhromaždení ÚV Csemadoku, kde plne uplatňovali teóriu elity. Nesie i plnú zodpovednosť za krajne nacionalistické ovzdušie, ktoré ovládlo mimoriadne valné zhromaždenie, čo sa odzrkadlilo aj v záverečnom slove Ladislava Dobosa (viď prílohu).

Svoju funkciu a postavenie v Csemadoku i neskôr využil na to, aby vo vnútri Csemadoku nedošlo k diferenciačnému procesu, aby chyby boli ututlané a namiesto komunistickej kritiky a sebakritiky, chyby sa snažil ospravedlňovať a do popredia staval bezzákladovú, netriednu národnú jednotu.

Z týchto príčin dochádza aj k tomu, že predsedníctvo ÚV Csemadoku, ani po aprílovom pléne ÚV KSČ nebolo schopné urobiť patričné uzávery a nedochádza k patričným uzáverom ani po pléne ÚV KSS v júni 1969, kde bolo jasne vyjadrené, že ani Matica slovenská, ani KZUP, ani Csemadok nie sú reprezentantmi národa a národností. Ladislav Dobos svojim oportunistickým postojom k chybám ÚV Csemadoku nesie hlavnú vinu na tom, že v podstate pravicový, oportunistický a revizionistický program Csemadoku napriek jasným stanoviskám najvyšších orgánov strany zostával v platnosti až do májového pléna ÚV Csemadoku v roku 1970. Ladislav Dobos nedokázal ani v ďalšom období sa dištancovať verejne od svojich nesprávnych názorov a namiesto otvoreného priznania chýb, ktorých sa on sám dopustil, chyby a nedostatky sa pokúsil zvaľovať na kolektív, ktorý viedol.

a) Na základe týchto faktorov navrhujeme vylúčiť Ladislava Dobosa z radov KSČ;

b) Odvolať Ladislava Dobosa z funkcie poslanca SNR a poslanca Snemovne národov.⁴⁵⁰

SNA, ÚV KSS, k. 1297, a. j. 4., géppel írt tisztazat

Összefoglalás: A vizsgálat megállapította, hogy Dobos Lászlónak fő szerepe van abban, hogy a nacionalista és jobboldali erők a Csemadokot a magyar kisebbség politikai szervezetévé akarták változtatni. Őt terheli a felelősség a proletár internacionalizmus ta-

450 A jelentést az SZLKP KB Elnöksége 1971. július 7-én tárgyalta meg és hagyta jóvá, ami után elhatározta Dobos kizárását a kommunista pártból, valamint megfosztását prágai és pozsonyi parlamenti képviselői mandátumától. (SNA, ÚV KSS, k. 1297. a. j. 4.)

laján álló elvtársak elleni kampány miatt is. Politikai nézeteit többek között a Szlovák Írók Szövetsége magyar tagozatának 1968. márciusi állásfoglalása tükrözi, amelynek társszerzője volt, s amely szélsőségesen nacionalista kívánalmakat fogalmazott meg. Fő felelősség terheli az önálló magyar társadalmi szervezetek létrehozására irányuló törekvésekért, amit a Csemadok KB Elnökségének 1969. augusztus 2-i ülésén elhangzott felszólalása bizonyít, amelyben a magyar társadalmi szervezetekkel együtt egy Magyar Nemzeti Front létrehozását szorgalmazta. 1968 augusztusában Szabó Rezsővel a szovjetellenes nyilatkozatok és akciók megfogalmazója és főszervezője volt. Felelős azért a szélsőségesen nacionalista légkörért is, amely a rendkívüli közgyűlést uralta. Tisztségét arra használta fel, hogy a Csemadokon belül akadályozza a hibák feltárását, s ő sem határolódott el helytelen nézeteitől. Ezek alapján javasoljuk kizárását a CSKP-ból és visszahívását az SZNT és a Nemzetek Kamarája képviselői tisztségéből.

128

**Pozsony, 1971. június 28. Jelentés az SZLKP KB Elnöksége számára a Szabó Rezső el-
leni pártvizsgálat eredményeiről, amely őt nevezi meg a Csemadok 1968. augusztusi
szovjetellenes állásfoglalásainak egyik fő kezdeményezőjeként.**

S p r á v a

o výsledku šetrenia činnosti Dr. Rudolfa Szabu v roku 1968–69

Dr. Rudolf Szabó
narodený 10. V. 1928
člen KSČ od r. 1952
pôvodné povolanie: právnik
národnosť: maďarská
stav: ženatý
bytom v Bratislave

Na základe uznesenie predsedníctva ÚV KSS zo dňa 16. III. 1971⁴⁵¹ sa uskutočnilo prešetrenie činnosti Dr. Rudolfa Szabu, bývalého vedúceho tajomníka ÚV Csemadoku v rokoch 1968–69.

V priebehu šetrenia boli preštudované zápisnice a uznesenia predsedníctva ÚV Csemadoku, ďalej články napísané Dr. Szabom v rokoch 1968–69, boli vyžiadané kádrové posudky od ZO KSS pri ÚV Csemadoku, ZO KSS pri SNR a v priebehu šetrenia došli niektoré osobné vyjadrenia o činnosti Dr. Rudolfa Szabu.

Výsledok šetrenia:

Šetrením sa dokázalo, že Dr. Rudolf Szabó v rokoch 1968–69 sa dopustil ako vedúci tajomník ÚV Csemadoku niekoľko závažných politických chýb. Tieto chyby, ktoré v pod-

451 Valószínűleg elírás: a pártvizsgálatra az SZLKP KB Elnöksége 1971. március 18-i ülésének határozata alapján került sor.

state znamenajú v činnosti menovaného odklon od zásad marxizmu-leninizmu a proletárskeho internacionalizmu, najmä sa prejavil v tom, že:

– v rokoch 1968–69 Dr. Rudolf Szabó vystupoval na stránkach tlače ako hlavný znalec v národnostnej otázke, rozširoval vedecky dostatočne nepodložené teórie a názory o vývoji národov a národností;

– v auguste 1968 spolu s Ladislavom Dobosom bol osnovateľom a organizátorom protisovietskych rezolúcií (viď prílohu)⁴⁵² a prijatie týchto rezolúcií presadzoval v aparáte a v predsedníctve ÚV Csemadoku. Pri uskutočňovaní svojich zámerov neváhal použiť diktátorské metódy proti pracovníkom v aparáte (viď vyjadrenie s. Gőgha), ktorí odmietli plniť úlohy súvisiace s vyvolávaním antisovietskej nálady (distribúcia mimoriadneho vydania Új Szó ako aj Hét).

– Podľa vlastného vyhlásenia na stránickej skupine ÚV Csemadoku v roku 1969 Dr. Rudolf Szabó dňa 22. augusta 1968 požiadal vyšších stránicových a štátnych funkcionárov, aby bolo obnovené maďarské vysielanie Československého rozhlasu, čo sa aj stalo pod heslom „Mesto obilia“. Toto vysielanie hrubo urážalo ZSSR a ostatné socialistické štáty.

Fakty ukazujú, že Dr. Rudolf Szabó i po auguste 1968 zotrval na protisovietskych názoroch, čo dokazuje aj zápisnica z porady okresných tajomníkov Csemadoku v roku 1968, kde znova odsudzoval príchod sovietskych vojsk a tento akt nazýval okupáciou. Neurobil pre seba patričné uzávery ani z vystúpenia s. Husáka na mimoriadnom zjazde KSS. Protisovietske postoje na ÚV Csemadoku hodnotil ako „veľký kapitál“, ktorý ešte prinesie kladné výsledky pre riešenie národnostnej otázky.

Nesprávny oportunistický postoj Dr. Rudolfa Szabu sa prejavil aj pri prípravách mimoriadneho valného zhromaždenia Csemadoku v marci roku 1969, kde ako vedúci tajomník nedokázal zaujať správne marxistické stanovisko voči pripravovanému programu Csemadoku, ktorý ešte v roku 1969 vyzdvihoval partnerstvo voči strane a povýšil Csemadok za jediného reprezentanta maďarskej národnosti v ČSSR.

V tomto období Dr. Rudolf Szabó bezzásadovo presadzoval do ÚV Csemadoku ľudí typu Durayho, Alexandra Vargu, ako aj Kolomana Janicsa a ďalších, pre činnosť ktorých bol charakteristický antisovietizmus a krajný nacionalizmus.

Pri posudzovaní politického postoja Dr. Rudolfa Szabu popri chybách, ktorých sa dopustil, treba uviesť aj to, že podľa vyjadrenia ZO KSS pri Kancelárii Slovenskej národnej rady Dr. Szabó v Kancelárii Slovenskej národnej rady pristupoval k plneniu povinnosti člena strany veľmi zodpovedne, avšak po novembrovom pléne, ba ani po aprílovom pléne ÚV KSČ nedokázal sa verejne dištancovať od svojich predošlých nesprávnych názorov.

Na základe týchto faktov:

a) d o p o r u č u j e m e

Dr. Rudolfa Szabu vyškrtnúť z radov členov KSČ,

b) o d v o l a ť ho z funkcie poslanca SNR a poslanca Snemovne národov.⁴⁵³

SNA, ÚV KSS, k. 1297, a. j. 4., géppel írt tisztazat

452 A jelentés mellékleteit nem közöljük.

453 A jelentést az SZLKP KB Elnöksége 1971. július 7-én, Dobos László ügyével egy időben tárgyalta meg és hagyta jóvá, ami után elhatározta Szabó törlését a kommunista párt tagjainak sorából, valamint megfosztását prágai és pozsonyi parlamenti képviselői mandátumától. (SNA, ÚV KSS, k. 1297. a. j. 4.)

Összefoglalás: A vizsgálat megállapította, hogy Szabó Rezső 1968–1969-ben a Csemadok vezető titkáráként több súlyos politikai hibát vétett. Ezek főként abban nyilvánultak meg, hogy a sajtó hasábjain megalapozatlan nézeteket terjesztett a nemzetiségi kérdéstről, 1968 augusztusában szovjetellenes nyilatkozatokat szövegezett, s 1968. augusztus 22-én szót emelt a Csehszlovák Rádió magyar adásának újraindításáért, amely „Gabonaváros” néven a Szovjetuniót és a többi szocialista országot rágalmazta. Szovjetellenes nézeteket vallott 1968 augusztusa után is. Helytelen opportunistá magatartása a rendkívüli közgyűlés előkészítése során is megmutatkozott, amikor nem tudott helyes marxista álláspontot elfoglalni a készülő programmal kapcsolatban. Elvtelen módon olyan embereket juttatott be a Csemadok KB-ba, mint Duray Miklós, Varga Sándor és Janics Kálmán, akik szovjetellenesek és szélsőségesen nacionalisták voltak. Hibái mellett azt is meg kell állapítani, hogy az SZNT irodájában lelkiismeretesen teljesítette a párttag feladatait, bár korábbi helytelen nézeteitől nyilvánosan nem határolódott el. E tények alapján javasoljuk törlését a CSKP-ból és visszahívását az SZNT és a Nemzetek Kamarája képviselői tisztségéből.

129

Pozsony, 1972. április 15. A Csemadok Központi Bizottságának a szövetség XI. országos közgyűlésén Varga Béla vezető titkár által előterjesztett beszámolója, amely csaknem teljes egészében a Csemadok 1968–1969-es tevékenységének elmarasztalásával foglalkozik (részlet).

Társadalmi életünk viszonylag gyors konszolidációját az tette lehetővé, hogy pártunk központi bizottsága időben levonta a szükséges következtetéseket és tanulságokat az 1968–69-es évek eseményeiből. Pártunk központi bizottságának 1970 decemberében megtartott ülésén Tanulságok címen elfogadott dokumentumai helyesen mutatnak rá az elmúlt időszak veszélyes fejleményeire, amikor a szocialistaellenes erők a szocialista társadalmi rend felszámolására törekedtek. Az ebben az időszakban megnyilvánult válság a CSEMADOK-ot sem kerülte el.

Szükséges tehát, hogy mai közgyűlésünkön mi is levonjuk a tanulságokat mindazon hibákból és tévedésekből, melyeknek tanúi voltunk az elmúlt időszakban. A tanulságok levonása főleg azért szükséges, hogy az elősegítse munkánk sikeres folytatását és megakadályozzuk hasonló tévedések és hibák elkövetését a jövőben.

A CSEMADOK 1968–69-es tevékenységével kapcsolatban fontos helyet foglal el a CSEMADOK Központi Bizottságának a nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatban 1968. március 12-én elfogadott állásfoglalása.

Ha értékelni akarjuk az állásfoglalás tartalmát és annak hatását az 1968-as politikai helyzet alakulására Szlovákia magyar lakta vidékein, akkor meg kell mondani, hogy hasonló javaslat és állásfoglalás kidolgozása a nemzetiségi kérdés területén nem egyedülálló jelenség a CSEMADOK életében. Már az 1968-as évet megelőzően részben a pártszervek kérésére, részben saját kezdeményezésből a CSEMADOK KB elnökségének kommunista tagjai több esetben is kötelességüknek tartották kifejtetni állásfoglalásukat és javaslataikat a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban a párt- és állami szervek előtt.

Le kell azonban szögeznünk, hogy ezekkel a javaslatokkal a CSEMADOK akkori vezetésének nem az volt a célja, hogy kisajátítsa a nemzetiségi kérdés rendezésének jogát, hogy a magyar nemzetiség reprezentánsának kiáltssa ki magát, ellenkezőleg, minden beadványnak és javaslatának tartalma arra irányul[t], hogy erősítse és ösztönözze az állami szervek felelősségét és gondoskodását a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatban. Ez annál is inkább szükségesnek bizonyult, mert több esetben az állami szervek felelősségének és gondoskodásának csökkenése a nemzetiségi kultúra fejlesztése területén sokszor olyan illúziókhoz vezetett, mintha a CSEMADOK egyedül lenne felelős a nemzetiségi kérdés specifikus problémáinak megoldásáért.

A CSEMADOK-on belül azonban, Lőrincz Gyula elvtárssal az élen, nemcsak a hivatalos párt- és állami vezetés politikája érvényesült, mely a felmerült problémák megoldását őszinte kommunista módon akarja elősegíteni. Kialakult a CSEMADOK-on belül egy szélsőséges csoport, mely kihasználva a nemzetiségi kérdés problémáinak felvetését, igyekezett szélsőséges nacionalista elképzeléseinek érvényt szerezni. Igyekezett a CSEMADOK-ban felerősíteni olyan nézeteket, „hogy a CSEMADOK a magyarság egyetlen reprezentánsa” stb. Így kialakult a CSEMADOK-ban egy ellenpólus, mely a szervezetet igyekezett a törvényes vezetés céljaitól eltérően ellentétes irányba mozgatni.

Ilyen hangulatban érte szervezetünket 1968 januárja és a következő hónapok, amikor a demokratizálódási folyamat leple alatt mindinkább gyengül[t] a párt vezető szerepe az egyes tömegszervezetekben.

1968. március elején Lőrincz Gyula elvtárs, a CSEMADOK elnöke tolmácsolta a CSEMADOK KB-n az SZLKP KB Elnökségének azt a kívánságát, hogy a CSEMADOK terjessze elő a pártszerveknek a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatos javaslatait. Hangsúlyozni kell, hogy az említett javaslatot, melynek kidolgozása a legfelső pártszervek kérdésére történt, az illetékes szervek úgy kezelték, mint alapanyagot a pártszervek részére.

Azonban közvetlenül a CSEMADOK KB márciusi plénuma előtt az említett szélsőséges csoportok nyomására a CSEMADOK KB elnöksége úgy döntött, hogy javasolja a plénumnak ennek az állásfoglalásnak a közzétételét. Az objektivitás kedvéért el kell mondan: az elnökséget Lőrincz Gyula elvtárs többször figyelmeztette, hogy az állásfoglalás nyilvánosságra hozatalát meg kell gondolni, mert az nem ilyen céllal készült. Ennek ellenére a plénum úgy döntött, hogy az állásfoglalást nyilvánosságra hozza.

A március 12-én elfogadott állásfoglalás tartalmáról az SZLKP KB Elnöksége által elfogadott érkeles a következőket mondja: Idézzük:

„Ha ma valóban kommunista módon értékeljük a márciusi állásfoglalás tartalmát, akkor leszögezhetjük, hogy a március 12-i állásfoglalás nem pártellenes, azonban tartalmaz néhány irreális javaslatot, mint pl. relatíve egységes nemzetiségi járások létrehozását és az ún. diszkriminációs törvények eltörlésének javaslatát.

Maga az állásfoglalás kidolgozásának ténye önmagában nem volt hiba, amennyiben az segédanyagul szolgált volna a pártszervek részére.” (Eddig az idézet). Hiba volt azonban – és ezt őszintén elismerjük – az állásfoglalást nyilvánosságra hozni a sajtóban és rádióban, a pártszervek tudta nélkül. Ezzel megsértettük a demokratikus centralizmus elvét és végső fokon fegyvert adtunk a különböző nacionalista csoportok kezébe, melyek Szlovákia-szerte eszeveszett nacionalista kampányba kezdtek. A másik oldalon a márciusi állásfoglalás mozgásba hozta a magyar nacionalistákat is, akik egyre-mára kezdték túllicitalni az állásfoglalásban szereplő javaslatokat. Ez a túllicitalás egész sor határozatban, rezolúcióban megnyilvánult az alapszervezetektől kezdve egész a Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szekciójának állásfoglalásáig.

Röviddel az állásfoglalás nyilvánosságra hozatala után teljesen világos volt, hogy ennek értelmezése körül teljesen eltérő nézetek alakultak ki az elnökség egyes tagjai részéről. Az elnökség egyik csoportja az állásfoglalásra, mint a nemzetiségi kérdés megoldásához való őszinte hozzájárulásra tekintett. A szélsőséges nacionalizmus képviselői az állásfoglalást azonban csak kiinduló pontnak tekintették destruktív politikai céljaik megvalósítása érdekében. Világosan megmutatkozott: ezek az erők nem úgy képzeltek el, hogy a párt- és állami szervek oldják meg a nemzetiségi kérdést, ellenkezőleg, az adott politikai légkört arra akarták kihasználni, hogy a CSEMADOK-ból fokozatosan egy magyar politikai párt jöjjön létre, mely Dél-Szlovákiában átvenné a kommunista párt vezető szerepét.

A szélsőséges csoportok a célok megvalósítása érdekében igyekeztek a CSEMADOK-ból eltávolítani azokat, akik akadályt jelentettek céljaik megvalósításában. Kifejezésre jutott ez az igyekezet a CSEMADOK kassai járási bizottságának Őszinte szóval című állásfoglalásában, melyet a CSEMADOK valamennyi járási bizottságának megküldtek.

A nacionalista elemek céljai megvalósításának útján fontos állomás a CSEMADOK KB 1968. június 8-án és 9-én Dunaszerdahelyen megtartott ülése, ahol sikerült az elnökségből eltávolítani Fábry Istvánt, Krocsány Dezsőt, Szabó Bélát, Kosztanko Antalt és másokat, realizálódik tehát a košicei (kassai) járási bizottságnak és az Írószövetség magyar szekciójának állásfoglalása. Ez a központi bizottsági ülés egyben a lemondott Lőrincz Gyula elvtárs helyébe új elnököt választott Dobos László személyében. A dunaszerdahelyi plénum határozatában ugyan azt mondta, hogy (idézem): „A CSEMADOK munkájának kiinduló pontja és ideológiai alapja a marxizmus–leninizmus, mely meghatározza szövetségünk gyakorlatát és elméletét. Továbbra is szilárdan a proletár nemzetköziség alapján állunk és egész tevékenységünkben az emberek szocialista nevelését tartjuk legfőbb célunknak.” Azonban a plénumon hozott kérdérváltozások, különösen az elnök személyének változása, valamint a jobboldal néhány képviselőjének beválasztása a szövetség elnökségébe, megteremtette a CSEMADOK-ban azt a légkört, mely megfelelt a jobboldali nacionalista erők céljainak. Ezért egyáltalán nem volt véletlen az sem, hogy ugyanazok, akik Dunaszerdahelyen hangadói voltak a nacionalista és pártellenes nézeteknek, 1968 augusztusában is ihletői és hangadói voltak az antiszovjetizmusnak⁴⁵⁴ a CSEMADOK Központi Bizottságában.

A CSEMADOK Központi Bizottságán belül uralkodó antiszocialista⁴⁵⁵ hangulat azonban közelről sem volt jellemző a CSEMADOK tagságára; a csehszlovákiai magyar dolgozók döntő többsége úgy fogadta a szövetséges csapatokat, mint barátokat és testvéreket, dolgozóink a városokban és a falvakon ennek a meggyőződésnek különböző formában tanújelét is adták.

A X. országos közgyűlés előkészítése 1969-ben teljesen magán viseli a jobboldali oportunizmus minden megnyilvánulását. Kifejezésre jutott ez a program előkészítésében, mely formálisan ugyan elismerte a párt vezető szerepét, de ugyanakkor kidomborította a párt iránti partneri viszonyt és a CSEMADOK-ot a csehszlovákiai magyarság reprezentánsává kiáltotta ki. Ezt a programot a X. országos közgyűlés jóváhagyta, annak ellenére, hogy 1969 márciusában, két héttel a közgyűlés előtt, Husák elvtárs utasítására az SZLKP akkori ideológiai titkára⁴⁵⁶ összehívta a CSEMADOK elnökségének kommunistáit és közölte

454 szovjetellenességnek.

455 szocialistaellenes.

456 Bohuš Graca.

velük Husák elvtárs véleményét a programmal kapcsolatban és kifejtette, hogy a CSEMA-DOK nem helyettesítheti a tudományos intézményeket, nem helyettesítheti az állami és pártszervek munkáját, nem szabad, hogy a CSEMADOK-ból partneri szervezetet építsenek és hogy a CSEMADOK a csehszlovákiai magyarság reprezentánsának tekintse magát.

A politikai vakság és merev hozzáállás hosszú ideig fékezte a CSEMADOK-ban a konszolidációs folyamat kibontakozását, és noha 1970-ben történtek is különböző káderintézkedések az apparátusban és a központi bizottságon belül, ez csak nehéz politikai harc eredményeként valósult meg. Később pedig a konszolidációs folyamat felgyorsulása elsősorban a párttagkönyvcseréhez kapcsolódott, melynek folytán a központi bizottság és a járási bizottságok soraiból távoztak azok az emberek, akik valamilyen formában hordozói vagy támogatói voltak a nacionalista és jobboldali nézeteknek.

A konszolidációs folyamat idején a központi bizottság felmentette tisztsége alól 28 tagját és tisztségviselőjét, változások történtek a KB elnökének, vezető titkárának és titkárának személyében.

Járási bizottságaink ugyancsak elvégezték az 1968–69-es évek értékelését, ennek alapján mindenütt megtették a szükséges káderintézkedéseket és felmentették tisztségük alól a járási bizottságoknak azokat a tagjait, aki[k]nek ténykedése az elmúlt időszakban negatívan befolyásolta a Szövetség életét.

Miként egész társadalmunk, Szövetségünk is drága árat fizetett az 1968–69-es évek tévelygéseiről és hibáiról. E tévedések és hibák nagy hatással voltak a CSEMADOK egész népművelési és népművészeti tevékenységére. A nemzetiségi kérdés túlzott előtérbe kerülése oda vezetett, hogy a népművelési munka területén csökkent az előadások száma, főleg olyan előadásoké, melyek a csehszlovákiai magyar dolgozók szakképzettségének és politikai színvonalának emelését szolgálták volna. A 68–69-es események negatívan befolyásolták a kulturális tömegmozgalmi munka fejlődését városainkban és falvainkon. A CSEMADOK munkája egyre egyoldalúbban a nemzetiségi kérdés problémái felé orientálódott, minek következtében helyi szervezetink egyre passzívabbá váltak a népművelési munka és a kulturális tömegmozgalmi munka területén. Ilyen szempontból a CSEMADOK belső életének konszolidációjáról csak azután beszélhetünk, amikor 1971 áprilisában⁴⁵⁷ Dobos László lemondása után Fábry István lett a CSEMADOK országos elnöke, és az elnökség összetételében is változások történtek. Ettől az időtől kezdve a CSEMADOK elnökségének és a KB apparátusának minden igyekezete arra irányult, hogy a CSEMADOK maradék nélkül visszatérjen azoknak a népművelési és kulturális feladatoknak a teljesítéséhez, melyek szövetségünk jellegéből adódnak és összhangban vannak az állami kultúrpolitika célkitűzéseivel. A központi bizottságnak ez az igyekezete ma már eredményeket mutat fel, habár ez a folyamat nem megy végbe zökkenőmentesen, és még sok munka vár ránk, hogy a CSEMADOK aktivitása ismét régi fényében csillogjon. Ehhez azonban az új központi bizottság és elnökség, valamint a tisztségviselők fokozott aktivitására, szervező munkájára és politikai tisztánlátására lesz szükség a jövőben.

A kulturális fronton és a CSEMADOK-ban is elkövetett hibák és hiányosságok arra késztették pártunk központi bizottságát, hogy levonva az 1968–69-es évek tanulságait, megtegye a szükséges intézkedéseket, hogy a kulturális front valamennyi szervezete és intézménye a jövőben minden erejét maradék nélkül a szocializmus és a dolgozó nép szolgálatába állítsa. Ennek alapján, mint ismeretes, az SZLKP KB Elnökségének hatá-

457 Helyesen: 1971 márciusában.

rozata értelmében valamennyi kulturális és művészeti szövetség, tehát a CSEMADOK is, 1971. január 1-jétől a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányításával végzi munkáját, s ezzel egy időben mint társadalmi szervezet kivált a Nemzeti Front kötelékéből. Mindezek az intézkedések visszatükrözik pártunknak azt a törekvését, hogy az 1968–69-es évek tapasztalataiból okulva, az egész kulturális fronton megerősítse az állami szervek befolyását és felelősségét, továbbá biztosítsa az állami művelődéspolitikai maradéktalan érvényesülését a kulturális élet minden területén. Reméljük, hogy a fent említett intézkedések következtében az eddiginél még jobban ki-domborodik Szövetségünk kulturális jellege, előtérbe kerül azoknak a kulturális és népművelési feladatoknak a megvalósítása, amelyek Szövetségünk küldetéséből adódnak.

Az a tény, hogy munkánkat a Művelődésügyi Minisztérium irányítása alatt végezzük, semmivel sem csökkenti Szövetségünk társadalmi jelentőségét, nem csökkenti Szövetségünk tekintélyét a párt és az állami szervek előtt. Szövetségünknek továbbra is megmarad önkéntes társadalmi szervezet jellege, megmaradnak választott szervei, központi bizottsága, járási hálózata és helyi szervezetei.

Kedves Elvtársak!

Jelen XI. országos közgyűlésünkön lezárunk egy politikai viharokkal, tévedésekkel és hibákkal terhelt időszakot. Levonva a tanulságot az elkövetett hibákból és hiányosságokból, hangsúlyoznunk kell: a CSEMADOK húszéves tapasztalatai azt igazolják, hogy a CSEMADOK munkája mindig akkor volt sikereiben gazdag, amikor ez a munka a párthatározatok szellemében és az osztálytársadalmi érdekek figyelembe vételével, a marxizmus–leninizmus szellemében történt. Akkor volt sikereiben gazdag, amikor a CSEMADOK figyelembe vette tevékenységében azokat az objektív feltételeket, amelyek közepette Szövetségünk dolgozik, amikor következetesen védelmezte és erősítette a népeink közötti barátság elmélyítésének gondolatát a proletár nemzetköziség szellemében. Éppen ezért törvényszerű volt az is, hogy a CSEMADOK kulturális-népnevelő munkájában akkor állt be a törés, amikor az 1968–69-es években a fenti alapelvek háttérbe szorultak a CSEMADOK tevékenységében. Amikor szövetségünk egyes tisztségviselői letértek a proletár internacionalizmus útjáról és figyelmen kívül hagyták a párt vezető szerepének következetes és szükséges érvényesítését a szövetség munkájában, ami elkerülhetetlenül szubjektívizmushoz vezetett.

A CSEMADOK húszéves hagyományaihoz méltón tagságunk, szerveink és szervezeteink legfontosabb küldetését abban látjuk, hogy tevékenységünkkel hatásosan hozzájárulnak a hazánk nemzetei és nemzetiségei közötti barátság és testvéri együttélés elmélyítéséhez, népeink erkölcsi-politikai egységének szüntelen szilárdításához. A CSEMADOK a proletár nemzetköziség és a szocialista hazafiság szellemében akarja nevelni tagságát és a csehszlovákiai magyar dolgozókat, következetesen harcolva a burzsoáz nacionalizmus minden megnyilvánulása és a népeink egységének és barátságának megbontására irányuló mindennemű törekvések ellen.

[...] ⁴⁵⁸

Hét, 1972. május 5. 10. p.

458 A beszámoló további részei a szervezeti élet, a népművelés, a nyelvművelés és az öntevékeny művészeti munka értékelésével foglalkoznak.

Pozsony, 1972. április 16. A Csemadok XI. országos közgyűlésének a normalizáció jegyében fogant határozata, amely teljes egészében törli a szövetség 1969-ben elfogadott programját és az azzal kapcsolatos határozatokat.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége XI. országos közgyűlésének határozata

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének 1972. április 15–16-án megtartott XI. országos közgyűlése meghallgatta és megvitatta:

- a CSEMADOK Központi Bizottságának beszámolóját a szövetség IX. országos közgyűlése óta eltelt időszak alatt kifejtett tevékenységéről,⁴⁵⁹
- a CSEMADOK Központi Ellenőrző Bizottságának jelentését a Csemadok Központi Bizottságának és szervezeteinek gazdálkodásáról.

Az elhangzott beszámolók és a vita alapján a CSEMADOK XI. országos közgyűlése megállapítja:

Több mint húsz esztendő telt el azóta, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja a magyar nemzetiségi kérdés rendezésére tett szándékával létrehívta a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségét. A CSEMADOK megalakulása óta a párt határozataival összhangban sajátos küldetést tölt be, amely a kultúra fejlesztésében, a nemzeti sajátosságok, a haladó hagyományok ápolásában, tagságának és a magyar dolgozóknak a proletár internacionalizmus és szocialista hazafiság szellemében történő nevelésében nyilvánult meg.

Szövetségünk megalakulása óta mint a párt segédcsapata, kulturális és népnevelő munkájával hatásosan vett részt a falu szocialista építésének nagy mozgalmában. Segítőivé váltunk Dél-Szlovákia nagyarányú gazdasági és szocialista átalakulásának. Kulturális-népnevelő munkánk az elmúlt húsz év alatt kiérdemelte a párt- és állami szervek bizalmát és élvezi azt ma is.

Tapasztalataink azt igazolják, hogy a CSEMADOK akkor ért el sikereket, amikor pártunk határozatait szellemében és az osztályadalmi érdekek figyelembevételével, a marxizmus-leninizmus elvei szerint végezte munkáját, és következetesen hozzájárult a Csehszlovákia nemzeti és nemzetiségei közötti barátság elmélyítéséhez. Éppen ezért törvényszerű volt az is, hogy a CSEMADOK munkájában akkor következett be törés, amikor az 1968–69-es években ezek az alapelvek háttérbe szorultak. Egyes tisztségviselői letértek az internacionalizmus útjáról és figyelmen kívül hagyták a párt vezető szerepének következetes érvényesítését a szövetség munkájában.

Értékelve a CSEMADOK húszéves munkájának pozitívumait, okulunk az 1968–69-es évek tévedéseiből és hibáiból és úgy szabjuk meg munkánk irányát, hogy az megfelelően szövetségünk célkitűzéseinek.

A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége felhasználja a kulturális-népművelő munka minden formáját a szocialista és kommunista ember nevelése érdekében. Tevékenységét a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányításával végzi.

⁴⁵⁹ Lásd a 129. sz. dokumentumot.

Szocialista köztársaságunk szervei minden erővel támogatni kívánják szövetségünk kulturális-népevelő munkáját, a magyar dolgozóknak a tudományos világnézet szellemében való nevelését és általános műveltségük fokozását, mivel ez megfelel társadalmunk osztályérdekeinek és segíti az új, szocialista típusú ember nevelését. Ezeknek a feladatoknak a megvalósítása természetesen nem nélkülözheti a dolgozók hathatós segítségét, kezdeményezését és aktivitását, sem az állami szervek, a nemzeti bizottságok és a társadalmi szervezetek anyagi és erkölcsi összefogását a kulturális élet eredményes fejlődése érdekében.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy szövetségünk szervei támogatni fognak mindenkit, aki képességeit és erejét e feladatok megvalósításának tudja és akarja szentelni, aki a szocialista társadalom ügyét egyéni érdekei, a csoport- vagy helyi érdekek fölé helyezi.

Tagságunkat és a csehszlovákiai magyar dolgozókat az internacionalizmuson alapuló szocialista nemzeti öntudat és hazafiság szellemében neveljük, következetesen harcolva a nacionalizmus minden megnyilvánulása és az olyan törekvések ellen, melyek népeink egységének és barátságának megbontására irányulnak. Munkánk homlokterében az a törekvés álljon, hogy az egészséges nemzeti öntudatra, haladó nemzeti hagyományaink ápolására, a csehszlovák szocialista hazafiságra, valamint a proletár nemzetköziségre való nevelés mellett megkülönböztetett figyelmet szenteljünk a szocialista országok, mindenekelőtt a Szovjetunióhoz fűződő viszonyunk erősítésének, tudatosítva, hogy a Szovjetunió és a szocialista közösség biztonságunk és függetlenségünk záloga, legfőbb szövetségesünk és támaszunk.

A csehszlovákiai magyar dolgozókat Csehszlovákia Kommunista Pártja iránti odaadásra és szeretetre kívánjuk nevelni, mert a kommunista párt vitte és viszi győzelemre a dolgozók ügyét.

Tevékenységünk elválaszthatatlanul összefonódik a szocializmus eszméivel, munkásmozgalmának forradalmi hagyományaival és elősegíti tagságunk aktív részvételét a szocializmus építésében.

A közgyűlés ezen megállapítások alapján:

1. Jóváhagyja a CSEMADOK KB beszámolóját a Szövetség IX. országos közgyűlése óta eltelt időszak alatt kifejtett tevékenységéről és feladatairól, valamint a Csemadok Központi Ellenőrző Bizottságának jelentését.

2. Jóváhagyja a CSEMADOK KB 1971 áprilisában⁴⁶⁰ hozott határozatát és érvényteleníti a rendkívüli X. országos közgyűlésen elfogadott programot és az azzal kapcsolatos összes határozatokat.

3. Jóváhagyja a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének új alapszabályzatát.⁴⁶¹

4. Feladatul adja a CSEMADOK Központi Bizottságának és a járási bizottságoknak, hogy dolgozzák ki azokat a politikai és szervezési intézkedéseket, melyek biztosítják a XI. országos közgyűlés határozatainak gyakorlati megvalósítását.

A CSEMADOK XI. országos közgyűlésének küldöttjei

Hét, 1972. április 28. 3. p.⁴⁶²

460 Helyesen: 1971 márciusában.

461 A közgyűlésen elfogadott új alapszabályzat a szervezet nevéből törölte a „társadalmi” jelzőt, s a Csemadok hivatalos nevét ismét Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségére változtatta.

462 A dokumentumot közli még Szabó Rezső: i. m. 419–422. p.

1972. április 17. Az Új Szó tudósítása a Csemadok április 15–16-i XI. országos közgyűléséről.

A CSEMADOK XI. országos közgyűlése A PROLETÁR NEMZETKÖZISÉG ÉS A SZOCIALISTA HAZAFISÁG SZELLEMÉBEN

Július Hanus elvtárs vezetésével párt- és kormányküldöttség a közgyűlésen ● Előterjesztették a központi bizottság beszámolóját ● A CSEMADOK országos elnöke: **Lőrincz Gyula**, vezető titkár: **Varga Béla**

Bratislavában, a Kultúra és Pihenés Parkjának nagytermében szombaton és vasárnap került sor a CSEMADOK XI. országos közgyűlésére, amelyen több mint 400 küldött és számos vendég jelent meg. A kétnapos tanácskozáson párt- és kormányküldöttség is részt vett Július Hanus miniszterelnök-helyettesnek, a kormány nemzetiségi tanácsa elnökének vezetésével. A delegáció tagjai: Lőrincz Gyula, a CSKP KB tagja, az Új Szó főszerkesztője, dr. Michal Hruškovíc, az SZLKP KB osztályvezetője, Krocsány Dezső munka- és népjóléti miniszter és Vasil Choma, a művelődésügyi miniszter helyettese. Ott voltak a közgyűlésen a Matica slovenskának, az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének, a Lengyel Dolgozók Kulturális Szövetségének, a Nemzeti Front társadalmi szervezeteinek, valamint a kerületi és a járási nemzeti bizottságok képviselői is. Fábrý István-nak, a CSEMADOK országos elnökének megnyitója után Varga Béla, a CSEMADOK vezető titkára olvasta fel a központi bizottságnak a szövetség IX. országos közgyűlése óta kifejtett tevékenységéről szóló beszámolóját.

A beszámoló a bevezetőben rámutat pártunk XIV. kongresszusának össztársadalmi jelentőségére, majd megállapítja:

Társadalmi életünk viszonylag gyors konszolidációját az tette lehetővé, hogy pártunk Központi Bizottsága az 1968–69-es évek eseményeiből levonta a szükséges következtetéseket. Az ebben az időszakban megnyilvánult válság a CSEMADOK-ot sem kerülte él. Tény, hogy az elkövetett tévedéseknek és hibáknak megvoltak a CSEMADOK-on kívüli objektív okai is, de ugyanakkor megvoltak szövetségünkön belül azok az erők, amelyek az adott politikai helyzetet kihasználva nacionalista és pártellenes elképzeléseket igyekeztek érvényesíteni.

A beszámoló ezután az említett időszak eseményeit elemzi, majd leszögezi: Mostani közgyűlésünkön lezárunk egy politikai viharokkal teli, tévedésekkel és hibákkal terhelt időszakot. Levonva a tanulságot az elkövetett hibákból hangsúlyoznunk kell: a CSEMADOK húszéves tapasztalatai azt igazolják, hogy a szövetség munkája mindig akkor volt sikereiben gazdag, amikor tevékenységét a párthatározatok szellemében, az össztársadalmi érdekek és a marxista-leninista elvek alapján végezte. Munkánk akkor volt eredményes, amikor figyelembe vettük azokat az objektív feltételeket, amelyek közepette szövetségünk dolgozik, s amikor következetesen védelmeztük és a proletár nemzetköziség szellemében erősítettük a népeink közötti barátság elmélyítésének gondolatát. Éppen ezért törvényszerű volt az is, hogy a CSEMADOK kulturális, népnevelő munkájában akkor állt be a törés, amikor az 1968–69-es esztendőben a fenti alapelvek háttér-

be szorultak a szövetség tevékenységében. A CSEMADOK húszéves hagyományaihoz méltóan szervezeteink legfontosabb küldetését abban látjuk, hogy tevékenységünkkel hatékonyan hozzájáruljunk a hazánk nemzeti és nemzetiségi közötti baráti és testvéri együttélés elmélyítéséhez. A CSEMADOK a proletár nemzetköziség és a szocialista hazafiság szellemében akarja nevelni tagságát és a csehszlovákiai magyar dolgozókat, s következetesen harcolni fog a burzsoá nacionalizmus minden megnyilvánulása, a népeink egységének és barátságának megbontására irányuló minden törekvés ellen.

A továbbiakban a beszámoló részletesen elemezte a szövetség kulturális tevékenységét. Az 1971-es esztendő végén a CSEMADOK-nak 540 helyi szervezete és 47 172 tagja volt, ez 15 127 fővel több, mint a IX. országos közgyűlés idején. Tudomást szereztünk arról is, hogy a CSEMADOK helyi szervei és járási bizottságai az elmúlt esztendő nevezetes belpolitikai eseményei és jubileumai alkalmából színvonalas rendezvényeket szerveztek és jelentős kötelezettségvállalásokat tettek.

A szövetség népművelő és kulturális tevékenységét elemezve a beszámoló megállapította, hogy az utóbbi időben különösen az énekkari és az irodalmi színpadi mozgalom van feljövőben, viszont néhány figyelemre méltó eredmény ellenére az elmúlt esztendőben stagnált a műkedvelő színjátszás. Országszerte nagy érdeklődés nyilvánul meg a különböző szakkörök, honismereti körök, valamint a népszerű-tudományos előadások iránt. A jövőben e rendezvények számát és színvonalát emelni kell. Ebben az esztendőben a CSEMADOK KB rendezésében, illetve más társadalmi szervezetekkel karöltve több jelentős rendezvényre kerül sor, melyek közül, a komárnói Jókai-napokat, az országos dal- és táncünnepélyt, a galántai Kodály-napokat és az országos kiejtési versenyt említjük meg.

A beszámoló befejezésül hangsúlyozza: A CSEMADOK legfontosabb feladatának tartja, hogy a kulturális-népművelői tevékenység konkrét érvényesítésén keresztül terjessze a tudományos világnézetet, a CSKP politikáját és határozatait, s mozgósítsa tagságát a kitűzött feladatok teljesítésére.

A szövetség népművelői tevékenységével segíteni fogja a csehszlovákiai magyar dolgozók szakmai továbbképzését, szorosan együttműködve az állami művelődésügyi szervezetekkel. A szövetség egyik törekvése arra irányul, hogy a népművészeti és a kulturális-népművelői tevékenység szolgálja a csehszlovákiai magyarság őszinte barátságának elmélyítését az összes nemzettel és nemzetiséggel. Különösen hangsúlyozzák a szlovák-magyar baráti kapcsolatok ápolásának fontosságát.

A beszámoló után vita következett, amelyben elsőnek Július Hanus elvtárs kért szót. Hosszan tartó tapssal fogadott beszéde után több mint tíz felszólalás hangzott el, amelyekben a küldöttek beszámoltak a helyi szervezetek és a járási bizottságok munkájáról. Több felszólaló megemlítette, hogy nincs megfelelő magyar nyelvű segédanyag a korszerű népművelési tevékenységhez. Felvetődött a magyar nyelvű tanoncképzés kérdése is. A vita során meleg, baráti szavakkal üdvözölte a közgyűlést Emil Sztadle, a Lengyel Dolgozók Kulturális Szövetségének titkára. Szombaton este a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara és a Szóttos Népművészeti Együttes adott nagysikerű kultúrműsort.

Vasárnap vitával folytatta tanácskozását a közgyűlés. Jaroslav Čelko tanár, a Matiča slovenská igazgatója felszólalásában megemlítette, hogy az elmúlt esztendő káros jelenségeinek felszámolása után baráti együttműködés alakult ki a két kulturális szövetség között. Ebben az esztendőben közösen ünneplik meg Janko Král' és Petőfi Sándor

születésének évfordulóját, s ezenkívül számos olyan kulturális rendezvényre kerül sor, amelyeket közösen rendeznek. Üdvözölte a tanácskozást Michal Danko, az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének vezető titkára is. Dr. Pavol Paška, a tudományok kandidátusa felszólalásában ismertette a Szocialista Akadémia tevékenységét, s beszámolt arról, hogy az utóbbi időben szoros kapcsolat alakult ki a CSEMADOK és a Szocialista Akadémia között, ami minden bizonnyal a népművelői munka minden területén éreztetni majd jótékony hatását. Közölte a hallgatósággal, hogy a következő esztendőkből széles körű tudományos felmérés kezdődik a nemzetiségi kulturális életről.

Vasárnap szólalt fel Lőrincz Gyula elvtárs, aki röviden felelevenítette a CSEMADOK több mint két évtizedes tevékenységének eredményeit, s rámutatott az előfordult hibákra is. Hangsúlyozta a haladó hagyományok ápolásának fontosságát, de ugyanakkor óva intett attól, hogy megpróbáljuk feléleszteni a letűnt korok reakciós nézeteinek, s azok hordozóinak emlékét. A továbbiakban javasolta, hogy Fábry Zoltán születésének közelgő, 75. születésnapját országos méretben, méltóképpen ünnepeljük meg. Befejezésül hangsúlyozta, hogy a CSEMADOK legfontosabb feladata korszerű kulturális és népművelői tevékenység kifejtése pártunk politikájának megfelelően. Azokat az eredményeket kell továbbfejleszteni, amelyeket a CSEMADOK az elmúlt két évtizedben elért. Ez a célkitűzés nem lehet formalitás, hanem azt megfelelő tartalommal kell feltölteni – hangsúlyozta Lőrincz elvtárs.

A tartalmas és sokrétű vita lezárása után a küldöttek meghallgatták és jóváhagyták a mandátumvizsgáló bizottság jelentését. Ezután megválasztották a CSEMADOK nyolcvantagú Központi Bizottságát és a Központi Ellenőrző Bizottságot. Ezt követően tárgyalták meg és hagyták jóvá a CSEMADOK új alapszabályzatát, valamint a határozati javaslatot. A közgyűlés résztvevői üdvözlő levelet küldtek a CSKP és az SZLKP Központi Bizottságának és Ludvík Svoboda köztársasági elnöknek.

A CSEMADOK XI. országos közgyűlése az Internacionálé hangjaival ért véget.

A közgyűlés befejezése után a CSEMADOK új Központi Bizottsága megtartotta alakuló ülését. Ezen Lőrincz Gyula elvtársat választották meg a CSEMADOK országos elnökévé, Varga Béla elvtársat pedig vezető titkárrá. A központi bizottság titkára Varga János és dr. György István lett.

A Központi Bizottság Elnökségének névsora: Balázs Béla, Esztergályos Gabriella, Fábry István, dr. György István, Kiss József, Krocsány Dezső, Kulcsár Tibor, Lőrincz Gyula, Mag Gyula, Mócsi Ferenc, Papp Benjámin, dr. Rácz Olivér, Szakáll László, Varga Béla és Varga János.

-y-f

Új Szó, 1972. április 17. 1–2. p.

ÁHOGY AZT A MAGYAR KÜLKÉPVISELETI SZERVEK LÁTTÁK

132

Pozsony, 1968. április 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a magyar kisebbség részvételéről a demokratizálódási folyamatban, amelyben beszámol a Csemadok KB márciusi javaslatairól és azok szlovák fogadtatásáról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 17/1968
Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ
1 pl. Nagykövetség
1 pl. saját

Pozsony, 1968. április 8.
Tárgy: Magyar nemzetiség a demokratizálódási folyamatban
Melléklet: 2 cikk

Múltkori, a szlovákiai belpolitikai helyzetet összefoglaló jelentésemben rámutattam arra, hogy Szlovákiában a demokratizálódási folyamat előterébe és középpontjába a szlovák-cseh viszony új, föderációs alapokon, egyenlő az egyenlővel elv alapján történő rendezése került. Már akkor világos volt, hogy ez szükségszerűen felveti az itt élő többi nemzetiség helyzetének felülvizsgálását és rendezését is. Miután a szlovák-cseh viszony föderációs elveken történő rendezése Szlovákiában általánosan, a legfelső párt- és állami szervek által is elfogadott, és támogatott követeléssé lett, a nemzetiségek is kezdték felvetni saját igényeiket és követeléseiket.

Március közepén a Csemadok is kidolgozta részletes, átfogó javaslatát a magyar nemzetiség korábbi sérelmeinek orvoslására, helyzetének a teljes egyenjogúság elve alapján történő rendezésére. A javaslatnál abból az alapvető megállapításból indultak ki, hogy a magyar nemzetiség nem élvez teljes egyenjogúságot, ami többek között a következőkben is kifejeződik:

- az alkotmányban a két nemzet mellett nincsenek feltüntetve egyenjogú tényezők-ként a nemzetiségek;
- a nemzetiségek jogi helyzete nincs törvényben meghatározva;
- a nemzetiségeknek nincsenek megfelelő képviseleti szerveik sem a választott törvényhozó testületekben, sem a végrehajtó, közigazgatási szervekben;

– mindezek következtében a gyakorlati nemzetiségi politikában sok a deformáció, torzulás és súlyos hiba s ezek kiküszöbölésére nincsenek meg a szükséges, reális feltételek, lehetőségek;

– a helyzet javítását célzó pozitív párthatározatok nem nyertek kifejezést törvényjogi normákban, ill. ezek végrehajtását legtöbbször a Szlovák Nemzeti Tanács kapta feladatul, amely maga sem rendelkezett kellő hatáskörrel.

A Csemadok ezért javasolta, hogy a magyar nemzetiség helyzetét az öngazgatás elvei alapján rendezzék. A javaslat leglényegesebb követelései:

– alkotmányban is rögzíteni a nemzetiségek teljes egyenjogúságát;

– törvényben meghatározni a nemzetiségek jogi helyzetét;

– mind az államhatalmi, törvényhozó választott testületek mellett, mind az államigazgatási, végrehajtó szervek mellett megfelelő nemzetiségi szerveket létrehozni, a Nemzetgyűléstől és Kormánytól lefelé a járási Nemzeti Bizottságokig (vagyis: a Nemzetgyűlésben Nemzetiségi Bizottságot, a Kormány mellett Nemzetiségi Államtitkárságot létrehozni és így tovább lefelé). Ezek a szervek az összállami szervek részeként képviselnék és érvényesítenék a nemzetiségek

– specifikus igényeit, érdekeit politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt;

– végrehajtani a járások területi átszervezését úgy, hogy nemzetiségi szempontból maximálisan egységes, kompakt területi egységeket hozzanak létre. (Az eddigi elképzelések szerint ez azt jelentené, hogy a mostani 12 magyarlakta, illetve vegyes nemzetiségű járás helyett kb. 18 járás lenne, ebből kb. 12-ben a magyar, 6-ban a szlovák lakosság lenne abszolút többségben);

– a magyar oktatásügy irányítását teljesen önállóan a magyar választott szervek intézzék s a szükségleteknek megfelelően fejlesszék a magyar iskolai hálózatot;

– a nemzeti kultúra és tudomány továbbfejlesztése, magasan kvalifikált értelmiség képzésének elősegítése érdekében megfelelő kulturális és tudományos intézeteket kell létrehozni;

– az 1945 óta a magyar lakossággal kapcsolatban kiadott törvényeket felülvizsgálni s a diszkrimináló törvényeket hatálytalanítani.

Az öngazgatás elvének konkrétabb értelmezésére vonatkozó érdeklődésemre a magyar nemzetiség képviselőitől olyan magyarázatot kaptam, hogy nem kulturális és nem, területi autonómiáról van szó, hanem az öngazgatás elvének speciálisan a csehszlovák viszonyokra alkalmazott megvalósításáról. Ennek lényege az, hogy magyar választott államhatalmi és magyar közigazgatási szervek foglalkozzanak a magyar nemzetiség kérdéseivel, de nem különállóan (mint területi autonómia esetében), hanem az összállami szervek szerves részeként. A magyar iskolaügy irányításában (középiskoláig bezárólag) és a nemzeti kultúra ápolásának a kérdéseiben viszont maximális önállóságot kívánnak. Ez tehát több lenne, mint kulturális autonómia, de kevesebb, mint területi autonómia (utóbbit nem tartják reálisnak a földrajzi fekvés miatt sem, mivel a magyarlakta terület egy rendkívül hosszú, de keskeny sávot ölel fel).

Egyidejűleg hangsúlyozták, hogy ennek gyakorlati megvalósítása, annak konkrét formája még sok tényezőtől függ, pl. hogy megmaradnak-e egyáltalán a kerületek (szlovák-cseh federáció esetén ezeket is vagy átszervezik, vagy esetleg megszüntetik), létrehoznak-e egy új (magyar) kerületet, stb. Ezen túlmenően alapvető feltétel egy olyan fokú decentralizálás, hogy egy-egy járás különböző problémáinak a megoldásánál a járási szerveknek legyen a döntő súlyuk és szavuk.

A Csemadok vezetői a javaslatot átadták a Szlovák Nemzeti Tanács elnökségének és a SZLKP KB elnökségének azzal, hogy a párt a készülő akcióprogramban teljes felelősséggel nyilatkoztassa ki a magyar nemzetiség államjogi rendezésének elveit. Javasolták, hogy a magyar és ukrán nemzetiség képviselőiből hozzanak létre egy munkacsoportot, amely kidolgozná a párt készülő akcióprogramjának a nemzetiségek helyzetének rendezésére vonatkozó részét.

Az Új Szó és a többi magyarnyelvű lap teljes egészében ismertette a javaslatot⁴⁶³ és felhívta a magyar nemzetiségű lakosságot, hogy javaslataival, észrevételeivel foglaljon állást mellette. A Csemadok és az Új Szó Szerkesztősége azóta rengeteg levelet kap a járási Csemadok szervezetektől és különböző magyar szervezetektől (amelyek kollektíven megvitatták a javaslatot), de egyes személyektől is. E levelekben foglalt észrevételek – azon túlmenően, hogy egységesen egyetértésüket fejezik ki a javaslatban foglaltakkal – két fő csoportba sorolhatók:

1. A magyar lakosságot ért és érő sérelmek konkrét példákkal alátámasztott felvetése:

- a helyi, járási és kerületi párt- és állami szerveknek a nemzetiségi arányokat nem helyesen tükröző összetétele;
- a kétnyelvűség megsértése;
- provokációk a magyar lakossággal szemben (szobrok, feliratok bepiszkítása, sértő megjegyzések funkcionáriusok részéről, iskolákban, stb.);
- iparfejlesztés elhanyagolása, alacsony foglalkoztatottság;
- oktatásügy terén mutatkozó visszasságok (erőszakos agitáció a szlovák iskolákba történő beíratás érdekében, szakközépiskolák alacsony száma, magyar iskolák összeolvasztása szlovák iskolákkal és szlovák vezetés alá való helyezése a „reszlovakizált” faluk magyarnyelvű iskolaigényeinek elutasítása, stb.);
- magyar párttagság alacsony részaránya (Galántai járásban pl. lakosság arányszáma hivatalos statisztika szerint 45%, párttagság csak 20%, Érsekújvári járás: lakosság 60%, párttagság 25%, stb.)

2. Konkrét javaslatok, igények, követelések felvetése (a Csemadok javaslatában foglaltakon túlmenően). Ezek nagy része az előző pontban említett sérelmek kiküszöbölésére vonatkozik. Köztük számos túlzott, irreális követelés is van (önálló magyar főiskolák, egyetemek követelése szinte járásónként, rendkívüli népszámlálás követelése, az 1945–46-ban erőszakosan Magyarországra kitelepítettek részére a visszatérés lehetővé tétele, stb.), de döntő többségük reális, jogos követelés és javaslat, amelyek kiegészítik a Csemadok javaslatait (pl. magyar tagozatok nyitása a pártfőiskolákon, a marxista-leninista esti egyetemeken; az irodalom- és történelemtanításnál nagyobb hangsúlyt fektetni arra, ami a magyar és szlovák nemzetet összeköti és nem elválasztja, stb.).

Még a túlzó követelések esetében sem lehet azt mondani, hogy nacionalista, vagy sovíniszta törekvésekről lenne szó, azok leginkább hiányos, nem eléggé alapos helyzetismeretből adódnak. A Csemadok vezetőinek és az Új Szó szerkesztőinek elmondása szerint kifejezetten nacionalista ízü és tartalmú levelet igen keveset kapnak s nagyon ügyelnek arra, nehogy ezek hangot kaphassanak a sajtóban, nehogy diszkreditálják jogos igényeiket és követeléseiket.

⁴⁶³ A Csemadok KB állásfoglalását az *Új Szó* 1968. március 15-én, az *Új Ifjúság* március 19-én, a *Szabad Földműves* március 23-án, a *Hét* március 24-én közölte.

A Csemadokhoz és Új Szóhoz érkező számos észrevétel, javaslat ellenére is az általános nézet az, hogy a magyar nemzetiség soraiban a legtöbb helyen még mindig meg lehetős passzivitás, közömbösség tapasztalható. Ez megnyilatkozott a városi és járási pártkonferenciákon is és megmutatkozik a Csemadok most folyó járási értekezletein is. E közömbösség és passzivitás annak a nagyfokú óvatosságnak és tartózkodásnak a következménye, amellyel a magyar lakosság az egész demokratizálódási folyamatot kíséri. A magyar nemzetiség vezető képviselői által kimondott és ki nem mondott értékelés szerint a magyar nemzetiségű lakosságot korábban részben megfélemlítették, részben valóra nem váltott ígéretekkkel olyan sokszor becsapták, úgyhogy most vagy tudatos, jól megfontolt óvatossággal és kétkedéssel, vagy a hosszú évek során rajtuk eluralkodott letargiával és apátiával szemlélik a fejleményeket. Egybehangzó az a megítélésük is, hogy ezen a helyzeten egyedül a magyar sajtó és egyedül a magyar vezetőfunkcionáriusok nehezen tudnak lényegesen javítani a szlovák sajtó és a szlovák felelős párt- és állami vezetők segítségével. A magyar lakosság között tapasztalható erős kételyeket csak az utóbbiak oszlathatnak el pozitív állásfoglalással és bátorítással.

A szlovák sajtó viszont ezekről a problémákról hallgat és hallgatnak az illetékes szlovák vezetők is. A Csemadok javaslatát szlovák nyelvre lefordítva és kb. a fele terjedelmre rövidítve a lényegét a ČTK kiadta a szlovák sajtónak és [a] többi hírközlési szervnek, de azt egyetlen lap sem ismertette. A TV is csak egy nagyon rövid interjút közölt Lőrincz Gyula elvtárral, a Csemadok elnökével, amelynek keretében Lőrincz elvtárs lényegében csak a kérdés elvi vonatkozására térhetett ki, a gyakorlati megoldás módozataira már nem. Március végén a TV – a Csemadok sürgető kezdeményezésére – egy részletesebb beszélgetést vett filmre Szabó Rezsővel, a Csemadok KB főtítkárával, de ezt a mai napig sem közvetítette. Szabó Rezső személyesen interveniált a Pravda és más lapok főszerkesztőinél, akik különböző kifogásokkal, magyarázkodásokkal és üres ígéretésekkel tértek ki a kérdés elől. Felvetette a kérdést a SZLKP KB illetékes titkáránál és osztályvezetőjénél is, akik ígéretet tettek megfelelő intézkedésre, de ennek sincs még nyoma. Ezért érthető, hogy a magyar sajtóban egyre gyakrabban és egyre türelmetlenebbül teszik fel a kérdést: miért hallgat a szlovák sajtó? Elsősorban a szlovák sajtó hallgatása és a szlovák vezetők állásfoglalásának hiánya miatt ezen a téren egy veszélyes, feszültségátmoszféra kezd kialakulni, mert a magyar igények és javaslatok súlyosan elferdítve és kiforgatva kezdenek terjedni a magyarul nem tudó szlovák lakosság és funkcionáriusok között, mintha a magyarok Magyarországhoz való visszacsatlakozást, Bacilek és Široký rehabilitálását követelnék, stb. Sőt a L'ud c. napilap április 5-i száma a Magyarországról Dél-Szlovákiába áttelepült szlovákok egyik akciója kapcsán már kifejezetten magyar burzsoá nacionalizmussal, sovinizmussal és irredentizmussal vádolja Lőrincz Gyula elvtársat, az Új Szó március 27-i számában megjelent állásfoglalása miatt, abból tendenciózusan, önmagukban félreérthető félmondatokat ragadva ki. Hasonló szellemű tudósítást közöl a Rofnícke noviny április 4-i száma is (mindkét cikk fordításban; mellékelve).⁴⁶⁴

Nem foglalt állást e kérdéskomplexumban még a SZLKP felső vezetése sem. A SZLKP KB Elnökségének legutóbbi – még a CSKP KB ülése előtt – tartott ülésén időhiány miatt nem tárgyalták a kérdést, mindössze „elvileg értettek egyet azzal, hogy ezt a

464 A mellékelt újságcikkeket nem közöljük.

kérdést is rendezni kell”. Nem hozták létre a magyar és ukrán nemzetiség képviselőiből azt a javasolt munkacsoportot sem, amely a SZLKP akcióprogramjának erre vonatkozó részét dolgozta volna ki. A SZLKP KB egyik illetékes osztályának vezetője szerint a Csemadok javaslatából „nagyon sok megvalósítható” s a párt abból az alapelvből fog kiindulni a rendezés során, hogy a vegyes nemzetiségű járásokban mindenütt a kisebbségben maradók érdekeinek a védelmét biztosítsák elsősorban. Értesüléseim szerint a legkonkrétabban a Szlovák Állam- és Jogtudományi Intézetben foglalkoznak ezzel a kérdéssel, ahol a szlovák-cseh federáció elveinek konkrét kidolgozását végző bizottságon belül külön négytagú munkacsoportot hoztak létre a nemzetiségi kérdés alkotmányi és államjogi rendezése különböző variánsainak a kidolgozására.

A magyar nemzetiség helyzetének a Csemadok javaslata alapján történő rendezése esetén a Csemadok jellege és feladatköre is lényegesen megváltozna. A magyar nemzetiségű lakosság érdekvédelmét (sokan követelik, hogy a Csemadok ezt a feladatot is lássa el) a magyar államhatalmi és államigazgatási szervek biztosítanák, a létrehozandó tudományos és kulturális csúcsszervek, intézmények a többi állami szervvel karöltve a magyar nemzeti kulturális fejlődést biztosítanák és irányítanák s a Csemadok mintegy transzmissziós szerepet töltené be e szervek és a magyar lakosság tömegei között.

Felmerült a káderhelyzet is: rendelkezésre állana-e a szükségleteknek megfelelő számú és képzettségű, magyar nemzetiségű funkcionárius. Általános vélemény, hogy az induláshoz ezek rendelkezésre állának; természetesen nem mindenütt megfelelő képzettséggel, de ezeket hamar, 1-2 éven belül pótolni tudnák.

E kérdéskomplexum kapcsán eddig összegyűjtött tapasztalatok egyértelműen azt mutatják, hogy a párt nem volt felkészülve e kérdés ilyen gyors és intenzív, konkrét felvetődésére, nem alakította ki az álláspontját, nem tud megfelelően reagálni, válaszolni a felvetett kérdésekre s így ez a terület is egyelőre kicsúszott a kezéből és irányításából, ezért a mai helyzet bizonytalanságot, feszültségeket és kölcsönös gyanakvás, bizalmatlanság veszélyét rejt magában (amit a mellékelt cikkek is bizonyítanak).

Április végéig valószínűleg jobban kibontakoznak a megoldás körvonalai, alapelvei; most várható a SZLKP KB Elnökségének az ülése, amelyen már nyilvánvalóan tárgyalják ezt a kérdést is; április közepén lesznek a kerületi pártkonferenciák, amelyeknek szintén állást kell foglalniuk e kérdésben s végül április 16–18. körül lesz a SZLKP KB plénuma, ahol megtárgyalják a SZLKP akcióprogramját, amelynek a nemzetiségi kérdés rendezésének alapelveit is tartalmaznia kell.⁴⁶⁵

Végül röviden az ukrán nemzetiségről: az ukrán nemzetiség képviselői elsőként vetették fel sérelmeiket és követeléseiket, de azokat nem dolgozták ki olyan részletesen, mint a Csemadok, s követeléseiket főleg a szláv testvérség eszméjével támasztották alá. Ők is az öngazgatás elve alapján kívánják helyzetük rendezését s az 1945-ös állapotok (Ukrán Nemzeti Tanács) visszaállítását követelik. A Csemadok és az ukrán nemzetiség képviselői között – az ukránok tartózkodása miatt – igényeik, javaslataik kidolgozása során egyeztetés, konzultálás nem volt. Szlovák részről az ukrán javaslatokkal kapcsolatban sem történt konkrét állásfoglalás.

Sztankó
főkonzul

465 Az SZLKP akcióprogramját megtárgyaló és jóváhagyó KB-ülésre 1968. május 22–24-e között került sor.

Utóirat: A CSKP KB április 10-én nyilvánosságra hozott akcióprogramjából és Biľak elvtárs április 9-i, a SZLKP KB ülésén elhangzott referátumából kitűnik, hogy a Csemadok javaslatának leglényegesebb elveit (a nemzetiségek egyenjogúságának alkotmányos és törvényes biztosítékai, államhatalmi és közigazgatási szervekben, valamint közéletben való arányos képviselő, öngazgatás és önrendelkezés elve) mind a CSKP, mind a SZLKP felső vezetése elfogadta.

Bratislava, 1968. április 11.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/2-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

133

Pozsony, 1968. április 30. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a magyar kisebbség helyzetéről, a szlovák sajtó magyarellenes írásairól és egyéb magyarellenes megnyilvánulásokról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 17/1/1968
Készült: 5 példányban.
Kapják: 3 pl. Központ
1 pl. Nagykövetség
1 pl. saját

Pozsony, 1968. április 30.
Tárgy: Magyar nemzetiség helyzete
Melléklet: 1 boríték⁴⁶⁶

17/1968 SzT. sz. április 8-án kelt jelentésemben⁴⁶⁷ ismertettem a szlovákiai magyar nemzetiségnek (Csemadok) az itteni demokratizálódási folyamathoz és a szlovák-cseh viszony federatív⁴⁶⁸ alapon való rendezéséhez kapcsolódó követeléseit, javaslatait.

A Csemadok az Új Szó hasábjain keresztül széleskörű vitára bocsátotta javaslatait. Április 20-ig bezárólag a Csemadokhoz, illetőleg az Új Szó szerkesztőségéhez 311 észrevétel, ill. kiegészítő javaslat érkezett. Ezek közös vonása, hogy kivétel nélkül egyetértettek a Csemadok által kidolgozott javaslatokkal, azt egy sor helyi konkrét példával támasztották alá és további konkrét javaslatokkal egészítették ki, amelyek egy része reálisnak tűnik, másik része irreális, de tudatos nacionalista szempontok egyiknél sem fedezhetők fel.

A szlovák sajtó azóta sem ismertette a Csemadok javaslatait. Ez alól csak egy-két lap kivétel, amelyik azonban szintén csak a kérdésnek egy-egy részletére tért ki. A szlo-

466 A boríték a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos újságcikk-kivágásokat tartalmaz.

467 Lásd a 132. sz. dokumentumot.

468 Helyesen: föderatív.

vák sajtó egészére az jellemző, hogy egyrészt a Csemadok javaslatainak tudatos és szándékos agyonhallgatásával – ez megbízható értesüléseim szerint a szlovák felső pártvezetés intenciója alapján történik – másrészt egyes túlkapások, irreális követelések kiemelésével, a Csemadok-vezetők nyilatkozataiból tendenciózusan kiragadott idézetekkel (pl. Lőrincz elvtárs március 27-én Új Szóban megjelent interjújából), továbbá rosszindulatú, általában az itteni magyar nemzetiség ellen irányuló cikkekkkel (Olšinský, Gáfrík)⁴⁶⁹ általános magyarellen hangulatot keltsenek (mintha a magyarok a köztársaság szétverésére törekednének) és így lejárassák a szlovák közvélemény előtt a helyes, jogos követeléseket is.

A szlovák sajtóban megjelent cikkek, amelyek egy részét magyar fordításban folyamatosan felterjesztettem, másik (csak kirívó) részét mellékelem, világosan mutatják, hogy egy szervezett kampányról van szó, nem egyes személyek egyéni, szubjektív megnyilatkozásairól. E kampány során azt igyekeznek bizonyítani, hogy Dél-Szlovákia magyarlakta vidékein nem is annyira a magyar nemzetiség helyzetén kell javítani, hanem az ott élő, (többségükben annakidején Magyarországról áttelepült) szlovákok helyzetén, akik az utolsó 20 évben és jelenleg is rendkívül erős nemzeti elnyomásnak, erőszakos magyarosításnak vannak kitéve. (!)

A sajtókampányban fő teret kap a Matica slovenská, illetve helyi szervezeteinek, klubjainak újjáalakítása elsősorban Dél-Szlovákiában, a vegyesen lakott nemzetiségi területeken. E szervezet és klubok fő feladatául az ott élő szlovákok nemzeti öntudatának és kultúrájának ápolását, a szlovákok nemzeti érdekeinek védelmét tűzik feladatul. A sajtóhoz, központi párt- és állami szervekhez küldött határozatokban nacionalista uszítással vádolják a Csemadokot és vezetőit, elsősorban Lőrincz elvtársat és követelik:

- a hivatalos szlovák nemzetiségi politika olyan értelmű megváltoztatását, hogy az jobban védje a magyarlakta területen lakó szlovákok nemzeti érdekeit;
- a szlovák nyelvnek mint hivatalos nyelvnek törvény útján való előírását és bevezetését [a] hivatalokban (tehát a kétnyelvűség megszüntetését);
- minden rendelkezésre álló hírközlési eszközzel tájékoztatni a szlovák közvéleményt a magyarlakta vidékeken élő szlovákok „súlyos” helyzetéről;
- a reciprocitás elvének állami szinten történő érvényesítését az itteni magyar, illetve a magyarországi szlovák nemzetiség részére biztosítandó jogokat és lehetőségeket illetően.

(Megbízható értesüléseim szerint a Matica slovenská helyi szervezeteinek elsősorban Dél-Szlovákiában siettetett létrehozása sem egészen spontán helyi kezdeményezésből indult ki, hanem központi sugalmazásra.)

A szlovák felső párt- és állami vezetés hozzáállása: a Csemadok, illetve a magyar nemzetiség által felvetett javaslatokat, követeléseket általában irreálisnak, túlzottnak és jogtalanoknak tartják. Ezt a beszélgetések alapján leszűrt tapasztalatok mellett a következő tények is bizonyítják:

- A szlovák sajtó (a sajtószabadság ellenére is „irányított”) hallgatása;
- A SZLKP KB Elnöksége azóta sem tárgyalta meg ezt a kérdést;
- Biľák elvtárs a SZLKP KB I. titkára, Lőrincz elvtársnak erre vonatkozó észrevételeire kiragadott extrém, irreális követelések, túlkapások, szélsőségek példálózásával válaszol;

469 Az eredeti dokumentumban: Olšinský, Gráfik.

– Pecho elvtárs, a SZLKP KB (ideológiai) titkára a nyitrai főiskolások március 22-i értekezletén lényegében azzal utasította vissza a magyar főiskolások követeléseit, hogy Magyarországon még ilyen jogok sincsenek biztosítva az ottani szlovákok számára;

– Lúčan iskolaügyi megbízott ugyanezen az értekezleten lényegében úgy válaszolt: „mit akarnak a magyarok, nincsenek meg az összes polgári jogaik?”;

– Sádovský elvtárs, a CSKP KB titkára egy ugyancsak Nyitrán április 26-án tartott nyilvános gyűlésén kb. 1000 résztvevő előtt – és óriási tapssal fogadva – kijelentette, hogy az itteni magyar vezetőknek és szervezeteknek uszítás helyett inkább a közeledés útjának keresésén kellene fáradozniuk (bár hozzátette, hogy bizonyos „rendezésre” ezen a téren is szükség lesz).

Hasonló példát még többet lehetne idézni, de még a pozitívabb hozzáállások is csak odáig terjedtek, hogy „a magyaroknak egyelőre várniuk kellene, amíg meg lesz a federáció, utána majd sorra kerülhetnek”.

Nem foglaltak pozitív álláspontot – vagy legfeljebb csak általánosságban – a SZLKP kerületi konferenciái sem. A nyugat-szlovákiai és a közép-szlovákiai kerületi konferenciákon egyaránt éles támadások érték a Csemadokot és személy szerint Lőrincz elvtársat. Bratislavában e támadásokat csak Ferencei elvtárs, a dunaszerdahelyi járási pártbizottság első titkára utasította vissza. A közép-szlovákiai (besztercebányai) konferencián az egyik küldött a szlovák lakosság között elterjedt, sokszor szándékosan, tudatosan elferdített hírek alapján kijelentette: „ha valakinek nem tetszik az együttélés, fogja magát és költözzön el”. Miután a konferencián részt vett központi pártküldöttségnek Lőrincz elvtárs is tagja volt, a konferencia küldöttei javaslatára Lőrincz elvtárs külön felszólalt és megmagyarázta mi a helyzet ezen a téren. Ennek alapján a konferencia küldöttei közül többen felálltak és bizalmukról biztosították Lőrinczet. A konferencia olyan határozatot hozott, hogy a Smer, a közép-szlovákiai PB⁴⁷⁰ lapja szó szerint közölje Lőrincz elvtárs hozzászólását. Ennek ellenére a Smer április 29-i számában a teljes hozzászólás leközlése helyett csak egy rövid interjút közölt Lőrincz elvtárral, amely a kérdéskomplexumnak csak igen kevés vonatkozásaira térhetett ki.

A szlovák magatartás rendkívül feszült helyzet kialakulásához vezetett, a vegyes nemzetiségű területeken, éles reagálásokat váltott ki a Csemadok és az Új Szó szerkesztősége fiatalabb tagjai között, de általában az itteni magyar értelmiségnél is. Dénes Ferenc elvtárs pl. már gyakorlatilag nem tölti be az Új Szó főszerkesztői tisztségét, mert a szerkesztőség többi tagja azzal az indokolással, hogy Dénes nem hajlandó következetesen és határozottan képviselni a magyar nemzetiség érdekeit és szembeszégni a szlovák nacionalista megnyilvánulásokkal, megtagadta a vele való együttműködést. Az Új Szó azóta több cikkben utasította vissza rendkívül élesen és határozottan a szlovák sajtóban (Kultúrny život, Roľnícke noviny, Predvoj,⁴⁷¹ Smena) megjelent rágalmazó, magyarellenes cikkeket.

A Csemadok Központi Bizottságában értesüléseim szerint eddig sikerült biztosítani a viszonylagos nyugalmat, de – különösen a fiatalabbak részéről – ott is egyre erőteljesebben jelentkeznek radikálisabb hangok és törekvések. Lőrincz elvtárs helyzete sem mondható szilárdnak, elsősorban a Csemadok KB-n belül érik támadások, bár a vidéki szervezetek állítólag támogatják és kiállnak mellette. Lőrincz eléggé elkeseredett hangulatban van első-

470 pártbizottság.

471 Predvoj – utólag kézzel a sor fölé írva.

sorban az őt szlovák részről érő vádak miatt, amelyek magyar burzsoá nacionalizmussal, sovinizmussal, sőt irredentizmussal vádolják. A SZLKP KB április 9-i ülésén beadta lemondását a SZLKP KB elnöki tisztségéről,⁴⁷² amit azonban a KB nem fogadott el és titkos szavazással bizalmat szavaztak neki, mindössze 4 ellenszavazatot kapott. Nyilvánosan azonban a párt eddig nem állt ki mellette és nem ítélte el az őt érő szlovák vádaskodásokat.

Az állami szervek (Szlovák Nemzeti Tanács) területén valamivel pozitívabbnak tűnik a helyzet. A szlovák–cseh federatív megoldás különböző vonatkozásait – köztük a nemzeti kérdés rendezését is – összesen 17 bizottság készíti elő, s a nemzetiségi kérdést illetően Barbírek, a SZNT megbízott elnöke állítólag igen pozitív instrukciókat adott a bizottságok tagjainak.

Az itteni magyar nemzetiség ellen indított rosszindulatú, nacionalista hangulatkeltő kampány már a szlovák közvélemény elég széles köreit – különösen az ifjúságot – átfogja és meglehetősen egyértelműen, általános magyarellenes hangulat kialakulása irányában befolyásolja. Ennek már konkrét – és megítélésem szerint a jövő szempontjából rendkívül veszélyes megnyilvánulásai is vannak. Április 28-án pl. a bratislavai főiskolások egy Stúr- emléktúrát és összejeövetelt rendeztek a Bratislavától 9 km-re lévő Devín-hegyen.⁴⁷³ Az ünnepség színhelyére menetelő kb. 7000 fős ifjúsági sereg útközben egy magyar, Hungarocamion jelzésű gépkocsit kövekkel dobált meg s a meglepett gépkocsivezetőt „disznó magyar” szitkokkal illették. Hasonló, magyarokat szidalmazó jelszavakat a felvonulók az út további részén is kiabáltak, amit nemcsak a mellékelt levél, hanem megbízható szemtanúk is megerősítettek. A devíni ünnepségen (amelyen nem hivatalosan jelen voltam) a fő szónok szintén nacionalista uszítással vádolta Lőrinczet és a Csemadokot, amit az akkor már kb. 12 000 főnyi, főleg fiatalokból álló tömeg óriási füttykoncerttel nyugtázott és olyan felkiáltásokkal tarkított, hogy „ha nem tetszik nekik, menjenek haza!”.

Az eddig kialakult és kialakulóban lévő helyzet alapján számítani kell további, még élesebb magyarellenes megnyilvánulásokkal is. Megítélésem szerint elsősorban két kérdés az, amelyek kapcsán további, konkrétan Magyarország-ellenes támadásokra kell felkészülnünk, elsősorban sajtóvonalon. Ezek:

a) a magyarországi szlovákok helyzete, az itteni magyar nemzetiség helyzetével való mechanikus összehasonlítása s ennek kapcsán a reciprocitás elve érvényesítésének a követelése;

b) a kultúrártékek cseréje, amelynek kapcsán – értesüléseim szerint – már jelenleg is sok olyan megírt cikk fekszik az újságírók fiókjában, amelyek megjelenését korábban csak a sajtócenzúra akadályozta meg.

Figyelembe kell venni, hogy a sajtócenzúra eltörlése óta Csehszlovákiában gyakorlatilag nincs olyan erő és hatalom, amely a sajtót hatékonyan befolyásolni, irányítani s szükséges esetekben korlátozni is tudná.

Fentiek alapján javasolom mielőbb megfelelő szinten mérlegelni, melyek azok a határok, amíg reagálás nélkül személhetjük az ilyen irányú fejleményeket. Meggyőződésem, hogy nem szolgálna a közös ügyet, ha sajtóvonalon bocsátkoznánk vitába. Ugyanakkor azt sem tartanám helyes megoldásnak, ha szó nélkül, véleményünk megfelelő kinyilvánítása nélkül esetleg túl messzire hagynánk fejlődni a dolgokat. A magam részéről – a mostani helyzet alapján – két eljárást javaslok megfontolni:

472 Helyesen: elnökségi tagságáról.

473 Vagyis a dévényi várnál.

a) egy legközelebbi, arra megfelelő alkalommal magas szinten kinyilatkoztatni, hogy pártunk és kormányunk a különböző országokban élő nemzetiségek helyzetének rendezését mindig az illető ország belső ügyének tekintette és ezt az elvet vallja továbbra is;

b) a közeljövőben meglátogatnám Bıřak elvtársat, a SZLKP KB első titkárát és (saját nevemben) aggodalmamat fejezném ki, nem fognak-e az utóbbi időben észlelt magyar-ellenes megnyilvánulások egy olyan egészségtelen, feszült légkör kialakulásához vezetni, amelyek kölcsönös nehézségeket, problémákat okozhatnak pártjainknak és kormányainknak az országaink, népeink közötti barátság elmélyítésére irányuló törekvéseinkben. A helyzet további, aggasztó romlása esetén – természetesen csak előzetes központi jóváhagyás, illetve meghatalmazás alapján – eljárásomat pártunk nevében ismételhetném meg.

Sztankó
főkonzul

Uj.: Jelentésem elkészülése után jelent meg a hír, hogy április 30-án Bratislavában felélő szlovák párt- és állami vezetők (SZLKP KB titkára, kerületi pártbizottságok titkárai, Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke, az oktatásügyi megbízott helyettese), valamint a magyar és ukrán nemzetiségek szervezeteinek (Csemadok, UDKSZ) vezető képviselői közös tanácskozáson tárgyalták meg a magyar és ukrán nemzetiség által felvetett követeléseket, javaslatokat. A tanácskozásról kiadott részletes közlemény arra mutat, hogy azon megfontolt józansággal, szubjektív indulatok nélkül tárgyalták a kérdést. A tanácskozás résztvevői – a közlemény alapján – reálisnak és jogosnak tartják a nemzetiségek által felvetett problémákat és azokat a CSKP akcióprogramjában lefektetett elvek szerint (amelyek, mint előző jelentésemben utaltam rá, lényegében tartalmazzák az összes alapvető követeléseket) javasolják rendezni. A tanácskozás javasolta, hogy SZLKP KB mellett hozzanak létre a szlovák nemzet és a magyar, valamint ukrán nemzetiség képviselőiből egy nemzetiségi bizottságot, továbbá, hogy a nemzetiségi területek kommunista képviselőinek részvételével rendezzenek egy országos szemináriumot a nemzetiségi problémák megvitatására.

A tanácskozásról kiadott közlemény tartalma és objektív, nyugodt hangneme minden bizonnyal enyhíteni fogja azt a feszült légkört és hangulatot, amely az utóbbi hetekben alakult ki mind a szlovák, mind a magyar lakosság körében. Sajnos, a felszított, indulatokat már nehezebb lecsillapítani, könnyebb és hasznosabb lett volna ilyen tanácskozással korábban elejét venni a feszültségek kialakulásának. Azt is meg kell jegyezni, hogy a szlovák lapok közül ezt a közleményt is csak a Pravda közölte teljes terjedelmében, a többi lap közül egy-kettő csak megemlítette, hogy volt egy ilyen tanácskozás. Végül figyelemreméltó, hogy május 1-jén egész Bratislavában nem lehetett Új Szót kapni (ez a szám hozta a közleményt).

Bratislava, 1968. május 2.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/3-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

Budapest, 1968. június 6. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul feljegyzése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, amelyben beszámol a szlovák és magyar sajtó hasábjain zajló vitáról és a Matica slovenská dél-szlovákiai aktivizálódásáról.

Sztankó Pál
főkonzul

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült 6 példányban
1. Péter elvt.
2. Erdélyi elvt.
3. Szűcsné elvt.-nő
4. Prága
5. Bratislava
6. Osztály

Feljegyzés

Tárgy: Magyar nemzetiségi kérdés újabb fejleményei

Legutóbbi jelentésem óta a szlovákiai magyar nemzetiséggel kapcsolatban a helyzet lényegében nem sokat változott, a feszültség változatlanul tovább tart, bár az utóbbi időben magyar és szlovák részről kölcsönösen tapasztalhatók olyan törekvések is, amelyek a súrlódások és ellentétek csökkentésére, a szlovák-magyar közeledés és kölcsönös megértés elősegítésére irányulnak.

A feszültségek fenntartásában és mesterséges élezésében szlovák részről elsősorban a következő tényezők játszanak szerepet:

A szlovák sajtó – elsősorban a Kultúrny život és a Smena – változatlanul a magyarellenes cikkek nagy tömegét hozza, amelyek:

– Azzal vádolják a magyarokat, hogy támadják, verik a szlovákokat (sőt Gáfrík már lincselési kísérletekről ír a KŽ 22. számában)⁴⁷⁴ csak azért, mert szlovákul beszélnek;

– Az iskolai helyzetet úgy értékeli, hogy az a magyaroknak kedvez, hogy a szlovák gyerekek elmagyarosítását segíti elő, mert a szlovák gyerekeknek sok helyen magyar iskolába, óvodába kell járnok, szlovák iskola, óvoda hiányában. Tény, hogy ahol csak 5-6 szlovák iskolás gyermek van egy faluban, a meglévő rendelkezés értelmében nem nyithatnak külön osztályt (a rendelet 20 gyerek jelentkezését írja elő, a gyakorlatban azonban már 10-12 szlovák gyerek részére is létesítenek külön osztályt). Viszont az is tény, hogy ez a rendelkezés legalább olyan – ha nem nagyobb – mértékben vonatkozik a magyar gyerekekre, iskolásokra is. A cikkek azonban egyoldalúan csak azt hangsúlyozzák: tűrhetetlen, hogy a szlovák gyerekeknek magyar iskolába kelljen járnok, hogy a szomszédos falvakba legyenek kénytelenek utazni naponta szlovák iskolába. A szlovák Iskolaügyi Megbízotti Hivataltól követelik, hogy vizsgálja felül ezt a helyzetet és tegyen megfelelő intézkedéseket.

⁴⁷⁴ A Kultúrny život 1968. május 31-i számának Podnájomníci, cudzinci, výtržníci? (Albérlok, idegenek, rendbontók?) c. írásáról van szó.

– Követelik, hogy a szlovák nyelvet az összes hivatalba vezessék be mint hivatalos állami nyelvet. A kétnyelvűség elvének azt a részét hangsúlyozzák, hogy a magyarok tanuljanak meg szlovákul.

– Elképzelhetetlen abszurdumnak tartják, hogy Szlovákiában, saját hazájukban a szlovákok „kisebbségi helyzetbe” kerüljenek. (Figyelembe kell venni, hogy Dél-Szlovákia 452 falujában a magyar ajkú lakosság több mint 50%-ot tesz ki, tehát többségben van.)

– Tiltakoznak az ellen, hogy az itteni magyar sajtó magyar helységelnevezéseket használ – Kassa, Pozsony, stb. –, ezt nacionalista, sovíniszta megnyilvánulásként értékelik. Ennek kapcsán javasolom, hogy otthoni sajtónk – különösen a párt sajtó – legalább is Bratislava esetében ne használja a Pozsony elnevezést, mert erre, Szlovákia fővárosáról lévén szó, itt nagyon érzékenyek a jóhiszemű és jóindulatú emberek is.

– Sérelmesnek tartják a helyi szervezetekben dolgozó funkcionáriusok összetételét, azt állítva, hogy a szlovákok nincsenek arányosan, megfelelően képviselve. Ez valójában egy igen bonyolult kérdés. Amennyiben a hivatalos nemzetiségi hovatartozás alapján vizsgáljuk, úgy az a helyzet, hogy pl. a Dunaszerdahelyi járásban, ahol a lakosság 83-87%-a magyar nemzetiségű, a funkcionáriusok 70%-a szlovák. Ezek között azonban számos „reszlovakizált” van, akiket a szlovákok sem tekintenek szlovákoknak. Így ezen a téren a legközelebbi népszámlálásig, amely ezeket a torzításokat kiküszöbölheti, teljesen objektív felmérést, kimutatást nagyon nehéz készíteni.

– Azt állítják, hogy az itteni magyaroknak máris több joguk van, mint amennyi akár egy autonómia esetén is járna nekik (Smena V. 19.).

– Észrevételezik, hogy míg a szlovák illetékes kulturális szervek elhanyagolják a délen élő szlovákok nemzeti-kulturális igényeinek kielégítését, addig a Magyar Népköztársaságból „soha nem látott számban” érkeznek vendégszereplésre különböző magyar kulturális együttesek (Večerník V. 16.), köztük élenjáró művészek alig 800,- Kcs honoráriumért (Pravda V. 17.). A cikkíró felveti a kérdést, vajon ezek a művészek a nemzeti ügy iránti odaadásból jönnek el ilyen csekély díjazásért, vagy a különbségre szubvenciók fedezet áll-e rendelkezésre, s ha igen, hol?

– Ismételten visszatérő követelés a reciprocitás elve, hogy az itteni magyarok csak anynyi jogot kapjanak, amennyit a szlovákok (200–300 ezret emlegetnek) Magyarországon. Ezzel kapcsolatban eléggé nyíltan fejeznek ki olyan véleményeket, hogy a Magyar Népköztársaságban megsértik a marxista-leninista nemzetiségi politika elveit. Követelik, hogy csehszlovák részről felső párt- és állami szinten hivatalosan vessék fel ezt a kérdést.

– A magyar nemzetiséget követeléseik miatt sommásan nacionalizmussal, sovínizmussal, irredentizmussal vádolják.

– Az előállott helyzetért a Csemadokot és az Új Szót teszik felelőssé, úgy állítva be a kérdést, hogy amíg a Csemadok nem hozta nyilvánosságra határozatát – még hozzá március 15-én, amit szintén tendenciózusnak tartanak – és nem indított el agitációt a magyar nemzetiség soraiban, addig nem voltak ilyen problémák. Különösen élesen támadják személy szerint Lőrincz elvtársat; nacionalizmussal, sovínizmussal, irredentizmussal, szlovákellenes uszítással vádolva és leváltását követelve.

A különböző rendezvények közül – amelyekről a szlovák sajtó szintén tendenciózusan tudósít – elsősorban a Matica slovenská járási szervezeteinek alakuló gyűlései azok, amelyeket legtöbb esetben fórumként használnak fel a magyarellenességre szítására, fokozására. Önmagában a Matica-gyűlések nem váltanak ki ellenséges érzelmeket a magyarok között, viszont a legtöbb ilyen gyűlésre közismerten szlovák naci-

onalista szónokokat bírtak meg, akik nem korlátozódtak a Matica tényleges küldetésének népszerűsítésére, hanem durva magyarellenes kirohanásokkal és vádaskodásokkal igyekeztek népszerűsége tenni szert a szlovákok között. A szónokok közül különösen D. Okáli irritálja a magyar lakosságot, akit úgy tartanak nyilván, mint az 1945–47-es években lefolyt magyarellenes üldöztetések egyik fő szervezőjét, s aki nemcsak a Matica-gyűléseken, hanem a sajtóban is bebizonyította, hogy magatartása, nacionalista szemlélete azóta mit sem változott.

A Matica alakuló gyűléseiről határozatok özönével árasztják el nemcsak a sajtót, hanem szlovák párt- és állami szerveket is, amelyekben „bizonyítják” a szlovákok magyarok által való „elnyomását, megfélemlítését, terrorizálását”, s tiltakoznak ez ellen. Jellemző az ilyen tiltakozó határozatokra, hogy azok egy részét egyforma szövegű sokszorosított nyomtatványokon terjesztették a különböző falvakban élő szlovákok között aláírás céljából, tehát függetlenül attól, hogy az adott faluban milyen volt a helyzet, az előre gyártott tiltakozások özönlöttek a központi szervekhez. A Matica kassai szervezetének alakuló gyűlésén a magyarellenes hangulatot annyira felszították, hogy követelték Rákóczi emléktáblájának és más „magyar nacionalizmust, sovinizmust tápláló emlékek” eltávolítását.

Aggasztó az is, hogy – értesüléseim szerint – a Matica járási szervezeteinek élére, vezetőségeibe számos olyan nacionalista beállítottságú személy kerül – köztük számos pap –, akitől a jövőben sem várható egészséges, őszinte együttműködési, közeledési igyekezet. Ezeknek a személyeknek a vezetőségbe való juttatása érdekében egyes alakuló gyűléseken (pl. Kassán) még a titkos vezetőségválasztás eredményeinek meghamisításától sem riadtak vissza.

További ilyen aktív tényező a főiskolai ifjúság. (A devíni és a bradlói rendezvényekről előző postában beszámoltam.) Május 9–10–11-én a bratislavai főiskolások „nagy nemzeti menetelést” szerveztek a dél-szlovákiai vegyes nemzetiségű községekbe. Igaz, hogy a „nagy menetelésre” mindössze 36-an gyűltek össze, de ahhoz elegendő volt, hogy a szlovák zászlók és címerek „fedezete” alatt, magyarellenes jelszavak („Na Slovensku po slovensky – Szlovákiában szlovákul”, „Magyarok a Dunán túlra”, stb.) hangoztatásával a magyar lakosság általános és jogos felháborodását váltsák ki. Incidensekre, összetűzésekre ugyan nem került sor, de rendkívül elmérgesítette a hangulatot. Különösen miután egyes újságírók az egész menetelést nagy „nemzeti akcióként” értékelték, a résztvevőkről, mint nemzeti hősookról írtak. Ugyanakkor a szlovák vezetők legtöbbje úgy nyilatkozott beszélgetéseink során, hogy helytelen volt megengedni ezt az akciót, mert joggal provokálta a magyar lakosságot. A menetben résztvevők jelezték, hogy több ezres részvétellel meg fogják ismételni menetelésüket a közeljövőben. Szlovák pártvezetők viszont azt mondják, hogy ezt már nem fogják engedélyezni nekik.

A másik oldalt, az itteni magyar nemzetiség magatartását illetően elsősorban az átlapítható meg, hogy aktivitása nem csökken. Ez az aktivitás igen széles skálájú, magában foglalja a jogos, helyes, reális észrevételeket, igényeket, a jóhiszemű, de irreális elképzeléseket, követeléseket és a szélsőséges, sőt provokatív, nacionalista megnyilvánulásokat egyaránt. Ezen aktivitás főbb vonásai:

- az Olšinský, Gáfrík, Okáli-féle magyarellenes nacionalista cikkek határozott, marxista-leninista érvekkel alátámasztott visszautasítása és elítélése az itteni magyar sajtóban;
- a magyar nemzetiség ellen felhozott vádak (nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus, stb.) határozott visszautasítása mind a sajtóban, mind a különböző gyűléseken;

- a reciprocitás elvének marxista, internacionalista érvekkel alátámasztott elutasítása;
- újabb és újabb igények, követelések felvetése, amelyek egy része nyilvánvalóan jogos és reális, másik – nagyobbik – része alapos elemzést, felmérést igényel ahhoz, hogy realitásukat vagy irrerealitásukat meg lehessen ítélni, harmadik része pedig kétségtelenül túlhajtott irreális követelés;

- végül, magyar részről is vannak szélsőséges, nacionalista, sovinszta, sőt irredenta megnyilvánulások is (röplapok, feliratok olyan tartalommal, hogy „Vissza Magyarországhoz”, „Szlovákok a hegyekbe”, stb.), egyes szlovák személyek megfenyegetése, stb.). Ezek ugyan bizonyíthatóan egyedi megnyilvánulások, amelyeknek nincs tömegbázisuk és nem is tükrözik a tömeghangulatot, de amelyeket az Olšinský, Gáfrík-féle publicisták igen eredményesen tudnak felhasználni és fel is használnak cikkeikben.

Fenti, elsősorban a feszültségeket, ellentéteket bemutató képhez feltétlenül hozzá kell tenni, hogy az utóbbi időben mind szlovák, mind magyar részről vannak olyan törekvések is, amelyek a feszültségek, ellentétek csökkentése, feloldása irányában hatnak. A múlt jelentésében⁴⁷⁵ említettem a szlovák párt- és állami vezetők, valamint a nemzetségek vezetőinek április végi közös értekezletét, amelyen józan megfontolással, a közeledés és kölcsönös megértés szellemében tárgyaltak erről a kérdéstről. Hasonló szellemben foglalt állást a Marxista–Leninista Főiskola Intézete bratislavai munkacsoportja és a bratislavai egyetem bölcsész-kara munkatársai által május 21–24. között rendezett, nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szeminárium is. (Sajnos azt is hozzá kell tenni, hogy a Smena V. 28. és KZ⁴⁷⁶ V. 31. számában mindkettő ellen éles kirohanást intézett.)

Voltak pozitív jellegű megnyilvánulások a sajtóban is (Pravda, Práca, Hlas ľudu), amelyek közül kiemelkedő jelentőségű, hogy a Pravda – a szlovák lapok közül elsőnek és egyedül – végre, több mint két hónap után, május 24-én részletesen ismertette a Csemadok KB állásfoglalását, s egy részletes interjút Lőrincz elvtárral. Ezenkívül több szlovák lap helyt adott hasábjain nemcsak a szlovák, hanem a magyar levelezők észrevételeinek, véleményének is, s több olyan cikk is megjelent, amelyek mindkét oldalról vizsgálták a kérdést, s több-kevesebb objektivitással arra törekedtek, hogy az ellentétek helyett a baráti, békés együttélés és együttműködés gondolatát és szükségszerűségét tudatosítsák a magyarokban és szlovákokban egyaránt.

Hasonlóképpen az itteni magyar sajtóban – elsősorban az Új Szóban, amióta Lőrincz tölti be a főszerkesztői tisztséget – is csökkentek az egyoldalú és irreális követelések, s több olyan publikáció jelent meg – Husák-interjú,⁴⁷⁷ Minác-interjú,⁴⁷⁸ ismertető cikk a Maticáról, Pavlenda cikke⁴⁷⁹, stb. –, amelyek elősegítik a felfokozott szenvedélyek lecsillapítását és a higgadt, józan dialógus megindulását.

A Csemadok őszinte közeledési és együttműködési szándékának bizonyításául igyekszik kapcsolatot teremteni a járási székhelyeken megalakult Matica-szervekkel, felajánlva együttműködését. Ezeknek az első lépéseknek is megvannak már a pozitív és a

475 Lásd a 133. sz. dokumentumot.

476 *Kultúry život*.

477 A Gustáv Husákkal készült interjú az *Új Szó* 1968. június 1-jei számában jelent meg Szlovákoknak és magyaroknak a megértés útját kell keresniük címmel. (Lásd a 27. sz. dokumentumot.)

478 A Vladimír Mináčcsal készült interjú az *Új Szó* 1968. május 31-i számában jelent meg A nemzet nagyságát igazsága méri címmel.

479 Viktor Pavlenda A nemzetiségi probléma megoldásának közgazdasági alapjai című írása az *Új Szó* 1968. május 31-i számában jelent meg.

negatív tapasztalatai. A komáromi Matica-klub vezetősége pl. sérelmezte, hogy a Csemadok járási bizottsága magyar nyelven írt levélben üdvözölte a klub megalakulását. A Csemadok és a Matica között – ez máris látható – további súrlódások várhatók a helyi kulturális intézmények, berendezések használatát illetően is. Ugyancsak problémákat fog jelenteni a Maticának az az igénye is, hogy teljes egészében kapja vissza volt ingatlan és ingó vagyontárgyait (kultúrházak, könyvtárak és berendezésük, felszerelésük, stb.).

A járási pártbizottságok az első hetek letargija után szintén igyekeztek és igyekeznek a nemzetiségi problémákkal kapcsolatos szélsőséges nézetek, megnyilvánulások tompítására, kiküszöbölésére. A legjobb eredményt ezen a téren a Dunaszerdahelyi és a Lévai járásban érték el. Javul a helyzet Komáromban is. A Komáromi Járási Pártbizottság pl. május végén szlovák és magyar nyelvű levelet intézett a lakossághoz, amelyet minden családhoz eljuttattak (a levelet mellékelem).⁴⁸⁰ Viszonylag nyugodt a helyzet a Rozsnyói járásban is, több a probléma a Rimaszombati és a Kassai járásban.

A felső párt- és állami vezetés álláspontja nem megy túl a CSKP, illetve a SZLKP akcióprogramjában foglaltakon. Nem hivatalos beszélgetések során a felső vezetők azon véleményüknek adtak kifejezést, hogy először a szlovák-cseh viszonyt kell rendezni, utána majd megfelelően rendezik a nemzetiségek helyzetét is. Ebből kiindulva helytelenítik – anélkül, hogy erről érdemben nyilatkoznának –, elsietettnek tartják a Csemadok határozatát, illetve a nemzetiségek jelentkezését igényeikkel, követeléseikkel.

Budapest, 1968. június 6.

Sztankó

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/6-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázata

135

Prága, 1968. július 4. Barity Miklós prágai magyar ideiglenes ügyvivő jelentése, amelyben a Csemadok vezetőitől kapott információk alapján beszámol az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának tárgyalásairól.

SZIGORÚAN TITKOS!

Prága, 1968. július 4.

67/2/szt.1968.

Tárgy: A magyar nemzetiség helyzetére vonatkozó információk

Előadó: Barity M..

⁴⁸⁰ A mellékletet nem közöljük.

Gépelte: Tatár Iné.
Készült: 5 példányban.
3 pld.: Központnak
1 pld. Saját

Jelentésünkben mindenekelőtt azokról az információkról és értékelésekről számolunk be, amelyeket a CSEMADOK vezetőitől kaptunk.

A CSEMADOK vezetése változatlanul a március 12-én elfogadott állásfoglalás alapján áll. Azt jónak, helyesnek tartják, annak megvalósítására törekszenek. Kosztanko⁴⁸¹ járási titkár ezzel kapcsolatosan kijelentette, hogy ebben az állásfoglalásban reális követeléseket fogadtak el, tartalmában szocialistaellenes elem nincs. A probléma abban rejlett, hogy a CSEMADOK vezetése a készülő álláspontot nem vitatta meg a CSEMADOK vezetésének kommunista aktívájával és ennek következtében nem tudott kellően felkészülni az állásfoglalás megjelentetése utáni reagálásokra. A szlovák sajtó ebből az állásfoglalásból egyes részeket kiragadott tendenciózus beállításban ismertetett, és nacionalista túlzásoknak minősítette azokat. Az Új Szó és más magyar lapok részéről történt reagálások lényegében ugyanebben a hibába estek, és ez kölcsönös vádaskodássá fajult.

Itt jegyzem meg azokat a véleményeket, miszerint a szlovákiai magyarság többségére az a jellemző, hogy helyeslik és támogatják a párt politikáját. Általános volt az a vélemény, hogy a kedélyek fokozatosan megnyugszanak. Néhány alkalommal említést tettek viszont arról, hogy megítélésük szerint fennáll a reális veszélye annak, hogy a járási és megyei küldöttkonferenciákon különösen ott, ahol szlovákok vannak többségben, a magyar kongresszusi küldötteket nem választják meg. Ahol pedig megválasztják, ott várható, hogy teljesen ismeretlen emberek kerülnek a küldöttek közé.

A CSEMADOK vezetői folyamatos tárgyalásokat folytatnak Bratislavában és Prágában. A föderatív elrendeződés kérdésével foglalkozó Husák-féle bizottságnak van egy nemzetiségi albizottsága, amelynek Szabó Rezső tagja, de minden ülésen részt vesz Dobos László is. Az eddigi tárgyalások azt mutatják, hogy csak kompromisszumos megoldások várhatók. Ebben a nemzetiségi albizottságban szlovák részről részt vesznek olyan személyek is mint Okáli, Pavlík, Faltán, akik a felszabadulást követően eléggé exponáltak magukat a magyarok elleni intézkedésekben és ma is a legerőteljesebben ellenzik a magyar nemzetiség követeléseinek teljes mértékű kielégítését. Problémáik megértése tekintetében a legnagyobb megértést maga Husák elvtárs tanúsítja. A CSEMADOK vezetőinek helyzetét megnehezíti az, hogy megfelelő szakemberhiányában szenvednek, amelynek következtében különösen jogi vonatkozásban érvelésük nem eléggé hatásos. Megnehezíti a nemzetiségi kérdés rendezésével kapcsolatos tárgyalások előrehaladását az, hogy az ukrán nemzetiségi szervezet vezetése nem egységes, különböző csoportokra szakadtak, amelynek következtében állandóan változtatják elképzeléseiket.

Az eddigi tárgyalások során a következő kérdésekben alakult ki előzetes egyetértés:

1. A Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzetét, egyenjogúságát egy alkotmányjogi törvényben kell lefektetni.

481 Az eredeti dokumentumban: Kostanko.

2. A kétnyelvűség elvének alkalmazásáról külön nyelvi törvényt kell elfogadtatni.

3. A föderáció bevezetése során területi átrendezést kell végrehajtani, vagyis etnikai járhatókat kialakítani.

Az, hogy ezekben a kérdésekben előzetes egyetértés mutatkozik még mindig nem jelenti azt, hogy ez tisztán meg is valósul. A szlovák sajtó egy része fenti három kérdésben ellentétes véleményeket, álláspontokat közöl.

A magyaroknak a képviseleti kérdésben elfoglalt helyzetére vonatkozóan ugyanazokról a tervekről beszéltek, amelyekről már a 3/54/szt.1968. számú jelentésben írtam. Pozitívnak tartják azt, hogy májusban az SZLKP KB mellett egy állandó nemzetiségi bizottságot hoztak létre.

Nagy problémát jelent a CSEMADOK állásfoglalásában szereplő kitétel, hogy az öngazgatás alapján kívánják a magyarok ügyeit végezni. Az öngazgatás tartalmi kérdéseiben nem tudnak előrejutni, e tekintetben nincs meg a kellő megértés. A CSEMADOK vezetői szerint ez nem jelent egy területi autonómiára való törekvést, hanem a szlovákiai törvényhozó és végrehajtó testületekben önálló magyar szervek létesítését, összes ügyeik önálló végzését, az össz-szlovákiai állami szervek szerves részeként.

Szlovák részről van olyan tendencia, hogy a nemzetiségi politikában folytatott eddigi gyakorlatot lényegében kielégítőnek tartják, azzal, hogy nagyobb képviseletet kívannak adni a nemzetiségnek és nagyobb működési önállóságot az eddigi szervezeteknek.

Figyelemreméltó és nem véletlen jelenség az, hogy amíg a CSKP akcióprogramjában az öngazgatás elve kifejezésre jut, addig az SZLKP programjában erről egy szó sem esik. A tárgyalások során viszont ezt szlovák részről úgy értelmezik, hogy nem akarták ismételni a CSKP akcióprogramját, hanem azt kiegészíteni igyekeztek.

Szerintük a CSEMADOK állásfoglalásában szereplő javaslatok elfogadásával a nemzetiségi kérdés megoldásának egy olyan modelljét lehetne elérni, ami különbözne a szocialista országokban eddig alkalmazott megoldásoktól.

A Matica slovenská klubjaival kapcsolatban elmondották, hogy azok Dél-Szlovákiában a CSEMADOK tevékenységének ellensúlyozását célozzák. Ezekkel a klubokkal jó kapcsolatokat akarnak kiépíteni, együttműködni akarnak velük. Sok helységben nagy gondot okoz az, hogy a Matica slovenská klubjaiban a volt Hlinka-pártiak⁴⁸² jutottak vezető szerephez és ezek nacionalista hangulatot terjesztenek. Véleményük szerint ezek a klubok nem lesznek tartósan életképesek.

A CSEMADOK állásfoglalásának megjelenése után olyan rémhírek terjedtek el, hogy könnyű volt a szlovákiai magyaroknak egy ilyen állásfoglalást kiadni, mert azt magyarországi szakemberek készítették. Később ugyanerről már az a hír terjedt el, hogy az állásfoglalást Brezsnjevék készítették.

Barity Miklós
id. ügyvivő

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/8-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

482 A világháborús szlovák állam uralmon lévő pártjának, Hlinka Szlovák Néppártjának (Hlinkova Slovenská ľudová strana) hívei.

Pozsony, 1968. szeptember 13. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése az augusztus 21-i megszállás utáni szlovákiai viszonyokról, amelyben beszámol a magyar lakosság magatartásáról és helyzetéről is (részlet).

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/10/SZT/1968.

Pozsony, 1968. szeptember 13.

Tárgy: Belpolitikai helyzet
(Szlovákia)

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség.

1 pl. saját.

[...] ⁴⁸³

A szlovákiai magyar nemzetiség reagálása és magatartása az augusztusi napokban erősen megoszlott. A Csemadok vezetőitől származó értesülések szerint vidéken a helyzet – bár a csapatok bevonulását általában elítélően fogadták – viszonylag nyugodt volt. A magyar és szlovák lakosság közötti korábbi éles feszültségek csökkentek, szinte egység jött létre „az okkupáció ellen”. A magyar lakosság között volt (és van) egy olyan aggodalom, hogy ha a szövetséges (köztük a magyar) csapatok elhagyják majd Szlovákiát, a szlovák lakosság rajtuk, az itteni magyarokon fogja kitölteni bosszúját.

A Csemadokban is többféle irányzat, csoport alakult ki; az egyik élesen elítélte a csapatok bevonulását, a másikat „hurra-optimizmus” jellemezte, s végül a harmadik irányzat igyekezett józanul felmérni a helyzetet és az adott realitásokból kiindulni. Szabó Rezső, a Csemadok főtitkára szerint sikerült ezt az irányzatot érvényre juttatni a Csemadok állásfoglalásaiban, amelyekben kiálltak ugyan a párt, a kormány, a köztársasági elnök mögött, de igyekeztek elkerülni a túlzásokat. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a Csallóközben a „gabona városából” (Dunaszerdahely) a Csemadok közvetlen közreműködésével és irányításával működött egy illegális magyarnyelvű adó, amelynek hangvétele nemigen különbözött az akkori szlovák adókéétől. Végül híreink szerint olyan szélsőséges, irredenta nézetek is voltak, amelyek szerint ez kitűnő alkalom lett volna a magyarlakta dél-szlovákiai területek Magyarországhoz való csatolására.

A SZLKP kongresszusán a párt vezető szerveibe a magyar nemzetiségű lakosság korábbi ismert képviselői közül (Lőrincz, Dénes, Fábry, Kosztanko, Asztalos) ⁴⁸⁴ egyiket sem

483 A kihagyott rész az 1968. augusztus 21-i megszállást követő általános politikai helyzetről, a kommunista párton belüli erőviszonyokról, a közhangulatról és a tömegtájékoztatási eszközökben uralkodó viszonyokról szól.

484 Lőrincz Gyula az SZLKP KB Elnökségének, Dénes Ferenc és Kosztanko Antal az SZLKP KB-nak, Fábry István az SZLKP Ellenőrző és Revíziós Bizottságának volt a tagja; Ladislav Asztalos szlovák nemzetiségű KB-tag volt.

választották be. A KB tagjai, póttagjai és a revíziós bizottság tagjai között mindössze 6 magyar nemzetiségű tag van⁴⁸⁵ (itteni magyar vezetők szerint legalább 14-16-nak kellene lennie). A megválasztottak is ismeretlen, vidéken, tsz-ekben vagy egészen alacsony funkcióban dolgozó személyek, akik nem rendelkeznek elegendő felkészültséggel és látókörrel ahhoz, hogy a magyar nemzetiséget a párt felső szerveiben megfelelően képviselhessék. Most tűnt ki, hogy az itteni magyarság eddigi képviselőinek kiválása után a magyar nemzetiség nem rendelkezik olyan politikai reprezentánsokkal, akik a szlovákok felé is megfelelő súllyal tudnák képviselni a magyar nemzetiség érdekeit és a magyar tömegek között is tekintélyt, népszerűséget élveznének. Megítélésem szerint ez a helyzet egy húszéves tudatos politika eredményeként következett be. Dénes elvtárs szerint ez nem az ő (régii magyar vezetők) hibája, hanem a szlovákoké, akik megakadályozták, hogy az öregek helyébe megfelelő, fiatalabb vezetógarnitúra nőjön fel.

A Csemadok képviselői közvetlenül Husáknak vetették fel a magyarok alacsonyszámú képviseletét a párt felső szerveiben (és a Szlovák Nemzeti Tanácsban, ahol hasonló a helyzet). Husák erre rögtön pozitívan reagált, amit a Csemadok KB legutóbbi ülésén elmondott beszédében is kinyilvánított és utána a SZLKP KB Elnökségének ülésén is felvetett. Várható, hogy ennek alapján néhány további magyar nemzetiségű funkcionáriust fognak kooptálni a SZLKP Központi Bizottságába.⁴⁸⁶

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 27. d., 003135/23-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

137

Pozsony, 1968. november 9. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a nemzeti kérdés újabb fejleményeiről, a nemzeti alkotmánytörvény elfogadásáról és a törvénytervezet elleni szlovák kampányról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 17/5/1968

Pozsony, 1968. november 9.

Előadó: Vargóczy Dezső
alkonzul

Tárgy: Magyar nemzeti kérdés
újabb fejleményei

Készült: 5 példányban.

485 Az SZLKP KB-ba 4 (Varga Béla, Mag Gyula, Molnár Imre, Agócs Béla), az Ellenőrző és Revíziós Bizottságba 3 magyart (Magyar János, Németh Jenő, Vajányi László) választottak be.

486 A jelzett kooptálásokra nem került sor.

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség.

1 pl. saját.

Melléklet: 2 db.⁴⁸⁷

Legutóbbi (június 6.) tárggyal kapcsolatos jelentésünk⁴⁸⁸ óta a magyar nemzetiség helyzetében lényeges változás történt. Az öt szocialista ország katonai akciója átmene- tileg elterelte a figyelmet úgy a föderációs, mint a magyar nemzetiségi kérdés megoldá- sának problematikájáról. A katonai akció következtében kialakult „nemzeti egység” meghatározója volt a magyar nemzetiség politikai állásfoglalásának is, melyet híven tükr- öz a Csemadok KB elnökségének munkája és állásfoglalásai augusztus 21-től augusz- tus 31-ig. Az ezen időszakban keletkezett állásfoglalások és felhívások lényegileg meg- egyeznek a CSKP és SZLKP által képviselt vonalvezetéssel, így:

a) nyugalomra, megfontoltságra hívták fel a lakosságot;

b) felhívás annak bizonyítására, hogy a szlovákiai magyarság egyetért a CSKP, SZLKP politikájával, a januári úttal;

c) elítéli a „megszállást” és követeli a csapatok azonnali távozását;

d) a magyarság sorsa, jövője egy a szlovák és cseh nép sorsával.

Felhívásaik, a „szabad csehszlovák rádiónál” kifejtett tevékenységük, újságokban megjelent állásfoglalásaik részben meggyőződésük, részben padig „taktikai” okok kö- vetkeztében láttak napvilágot. Mint mondták: e nehéz helyzetben bizonyítaniuk kellett, hogy az itt élő magyar nemzetiség szándékai valóban megegyeznek a CSKP politikájá- val, nincs önállósodási vagy elszakadási törekvésük, és hivatkozva a történelemre: fél- tek attól, hogy az események után ismét a nemzetiségeken „verik el a port”.

Amilyen mértékben konszolidálódott a politikai és gazdasági helyzet, oly mértékben kerültek napirendre ismét a föderációs és nemzetiségi problémák. Ennek jegyében zaj- lott le a Csemadok KB ülése 1968. szeptember 8-9-én, melyen főtémaként az ország föderatív államjogi elrendezése, ezen belül a nemzetiségek jogainak alkotmányban va- ló biztosítása szerepelt. Ezen az ülésen megjelent és beszédet mondott G. Husák, a SZLKP KB első titkára. Beszédében pozitívan értékelte a magyar nemzetiség magatar- tását, síkraszállt az állam föderatív átépítése, valamint a nemzetiségek jogainak alkot- mányban való biztosítása mellett. Hangoztatta annak szükségességét, hogy megszűn- jenek a nemzetek és nemzetiségek közötti régi nézeteltérések, mivel e téren – megál- lapítása szerint – „az utóbbi nyolc hónapban mind a szlovák, mind magyar részről ma- gasra csaptak a szenvedélyek”.

Ezen előzmények után került sor [az] „Állásfoglalás a Csehszlovák Szocialista Köz- társaság föderatív elrendezéséhez” törvényjavaslat, valamint „A nemzetiségek helyzeté- ről a Csehszlovák Szocialista Köztársaságban” című alkotmánytörvény-javaslat nyilván- osságra hozatalára.

A nyilvánosságra hozott két törvénytervezet, különösképpen a nemzetiségi alkot- mánytörvény-javaslat ismét fellobbantotta a nacionalista, sovinszta szenvedélyeket, melyek elsősorban Szlovákia területén éreztették hatásukat. Az előkészítő bizottsághoz, a kormányhoz és más szervekhez a különböző szlovák szervek, szervezetek és egyének

487 A föderációs alkotmánytörvény és a nemzetiségi alkotmánytörvény mellékelt szövegét nem közöljük.

488 Lásd a 134. sz. dokumentumot.

részéről levelek ezrei érkeztek, melyekben igyekeztek nyomást gyakorolni a felsőbb szervekre oly értelemben, hogy a tervezet túlzott jogokat biztosít a nemzetiségeknek. Ezen belül elsősorban az anyanyelv hivatalos használatának jogát, az anyanyelvi művelődés-iskolázás jogát kívánták megnyirbálni. Úgy a levelekben, mint az újonnan alakult és rohamosan erősödő Matica-szervezetek részéről, valamint a szlovák sajtóban napvilágot látott cikkekben (Pravda X. 30. száma, Nové slovo X. 10. száma, stb.)⁴⁸⁹ hangsúlyozták, hogy a nemzetiségi törvény tulajdonképpen a „szlovákokat sújtja”, „a szlovákokat fenyegeti az elmagyarosítás veszélye”, a vegyes lakosságú területeken, ahol a szlovákok kisebbségben vannak (pl. Csallóköz) nincs biztosítva a művelődéshez való joguk. Egyik legdurvább megnyilvánulása a kampánynak a Hlas ľudu okt. 17-i számában megjelent cikk⁴⁹⁰ (teljes szövege fordításban korábban felterjesztve). Ennek megfelelően a magyarság részéről igyekeztek határozataikban, nyilvánosságra hozott cikkekben e támadásokat ellensúlyozni. Mint jelentős megnyilvánulást említjük a SZNT X. 4-i ülését, melyen a határozottan síkra szállt mindkét törvénytervezet valóra váltása mellett, valamint a Szlovák Írók Szövetsége magyar szekciójának X. 13-án kelt nyilatkozatát, mely válaszol a Matica slovenská, a Szlovák Írószövetség, a Szlovák Tudományos Akadémia szlovák lapokban közzétett nyilatkozataira, melyekben éles kirohanást intéztek a nemzetiségi törvénytervezet ellen. Az említett írók nyilatkozata leszögezi, hogy elfogadhatatlan a fenti szervezetek azon javaslata, hogy a nemzetiségek jogait biztosító törvénytervezet törvénybeiktatását halasszák el, tiltakozik a cseh és szlovák nyelv államnyelvvé való törvényesítése ellen, síkraszáll a nemzetiségi nyelvhasználat és a nemzetiségi nyelven történő művelődés joga mellett.

E tendenciózus nacionalista támadásokra jellemző, hogy míg a szlovák szervezetek és intézmények nemzetiségi törvénytervezetet támadó megnyilatkozásainak a szlovák sajtó nagy nyilvánosságot biztosított, addig a józanabb hangú reagálásokat – mint az írók magyar szekciójának nyilatkozatát is – igyekeztek elhallgatni és az említett nyilatkozatot a magyar sajtón kívül csak a Rudé právo ismertette.

E nagyfokú nemzetiségi törvénytervezet-ellenes kampányban bizonyos mértékig megnyugtatóan hatottak a nemzetiségekre a hivatalos szlovák párt- és állami vezetők e kérdéssel kapcsolatos megnyilvánulásai és a hozott határozatok. Elsősorban G. Husák első titkár beszédeiben hangsúlyozta, hogy október 28-án mindkét törvénytervezetet törvénybe kell iktatni, mivel – mint mondotta – ki kell küszöbölni minden spekulatív és hatalmi szempontot és végre egyszer e kérdés becsületes megoldására kell törekedni.

Ezek után hozták nyilvánosságra a Csemadok KB Svoboda köztársasági elnökhöz intézett levelét (X. 23-án), melyben kéri, hogy a csehszlovákiai nemzetiségekről szóló alkotmánytörvényt a föderációról szóló alkotmánytörvénnyel együtt és egyidőben tárgyalja meg és hagyja jóvá a Nemzetgyűlés.

Végül is a Nemzetgyűlés X. 27-i ülésén elfogadta a föderációról és a nemzetiségek helyzetéről szóló alkotmánytörvényt. A törvénytervezet és a Nemzetgyűlés bizottságai által módosított és a Nemzetgyűlés által elfogadott törvényszöveg között eltérés van,

489 A *Pravda* Nové postavenie národnosti (A nemzetiségek új helyzete) című cikkéről, ill. Viliam Plevzának a *Nové slovoban* megjelent Nad zákonom o národnostiach (A nemzetiségekről szóló törvényről) című írásáról van szó.

490 A *Hlas ľudu* cikkének címe: Zákon o národnostiach či politické amatérstvo? (Törvény a nemzetiségekről vagy politikai amatőrizmus?)

mely részben a bevezető szövegben, részben pedig az egyes cikkelyekben mutatkozik meg, főleg a 3. cikkely szövegében (mellékelve).

Az állami, társadalmi [szervezetek képviselőivel] és egyénekkal történt beszélgetések során tapasztaltuk, hogy az alkotmánytörvény elfogadása mérföldkövet jelent a Szlovákiában élő magyar nemzetiségek további helyzetének alakulásában, biztosítja jogainak törvényes gyakorlását, azonban a törvény létrehozásával a korábban fennállott és jelenleg is mélyenszántó problémák, nacionalista, sovinszta villongások nem szűntek meg, azok feltehetően tovább fognak éleződni, különösen a törvény gyakorlati megvalósításakor. Mindkét részről (szlovák-magyar) tapasztalhatók nacionalista-sovinszta hangok – bár a Csemadok vezető titkára véleménye szerint a magyarság körében ez nem számottevő –, számítani lehet a jogok gyakorlati érvényesítésekor akadályokra. Mivel mindkét törvény előkészítése igen rövid idő alatt történt meg, annak gyakorlati megvalósítása előkészítve nincs, így a megvalósítás és alkalmazása terén a legkülönbözőbb elképzelésekkel lehet találkozni, melyek összegezése csak a következő hónapokban lehetséges.

A törvény szelleméből kiindulva létrehozták a SZNT mellett működő „nemzetiségi titkárságot”, melynek vezetője, Tolvaj Bertalan magyar, valamint a SZNT képviselőiből a „nemzetiségi bizottságot”, melynek vezetője, Fábry István ugyancsak magyar nemzetiségű. (Mindkét szerv feladata újságokban megjelent.)

Jellemző a bizonytalanságra és felkészületlenségre, hogy a két szerv között még nincs semmi kapcsolat, munkájukat illetően konkrétumról még nem beszélhetünk.

A Csemadok vezető titkára⁴⁹¹ tájékoztatása szerint a nemzetiségek (elsősorban [a] magyar) jogainak biztosítása érdekében állami szinten (Szlovákiai) „Nemzetiségi Tanács” fog alakulni, melynek vezetője magyar nemzetiségű miniszterelnök-helyettes lesz, ezenkívül a földművelésügyi, valamint az iskola- vagy művelődésügyi tárcát töltenék be magyar nemzetiségű (szlovákiai) miniszterrel. Így a miniszterelnökön kívül még két magyar nemzetiségű tagja lenne a szlovákiai kormánynak. E tekintetben már tárgyaltak a SZNT és a SZLKP Elnökségével. A nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati végrehajtásáról a tulajdonképpeni tárgyalások a közeljövőben indulnak meg, melyek nagymértékben meghatározzák a magyar nemzetiség helyzetét és jövőjét a Szlovák Szocialista Köztársaságban.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/10-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

491 Szabó Rezső.

Pozsony, 1968. november 22. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a föderációs és a nemzetiségi alkotmánytörvényt (részlet).

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/14/1968.SZT.

Pozsony, 1968. november 22.

Készült: 7 példányban.

Tárgy: A csehszlovák föderáció

Kapják: 5 pl. Központ.

1 pl. Prága.

1 pl. saját.

[...] ⁴⁹²

A föderációról szóló javaslattal egyidejűleg – a január utáni „demokratizálódási” folyamat részeként – elsősorban a Szlovákiában élő nemzetiségek (magyarok, ukránok) felvették a nemzetiségek helyzetének alkotmányban ill. alkotmányjogi törvényben való rendezését is, miután azt eddig csak nagyrészt belső, nyilvánosságra nem hozott rendeletek szabályozták, amelyek érvényesítésénél nagy szerepet játszottak szubjektív tényezők.

Bár ezek az igények, a nemzetiségek szervezetei (Csemadok) által ezzel kapcsolatban kidolgozott javaslatok és ezekre a – sokszor szenvedélyes indulatokon, nacionalista érzelmeken alapuló – szlovák reagálások hónapokig tartó éles nemzetiségi vitákat idéztek elő, a felső vezetés indokoltnak és jogosnak tartotta a nemzetiségek igényét s a föderációról szóló törvénnyel egyidejűleg külön alkotmányjogi törvényt fogadtak el a Csehszlovákiában élő nemzetiségek (magyar, német, lengyel, ukrán) helyzetének rendezéséről. E törvény biztosítja:

- a nemzetiségek teljes egyenjogúságát és az általános fejlődésükhöz szükséges feltételeket;
- arányos képviselőtűket a törvényhozó testületekben és egyéb választott szervezetekben;
- kulturális fejlődésüket;
- anyanyelvük hivatalos használatát a vegyeslakta területeken;
- nemzeti kulturális-társadalmi szervezetekben való tömörülés jogát;
- az anyanyelvű sajtó és tájékoztatás jogát;
- megtiltja az elnemzetlenítés bármilyen formáját.

Ez természetesen csak alaptörvény, amelynek alapján az illetékes nemzeti tanácsoknak (SZNT, CSNT) külön törvényekben kell rendezniük a területükön élő nemzetiségek helyzetét.

A törvény szelleméből kiindulva a SZNT mellett létrehozták már a „Nemzetiségi Titkárságot” és „Nemzetiségi Bizottságot”. Ezek egyelőre nem végleges, hanem átmeneti szervek, amelyek legfőbb feladata most az, hogy aktívan részt vegyenek az alkotmányjogi törvényhez kapcsolódó SZNT-törvények kidolgozásában. Pillanatnyilag azonban még

492 A kihagyott rész a cseh–szlovák föderáció létrejöttének történelmi előzményeit és a föderációs alkotmánytörvényt ismerteti.

ennek a feladatuknak sem tudnak eleget tenni, elsősorban káderszempontról, ezért lényegében a Csemadok végzi ezt a munkát. Most folyik az első, legalapvetőbb törvény, az ún. strukturális törvény előkészítése, amely meghatározza, hogy milyen törvényhozó és végrehajtó szervek mellett hozzanak létre – e szervek keretén belül önálló – nemzetiségi szerveket. Ezt a törvénytervezetet parlamenti előterjesztése előtt decemberben a[z] SZLKP KB plénuma fogja megtárgyalni. A többi (nyelvhasználati, oktatási, stb.) törvény előkészítésére csak a jövő évben kerül sor. A törvénytervezetek politikai előkészítését egy 8 tagú bizottság⁴⁹³ irányítja, amely a[z] SZLKP KB Elnökségének 4 tagjából (Sádovský, Klokoč, Faltan, Zrak),⁴⁹⁴ a Csemadok 2 képviselőjéből (Dobos, Szabó)⁴⁹⁵ és az ukránok 2 képviselőjéből áll.

Dobos és Szabó elvtársak megítélése szerint az elfogadott alkotmányjogi törvény az eddiginél jelentősen nagyobb lehetőségeket biztosít a nemzetiségek fejlődéséhez, érvényesüléséhez. Igen sok fog múlni azonban a konkrét kérdéseket szabályozó SZNT-törvényeken, amelyek kidolgozásánál, elfogadásánál majd gyakorlati érvényesítésénél még sok objektív és szubjektív nehézséggel számolnak, bár a szlovák felső vezetők nagy részénél, s személy szerint Husák elvtársnál is nagy megértést tapasztalnak problémáik iránt.

Az eddigi értesülések szerint a szlovákiai felsőbb szervekben a magyar nemzetiség képviselői (a már létrehozott két szerv vezetőin, Tolvaj Bertalan és Fábry István elvtárson kívül) egy miniszterelnök-helyettesi tisztséget (erre Dobos elvtárs van jelölve), 1-2 miniszteri és néhány miniszterhelyettesi funkciót fognak betölteni.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 26. d., 002244/76-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

139

Pozsony, 1969. január 7. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a nemzetiségi alkotmánytörvény szlovákiai realizálásáról és annak nehézségeiről.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 6/1969.SZT.
Előadó: Varga Ferenc konzul
Készült: 5 példányban.
Kapják: 3 pl. Központ.
1 pl. Prága.
1 pl. saját.

Pozsony, 1969. január 7.
Tárgy: A nemzetiségekről szóló törvény
realizálása Szlovákiában

493 A bizottságot az SZLKP KB Elnöksége hozta létre 1968. szeptember 11-én. (SNA, ÚV KSS, k. 1212, a. j. 3.)

494 Štefan Sádovský, Ondrej Klokoč, Samo Faltan, Jozef Zrak.

495 Dobos László, Szabó Rezső.

A Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzetére vonatkozó 1968 októberében aláírt alkotmányjogi törvény megvalósítása Szlovákiában – ahogy az várható is volt – nem kevés akadályba ütközik. Minden egyes magas pozíció magyar nemzetiségű személlyel történő betöltéséért a Csemadoknak szívós harcot kell folytatnia. E kötélhúzásról a széles közvélemény nem sokat tud, ugyanis a múlt év tavaszához-nyarához hasonló sajtókampány szlovák részről az utóbbi hónapokban néhány indirekt célzatú cikk kivételével (l. Hlas ľudu, 1968. X. 17., Pravda, 1968. XII. 20., Práca, 1968. XII. 23.)⁴⁹⁶ nem folyik (sőt a Východoslovenské noviny 1968. XII. 17-i számában több helyi vezető aláírásával megjelent cikk nagyon pozitívan foglalkozik a Szlovákiában élő népek szükséges együttműködésével).⁴⁹⁷ E kérdéseket már hosszabb idő óta a legfelsőbb szlovák párt- és állami vezetők tárgyalják a Csemadok vezetőinek bevonásával. S bár kétségtelen, hogy a magyar nemzetiségnek sikerült már néhány eredményt elérni (Szabó Rezsőt, a Csemadok főtítkáráat a Szlovák Nemzeti Tanács alelnökévé választották, sőt ha Klokoč a Szövetségi Nemzetgyűlés elnöki funkciójába kerül, esedékes számára az első alelnöki funkció, Dobos László, a Csemadok elnöke mint tárca nélküli miniszter tagja lett a szlovák kormánynak, stb.), ezek a korábban ígért képviseletnél lényegesen szerényebbek. Októberben–novemberben még arról volt szó, hogy a kormány egyik elnökhelyettesi tisztségét, továbbá két miniszteri tisztségét is magyar nemzetiségű személlyel töltenek be. (l. 17/5/1968.SZT. jelentésünket).⁴⁹⁸ Szlovák nacionalista erők nyomására azonban ez nem történt meg. Kb. december közepéig az volt a helyzet, hogy a földművelési és élelmiszeripari tárcát Szabó Gyula (Szabó Rezső bátyja) kapja meg. Ezt a tervet azonban azal az érvel, hogy „magyar ne parancsoljon a szlovákoknak”, később elejtették.

Különösen a Matica slovenská, ez az erősen nacionalista jellegű szervezet gyakorol erős nyomást a párt és az állam vezetőire. (A múlt év őszén hozott döntésük értelmében a Matica határozatainak végrehajtása a párt- és állami szervekben dolgozó tagjainak kötelező!) Husák első titkárra is neheztelnek, amiért az a Csemadok KB múlt év szeptember 8-i ülésén részt vett és felszólalt s azóta hivatalosan három alkalommal fogadta a Csemadok vezetőit, a Matica vezetőjét, J. Martákot csak jóval később. (A jövő héten a SZLKP KB Elnöksége a Matica szinte teljes vezetőségét fogja fogadni, a Matica problémáinak megtárgyalása céljából.)

A Csemadok vezetőségének véleménye szerint Husák elvtárs jóindulatúan viszonyul kéréseikhez. A korábban ígért, de elejtett tisztségek helyett mintegy kárpótlásként több miniszterhelyettesi funkciót ígért a magyarok számára (Iskolaügyi, Kultúraügyi, Építésze-ti, Földművelés- és Élelmézésügyi, valamint a Munka- és Szociálisügyi Minisztériumban). A legújabb variáció szerint szó van arról, hogy esetleg a Belügyminisztériumban és a Tervezési Minisztériumban is sor kerül magyar részleg (osztály) felállítására.

496 A Hlas ľudu Zákon o národnostiach či politické amatérstvo? (Törvény a nemzetiségekről vagy politikai amatőrizmus?), a Pravda Postavenie národností neriešiť iba jednostranne (A nemzetiségek helyzetét nem csak egyoldalúan kell megoldani), valamint a Práca Za Slovákmi v Maďarsku (A magyarországi szlovákoknál) című írásáról van szó.

497 A Kassán megjelenő Východoslovenské novinyban Ide nám o vzájomnosť a prehĺbenie bratských spojív (A kölcsönösségről és a testvéri kötelékek szorosabbá fűzéséről van szó) címmel közzétett állásfoglalás.

498 Lásd a 137. sz. dokumentumot.

Egyébként a nemzetiségi törvény realizálásával kapcsolatos kérdések ismertetésénél le kell szögeznünk – ahogy azt január 6-án Szabó Rezső elvtárs Varga elvtársnak⁴⁹⁹ kifejtette – hogy „még minden cseppfolyós állapotban van”, még történhetnek különböző változások.

A nemzetiségekről szóló törvény megvalósításának folyamatában a Csemadok vezetősége jelenleg a következőkkel foglalkozik:

1. Elkészítette a kb. január 20-a után nyilvánosságra kerülő kormányprogram nemzeti-ségekre vonatkozó fejezetét. Bár ez az anyag meglehetősen mérsékelt hangnemű, és nem sokban megy túl a CSKP akcióprogramjának idevonatkozó megállapításain, Szabó elvtárs véleménye szerint a végső megfogalmazásig szlovák részről előreláthatólag még jelentősen le fogják egyszerűsíteni (általánosabb, kevésbé konkrét megfogalmazások beiktatásával).

2. Kb. 3-4 hét múlva létrehozzák a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottságát. Még függő kérdés, hogy a kb. 15-20 főből álló bizottságban a magyarokon és az ukránokon (ruszinokon) kívül szlovák képviselők részt vesznek-e. Az már valószínűnek látszik, hogy a Bizottság élére ukrán nemzetiségű képviselő kerül. (Az ideiglenes bizottság élén eddig a magyar nemzetiségű Fábry István állt, őt azonban le akarják onnan váltani.) Ezt azért kívánják ily módon végrehajtani, hogy ha már az egyik alelnök magyar, a Nemzetiségi Bizottság vezetője legyen ukrán nemzetiségű.

3. Ugyancsak kb. 3-4 hét múlva kerül sor a Dobos László miniszter által vezetendő kormányhivatal felállítására, amely nemzetiségügyi minisztériumnak megfelelő szerepet töltené be. A hivatalon belül az irodavezető tisztséget Tolvaj Bertalan, a jelenlegi ideiglenes nemzetiségi bizottság titkára kapja meg.

Az apparátus jellegére, nagyságára vonatkozóan még nincs döntés. Ugyanis jelenleg valamennyi szlovák minisztérium apparátusának kiépítésére vonatkozóan kétféle koncepció létezik:

a) vagy meghagyják az eddigi hagyományos formákat (nagy létszám, belső munkatársak alkalmazásával), vagy

b) kis létszámú apparátusokat hoznak létre, külső tudósok, szakemberek esetenkénti bevonásával. Az általános döntéstől függően kerül sor a kormányhivatal kialakítására, az előbbi esetben kb. 40, az utóbbi esetben kb. 15 dolgozóval.

4. Az már biztosnak vehető, hogy a járási tanácsokon⁵⁰⁰ belül magyar részlegeket állítanak fel (a kerületekre történő felosztás Szlovákiában megszűnik). Magyar részről szeretnék elérni, hogy a járási tanácsok apparátusain belül magyar részlegek is működjenek, amelyeket a tanácsok elnökségének vezetőin kívül az illetékes magyar központi szervek is irányítanak.

5. A fentebb említett minisztériumok közül az Iskolaügyi Minisztériumban, valamint a Kultúrügyi Minisztériumban a magyar nemzetiségű miniszterhelyettes vezetésével főigazgatóságot hoznak létre.

6. Magyar részről azt szorgalmazzák, hogy a részletes nemzetiségi törvények elfogadására ez év márciusáig, ill. májusáig sor kerüljön, mégpedig ne a Nemzetiségi Bizottság, hanem lehetőleg a kormány előterjesztése alapján.

A fenti jelentést Szabó Rezsővel, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnökével, a Csemadok főtitkárával folytatott beszélgetések alapján készítettem. Ahogy arra az informátor rámuta-

499 Varga Ferenc pozsonyi magyar konzulnak.

500 Helyesen: járási nemzeti bizottságokon.

tott – s az eddigi tapasztalatok alapján mi is úgy látjuk – az ismertetett tervekben, azok végleges megvalósításáig a különböző erők hatására még történhetnek módosítások.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 00459-1969, gépelt, a szerző által aláírt tiszttárat

140

Pozsony, 1969. április 14. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűléséről.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 6/2/1969.SZT.

Pozsony, 1969. április 14.

Előadó: Vargóczy Dezső alkonzul

Tárgy: A Csemadok X. kongresszusa.

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

Március 17–18-án tartotta Pozsonyban a Csemadok X. országos rendkívüli közgyűlését. E közgyűlést már 1968-ban tervezték megtartani, azonban a közbejött ismert események miatt halasztották el. A közgyűlésnek különös jelentőséget adott az a körülmény, hogy a IX. országos közgyűlés óta Csehszlovákia politikai és társadalmi életében lényeges változások következtek be – 1968 januárja, augusztus valamint a federációról, nemzetiségekről szóló alkotmányjogi törvény.

E folyamatot tekintve megállapítható, hogy – különösen az elmúlt évtől kezdve – a Csemadok tevékenységének középpontjában a kulturális feladatokon túlmenően a magyar nemzetiség politikai érdekvédelme került és szinte politikai pártként lépett fel a különböző fórumokon, és a Szövetség tényleges feladatai bizonyos mértékig háttérbe szorultak.

Ezt tükrözi a X. rendkívüli közgyűlésen Dobos László elnök megnyitó beszéde, valamint a KB beszámolója és az elfogadott program. (Beszámolók mellékelve.)⁵⁰¹

A közgyűlés megerősítette elnöki funkciójában Dobos Lászlót, dr. Szabó Rezső eddigi vezető titkárt felmentette (időközben a SZNT alelnöke lett) és utódjául Szőke Józsefet választotta meg. Megválasztotta az új központi bizottságot, melynek 92 tagja, az ellenőrző bizottságot, melynek 13 tagja van, valamint az elnökséget, melynek 19 tagja van.

501 A mellékleteket nem közöljük.

Ugyanakkor a közgyűlés jóváhagyta a KB azon javaslatát, hogy a Szövetség elnevezését „Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége”-ről „Csehszlovákiai Magyarok Kulturális és Társadalmi Szövetség[e]”-re⁵⁰² változtassák.

Több, egybehangzó megbízható információ szerint a megválasztott új KB és elnökség összetételét tekintve határozott „jobbratolódást” mutat, nagymértékben érvényesül a Dobos-Szabó által képviselt „revizionista vonal”. A 92 tagú KB szociális összetételét tekintve 1 munkás, a többi értelmiségi, alkalmazotti kategóriába tartozik. Az előző kongresszuson megválasztott 75 tagú KB-ból 34-en kerültek be az új KB-ba és négyen az Elnőrző Bizottságba. A korábbi, 17 tagú Elnökségből 4 tagot választottak be az új Elnökségbe. A Szövetség célkitűzései valamint programjának értelmezésénél a KB-n belül lényeges eltérések vannak, ugyanis a Szövetség vezetői, elsősorban az elnökségi tagok ún. „nagy politikát akarnak csinálni” és a Szövetséget pártként kezelik, elhanyagolva a Szövetség tényleges feladatait, még a KB másik része elsősorban a magyar nemzetiség közötti kultúrmunkát helyezi a középpontba és nem értenek egyet a Csemadoknak politikai-pártjellegű szervezetté alakításával. Sem a közgyűlésen, sem más fórumon nem foglalkoztak az elmúlt vezetés politikai állásfoglalásaival és gyakorlati intézkedéseivel, felhívásaival az 1968. augusztusi és az azt követő időszakban, annak ellenére, hogy a tagság és a KB tagok egy részéről ez irányú igény felmerült. E tekintetben, valamint a Szövetség tevékenysége és programja értelmezésében fennálló nézetkülönbségek tisztázása végett a legközelebbi KB ülésen a KB néhány tagja vitát fog kezdeményezni. Helytelenítik ugyanakkor a Csemadok egyes vezetőinek álláspontját és magatartását a Matica slovenskával való további vitában, mivel a polémia kiindulópontja mindkét részről a nacionalista szemlélet. Ennek egyik megnyilvánulása Szőke József főtítkár „A Matica és a nemzetiségek” c. cikke a „Hét” c. folyóiratban.⁵⁰³

A Szövetség tevékenységének értékelésére a X. közgyűlés részletes jegyzőkönyvének elkészülte, valamint a rövidesen sorra kerülő KB ülés után visszatérünk.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 001985-1969, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

502 Helyesen: Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége.

503 Szőke József cikke a *Hét* 1969. március 2-i számában jelent meg (lásd a 85. sz. dokumentumot).

Pozsony, 1969. május 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Matica slovenská, a Csemadok és az ukrán kulturális szövetség elnökségei pártcsoportjainak a szlovák pártvezetés által kezdeményezett értekezletéről.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 6/3/SZT/1969

Pozsony, 1969. május 8.

Előadó: Varga Ferenc, konzul

Tárgy: A Matica slovenská, a Csemadok

Készült: 5 példányban.

és az Ukrán Dolgozók Kulturális

Kapják: 3 pl. Központ.

Szövetsége elnökségei

1 pl. Nagyköv., Prága.

pártcsoportjainak értekezlete

1 pl. saját.

Az SZLKP KB kezdeményezésére 1969. április 30-án a Matica slovenská, a Csemadok és az Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége elnökségeinek pártcsoportjai közös értekezletet tartottak Pozsonyban. Markuš elvtárs, a KB kulturális osztályának vezetője szerint ezt az akciót azért tartották szükségesnek megszervezni, hogy felszámolják a Matica és a két nemzetiségi szövetség között dúló nacionalista harcot. Ahelyett – mondotta –, hogy e három szerv a saját ügyeivel foglalkozna, nacionalista-sovinisza érzelmeket szít tagsága körében, és egymás ellen harcol. Megemlítette, hogy a tanácskozás után egy közleményt kívánnak nyilvánosságra hozni, amely a másnapi lapokban meg is jelent.

A tanácskozást követően Szabó Rezső, a Csemadok elnökségének tagja adott tájékoztatást annak lefolyásáról. Elmondotta, hogy a vita mindvégig nagyon éles volt, a megjelent közlemény – amely előre készült – egyáltalán nem tükrözi azt.

Bevezetőben a Matica képviselője kijelentette, hogy az ukránokkal lévő problémákat mint két szláv nemzet meg tudják oldani. Ukrán részről ezt a nézetet azonnal elutasították, mondván, hogy itt nemzetiségi problémák megoldásáról van szó, amelyek hasonlóak az itt élő magyar nemzetiségi problémákhoz. E kérdést szerintük elvileg kell megoldani, nem pedig aszerint, hogy az illető nép mely népcsoportba tartozik.

A továbbiakban a Matica részéről Okáli igen heves támadást intézett a Csemadok ellen. Irredentizmussal vádolta azt, s azt hangoztatta, hogy szakértőik a megjelent különböző magyar cikkek sorai között azt fedezték fel, hogy a csehszlovákiai magyarok el akarnak szakadni az országtól. A Csemadok képviselői ezt a vádat visszautasították. Idéztek Okáli beszédeiből és cikkeiből, amelyekben nyíltan követelte a csehszlovákiai magyarok kitelepítését és egyéb retorziókat.

Ez az egész heves vita Bohuš Graca, az SZLKP KB titkárának jelenlétében, az ő elnökletével folyt le. S ahogy informátorunk elmondotta, Graca az egész értekezleten érdemben nem szólalt fel, állást nem foglalt. Ezért a magatartásáért a Csemadok képviselői neheztelnek is rá. Megnyugvással vették viszont tudomásul, hogy az SZLKP KB május 4-i plénumán beszédében Gustáv Husák igen erélyesen szólt azok ellen, akik Szlovákiában nacionalista uszítást folytatnak. A CSKP KB első titkára kijelentette: „Szeretném ebből az alkalomból kifejezésre juttatni, hogy a párt ne tűrje a sovinisza eleme-

ket nemzeteink és nemzetiségeink viszonyában. A sovinizmus, a nacionalista túlkapások minden formáját gyökerestől ki kell irtani életünkéből.”

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 00459/2-1969, gépelt, a szerző által aláírt tisztázata

142

Pozsony, 1969. június 10. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése, amelyben részletesen ismerteti a Csemadok rendkívüli, X. országos közgyűlését és az azon elfogadott programot.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 6/5/SZT/1969.

Pozsony, 1969. június 10.

Előadó: Vargóczy Dezső,
alkonzul

Tárgy: A Csemadok X. rendkívüli
kongresszusa és programja.

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pl. Központ. 1 pl. Nagyköv., Prága. 1 pl. saját.

A legutóbbi tárggyal kapcsolatos jelentésünk⁵⁰⁴ óta alkalmunk volt megismerkedni – részben – a Csemadok X. rendkívüli közgyűlése vitaanyagával, a felszólalásokkal, a közgyűlésen elfogadott programjával, valamint az azóta a Csemadok egyes vezetői napvilágot látott megnyilatkozásaival.

A mérsékeltbb hangvételűnek mondható beszámoló ellenére a hozzászólásokban élesebben merültek fel a magyar nemzetiség politikai, kulturális, gazdasági problémái, a hozzászólások hívebben tükrözik a magyar nemzetiség véleményét, állásfoglalását a különböző kérdésekben, mely az alábbiakban foglalható össze:

1. A hozzászólók – alapszervi, járási és központi funkcionáriusok – többsége nyíltan kifejezte a magyar nemzetiség tömegeiben tapasztalható nagyfokú csalódottságot, amely a nemzetiségi törvény lassú, sok helyen teljesen elakadt végrehajtása miatt következett be. Az 1968-ban elkezdődött aktivizálódási folyamat kétségtelen bizonyos mértékig megtorpant, melyet a nemzetiségi törvény vontatott végrehajtásán túlmenően az előállott belpolitikai és gazdasági helyzet is befolyásolt. A hozzászólók kihasználva a X. közgyűlést, mint alkalmas fórumot, juttatták kifejezésre a magyarság csalódottságát úgy a szlovák, mint a magyar központi szervezetben és igyekeztek a figyelmet ráirányítani a legfontosabb kérdésekre.

⁵⁰⁴ Lásd a 140. sz. dokumentumot.

2. A hozzászólók nagy része élesen bírálta a magyar nemzetiség irányában megmutatkozó szlovák nacionalizmust, elítélte a Matica slovenská uszítását és alaptalan vádaskodásait, leleplezte a Matica slovenská tarthatatlan követeléseit és törekvéseit, melyeket a következőkben foglaltak össze:

a) a szlovák nyelvet tegyék törvényesen államnyelvvé a nemzetiségek által lakott területeken is;

b) nem ismerik el a nemzetiségi iskolák létjogosultságát;

c) diszkriminációs rendszereket kívánnak a magyar és az ukrán értelmiséggel szemben;

d) meg akarják szüntetni a nemzetiségi sajtót;

e) befolyásuk alá akarják vonni Szlovákia államhatalmi szerveit, minisztériumokban és központi hivatalokban Matica-szervezeteket létesítenek, amelyek szorgalmazzák a Matica követeléseinek teljesítését;

f) jogot formálnak rá, hogy a nemzetiségek által lakott területek gazdasági, társadalmi és kulturális fejlesztési tervét a Matica slovenská szabja meg és azt az elszlovákosítás szolgálatába állítsák;

g) magas fizetést, külön jutalmat ígérnek a nemzetiségi területeken „üdvös” munkát végző szlovák értelmiségnek.

Ezen célok és törekvések elítélése mellett a közgyűlésen fórumot kapott a magyar nemzetiségben jelentkező nacionalista tendencia is, éles kirohanásokat intéztek a Matica slovenská, elsősorban Okáli és társai ellen, szlovák elnyomásról beszéltek, valamint a nemzetiségi törvény végrehajtásának szándékos elodázásáról.

3. A közgyűlés vitájában résztvevők a magyar nemzetiség követeléseinek hangot adva követelték:

a) a nemzetiségi iskolaügy sürgős rendezését. Ezen belül a magyar nemzetiségi területeken további 9 osztályos alapiskolák⁵⁰⁵ felállítását, ahol erre nincs mód, ott a magyar nyelvű osztályok megszervezését;

b) magyarnyelvű tanoncoktatás bevezetését, különösen az iparral rendelkező magyarlakta területeken, mezőgazdasági szakiskolák felállítását;

c) magyarnyelvű felsőoktatás, elsősorban tanárképzés megszervezését Nyitrán, új értelmiséget kinevelni és a „kultúrát minden szinten magyarok irányítsák”;

d) elítélték azon törekvést, hogy a jelenleg funkcionáló lévő óvónőképzőt megszüntessék arra való hivatkozással, hogy nincs rá szükség, mert az óvodai nyelv a szlovák. Követelték újabb magyarnyelvű óvodák felállítását, a meglévőkből a szlováknyelvű pedagógusok eltávolítását;

e) a nemzetiségi tudományos munka megszervezése érdekében a Tudományos Akadémián belül magyar tagozat létrehozását, a nemzetiségi tudományos kutatómunka biztosítását;

f) kassai székhellyel létrehozni a második önálló magyarnyelvű színházat, a jelenleg működő Komáromi Területi Színház helyzetét stabilizálni;

g) a Szlovák Televíziónál meghatározott időtartamú rendszeres, magyarnyelvű adás bevezetését, a Rádiónál biztosított magyarnyelvű adás bővítését;

h) állami párt- és társadalmi szervezetekben a magyar nemzetiség számarányának megfelelően minden szinten – beleértve az SZLKP központi szervét is – a funkciók helyes arányú elosztását, ill. magyar nemzetiségűek funkcióba állítását;

505 Helyesen: kilencéves alapiskolák.

i) a nemzetiségek által lakott területek területi újrendezését, a lehetőségnek megfelelő gazdasági fejlesztését;

4. E követeléseket részben tartalmazza az elfogadott program is, bár sokkal árnyaltabban mint az a felszólalásokban megnyilvánult.

A program pozitívnak értékeli a Csemadok 20 éves tevékenységét, e mellett utal az elkövetett hibákra, az előfordult „deformációkra”.

Leszögezi, hogy az 1969. I. 1-jén hatályba lépett, a nemzetiségek jogi helyzetét szabályozó alkotmánytörvény a magyarság és a Csemadok számára is új helyzetet teremtett, mivel elismerte a nemzetiségek jogalanyiségát és államalkotó mivoltát.

Leszögezi továbbá, hogy a csehszlovákiai magyarság forradalmi munkásmozgalmi hagyományaira támaszkodva a marxizmus–leninizmus alkotó módon való alkalmazását tekintve eszmei vezérfonalának, a Csemadok aktív résztvevője, segítője a párt és állami szervek nemzetiségi politikájának. E szerepét nem politikai pártként tölti be, hanem társadalmi szervként, melyhez a keretet a Nemzeti Front biztosítja, amelynek a Szövetség tagja.

Feladatának tekinti:

- a magyar nemzetiségű lakosság internacionalista nevelését;
- csehszlovák államiság tudatának erősítését;
- nemzeti múlt és kultúra haladó hagyományainak ápolását;
- fejleszteni a csehszlovákiai magyarság nemzeti öntudatát;
- ápolni a szocialista országok internacionalista kapcsolatait;
- aktívan részt venni a választások előkészítésében és lebonyolításában, a képviselőjelöltek kiválasztásában;
- biztosítani, hogy a magyarság képviselői számarányuknak megfelelően vegyék ki részüket minden szinten a képviseleti testületek munkájából;
- aktívabban bekapcsolódni az állami és népgazdaság irányításába, a választott és a végrehajtó szervek munkájába.

Fentiekén túlmenően a program részletesen foglalkozik a Csemadok konkrét érdekvédelmi és kulturális tevékenységével, amelynek végrehajtását a különböző állami szervek – nemzetiségi miniszter, nemzetiségi tanács, titkárság, képviselők – valamint a Csemadok járási és alapszervezetein keresztül kívánja megvalósítani.

Az előbbieken vázolt reális program és a X. közgyűlés pozitív politikai értékét véleményünk szerint bizonyos mértékig csökkentik a közgyűlés óta megjelent egyes Csemadok funkcionáriusok cikkei, melyekben ismételt a Matica slovenskával való vita ill. annak elítélése és nem egy esetben túlzott követelések dominálnak. Ezen cikkek közül érdemes példaként megemlíteni: Tózsér Árpád „Kérdezetlenül – a Matica programjáról”, „Hogy állunk a nemzetiségi képviselettel?”, Janics Kálmán: „Lesz-e végre kézfogás?”, „Jogunk magyarnak lenni” című cikkeit.⁵⁰⁶

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1969-Csehszlovákia, 31. d., 001985/1-1969, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

506 Tózsér Árpád írása a *Hét* 1969. április 13-i, Gyönyör József *Hogy állunk a nemzetiségi képviselettel* című cikke április 27-i, Janics Kálmán írásai pedig április 13-i és 27-i számában jelent meg.

Pozsony, 1970. január 9. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról 1969-ben, a nemzetiségi alkotmánytörvény gyakorlati realizálására kidolgozott törvénytervezetekről és azok sorsáról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 1/Szt/1970.

Pozsony, 1970. január 9.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: A szlovákiai magyarság

Kapják: 3 pl. Központ.

helyzetének alakulása 1969-ben

1 pl. nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

1968 végén és 1969 elején a szlovákiai magyarság vezetői (s ugyanúgy az ukrán nemzetiség vezetői) azt a célt tűzték maguk elé, hogy kialakítsák és megerősítsék a nemzetiségi politika pozícióit és érvényesítsék a nemzetiségi problémák intézményes megoldásának az elvét (l. 6/1/1969. szt. jelentésünket).⁵⁰⁷ Ahogy azonban a 6/1969. szt. jelentésünkben⁵⁰⁸ arra utaltunk, várható volt, hogy a nemzetiségek helyzetére vonatkozó, 1968 októberében aláírt alkotmányjogi törvény megvalósítása Szlovákiában nem kevés akadályba fog ütközni. Azóta bebizonyosodott, hogy minden jelentős pozíciónak nemzetiségi személlyel történő betöltéséért hosszú, néha hónapokig tartó harcot kellett folytatni.

Ha most, a föderáció megvalósításának első éve után megvizsgáljuk, javult-e a szlovákiai magyarság helyzete, kétségtelenül igennel kell válaszolnunk. A 144/1968. sz. alkotmányerejű rendelet első alkalommal a nemzetiségeknek is biztosítja a kollektív jogot, amely kedvezőbb feltételeket teremt nemzeti fejlődésük számára és biztosítja aktívabb részvételüket az állami hatalom végrehajtásában. E törvény alapján jött létre a nemzetiségi tanács és titkárság, mint a Szlovák Szocialista Köztársaság Kormányának tanácsadó és kezdeményező szerve, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottsága. Ilyen szervezetekkel a nemzetiségek Szlovákiában korábban nem rendelkeztek.

A nemzetiségeknek juttatott kollektív jog alapján kerültek be magyar, ill. ukrán nemzetiségű személyek a szlovákiai törvényhozó és végrehajtó szervezetekbe. Szabó Rezső a Szlovák Nemzeti Tanács egyik alelnöke, Dobos László tárca nélküli miniszter a szlovák kormány tagja, Tolvaj Bertalan a nemzetiségi titkárság vezetője, Németh Jenő a földművelés- és élelmiszerügyi miniszter, Rácz Olivér az oktatásügyi miniszter egyik helyettese lett. (Egyesek Vaskovics⁵⁰⁹ pénzügyminiszter-helyetttest is a magyar miniszterhelyettesek közé sorolják, ez azonban vitatható kérdés). Fábry István, a Szlovák Nemzeti Tanács

507 A hivatkozott, 1969. február 20-án kelt jelentést nem közöltük, mivel az az SZNT Nemzetiségi Bizottságának a képviselői testületek és a végrehajtó szervek melletti nemzetiségi szervezetekről kidolgozott törvényjavaslatát tartalmazta, amelyet e kötet 77. sz. dokumentumaként teszünk közzé.

508 Lásd a 139. sz. dokumentumot.

509 Ludovít Vaškovičről van szó.

Nemzetiségi Bizottságának az elnöke ugyancsak magyar nemzetiségű. (Az ukránok két miniszterhelyettesi pozíciót kaptak: a Kultúraügyi Minisztériumban és a Tervhivatalban.)

Mindez tagadhatatlanul jelentős eredmény a szlovákiai nemzetiségek, így a magyar nemzetiség számára is. Mégis az tapasztalható, hogy a szlovákiai magyarság nincs megelégedve e vívmányokkal. Az elégedetlenség már a Csemadok 1969 márciusában megtartott X. rendkívüli közgyűlésén nyíltan kifejezésre jutott (l. 6/5/1969. sz. jelentésünket).⁵¹⁰ A küldöttek – központi, járási és helyi funkcionáriusok – többsége felszólalásában arról beszélt, hogy a magyar nemzetiség körében nagyfokú csalódottság tapasztalható a nemzetiségekre vonatkozó alkotmányerejű törvény lassú végrehajtása, a nyíltan vagy burkoltan megnyilvánuló szlovák nacionalizmus miatt.

E csalódottság sok magyarban ma is él. Utalt erre a nemrég vele folytatott beszélgetés alkalmával Tolvaj Bertalan, a nemzetiségi titkárság vezetője, méginkább azonban Szőke és Takács, a Csemadok vezető titkára, ill. titkára.

Felvetődik a kérdés, indokolt-e az az elégedetlenség, amely a szlovákiai magyarság egyes köreiből megnyilvánul.

Az 1968. augusztusi események után az ismert körülmények miatt megszűntek azok a nacionalista támadások, amelyek különösen az év márciusa óta szlovákok és magyarok között egyre nagyobb méreteket öltöttek. Szlovák részről lázas tevékenységet fejtettek ki a föderációról szóló törvény mielőbbi kidolgozása érdekében. A Csemadok vezetősége, látva ezt az igyekezetet, szintén azon fáradozott, hogy az adott helyzetben minél több jogot harcoljon ki a szlovákiai magyarság részére.

Kezdetben úgy látszott, hogy ez sikerülni is fog. Gustáv Husák, az SZLKP KB akkori első titkára személyesen megjelent a Csemadok KB szeptemberi ülésén és felszólalásában biztatón nyilatkozott a magyarság leendő jogi helyzetéről, így például sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy az SZLKP nemrég lezajlott kongresszusán a magyar nemzetiség nem kapta meg a szükséges képviselőket az új Központi Bizottságban. Megígérte, hogy bizonyos idő eltelté után a párt ezt a problémát megoldja.

Ilyen és hasonló ígéretek után a magyarság vezetői egy sor követelménnyel – köztük nem egy irreális igénnyel – fordultak a párt vezetőségéhez és kérték azok mielőbbi megvalósítását. Így pl. már 1968. december elején elkészítették a szlovákiai nemzetiségi szervekről szóló törvényjavaslatot és kérték Husák első titkár közbejárását, hogy azt a Szlovák Nemzeti Tanács mielőbb tárgyalja meg és fogadja el törvényként.

Husák elvtárs a javaslatot nem utasította el, bár annak figyelmesebb áttanulmányozása után nem nehéz azt a következtetést levonni, hogy ilyen túlzott követeléseket semmiféle szlovák szerv nem lesz hajlandó elfogadni. A vele tárgyaló Szabó Rezsőnek, a Csemadok akkori vezető titkárnak csupán annyit mondott, hogy még egy ideig várni kell. Ugyanis egyelőre számolni lehet azzal, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács a tervezet ilyen formában elutasítja és akkor nehezebb lesz azt ismét napirendre tűzni. Egy idő múlva azonban – legkésőbb májusig – a kérdés megoldást nyer.

Az említett találkozók után több mint egy év telt el, s az elhangzott ígéretekből csak kis rész valósult meg.

Az SZLKP KB októberi plénumán a lemondott és kizárt tagok helyébe 24 új személyt kooptáltak a Központi Bizottságba. Ebből mindössze egy a magyar, Szabó Gyula (Szabó

510 Lásd a 142. sz. dokumentumot.

Rezső alelnök bátyja). Sem Fábry István, sem Lőrincz Gyula nem került be. Pedig mindkét elvtárs régi kipróbált kommunista, akik korábban tagjai voltak az SZLKP KB-nak, s akiket az 1968 januárja után tanúsított magatartásuk alapján alsóbb fórumokon sok elvhű kommunista is támogatott.

Nem történt előrehaladás a nemzetiségi szervekről szóló törvényjavaslat kérdésében sem. Több mint egy év után sem került az a Szlovák Nemzeti Tanács plénuma elé és egyelőre nincs is kilátásban, hogy azzal záros határidőn belül foglalkoznak.

A múlt év tavaszán a nemzetiségi tanács további törvénytervezetet dolgozott ki a nemzetiségek helyzetére vonatkozó alkotmányerejű törvény gyakorlati realizálására, azt átadták a pártközpontnak, a jelek szerint azonban az is a „süllyesztőbe került”.

Ugyanakkor múlt év novemberében az SZLKP KB Elnöksége foglalkozott a magyar és ukrán nemzetiség[i] szövetséggel, valamint a Matica slovenská kérdésével. Az elnökség megbízta Ľudovít Pezlár KB-titkárt és Miroslav Válek kultúraügyi minisztert, elnökségi tagokat, értékeljék e szervezetek tevékenységét és januárban tegyenek jelentést az Elnökségnek.

A Csemadok vezetőségétől nyert értesülés szerint 1970. január 1-ig kellett elkészíteniük munkájuk értékelését, amelynek egy példányát az SZLKP Központi Bizottságának, egy példányát a Nemzeti Front Központi Bizottságának, egy példányát pedig a Kultúraügyi Minisztériumnak kellett megküldeniök. Tudomásuk szerint a párt a saját szervezetein keresztül, továbbá a Kultúraügyi Minisztérium a maga vonalán – s valószínűleg a Nemzeti Front is – ugyancsak elkészíti az e szervezetekről szóló értékelést s azt követően a kérdést a közeljövőben az SZLKP KB Elnöksége tárgyalja meg. A Csemadok vezetősége a jelekből arra következtet, hogy az Elnökség olyan határozatot hoz, amely szerint a Csemadok és az ukrán szövetség a jövőben nem a Nemzeti Fronthoz, hanem a Maticához hasonlóan a Kultúraügyi Minisztériumhoz fog tartozni. Ebben jogkörük megnyirbálását látják és úgy értékelik ezt mint a Matica óhajának a megvalósítását.

Úgy véljük, nem szükséges hozzáfűzni, hogy amennyiben erre sor kerül, az újabb csatlódást és elkeseredést fog kiváltani a szlovákiai magyarság körében.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a föderáció létrejötte után a szlovákiai nemzetiségek is a korábbihoz képest nagyobb jogkört kaptak, kedvezőbb feltételek alakultak nemzeti fejlődésük számára. S amikor ezt jelentős pozitívumnak tartjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a nemzetiségeknek egyes pozíciókért nagy harcot kellett vívniuk a különböző körökben még meglévő nacionalista szemlélet miatt.

Varga Ferenc
konzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 31. d., 00502-1970, gépelt, a szerző által aláírt tiszttáza

Pozsony, 1970. április 15. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok vezetőségében várható személyi változásokról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám:1/1/Szt/1970.

Pozsony, 1970. április 15.

Előadó: Varga Ferenc, konzul

Tárgy: Várható személyi változások a Csemadok vezetőségében.

Készült: 5 példányban.

Melléklet: 38 oldal

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagykövetség, Prága.

1 pl. saját.

Korábbi jelentéseinkben⁵¹¹ beszámoltunk arról, hogy az 1969. márciusi közgyűlésen történt változások után a Csemadok vezetésében jobbratolódás történt. Akkori állítá-sunkat azóta a gyakorlat igazolta. A párt illetékes osztályán a jelenlegi vezetőséget úgy értékelik, mint amely erősen fertőzött nacionalista vonásokkal. Informátorunk szerint egyéb okokon kívül hozzájárultak ehhez bizonyos kispolgári nacionalista módon gondol-kodó magyarországi személyek (írók, művészek) is, de még erősebben tapasztalható a jugoszláv befolyás.

A nacionalista beütéseken kívül a Csemadok jelenlegi vezetőségének másik komoly hibája a személyi ellentétek. Fábrý Zoltán ismert szlovákiai magyar író és publicista a múlt év októberében levélben fejezte ki aggodalmát a szervezetben uralkodó különböző személyi torzsalkodások miatt. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy Fábrý Zoltán tö-rekvése nem járt eredménnyel. A személyi ellentétek odáig fajultak, hogy Dobos László elnök kérte Szőke József vezető titkár leváltását.

Több megbízható forrásból nyert értesülés szerint Szőke József rövidesen távozik a vezető titkári funkcióból és helyére Varga Béla köbölküti pedagógust, az SZLKP KB tag-ját jelölték. Varga Sándor titkár helyére (aki ugyanott osztályvezető lesz) a Csemadok eddigi egyik osztályvezetője – ugyancsak Varga nevű⁵¹² – kerül.

Az SZLKP KB illetékes osztálya jelenleg értékeli a Csemadok 1968–69. évi munká-ját. Az eddig kialakított vélemény erősen negatív. A Csemadok által készített értékelés-sel (mellékelve)⁵¹³ az osztály nem ért egyet, azt átdolgozásra visszaadta.

Fábrý István képviselőtől nyert értesülés szerint az SZLKP KB illetékes személyei őt kér-ték fel, hogy csináljon rendet a Csemadokban. Nevezett azonban nem kíván odamenni.

Itt említjük meg, hogy az SZLKP KB illetékes szervei negatívan értékelik Szabó Re-zsó volt vezető titkárnak, a Szlovák Nemzeti Tanács jelenlegi magyar alelnökének a Cse-madokban 1968-ban kifejtett tevékenységét is. Meg nem erősített információk szerint

⁵¹¹ Lásd a 140. és 142. sz. dokumentumot.

⁵¹² Varga János.

⁵¹³ A mellékelt értékelést itt nem közöljük, az azonos jelen kötet 116. sz. dokumentumával.

leváltják őt alelnöki tisztségéből. Ugyancsak nem megerősített hír, hogy a Dobos László által betöltött tárca nélküli miniszteri tisztséget szintén megszüntetik.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 31. d., 00502/1-1970, gépelt, a szerző által aláírt tiszta

145

Pozsony, 1970. május 8. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése Dobos László tárca nélküli miniszter és Szabó Rezső parlamenti alelnök leváltásáról.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám:1/2/Szt/1970.

Pozsony, 1970. május 8.

Előadó: Varga Ferenc, konzul

Tárgy: Néhány megjegyzés a vezető funkciókban levő magyar nemzetiiségű személyek leváltásához.

Készült: 5 példányban.

H. sz.: 1/1/1970.szt.saját.

Kapják: 3 pl. Központ.

1 pl. Nagyköv., Prága.

1 pl. saját.

Fenti számú jelentésünkben⁵¹⁴ beszámoltunk arról, hogy értesüléseink szerint leváltják a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöki funkciójából Szabó Rezsőt és megszüntetik Dobos László tárca nélküli miniszter tisztségét. A Szlovák Nemzeti Tanács április 28-i plenáris ülésén mindkét felmentésre sor került.

Már korábban ismeretes előttünk, hogy mind Szabó Rezső, mind Dobos László személyével kapcsolatban több negatív megjegyzés hangzott el az SZLKP KB állami és tömegszervezetekkel foglalkozó osztályán. Az átigazolások után azonban úgy tűnt, hogy a korábbi tevékenységükre vonatkozó elmarasztaló értékelések nem is olyan súlyosak. Szabó Rezső átigazolása – saját elmondása szerint – igen simán zajlott le. Mind Lenárt, mind Klokoč kedvezően nyilatkozott róla. Ami pedig Dobos László személyét illeti, arra vonatkozóan ismert előttünk az igazoló bizottság (Peter Colotka, Ondrej Klokoč, Matej Lúčan és Václav Vačok) által készített teljes jegyzőkönyv. Annak zárófejezete a következő:

„A bizottság Dobos elvtárs egész tevékenységének értékelésekor megállapítja, hogy jó párttagról van szó, aki alkalmas kulturális, esetleg más munkaterületre, s aki betölthet felelős tisztségeket. A bizottság tagjai ajánlják Dobos elvtársnak, hogy a szlovákiai nemzeti-ségi kérdés megoldásában is jobban érvényesítse a párt internacionalista politikáját.

A bizottság javasolja Dobos elvtársnak kiadni az új tagkönyvet.”

Érthető, hogy ilyen értékelések után sem Szabó Rezső, sem Dobos László nem gondolt arra, hogy tisztségükből felmentik őket. Csak néhány nappal a Szlovák Nemzeti Ta-

⁵¹⁴ Lásd a 144. sz. dokumentumot.

nács plenáris ülése előtt értesültek illetéktelen személyektől, milyen döntést hozott az SZLKP KB Elnöksége személyükkel kapcsolatban.⁵¹⁵ Nevezettek ezt követően fordultak az illetékesekhez s tudták meg, hogy a szóbeszéd igaz.

Az április 28-i plenáris ülésen mindkét személyt igen éles támadás érte elsősorban a magyar képviselők, idősebb kommunisták (Dénes Ferenc, Fábry István, stb.) részéről. Rácz Olivér oktatásügyi miniszterhelyettes, képviselő elmondása szerint Szabó Rezsőt háromarcú politikusnak nevezték, aki másképpen beszél az itteni magyarok, másképpen a szlovákok előtt és megint másképpen Magyarországon. Dobos Lászlót Dénes Ferenc állítólag egy órán keresztül bírálta

A fenti példából, de sok más értesüléseink alapján is ismert – méghozzá széles körökben –, hogy a Csemadok korábbi és jelenlegi vezetői és általában a szlovákiai magyar vezetők között – kevés kivételtől eltekintve – igen éles személyi harc folyik. Nem véletlen, hogy Fábry Zoltán író 1969 októberében levélben fejezte ki a Csemadok vezetőségének emiatt érzett aggodalmát (l. a hivatkozott jelentésünket). S hasonló véleménye van Rácz Olivér miniszterhelyettesnek is, aki mind a magyarság, mind a szlovákság körében nagy tiszteletnek örvend mint becsületes, jellemes és művelt kommunista. Nem véletlen, hogy a plenáris ülést megelőzően az SZLKP KB Elnöksége őt jelölte első helyen az SZNT alelnöki tisztségébe.

Az SZLKP KB Elnöksége Matej Lúčant, az SZLKP KB tagját, oktatásügyi minisztert bízta meg azzal a feladattal, hogy Ráczot e funkció vállalására rábírja. S bár több beszélgetésre került sor, Rácz kitartott álláspontja mellett. Végül érvként azt hozta fel, hogy „nem azért fúrták meg egyesek Szabó Rezsőt, hogy Rácz Olivér kerüljön a helyére. Nem szeretné, ha Lúčan elvtársnak egy hónap múlva őt kellene védenie.” Lúčan miniszter elvtárs ezt az érvelést elfogadta, így került, mint a második helyen szereplő jelölt az alelnöki tisztségbe Fábry István (ugyanis csak a képviselők közül lehetett jelöltni).

Fábry István régi szilárd kommunista, aki 1968-ban sem inogott meg. Ez köztudott róla. Hallatszanak azonban már olyan hangok is, hogy vajon Fábrynak elégséges-e a felkészültsége ahhoz, hogy ilyen magas tisztségben jól megállja a helyét.

Ami Szabó Rezsőt illeti, jelenleg állás nélkül van. Értesüléseink szerint felülvizsgálatot kért maga ellen, mondván, hogy egy sor ellene felhozott bírálat nem felel meg a valóságnak.

Dobos Lászlóról olyan információink vannak, hogy visszamegy a pozsonyi Madách Kiadó igazgatói tisztségébe, amit korábban is betöltött.

Végül megemlíti, hogy Krocsány Dezső személyében továbbra is van magyar nemzetiségű tagja a szlovák kormánynak, aki a szociális és munkaügyi tárcát kapta meg. Nevezett 1968 óta tagja a CSKP KB-nak. Legutóbb az SZLKP Nyugat-szlovákiai Nemzeti⁵¹⁶ Bizottságán dolgozott, mint a népgazdasági osztály vezetője, előtte pedig a Nyugat-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság alelnöke volt.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 30. d., 00503/2-1970, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

⁵¹⁵ Dobos László és Szabó Rezső leváltásáról az SZLKP KB Elnöksége 1970. április 22-én határozott. (SNA, ÚV KSS, k. 1255., a. j. 68.)

⁵¹⁶ Helyesen: Kerületi.

Pozsony, 1970. november 7. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadokon belüli helyzetről, a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szervek átszervezéséről és a nemzetiségi törvények elfogadásának elmaradásáról.

Szigorúan titkos!

Szám: 1/3/Szt/1970.

Bratislava, 1970. november 5.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: A magyar nemzetiséggel kapcsolatos aktuális kérdések

Kapják: 3 pl. Központ.

Mell.: 1 db.

1 pl. Nagyköv., Prága.

1 pl. saját

A közelmúltban alkalmam volt beszélgetni Š. Sádovský szlovákiai miniszterelnök-helyetessel a nemzetiségi, elsősorban a magyar nemzetiségi kérdés területén előtérben álló fontosabb kérdésekről. A vele és más elvtársakkal (Lőrincz Gyula, Fábry István, Varga Béla) folytatott beszélgetések alapján a magyar nemzetiséggel kapcsolatos, előtérben álló problémák három csoportba sorolhatók.

1. A Csemadok belső helyzete

A Csemadok mély hullámvölgyben, mondhatni válságban van, ami elsősorban abban mutatkozik, hogy még ma sem képes megtalálni a helyes kivezető utat abból a helyzetből, amelybe az 1968–69-es években jutott. Ismeretes, hogy a Csemadok vezetése 1968-ban az idősebb, tapasztalt kommunisták kiszorításával erősen jobboldali befolyás alá került. Ez kifejezésre jutott a Csemadok akkori tevékenységében is, amikor a szlovák nacionalizmus elleni fellépés és a magyar ajkú lakosság reális és jogos igényeinek tolmácsolása mellett olyan szerepre is igényt formált, amely nem illethette meg (önálló politikai erőként, szinte pártként lépett fel, a magyar nemzetiség általános érdekképviseletének szerepét kívánta betölteni stb.). Ezt a jobbratulódást szentesítette, sőt még fokozta az 1969 márciusában megtartott X. kongresszus, amelyen a vezetés szinte teljes mértékben a fiatalabb humánértelmiség kezébe ment át, amelynek marxista felkészültsége, pártos osztálytudata igen kétséges vagy legalábbis hiányos, s könnyen befolyásolható a nacionalista tendenciák által, különösen ha azok marxista, szocialista frazeológiába vannak csomagolva. (A X. kongresszuson megválasztott Központi Bizottság 92 tagja között mindössze 1 munkás volt!) Azóta ugyan néhányan távoztak a vezetésből, de ez minőségi változást még nem eredményezett az erőviszonyokban, ezért megítélesem szerint ez a vezetés képtelen arra, hogy objektíven, önkritikusan, helyes elvi, eszmei alapokon értékelje eddigi tevékenységét, hogy helyesen vonja meg a határokat tevékenységének pozitívumai és negatívumai között és helyesen határozza meg a szervezet további tevékenységének irányvonalát. Márpedig a jelenlegi kiúttalanság, egy helyben topogás mégis azzal a reális veszéllyel fenyeget, hogy a tagság tömegei elfordulnak a vezetéstől, szakadás keletkezik a vezetés és a tömegek között. A vezetés és tömegek közötti kapcsolat már az utóbbi időben sem eszmei-politikai alapokra épült, hanem Dobosék hangzatos, népszerű – de legtöbbször felelőtlen – ígérgetéseire.

Ahhoz tehát, hogy a Csemadok tevékenységében gyökeres fordulat álljon be, alapvető személyi változásokra van szükség a vezetésben, a KB-ben és az elnökségében egyaránt. Ehhez azonban a belső erők nem elegendők, elkerülhetetlenül szükség lesz az illetékes párt- és állami szervek hathatós segítségére. Sádovský elvtárs elmondta, hogy ő a kormány részéről komolyan és nagy felelősségérzettel foglalkozik ezzel a kérdéssel. Dobossal többórás megbeszélést folytatott, amelynek során Dobos csak részben ismerte el hibáit, de felajánlotta, hogy a kibontakozás elősegítése érdekében önként le fog mondani a Csemadok elnöki tisztségéről. (A Madách Kiadó igazgatójaként megmarad.) Varga Béla jelenlegi főtítkár távozása szintén csak idő kérdése (ő jóhiszemű, de politikailag nem eléggé felkészült).

A vezetés összetételének lényeges megváltoztatása, megerősítése céljából elsősorban vidékről, a magyarlakta járásokból akarnak nagyobb politikai tapasztalattal rendelkező kádereket felhozni. Sádovský személy szerint szeretné Lőrincz Gyulát reaktivizálni mint tényleges elnököt – jelenleg ugyanis díszelnök – de Lőrincz elvtárs egyelőre hallani sem akar erről, hónapok óta nem is vesz részt az elnökség ülésein. Fáby Istvánt – aki szintén számba jöhetne az elnöki tisztségre – nem akarják a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöki funkciójából elhozni, mert akkor ott maradna egy nehezen betölthető hely. Sádovský elvtárs jelezte, hogy a közeljövőben ezt a kérdést a párt illetékes szerveivel közösen fogják megvizsgálni.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért csak most kerül erre sor, miért volt eddig magára hagyva a Csemadok összes problémáival. Ezzel kapcsolatban látnunk kell, hogy idáig lényegében a párt belső sorainak a rendezése volt az alapvető feladat, nem volt és nem is lehetett kellő energia ezekre a kérdésekre. Jellemző pl., hogy a SZLKP KB tömegszervezeti osztálya 1968–69-ben teljesen a jobboldal kezében volt, azt teljesen újjá kellett szervezni, amit csak most fejeztek be. Ez is egyik oka volt annak az egészségtelen állapotnak, hogy nem volt – s még ma sincs – rendszeres munkakapcsolat a Csemadok vezetősége és a párt illetékes osztálya között. Értesüléseink szerint ez az osztály most egy bizottságot hozott létre, amelynek feladata a Csemadok 1968–69-es tevékenységének komplex értékelése. A Csemadok vezetése készített ugyan egy belső, meglehetősen terjedelmes értékelést, de az lényegében kritikátlanul elkente a problémákat, úgyhogy a párt nem fogadta el.

A járási bizottságok és helyi szervezetek szintjén lényegében rendezettek a viszonyok. Egyrészt ezeken a szinteken – az egészségesebb szociális összetételből is eredően – 1968-ban is csak szórványosan fordultak elő szélsőséges követelések, nézetek. Miután pedig a párton belüli konszolidációs folyamat szintén a járásokban ment a leggyorsabban előre, érthetően ezeken a szinteken oldották meg hamarabb az ilyen problémákat is. Ezt nemcsak a vezető funkcionáriusok nyilatkoztatják ki a beszélgetések során, de ezt igazolják a kerületek, járások, falvak meglátogatása során szerzett személyes tapasztalataink is.

Varga Béla főtítkár elmondása szerint decemberre tervezik összehívni a Csemadok Központi Bizottságának ülését, amelyen megtárgyalnák a már említett bizottság által elkészítendő értékelést (ha addig kész lesz), bizonyos személyi változásokat hajtanának végre, foglalkoznának a Csemadok-szervezetek évről évre konferenciáinak előkészítésével és a jövő év tavaszára tervezett rendkívüli kongresszus előkészítésének kérdéseivel.

2. Szervezeti intézkedések

Ismeretes, hogy 1969 elején a szlovák kormányban külön miniszteri funkciót hoztak létre a nemzetiségi ügyek intézésére (Dobos László töltötte be), továbbá Nemzetiségi Tanácsot a kormányelnökség mellett mint a kormány tanácsadó szervét (szintén Dobos volt az elnöke) és a kormányelnöki hivatal keretén belül Nemzetiségi Titkárságot, mint operatív szervet (Tolvaj Bertalan vezeti). Hasonlóképpen a Szlovák Nemzeti Tanácsban is létrehoztak egy Nemzetiségi Bizottságot a nemzetiségi képviselők közül (szlovák képviselők nélkül!).⁵¹⁷

Sádovský elvtárs elmondta, hogy egy év tapasztalatai alapján az a megítélésük, hogy ezek a szervezeti formák korrigálásra szorulnak. Elismerte, hogy a nemzetiségi ügyek miniszteri tisztsége eleve formális megfontolás alapján született (hogy „valaki képviselje a magyar nemzetiséget a kormányban”). A nemzetiségi politika ugyanis nem lehet egy miniszter feladata. Ezért ezt a tisztséget megszüntették s helyette egy szaktárcát adtak magyar nemzetiségű miniszternek (Krocsány Dezső, munka- és szociálisügyi miniszter). Az elvi megfontoláson kívül Dobos személyével is problémák merültek fel: a szlovák kormánynak 1969-ben 20 millió Kcs tartalékkerete volt az elmaradt határmenti (nemcsak magyarul) területek fejlesztésének elősegítésére. Dobos addig mesterkedett, hogy végül teljesen egyedül és önállóan – de nem egészen felelősségteljesen – rendelkezett ezzel a kerettel (erre támaszkodott a már említett ígéreteinél).

Átszervezték a kormány Nemzetiségi Tanácsát is.⁵¹⁸ Az eltávozott Dobos helyett Sádovský lett a tanács elnöke. A Tanácsnak 17 tagja van, ebből 8 (az elnökkel együtt 9) szlovák, 6 magyar és 3 ukrán. Alelnököket nem neveznek ki, ezzel a feladattal szükség esetén Sádovský esetenként bíz meg valakit. A Tanács összeállításánál Sádovský szerint törekedtek a helyes arányok kialakítására (9-6-3) illetve paritásra (9 szlovák – 9 nemzetiségi). A személyek kiválasztásánál alapvető szempontok voltak: politikai megbízhatóság, magas szakmai felkészültség, illetve hosszú politikai tapasztalat. Sádovský meggyőződését fejezte ki, hogy a Tanács ebben az összetételben eredményesen fog tudni működni. (A névsort mellékelem.⁵¹⁹ Abban 3 név hiányzik, mert sem Dobossal nem számolnak, sem Martákkal,⁵²⁰ ugyanis azt is le akarják váltani és az ukrán egyesületnek sincs még új elnöke.)

Ugyancsak „helyére teszik” a Nemzetiségi Titkárságot is, amely – Sádovský szerint – Dobos és Tolvaj vezetésével külön minisztériummá kezdett kinőni a kormányelnökségen belül. (Utasításokat küldött a különböző minisztériumoknak, anyagokat kértek, 28-30 fős létszámot terveztek be stb.) Tolvaj Bertalan, a Titkárság jelenlegi vezetőjének leváltása is már eldöntött tény. Sádovský szerint nagy gondot okoz nekik utódjának kérdése. Szeretnék, ha magyar nemzetiségű kerülne a Titkárság élére, de nem találnak megfelelő jelöltet, ezért valószínűleg egy ukrán nemzetiségűvel fogják ezt a funkciót be-

517 Ez utóbbi téves megállapítás: az SZNT Nemzetiségi Bizottságának 14 magyar és 6 ukrán mellett 13 szlovák nemzetiségű tagja volt.

518 A Nemzetiségi Tanács átszervezéséről a szlovák kormány 1970. szeptember 30-án, az SZLKP KB Titkársága október 6-án határozott. (FKI, Nemzetiségi Tanács, 1. d., statútumok; SNA, ÚV KSS, k. 323, a. j. 51.)

519 A mellékletet nem közöljük. A Nemzetiségi Tanács magyar tagjai Lőrincz Gyula, Ferencz Dezső, Mag Gyula, Nyári István és Varga Ernő lettek.

520 Ján Martákról, a Matica slovenská igazgatójáról van szó.

tölteni (ilyen jelöltjük van). A Titkárság 6-7 munkatárssal a Tanács operatív szerve lesz, Sádovský közvetlen felügyelete és irányítása alatt s teljes mértékben be fog illeszkedni a kormányelnökség szervezetébe.

A közeljövőben ugyancsak átszervezésre kerül a Szlovák Nemzeti Tanács (parlament) Nemzetiségi Bizottsága is. Mint említettem, a Bizottság eddig csak nemzetiségi képviselőkkel állt. Az elgondolás az, hogy ezt a Bizottságot is az arányosság, illetve paritás elvén kell felépíteni. Az elképzelések szerint 12 tagja lesz (6 szlovák, 4 magyar, 2 ukrán). E kérdés a SZNT legközelebbi ülésének napirendjére kerül.⁵²¹

Megítélésem szerint a végrehajtott, illetve előkészületben lévő szervezeti módosítások pozitívan értékelhetők. Politikai-elvi jelentőségüket abban látom, hogy a szlovákok és a nemzetiségek elkülönülésére irányuló tendenciákat eredményesebben sikerül hátterbe szorítani, felszámolni és a kölcsönös közeledés, szoros együttműködés egészséges tendenciáját fogják erősíteni. Gyakorlati szempontból elősegíthetik a felesleges duplicitások kiküszöbölését, a bürokrácia túlbujánzását s ezáltal meggyorsulhat a különböző konkrét problémák, kérdések megoldása. Természetesen ezt a megítélésemet csak a további gyakorlat erősítheti vagy cáfolhatja meg.

3. Nemzetiségi törvény

1969. január 1-jén – a cseh-szlovák federációról szóló alkotmányjogi törvénnyel egyidejűleg – érvénybe lépett a nemzetiségekről szóló alkotmányjogi törvény is, amely a korábinál jelentősen nagyobb jogokat biztosít a szlovákiai nemzetiségek számára, amelyeket azonban csak alapelvekben, nagy keretekben rögzített. Ezeket az alapelveket, széles kereteket a Szlovák Nemzeti Tanács által jóváhagyandó nemzetiségi törvényben kell konkrétan, részletesen meghatározni, tulajdonképpen ettől a törvénytől fog függni az alkotmányjogi törvény adta keretek konkrét tartalommal való kitöltésének a kérdése. E törvény kidolgozása, megtárgyalása és elfogadása azóta is késik. Igaz, hogy már több tervezet került kidolgozásra különböző munkacsoportok, bizottságok által, Sádovský szerint azonban egyik sem volt alkalmas arra, hogy a felsőbb szervek elé terjesszék. E tervezetek egyes magyar szerzői illetve társszerzői ebből olyan következtetéseket vonnak le, hogy a szlovák felső vezetés „vissza akar táncolni” az alkotmányjogi törvényben rögzített alapelvek gyakorlati realizálásától. Sádovský szerint viszont súlyos hiba lenne részükről felsőbb fórumok elé vinni egy olyan törvénytervezetet, amely eleve elutasításra lenne ítélve, mert azt a szerzők demagóg módon a nemzetiségek félrevezetésére használhatnák fel, azt mondva: „íme, mi akartuk, de a felső vezetés nem akarja”.

Anélkül, hogy tagadnánk a szubjektív megítélések, hozzáállások szerepét és jelentőségét, mégis úgy gondolom, hogy a késlekedés alapvető és döntő oka nem szubjektív, hanem objektív jellegű. Ismeretesek azok a körülmények, amelyek között a federációról szóló alkotmányjogi törvény megszületett (ahogy itt mondják: „túl forró tűvel öltötték össze”). A federációs törvényt is követnie kellett volna egy végrehajtási utasítás jellegű, ún. kompetenciós, hatásköri törvénynek, amely a federációs törvény elvi jellegű tételeit lett volna hivatva konkretizálni s amelynek kidolgozására és elfogadására – több ízben kitűzött ha-

521 Az SZNT önálló Nemzetiségi Bizottságát 1971. március 8-án megszüntették, s más bizottságokkal összevonva létrehozták a Nemzeti Bizottsági, Államigazgatási és Nemzetiségi Bizottságot. (*Stenografická správa o schôdzkach Slovenskej národnej rady. V. volebné obdobie. 12. schôdzka. 8. marca 1971.* Bratislava, Kancelária SNR, 1971, 70–74. p.)

táridők ellenére – szintén nem került sor a mai napig sem. Ennek alapvető oka pedig a federációról szóló alkotmányjogi törvény hiányosságaiban rejlik, ezért első lépésként ezek kiküszöböléséhez kellett hozzálátni. Ezt a kérdést viszont érthetőleg nem tűzhatték napirendre, amíg a politikai-társadalmi konszolidáció nem ért el egy meghatározott fokot. A federációs törvény módosítására irányuló előkészületek (az egységes központi vezetés erősítése minden szinten és minden területen) a befejezéshez közelednek, azokat a legközelebbi KB-ülés napirendjére tűzik és 1971. január 1-jétől érvénybe léptetik.

A Szlovák Nemzeti Tanács elé terjesztendő nemzetiségi törvénytervezet kidolgozásával kapcsolatban Sádovský csak hangsúlyozottan saját elképzelését vázolta, amely szerint november közepén tartaná első ülését a kormány új Nemzetiségi Tanácsa.⁵²² Ezen az ülésen munkabizottságokat hoznának létre, amelyek kb. december közepére, vagy legalább karácsonyig kidolgozzák a nemzetiségi törvény alapelveit, amelyeket januárban a SZLKP KB Elnöksége elé terjesztenének (előfordulhat, hogy azt követően még a CSKP KB Elnöksége elé is mennek). Ezt követően kerülne sor a törvénytervezet részletes kidolgozására, megszövegezésére. Sádovský szerint lehetséges, hogy – a kérdés kényes természetére való tekintettel – ezt még ismét megtárgyalná a SZLKP KB Elnöksége s csak azt követően lenne a Szlovák Nemzeti Tanács elé terjesztve. A nemzetiségi törvény elfogadása tehát a legoptimálisabb esetben sem várható tavasznál (március–április) korábban.

Sztankó
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1970-Csehszlovákia, 31. d., 00502/3-1970, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

147

Pozsony, 1971. február 11. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése a szlovákiai magyarok jogait korlátozó törekvésekről, amelyben beszámol a Csemadok helyzetéről is.

SZIGORÚAN TITKOS

Szám: 27/Szt/1971.
Előadó: Varga Ferenc konzul
Készült: 5 példányban.
Kapják: 3 pld. Központ.
1 pld. Nagyköv., Prága.
1 pld. saját.

Tárgy: A szlovákiai magyarok jogait
korlátozó törekvések

⁵²² Az új összetételű Nemzetiségi Tanács első (és egyetlen) ülésére 1970. november 20-án került sor.

Az utóbbi időben több olyan intézkedésre került sor Szlovákiában, amelyek az itt élő nemzetiségek jogainak a korlátozására irányulnak. A 28/3/1970/szt és a 9/1971/szt jelentésünkben már beszámoltunk egyes esetekről. Az elmúlt hetekben további ilyen jellegű intézkedések történtek.

Változások az állami apparátusban

Az SZSZK Oktatásügyi Minisztérium[á]ban a nemzetiségi ügyek miniszterhelyettese, így a nemzetiségi főosztály felügyelője is Rácz Olivér volt. A miniszter nevezettnek ezt a reszortját megszüntette és megbízta őt a minisztérium gazdasági és pénzügyeinek az intézésével (az író és irodalmárt). E reszortváltozást megelőzően történt olyan kísérlet, hogy Rácz Olivért végleg menesszék a minisztériumból. A Kelet-szlovákiai Kerületi Nemzetiségi⁵²³ Bizottság elnökhelyettesévé akarták őt megtenni. Miután azt nem vállalta, az említett területet kapta.

A Kultúraügyi Minisztériumban Vasil Choma ukrán származású miniszterhelyettes szintén más reszortot kapott (nemzeti bizottságok) az eredeti, a nemzetiségi ügyek helyett. Tudomásunk szerint szeretne a minisztériumból minél előbb elkerülni.

Ugyanabban a minisztériumban a nemzetiségi ügyek osztályának a vezetője nemrég hagyta ott a munkahelyét. Helyette egyelőre új nincs; az osztály tevékenysége gyakorlatilag megszűnt.

Az Oktatásügyi Minisztériumban Chochol miniszter megszüntette a nemzetiségi főosztályt. Helyébe nemzetiségi osztályt hozott létre. Míg az előbbi élén Mócsi Ferenc főosztályvezető állt és tizenkét munkatárssal dolgozott, ez utóbbi élén nevezett főinspektori (tulajdonképpen főelőadó) rangban fog tevékenykedni, két előadóval és egy gépíró-nővel.

A fenti minisztériumban végrehajtott változtatások okát illetően Ivan Litvaj, az SZLKP KB Oktatási és Tudományos Ügyek Osztályának a vezetője kitérő választ adott.

Az I/3/szt/1970. jelentésünkben⁵²⁴ beszámoltunk a kormány Nemzeti⁵²⁵ Tanácsának átszervezéséről. A több mint negyedévvél ezelőtt történt átszervezés óta a tanács egyszer ülésezett (alakuló ülés), azóta semmi tevékenységet nem fejt ki. Sádovský miniszterelnök-helyettes leváltása után Hanus miniszterelnök-helyettest bízták meg annak vezetésével. Megbízatása óta a tanács ülést nem tartott.

Hasonló a helyzet a kormány Nemzetiségi Titkárságán is. Értesüléseink szerint azt a korábbi minőségében megszüntetik, a kormányhivatal egyik osztályaként fog tovább működni. Jelenleg alig tevékenykedik.

A Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottsága Fábry Istvánnak, az SZNT alelnökének vezetésével tovább működik, javaslatainak az eredménye azonban a gyakorlati életben nem érzékelhető.

A Csemadok helyzete

Az SZLKP KB Elnökségének határozata értelmében a nemzetiségi szövetségek – köztük a Csemadok is – megszűntek a Nemzeti Front tagjai lenni. A többi kulturális jellegű szövetséggel együtt a Kultúraügyi Minisztériumhoz tartoznak. Ezzel az intézkedéssel a

523 Helyesen: Nemzeti.

524 Lásd a 146. sz. dokumentumot.

525 Helyesen: Nemzetiségi.

nemzetiségi szövetségek szerepe csökkent, A határozat kifejezésre juttatja, hogy a Csemadok és az ukránok szövetsége is egy a kulturális szövetségek közül, s mint ilyen, politikai tevékenységet nem fejthet ki.

Egyébként a Csemadokra ma is érvényes az 1/3/szt/1970. jelentésben tett megálapításunk. Azóta e téren érdemleges változás nem történt. Az illetékes pártszervek várják Dobos László elnök lemondását. Az viszont erre egyelőre nem hajlandó. Ezzel akarja bizonyítani, hogy ő a Csemadok 1968–69-es hibáiért nem felelős.

A Csemadok KB Elnöksége az SZLKP KB Elnökségének kérésére eddig már két értékelést készített az 1968-69-es évben folytatott tevékenységéről. Ezeket az értékeléseket a pártközpont nem fogadta el.

Ezt követően L. Pezlárnak, a KB ideológiai titkárnak döntése alapján hat-, majd azt kiegészítve tíztagú bizottságot hoztak létre a Csemadok munkájának értékelésére. A bizottság már néhány hete megvan, azonban eddig nagyon keveset tett. Úgy véljük, hogy e halogatás oka a bizottság tagjai közötti személyi ellentétekben rejlik.

S a szlovákiai magyar vezetők e személyi ellentétjeiről az SZLKP KB Elnökségének, Titkárságának tagjai, s a KB apparátusa is tud. A legfelsőbb vezetők félnek az itteni magyar vezetőket fogadni, mivel tapasztalatból tudják, hogy a beszélgetés jelentős része az egymás elleni vádaskodásokból áll. Azonkívül a párt legfelsőbb vezetői fontos politikai, gazdasági és ideológiai kérdésekkel vannak elfoglalva, nincs idejük, de nagyon nem is keresnek időt nemzetiségi kérdésekkel való foglalkozásra.

Mindezt tudják a párt- és az állami apparátusnak azok a dolgozói is, akikben még élnek nacionalista érzelmek, s az adott helyzetet kihasználják arra, hogy a nemzetiségek már megszerzett jogait ahol lehet, megnyirbálják. Ezek a személyek azt is tudják, hogy az itteni magyarság vezetői nemcsak egymást támadják, de közülük, akik tehetnék, karrierük féltése miatt (nehogy magyar nacionalistáknak bélyegezzék őket) nem emelnek szót. Másoknak volna bátorságuk a sérelmeket felvetni, de nem tudják mondanivalójukat pontosan megfogalmazni. Végül vannak olyanok, akiknek bátorságuk is volna, tudják is mit akarnak, de a legfelsőbb pártvezetők nem fogadják őket.

Magyar lapok összevonása

A 28/3/szt/1970. jelentésünkben említett három magyar hetilap összevonásának a kérdése⁵²⁶ még nem oldódott meg. Az illetékes szervek a szlovák nőbizottságot kérték fel az összevont magyar nyelvű lap kiadójának. A nőbizottság azonban előre látva, hogy egy ilyen kis példányszámú lap deficitese lesz, a kérésnek nem tett eleget.

Közben egyes ismert szlovákiai magyar vezetők írásban és szóban kérték Lenártot és Pezlárt, az SZLKP KB Elnökségének tagjait, hogy a hozott elnökségi határozatot változtassák meg. Nevezettek utasították is az SZLKP KB Sajtóosztályát, hogy tegyenek újabb előterjesztést. A Sajtóosztály azonban ismét a lapok összevonását javasolta, amit az elnökség újból elfogadott. A határozat alapján a szükséges adminisztratív intézkedések megtörténtek a három magyar lap március 31-i megszüntetésére.

Januárban az SZLKP KB Sajtóosztályának vezetője a Csemadok vezető titkárát megkérte, készítsen költségvetést, mennyibe kerülne a Csemadoknak évente a Hét és a Világ kiadása (összevontan). Mivel nevezett az összeget nagynak találta, megoldás nem jött létre.

526 A Hét, a Nő és a Világ című hetilapok 1970 augusztusában tervbe vett összevonásáról van szó.

Február 3-án P. Kováč osztályvezető többször elismételte Varga elvtársnak, hogy zsákutcába kerültek, nem látnak kiutat. Majd olyasmit hangoztatott, hogy két elnökségi határozat után nehéz újabb változtatást kieszközölni. (Azóta olyan értesülésünk van, hogy a Sajtóosztály javaslatot tesz az elnökségnek mindhárom lapnak az év végéig való megmaradására.)⁵²⁷

Összefoglalva elmondható, hogy az utóbbi időben megfigyelhetők olyan intézkedések, amelyek az itt élő – elsősorban magyar – kisebbség jogainak korlátozásra irányulnak. A párt e téren folytatott politikájában változást nem tapasztalunk. A párt- és állami apparátusban azonban még tevékenykednek olyan nacionalista beállítottságú személyek, akik felmérték a helyzetet, s az adott helyzetben a már ismertett okok miatt befolyást tudnak gyakorolni az egyes párt- és állami vezetőkre. S amíg a legfelsőbb vezetők erre nem figyelnek fel, s amíg az itteni magyarság vezetői között megosztottság uralkodik, a szlovák nacionalizmus hívei eredményeket tudnak elérni.

Jelentésünk a párt- és állami apparátus egy sor vezető munkatársával folytatott beszélgetés alapján készült.

Bratislava, 1971. február 11.

Varga Ferenc
főkonzul h[elyett]

MOL, KÜM-TÜK, 1971-Csehszlovákia, 38. d., 00679/1-1971, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

148

Pozsony, 1971. március 8. Varga Ferenc pozsonyi magyar konzul jelentése arról, hogy a lemondatott Dobos Lászlót a szlovák pártvezetés döntése értelmében nem Lőrincz Gyula, hanem Fábry István fogja felváltani a Csemadok elnöki tisztségében.

SZIGORÚAN TITKOS!

Szám: 27/1/1971/Szt.

Bratislava, 1971. március 8.

Készült: 5 példányban.

Tárgy: Új elnökjelölt a Csemadok élére

Kapják: 3 pld. Központ.

1 pld. Nagyköv. Prága.

H. sz.: 27/1971/Szt.

1 pld. saját

527 Az SZLKP KB Elnöksége 1971. február 16-án a három magyar hetilap további megjelentetéséről határozott. (SNA, ÚV KSS, 1277. k.)

Hivatkozott jelentésünkben⁵²⁸ részletesen beszámoltunk a Csemadok helyzetéről. Azóta az SZLKP KB Kulturális Osztálya mellett létrehozott bizottság ismét foglalkozott a szerv 1968–69-ben kifejtett tevékenységének az értékelésével, s a korábbi értékelő anyagokhoz viszonyítva jobban kiemelte Dobos elnök és Szőke volt vezető titkár munkájának a negatívumait.

A fentieknél azonban jelentősebb esemény, hogy az SZLKP KB Elnöksége határozatot hozott az új elnök személyére vonatkozóan.⁵²⁹

A korábban ismertetett személyi harcok olyan irányban fejlődtek, mintha a Lőrincz Gyulát támogatóknak sikerülne céljukat elérni, s őt a Csemadok elnöki tisztségére jelölni. Sokak várakozása ellenére azonban az SZLKP KB Elnöksége Fábry István, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke mellett döntött. Nevezett a jelöléssel egyetértett.

Véleményünk szerint a döntés helyes. Fábry István 1968–69-ben szilárdabban megállta a helyét, mint Lőrincz Gyula. (Az Új Szó akkori számai, amelynek Lőrincz Gyula akkor is főszerkesztője volt, sok esetben nagyon káros cikkeket jelentetett meg. Negatívum az utóbbinál az is, hogy személyes érdekeit időnként az itteni magyarság érdekei elé helyezi.) Kétségtelen, hogy Lőrincz Gyula lényegesen képzetesebb Fábry Istvánnál, ez utóbbi osztályfőnöke azonban szilárdabb.

Várható, hogy a közeljövőben Dobos Lászlót lemondatták (jelenleg kórházban van) és a Csemadok Központi Bizottsága Fábry Istvánt választja meg új elnökének. Számítani lehet más vezetők – köztük esetleg a jelenlegi vezető titkár – személyében történő változásokra is.

A fenti témához szeretnénk még hozzáfűzni azt a megjegyzésünket, hogy a Népszabadság február 27-i számában megjelent beszélgetést Dobos Lászlóval a jelenlegi helyzetben nem tartjuk szerencsés kezdeményezésnek. Az SZLKP KB vezetősége és más elvtársak szemében úgy tűnhet, mintha Budapestről kívánnák Dobos László nagymértékben meggyengült pozícióját erősíteni. Erre – ha nem is ezekkel a szavakkal – Fábry István elvtárs is külön felhívta a figyelmünket.

Varga Ferenc
konzul

MOL, KÜM-TÜK, 1971-Csehszlovákia, 38. d., 00679/2-1971, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

528 Lásd a 147. sz. dokumentumot.

529 Az SZLKP KB Elnöksége 1971. február 23-án határozott arról, hogy Dobos Lászlót Fábry István váltssa fel a Csemadok KB elnöki tisztségében. (SNA, ÚV KSS, k. 1283, a. j. 98.)

Pozsony, 1972. január 7. Bjelik György pozsonyi magyar főkonzul jelentése a szlovákiai magyarság helyzetének alakulásáról, amelyben beszámol a nemzetiségi szervek leépítéséről és a Csemadok pozíciójának meggyengüléséről.

SZIGORÚAN TITKOS!

3/Szt/1972.

Előadó: Varga Ferenc konzul

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pld. Központ.

1 pld. Nagyköv. Prága.

1 pld. saját

Bratislava, 1972. január 7.

Tárgy: A szlovákiai magyarság
helyzetének alakulása.

Mell.: 2 db.

A 144/1968. sz. alkotmányjogi rendelet első alkalommal biztosított kollektív jogot a Csehszlovákiában élő nemzetiségek részére. E törvény alapján jöttek létre Szlovákiában a különböző intézmények: az SZSZK Kormányának Nemzetiségi Tanácsa és Titkársága, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Bizottsága.

A nemzetiségekről szóló alkotmányjogi rendelet csupán keret, amelyet konkrét törvényekkel kell megtölteni. A nemzetiségi szervek azóta különböző törvénytervezeteket készítettek és azokat eljuttatták az illetékes párt- és állami szervekhez, ígéreteket is kaptak – köztük Husák elvtárstól is – hogy a Szlovák Nemzeti Tanács mikor tárgyalja meg, s emeli törvényerőre ezeket a javaslatokat. Azóta eltelt több mint három év, a keretnek konkrét törvényekkel történő megtöltésére azonban ez ideig nem került sor. S míg kezdetben az illetékes személyek dátumokat emlegettek, ma már ilyen ígéretet nem is tesznek. Ez a kérdés lekerült a napirendről.

Az említett intézmények közül a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzeti⁵³⁰ Bizottsága különböző átszervezések után elhalt.

Az SZSZK Kormányának Nemzetiségi Tanácsát 1970 őszén átszervezték. Az eltávolított Dobos László volt tárca nélküli miniszter helyett a tanács elnöke Štefan Sádovský akkori miniszterelnök-helyettes lett (nevezett azóta jobboldali opportunista magatartásáért minden párt- és állami funkcióból menesztették és jelenleg a tejipari vállalat előadója). Sádovský már a tagok összeválogatásánál (9 szlovák, 6 magyar és 3 ukrán) arra törekedett, hogy a tanács tevékenységét megbénítsa. Célját el is érte: A tanács egy évi fennállása alatt egyszer ülésezett, minden eredmény nélkül.

Ilyen előzmény után az SZSZK Kormánya Július Hanus miniszterelnök-helyetessel az élen 1971 októberében új összetételű tanácsot hozott létre (névsor mellékelve).⁵³¹ A tanács működésének szabályozására a kormány új működési szabályzatot fogadott el, amely meghatározza annak helyét, fő feladatait, munkamódszerét, összetételét, tagjainak jogait és kötelességeit, tevékenységének szakmai biztosítását (különböző intézmé-

530 Helyesen: Nemzetiségi.

531 A mellékleteteket nem közöljük. Az 1971. október 13-án kinevezett új összetételű Nemzetiségi Tanács magyar tagjai Agócs Vilmos, Fehér Zdenka, Ferencz Dezső, Krocsány Dezső, Lőrincz Gyula, Mag Gyula, Nyári István, Rácz Olivér, Varga Ernő és Sziegl Ferenc voltak.

nyek bevonása), valamint a tanács titkárságának a működését. A tanács egyben kidolgozta az 1971. év hátralévő hónapjaira szóló munkatervét is (mellékelve).

A tanács eddig csupán egyszer ülésezett.⁵³² Az említett anyagok közül a titkárság fel dolgozta Szlovákia lakosságának nemzetiségi összetételét az 1970. december 1-jei népszámlálás alapján. Ezen kívül egyéb anyagok elkészítése is folyamatban van. Három hónapi fennállás után nehéz volna értékelni egy ilyen szerv tevékenységét.

Anélkül tehát, hogy megfelelő bizonyítékkal rendelkezni – fennállásának rövid ideje miatt ez még nem lehetséges – úgy látjuk, hogy egy eléggé formális szervről van szó, amely a szlovákiai nemzetiségi politika kialakításában, gyakorlati megvalósításában érdemi szerepet eddig sem töltött be és előreláthatóan ezután sem fog betölteni. Az SZLKP KB társadalmi és államigazgatási osztályának egyik dolgozója egy bizalmas beszélgetés alkalmával szintén hasonló értelemben nyilatkozott. E megállapítást bizonyítja egyébként az a tény is, hogy amikor az előző összetételű tanács egy éven keresztül semmi tevékenységet nem fejtett ki, hiánya miatt senki sem panaszkodott. Ha a közeli hónapokban ez is elhalna, megszűnését kevesen vennék észre.

A Nemzetiségi Tanács elé kerülő anyagokat az SZSZK Kormányhivatalának Nemzetiségi Titkársága dolgozza ki, amely egyúttal a tanács titkárságának a szerepét is betölti. A titkárság élén a közelmúltig Tolvaj Bertalan állt. Nevezett szívósan küzdött a szlovákiai magyarság jogaiért. Néha olyat is tett, ami a kompetenciáját meghaladta. Ezért egyes szlovák vezetők – elsősorban Sádovský volt miniszterelnök-helyettes – már rég szerettek volna megszabadulni tőle. Múlt év közepén ez meg is történt. Tolvaj Bertalant tisztségéből felmentették és helyére Sziegl Ferencet, az SZLKP KB dolgozóját nevezték ki. Megítélésünk szerint nevezett ilyen funkció betöltésére részint a nem kielégítő felkészültsége, részint pedig a nemzetiségi problémák nem kellő ismerete miatt nem alkalmas.

Ami a Csemadokot illeti, pozíciója az utóbbi időben erősen meggyengült. Mint már azt korábban jelentettük, az SZSZK Nemzeti Frontjának keretéből átkerült a Kultúraügyi Minisztérium felügyelete alá (a módszer, ahogy az történt, erősen bírálható). Az átszervezés következtében a Csemadok szerepe nagymértékben korlátozódott, kizárólag egy kulturális szerv lett a sok közül. A helyzetet csak súlyosbítja, hogy

- a Kultúraügyi Minisztériumban még mindig nem született koncepció a két (magyar és ukrán) nemzetiségi szövetség irányítására;

- a Csemadok vezetésében erős személyi harcok folynak (különösen a vezető titkár és a titkár között), ami, természetesen gátolja a szervezet tevékenységét.

A felsorolt negatív jelenségek kihatnak a Csemadok járási, ill. helyi szervezeteinek a munkájára is. Nem véletlen, hogy egyes vidéki szervezetekben eluralkodott az apátia, alig találni olyan személyt, aki valamely tisztséget elvállalna.

Ez év első felében a Csemadok megtartja a soron következő közgyűlését. Döntő változások nem várhatók tőle, bizonyos személycserékkal azonban a legfelsőbb vezetésben számolni lehet.

Ezek után felvetődik a kérdés, a párt és a kormány jelenleg milyen magatartást tanúsít a Szlovákiában élő nemzetiségek iránt. Ami a legszembetűnőbb, a formák pontos betartása. Minden olyan fontosabb nyilatkozatban, amelyben megemlítik a cseheket és a szlovákokat, harmadik helyen említés történik a Csehszlovákiában élő nemzetiségekről is (a legutóbbi kormányprogram is jó bizonyíték erre).

⁵³² Az ülésre 1971. november 2-án került sor.

A CSKP és az SZLKP új legfelsőbb vezetőségének múlt évben történt újraválasztása, továbbá az 1971. novemberi parlamenti és tanácsválasztások alkalmával az illetékesek nagyon szem előtt tartották, hogy a szlovákiai nemzetiségek a számarányoknak megfelelő képviseletet kapjanak a különböző vezető szervezetekben.⁵³³

A formák pontos betartása tehát megtörtént, és a legtöbb esetben megtörténik. Varga Béla, a Csemadok vezető titkára elmondotta, hogy a Nemzetgyűlésben, valamint a Szlovák Nemzeti Tanácsban a magyar képviselőkkel igyekeznek azok szociális összetételét javítani. Többségükben olyan egyszerű tsz-tagok, vagy munkások, akik politikával keveset foglalkoznak, s egyesek közülük a szlovák vagy cseh nyelvet sem ismerik megfelelően (a Nemzetgyűlés 14 magyar képviselője⁵³⁴ közül kettőnek van főiskolai végzettsége, négynek távúton szerzett érettségije, nyolcnak pedig általános iskolai végzettsége). Nevezett véleménye szerint a szlovákiai magyarságot a választott párt- és állami szervezetekben többségben nem azok képviselik, akik arra legalkalmasabbak volnának.

Időnként egy-egy, a nemzetiségek jogait korlátozó intézkedés is napvilágot lát. Korábban már jelentettük, hogy a belügyminiszter rendelete értelmében a szlovákiai helységnevek csak szlovák változatban használhatók.⁵³⁵ A helyi magyar nyelvű sajtó e rendelet után azt a gyakorlatot folytatta, hogy a szövegben a helység nevét magyarul használta, s utána zárójelbe tette annak szlovák változatát.

Néhány hónappal ezelőtt a Szlovák Sajtó- és Tájékoztatási Hivatal – valószínű a Belügyminisztérium sugalmazására – utasította a szerkesztőségeket, hogy a magyar szövegben is csak a szlovák elnevezés használható. Azóta a legtöbb magyar nyelvű lap a magyar szövegben is szlovákul használja a helységneveket, de legtöbbször zárójelben a magyar elnevezést is közli.

Korábban beszámoltunk arról, hogy párthatározat értelmében 1971. január elsejétől kezdve összevonásra kerül három magyarnyelvű hetilap (Nő, Hét, Világ). További hosszú huzavona után olyan döntés született, hogy a három lap egyelőre marad. Egy későbbi határozat alapján a Világ hetilapot ez év januárjától megszüntették.

Összefoglalva megállapítható, hogy az illetékes párt- és állami szervek vezetői szavakban, beszédekben, különböző nyilatkozatokban marxista nemzetiségi politikát hirdetnek, illetve hangoztatnak. Sokan őszintén keresik és törekszenek is a helyes gyakorlati módszerek alkalmazására. Tekintettel azonban arra, hogy hiányzik egy olyan, a nemzetiségek helyzetét érintő párthatározat, amely egyértelmű útbaigazítást, állásfoglalást adna a különböző párt- és állami szervezeteknek, így egyes – még a legfelsőbb pártszervezetekben is megtalálható – nacionalisták számára lehetőség adódik a nemzetiségek jogainak időnkénti korlátozására.

Bjelik György
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1972-Csehszlovákia, 30. d., 00785-1972, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

533 Az 1971. november 26–27-i választások során a Szövetségi Gyűlés 200 fős Népi Kamarájában 6, a 150 fős Nemzetek Kamarájában 10, a 150 tagú SZNT-ben 16 magyar nemzetiségű képviselő kapott helyet. A szlovákiai nemzeti bizottságok megválasztott 61 798 tagja közül 7727 volt magyar nemzetiségű.

534 Az új szövetségi törvényhozó szerv nem a Nemzetgyűlés, hanem a Szövetségi Gyűlés nevet viselte; képviselői közül pedig 16 volt magyar nemzetiségű.

535 A főkonzulátus 1971. január 7-i jelentésében számolt be arról, hogy a Szlovák Sajtó és Tájékoztatási Hivatal 1970 decemberében a magyar lapok szerkesztőségeihez intézett átiratában megtiltotta a szlovákiai helységnevek magyar nyelvű használatát. (MOL, KÜM-TÜK, 1971-Csehszlovákia, 38. d., 00679-1971.)

Pozsony, 1972. május 12. Bjelik György pozsonyi magyar főkonzul jelentése a Csemadok XI. országos közgyűléséről.

Szigorúan titkos!

37/Szt/1972.

Előadó: Varga Ferenc konzul

Készült: 5 példányban.

Kapják: 3 pld. Központ.

1 pld. Nagyköv. Prága.

1 pld. saját

Bratislava, 1972. május 12.

Tárgy: A CSEMADOK XI. országos közgyűlése.

Ez év április 15-én és 16-án tartotta meg a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége (CSEMADOK) Pozsonyban a XI. országos közgyűlését. A tanácskozáson a több mint 400 küldöttön kívül Július Hanus, az SZSZK Kormánya miniszterelnök-helyettesének, a kormány Nemzetiségi Tanácsa elnökének vezetésével (tagjai: Lőrincz Gyula, a CSKP KB tagja, az Új Szó főszerkesztője, dr. Michal Hruškovíc, a SZLKP KB osztályvezetője, Krocsány Dezső munkaügyi és népjóléti miniszter, valamint Vasil Choma kultúraügyi miniszterhelyettes) párt- és kormányküldöttség vett részt. Képviseltette azon magát a Matica slovenská, továbbá a csehszlovákiai nemzetiségi szervezetek is. Eredetileg arról volt szó, hogy a párt- és kormányküldöttség vezetője Miroslav Válek, az SZLKP KB Elnökségének tagja, kultúraügyi miniszter lesz, nevezett azonban azon a napon Berlinben tartózkodott a szocialista országok művelődésügyi minisztereinek a találkozásán.

Július Hanus miniszterelnök-helyettes a Nő hetilap május 6-i számában megjelent nyilatkozatában a XI. közgyűlésről a következőket mondja: „A XI. közgyűlés nagy jelentőségét elsősorban abban látom, hogy véglegesen pontot tett a politikai erjedés és a negatív törekvések évei után.” A magyar nemzetiségű dolgozók várták is ezt a lezáró gesztust – amint azt az egyik küldött ki is mondta: „hogy a lezárt fejezet után kitűzhessék a jövő feladatait.”

A fenti kijelentéssel a magunk részéről teljes mértékben egyetértünk. A CSEMADOK-ban az elmúlt években – ahogy arra többször rámutattunk – valóban olyan kedvezőtlen helyzet alakult ki, amin változtatni kellett.

Ismeretes, hogy az 1968–69-ben tanúsított politikai magatartásuk miatt leváltották Dobos Lászlót, a szövetség akkori elnökét, ill. Szabó Rezsőt és Szőke Józsefet, a szövetség akkori és az azt követő vezető titkárát. (Mindhármat a pártból is kizárták, ill. törölték.) A Csemadokra az SZLKP KB-ben úgy tekintettek, mint olyan szervre, amely 1968–1969-ben igen súlyos hibákat követett el. Az erről az időszakról készített értékelését az SZLKP KB többször visszaadta átdolgozásra, mondván, hogy nem elég önkritikus. Ez utóbbi később egy külön bizottságot hozott létre az értékelés elkészítésére.

E politikai tényezők mellett szerepeltek más olyan tényezők is, amelyek a CSEMADOK egész munkáját bomlasztották. Ide tartoznak elsősorban azok a személyi harcok,

amelyek a szervezeten belül és körülette folytak, nem elvi alapon hanem pozíciók megszerzése céljából.

Hosszú huzavona után sikerült elérni, hogy Dobos László elnök lemondott. Az SZLKP vezetősége úgy látta, hogy az elnöki tisztség betöltésére Fábry István, a Szlovák Nemzeti Tanács magyar nemzetiségi alelnöke volna a legalkalmasabb. Politikai szempontból a választás kétségtelenül helyes volt. A magyar értelmiségi körökben azonban nem tudott megfelelő népszerűsége és támogatásra találni.

Ismeretes viszont, hogy Lőrincz Gyula, a CSEMADOK egykori elnöke, évek óta arra törekszik, hogy az 1968-ban külső nyomásra „elveszített” funkciót ismét visszaszerezze. S e cél elérése érdekében nem válogatott az eszközökben sem. Igyekezett egyes személyeket megnyerni a CSEMADOK-ban arra, hogy őt támogassák az elnöki tisztség visszaszerzésében. E cél elérésének a támogatására bevonta a párt egyes vezető személyiségeit is. Mint az Új Szó főszerkesztője, időnként a lapot is felhasználta eszközként.

Fábry István ugyancsak törekedett az elnöki tisztség megtartására. S mivel látta, hogy erős riválissal áll szemben, makacsul védekezett, de eközben egyre több taktikai hibát követett el (pl. behívta a vezető titkárt és a titkár⁵³⁶ egyszerre, s közölte velük, hogy a jövőben felcserélik a két funkciót. Az eredmény az lett, hogy ilyen módszer után mindkét személy visszautasította a javaslatot, sőt azt hangoztatták, hogy akkor inkább más munkát keresnek. Ilyen intézkedésekkel az elnök egyre több embert hangolt maga ellen. Végül az SZLKP vezetősége beleegyezett abba, hogy az elnöki tisztségre Lőrincz Gyulát javasolják. A XI. közgyűlés küldöttei nevezettet megválasztották.

E változás után úgy látjuk, hogy a személyi harcok körüli hullámok a közgyűlés megtartásával még nem ülték el, legfeljebb kifelé kevésbé észlelhetők.

Egyébként a XI. közgyűlés nyugodt légkörben, minden disszonáns hang nélkül zajlott le. Egy kellemetlen esetre került csupán sor: Az SZLKP KB jelenlevő képviselői a tanácskozás ideje alatt észrevették, hogy a vezetőségi tagságra jelölt személyek listáján két olyan név szerepel, akik ott eredetileg nem szerepeltek: Tolvaj Bertalan, a kormány nemzetiségi titkárságának korábbi vezetője és Mács József, a Hét szerkesztője (aki szigorú pártbüntetésben részesült). A helyzet tisztázására a szünetben összehívták a párttagokat, s azok úgy döntöttek, hogy nevezetteket nem jelölik. Varga Béla, a Csemadok vezető titkárának elmondása szerint ezért az intézkedésért Varga János szervező titkár, és a szervezési osztály vezetőjét terheli a felelősség, akik a két nevet önkényesen vették fel a jelöltek listájára.

Mind a párt illetékes szervei (kulturális osztály), mind a CSEMADOK vezető titkára úgy értékeli, hogy a közgyűlés rendben, a vártnak megfelelően zajlott le. Pozitívan nyilatkozott arról Július Hanus miniszterelnök-helyettes is a már említett nyilatkozatában. Véleményüket a magunk részéről is osztjuk. Csúpan annyit fűzünk hozzá: a már ismertett okok miatt nem lepődtünk meg, hogy komolyabb bíráló megjegyzések sem a beszámolóban, sem a felszólalásokban nem hangzottak el. Az új vezetőség. megválasztásánál jelentős személycserékre került sor. Az elnökség 15 tagja közül 8, a KB 80 tagja és 10 póttagja közül pedig 47 új. Eredeti foglalkozásuk szerint a vezetőségnek több mint 50%-a, a jelenlegi foglalkozás szerint pedig 18%-a munkás.

536 Varga Bélát és Varga Jánost.

Tekintettel arra, hogy Július Hanus beszédének teljes, a CSEMADOK KB beszámoló-jának részletes szövegét az Új Szó április 17-i, a határozatot pedig a lap 18-i száma köz-li, mi azokat részletesen ismertetni nem kívánjuk.

Bjelik György
főkonzul

MOL, KÜM-TÜK, 1972-Csehszlovákia, 30. d., 00785/2-1972, gépelt, a szerző által alá-írt tisztázat

Popély árpád: 1968 és a csehszlovákiai magyarság. FONTES HISTORIAE HUNGARORUM, 3. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2008. 472 p.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- AKI – általános középiskola
ČNR – Česká národní rada (Cseh Nemzeti Tanács)
ČSAD – Československá autobusová doprava (Csehszlovák Autóbusz-közlekedési Vállalat)
čsl. – československý (csehszlovák)
Csemadok (CSEMADOK) – Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége, Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége
ČSFSR – Československá federativna socialistická republika (Csehszlovák Föderatív Szocialista Köztársaság)
ČSR – Česká socialistická republika (Cseh Szocialista Köztársaság)
CSISZ – Csehszlovák Ifjúsági Szövetség
CSKP – Csehszlovákia Kommunista Pártja
CSNT – Cseh Nemzeti Tanács
ČSR – Československá republika (Csehszlovák Köztársaság)
ČSSR – Československá socialistická republika (Csehszlovák Szocialista Köztársaság)
ČTK (ČSTK) – Československá tlačová kancelária (Csehszlovák Sajtóiroda)
ČZM – Československý svaz mládeže (Csehszlovák Ifjúsági Szövetség)
efsz – egységes földműves-szövetkezett
elvt. – elvtárs
FZ – Federálne zhromaždenie (Szövetségi Gyűlés)
HNB – helyi nemzeti bizottság
JB – járási bizottság
JNB – járási nemzeti bizottság
JRD – jednotné roľnícke družstvo (egységes földműves-szövetkezet)
KB – Központi Bizottság
Kčs – koruna československá (csehszlovák korona)
KNB – kerületi nemzeti bizottság
KNV – krajský národný výbor (kerületi nemzeti bizottság)
KRK – Kontrolná a revízna komisia (Ellenőrző és Revíziós Bizottság)
KSČ (KSČS) – Komunistická strana Československa (Csehszlovákia Kommunista Pártja)
KSS – Komunistická strana Slovenska (Szlovákia Kommunista Pártja)
KT – Központi Tanács
KV – krajský výbor (kerületi bizottság)
KVP – Košický vládny program (kassai kormányprogram)
KZUP – Kultúrny svaz ukrajinských pracujúcich v Československu (Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége)
MATESZ (Matesz) – Magyar Területi Színház
MIKT – Magyar Ifjúság Központi Tanácsa (Magyar Ifjúsági Központi Tanács)
MISZ – Magyar Ifjúsági Szövetség

MNV – miestny národný výbor (helyi nemzeti bizottság)
MS – Matica slovenská
MŠ – Ministerstvo školstva (Oktatásügyi Minisztérium)
MsNV – mestský národný výbor (városi nemzeti bizottság)
MTA – Magyar Tudományos Akadémia
MV – mestský výbor (városi bizottság)
NF – Národný front (Nemzeti Front)
NGY – Nemzetgyűlés
NSR – Nemecká spolková republika (Német Szövetségi Köztársaság)
NV – národný výbor (nemzeti bizottság)
ONV – okresný národný výbor (járásí nemzeti bizottság)
OV – okresný výbor (járásí bizottság)
PF – Pedagogická fakulta (Pedagógiai Kar)
SAV – Slovenská akadémia vied (Szlovák Tudományos Akadémia)
SNR – Slovenská národná rada (Szlovák Nemzeti Tanács)
SOŠ – stredná odborná škola (szakközépiskola)
SSR – Slovenská socialistická republika (Szlovák Szocialista Köztársaság)
súdr. – súdruh (elvtárs)
SVŠ – stredná všeobecnovzdelávacia škola (általános középiskola)
SZGYISZT – Szlovákiai Gyermekek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása
SZISZ – (Szlovákiai) Szocialista Ifjúsági Szövetség
SZKB – Szlovákiai Központi Bizottság
SZLKP – Szlovákia Kommunista Pártja
SZNF – szlovák nemzeti felkelés
SZNT – Szlovák Nemzeti Tanács
SZSZK – Szlovák Szocialista Köztársaság
SZTA – Szlovák Tudományos Akadémia
Tt. – Törvénytár
UDKSZ – (Csehszlovákiai) Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetsége
ÚV – Ústredný výbor (Központi Bizottság)
VŠ – vysoká škola (főiskola)
Zb. – Zbierka zákonov (Törvénytár)
ZDŠ – základná deväťročná škola (kilencéves alapiskola)
ZO – základná organizácia (alapszervezet)
ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík (Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége)

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

LEVÉLTÁRAK

Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára, Somorja

Csemadok irattára
Nemzetiségi Tanács
Szabó Rezső iratai
Varga Sándor iratai

Magyar Országos Levéltár, Budapest

Külügyminisztérium TÜK iratai

Slovenský národný archív/Szlovák Nemzeti Levéltár, Bratislava/Pozsony

Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága
Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségi Hivatala 1960–1968

IRODALOM

- Boros Ferenc: 1968 és a kádári politika. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, V. évf. (2003) 1. sz. 79–7. p.
- Boros Ferenc: A csehszlovákiai reformtörekvések és elfojtásuk az elmúlt évtizedekben. *Múltunk*, XXXV. évf. (1990) 2. sz. 69–86. p.
- Csáky Pál: Megtorlások 1968 után a Csehszlovákiában élő magyarok körében. *Regio*, II. évf. (1991) 1. sz. 144–161. p.
- Gabzdilová, Soňa: *Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dunajská Streda, Lilium Aurum–Nadácia Katedra, 1999. /Katedra Füzetek, 4./
- Gabzdilová–Olejníková, Soňa–Olejník, Milan–Šutaj, Štefan: *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945–1953 v dokumentoch I*. Prešov, Universum, 2005.
- Gyönyör József: *Államalkotó nemzetiségek. Tények és adatok a csehszlovákiai nemzetiségekről*. Bratislava, Madách, 1989.
- Gyönyör József: *Mi lesz velünk, magyarokkal?* Pozsony/Bratislava, Madách, 1990.
- Gyönyör József: *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony/Bratislava, Madách–Posonium, 1994.
- Huszár István: *Prága–Budapest–Moszkva, 1968*. Budapest, Szabad tér, 1998.
- Kiss, Jozef: Maďarská menšina v reformnom hnutí (1964–1967). *Česko–slovenská historická ročenka* 1998. Brno, Masarykova univerzita, 1998, 95–102. p.
- Kiss József: A szlovákiai magyar kisebbség a reformfolyamat első szakaszában (1964–1967). *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, I. évf. (1999) 1. sz. 99–108. p.

- Konečný, Stanislav: K aktivizácii národnostných menšín na Slovensku v šesťdesiatych rokoch. In Pástor, Zoltán–Štefanský, Michal (zost.): *Pokus o reformu v roku 1968 (Historicko-politologické pohľady)*. Banská Bystrica, Trian, 1999, 146–156. p.
- Kövesdi János (szerk.): *Országos gyász. Csehszlovákia 1968 augusztusában*. Pozsony, magánkiadás, 1990.
- Kun Miklós: *Prágai tavasz – prágai ősz. 1968 fehér feltjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998.
- Marušiak, Juraj: A magyar kisebbség a normalizációs évek szlovákiai politikájának összefüggéseiben. 1–2. rész. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, VII. évf. (2005) 1. sz. 51–75. p., 2. sz. 63–84. p.
- Marušiak, Juraj: Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In Kmeť, Norbert–Marušiak, Juraj (zost.): *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, [2003], 222–279. p.
- Pataky Iván: *A vonakodó szövetséges. A Magyar Népköztársaság és a Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában*. Budapest, Zrínyi, 1996.
- Pecka, Jindřich–Belda, Josef–Hoppe, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*. Praha–Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR–Nakladatelství Doplněk, 1998. /Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Díl 2/2. svazek./
- Popély Árpád: *A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006.
- Pukkai László: *Mátyusföld I. A Galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000*. Komárom–Dunaszerdahely, Fórum Társadalomtudományi Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002.
- Štefanský, Michal (zost.): *Slovensko v rokoch 1967–1970. Výber dokumentov*. Bratislava, Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí z rokov 1967–1970, 1992. *Stenografická správa o schôdzkach Slovenskej národnej rady. V. volebné obdobie. 12. schôdzka. 8. marca 1971*. Bratislava, Kancelária SNR, 1971.
- Šutaj, Štefan: *Nútené presídlenie Maďarov do Čiech*. Prešov, Universum, 2005.
- Szabó Rezső: *A Csemadok és a Prágai Tavasz. Beszélgetések, cikkek, előadások, dokumentumok*. Pozsony, Kalligram, 2004.
- Szarka László: Cseh és szlovák szerzők a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek helyzetéről 1968–1983. *Világtörténet*, 1985. Új folyam. 2. sz. 136–149. p.
- Szarka László: nemzetiségi egyenjogúság és öngazgatás (A Csemadok 1968. évi kisebbségi jogi kezdeményezése). In Szabó Rezső: *A Csemadok és a Prágai Tavasz. Beszélgetések, cikkek, előadások, dokumentumok*. Pozsony, Kalligram, 2004, 463–477. p.
- Varga Sándor: Csehszlovákiai magyar ifjúsági klubmozgalom az 1960-as években. *Regio*, I. évf. (1990) 2. sz. 161–166. p.
- Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok. NDC évkönyv '93*. Bratislava/Pozsony/Pressburg, Nemzetiségi Dokumentációs Centrum, 1993.
- Žatkuliak, Jozef: *Federalizácia československého štátu 1968–1970. Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968*. Praha–Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV

- ČR–Nakladatelství Doplněk, 1996. /Prameny k dějinám československé krize 1967–1970. Díl 5/1. svazek./
- Zvara, Juraj: A CSKP nemzetiségi politikája a szocializmus építésének időszakában és a további feladatok. In Csanda Sándor (szerk.): *Közös hazában. Tanulmányok a CSSZSZK magyar nemzetiségű lakosságának politikai, társadalmi, kulturális és gazdasági életéről*. Bratislava, Pravda Könyvkiadó, 5–82. p. 1972.
- Zvara, Juraj: A magyar dolgozók részvétele a szocialista Csehszlovákia építésében. In Dusek Imre (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában. Tanulmányok és visszaemlékezések*. Bratislava, Epoque Könyvkiadó, 1969, 201–280. p.
- Zvara, Juraj: *Maďarská menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava, Nakladateľstvo Epoque, 1969.
- Zsebők Csaba–Keresztes Gáspár–Klenner Zoltán–Alexander Papp–Agnese Nemcova: A prágai tavasz és a kisebbségek. [h. n.], Unió Tanoda Alapítvány, 2005.
- Zsilka László: Alkotmányhamisítás 1968-ban. II. *Vasárnap*, 1994. január 30. 5. p.

SAJTÓ

Dunatáj
Hét
Irodalmi Szemle
Kultúry život
Matičné čítanie
Nő
Pravda
Predvoj
Roľnícke noviny
Smena
Szabad Földműves
Új Ifjúság
Új Szó
Vasárnapi Új Szó

NÉVMAGYARÁZATOK ÉS NÉVMUTATÓ

- Ág Tibor** (1928): népzene gyűjtő, karnagy, szakíró. A Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes művészeti vezetője és karnagya, az Ifjú Szívek első igazgatója, 1959–1962 között a Csemadok KB elnökségi tagja, majd néprajzi szakelőadója, az 1969-ben létrehozott Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság titkára volt. – 315
- Agócs Béla** (1921): a kövecsesi mezőgazdasági szakiskola igazgatója, 1968–1971 között az SZLKP KB tagja. – 180, 397
- Agócs Vilmos:** nagykürtösi járási párttitkát, 1971-től a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 426
- Andics Erzsébet** (1902–1986): történész, magyar politikus. 1945 után a Magyar Kommunista Párt vezetőségi tagja, 1950-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanára. – 107
- Apponyi Albert** (1846–1933): magyar politikus. 1906–1910 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, nevéhez fűződik a magyarországi nemzetiségek által sérelmezett 1907. évi iskolatörvény. Az 1919–1920-as párizsi békekonferencián a magyar küldöttség vezetője. – 126
- Árvay József** (1900–1981): mezőgazdasági munkás, kommunista funkcionárius. Az SZNT (1954–1960) és a Nemzetgyűlés (1960–1964) képviselője, az SZLKP KB tagja (1957–1966). – 159
- Astaloš, Ladislav** (1931): mezőgazdasági mérnök, efsz-elnök, 1966–1968 között az SZLKP KB tagja. – 396
- Bača, J.:** 1968-ban az ukrán kulturális szövetség funkcionáriusa, 1969-ben az Ukrán Ifjúság Központi Tanácsának küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának országos alakuló kongresszusán. – 110, 252
- Bábi Tibor** (1925–1978): költő, műfordító, szerkesztő. Az 1950-es években a *Szabad Földműves*, a *Fáklya* és a *Hét*, 1960-tól az *Irodalmi Szemle* szerkesztője, 1969-től az *Új Szó* kulturális rovatának vezetője és szerkesztője volt. – 344, 348
- Bacílek, Karol** (1896–1974): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. Parlamenti képviselő, az SZLKP vezetőségi tagja, 1950–1951-ben a Megbízottak Testülete elnöke, 1953–1963 között az SZLKP KB első titkára volt. – 66, 127, 137, 342, 382
- Bajcura, Ivan** (1930–1986): csehszlovákiai ukrán történész. 1960-tól a P. J. Šafárik Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója, 1970-től az egyetem Marxista–Leninista Intézetének igazgatója, 1969-től a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja, 1969–1970-ben alelnöke. – 253, 257
- Balázs Béla** (1931): újságíró, szerkesztő. 1953-tól az *Új Szó* publicistája, 1981-től a *Hét* főszerkesztő-helyettese, a Csemadok KB (1962–1990) és Elnökségének (1962–1969, 1972–1982) tagja. – 142–143, 180, 306, 312, 320, 337, 340, 357, 378

- Balog Márta:** az 1969-ben létrehozott Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 270
- Balogh Edgár** (1906–1996): a két világháború között Csehszlovákiában élt erdélyi származású publicista, politikus, a Sarló mozgalom egyik kezdeményezője. 1935-ben kiutasították Csehszlovákiából. – 214
- Barbírek, František** (1927–2001): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1966-tól az SZNT alelnöke, 1968. március–június között megbízott elnöke, 1969–1971 között szlovák kereskedelmi miniszter volt. 1971-ben kizárták a pártból. – 387
- Barity Miklós:** magyar diplomata. Különböző magyar nagykövetségen teljesített szolgálatot, 1968-ban a prágai magyar nagykövetség első beosztottja, 1973–1979 között, majd 1988 után Magyarország prágai nagykövete volt. – 393, 395
- Bartha István** (1924): érsekújvári járási párttitkár, 1966-tól 1969 márciusáig, majd 1970 májusától 1977-ig a Csemadok KB tagja. – 182, 336
- Bátky László** (1919–1980): újságíró, szerkesztő. 1950-től az Új Szó munkatársa, főszerkesztő-helyettese, majd rovatvezetője, közben 1952–1955 között a *Fáklya* főszerkesztője volt. – 70
- Beke Sándor** (1939): színész, rendező. A Matesz rendezője (1968–1976), a kassai Thália Színház alapító igazgatója (1969), majd művészeti vezetője és rendezője. 1968-ban a MIKT tagja, 1969 márciusában beválasztották a Csemadok KB-ba, ahonnan 1971 márciusában kizárták. 1976-ban Magyarországra távozott. – 93, 303, 363
- Beneš, Edvard** (1884–1948): csehszlovák (cseh) politikus. 1918–1935 között Csehszlovákia külügyminisztere, 1935–1938 és 1945–1948 között köztársasági elnöke volt, 1940–1945 között a londoni csehszlovák emigráns kormányt vezette. 1945-ben kiadott elnöki dekrétumai a magyar és német kisebbség jogfosztásának szimbólumaivá váltak. – 115–116, 135
- Béres József** (1917): újságíró, szerkesztő. A Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes igazgatója (1953–1955), majd a Csehszlovák Rádió kelet-szlovákiai szerkesztője volt. A Csemadok KB elnökségi tagja (1953–1957), az 1965-ben alakult kassai Batsányi-kör elnöke. – 342, 361–362
- Bertók Imre** (1922–1994): tankönyvíró, nyelvész. 1965-től a Nyugat-szlovákiai kerület tanfelügyelője, majd a Szlovák Pedagógiai Kiadó magyar szerkesztőségének vezetője (1972–1986) volt. 1966–1969 és 1977–1987 között a Csemadok KB, 1969-ben Nyelvművelési és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 85, 270, 341
- Bířák, Vasil** (1917): szlovákiai ukrán kommunista politikus. 1962-től az SZLKP KB titkára, 1968 januárja és augusztusa között első titkára. A kommunista párt legkonzervatívabb tagjai közé tartozott, az 1968. augusztusi ún. behívólevél egyik aláírója, a Husák-féle normalizációs rendszer egyik vezető személyisége, 1968–1988 között a CSKP KB ideológiai titkára volt. – 45, 150, 162, 384–385, 388
- Bjelik György:** magyar diplomata. 1971-től pozsonyi magyar főkonzul, majd az 1970-es évek második felében a prágai magyar nagykövetség tanácsosa. – 426, 428–429, 431

- Björnson, Björnsterne** (1832–1910): norvég író. A 20. század elején szót emelt a magyarországi nemzetiségek jogainak tiszteletben tartásáért. – 108
- Bocsárszky Pál**: tanító, a rozsnói magyar alapiskola igazgatója, 1966–1969 között a Csemadok KB tagja. – 184
- Borsody István** (1911–2000): eperjesi születésű újságíró, közíró, történész. 1938-tól Budapesten élt, írásaiban főleg a magyar–szlovák kiegyezés lehetőségének kérdéseivel és a szlovákiai magyarság helyzetével foglalkozott. 1947-ben az USA-ba emigrált. – 106
- Böjtös József**: mérnök, 1968–1969-ben a MIKT tagja és küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi és prágai alakuló kongresszusán. – 233, 252
- Böszörményi János** (1928–1993): tanár, helytörténész. 1968–1970 között a Nemzetiségi Titkárság oktatás- és művelődésügyi főelőadója. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 357, 363
- Brenčič, Štefan** (1920): pedagógus, politikai dolgozó. 1967–1968-ban kulturális- és tájékoztatásügyi megbízott volt, 1970-ben kizárták a pártból. – 199
- Brezsnyev, Leonid Iljics** (1906–1982): szovjet politikus, 1964-től haláláig a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtárgya. – 395
- Broczko Gyula** (1929): építésmérnök, középiskolai tanár. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 363
- Čabinak, Ivan**: az Ukrán Kultúra Múzeumának igazgatója, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 253
- Čelko, Jaroslav** (1923): filozófus, pedagógus. 1971–1973 között a Matica slovenská igazgatója. – 377
- Černík, Oldřich** (1921–1994): csehszlovák (cseh) kommunista politikus. Az 1950-es évektől a legfelsőbb pártvezetés tagja, 1963-tól csehszlovák miniszterelnök-helyettes, 1968–1970 között miniszterelnök volt. 1971-ben kizárták a kommunista pártból. – 162, 164, 166, 168–171, 175–177, 188
- Chalupka, Samo** (1812–1883): szlovák költő. – 100, 103
- Chochol, Štefan** (1923): építésmérnök, egyetemi tanár, 1970–1976 között szlovák oktatásügyi miniszter. – 422
- Choma, Vasiľ** (1927): szlovákiai ukrán (ruszin) író, irodalomkritikus, egyetemi tanár. 1969-től a szlovák kulturális miniszter helyettese volt, 1973–1985 között diplomáciai szolgálatban állt. – 376, 422, 429
- Chraszcz, Tadeusz**: 1968-ban a csehországi Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség vezető titkára. – 162
- Chudík, Michal** (1914): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. Az SZLKP KB elnökségi (1957–1968) és a CSKP KB elnökségi (1958–1968) tagja, 1963-tól 1968. márciusi leváltásáig az SZNT elnöke volt. 1971 után bulgáriai, majd kubai nagykövet. – 64, 130
- Čipák, Štefan**: mérnök, a Kelet-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság tisztségviselője, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 139
- Císař, Čestmír** (1920): csehszlovák (cseh) kommunista politikus. 1968 áprilisában a CSKP KB titkára és a Cseh Nemzeti Tanács elnöke lett. 1969-ben leváltották elnöki tisztségéből, 1970-ben kizárták a kommunista pártból. – 162

- Clementis, Vladimír** (1902–1952): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1945–1948 között csehszlovák külügyi államtitkár, 1948–1950 között külügy-miniszter, a II. világháború után a magyar lakosság kitelepítésének egyik fő szorgalmazója. 1951-ben letartóztatták, majd 1952-ben koncepciós perben halálra ítélték és kivégezték. – 80, 105–106, 109, 115, 127, 137
- Colotka, Peter** (1925): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1963–1968 között igazságügyi megbízott, 1968 áprilisától miniszterelnök-helyettes, 1969 januárja–áprilisa között a Szövetségi Gyűlés elnöke, 1969 májusától 1988-ig szlovák miniszterelnök volt. – 300, 415
- Czine Mihály** (1929–1999): magyar irodalomtörténész, kritikus. – 87
- Csáky István** (1894–1941): magyar politikus, diplomata. 1921–1935 között diplomáciai szolgálatban állt, 1935–1938 között a külügyminiszter kabinetfőnöke, 1938-tól haláláig külügyminiszter. – 106
- Csanda Sándor** (1927–1989): irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár. A pozsonyi Comenius Egyetem (1951–1960, 1969–1987) és a nyitrai Pedagógiai Kar (1960–1968) magyar tanszékének tanára, tanszékvezetője, a Csemadok KB (1982-ig) és elnökségi (1957–1962, 1968. június–1969. március) tagja. – 143, 159–160, 162, 179, 181, 183–184, 195, 197, 357
- Csekei Ernő** (1932): a felsőszecsei efsz technikusa, 1969 márciusától a Csemadok KB tagja, 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 356, 363
- Csendes László** (1944): színész, rendező. 1962-től a komáromi Matesz, majd 1969-től 1983-ig a kassai Thália Színház színésze volt. 1983-ban Magyarországra költözött. – 303
- Cserge Károly** (1942): mérnök. Az SZNT képviselője és Nemzetiségi Bizottságának tagja (1968–1971), a Szövetségi Gyűlés képviselője és Elnökségének tagja (1969–1971), a CSKP KB (1986–1989) tagja. – 179, 186, 240, 298
- Csikmák Imre** (1933): újságíró, szerkesztő. A *Kis Építő* (1962–1974) és az *Új Ifjúság* (1983–1990) főszerkesztője, 1966–1977 között a Csemadok KB, 1968 júniusától 1972-ig a KB Elnökségének, 1968–1969-ben a MIKT tagja. – 86, 143, 251, 363
- Danis Tamás** (1925): jogász, pedagógus, a rimaszombati közgazdasági középiskola tanára (1954–1987), a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának (1969–1970) és a Csemadok KB (1969–1987) tagja. – 253, 257
- Danko, Michal** (1924–1979): csehszlovákiai ukrán politikai és kultúrmunkás. 1971–1976 között a Csehszlovákia Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének vezető titkára. – 378
- Demecs László**: 1968–1969-ben a MIKT tagja és küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi alakuló kongresszusán. – 233
- Dénes Ferenc** (1902–1979): szerkesztő, kommunista pártmunkás. A Kassai Kerületi Nemzeti Bizottság alelnöke (1952–1955), az SZNT képviselője (1954–1971), alelnöke (1954–1960), Elnökségének (1954–1964) és Nemzetiségi Bizottságának (1968–1971) tagja, az *Új Szó* főszerkesztője (1955–1968), az SZLKP KB tagja (1955–1968). – 58, 61, 63, 126, 386, 396–397, 416
- Dobos László** (1930): író, szerkesztő, könyvkiadó, politikus. 1958–1968 között az *Irodalmi Szemle* alapító főszerkesztője, 1961-től a Tatrán Könyvkiadó magyar részlegének vezetője, 1969. január–október között és 1970–1972-ben a Ma-

dách Könyv- és Lapkiadó igazgatója. 1962-től a Csemadok KB elnökségi tagja, 1968 júniusától elnöke. 1968-ban az SZLKP KB nemzetiségi bizottságának tagja volt, s részt vett az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának munkájában. 1968-ban az SZNT képviselője és Nemzetiségi Bizottságának tagja, 1969-ben egyben a Szövetségi Gyűlés képviselője, a szlovák kormány tárca nélküli minisztere és Nemzetiségi Tanácsának elnöke lett. 1970-ben leváltották miniszteri tisztségéről, 1971-ben lemondatták a Csemadok KB elnöki posztjáról, kizárták a kommunista pártból és megfosztották parlamenti mandátumaitól. A rendszerváltás óta ismét a Madách Kiadó, majd a Madách-Posonium Kft. igazgatója. Rövid ideig a Csemadok tiszteletbeli elnöke, ill. társelnöke, valamint az Együttélés parlamenti képviselője volt. – 110, 139, 142–144, 150–151, 155, 157, 159–160, 176, 179, 181–187, 190, 193, 200, 218, 227, 229, 234–235, 238, 249, 251, 253–254, 257, 265, 270, 286, 293–294, 297–300, 306, 308–309, 312, 317, 320, 325, 340–341, 344–348, 360–362, 365–366, 368, 371–372, 394, 402–406, 411, 414, 415–419, 423–426, 429–430

Dózsa György (1470–1514): paraszvezér, az 1514. évi parasztfelkelés vezetője. – 122, 166

Dráfi Mátyás (1942): színész, rendező, színházigazgató. 1965-től a Matesz színésze, 1969-től igazgatója és a Csemadok KB tagja volt 1971-ben megfosztották igazgatói tisztségétől és KB-tagságától. – 356

Dubček, Alexander (1921–1992): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1963–1968 között az SZLKP KB, 1968. januárjától a CSKP KB első titkára, a prágai tavasz vezető politikusa volt. 1969 áprilisában lemondatták, rövid ideig a Szövetségi Gyűlés elnöke, majd ankarai nagykövet volt, 1970-ben kizárták a kommunista pártból. 1989-ben ismét a szövetségi parlament elnöke, 1992-ben a Szlovákiai Szociáldemokrata Párt elnöke lett. – 45, 51, 55, 162–164, 166–167, 169–171, 175–177, 180, 186, 188, 190, 195, 267, 284–285, 308

Duka Zólyomi Árpád (1941): atomfizikus, politikus. 1968–1969-ben a MISZ alelnöke, majd elnöke, 1968–1976 között a Comenius Egyetem Természettudományi Karának tanársegéde, 1976–1989 között a Szovjetunióban dolgozott. 1991-től az Együttélés, 1998–2005 között a Magyar Koalíció Pártja alelnöke volt, 1992–2004 között az SZNT, 2004 óta az Európai Parlament képviselője. – 93, 230, 233, 252–253

Dupej, Peter (1919–1983): csehszlovákiai ukrán politikai dolgozó. Az Eperjesi Járási Nemzeti Bizottság elnöke, 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968-tól Nemzetiségi Bizottságának alelnöke volt. – 207–208, 218, 298, 300

Duray Miklós (1945): geológus, politikus. A pozsonyi JAIK elnöke (1965–1968), a MISZ vezető titkára (1969). 1966-tól a Csemadok KB, 1968–1969-ben az Elnökség tagja volt, 1970-ben kizárták a KB-ból. Az 1970–1980-as években az SZTA Geológiai Intézetének munkatársaként és vállalati geológusként dolgozott. 1978-ban megszervezte a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságát, amiért két ízben bebörtönözték. A rendszerváltás után az Együttélés alapító elnöke, a Magyar Koalíció Pártja tiszteletbeli elnöke, majd alelnöke,

- prágai, majd pozsonyi parlamenti képviselő. – 93, 143, 232–233, 251–252, 308, 325, 336, 344, 361–362, 368–369
- Egri Viktor** (1898–1982): író, drámaíró, publicista. Az *Új Szó* kulturális rovatának szerkesztője (1949–1956), a *Hét* főszerkesztője (1956–1959), majd az *Irodalmi Szemle* olvasószerkesztője volt. 1968 júniusáig a Csemadok KB Elnökségének, 1969 márciusáig és 1972-től a KB tagja. – 85, 143, 183, 343
- Esterházy János** (1901–1957): földbirtokos, politikus. 1932-ben az Országos Keresztényszocialista Párt, 1936-ban az Egyesült Magyar Párt elnöke lett. 1942 májusában a szlovák parlament egyetlen képviselője volt, aki nem szavazta meg a zsidók deportálását jóváhagyó törvényt. 1947-ben a Szlovák Nemzeti bíróság halálra ítélte, amit később életfogytiglani börtönbüntetésre változtattak. – 106, 117
- Esztergályos Gabriella** (1940): pedagógus, a nyárasdi magyar alapiskola tanára, 1972–1977 között a Csemadok KB elnökségi tagja. – 378
- Fábry István** (1911–1992): kommunista pártmunkás, eredetileg bányász. Spanyolországi interbrigadista volt, majd a világháború alatt az illegális kommunista mozgalomban tevékenykedett. 1948-ban az SZLKP KB dolgozója lett, fontos párt- és állami tisztségeket töltött be: az ún. Magyar Bizottság titkára (1948–1949), az SZLKP KB (1950–1955 és 1971–1989) és a CSKP KB (1952–1958) tagja, az SZNT képviselője (1964–1990), alelnöke (1970–1977), Nemzetiségi Bizottságának elnöke (1968–1971) volt. 1957-től 1968-ig, majd 1970-től 1989-ig a Csemadok KB elnökségi tagja, 1971 márciusa és 1972 áprilisa között elnöke, személyéhez kötődnek a Csemadokon belüli tisztogatások. – 85, 110, 143, 159–160, 179, 181–182, 184, 207–208, 217–218, 264, 298–300, 305, 337, 343, 360, 362–363, 371–372, 376, 378, 396, 400, 402, 404, 411, 413–414, 416–418, 422, 424–425, 430
- Fábry Zoltán** (1897–1970): író, irodalomkritikus, publicista. 1946-ban *A vádlott megszólal* c. manifestumában tiltakozott a magyar kisebbség jogfosztása ellen. 1948-tól az *Új Szó* munkatársa volt, 1949-ben a Csemadok örökös díszelnökévé választották. – 79, 87, 123, 126, 295, 297, 306, 313, 378, 414, 416
- Faltán, Samo** (1920–1991): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus, történész. 1968–1969-ben az SZLKP KB elnökségi tagja, a Szlovák Nemzeti Front elnöke, 1968-ban az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának vezetője volt. 1970-ben kizárták a pártból. – 394, 402
- Faraga Ferenc** (1909–?): a közép-szlovákiai kerületi pártbizottság dolgozója, 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968-tól a Nemzetiségi Bizottság tagja. – 207–208
- Farkas Veronika** (1943): művészettörténész, pedagógus. 1968–1969-ben a MIKT tagja és küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi és prágai alakuló kongresszusán. – 233, 252
- Fehér Zdenka** (1927): traktoros, a somorjai efsz dolgozója. 1957–1960 között a Nemzetgyűlés, 1971–1977 között az SZNT képviselője, 1971-től 1981-ig a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 426
- Ferencei, Štefan** (1925–2001): kommunista pártmunkás. Dunaszerdahelyi járási párttitkár, 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968–1971-ben Nemzetiségi Bizottságának tagja volt. – 218, 298–299, 386

- Ferencz Dezső** (1929) a Szlovák Nemzeti Front rimaszombati járási titkára, 1970-től a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 419, 426
- Fierlinger, Zdeněk** (1891–1976): csehszlovák (cseh) szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1945–1946-ban a II. világháború utáni Csehszlovákia első miniszterelnöke, 1953–1964 között a Nemzetgyűlés elnöke volt. – 115
- Filko, Ján** (1931) jogász, 1969-ben szlovák belügyminiszter-helyettes. – 267–268
- Fónod Zoltán** (1930): irodalomtörténész, szerkesztő, publicista. 1969-ig az *Új Szó* kulturális rovatának vezetője, majd a Madách Kiadó igazgatója (1969–1970, 1972–1978) és főszerkesztője (1979–1983), a Comenius Egyetem magyar tanszékének oktatója (1983–1998), tanszékvezető docense (1986–1989) volt. 1968–1972 és 1987–1990 között a Csemadok KB elnökségi, 1969–1970-ben a Nemzetiségi Tanács tagja. A rendszerváltás után az *Irodalmi Szemle* és a *Szabad Újság* főszerkesztője. – 134, 143, 159–160, 251, 253, 257, 363
- Fukári Valéria** (1934): irodalomtörténész, szerkesztő. 1968 előtt különböző lapok szerkesztője, majd 1991-ig a Madách Kiadó lektora volt. 1969-ben a csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 270
- Futó Endre** (1946): atomfizikus, informatikus. 1968–1969-ben prágai egyetemi hallgató, a MIKT és a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulása külügyi bizottságának tagja. – 253
- Gacsó István** (1919): a kövecsesi mezőgazdasági szakiskola tanára. 1966-tól a Csemadok KB tagja volt, 1971-ben kizárták a KB-ból. – 181, 363
- Gáfrík, Michal** (1931): szlovák irodalomtörténész, az SZTA Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa. – 99, 119–120, 123–125, 323, 385, 389, 391–392
- Gál Sándor** (1937): költő, író, publicista. A *Szabad Földműves*, az *Új Szó* és a *Hét* munkatársa, 1969–1971-ben a Thália Színház dramaturgia volt. 1990–1995 között a *Keleti Napló* főszerkesztője. – 303
- Galán Géza** (1942): színész, rendező, publicista. Az 1960–70-es években a Matesz és a Thália Színház színésze, 1968–1969-ben a MIKT tagja volt. – 93
- Gáspár Tibor** (1928): pedagógus. 1955-től a komáromi magyar gimnázium magyar-történelem szakos tanára, 1968–1969-ben a MIKT, 1969–1972 között a Csemadok KB elnökségi, 1969–1982 között a KB tagja, 1970–1971-ben a szlovák Kulturális Minisztérium nemzetiségi osztályának vezetője volt. – 93, 251, 363
- Goldoni, Carlo** (1707–1793): olasz drámaíró. – 303
- Gottwald, Klement** (1896–1953): csehszlovák (cseh) kommunista politikus. 1929-től a CSKP főtitkára, 1945-től elnöke, 1945–1946-ban miniszterelnök-helyettes, 1946–1948 között miniszterelnök, 1948-tól köztársasági elnök. A kassai kormányprogram egyik kidolgozója és a sztálinizmus első számú megtestesítője volt. – 78, 89, 105, 109, 115, 135
- Gógh László**: A Csemadok KB Titkárságának dolgozója. – 332, 368
- Gönczi Edit** (1945): a királyhalmeci kórház orvosa. 1966-tól a Csemadok KB tagja volt, 1970-ben a KB-ból való kizárását javasolták. – 356
- Graca, Bohuš** (1925–1976): szlovák történész. 1968–1969-ben az SZLKP KB ideológiai titkára volt. 1970-ben kizárták a pártból. – 249–250, 267, 361, 371, 407

- Grendel Lajos** (1948): író. 1968–1969-ben a MIKT tagja, 1973-tól a Madách Kiadó szerkesztője, 1990 után az *Irodalmi Szemle* és a *Kalligram* folyóirat főszerkesztője volt, 1997-től a Comenius Egyetem magyar tanszékének oktatója. – 93, 233
- Grieš, Ondrej** (1921): politikai dolgozó, 1968–1969-ben az SZLKP KB ideológiai osztályának vezetője. – 301–302
- Gulla, Fedor** (1919): csehszlovákiai ukrán politikai dolgozó. A Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének vezető titkára (1964–1969), az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja (1968), a Szlovák Nemzeti Front vezető titkára (1969–1977). – 110, 139, 162
- Guszev, Fedor T.**: 1946-ban a Szovjetunió londoni nagykövete és egyik küldötte a párizsi béketárgyalásokon. – 106
- Gyönyör József** (1920–2003): jogász, közíró, politológus. 1950-től a Besztercebányai Kerületi Nemzeti Bizottságon dolgozott, 1969-től nyugdíjba vonulásáig a Nemzetiségi Titkárság munkatársa volt. Az 1990-es években önálló monográfiákban dolgozta fel a csehszlovákiai magyarság történetének egy-egy fejezetét. – 86, 263, 266, 410
- György István** (1945): jogász. 1968–1969-ben a MIKT tagja volt. A szlovák kormányhivatal dolgozója (1969–1972), a Csemadok KB titkára (1972–1977), majd vezető titkára (1977–1982). – 378
- Gyurcsik József** (1927): agrármérnök. A Dunaszerdahelyi Városi Nemzeti Bizottság elnöke (1962–1990), a Csemadok KB elnökségi tagja (1977–1989). – 157
- Gyurkovics Mihály** (1926): színész. 1950–1952-ben az Állami Faluszínház magyar tagozatának, 1952–1969 között a komáromi Matesz, 1969-től 1982-ig a kassai Thália Színház színésze. – 303
- Gyüre Lajos** (1931): költő, 1959-től nyugdíjazásáig Kassán tanár, 1986–1990 között a Thália Színház művészeti vezetője. – 342
- Hanus, Július** (1923): építésmérnök. 1969–1988 között szlovák miniszterelnök-helyettes, 1971–1973, majd 1984–1988 között a Nemzetiségi Tanács elnöke. – 376–377, 422, 426, 429–431
- Hargaš, Ivan**: szlovák publicista. – 108, 130
- Hargaš, Martin** (1920): pedagógus. 1969–1974 között a szlovák Oktatásügyi Minisztérium osztályvezetője és központi tanfelügyelő. – 250
- Hatala, Vojtech** (1930): jogász, egyetemi tanár, a Comenius Egyetem jogi tanszékének oktatója, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 139
- Hirková, Anna** (1926): szlovákiai ukrán tanítónő, járási tanfelügyelő. 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968-tól Nemzetiségi Bizottságának tagja. – 207
- Hitler, Adolf** (1889–1945): német politikus, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt vezetője, 1933/1934-től mint „vezér és kancellár” Németország diktátora. – 65, 135
- Híves Vince** (1917): a lukanényei efsz közigazdásza, 1969 márciusától a Csemadok KB tagja, 1971-ben kizárták a KB-ból. – 363
- Hlinka, Andrej** (1864–1938): szlovák politikus, római katolikus pap. A Szlovák Néppárt alapító elnöke (1905-től), a két világháború közötti szlovák autonomista törekvések vezéralakja. – 117, 395

- Holdoš, Ladislav** (1911–1988): szlovák kommunista politikus. 1950–1951-ben a Szlovák Egyházügyi Hivatal vezetője volt, 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus vádjával 13 évi börtönbüntetésre ítélték, 1957-ben szabadult. – 136
- Horthy Miklós** (1868–1957): tengerésztiszt. Magyarország kormányzójaként (1920–1944) az ellenforradalmi rendszer konszolidálására és a trianoni békeszerződés revíziójára törekedett. A II. világháború után haláláig Portugáliában élt. – 106–107, 109, 117, 123, 127, 135
- Horváth, Ivan** (1904–1960): szlovák író, kommunista politikus. 1945–1948 között az SZNT alelnöke, 1948–1950 között Csehszlovákia budapesti követe volt. 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus vádjával 22 évi börtönbüntetésre ítélték, 1959-ben szabadult. – 136
- Horváth, Pavol** (1905–1971): szlovák statisztikus, demográfus. A statisztikai hivatal munkatársa, a II. világháború után a magyar lakosság kitelepítésének egyik szorgalmazója volt. – 116–117
- Hric, Martin** (1936): publicista, a *Pravda* munkatársa. – 131
- Hruškovíc, Michal** (1922): pedagógus, egyetemi tanár. 1971–1977 között az SZLKP KB kulturális osztályának vezetője volt. – 376, 429
- Hudák, ?**: – 212
- Husák, Gustáv** (1913–1991): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. A II. világháború után a kommunista párt egyik vezetőjeként, belügyi megbízottként, ill. a Megbízottak Testülete elnökeként a magyar kisebbség jogfosztásának egyik kezdeményezője. 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus vádjával életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, 1960-ban amnesztiával szabadult. 1968 áprilisában Dubček híveként miniszterelnök-helyettes, 1968 augusztusában az SZLKP KB első titkára, majd a párton belüli szovjetbarát irányzat vezéralakjaként 1969 áprilisában a CSKP KB első titkára (1971-től főtitkára) lett. 1975–1989 között Csehszlovákia köztársasági elnöke is volt. – 79–80, 115, 133–134, 136–138, 162, 180–183, 186–187, 191, 194–195, 226, 236, 267, 286, 308, 326, 335, 351, 361, 368, 371, 392, 394, 397–399, 402–403, 407, 412, 426
- Icsek István** (1929): pedagógus, a rozsnyói járási újság szerkesztője. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971-ben kizárták a KB-ból. – 356, 363
- Jakab István** (1928): nyelvész, egyetemi oktató. A nagymegyeri magyar tizenegyéves középiskola igazgatója, majd 1961–1994 között a Comenius Egyetem magyar tanszékének oktatója (1992–1993-ban tanszékvezetője), 1969–1970-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és nyelvjáráskutató Társaság tudományos titkára volt. – 270
- Janics Kálmán** (1912–2003): orvos, közíró, történész. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, de 1971-ben kizárták a KB-ból. Münchenben megjelent *A horizontalitás évei* c. monográfiájában elsőként dolgozta fel a magyar kisebbség II. világháború utáni jogfosztásának történetét. A rendszerváltás után a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom alapító elnöke, majd tiszteletbeli elnöke, parlamenti képviselője volt. – 114, 117, 157, 357, 361–363, 368–369, 410
- Janík, Ján** (1924–1991): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. Az SZLKP KB titkára (1964–1968, 1969–1989), az SZNT képviselője (1964–1971), Nemzetiségi Bizottságának tagja, a Nemzetgyűlés képviselője (1970–1989). – 207, 218

- Jelínek, Teodor:** a beszercebányai közép-szlovákiai pártiskola tanszékvezetője, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 253
- József Attila** (1905–1937): magyar költő. – 67, 76, 97, 340, 347
- Kádár János** (1912–1989): magyar kommunista politikus. Az 1956-os forradalom leverése után hatalomra kerülve 1988-ig a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkára, ill. főtitkára volt. 1968-ban kezdetben szimpatizált a csehszlovákiai reformokkal, és ellenezte a katonai megszállást. – 190
- Kádek, ?:** – 212
- Kaliský, Roman** (1922): szlovák író, újságíró, a *Kultúrny život* szerkesztője. 1969 után nem publikálhatott. – 100
- Kanala Józsefné** (1915): pedagógus, a rozsnyói magyar gimnázium tanára. 1962–1969 között a Csemadok KB, 1969-től a KB Ellenőrző Bizottságának tagja volt, 1971-ben kizárták a testületből. – 356, 363
- Kapišovský, Vasiľ** (1914–2002): szlovákiai ukrán pedagógus, politikai dolgozó. 1964–1968 között a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének elnöke, 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 110, 139
- Kardos István** (1934–1999): szociológus, közíró. 1962–1970 között a nyitrai Pedagógiai Kar adjunktusa, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja volt. 1969 márciusában beválasztották a Csemadok KB-ba és Elnökségébe, 1971-ben azonban mindkét testületből kizárták. – 197, 251, 253, 257, 356, 363
- Kármán József** (1769–1795): losonci születésű író, lapszerkesztő. – 79
- Kele Lajos:** pedagógus. 1968–1969-ben a MIKT tagja, 1969 februárjától a MISZ titkára, a Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulása pozsonyi alakuló kongresszusának küldötte volt. – 233
- Kender János** (1915): a lévai vízgazdálkodási hivatal technikusa, az 1960–1970-es években a Csemadok KB tagja. – 142, 182
- Kiss József** (1944): történész, levéltáros, publicista. 1970–1986 között a Párttörténeti Intézet levéltárosa, 1986–1990 között az *Új Szó* főszerkesztője, majd szerkesztője, jelenleg az SZTA Politológiai Intézetének munkatársa. 1972–1977 között a Csemadok KB, az 1980-as évek végén a CSKP KB, az SZLKP KB és az SZLKP KB Titkárságának tagja volt. – 378
- Kiss Kálmán:** 1968–1969-ben a MIKT tagja és küldötte a Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi alakuló kongresszusán – 233
- Kiss Mihály** (1943): ipari konstruktőr, művelődésszervező. 1968–1969-ben a komáromi Petőfi Ifjúsági Klub elnöke, a MIKT tagja és küldötte a Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi alakuló kongresszusán. – 233
- Klokoč, Ondrej** (1911–1975): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus, újságíró. Az 1950-es években különböző megbízotti hivatalok vezetője, 1958–1968 között a *Pravda* főszerkesztője, 1968-tól haláláig az SZNT elnöke volt. – 156, 162, 183, 186, 197, 207, 249, 402–403, 415
- Kokuľa, Andrej** (1932–1983): csehszlovákiai ukrán történész, muzeológus, pedagógus. 1965-től a bátfai általános középiskola, 1970-től a Sárosi Múzeum igazgatója, 1969–1970-ben a Nemzetiségi Tanács tagja. – 254

- Kollár, Ján** (1793–1852): szlovák költő, evangélikus lelkész, politikus, a szláv kölcsönösség gondolatának megfogalmazója. – 100
- Kosík István** (1896–1944): kommunista pártmunkás, 1935–1938 között a CSKP kassai területi titkára és nemzetgyűlési képviselője. Koncentrációs táborban hunyt el. – 159
- Kossuth Lajos** (1802–1894): politikus, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc vezető személyisége. – 126, 166
- Kosztanko Antal**: komáromi járási párttitkár, 1966-tól 1968-ig az SZLKP KB és a Csemadok KB elnökségi, 1969-ig a Csemadok KB tagja. – 85, 143, 343, 360, 362, 371, 394, 396
- Kováč, Andrej**: a P. J. Šafárik Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 110, 139
- Kováč, Fedor** (1931): szlovákiai ukrán irodalomkritikus, történész. 1964–1969 között az ukrán kulturális szövetség titkára. – 162
- Kováč, Pavol** (1929): politikai dolgozó, az 1970-es évek elején az SZLKP KB sajtóosztályának vezetője. – 424
- Kovács Lajos** (1934–1994): operaénekes. Az 1960-as évek elején rövid ideig a Csemadok KB Titkárságán dolgozott. – 86
- Kráľ, Janko** (1822–1876): szlovák költő. – 377
- Králik Milán**: 1968-ban a losonci járási iskola- és kultúrügyi bizottság elnöke. – 78
- Kriegel, František** (1908–1979): orvos, csehszlovák (cseh) kommunista politikus, 1968. április–augusztus között a Nemzeti Front elnöke volt. 1968 augusztusában a Moszkvába hurcolt csehszlovák vezetők közül egyedül ő nem írta alá a megszállást szentesítő jegyzőkönyvet. 1969-ben kizárták a pártból. – 162
- Krivošík István** (1928): szerkesztő, színházigazgató, diplomata. A Csehszlovák Rádió magyar adásának főszerkesztője (1960–1963), a Matesz igazgatója (1963–1968, 1971–1977), majd 1984-ig a budapesti csehszlovák nagykövetség tanácsosa volt. 1966–1968 között a Csemadok KB elnökségi tagja, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja, 1969–1971-ben az SZNT Nemzetiségi Bizottságának titkára. – 139, 143, 162
- Krř, Jozef** (1917–1979): mérnök, csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1953–1964 között az SZLKP KB titkára, 1964–1968 között az SZNT alelnöke volt. – 110
- Križan, Ernest**: hivatalnok. 1964–1971 között az SZNT képviselője, 1968-tól a Nemzetiségi Bizottság tagja. – 207
- Krocšny Dezső** (1925–1911): kommunista pártmunkás. 1969-ig a nyugat-szlovákiai kerületi pártbizottságon dolgozott. 1968–1971 között a CSKP KB tagja, 1970–1983 között a szlovák kormány munkaügyi és népjóléti minisztere, 1983–1989 között az SZNT alelnöke 1971-től a kormány nemzetiségi Tanácsának tagja volt. 1966–1968 és 1971–1989 között a Csemadok KB elnökségi tagja. – 85, 143, 336, 343, 357, 360, 362–363, 371, 376, 378, 416, 419, 426, 429
- Kudzej, Michal** (1923–1973): csehszlovákiai ukrán kommunista pártmunkás, 1968-ban az ukrán kulturális szövetség funkcionáriusa. – 110
- Kugler János** (1910–?): földműves, kommunista pártfunkcionárius. 1948–1949-ben az SZLKP KB Magyar Bizottságának tagja, 1950–1951-ben a *Szabad Földműves*

- főszerkesztője. A Csemadok alapító tagja, kezdetben alelnöke, 1962-ig az Elnökség, 1969-ig a KB tagja volt. – 181
- Kulcsár Tibor** (1938–1993): pedagógus, költő, műfordító. A pozsonyi magyar gimnázium tanára, 1970–1991 között az Ifjú Szívek igazgatója volt. 1969-től 1977-ig a Csemadok KB elnökségi tagja. – 251, 363, 378
- Kun Béla** (1886–1938): magyar kommunista politikus, az 1919. évi Magyar Tanácsköztársaság vezetője. – 166
- Kuruc, Alojz**: könyvtáros, a Matica slovenská funkcionáriusa. – 212
- Kusý, Ivan** (1921–2000): irodalomtörténész, 1957–1970 között az SZTA Irodalomtörténeti Intézetének igazgatója, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 139
- Kürthy Lajos** (1937): gépészmérnök, a kassai Kelet-szlovákiai Vasmű alkalmazottja. 1969-től a Csemadok KB Ellenőrző Bizottságának tagja volt, 1971-ben kizárták a testületből. – 356, 363
- Labancz István** (1923): pedagógus, muzeológus. 1958–1987 között a rozsnyói Bányászati Múzeum igazgatója, 1962–1972 között a Csemadok KB tagja volt. – 142, 356
- Lavová, Mária** (1920–2002): történész, az SZTA Történettudományi Intézetének munkatársa, 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának tagja. – 139
- Lenárt, Jozef** (1923): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1962–1963-ban az SZNT elnöke, 1963–1968 áprilisa között csehszlovák miniszterelnök, majd 1970–1988 között az SZLKP KB első titkára volt. – 415, 423
- Lengyel Ferenc** (1930–1996): színész. 1950-től az Állami Faluszínház magyar tagozatának, 1959-től a komáromi Matesz, 1969–1990 között a kassai Thália Színház színművésze, 1981–1986 között művészeti vezetője. – 303
- Lengyel Ilona** (1936): színész. 1951-től az Állami Faluszínház magyar tagozatának, 1959-től a komáromi Matesz, 1969-től a kassai Thália Színház színművésze volt. – 303
- Lenin, Vagyimír Iljics** (1870–1924): orosz politikus, az 1917. októberi szocialista forradalom irányítója. – 203, 289, 346
- Ličková, Mária**: 1968-ban a losonci járási iskola- és kultúrügyi bizottság óvodai előadója. – 78
- Litvaj, Ivan** (1924): pedagógus, kommunista pártfunkcionárius. Az 1960–1970-es években az SZLKP KB oktatási és tudományos ügyek osztályának vezetője. – 422
- Lőrincz Gyula** (1910–1980): festőművész, publicista, kommunista politikus. A II. világháború utáni három évtizedben a magyar kisebbség első számú reprezentánsának számított: 1948–1949-ben az SZLKP KB Magyar Bizottságának, 1953–1968 között az SZLKP KB, 1964-től egyben a KB Elnökségének, 1958–1968 között és 1971-től a CSKP KB tagja, 1954-től prágai parlamenti képviselő volt. Emellett az *Új Szó* főszerkesztője (1948–1954, 1968–1975) és a Csemadok KB elnöki tisztségét (1949–1968, majd 1972-től) is betöltötte. – 63–65, 81, 83–86, 96, 103, 109–110, 113–114, 126, 130–131, 141–143, 159–160, 231, 240, 293, 295, 306–308, 313, 323–325, 340–343, 347, 354, 358–360, 370–371, 376, 378, 382, 385–387, 390, 392, 396, 413, 417–418, 424–426, 429–430

- Lőrinczné Gály Olga** (1921): szerkesztő, műfordító. Az *Új Szó*, a *Hét* és a *Nő* szerkesztője, 1969–1970-ben a Szlovák Nőszövetség elnökségi tagja és a Magyar Nőtanács elnöke. – 231
- Lúčan, Matej** (1928–1996): csehszlovák (szlovák) politikus. 1963-tól iskolaügyi megbízott, 1969–1970-ben szlovák oktatásügyi miniszter, 1970–1989 között a szövetségi kormány alelnöke volt. – 73, 78, 89, 250, 386, 415–416
- Mácza Mihály** (1942): történész, muzeológus, közíró. 1965–1970 között a Csemadok KB népművelési szakelőadója, 1968–1969-ben a MIKT tagja volt. 1969-ben beválasztották a Csemadok KB-ba, 1971-ben azonban kizárták a testületből. 1970 óta a komáromi Duna Menti Múzeum történész-muzeológusa. – 93, 233, 356, 363
- Mács József** (1931): író, publicista, szerkesztő. Az 1950-es években az *Új Szó* és az *Új Ifjúság*, 1960–1991-ben a *Hét* munkatársa, 1968–1970-ben főszerkesztő-helyettese, 1964–1970 között Fórum című mellékletének szerkesztője. 1969-től 1972-ig tagja volt a Csemadok KB Elnökségének. – 180–182, 194–195, 251, 357, 430
- Mag Gyula** (1932): pedagógus, muzeológus. 1961–1976-ban a bélyi alapiskola, 1976–1997 között a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum igazgatója volt. 1968–1971-ben az SZLKP KB, 1970–1981 között a Nemzetiségi Tanács, 1971–1982 között a Csemadok KB elnökségi tagja. – 180, 183, 306, 312, 320, 363, 378, 397, 419, 426
- Magyar János** (1931): a tardoskeddi efsz elnöke, 1968–1971 között az SZLKP KB Ellenőrző és Revíziós Bizottságának tagja. – 397
- Major Ágoston** (1926): újságíró, szerkesztő. Az 1950-es években a CSISZ országos vezetésének tagja, 1961–1975 között a *Hét* főszerkesztője, 1969-től a Csemadok KB Ellenőrző Bizottságának, 1971–1972-ben a KB tagja. – 336
- Major István** (1887–1963): kommunista politikus. Már a két világháború között a csehszlovákiai kommunista mozgalom egyik vezető személyisége, nemzetgyűlési képviselő volt. 1945–1951 között a Pravda Kiadóvállalat igazgatója, 1951–1957 között Csehszlovákia budapesti nagykövete. Az SZLKP KB Magyar Bizottságának (1948–1949), az SZLKP KB (1950-től) és a CSKP KB (1949–1954) tagja. – 127, 159
- Mandli Imre** (1928–1981): a pozsonypüspöki hnb elnöke, 1976-tól a Szövetségi Gyűlés képviselője volt. – 159–160
- Marczell Béla** (1924): néprajzi gyűjtő, muzeológus. A dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum igazgatója, 1969–1972 között a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság elnöke volt. – 315
- Markuš, Anton** (1925): 1968–1972 között az SZLKP KB kulturális osztályának vezetője. – 302, 407
- Marták, Ján** (1903–1982): irodalomtörténész, 1968–1970-ben a Matica slovenská igazgatója. – 212, 403, 419
- Marx, Karl** (1818–1883): német filozófus, a tudományos szocializmus egyik megalapítója. – 125
- Mede István** (1934): jogász, a kassai járási népbíróság tanácselnöke, 1966–1972 között a Csemadok KB elnökségi tagja. – 86, 142–143, 157, 251, 342, 361–362

- Mészáros Károly** (1941–2002): író, újságíró, írásai az 1960-as évektől jelentek meg a szlovákiai magyar lapokban. – 347
- Mező István** (1880–?): munkás, kommunista pártfunkcionárius, 1929–1935 között a Nemzetgyűlés szenátora. – 159, 249
- Michal, Tibor** (1936): szlovák publicista, a *Pravda* munkatársa. – 131
- Michalička, Augustín** (1914–1998): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1967–1968-ban a tájékoztatás- és művelődésügyi megbízott helyettese volt. – 110
- Mináč, Vladimír** (1922–1996): szlovák író, újságíró, kommunista pártfunkcionárius. – 392
- Mindoš, Michal** (1932): 1968-ban a Csehszlovákiai Ukrán Dolgozók Kulturális Szövetségének elnöke. – 162
- Mircz Károly**: 1969-ben a csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 270
- Misovszky Dezső** (1934): géplakatos, a Csemadok Rozsnyói Járási Bizottságának elnöke. 1970 májusában beválasztották a Csemadok KB Ellenőrző Bizottságába. – 336
- Molnár Imre** (1926): az ipolyinéki efsz elnöke, 1968–1971 között az SZLKP KB tagja. – 180, 397
- Molnár János** (1927): pedagógus. A dunaszerdahelyi alapiskola igazgatóhelyettese, 1966–1972 és 1977–1982 között a Csemadok KB, 1968–1972-ben a KB Elnökségének tagja volt. – 143, 251, 363
- Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics** (1890–1986): szovjet politikus. 1939–1949 és 1953–1956 között a Szovjetunió külügyminisztere. – 105, 116
- Mondok Gábor** (1893–1976): munkás, kommunista funkcionárius. A dunatőkési állami birtok dolgozója, 1957–1962 között az SZLKP KB tagja. – 159
- Mócsi Ferenc** (1924): pedagógiai szakíró, tanár. A szlovák Oktatásügyi Megbízotti Hivatal, majd Minisztérium nemzetiségi főosztályának, ill. osztályának vezetője (1960–1978) volt. 1966–1968 és 1972–1982 között a Csemadok KB Elnökségének tagja. – 85, 128, 143, 341, 343, 357, 378, 422
- Nagy Árpád** (1934): mezőgazdasági mérnök, a szodói efsz elnöke. – 159–160
- Nagy Ferenc** (1903–1979): magyar kisgazdapárti politikus, 1946–1947-ben miniszterelnök. Szovjet nyomásra lemondott, és emigrálni kényszerült. – 107
- Nagy János** (1935): szobrászművész, számos dél-szlovákiai köztéri szobor alkotója. 1966-tól a Csemadok KB tagja volt, 1971-ben kizárták a testületből. – 303, 357, 363
- Nagy Jenő** (1914–1992): szerkesztő, rádióriporter. 1950-től a Csehszlovák Rádió magyar adásának szerkesztője (1960-ig főszerkesztője), 1966-tól a Csemadok KB, 1968 júniusa–1969 márciusa között a KB elnökségi tagja volt. 1968 augusztusában egyik kezdeményezője volt a megszállás ellen agitáló Gabonaváros adónak, ezért 1969-ben elbocsátották a rádiótól, s 1971-ben kizárták a Csemadok KB-ból. – 143, 162, 356, 361–363
- Nagy Olivér** (1924): könyvelő, 1966-tól a Csemadok KB tagja volt, 1971-ben kizárták a KB-ból. – 356, 363
- Németh István** (1937–2005): költő, újságíró. Az 1960-as évek közepén a Csemadok KB színházi szakelőadója, 1968–1969-ben a MIKT tagja és a Madách Kiadó munkatársa, 1969 után az *Új Ifjúság* riportere volt. – 86, 93

- Németh Jenő** (1931): mezőgazdasági mérnök. Az SZLKP KB Ellenőrző és Revíziós Bizottságának tagja (1968–1971), a szlovák mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter helyettese (1969–1986). – 241, 265, 397, 411
- Novomeský, Ladislav** (1904–1976): szlovák költő, kommunista politikus. 1945–1950 között oktatás- és népművelésügyi megbízott volt. 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus vádjával 10 évre ítélték, 1955-ben szabadult. 1968–1974 között a Matica slovenská elnöke. – 79–80, 89, 115, 135–137, 191
- Novotný, Antonín** (1904–1975): csehszlovák (cseh) kommunista politikus. 1953-tól a CSKP KB első titkára, 1957-től köztársasági elnök volt. A politikai reformok és az ország föderatív átalakításának ellenzői közé tartozott. 1968 januárjában első titkári, márciusban államfői tiszteréről is lemondatták. – 98, 103, 131, 137, 189, 333, 355
- Nyári István** (1924–2008): dunaszerdahelyi járási párttitkár, 1970–1986 között a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának, 1972–1977 között a Csemadok KB tagja volt. – 249, 251, 419, 426
- Okáli, Daniel** (1903–1987): szlovák kommunista politikus, irodalomkritikus. 1945-ben és 1948–1951-ben belügyi megbízott, 1946–1948 között a csehszlovák–magyar lakosságcsere kormánybiztosa, a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság vezetője volt. 1954-ben szlovák burzsoá nacionalizmus vádjával 18 évi börtönre ítélték, 1960-ban szabadult. 1968–1973-ban a Matica slovenská alelnöke. – 80, 104, 114–117, 136–137, 195, 212, 323, 391, 394, 407, 409
- Olexa, Ladislav**: kelet-szlovákiai kerületi párttitkár, az SZLKP nemzetiségi bizottságának (1968) és a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának (1969–1970) tagja. – 110, 139, 254
- Olšínský, Rudolf** (1933–1983): szlovák író, újságíró, 1968-ban a *Kultúrny život* szerkesztője. – 95, 119–123, 125, 323, 385, 391–392
- Ozorai Katalin** (1943): újságíró. 1965 előtt a Csemadok KB Titkárságán dolgozott, majd az *Új Szó* munkatársa lett. – 86
- Papp Benjámín** (1933): pedagógus. A perbetei alapiskola igazgatója, 1969–1972 között a Csemadok KB Ellenőrző Bizottságának, 1972–1977 között a KB Elnökségének tagja. – 378
- Papp József** (1927) agrármérnök, a vágkirályfai éfsz közigazdásza. 1969–1977 között a Csemadok KB, majd a KB Ellenőrző Bizottságának tagja volt. – 250
- Parada, Michal**: csehszlovákiai ukrán funkcionárius, a Homonnai Járási Nemzeti Bizottság elnöke, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 254
- Paška, Pavol** (1917–?): népművelő, 1969-től a Szocialista Akadémia elnöke. – 378
- Pásztor Árpád** (1941): hivatalnok, 1968–1969-ben a MIKT tagja és küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának prágai alakuló kongresszusán. – 252
- Pathó Károly** (1919–2006): szerkesztő. 1949–1955 között a Csemadok KB szervezőtitkára, 1955–1960 között vezető titkára, 1961–1981 között a *Szabad Földműves* főszerkesztője volt. 1968 júniusától 1969 márciusáig a Csemadok KB elnökségi tagja. – 143, 157, 162, 181, 316
- Pavlenda, Viktor** (1928–1990): közigazdász, egyetemi tanár, kommunista funkcionárius. A nemzetiségi kérdés rendezésének közigazdasági alapjaival foglalkozott. 1968–1970-ben az SZLKP KB titkára, 1970-ben kizárták a pártból. – 392

- Pavlík, Ondrej** (1916–1996): szlovák kommunista politikus, akadémikus. 1948–1950-ben tájékoztatás- és népművelésügyi megbízottként a Csemadok felügyeletével volt megbízva. 1953–1955 között a Szlovák Tudományos Akadémia elnöke. – 394
- Pecho, Michal** (1923): pedagógus, kommunista funkcionárius, 1968-ban az SZLKP KB ideológiai titkára. – 110, 323, 386
- Petőfi Sándor** (1823–1849): magyar költő, az 1848/49-es szabadságharcban életét vesztette. – 167, 168, 377
- Pezlár, Ľudovít** (1929–1994): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1969–1988 között az SZLKP KB ideológiai titkáráként a normalizációs rezsim főideológusa. 1969–1970-ben a szlovák pártvezetés őt bízta meg a Csemadok 1968–1969-es tevékenységének értékelésével. – 301–302, 306, 413, 423
- Pintér Ferenc** (1909–1989): pedagógus. A diószegi magyar alapiskola igazgatója, 1962–1968 között tagja volt a Csemadok KB Elnökségének, majd 1970–1987 között a KB-nak. – 143, 336
- Plevza, Viliam** (1934): szlovák történész, egyetemi tanár, akadémikus. 1969-től az SZLKP Párttörténeti Intézetének igazgatója és a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja volt. A normalizáció idején a nemzetiségi kérdés „hivatalos” kutatójának számított. – 254, 399
- Pomaizl, Karel** (1922): cseh marxista történelemfilozófus, 1968–1969-ben a nemzeti-ségi kérdés rendezésének módját tárgyaló írások szerzője. – 258
- Poszpis József** (1899–1982): mezőgazdasági munkás, a két világháború közötti csehszlovákiai kommunista mozgalom résztvevője. 1949-es megalakulása óta a Csemadok vezetőségi tagja volt. – 142, 181, 187, 306, 312, 320
- Pöhlös Imre** (1929): pedagógus, az ipolybalogi alapiskola igazgatója. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja, 1971-ben kizárták a KB-ból. – 357, 363
- Pujmanová, Marie** (1893–1958): cseh író, költő, irodalomkritikus. – 89
- Rácz Olivér** (1918–1997): író, költő, műfordító. 1969-előtt a kassai magyar gimnázium igazgatója, 1969–1974 között a szlovák oktatásügyi, majd 1978-ig a kulturális miniszter helyettese, 1971-től a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja, 1969–1971 között prágai és pozsonyi parlamenti képviselő. 1970-től a Csemadok KB, 1971-től a KB Elnökségének tagja, 1977–1987 között egyúttal a Csemadok KB alelnöke volt. – 129, 240–241, 265, 336, 363, 378, 411, 416, 422, 426
- Ráday Pál** (1677–1733): losonci születésű kuruc diplomata, író és költő. – 79
- Rákóczi Ferenc, II.** (1676–1735): erdélyi fejedelem, a Habsburg-ellenes szabadságharc vezetője. – 166, 391
- Rados Pál** (1922): a Csemadok Nagykürtösi Járási Bizottságának vezető titkára, 1969-től 1972-ig a Csemadok KB elnökségi, 1977-ig a KB tagja volt. – 251, 363
- Rebro, Karol** (1912–2000): jogász, egyetemi tanár, a Comenius Egyetem Jogi Karának tanszékvezetője, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 254
- Retkes Lajos** (1919): földműves, a búcsi efsz elnöke. 1970–1971-ben a Szövetségi Gyűlés, 1964–1976 között az SZNT képviselője, 1968–1971-ben a Nemzetiségi Bizottság tagja. – 299

- Révész Bertalan** (1935): irodalomtörténész, 1960-tól 2004-ig a nyitrai Pedagógiai Kar magyar tanszékének oktatója, többször tanszékvezetője. – 119
- Rohan, R.:** – 322
- Rózsa Ernő** (1930): a Galántai Járási Nemzeti Bizottság jogásza, 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971-ben kizárták a testületből. A rendszerváltás után az Együttélés pozsonyi parlamenti képviselője lett. – 363
- Rúfus, Milan** (1928): szlovák költő, műfordító, a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója. – 100
- Russell, Bertrand A. W.** (1872–1970): brit filozófus, matematikus, logikus, a II. világháború után részt vett a nemzetközi békemozgalmában. – 108
- Ružička, Jozef** (1916–1989): szlovák nyelvész, egyetemi tanár, 1965–1980 között az SZTA Ľudovít Štúr Nyelvtudományi Intézetének igazgatója. – 204
- Sádovský, Štefan** (1923–1984): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. Szlovák miniszterelnök (1969. január–május), az SZLKP KB első titkára (1969. május–1970. február), miniszterelnök-helyettes (1970. február–december), a Nemzetiségi Tanács elnöke (1970) volt. 1971-ben kizárták a pártból. – 386, 402, 417–422, 426–427
- Sartre, Jean-Paul** (1905–1980): francia filozófus, író, kritikus. – 108
- Scotus Viator [Seton-Watson, Robert William]** (1879–1951): brit történész, publicista. Írásaiban keményen bírálta az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségi politikáját. – 108
- Sedlák, ?:** – 212
- Šefránek, Július** (1906–1973): pedagógus, kommunista funkcionárius. Az 1930-as évektől a CSKP vezetőségi tagja, 1953-tól a Comenius Egyetem marxista–leninista tanszékének vezetője volt. – 323
- Sima Ferenc** (1917–2005): nyelvész, 1953–1983 között a Comenius Egyetem magyar tanszékének oktatója, 1969-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság társelnöke volt. – 270
- Šimegová, Františka** (1923–2000): munkásnő, 1968–1971 között pozsonyi és prágai parlamenti képviselő, az SZNT Nemzetiségi Bizottságának tagja. – 298
- Široký, Viliam** (1902–1971): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. Az SZLKP KB elnöke és miniszterelnök-helyettes (1945–1953), külügyminiszter (1950–1953), miniszterelnök (1953–1963). – 105, 109, 115–116, 137, 342, 382
- Šlapka, Gejza** (1928): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1968-ban az SZLKP nyugat-szlovákiai kerületi titkára, 1969 után a normalizációs rezsim egyik vezető politikusa, a pozsonyi pártbizottság vezető titkára. – 110
- Smrkovský, Josef** (1911–1974): csehszlovák (cseh) kommunista politikus. 1968 áprilisától a dubčeki reformok híveként a Nemzetgyűlés, 1969. január–október között a Szövetségi Gyűlés Népi Kamarájának elnöke volt. 1970-ben kizárták a kommunista pártból. – 162, 164, 166, 169, 176
- Somogyi János:** 1969–1976 között a szlovák egészségügyi miniszter helyettese volt. – 241
- Štefánik, Milan Rastislav** (1880–1919): szlovák politikus, csillagász, az I. világháború idején a csehszlovák légiök megszervezője, az első csehszlovák kormány hadügyminisztere. – 118

- Steiner Gábor** (1887–1942): nyomdász, a két világháború között a csehszlovákiai kommunista mozgalom vezető személyisége: 1929–1938 között a CSKP KB tagja, a Nemzetgyűlés képviselője, ill. szenátora volt. Koncentrációs táborban hunyt el. – 159
- Števček, Pavol** (1932): irodalomkritikus, publicista. 1968–1969-ben az SZLKP KB tagja, 1970-ben kizárták a kommunista pártból. – 196
- Strýček, ?**: – 212
- Štúr, Ľudovít** (1815–1856): szlovák politikus, író, nyelvújító, a reformkori szlovák nemzeti mozgalom vezetője. – 58, 89, 118, 129, 201–202, 204–205, 387
- Svoboda, Ľudvík** (1895–1979): csehszlovák (cseh) kommunista politikus, katonatiszt. A II. világháború idején a Szovjetunió-beli csehszlovák hadtest parancsnoka, 1945–1950 között nemzetvédelmi miniszter, 1968–1975 között köztársasági elnök volt. – 162–164, 166–168, 172, 175–177, 188, 194, 378, 399
- Szabó Béla** (1906–1980): költő, író, újságíró, 1949–1970 között az *Új Szó* szerkesztője, 1951–1952-ben a *Fáklya* főszerkesztője. 1951-től 1968 júniusáig a Csemadok KB elnökségi, haláláig a KB tagja volt. – 85, 143, 343, 360, 362, 371
- Szabó Gyula** (1925–1979): terményfelvásárló, 1966–1968 között az SZLKP KB póttagja volt, 1969-ben kooptálták a KB-ba. – 403, 412
- Szabó Rezső** (1929): jogász, politikus. 1955–1957-ben a Csemadok KB szervezőtitkára, 1957–1959-ben másodtitkára, 1960–1969 között vezető titkára, közben 1959–1961 között a *Hét* főszerkesztője. 1968-ban tagja lett az SZLKP nemzetiségi bizottságának és az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának, részt vett a nemzetiségi alkotmánytörvény kidolgozásában. 1968-tól az SZNT képviselője és alelnöke, Nemzetiségi Bizottságának tagja, 1969-től egyben a Szövetségi Gyűlés képviselője volt. 1970-ben leváltották alelnöki tisztségéből, 1971-ben kizárták a Csemadok KB-ból és a kommunista pártból, s megfosztották parlamenti mandátumaitól. A rendszerváltás után a Csemadok társelnöke, majd alelnöke, az Együttélés pozsonyi parlamenti képviselője, a Komáromi Városi Egyetem igazgatója volt. – 110, 139, 143–144, 150–151, 155, 157, 159–160, 162, 176, 179, 185–186, 190, 227–228, 234, 241, 249, 251, 299–300, 360, 362–363, 366–368, 382, 394, 396, 400, 402–407, 411–416, 429
- Szabó Rózi** (1935): színész. 1956-tól az Állami Faluszínház magyar tagozatának, 1959-től a komáromi Matesz, 1969–1989 között a kassai Thália Színház színművésze. – 303
- Szakál László**: mérnök, kassai üzemi technikus, 1972–1977 között a Csemadok KB elnökségi tagja. – 378
- Szállasi Ferenc** (1897–1946): magyar politikus, katonatiszt. A nyilas mozgalom vezetője, az 1944. októberi nyilas puccs után Magyarország „nemzetvezetője”. A háború után halálra ítélték és kivégezték. – 106
- Szebellai János** (1924): technikus, a lévai járási vízgazdálkodási üzem igazgatója, a Csemadok Lévai Járási Bizottságának elnöke, 1966-tól 1969 márciusáig, majd 1970 májusától 1987-ig a Csemadok KB tagja volt. – 336
- Sziegl Ferenc** (1926–1998): politikai dolgozó. Az 1960-as években az SZLKP KB ifjúsági szakelőadója, 1971-től az 1980-as évek végéig a Nemzetiségi Titkárság vezetője és a Nemzetiségi Tanács titkára volt. 1962-től 1968 júniusáig a Cse-

madok KB elnökségi, 1969 márciusáig, majd 1970 májusától 1987-ig a KB tagja. – 85, 143, 336, 343, 357, 426–427

Szilvássy József (1946): újságíró, szerkesztő. 1968-tól az *Új Szó* munkatársa, 1974-től kulturális rovatának vezetője, 1990 után főszerkesztője, 1977–1990 között a Csemadok KB elnökségi tagja volt. – 304

Szirmák Imre (1907–?): ügyvéd, a Csemadok Érsekújvári Járási Bizottságának elnöke, 1966-tól a Csemadok KB tagja volt. 1971 márciusában kizárták a KB-ból. –142, 356, 363

Szmeja, Henryk: 1968-ban a csehországi Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség szervezési szakosztályának vezetője. – 162

Szokolay Imre (1924): villamosmérnök. 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971 márciusában kizárták a testületből. – 159–160, 356, 363

Szőke József (1928): lapszerkesztő, író, levéltáros. 1952–1969 között az *Új Ifjúság* főszerkesztője, 1966-tól a Csemadok KB elnökségi tagja, 1969 márciusától a KB vezető titkára, 1968-ban az SZLKP KB nemzetiségi bizottságának tagja volt. 1970 májusában leváltották vezető titkári tisztségéből, 1971 márciusában kizárták a KB-ból, ezt követően a Csemadok központi levéltárosa lett. – 93, 139, 143, 159, 160, 234–235, 238, 251, 270, 305, 336, 344–347, 356, 360–363, 405–406, 412, 414, 425, 429

Sztadle, Emil: 1972-ben a csehországi Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség titkára. – 377

Sztálin, Joszif Visszárionovics (1879–1953): szovjet politikus, 1922-től haláláig a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtárgya. – 105, 116

Sztankó Pál: magyar diplomata. Az 1950-es évek közepén, majd az 1960-as évek második felében pozsonyi magyar főkonzul. – 379, 383–384, 388–389, 393, 396–397, 400–402, 405–408, 410, 414–417, 421

Szymik, ?: 1969-ben a csehországi lengyel ifjúsági szervezet küldötte a Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Társulásának prágai alakuló kongresszusán. – 252

Takács András (1931): néptáncgyűjtő, koreográfus. A Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Egyesület, majd az Ifjú Szívek művészeti vezetője és koreográfusa, 1960-tól a Csemadok KB szakelőadója, népművészeti osztályának vezetője. 1966-tól a Csemadok KB, 1969 márciusától a KB Elnökségének tagja és a KB titkára volt. 1971 márciusában lemondatták titkári tisztségéről, és kizárták a KB-ból. – 142, 182, 234–235, 249, 251, 306, 312, 320, 357, 361–363, 412

Tamási Áron (1897–1966): erdélyi származású magyar író. – 89

Ťažký, Anton (1921–1992): csehszlovák (szlovák) politikus. 1968–1969-ben a CSKP KB és az SZLKP KB elnökségi tagja, 1969–1970-ben a Szlovák Nemzeti Front elnöke volt. 1970-ben kizárták a pártból. – 248–250, 301–302

Teleki Tibor (1935–1990): nyelvész, 1961-től a nyitrai Pedagógiai Kar magyar tanszékének adjunktusa, 1969-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja, 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 270, 356, 363

Tisza István (1861–1918): magyar politikus, 1903–1905 és 1913–1917 között Magyarország miniszterelnöke volt. Az őszirózsás forradalom alatt meggyilkolták. – 108, 117

- Tisza Kálmán** (1830–1902): magyar politikus, 1875–1790 között Magyarország miniszterelnöke. – 126
- Tolvaj Bertalan** (1927–1975): pedagógus, publicista. A királyhalmeci magyar gimnázium és alapiskola tanára, ill. igazgatója volt. 1962–1966 között, majd 1968 júniusától 1972-ig a Csemadok KB elnökségi tagja, 1968-ban az SZLKP nemzeti-ségi bizottságának tagja, 1968–1971 között a Nemzetiségi Titkárság vezetője, 1969–1971-ben a Nemzetiségi Tanács titkára. – 139, 143, 157, 159–160, 184, 186, 208, 251, 254, 257, 303, 316, 318, 363, 400, 402, 404, 411–412, 419, 427, 430
- Tölgyessy György** (1931): vegyészmérnök, egyetemi tanár. A pozsonyi Műszaki Főiskola, oktatója és tanszékvezetője, 1966–1969 között a Csemadok KB tagja volt. – 128
- Tózsér Árpád** (1935): költő, irodalomkritikus, szerkesztő. A *Hét* és az *Irodalmi Szemle* szerkesztője (1960–1971), a nyitrai Pedagógiai Kar adjunktusa (1971–1976), a Madách Kiadó szerkesztője (1976–1992), majd a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének adjunktusa, az *Irodalmi Szemle* főszerkesztője és a Madách-Posonium Kiadó főszerkesztője. – 347, 410
- Turczel Lajos** (1917–2007): irodalomtörténész, kritikus, egyetemi oktató. Az 1950-es években a komáromi magyar gimnázium igazgatója és a pozsonyi Pedagógiai Főiskola magyar tanszékének oktatója, 1959-től a Comenius Egyetem magyar tanszékének adjunktusa, docense, 1962–1975 között tanszékvezetője volt. 1968-ban az SZLKP nemzeti-ségi bizottságának, 1969–1970-ben a Nemzetiségi Tanács tagja. 1969 márciusában beválasztották a Csemadok KB Elnökségébe, 1971-ben azonban kizárták a KB-ból. – 74, 139, 251, 254, 257, 357, 363
- Učník, ?**: – 212
- Újváry László** (1930): pedagógus. A csatai alapiskola igazgatója, 1962-től a Csemadok KB, 1968 júniusától a KB elnökségi tagja volt. 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 93, 143, 251, 356, 363
- Uram, Pavol** (1932–1987): csehszlovákiai ukrán történész, pedagógus, a P. J. Šafárik Egyetem Pedagógiai Karának tanársegéde, 1969–1970-ben a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja. – 254
- Váčok, Václav** (1926): csehszlovák (szlovák) kommunista politikus. 1969 után a szlovák pártvezetés tagja, több ízben a szlovák kormány minisztere és alelnöke, 1973–1976 között a kormány Nemzetiségi Tanácsának elnöke volt. – 415
- Vadkerty Katalin** (1928): történész. 1960–1987 között az SZTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, 1957–1968 között a Csemadok KB elnökségi tagja, 1969-ig és 1972–1982 között a KB tagja volt. Az 1990-es években önálló monográfiákban dolgozta fel a reszlovakizáció, a csehországi deportálás és a lakosságcsere történetét. – 85, 143, 343
- Vajányi László** (1922–2004): a buzitai efsz elnöke, 1968–1986 között az SZLKP Ellenőrző és Revíziós Bizottságának tagja, 1971–1986 között az SZNT képviselője volt. – 397
- Válek, Miroslav** (1927–1991): szlovák költő, kommunista politikus. 1969-től közel húsz éven keresztül szlovák kulturális miniszter, az SZLKP KB Elnökségének tagja volt. 1969–1970-ben a szlovák pártvezetés őt bízta meg a Csemadok 1968–1969-es tevékenységének értékelésével. – 249, 301–302, 413, 429

- Vanát, Ivan:** szlovákiai ukrán történész, 1968-ban az eperjesi Kerületi Pedagógiai Intézet munkatársa, az SZLKP KB nemzetiségi bizottságának tagja. – 139
- Várady Béla** (1933): színész. 1951-től az Állami Faluszínház magyar tagozatának, 1959-től a komáromi Matesz, 1969-től a kassai Thália Színház színésze, 1971–1981 között művészeti vezetője volt. – 303
- Varga Béla** (1928–1994): pedagógus. A köbölküti magyar alapiskola igazgatója, 1968–1971 között az SZLKP KB, 1966–1987 között a Csemadok KB, 1969–1987 között a KB Elnökségének tagja, 1970–1977 között a KB vezető titkára volt. – 159–160, 180, 251, 305–306, 312, 320, 336, 363, 369, 376, 378, 397, 414, 417–418, 424, 428, 430
- Varga Ernő** (1932): a Komáromi Járási Nemzeti Bizottság alelnöke, majd elnöke, 1970–1989 között a Nemzetiségi Tanács tagja volt. – 419, 426
- Varga Ervin** (1940) pedagógus. A losonci magyar alapiskola tanára, 1969 márciusától a Csemadok KB tagja volt, 1971 márciusában kizárták a KB-ból. – 356, 363
- Varga Ferenc:** az 1960–1970-es évek fordulóján pozsonyi magyar konzul. – 402, 404, 407, 411, 413–415, 421, 424–426, 429
- Varga János** (1922–1984): politikai dolgozó. 1952–1954 között, majd 1962-től 1969 márciusáig a Csemadok KB titkára és elnökségi tagja. 1970 májusától, az Elnökségbe visszakerülve és ismét titkárrá választva, a Csemadokon belüli tisztogatások egyik fő szorgalmazója lett. Titkári tisztét 1977-ig töltötte be, 1975–1983 között a *Hét* főszerkesztője volt. – 53, 110, 143, 234, 271, 337, 340, 344, 348, 351, 355, 363, 378, 414, 430
- Varga Sándor** (1942): levéltáros, történész. 1968-ban a MISZ egyik megalapítója és első elnöke. 1968 augusztusában a Csemadok KB titkárává, 1969 márciusában a KB elnökségi tagjává választották. 1970 májusában leváltották titkári tisztségéből, és kizárták az Elnökségből, 1971 márciusában a KB-ból. A rendszerváltás után rövid ideig a szlovák kormány alelnöke és a szlovák parlament képviselője volt. – 93, 157, 227, 230, 233–235, 249, 251, 315, 336, 344, 357, 361–363, 368–369, 414
- Vargóczy Dezső:** az 1960–1970-es évek fordulóján pozsonyi magyar alkonzul. – 397, 405, 408
- Vaškovič, Ľudovít** (1919): közgazdász. 1969–1970-ben a szlovák pénzügyminiszter helyettese, 1970-től a Csehszlovák Állami Bank elnöke volt. – 411
- Vilcsek Géza** (1930): újságíró. 1953 óta az *Új Szó* munkatársa, 1965-től közép-szlovákiai szerkesztője volt. – 108, 130
- Vongrej, Pavol** (1935): szlovák irodalomtörténész, a Matica slovenská dolgozója. – 289
- Werbőczy István** (1458–1541): jogtudós, diplomata, a szokásjogot összefoglaló *Tripartitum* összeállítója. – 122
- Žákovič, Michal** (1916–1990): a Szabadságpárt elnöke (1956-tól 1986), az SZNT (1954–1960, 1968–1973) és a Szövetségi Gyűlés (1976-tól) alelnöke, az SZNT Nemzetiségi Bizottságának tagja (1968–1971). – 298
- Zalabai Zoltán** (1934): matematikus, egyetemi tanár. Az 1970-es évek elején a nyitrai Pedagógiai Kar dékánhelyettese, 1966–1969 és 1970–1972 között a Csemadok KB tagja volt. – 336

- Zeman László** (1928): nyelvész. 1962–1989 között a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének adjunktusa, 1969-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 270
- Zirig Árpád** (1940): pedagógus, költő, 1969-ben a MIKT küldötte a Gyermek- és Ifjúsági Szervezetek Társulásának pozsonyi alakuló kongresszusán. – 233
- Zrak, Jozef** (1929): közgazdász, kommunista funkcionárius. 1968–1970-ben az SZLKP KB elnökségi tagja, 1969–1970-ben szlovák miniszterelnök-helyettes. 1970-ben kizárták a pártból. – 402
- Zvara, Juraj** (1926): szlovák történész. 1968-ban az SZLKP nemzetiségi bizottságának, 1969-től a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsának tagja volt. A pártfőiskolán tudományos kommunizmust oktatott, az 1960-as évektől a nemzetiségi kérdés első számú szakértőjének számított. – 74, 139, 180, 196, 254
- Zsilka Tibor** (1939): nyelvész. A nyitrai Pedagógiai Kar magyar, majd szlovák tanszékének oktatója, 1969-ben a Csehszlovákiai Magyar Nyelvművelő és Nyelvjáráskutató Társaság vezetőségi tagja. – 270

Dobos László

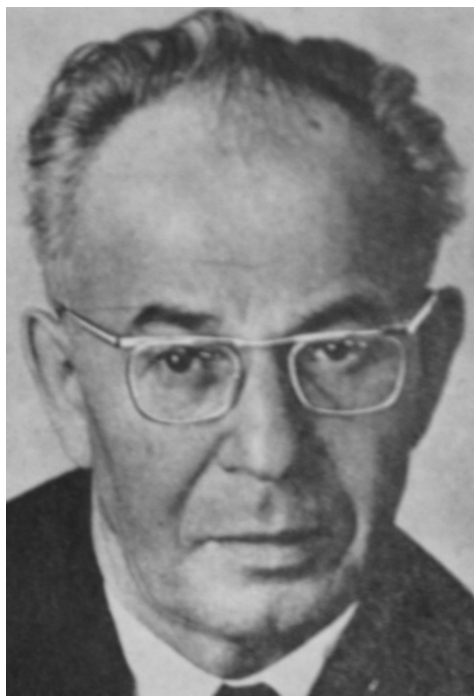
Alexander Dubček

Duray Miklós

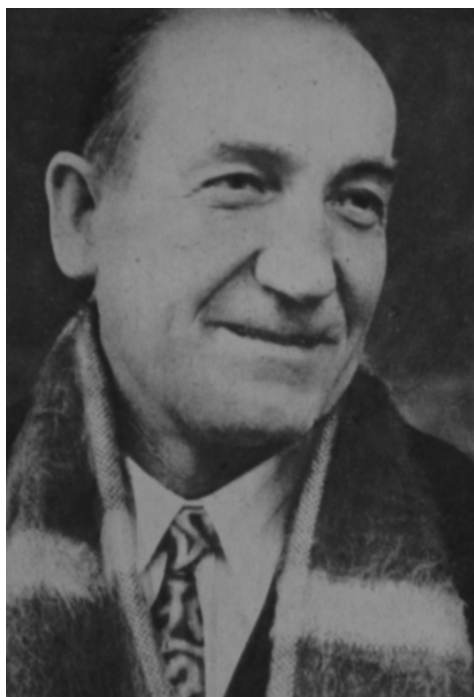
Fábry István

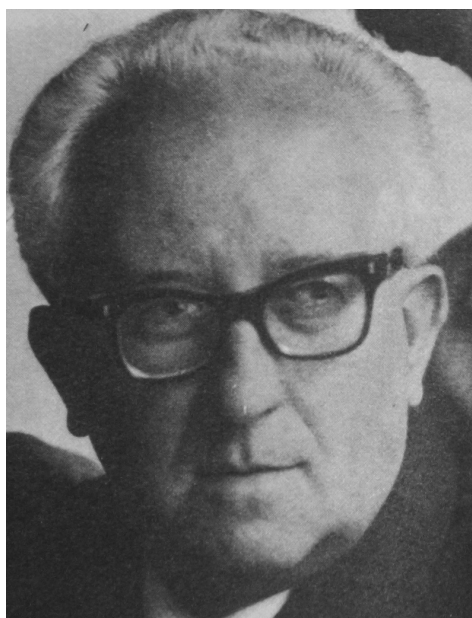
Gustáv Husák

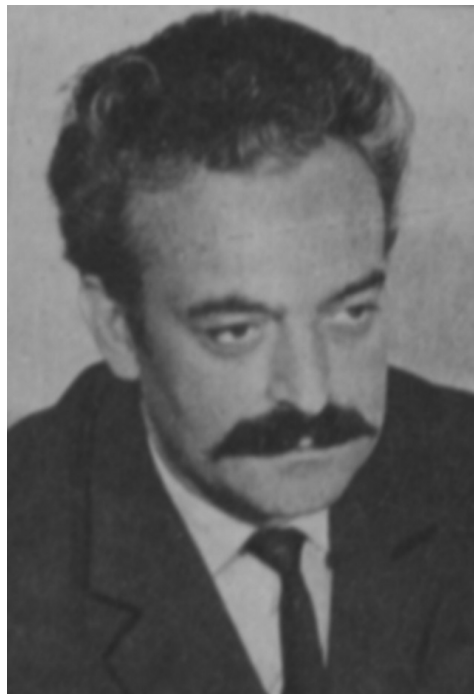
Gyönyör József

Janics Kálmán

Lőrincz Gyula

Szabó Rezső

Sziegl Ferenc

Szőke József

Takács András

Tolvaj Bertalan

Varga Béla

Varga János

Varga Sándor

HELYSÉGNÉVJEGYZÉK

MAGYAR–SZLOVÁK:

Barslédec – Ladice
Bazin – Pezinok
Besztercebánya – Banská Bystrica
Bős – Gabčíkovo
Bussa – Bušince
Buzita – Buzica
Csécs – Čečejuvce
Cseklész – Bernolákovo
Csiffár – Čífare
Debrőd – Debrad
Dévény – Devín
Diószeg – Sládkovičovo
Dunaszerdahely – Dunajská Streda
Eperjes – Prešov
Érsekújvár – Nové Zámky
Feled – Jesenské
Fülek – Fiľakovo
Galánta – Galanta
Gúta – Kolárovo
Kassa – Košice
Kéménd – Kamenín
Keszegfalva – Kameničná
Királyhelmece – Kráľovský Chlmec
Komárom – Komárno
Köbölkút – Gbelce
Léva – Levice
Liptószentmiklós – Liptovský Mikuláš
Losonc – Lučenec
Mezőlaborc – Medzilaborce
Nagysurány – Šurany
Nemeskosút – Košúty
Nyitra – Nitra
Ógyalla – Hurbanovo
Ótátrafüred – Starý Smokovec
Párkány – Štúrovo
Pozsony – Bratislava

Ragyolc – Radzovce
 Rimaszombat – Rimavská Sobota
 Rozsnyó – Rožňava
 Somodi – Drienovec
 Stósz – Štós
 Szenc – Senec
 Szepsi – Moldava nad Bodvou
 Szodó – Sodov
 Tornalja – Tornaľa
 Tornóc – Trnovec nad Váhom
 Tóketerebes – Trebišov
 Turócszentmárton – Martin
 Vágsellye – Šaľa
 Zsolna – Žilina

SZLOVÁK–MAGYAR:

Banská Bystrica – Besztercebánya
 Bardejov – Bártfa
 Bratislava – Pozsony
 Bernolákovo – Cseklész
 Brezno – Breznóbánya
 Budapest – Budapest
 Čalovo (ma: Veľký Meder) – Nagymegyer
 Čemice – Csemic
 Devín – Dévény
 Dunajská Streda – Dunaszerdahely
 Fiľakovo – Fülek
 Gabčíkovo – Bős
 Galanta – Galánta
 Gbelce – Köbölkút
 Gombasek – Gombaszög
 Humenné – Homonna
 Hurbanovo – Ógyalla
 Komárno – Komárom
 Košice – Kassa
 Kráľovský Chlmec – Királyhelmece
 Krásnohorské Podhradie – Krasznahorkaváralja
 Limbach – Limpak
 Lipsko – Lipcse
 Liptovský Mikuláš – Liptószentmiklós
 Lučenec – Losonc
 Martin – Turócszentmárton
 Mníchov – München
 Modra – Modor
 Nitra – Nyitra

Nižné Čabiny – Alsócsébény
Ondavka – Ondavafő
Ostrihom – Esztergom
Pätkostolie – Pécs
Pezinok – Bazin
Podunajské Biskupice – Pozsonypüspöki
Praha – Prága
Prešov – Eperjes
Rimavská Sobota – Rimaszombat
Rožňava – Rozsnyó
Sečianky – Ipolyszécsényke
Smolenice – Szomolány
Svidník – Vízköz
Svodov – Szodó
Šamorín – Somorja
Štós – Stósz
Štúrovo – Párkány
Trnava – Nagyszombat
Trnovec nad Váhom – Tornóc
Vajnory – Pozsonyszőlős
Viedeň – Bécs
Žilina – Zsolna

ÁRPÁD POPÉLY

Rok 1968 a maďarská menšina v Československu

ZHRNUTIE

O účasti maďarskej menšiny v reformnom procese roku 1968 dodnes nebola pripravená komplexná analýza, ani zborník dokumentov, ktorý by bol nápomocný pri monografickom spracovaní danej problematiky. Česká a slovenská historiografia sa obmedzuje na skúmanie otázok zaujímavých predovšetkým pre väčšinové národy vtedajšieho Československa, maďarská sa na druhej strane venuje medzinárodným súvislostiam krízy a účasti Maďarska na okupácii Československa. Fórum inštitút pre výskum menšín preto k 40. výročiu Pražskej jari pripravil zborník dokumentov o úlohe a účasti maďarskej menšiny žijúcej v Československu v udalostiach roku 1968.

Drvivá väčšina zo 150-ich publikovaných dokumentov sa viaže k činnosti kultúrneho zväzu Csemadok, ktorý sa počas Pražskej jari otvorene hlásil k ochrane záujmov maďarskej menšiny. V zborníku sa popri dokumentoch o aktivitách Csemadoku venovaných ochrane záujmov Maďarov žijúcich v Československu uvádzajú aj články z tlače týkajúce sa slovensko-maďarského sporu o národnostnej otázke, ďalej rozhodnutia prijaté štátnymi a straníckymi orgánmi v oblasti národnostných záležitostí, dokumenty o proteste maďarského obyvateľstva proti vojenskej okupácii v auguste 1968, o procese prípravy ústavného zákona o národnostiach, o počiatočnom štádiu fungovania činnosti národnostných orgánov vzniknutých ako výsledok reformného procesu a nakoniec aj o začiatkoch normalizácie a odstránení osôb zúčastnených v reformnom procese z verejného života. Publikácia sa preto neobmedzuje len na roky 1968 a 1969, ale do zbierky sa dostali aj viaceré dokumenty z počiatočného obdobia normalizácie. Formou prílohy sú tu zahrnuté aj správy maďarskej diplomacie o postavení maďarskej menšiny v Československu, ktoré umožnia sledovať, ako vnímali a prezentovali udalosti prebiehajúce v Československu maďarské zastupiteľské orgány. Časť publikovaných dokumentov už bola zverejnená aj vo vtedajšej tlači, iné pochádzajú z fondov Slovenského národného archívu v Bratislave, Maďarského krajinského archívu v Budapešti a Fórum inštitútu pre výskum menšín v Šamoríne.

Spomedzi dokumentov, ktoré sa v archívoch nachádzajú aj v slovenskom aj v maďarskom jazyku, zostavovateľ zbierky uvádza maďarskú verziu, avšak v prípade, ak je k dispozícii len slovenská, do zbierky je zahrnutý slovenský originál. Jednotlivé dokumenty, ak sa to ukázalo ako nevyhnutné, autor doplnil vysvetlivkou, resp. informatívnou poznámkou pod čiarou. Na začiatku zväzku sa nachádza štúdia zhrňujúca udalosti súvisiace s maďarskou menšinou v Československu počas Pražskej jari a prvých rokov normalizácie, na konci je zoznam archívnych zdrojov a literatúry, vysvetlivky a index mien osôb vyskytujúcich sa v dokumentoch, zoznam skratiek, ako aj maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský zoznam obcí.

ÁRPÁD POPÉLY

1968 AND THE HUNGARIAN ETHNIC MINORITY IN CZECHOSLOVAKIA

SUMMARY

Up to date, there is no extensive analysis about the role of the Hungarian ethnic minority in the 1968 reform process in Czechoslovakia, nor there exists a compilation of documents aiding the monographic process. The Czech and Slovak historiography came down to mostly those questions, which would be of interest to the majority nations of Czechoslovakia, and the Hungarian writings processed the events in an international context and examined the role of Hungary in the occupation of Czechoslovakia. Therefore, upon the 40th anniversary of the Prague Spring, the Forum Minority Research Institute schemed to document and collect the sources related to the participation of the Hungarian minority in Czechoslovakia in the events of 1968 and publish the results.

The vast majority of the disclosed 150 documents is related to the activities of Csemadok – the Cultural Association of Hungarians in Czechoslovakia, which openly undertook the defense of the Hungarian minority's interests. However, apart from Csemadok's work, the collection offers a broader view, amongst others, of the Slovak-Hungarian disputes over the ethnic questions, the decisions of state and party agencies related to ethnic minorities, the protests of the citizens belonging to the Hungarian minority against the military occupation in August, the process of drafting the constitutional law on national minorities, the beginning phases of the activities of minority state bodies established as a result of the reform process, and lastly about the normalization period and the removal of personalities who took active part in the reform process from public life. The publication therefore is not constrained to the years 1968 and 1969, but the work also contains several documents from the early phases of the normalization.

As an appendix, the collection also features Hungarian diplomatic reports about the state of the Hungarian minority living in Czechoslovakia, which allow following the way how the Hungarian foreign policy saw the Czechoslovakian events. Part of the published documents were already featured in the press at that time, others are sourced from the Slovak National Archives, the Hungarian National Archives in Budapest and the funds of the Forum Minority Research Institute.

The compiler of the collection features the Hungarian version of the documents available both in Hungarian and Slovak, however, the Slovak-only documents appear in the Slovak language. Some documents have additional footnotes where needed, for informative and explanatory purposes. The first part of the book summarizes the Prague Spring and the events related to the Hungarians in Czechoslovakia in the first years of the normalization, the second part features a bibliography of the sources from the archives and other literature, an explanation and index of names occurring in the documents, a catalogue of abbreviations, respectively an index of Hungarian-Slovak and Slovak-Hungarian placenames.

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
P. O. Box 52
931 01 Šamorín
WEB: www.foruminst.sk
E-mail: forum@foruminst.sk

Popély Árpád
1968 és a csehszlovákiai magyarság
FONTES HISTORIAE HUNGARORUM, 3.
Első kiadás

Felelős kiadó: Tóth Károly
Sorozatszerkesztő: Popély Árpád és Simon Attila
Felelős szerkesztő: Fazekas József
Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár
Nyomta: Expresprint, s.r.o., Partizánske
Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet,
Somorja, 2008

Árpád Popély
Rok 1968 a maďarská menšina v Československu
FONTES HISTORIAE HUNGARORUM, 3.

Prvé vydanie
Zodpovedný: Károly Tóth
Redaktor edície: Árpád Popély a Attila Simon
Zodpovedný redaktor: József Fazekas
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s.r.o., Nové Zámky
Tlač: Expresprint, s.r.o., Partizánske
Vydal: Fórum inštitút pre výskum menšín,
Šamorín, 2008

ISBN 978-80-89249-20-6

„A közzétett 150 dokumentum túlnyomó többsége a magyar kisebbség érdekvédelmét a prágai tavasz idején nyíltan felvállaló s nemzetiségpolitikai célkitűzéseket is megfogalmazó Csemadok tevékenységéhez kapcsolódik. Az iratok között azonban igyekeztem úgy válogatni, hogy a gyűjtemény a Csemadok érdekvédelmi munkássága mellett átfogó képet nyújtson többek között a Magyar Ifjúsági Szövetség megalakulásának folyamatáról, a nemzetiségi kérdésről a sajtó hasábjain folytatott szlovák–magyar vitáról, az állami és pártszervek nemzetiségekkel kapcsolatos döntéseiről, a magyar lakosságnak az augusztusi katonai megszállás elleni tiltakozásáról, a nemzetiségi alkotmánytörvény megalkotásának folyamatáról, a reformfolyamat eredményeként létrejött ún. nemzetiségi szervek tevékenységének kezdeti szakaszáról, végül pedig a visszarendeződésről, a reformfolyamatban aktív szerepet vállalt személyeknek a közéletből való eltávolításáról. A dokumentumközlést éppen ezért nem korlátoztam csupán az 1968-as és 1969-es évre, hanem beválogattam a kötetbe a normalizáció kezdeti szakaszának – különösen a Csemadok megrendszabályozásával kapcsolatos – több dokumentumát is. Szerepeltetem a gyűjteményben, annak mintegy függelékeként, a csehszlovákiai magyarság helyzetéről készült magyar diplomáciai jelentéseket is, amelyek részletes összefoglalóját adják a történéseknek, s hasznos támpontokat nyújtanak a tárgyalt korszak megismeréséhez és elemzéséhez.”

Popély Árpád

350 Sk / 11,62 €

ISBN 978-80-89249-20-6

